

МАТЕРІАЛИ II МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

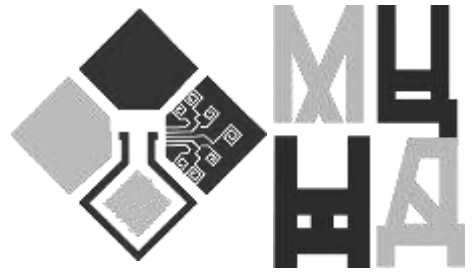
19 СІЧНЯ 2024 РІК

М. КРИВИЙ РІГ, УКРАЇНА

**«ПЕРІОД ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ
В СВІТОВІЙ НАУЦІ: ЗАДАЧІ ТА ВИКЛИКИ»**

МАТЕРІАЛИ II
МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

ПЕРІОД ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В СВІТОВІЙ НАУЦІ: ЗАДАЧІ ТА ВИКЛИКИ

| 19 січня 2024 рік
м. Кривий Ріг, Україна

Вінниця, Україна
«UKRLOGOS Group»
2024

Організація, від імені якої випущено видання:

ГО «Міжнародний центр наукових досліджень»

Голова оргкомітету: Рабей Н.Р.

Верстка: Білоус Т.В.

Дизайн: Бондаренко І.В.

Конференцію зареєстровано Державною науковою установою у сфері управління Міністерства освіти і науки «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації» в базі даних науково-технічних заходів України на поточний рік та бюлетені «План проведення наукових, науково-технічних заходів в Україні» (Посвідчення № 294 від 16.06.2023).

Матеріали конференції знаходяться у відкритому доступі на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (CC BY-SA 4.0).

П 26

Період трансформаційних процесів в світовій науці: задачі та виклики: матеріали II Міжнародної наукової конференції, м. Кривий Ріг, 19 січня, 2024 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. — Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2024. — 552 с.

ISBN 978-617-8126-97-1

DOI 10.36074/mcnd-19.01.2024

Викладено матеріали учасників II Міжнародної спеціалізованої наукової конференції «Період трансформаційних процесів в світовій науці: задачі та виклики», яка відбулася 19 січня 2024 року у місті Кривий Ріг.

УДК 082:001

© Колектив учасників конференції, 2024

© ГО «Міжнародний центр наукових досліджень», 2024

ISBN 978-617-8126-97-1

© ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2024

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ І. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ЯК ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ І ФУНКЦІОНУВАННЯ СФЕРИ
ГОСТИННОСТІ В УКРАЇНІ

Кулик О.М., Максимов О.Л. 20

ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТРАТЕГІЇ У СФЕРІ ГОСТИННОСТІ ЯК ЗАПОРУКА
УСПІШНОГО ЇЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Графська О.І., Цільник О.Я. 22

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА МОДЕРНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ
ЛІСОГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ ВИМІР

Марчук Ю.М. 25

ПЕРСПЕКТИВИ ІНВЕСТИВАННЯ В УКРАЇНУ В ПЕРІОД ВІЙНИ

Камінський Л.-Р.Ю. 27

ПРІОРИТЕТИ ІННОВАЦІЙНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В
УМОВАХ ВОЄННИХ ТА ПОСТВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

Матрунчик Д.М., Вахович І.М. 30

САНАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ, ЇХНЯ СУТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ В КРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Цімура М.В. 32

СТАЛИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ: КЛЮЧОВІ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ
ПІДХОДИ

Лакас В.В., Вахович І.М. 35

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОГО
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Шпильова Ю.Б., Омельченко А.А. 37

СЕКЦІЯ ІІ. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙ НА РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ

Цикоза В.Ю. 40

ОСОБЛИВОСТІ ЦІНОУТВОРЕННЯ НА ПОСЛУГИ З КОНСАЛТИНГОВОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Ємельянов О.Ю., Данилович О.Т. 43

ТЕХНОЛОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ СТАТИСТИЧНОГО АНАЛІЗУ РИНКІВ	
Бондаренко Н.М., Дрік І.А.	46

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ТУРИЗМУ В ПОВОЄННИЙ ЧАС	
Кобржицький В.В.	49

СЕКЦІЯ III.

ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

DIGITAL-ІННОВАЦІЇ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ	
Бондаренко Н.М., Пархоменко Д.В.	52

ДІЛОВІ ІГРИ ПО ФОРМУВАННЮ ПРОФЕСІЙНИХ НАВИКІВ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ФІНАНСИСТІВ ТА ЕКОНОМІСТІВ	
Вовк М.	55

ЕТИЧНІ МІРКУВАННЯ В УПРАВЛІННІ БАНКРУТСТВОМ	
Канигін С.М.	57

ОБЕРНЕНИЙ МЕТОД АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ НА ОСНОВІ ПОДАТКУ З ОБОРОТУ	
Сук П.Л.	59

ОСОБЛИВОСТІ АУДИТУ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ	
Бондаренко Н.М., Кравченко В.П.	63

ОСОБЛИВОСТІ НАСТАННЯ БАНКРУТСТВА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	
Нагорна О.О., Петренко П.П.	66

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	
Безкровний О.В., Кулинич В.В., Зубко С.В.	68

ФУНКЦІЇ ТА МІСЦЕ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ	
Гомада М.О.	70

СЕКЦІЯ IV.

МАРКЕТИНГОВА ТА ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ МАРКЕТИНГУ НА ПІДПРИЄМСТВІ	
Лакатош М.С.	72

ЗНАЧЕННЯ ТА ПРИНЦИПИ ЛОГІСТИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВ	
Мошкало О.В.	74

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ В МАРКЕТИНГУ ПОШТОВИХ ПОСЛУГ Бабій І.В.	76
ЛОГІСТИЧНЕ УПРАВЛІННЯ ЛАНЦЮГАМИ ПОСТАВОК ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА Хамазин Р.М.	78
МАРКЕТИНГОВІ КОМУНІКАЦІЇ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ Пазов Д.М.	80
МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ ЗАКЛАДІВ ГРОМАДСЬКОГО ХАРЧУВАННЯ Гавриленко Д.П.	82
НАПРЯМКИ ПОКРАЩЕННЯ ЗБУТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ Макаренко М.Б.	84
ОСОБЛИВОСТІ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я Кудінов Р.В.	86
РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОГО МАРКЕТИНГУ НА ПІДПРИЄМСТВІ Коломієць К.О.	88
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПРОСУВАННЯ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ Андрющенко О.О.	90
ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ОРГАНІЗАЦІЇ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АВТОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ Білик Н.О.	92
УПРАВЛІННЯ ЗБУТОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ: ФАКТОРИ ВПЛИВУ Мироненко О.В.	95
УПРАВЛІННЯ ЛОЯЛЬНІСТЮ СПОЖИВАЧІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА Масік В.С.	97
ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА Дремов А.І.	99
ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДОВИХ МАРКЕТИНГОВОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА Білошапка Ю.М.	101

СЕКЦІЯ V. МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

ВАЖЛИВІСТЬ ФОРМУВАННЯ ДЕОНТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРИ НАВЧАННІ МАЙБУТНІХ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ Сидоренко Н.С., Корх А.О., Наумик А.С.	104
ВЗАЄМОДІЯ У ГРУПІ ЯК СИСТЕМА СОЦІОНІЧНИХ КВАДР Бондаренко Н.М., Ткаченко О.О.	106
ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ: ОСВІТНІЙ АСПЕКТ ПІДГОТОВКИ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ Баштанник О.В.	109
ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ МЕДІА АГЕНЦІЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ Скачек С.М., Кубіцький С.О.	111
ПРОФЕСІЙНИЙ СКЕПТИЦИЗМ ВЕРИФІКАТОРА: ВІД АНТИЧНОЇ ДОКІМАСІЇ Ї ДО СУЧАСНОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО АУДИТУ Юшин С.О.	116
СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА Піскун А.В.	119

СЕКЦІЯ VI. СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

INFLUENCE OF INNOVATIONS ON LABOR RELATIONS UNDER GLOBALIZATION Chuvardynskyi V.	121

СЕКЦІЯ VII. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

CONCERNING THE ISSUE OF LEGAL-LIABILITY FOR OBLIGATIONS VIOLATION BY A PREDECESSOR STATE IN INTERNATIONAL LAW Pidipryhora V., Myronets O.	123
АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ Кудяков І.О., Олексенко В.Г.	126
ВИКОНАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ, ЯК ЧАСТИНА СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ Вейна Е.А.	129

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СВІДКА ЗА ДАЧУ ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВИХ ПОКАЗАНЬ Чепель О.В.	131
ДО ПИТАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА СУТНОСТІ СПРИЯННЯ ЗДІЙСНЕННЮ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Мізович Д.С., Олексенко В.Г.	137
ДО ПИТАННЯ ЩОДО ЗАКОНОДАВЧОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ Бородавко А.Ю.	139
ДО ПИТАНЬ ЩОДО ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ЯКІ ВЧИНЯЮТЬСЯ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ Ісаєв А.С.	142
ДОГОВІР ПРО СТВОРЕННЯ ТВОРУ ЗА ЗАМОВЛЕННЯМ Лящинський О.О.	144
ДОКТРИНАЛЬНЕ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКЛАДАННЯ ДЕРЖАВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН: ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ МУНІЦИПАЛЬНОЇ- ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ Петришина М.О.	147
ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО НАД ДІТЬМИ Байрак Н., Пашкевич О.	149
ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В СФЕРІ ОБОРОНИ Мхеян Д.А., Корнякова Т.В.	151
КЛАСИФІКАЦІЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ В УКРАЇНІ Левицький Б.С.	153
КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ТА ВІЙСЬКОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ Котенко Т.А.	155
КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ ВАНДАЛІЗМОМ У ГРОМАДСЬКОМУ ТРАНСПОРТІ Бережний Р.О.	158
МЕХАНІЗМ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ Панасюк Я.В., Стрельченко О.Г.	161
НАСЛІДКИ ДЕКОДИФІКАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК ПІДҐРУНТЯ ДЛЯ ВІДБУДОВИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ Кочкіна Д.Д.	164
НЕОСУДНІСТЬ Романова А.В.	167

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РІЗНИХ ВИДІВ ВІДДАЛЕНОЇ РОБОТИ Туз В.	169
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ Рукавець А.В.	172
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРІВ У ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ В УКРАЇНІ ТА В ДЕЯКИХ КРАЇНАХ ЄВРОПИ Андрухів Є.М.	174
ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ Шинделяр Д.М.	177
ПОРЯДОК РОБОТИ СУДУ КАСАЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ Циганок Є.О.	179
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДТРИМКИ АГРОБІЗНЕСУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ Мовчан В.Ю.	182
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ ЖІНОК – СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ Січка А.Н.	185
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЧАСУ ВІДПОЧИНКУ ПРАЦІВНИКА В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ Карпінець А.Б.	188
ПРАВОВИЙ СТАТУС ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ Волкова А.О.	191
ПРАВОВІ АСПЕКТИ МАРКЕТИНГОВОГО ДОГОВОРУ В ІННОВАЦІЙНІЙ СФЕРІ Брумиський Р.В.	194
РОЗВИТОК МІЖНАРОДНИХ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ ЗАХОДІВ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ВЛАСНОСТІ У НАУКОВОМУ АСПЕКТІ Затолицький В.О.	196
СОЦІАЛЬНИЙ ТА ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ Сіра Є.О.	200
СПІВПРАЦЯ ПІВНІЧНИХ КРАЇН У СФЕРІ ОБОРОНИ ТА БЕЗПЕКИ: ЕВОЛЮЦІЯ ПІДХОДІВ Мусієнко А.О.	203
СПОСІБ ВЧИНЕННЯ ЯК ОСНОВНИЙ ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДИВЕРСІЙ Потапов Я.Р.	206

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ВЧИНЕНОГО НА КАМЕРИ ВІДЕОСПОСТЕРЕЖЕННЯ Горіла В.А.	208
СУДОВІ ДЕБАТИ ЯК ЕТАП СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ Бачинська Н.О., Дідушин В.В.	210
ТАКТИЧНІ ПРИЙОМИ ВВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ ПРАЦІВНИКІВ В ОПЕРАТИВНУ РОЗРОБКУ КРИМІНАЛЬНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ Філімоненко Н.Ю.	213
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОГЛЯДУ ТА ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТРУПІВ У КОНТЕКСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ Загородній Є.О.	216
 СЕКЦІЯ VIII. ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ	
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Богомаз Д.Р.	220
ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ Бурда А.Ю., Молчанов Р.Ю.	222
ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТА МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВОГНЕВІЙ ПІДГОТОВЦІ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД Наточій А.Д., Тінін Д.Г.	224
ЗДІЙСНЕННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ОПЕРАТИВНИМ СПІВРОБІТНИКОМ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ Тітова А.С.	230
КВАЛІФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ Білаш О.О., Литвин О.М.	232
ОСОБЛИВОСТІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСІБ НЕВПІЗНАНИХ ТРУПІВ Барков С.Є.	234
ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ МОВЛЕННЯ ПІД ЧАС ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦІЙСЬКИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ Тінін Д.Г., Завістовський О.Д.	236

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ВДОСКОНАЛЕННЯ СУДОВОЇ ТА ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ Постоловський Р.О.	239
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ НЕГЛАСНИХ ПОЗАШТАТНИХ ПРАЦІВНИКІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ Котенко Т.А., Литвиненко О.О.	242
ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА КУРСАНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ, ЯК ЗАПОРУКА ЯКІСНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ Король К.С.	245
РОЛЬ АГЕНТУРНО ОПЕРАТИВНОЇ РОБОТИ У БОРОТЬБІ З ТЕРОРИЗМОМ Гогішвілі А.С.	248
СУБ'ЄКТИ ОБМЕЖЕННЯ ПРИ ВЧИНЕНІ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ Черняк А.С.	250
ФАЛЬСИФІКАЦІЯ ВІДБИТКІВ ПАЛЬЦІВ РУК ТА ЇХ ДОСЛІДЖЕННЯ Демченко В.В.	252
ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО - РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ Білаш О.О.	257
ЩОДО ПРОТИДІЇ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НЕЗАКОННОМУ ЗБУТУ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ Науково-дослідна група: Хачко Д.О., Лещенко Д.Д., Білоліпецьких Є.А., Головка В.В.	259

СЕКЦІЯ ІХ.

ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

КОСМІЧНІ ІННОВАЦІЇ В ІНТЕРЕСАХ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ Поліщук А.С.	262
НЕГЛАСНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ОПЕРАТИВНО РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ Гальцова О.Є.	267
ПРОБЛЕМА РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАННЯ ОБМЕЖЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД В ІНТЕРЕСАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АНАЛІЗ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ Харченко М.О.	269

СЕКЦІЯ X. ПОЖЕЖНА ТА ЦИВІЛЬНА БЕЗПЕКА

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИЗНАЧЕННЯ КЛАСИФІКАЦІЙНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЗІЗОД	
Хоренко А.Б.	271

СЕКЦІЯ XI. БІОЛОГІЯ ТА БІОТЕХНОЛОГІЇ

METABOLISM OF TOBACCO CELL CULTURES UNDER THE INFLUENCE OF LONG-TERM SALINITY	
Bronnikova L.I., Zaitseva I.O.	275

СЕКЦІЯ XII. АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

ОСНОВНІ ВИМОГИ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ І НАПИСАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ РОБІТ З ЛІСОЗНАВСТВА	
Лозінська Т.П.	278

СЕКЦІЯ XIII. ВЕТЕРИНАРНІ НАУКИ

EFFECTIVE STRATEGIES FOR TREATING HEAVY METAL TOXICITY IN ANIMALS	
Varava M.I.	281

СЕКЦІЯ XIV. ХАРЧОВЕ ВИРОБНИЦТВО ТА ТЕХНОЛОГІЇ

РОЛЬ ХАРЧУВАННЯ У МЕТАБОЛІЧНИХ ПРОЦЕСАХ ОРГАНІЗМУ СПОРТСМЕНА	
Тележенко Л.М., Біленький П.К.	283

СЕКЦІЯ XV. ВИДАВНИЦТВО ТА ПОЛІГРАФІЯ

ДОРОЖНЯ КАРТА, ЯК ОСНОВА СТРУКТУРИЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО САМОНАВЧАННЯ КОРИСТУВАЧІВ	
Воропаєва О.В., Хорошевська І.О.	285

СЕКЦІЯ XVI. АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА ПРИЛАДОБУДУВАННЯ

АНАЛІЗ СИСТЕМИ ДОСТУПУ ДО ВИРОБНИЧОГО ПРИМІЩЕННЯ НА БАЗІ КОМП'ЮТЕРНОГО ЗОРУ Водяницький М.А.	288
ДОСЛІДЖЕННЯ ПАРАМЕТРІВ ФОТОПОЛІМЕРНОЇ СМОЛИ ДЛЯ АДИТИВНОГО 3D-ДРУКУ Нікітін Д.О., Коротун Є.В.	291
ЛАЗЕРНА ПАЙКА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД З'ЄДНАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ КОМПОНЕНТІВ Лихошвай І.П.	295

СЕКЦІЯ XVII. ЕЛЕКТРОНІКА ТА ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЇ

БАГАТОНОМЕНКЛАТУРНЕ ВИРОБНИЦТВО ЕЛЕКТРОННИХ ВИРОБІВ: ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ СКЛАДАННЯ ТА МОБІЛЬНОСТІ Часник Д.В.	297

СЕКЦІЯ XVIII. ЕКОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ТОЧКОВИХ ТЕПЛОПРОВІДНИХ ВКЛЮЧЕНЬ НА ЗНАЧЕННЯ ПРИВЕДЕНОГО ОПОРУ ТЕПЛОПЕРЕДАЧІ ОГОРОДЖУВАЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ Дорошенко А.А.	300

СЕКЦІЯ XIX. КОМП'ЮТЕРНА ТА ПРОГРАМНА ІНЖЕНЕРІЯ

АДАПТАЦІЯ AGILE МЕТОДОЛОГІЇ ДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ІНДІ-ГЕЙМДЕВУ Долгий А.І.	305
КУБІТНО-ВЕКТОРНІ МОДЕЛІ ДЛЯ СИНТЕЗУ ТА АНАЛІЗУ ЦИФРОВИХ ПРИСТРОЇВ ТА SoC-КОМПОНЕНТІВ Клейменов Н.М.	308
МЕТОД ЕФЕКТИВНОГО КЕРУВАННЯ КОНТЕНТОМ ДЛЯ ВЕЛИКИХ ВЕБ-ПРОЕКТІВ Алексєєв М.О.	310

СЕКЦІЯ XX. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

ІТ В СУЧАСНІЙ НАУЦІ: ВИКЛИКИ, ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Бреус Р.В. 313

АНАЛІЗ АРХІТЕКТУР НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ ДЛЯ ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ
СЕГМЕНТАЦІЇ ЗОБРАЖЕНЬ

Войцеховський Ю.Ю. 315

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ДАНИХ ДЛЯ
ВИЯВЛЕННЯ ЦІЛЬОВИХ ГРУП КЛІЄНТІВ У ГОТЕЛЬНОМУ БІЗНЕСІ

Семенцова А.М., Імангулова З.А. 319

ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ В БАЗАХ ДАНИХ

Бондаренко Н.М., Климчук Л.Д. 322

ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ В БАЗАХ ДАНИХ

Бондаренко Н.М., Короткіна Є.О. 325

ОГЛЯД НЕЙРО-НЕЧІТКИХ СИСТЕМ

Полубехін А.А. 328

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ВИКОРИСТАННЯ ДИСКРЕТНОГО КОСИНУСНОГО
ПЕРЕТВОРЕННЯ В СТЕГАНОГРАФІЇ

Тарасенко М.С. 330

ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ЯК НАЙВАЖЛИВІША ФУНКЦІЯ
МЕЙКЕРСПЕЙСУ В ДИТЯЧІЙ БІБЛІОТЕЦІ

Ільницький В.А. 332

СЕКЦІЯ XXI. ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

ВИЗНАЧЕННЯ АРТЕРІАЛЬНОГО ТИСКУ ЛЮДИНИ ОПТИЧНИМ МЕТОДОМ

Ремаєва О.О., Стогній Н.П. 334

ЕФЕКТ ПРИШИРЕННЯ ЛІНІЙ ПОГЛИНАННЯ МОЛЕКУЛ ПОВІТРЯ ТА
СЕРЕДНЬОІНТЕГРАЛЬНИЙ ПОКАЗНИК ЗАЛОМЛЕННЯ АТМОСФЕРИ

Ремаєва О.О., Стогній Н.П., Зеленський І.Б. 339

ОСОБЛИВОСТІ ПОПЕРЕЧНОГО МАГНІТООПОРУ КОМПЕНСОВАНОГО n-Ge У
КЛАСИЧНО СИЛЬНИХ МАГНІТНИХ ПОЛЯХ

Гайдар Г.П. 344

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ МЕТРОЛОГА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Гриндей А.О. 346

СЕКЦІЯ XXII. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

АКТИВІЗАЦІЯ ШЛЯХІВ НАВЧАННЯ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ (ESP) У НЕЛІНГВІСТИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ Ясінська О.В.	348
АНАЛІЗ ЛІНГВІСТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПАСТИРСЬКИХ ПОСЛАНЬ АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО: ПЕРСПЕКТИВИ КОРПУСНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ Гулик Ю.В.	350
БАРОКОВІ РИСИ В ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ЛІЛІЇ СИЛІНОЇ Бєлєхова Л.І.	353
ЕПІТЕТ ЯК СТИЛІСТИЧНИЙ ЗАСІБ У РОМАНАХ ШАРЛОТТИ БІНГ'ХЕМ Гайденко Ю.О.	355
МОЖЛИВІ НОВАЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: ЛОГІЧНИЙ ВИМІР Демченко В.М.	358
ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ КОМУНАЛЬНИХ ВИДАНЬ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ НА ПРИКЛАДІ ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНОГО ВІСНИКА «РАДА» (2002-2013) Гороховянко І.С.	361
ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ЧИТАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ ТЕКСТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ Шевчук Т.Р.	364
СТАНОВЛЕННЯ КАНАДСЬКОЇ КОМІКС-КУЛЬТУРИ Калиновська М.В.	366

СЕКЦІЯ XXIII. ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

МІЖКУЛЬТУРНІ БАР'ЄРИ У ВЕРБАЛЬНІЙ КОМУНІКАЦІЇ СУДНОВОГО ЕКІПАЖУ Добровольська В.А., Серєда С.Є.	368
НАТУРФІЛОСОФСЬКІ ІДЕЇ У СВІТОГЛЯДНИХ ПОГЛЯДАХ ГЕНРІ ТОРО Фітчук В.В.	372
СВІДОМІСТЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА ЙОГО ВЗАЄМОДІЯ З ЛЮДИНОЮ В ЕПОХУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ Солодов В.Д.	375
СИНКРЕТИЗАЦІЯ ОНТОЛОГІЧНИХ КООРДИНАТ ЛЮДИНИ КІБЕРСУСПІЛЬСТВА Долга О.Д.	381

СУЧАСНІ ФІЛОСОФСЬКІ КОНЦЕПЦІЇ ТЕХНІКИ

Штанько В.І., Слюсар А.П. 383

ФІЛОСОФІЯ ТЕХНІКИ КАРЛА ЯСПЕРСА

Колтаков О.А. 387

ФІЛОСОФСЬКА РЕФЛЕКСІЯ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ЛЮДИНИ ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Гапонов Є.Ю., Леонова Ю.А. 389**СЕКЦІЯ XXIV.****ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА**

CRUCIAL TEACHER'S VALUES FOR THE DEVELOPMENT OF A SUPPORTIVE LEARNING ENVIRONMENT

Potapenko N. 392

EXPLORING THE EFFECTIVENESS OF THE STORYLINE APPROACH IN ESL CLASSROOM

Pysarchyk O., Korbut O. 394

LANGUAGE LEARNING FOR SPECIFIC PURPOSES (LSP) IN TECHNICAL EDUCATION: ADDRESSING UNIQUE LANGUAGE NEEDS

Kochergina S., Khoroshailo O. 397

USE OF PEDAGOGICAL APPROACHES AND CHANGE THEORIES FOR TEACHING VULNERABLE STUDENTS DURING THE WAR

Batryn N. 399

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ПРОЄКТНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Козленко В.Г. 402

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ПРИ КОРИСТУВАННІ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ

Масюк Г.І. 404

ІНТЕЛЕКТ-КАРТА ЯК ЗАСІБ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ ТА ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ ЗВО

Задільська Г.М. 407

КОМУНІКАТИВНИЙ ПІДХІД ЩОДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ ЗАКЛАДАХ

Лапіна М.О. 410

МЕТОДОЛОГІЯ НАВЧАННЯ ІНТУБАЦІЇ ТРАХЕЇ ЛІКАРІВ-ІНТЕРНІВ ТА ЛІКАРІВ ПРАКТИЧНОЇ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Курсов С.В., Матвеєнко М.С., Скоропліт С.М. 412

МУЗИЧНІ ЗАНЯТТЯ ДЛЯ ДІТЕЙ З ПСИХІЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ Денисюк В.В.	418
ОСОБЛИВОСТІ ДІТЕЙ З ОСВІТНИМИ ТРУДНОЩАМИ, ЩО ВИНИКЛИ В НАСЛІДОК ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАВМИ Тригуб Д.О., Паламар О.М.	422
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ ПІДЛІТКІВ Миголь В.М., Слинко І.І., Борецький Б.О.	425
СЕНСОРНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Скорбатюк Н.М.	427
СТВОРЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ СІМ'ЄЮ ТА ПЕДАГОГІЧНИМ КОЛЕКТИВОМ У КОНТЕКСТІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСТУПНИКА ДИРЕКТОРА З НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ Жеронкіна О.Є.	430
ТЕАТР ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ Драбинюк С.Ю.	432
ФАСИЛІТАЦІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ Крещанова С.Л.	434
ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ Титаренко Л.І., Масюк О.М.	440
ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ, БІБЛІОТЕЧНОЇ ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ Ольшанський Д.В.	442
ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ Носова Л.М., Тимошенкова Ю.М.	445

СЕКЦІЯ XXV. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

БРЕНД-КОМУНІКАЦІЇ ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВПЛИВУ НА СПОЖИВЧУ ПОВЕДІНКУ АФЕКТИВНОЇ СКЛАДОВОЇ ОБРАЗУ БРЕНДУ Гомольська Л.П.	448
ВПЛИВ КОМП'ЮТЕРНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ НА ФОРМУВАННЯ «Я-ОБРАЗУ» ПІДЛІТКІВ Теслюк В.М., Мельник Х.І.	451
ДОСВІД ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ Дикун І.	453

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНИХ ДОМАГАНЬ СТУДЕНТІВ, ЯК СУБ'ЄКТІВ САМОЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ Сірко Р.І., Слободяник В.І.	456
ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ ПРИ ПОВЕРНЕННІ З ЗОНИ БОЙОВИХ ДІЙ Сенькова А.В.	459
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ Гасанов Гара Сулейман огли	463
РЕАЛІЗАЦІЯ ЕВРИСТИЧНОГО РЕСУРСУ СИСТЕМИ КАРУС ПРИ ВИРІШЕННІ ЗАДАЧ В УМОВАХ ВІЙНИ Третяк Т.М.	467
САМОРЕГУЛЯЦІЯ ЯК ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТАН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ Клишко О.О.	470

СЕКЦІЯ XXVI.

МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

CHARACTERISTICS OF THE STEM CELLS NUMBER IN THE SVF OF INFRAPATELLAR FAT PAD Maslennikov S., Avramenko Yu., Golovakha M.	473
CHARGE-СИНДРОМ: ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТИКИ ТА ВЕДЕННЯ ДИТИНИ Ластівка І.В.	476
АНАЛІЗ ЧАСТОТИ СИМПТОМІВ У ПАЦІЄНТІВ, ХВОРИХ НА ТРОМБОТИЧНУ ТРОМБОЦИТОПЕНІЧНУ ПУРПУРУ Смагло Д.Д., Шепель К.О.	479
ВИЗНАЧЕННЯ САМОПОЧУТТЯ, АКТИВНОСТІ ТА НАСТРОЮ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ Древаль М.В., Петренко С.В., Стельмах А.В.	481
ВПЛИВ ІСПИТІВ НА ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ Поваляєв В.В., Уваров О.Г., Древаль М.В.	483
ВПЛИВ ТЕМПЕРАТУРИ ПРИМІЩЕННЯ НА КОНЦЕНТРАЦІЮ УВАГИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ Герасименко О.І., Трофименко В.В.	485
ДИСПЕПСИЧНІ РОЗЛАДИ НА ФОНІ СТРЕСУ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ, ЯКІ ЗНАХОДЯТЬСЯ У ПРИФРОНТОВИХ МІСТАХ УКРАЇНИ Яловега К.С., Древаль М.В.	487

ОСТЕОІНТЕГРАЦІЙНЕ ПРОТЕЗУВАННЯ ПРИ ВОГНЕПАЛЬНИХ ПОРАНЕННЯХ
ГОМІЛКИ (ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ)

Бойко А.О., Німченко А.В., Скиба Д.В. 489

ОЦІНКА ВЕГЕТАТИВНОГО СТАТУСУ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ПЕРІОД
ВОЄННОГО ЧАСУ

Іваненко П.С., Древаль М.В. 493

СИНДРОМ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ СЕРЕД ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Науково-дослідна група:

Пашкова А.Є., Бондаренко С.С., Денисова Д.О., Древаль М.В. 495

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВКЛАДАННІ МЕДИЧНОЇ ГЕНЕТИКИ В МЕДИЧНОМУ
УНІВЕРСИТЕТІ

Ластівка І.В. 498

ФІЗІОЛОГІЯ ЕМОЦІЙ. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙ

Васильєва Ю.С. 500

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ

Семененко К.С., Древаль М.В. 503

ЧАСТОТА ВІЯВЛЕННЯ ГЕЛІКОБАКТЕРНОЇ ІНФЕКЦІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ
ВИПОРОЖНЕННЯ-ТЕСТУ У ХВОРИХ НА ХРОНІЧНИЙ НЕАТРОФІЧНИЙ ГАСТРИТ
ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ НА УКРАЇНІ

Науково-дослідна група:

Авраменко А.О., Болотникова Т.Г., Магденко Г.К., Димо В.М., Дубінець Т.І. 505

СЕКЦІЯ XXVII.

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ

АКТИВНІ ПАРКИ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Дем'янчук О.Г. 507

ВАЖЛИВІСТЬ ПРОГУЛЯНКИ, ЯК НЕОБХІДНОЇ СКЛАДОВОЇ РЕЖИМУ ДНЯ
ДОШКІЛЬНИКІВ

Романюк І.В. 509

ЗАЛЕЖНІСТЬ КЛІНІЧНИХ ПРОЯВІВ ПОПЕРЕКОВОГО ОСТЕОХОНДРОЗУ ВІД
СТУПЕНЯ ПРОТРУЗІЇ МІЖХРЕБЦЕВИХ ДИСКІВ

Годованець М.І. 511

НООСФЕРНА КОНЦЕПЦІЯ В. ВЕРНАДСЬКОГО У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ
СОЦІОКУЛЬТУРНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ СПЕЦІАЛІСТІВ ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
І СПОРТУ

Шевченко Л.Г. 513

ОКРЕМІ НАПРЯМКИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ В
УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Халітов Д.Р. 516

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ПАЦІЄНТІВ 35-55 РОКІВ ІЗ
ПОСТВІРУСНИМ СИНДРОМОМ ВТОМИ

Завадовський А.П. 519

СЕКЦІЯ XXVIII.

ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ КОЗАЦЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ СЕРЕДИНИ XVII СТ.
ДИПЛОМАТІЯ Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ПЕРШОГО «БЛИСКАВИЧНОГО» ПЕРІОДУ ВІЙНИ

Ребенок В.Р. 522

УКРАЇНСЬКА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ В ЖИТТІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА В ПЕРІОД ТРЬОХ ЛІТ

Кухарева Н.М. 526

СЕКЦІЯ XXIX.

КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО

ДОКУМЕНТАЛЬНИЙ ТЕАТР ЯК НОВІТНЯ СЦЕНІЧНА ПРАКТИКА

Крипчук М.В. 531

МІЖНАРОДНИЙ РИНОК ІНФОРМАЦІЇ ТА ПИТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Шешин В.О. 533

МУЗИЧНА КУЛЬТУРА ГАЛИЧИНИ В ДОСЛІДЖЕННЯХ Л. КИЯНОВСЬКОЇ

Мартинів Л.І. 536

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ

Мартинів О.О. 538

РОЛЬ АУДІОВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА ЯК ІНСТРУМЕНТУ КОНСОЛІДАЦІЇ
СУСПІЛЬСТВА

Леонець Я.В. 540

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В ЗАСТОСУВАННІ RFID - ТЕХНОЛОГІЙ У КОНЦЕРТАХ
ТА ШОУ – ПРОГРАМАХ: ПЕРЕВАГИ ТА ВИКЛИКИ

Бойко В.А. 543

ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПОШУКОВИХ СИСТЕМ У
ДЕРЖАВНИХ АРХІВАХ

Шаповаленко І.В. 545

СЕКЦІЯ XXX.

ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

ВПЛИВ ТИСКУ І ТЕМПЕРАТУРИ НА ФОРМУВАННЯ ПОКЛАДІВ ВУГЛЕВОДНІВ
ГЛИБОКОЗАЛЯГАЮЧИХ КОЛЕКТОРІВ

Бехтер А.А. 548

СЕКЦІЯ І. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ЯК ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ І ФУНКЦІОНУВАННЯ СФЕРИ ГОСТИННОСТІ В УКРАЇНІ

Кулик Оксана Михайлівна

викладачка кафедри туризму

*Львівський державний університет фізичної культури
ім. Івана Боберського, Україна*

Максимов Олександр Леонідович

аспірант

Львівський університет бізнесу та права, Україна

У період, коли весь світ активно розвивається та використовує новітні технології для реалізації всіх своїх накреслених планів та поставлених завдань, діджиталізація виконує домінуючу роль у цьому процесі, який є необхідним для успішного функціонування бізнесу загалом і сфери гостинності зокрема. Сфера гостинності на сьогоднішній день, незважаючи на всі форс-мажорні обставини, які склалися на теперішній час в Україні, залишається однією з найперспективніших галузей ринкової економіки, що постійно розвивається, і навіть у непростий час намагається функціонувати.

Діджиталізація – це використання цифрових технологій для зміни бізнес-моделі та створення нових можливостей для отримання прибутку [1]. Також вважається, що діджиталізація є одним з основних світових та європейських трендів у сфері гостинності. Аналізуючи впровадження процесу діджиталізації для бізнесу в сфері гостинності в Україні, можемо сказати, що в сучасних умовах, у яких ми живемо, це є рушійною силою, що сприяє просуванню суб'єктів господарювання цієї галузі. Представимо основні її переваги:

- значна економія часу і підвищення продуктивності;
- автоматизація всіх внутрішніх процесів компанії;
- оптимізація та покращення комунікацій як внутрішніх, так і зовнішніх споживачем товарів та послуг;
- забезпечення можливості крос-продажів;
- upsell продажів – вихід на новий рівень обслуговування клієнтів і заохочення їх до придбання більшої кількості товарів та послуг сфери гостинності;
- забезпечення конкурентних можливостей за рахунок покращення клієнтського досвіду і проведення загальної оптимізації робочого процесу в суб'єкті господарювання [2].

Зазначимо, що діджиталізація зараз перетворюється на одну з ключових основ політики розвитку підприємств сфери гостинності, оскільки визначає не тільки інформаційну політику, маркетингову стратегію просування товарів і послуг, можливості для збору та обробки інформації, а також проникає в усі бізнес-процеси

задля їх оптимізації та максимального пристосування до потреб та вподобань споживача, що постійно змінюються. В сучасних реаліях, для яких характерна конкуренція та посилена боротьба за кожного клієнта, адаптація підприємства, його здатність до конкуренції та виживання дедалі більше залежить від ефективності впровадження та професійності застосування цифрових технологій у бізнесі. На рис. 1 представимо можливості діджиталізації для підприємств сфери гостинності.

Рис. 1. Класифікація переваг для підприємств сфери гостинності

Аналізуючи вищенаведене та досліджуючи досвід успішних підприємств сфери гостинності, які мають великий потенціал, можна зробити висновок, що одним із провідних каналів просування товарів та послуг у підприємствах індустрії гостинності в умовах застосування методів діджиталізації та цифровізації є саме сайт закладу, а забезпечення зворотного зв'язку зі споживачами – представленість у системах Інтернет-ресурсів.

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що діджиталізація в наш час є необхідною умовою для розвитку та конкурентоспроможності підприємств сфери гостинності. Активне використання і застосування інформаційних технологій у сфері гостинності сприяє зростанню кількості відвідувачів, збільшує асортимент продукції та послуг, розширює обсяг способів зручного виконання завдань для працівників, а також – реалізацію новітніх унікальних рішень менеджменту підприємств. Тому для України в період кризової ситуації у теперішній час ефективно застосування процесів діджиталізації є великою перспективою становлення та відновлення сфери гостинності в посткризовий період.

Список використаних джерел:

1. Діджиталізація // Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Діджиталізація>
2. Поняття діджиталізації бізнесу: сфери і необхідність. URL: <https://evergreens.com.ua/ua/articles/business-digitalization.html>

ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТРАТЕГІЇ У СФЕРІ ГОСТИННОСТІ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОГО ЇЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Графська Орислава Іванівна

д-р. екон. наук, доцентка кафедри готельно-ресторанного бізнесу
*Львівський державний університет фізичної культури
ім. Івана Боберського, Україна*

Цільник Олег Ярославович

аспірант 2-го курсу
Львівський університет бізнесу та права, Україна

У період нестабільної економічної ситуації як в Україні, що зумовлена повномасштабною війною в теперішній час, а ще раніше – всесвітньою пандемією Covid-19, так і економічною кризою в усьому світі через пандемію Covid-19, розуміємо, що для досягнення у діяльності підприємств сфери гостинності позначки безбитковості потрібна правильна стратегія в управлінні галуззю.

Стратегія управління – це процес оцінки зовнішнього середовища, формулювання організаційних цілей, ухвалення рішень, спрямованих на створення та утримання конкурентних переваг, здатних забезпечити бізнесу прибуток у довготерміновій перспективі [1].

Варто зазначити, що саме процес економічної стратегії починається з оцінки ситуації зовні і всередині суб'єкта господарювання, вироблення можливих напрямів застосування певних технологічних підходів, вибору якнайкращої із запропонованих альтернатив і розробки ґрунтового тактичного плану.

Аналізуючи умови стратегії управління, варто звернути увагу на передумови та історичні факти, які існували. Так, передумовою для розуміння того, що стратегічне управління повинно ґрунтуватися на об'єктивних наукових засадах, стала опублікована в 1911 р. книга Фредеріка Тейлора «*Принципи наукового управління*». Проаналізувавши коротко основні її цитати, можна зазначити, що Ф. Тейлор на конкретних прикладах показав можливість зростання продуктивності праці в кілька разів шляхом стандартизації інструментів і методів виконання робіт та шляхом спеціалізації управлінської діяльності [2]. Аналізуючи доробки Анрі Файоля, зазначимо, що у 1916 р. він публікує працю «*Загальне і промислове управління*» (фр. «*Administration Industrielle et générale*»), де систематизує основні функції управління, основні принципи управління та основні елементи управління. Зокрема, ще в той час наведена класифікація з певними доповненнями та уточненнями використовується і в наш час [3].

Вивчаючи роботу підприємств сфери гостинності, можемо зазначити, що формування економічної стратегії в сфері гостинності є ключовим етапом для досягнення конкурентоспроможності та сталого розвитку підприємств цієї галузі. Специфіка сфери гостинності, яка включає готелі, ресторани, кафе, туристичні агентства, вимагає глибокого розуміння ринкових тенденцій, високої реактивності до змін та стратегічного планування.

Представимо основні аспекти формування економічної стратегії для сфери гостинності (див. рис. 1).

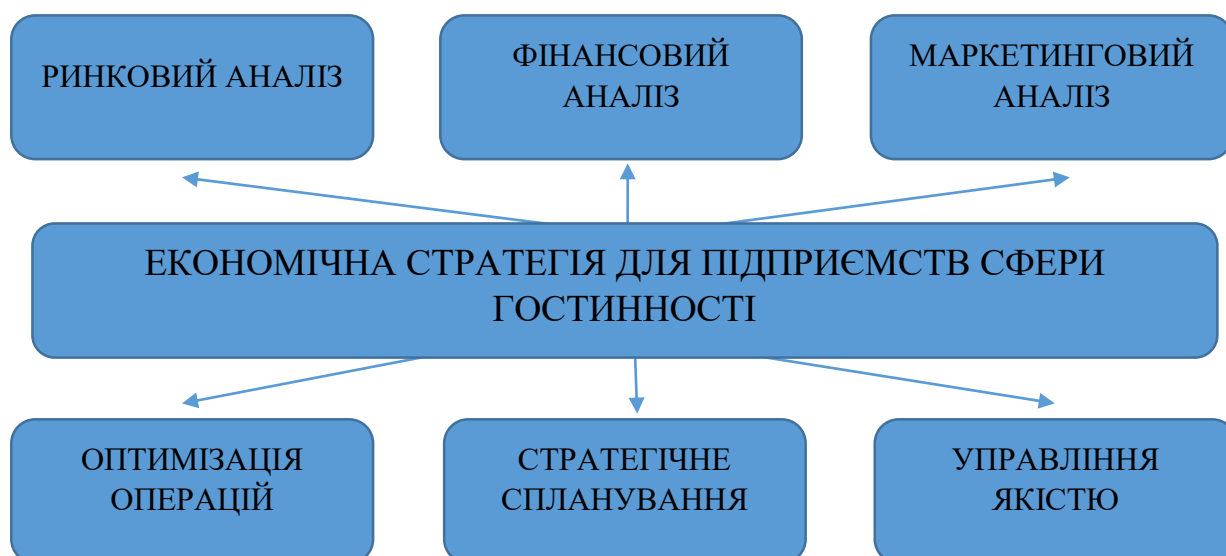

Рис. 1. Формування економічної стратегії для підприємств сфери гостинності

✓ Ринковий аналіз. Однією з перших складових аналізу є вивчення ринкових умов. Це включає дослідження попиту та пропозиції, конкурентоспроможності учасників ринку та тенденцій споживчого попиту. Здійснення SWOT-аналізу дозволяє ідентифікувати сильні та слабкі сторони, можливості та загрози, що допомагає у формуванні стратегічних рішень.

✓ Фінансовий аналіз – це аналіз фінансового стану суб'єкта господарювання, є критичним етапом. Оцінка прибутковості, ліквідності та стабільності дозволяє ухвалювати обґрунтовані рішення щодо витрат, інвестицій і фінансового планування. Ретельний аналіз сезонності дає можливість враховувати коливання у прибутковості та ефективно планувати роботу під час пікових періодів.

✓ Маркетинговий аналіз включає в себе визначення цільової аудиторії та розробку стратегій залучення нових клієнтів, є важливим для успішної експлуатації в галузі гостинності. Маркетингові дослідження, аналіз інструментів продажу та рекламні кампанії допомагають визначити ефективні методи просування та підвищення свідомості бренду.

✓ Оптимізація операцій – управління ефективністю операцій, що є необхідним елементом формування стратегії. Оптимізація бізнес-процесів, використання трудових ресурсів та впровадження інноваційних технологій підвищують продуктивність та забезпечують конкурентоспроможність.

✓ Стратегічне планування – це розробка довготермінових стратегій розвитку, враховує ринкові та технологічні тенденції. Формулювання місії, визначення стратегічних цілей та побудова плану дій є необхідними елементами, щоби підприємство могло адаптуватися до змін та досягати довготривалого успіху.

✓ Управління якістю зосереджене на забезпеченні високої якості послуг, є визначальним для задоволення клієнтів. Аналіз стандартів обслуговування, впровадження систем контролю якості та реакція на зворотний зв'язок клієнтів, які допомагають в управлінні якістю та утриманні лояльності [4].

Отже, аналізуючи вищенаведене, зазначимо, що аналіз формування економічної стратегії підприємств сфери гостинності є складним та комплексним процесом, що вимагає глибокого розуміння ринкових умов. Ефективний аналіз сприяє адаптації підприємства до змін, підвищує його конкурентоспроможність і сприяє стабільному фінансовому розвитку. Ретельне врахування всіх аспектів, починаючи від ринкового середовища та закінчуючи управлінням якістю, дозволяє підприємствам

сфери гостинності адаптуватися до змін економічних умов, споживчих уподобань і технологічних інновацій. Також важливо розуміти, що аналіз економічної стратегії має бути регулярним процесом для суб'єкта господарювання. Галузь гостинності чутлива до змін у суспільстві та економіці, тому важливо постійно оновлювати стратегії відповідно до нових вимог та реалій. За умов успішної реалізації економічної стратегії для сфери гостинності підвищується відсоток ефективності її розвитку та функціонування.

Список використаних джерел:

1. Стратегія управління // Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Стратегія_управління
2. Fredrick Winslow Taylor «The Principles of Scientific Management» [Архівовано 13 жовтня 2011 р. у Wayback Machine.], Ф. Тэйлор «Принципы научной организации труда» [Архівовано 7 січня 2010 р. у Wayback Machine.
3. Max Weber «Wirtschaft und Gesellschaft»; Макс Вебер. «Господарство і суспільство» // Макс Вебер. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. – К., 1998. – С. 67-82. Архів оригіналу за 19 січня 2018 року. Процитовано 11 січня 2018 р.
4. Артеменко Л. П., Гук О. В., Жигалкевич Ж. М. Реалізація стратегії розвитку підприємства: синергетичний підхід. Інвестиції: практика і досвід. 2009. № 19.

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА МОДЕРНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ЛІСОГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ ВИМІР

Марчук Юрій Миколайович

кандидат сільськогосподарських наук, доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

В умовах воєнного часу та поглиблення реформи управління лісовим господарством актуалізується проблема інституціональної модернізації фінансово-економічного механізму лісогосподарювання як сукупності фіскальних, бюджетних та кредитних методів і інструментів, спрямованих на формування та використання фінансових фондів розширеного відтворення та господарського освоєння лісоресурсного потенціалу, зокрема освоєння екосистемних послуг лісових біогеоценозів. В спектрі інститутів-правил, які потребують умонтування у фінансово-економічний механізм лісогосподарювання, мають бути інститути соціальної та екологічної відповідальності постійних лісокористувачів. Тобто постійні лісокористувачі мають забезпечувати максимізацію обсягів фінансування господарського освоєння лісоресурсного потенціалу задля задоволення соціальних потреб власних працівників, населення території концентрації лісоресурсних благ та всіх громадян країни, а також зміцнювати природоохоронну функцію лісів.

Реальне втілення названого інституту у практику лісогосподарювання дозволить реалізувати також ініціативу ректора Національного університету біоресурсів і природокористування України С.Ніколаєнка стосовно того, що необхідно об'єднувати зусилля хіміків, агробіологів разом з лісівниками для того, щоб знайти відповіді на питання, що постали перед лісовим господарством, зокрема щодо вироблення шляхів подолання кризи, яка склалася з всиханням лісів [1, с. 23].

Доцільним є умонтування інституту цільової спрямованості акумульованої в публічних бюджетах рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у фінансово-економічний механізм лісогосподарювання через інституціоналізацію спеціальних фондів розвитку лісового господарства у бюджетах різного таксономічного рівня, що дасть можливість сформувати надійне джерело фінансування потреб лісового господарства, зокрема тих, які пов'язані з модернізацією основного капіталу постійних лісокористувачів та впровадженням сучасних методів та технологій ведення лісового господарства.

В умовах відносно невисокої частки стиглих деревостанів у віковій структурі лісового фонду ряду регіонів України та необхідності забезпечення прийнятного рівня економічної ефективності виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів набуває значної актуальності проблема умонтування у фінансово-економічний механізм лісогосподарювання інституту комерціалізації екосистемних послуг лісів, що дасть можливість фінансовий дефіцит постійних лісокористувачів, зумовлений обмеженістю деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування, компенсувати максимізацією фінансових вигод від реалізації екосистемних послуг лісів, зокрема їх рекреаційної функції, а також ефективнішого використання фауністичних ресурсів. Результативне використання екосистемних послуг лісів стане можливим за умови розбудови розгалуженої мережі об'єктів лісової рекреаційної інфраструктури.

В цілому інституціональна модернізація фінансово-економічного механізму лісогосподарювання має бути спрямована на посилення здатності лісів продукувати екосистемні послуги та нарощувати асиміляційний потенціал територій; упередження проявів обмеження доступності екосистемних послуг лісів для населення країни; забезпечення підвищення рівня лісистості територій через дотримання запланованих темпів лісовідновлення та розширення масштабів лісорозведення; прискорення процесів лісокультурного облаштування самозаліснених земель.

За основу інституціональної модернізації фінансово-економічного механізму лісогосподарювання необхідно взяти традиційну для України інституціональну архітектуру лісогосподарювання, зокрема при поглибленні реформи управління лісовим господарством (розмежування господарських та інспекційних функцій). Принципового значення набуває збереження цілісно-майнових комплексів постійних лісокористувачів та забезпечення їх модернізації, реконструкції та технічного переоснащення. Інституціональна модернізація фінансово-економічного механізму лісогосподарювання має бути також зорієнтована на максимальне врахування реалій та фінансових обмежень воєнного часу в частині бюджетного фінансування лісовідновлення, лісовідтворення, лісорозведення, охорони та захисту лісів через формування спеціальних фондів розвитку лісового господарства. Доцільно забезпечити нарощення обсягів фінансування пріоритетних напрямів модернізації існуючих та створення нових лісових селекційно-насінневих комплексів у відповідності з традиціями вітчизняного лісівництва та з врахуванням передового іноземного досвіду.

У відповідності з передовим іноземним досвідом необхідно розробити інструментарій фінансування робіт по створенню захисних лісосмуг, які забезпечують приріст врожайності сільськогосподарських культур (по сільськогосподарських культурах зернової групи – це в середньому 3-4 центнери з 1 га), шляхом формування за рахунок відрахувань частини виручки від експорту зернових (0,1%) спеціального фонду фінансування агролісомеліоративних робіт.

Інституціональна модернізація фінансово-економічного механізму лісогосподарювання має бути також зорієнтована на диверсифікацію джерел та методів фінансово-інвестиційного забезпечення модернізації об'єктів лісогосподарської та лісоохоронної інфраструктури за рахунок залучення коштів міжнародних фінансово-кредитних установ, підприємницьких структур-нерезидентів та урядів іноземних держав.

Список використаних джерел:

1. Станіслав Ніколаєнко: Наш університет досить серйозно сьогодні опікується проблемою підготовки кадрів для лісової галузі. *Економіст*. 2018. №10. С. 23.

ПЕРСПЕКТИВИ ІНВЕСТИВАННЯ В УКРАЇНУ В ПЕРІОД ВІЙНИ

Камінський Любомир-Роман Юрійович

аспірант

Львівський університет бізнесу та права, Україна

Україна практично вже два роки перебуває у стані війни, яка розпочалася 24 лютого 2022 року. Зовсім непростий час для країни загалом і для її ринкової економіки зокрема. З початком повномасштабної війни змінилося практично все, що стосується питань безпеки підприємств, а також їхніх економічних показників. Зазначимо, що велика частина бізнесу, яка зосереджувалася на сході і в центрі України, змушена була релокуватися у більш безпечні місця на заході України або ж перенести свої потужності за межі нашої держави. Також частина підприємств відкрили свої філії в країнах ЄС з метою диверсифікації ризиків. Варто зазначити, що з початком війни велика частина підприємств в Україні втратили або призупинили свої інвестиційні проекти та фінансування діючих. Адже ситуація з невизначеністю, постійним відчуттям небезпеки заставила інвесторів, як чинних так і потенційних, ухвалювати рішення не на користь нашої держави. Але через деякий проміжок часу ситуація почала змінюватися, країна адаптувалася до реалій сьогодення і, відповідно, почала спостерігатися позитивна динаміка на ринку інвестицій в Україні.

Інвестиційний ринок – це сукупність різноманітних локальних ринків, які є місцем перетину інтересів інвесторів та об'єктів інвестування, сукупність економічних відносин, що складаються між продавцями і покупцями інвестиційних товарів та послуг, а також об'єктів інвестування в усіх його формах [1].

У сучасних умовах інвестиційний ринок в економіці нашої країни є одним з найважливіших сегментів загального ринку. Він складається з великої кількості виробничих, комерційних, фінансових, інституційних та інформаційних структур, що взаємодіють між собою на основі норм інвестиційного бізнесу.

Інвестиційний ринок вважається сукупністю економічних відносин між продавцями та споживачами інвестиційних товарів та послуг, він має основні складові:

- ринок об'єктів реального інвестування;
- ринок об'єктів фінансового інвестування.

Також ці складові мають свої підскладові (див. рис. 1).

Рис. 1. Класифікація складових інвестиційного ринку

Важливо зазначити, що вирівнювання ситуації щодо інвестиційного попиту та пропозиції проходить через механізм ціноутворення, який виникає та діє тільки в умовах вільних конкурентних ринків, які передбачають організацію обміну товарами на основі врівноваженого попиту та пропозиції. Купівля-продаж капіталу на ринках інвестицій здійснюється, виходячи з розрахунку отримання доходу в майбутньому, який перевищує рівень доходу на теперішній час. Його можна визначити за формулою:

$$I (I_t, I_g, I_{mp}) \dots D_i, \text{ де}$$

*$I (I_t, I_g, I_{mp})$ – інвестиції в товарній, грошовій формі або у формі майнових прав;
 D_i – дохід від інвестиційної діяльності.*

У момент реалізації інвестиційного проекту (продажу інвестиційного капіталу) на ринку їм протидіє ринок інвестиційних товарів або об'єктів. Ці товари неоднорідні і можуть існувати як у грошовій, так і в натурально-матеріальній формі. Основним фактором, що визначає масштаби функціонування інвестицій, є їхня сукупна пропозиція, яка породжує інвестиційний попит. Тобто, виробництво інвестиційних товарів та послуг приносить доходи, які створюють попит відповідно до виробленої вартості. Але тотожність інвестиційного попиту і пропозиції витримується лише у масштабах ринку загалом. Індивідуальний попит та пропозиція можуть не збігатися. Диспропорції попиту та пропозиції регулюються ринком інвестиційних товарів через реакцію цін та надлишок або нестачу цього виду товару. Операції на ринках інвестиційних товарів можна записати у вигляді такою формули:

$$I (I_t, I_g, I_{mp}) - IT \dots D_i, \text{ де}$$

*$I (I_t, I_g, I_{mp})$ – інвестиції в товарній, грошовій формі або у формі майнових прав;
 IT – інвестиційний товар;
 D_i – дохід від інвестиційної діяльності.*

Запропонована формула означає, що через інвестування (вкладення) $I (I_t, I_g, I_{mp})$ інвестиційний ринок через певний період часу дає дохід (... D_i).

Також зазначимо, що функціонування інвестиційного ринку здійснюється через інфраструктуру, яка формує інформаційне та обслуговуюче середовище, що дозволяє інвестору працювати з мінімальним ризиком, що в теперішній час є дуже важливим [2].

Важливо взяти до уваги, що, згідно зі статистичними даними, інтегральний показник індексу інвестиційної привабливості України знизився у 2023 році до 2,44 бала з 5 можливих (2,48 бала у другій половині 2022 року) [3], і така ситуація на цьому етапі не є привабливою для потенційного інвестора, але, незважаючи на негативні фактори, можемо зазначити, що існує низка сегментів бізнесу, куди інвестор може вже сьогодні вкладати кошти з метою досягнення прибутку від діяльності і, в той же час, мінімізувати свої ризики за рахунок здійснення страхових операцій. Навіть у період війни існують безпечні регіони, наприклад, Західна Україна, яка володіє надзвичайними туристично-рекреаційними локаціями, і залучення додаткового потенційного інвестора в теперішній час є надзвичайно вигідним для обох сторін, оскільки всі ризики перестраховуються в іноземних страхових компаніях, а на місцях ціна питання щодо входу інвестора на ринок є в рази нижчою, зважаючи на несприятливі обставини і ризики, ніж у мирний час, тому багато інвесторів, прорахувавши всі потенційні витрати, погоджуються вкладати свої кошти в розвиток

бізнесу в Україні, що в недалекій перспективі буде демонструвати позитивну динаміку для інвестора та його дохід.

Список використаних джерел:

1. Що таке інвестиційний ринок?. URL: <https://ffin.ua/blog/faq/investytsii/post/shcho-take-investytsiinyi-rynok>
2. Поняття інвестиційного ринку, класифікація його видів. URL: <https://buklib.net/books/35265/>
3. К. Добровольська. Інвестиції в Україну: попри війну, бізнес-лідери бачать перспективи. URL: https://24tv.ua/business/investitsiyniy-potentsial-ukrayini-biznes-lideri-otsinyuyut-perspektivi_n2460476

ПРІОРИТЕТИ ІННОВАЦІЙНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ТА ПОСТВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

Матрунчик Дмитро Миколайович

докторант, кандидат технічних наук

Луцький національний технічний університет, Україна

Вахович І.М.

доктор економічних наук, професор

ректор

Луцький національний технічний університет, Україна

Вибір пріоритетів інноваційної трансформації економіки регіонів України має відштовхуватися від наслідків російської збройної агресії та поствоєнних викликів в частині прискорення процесів відбудови національного господарства. У даному контексті має реалізовуватися як державна економічна, так і державна науково-технічна політика з подальшою імплементацією пріоритетів на регіональному рівні.

Також при визначенні пріоритетів інноваційної трансформації регіональних господарських комплексів доцільно враховувати значні розриви у інноваційному та науково-технічному потенціалі окремих територій. О.Нижник стверджує, що особливість регіональних проблем соціально-економічного розвитку України визначається насамперед трансформаційними процесами, що відбуваються в економічній та політичній сферах держави, і мають специфічний прояв у конкретних регіонах [2, с. 577]. Тобто інноваційні трансформації у окремих регіонах можуть отримувати різноманітні модифікації як в частині специфікації структурних елементів, так і в частині формування суб'єктно-об'єктної бази регуляторного впливу на інноваційні процеси. Регіони, де відсутні потужні центри продукування інновацій, мають бути зорієнтовані на трансфер інноваційних технологій, а також на міжрегіональне співробітництво в частині ліквідації дефіциту продуктових та процесних інновацій. Міжрегіональне співробітництво в частині прискорення процесів впровадження продуктових та процесних інновацій дасть змогу підвищити ефективність відновлення зруйнованих російськими загарбниками інфраструктурних об'єктів як в умовах воєнного часу, так і в поствоєнний період.

Необхідність зміцнення обороноздатності країни та господарської самодостатності економіки регіонів потребує диверсифікації пріоритетів інноваційного розвитку. О.Луцків переконаний, що економічне зростання українських регіонів можливе лише за умови проведення активної інноваційної політики, націленої на підвищення конкурентоспроможності економіки шляхом використання ефективних інструментів та механізмів підтримки та активізації інноваційних процесів. У межах заданого курсу зростає роль регіонального рівня державної влади, оскільки саме він є найефективнішим з точки зору визначення альтернативних стратегій інноваційного розвитку території і можливих «ключових точок зростання», вибору нових методів прийняття рішень, виявлення системних змін в інноваційному розвитку регіону і в управлінні цим розвитком [1, с. 153]. У поствоєнний період регіональні органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування мають сформувати дорожні карти впровадження перевірених світовою практикою моделей інноваційної трансформації базових ланок

регіональних господарських комплексів і прискорити процеси відбудови житлових, інфраструктурних та виробничих об'єктів, котрі постраждали внаслідок дій агресора.

В умовах євроінтеграційних устремлінь нашої країни вкрай важливо імплементувати європейські лекала регіонального регуляторного впливу на інноваційні процеси. Т.Ярема переконана, що у сучасних умовах динамічні характеристики інноваційного ринку Європейського Союзу визначаються змістом і структурою існуючої регіональної інноваційної системи, які визначаються рівнем ефективності трансформації наукового знання і технологічних розробок у комерційні продукти [3, с. 153]. Перенесення центру тяжіння у програмуванні інноваційних трансформаційних процесів на регіональний рівень дасть змогу знизити трансакційні витрати на продукування та експериментальне впровадження нових технологій, оскільки скоротить кількість ланок у життєвому циклі інноваційного процесу. Більше того, саме публічні органи регіональної влади значно адекватніше реагують на інноваційні виклики підприємств окремих територій як в частині запровадження нових методів та технологій, так і в частині оновлення номенклатури продукції, робіт та послуг.

Це є особливо важливим для розвитку тих ланок регіональних господарських комплексів, які безпосередньо впливають на зміцнення обороноздатності країни та виробництво продукції оборонного призначення. Вітчизняний оборонно-промисловий комплекс за умови прискорення процесів інноваційної трансформації в змозі забезпечити виробництво озброєнь та військової техніки, що сприятиме зміцненню обороноздатності країни, а також збільшить кількість замкнених виробничих циклів в національному господарстві та регіональних господарських комплексах.

Зростання кількості замкнених виробничих циклів зменшить залежність національної економіки від цінових коливань на глобальних сировинних ринках та сприятиме створенню комплексу інноваційних виробництв у поствоєнний період, що у підсумку призведе до підвищення рівня конкурентоспроможності української економіки у світовому масштабі та прискорить її інтеграцію у глобальні ланцюги доданої вартості.

Список використаних джерел:

1. Луцків О.М. Регіональна інноваційна політика: особливості формування та проблеми реалізації. *Регіональна економіка*. 2015. №2. С. 153–162.
2. Нижник О.М. Сучасні проблеми соціально-економічного розвитку регіонів України. *Стратегія економічного розвитку України*. 2001. Вип. 7. С. 577–589.
3. Ярема Т.В. Регіональна інноваційна система ЄС. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2022. Випуск 42. С. 150–154.

САНАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ, ЇХНЯ СУТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ В КРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Цімура Маркіян Володимирович

аспірант

Львівський університет бізнесу та права, Україна

На сьогоднішній день відомим фактом є те, що Україна практично вже два роки перебуває в стані повномасштабної війни. Відповідно, розуміємо, що негативний вплив, пов'язаний з війною, спостерігається в усіх галузях ринкової економіки нашої держави. З початком повномасштабної війни фактично весь бізнес в Україні зазнав збитків. Також зазначимо, що на початку повномасштабної війни частина підприємств розташовувалися на територіях нашої держави, які згодом стали найгарячішими, а в подальшому – окупованими. Керівники змушені були ухвалювати кардинальні рішення з метою збереження своїх суб'єктів господарювання, частина підприємств релокувалися у більш безпечні місця, здебільшого, в західні області України (Івано-Франківську, Львівську, Закарпатську та Чернівецьку області). Також деякі підприємства перемістили свої виробничі потужності до країн-сусідів ЄС, які межують з Україною, і почали налагоджувати трансприкордонну співпрацю.

Проаналізувавши вищезазначене, розуміємо, що в складній економічній ситуації, що склалася в Україні за теперішніх умов, важливим питанням відновлення та пошуку шляхів виходу з економічної кризи суб'єктів господарювання є запровадження санаційних заходів. Варто зазначити, що в теперішній час спостерігається недосконалість вітчизняного законодавства, дефіцит кваліфікованих кадрів (через масову міграцію працездатного населення за межі країни), відсутність належного фінансування санаційного процесу, несвоєчасне виявлення проблем та можливостей ймовірного банкрутства. Всі перераховані чинники часто призводять до того, що значна частина фінансово стійких та потенційно платоспроможних підприємств банкрутують. Тому розгляньмо детальніше питання фінансових санацій підприємств, які здебільшого спрямовані на вихід суб'єкта господарювання з кризової ситуації та відновлення його платоспроможності й фінансової стійкості, а також, відповідно, дають можливість суб'єкту господарювання продовжувати працювати на ринку товарів та послуг в Україні. Проаналізуймо детальніше суть і значення санаційних заходів задля фінансового оздоровлення підприємств у кризовий період.

Санація – система заходів, спрямованих на фінансове оздоровлення підприємства, що реалізуються за допомогою сторонніх юридичних або фізичних осіб з метою запобігання визнання підприємства-боржника банкрутом і його ліквідації [1].

Вивчаючи вітчизняний та іноземний досвід запровадження санаційних заходів, можемо зазначити, що в практиці підприємств санації проводяться в трьох основних випадках (див. рис. 1).

Також важливо звернути увагу та визначити форму проведення санацій, які спрямовані на рефінансування боргу. Сюди можна зарахувати:

- дотації і субвенції за рахунок коштів бюджету;
- державне пільгове кредитування;
- державні гарантії комерційним банкам за кредитами, які видаються підприємству, що санується;

Рис. 1. Випадки проведення санацій на суб'єктах господарювання

- цільовий банківський кредит;
- переведення боргу на іншу особу;
- реструктуризація короткотермінового боргу в довготерміновий;
- випуск облігацій та інших боргових цінних паперів під гарантію санатора;
- відтермінування погашення облігацій підприємства;
- списання санатором-кредитором частини боргу [2].

Щодо форм проведення санацій, спрямованих на реструктуризацію або реорганізацію підприємства-боржника, можна виокремити:

- злиття з фінансово стабільним підприємством;
- поглинання через придбання підприємства, що санується;
- подрібнення для багатогалузевих підприємств;
- перетворення у відкрите акціонерне товариство;
- передача в оренду (як правило – для державних підприємств);
- приватизація (для державних підприємств) [2].

Зважаючи на форс-мажорну ситуацію в Україні впродовж вже майже чотирьох років, можна спостерігати тенденцію до зростання кількості фінансово нестійких підприємств. Тому в умовах сучасної фінансової нестабільності банкрутство підприємств є головною проблемою держави. Велика кількість юридичних осіб, які не вміють не тільки конкурувати на ринку, але й вчасно розраховуватися за своїми борговими зобов'язаннями, призводить до негативних наслідків не тільки фінансової кризи на підприємстві, але й фінансової кризи в країні. Зазначимо, що серед підприємств, справи про банкрутство яких перебувають на розгляді, значний відсоток складають ті, що тимчасово потрапили в скрутне становище. Тому проведення ефективної антикризової політики багато в чому залежить від своєчасно та правильно проведеного оцінювання фінансового стану та визначення ймовірності можливого банкрутства підприємства.

Отже, проаналізувавши вищенаведене, зазначимо, що правильне оцінювання неможливо провести без необхідної і достовірної інформації, яка відображається в бухгалтерській, тобто, у фінансовій звітності підприємства. Лише за результатами проведеного оцінювання визначають напрями вдосконалення стану організації, втім, для кожного підприємства вони визначаються індивідуально. Отже, підсумовуючи,

можемо стверджувати, що метою фінансової санації є покриття поточних збитків та усунення причин їх виникнення, а за умови своєчасного проведення санації існує велика ймовірність поновлення або збереження платоспроможності і функціонування підприємств.

Список використаних джерел:

1. Бухтіарова А. Г., Семенець В. П. Теоретичні підходи до трактування сутності поняття «санації підприємства». Проблеми і перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України: тези доповідей II Всеукраїнської науково-практичної конференції (Суми, 23 листопада 2017 р.). Суми, 2017. С. 68-72.
2. <https://ips.ligazakon.net/document/DG090898>
3. <https://buklib.net/books/27878/>

СТАЛИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ: КЛЮЧОВІ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ

Лакас Вероніка Владиславівна

Аспірант

Луцький національний технічний університет, Україна

Вахович І.М.

доктор економічних наук, професор,

ректор

Луцький національний технічний університет, Україна

Схвалення 17 Глобальних цілей сталого розвитку поставило перед окремими країнами світу завдання стосовно формування національних моделей сталого розвитку, які мають враховувати наявні виробничо-технічні, науково-технічні, трудові, природно-ресурсні та екологічні передумови соціально-економічного піднесення, а також територіальну, ресурсну та інфраструктурну неоднорідність розвитку регіональних господарських комплексів. З огляду на це виникла гостра необхідність в розробленні теоретико-методологічних підходів стосовно переведу регіональних господарських комплексів на модель сталого розвитку з урахуванням ресурсного та виробничого потенціалу територіальних утворень. Під сталим розвитком слід розуміти такий розвиток, який передбачає збалансовану динамічну рівновагу між економічними, соціальними та екологічними елементами суспільної системи, за умов такого використання ресурсів, що не виходить за межі регенеративних та поглинаючих можливостей довкілля зі збереженням можливості використання аналогічних ресурсів для майбутніх поколінь [1]. Виходячи з приведеного трактування можна припустити, що важливим завданням переведу національного господарства та регіональних господарських комплексів на модель сталого розвитку виступає розроблення механізму збалансованого, пропорційного та ощадного використання природних ресурсів, у першу чергу вичерпних. Фактор нормування та лімітування господарського освоєння природної сировини при відповідному фінансовому впливі на природокористувачів виступає магістральною ланкою формування регіональних стратегій сталого розвитку.

Відправним пунктом формування базових засад сталого розвитку є розуміння необхідності забезпечення відсутності протиріч між розвитком соціальної сфери, відтворенням ресурсно-виробничого потенціалу господарського комплексу та станом довкілля. Основні положення концепції сталого розвитку повинні базуватися на таких аксіоматичних твердженнях: 1) суспільство має право на здорове і плідне життя у гармонії з природою; 2) невід'ємним компонентом сталого розвитку суспільства є охорона навколишнього середовища, котра базується на дотриманні гранично допустимого рівня антропогенного впливу на екосистеми; 3) піклування про майбутнє людства (орієнтація на використання місцевих ресурсів та їх розумна економія); 4) партнерство, відкритість та прозорість – запорука забезпечення сталого розвитку [3]. З викладеного вище випливає висновок про те, що наряду з традиційними моделями залучення різноманітних видів виробничих ресурсів у відтворювальний процес має формуватися сучасне інституційне підґрунтя для умонтування перевірених передовою світовою практикою форм комплексного використання ресурсної бази суспільства в інструментально-методологічне

забезпечення процесу переведу регіонального господарства на модель сталого розвитку. Важливого значення набуває як урізноманітнення формальних, так і неформальних інститутів, котрі дадуть можливість переорієнтувати використання ресурсів з утилітарної спрямованості на комплексний характер.

У вітчизняній економічній літературі сформувалися декілька груп підходів стосовно формування національних та регіональних моделей сталого розвитку. Особливою групою підходів можна вважати ті, що ґрунтуються на моделюванні забезпеченості соціально-економічної системи природними ресурсами та побудові глобальних моделей розвитку, що враховують вплив комплексу факторів. Тенденцією останнього часу стало зосередження уваги науковців і практиків на оцінці сталості розвитку на регіональному та локальному рівнях (в тому числі окремих міст) [2]. Фактор забезпеченості природними ресурсами залишається ключовою складовою переведу регіональних господарських комплексів на модель сталого розвитку, навіть незважаючи на перехід національних господарств у інформаційну фазу розвитку. При цьому також недостатньо опрацьованими залишаються теоретико-методологічні підходи стосовно імплементації національних пріоритетів сталого розвитку у регіональні моделі виконання Глобальних цілей сталого розвитку, щоб максимальною мірою використати вигоди та переваги децентралізації, а також ендогенні та екзогенні фактори соціально-економічного піднесення територіальних та локальних утворень. Це є особливо важливим в умовах воєнного часу, коли необхідно максимальною мірою використати конкурентні переваги регіонів для зміцнення їх господарської самодостатності.

Переведення регіональних господарських комплексів на модель сталого розвитку має також відштовхуватися від наявної структури цих комплексів, зокрема співвідношення між їх базовими ланками. Особливо прискіпливо необхідно підходити до регуляторного впливу на структурні зрушення у господарських комплексах регіонів, де відбувалися активні бойові дії і була зруйнована мережа інфраструктурних та житлових об'єктів. В спектрі теоретико-методологічних підходів до забезпечення сталого розвитку регіонів України має зайняти чільне місце підхід, що визначає необхідність забезпечення циркулярності розвитку ключових сегментів регіональних господарських комплексів, щоб забезпечити комплексний характер ресурсокористування.

Список використаних джерел:

1. Тодорюк С.І. «Сталий розвиток» як економічна категорія. *Науковий вісник ЧНУ ім. Ю. Федьковича*. Серія Економіка. 2016. С. 10–17.
2. Хаустова В.Є., Омаров Ш.А. Концепція сталого розвитку як парадигма розвитку суспільства. *Проблеми економіки*. 2018. С. 265–273.
3. Шаховська А. Освітні аспекти сталого розвитку України. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. 2016. С. 152–155.

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Шпильова Ю.Б.

д-р.ekon.наук, с.н.с., провідний науковий співробітник
відділу природно-техногенної та екологічної безпеки
*Інститут демографії та проблем якості життя
Національної академії наук України, Україна*

Омельченко А.А.

канд.ekon.наук, старший науковий співробітник відділу
природно-техногенної та екологічної безпеки
*Інститут демографії та проблем якості життя
Національної академії наук України, Україна*

Будь-який напрям державної політики не може бути ефективним без чіткої системи стратегічних цілей та завдань, які мають бути досягнуті в результаті публічного адміністрування. Саме чітко сформульована стратегія та тактика державної політики у цій сфері має забезпечити ефективність діяльності органів управління щодо реалізації її функцій.

Необхідність ефективно використовувати наявний природно-ресурсний потенціал території та отримувати від нього віддачу має стати характерною ознакою розвитку України. Питання екологічної безпеки набуватимуть пріоритетного значення як на державному, так і регіональному рівні. У найближчому майбутньому екологія (екологічно безпечне природокористування) визначатиме норми і стиль життя суспільства. Надмірна концентрація екологічно небезпечних виробництв, застаріле та неефективне природоохоронне обладнання на завершальних стадіях технологічних ланцюгів, надійність технічних систем і низька кваліфікація кадрів на підприємствах підвищеного екологічного ризику може стати в післявоєнний період додатковою причиною соціального та політичного напруження в суспільстві [1].

У нашій державі, як і в інших країнах світу, необхідно активно розвивати і запроваджувати стратегічний підхід до планування ефективного розвитку екологічно безпечного природокористування. Вже сьогодні суттєво видозмінюються функції, що реалізуються під час планувального процесу, зазнає змін власне роль планування в системі державного та місцевого управління. Воно поступово стає інструментом підвищення конкурентоспроможності, засобом згуртування різних суб'єктів навколо нових цінностей і довгострокових пріоритетів. Саме тому головним завданням під час визначення стратегічних пріоритетів формування ефективної системи екологічно безпечного природокористування є дотримання таких основних принципів: орієнтація на потреби й інтереси населення; консенсус щодо довготермінової мети розвитку країни; усебічність і цілісність; проведення комплексного аналізу екологічно безпечного природокористування; обов'язковість моніторингу та оцінювання; розбудова існуючих механізмів і стратегій; зв'язок між національним та місцевим рівнями.

Сучасним інструментом управління екологічно безпечним природокористуванням в умовах швидких змін у зовнішньому середовищі та воєнними діями на території країни й пов'язаною з цим невизначеністю є стратегічне управління, ключовими характеристиками якого є розвиток країни та її територій в

довгостроковій перспективі за допомогою формування динамічного балансу із зовнішнім середовищем; погляд назовні, пошук нових можливостей у конкурентній боротьбі, відстеження змін у зовнішньому середовищі й адаптація до них; орієнтація на довгострокову перспективу; основними чинниками побудови системи управління є люди, системи інформаційного забезпечення; оцінка ефективності діяльності та управління виражається в тому, наскільки своєчасно екологічно безпечне природокористування може реагувати на нові виклики і змінюватися залежно від них [2].

Стратегічне планування формування ефективної системи екологічно безпечного природокористування спрямоване на вирішення одного з основних завдань будь-якої системи: пошук відповіді на питання про ключові точки, куди необхідно спрямовувати доступні ресурси для того, щоб забезпечити нормальне відтворення і розвиток системи життєдіяльності території [3, с. 24].

У сучасних умовах, коли спостерігається повна обмеженість фінансових ресурсів, неможливо чітко назвати пріоритети формування ефективної системи екологічно безпечного природокористування, що визначають напрями переорієнтації наявних ресурсів та пошуку додаткових. Згідно з цим, на першому етапі формування стратегічних пріоритетів необхідно визначити специфіку складових, що в перспективі можуть стати пріоритетами, цілі та сценарії їх розвитку в існуючих умовах. Тобто слід провести аналіз усіх складових та зовнішніх чинників, визначити конкурентні переваги та обґрунтувати стратегічний вибір конкретними фактами. Наступним етапом має стати складання результатів соціально-економічного та екологічного аналізу, що можна представити у вигляді профілю країни у розрізі екологічно безпечного природокористування. По суті, це детальний аналіз фактичного стану в динаміці.

На основі отриманих даних та відповідно до моделі бажаного майбутнього формується стратегічне бачення, що окреслює різносторонній оптимістичний погляд на розвиток в майбутньому і є основою тих завдань, виконання яких буде визначено стратегією. Необхідно зазначити, що стратегічне бачення має бути орієнтоване на певну складову, тобто бути унікальним. З урахуванням стратегічного бачення розробляються пріоритети, стратегічні цілі та оперативні завдання розвитку. Стратегічні пріоритети мають включати найважливіші цілі, бути прозорими та зрозумілими. Відповідно цілі призначені для конкретизації пріоритетів у середньостроковій перспективі та мають бути конкретними, вимірюваними, взаємоузгодженими, реалістичними та обмеженими в часі.

До основних принципів стратегічного планування ефективної системи екологічно безпечного природокористування необхідно віднести такі:

- орієнтація на потреби й інтереси людей, тобто в центрі уваги – людина та забезпечення покращення її становища;
- реалістично сформоване бачення щодо довготермінової мети, чіткі терміни виконання поставлених завдань та узгодженість дій усіх зацікавлених сторін;
- усебічність і цілісність, тобто гармонійне поєднання економічних, соціальних та екологічних завдань, усвідомлення того, що в разі необхідності мають бути компроміси;
- спрямованість на чіткі бюджетні пріоритети, тобто відповідність запланованих заходів наявним фінансовим ресурсам;
- обов'язковість моніторингу й оцінювання, що дозволяє своєчасно виявляти проблеми та потреби в коригуванні;

– зв'язок між національним та місцевим рівнями. На національному рівні мають визначатися основні стратегічні принципи і напрями, а детальне планування, упровадження і моніторинг здійснюються на місцевому рівні [2; 3].

Узагальнюючи, необхідно зазначити, що ефективна система екологічно безпечного природокористування в Україні має базуватися на створенні та запровадженні модернізаційних напрямів розвитку країни та її територій в довгостроковій перспективі.

Ураховуючи вищевикладене, до ключових стратегічних пріоритетів формування ефективної системи екологічно безпечного природокористування необхідно віднести: досягнення європейських стандартів екологічно безпечного природокористування; інтеграція кліматичних цілей в усі сектори економіки та суспільного життя; зменшення та запобігання забруднення навколишнього природного середовища; збалансоване використання природних ресурсів та забезпечення (підтримання) їх належної якості; відновлення природоохоронних територій; забезпечення (дотримання принципів) сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України.

Таким чином, з метою повоєнного відновлення країни, інтеграції економіки у європейський простір Україні необхідно реалізувати масштабну програму відновлення, чільне місце в якій має належати формуванню та структуризації ефективної системи екологічно безпечного природокористування. Метою реалізації виділених пріоритетів ефективної системи екологічно безпечного природокористування є створення умов для досягнення благополуччя населення; формування територіальної саморозвиваючої і самобутньої соціо-еколого-економічної системи; забезпечення відтворення та довготривалого використання природних ресурсів для економіки та інших сфер господарської діяльності.

Список використаних джерел:

1. Павліха Н.В. Організаційно-економічні основи екологічно безпечного природокористування : монографія / Н.В. Павліха, К.М. Федина. – Київ : Кондор-Видавництво, 2017. – 270 с.
2. Павлов К. В. Принципи інтегрованого управління екологічно безпечним природокористуванням / К. В. Павлов, К. М. Федина // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Сер.: Економіка: зб. наук. пр. – Рівне, 2016. – Вип. 4. – С. 198–206.
3. Берданова О. Стратегічне планування місцевого розвитку: практ. посіб. [Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO»] / О. Берданова, В. Вакуленко. – Київ: София-А, 2012. – 88 с.

СЕКЦІЯ II. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙ НА РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ

Цикоза Віталій Юрійович

здобувач вищої освіти кафедри організації

туристичної діяльності

Міжрегіональна Академія управління персоналом, Україна

Науковий керівник: Кривоберець Марина Миколаївна

канд. екон. наук, доцент кафедри організації туристичної діяльності

Міжрегіональна Академія управління персоналом, Україна

Проникнення інтернету в усі сфери соціальної та економічної діяльності зростає рік від року. Динаміка збільшення числа користувачів Всесвітньої павутини має постійну тенденцію до зростання. На основі сучасних інформаційних технологій формуються нові засоби комунікації, мобільні засоби зв'язку, активно розвиваються соціальні мережі. Соціальні інформаційні мережі є потужним інструментом, що впливає на споживання туристичних послуг[4]. Групи туристів створюють сайти, контактні групи з обміну досвідом подорожей, відгуками про готелі, курорти, роботу персоналу та рівень сервісу. З'являються нові способи туристичної активності, наприклад, туристи з різних країн обмінюються житлом на час відпустки і для цих цілей реєструються на відповідних порталах і об'єднуються в специфічні соціальні групи. Разом із тим постійне зростання кількості споживачів туристичних послуг не знижує актуальності завдання з формування пропозиції нових продуктів. Туристи стають усе більш вимогливими, розширюються туристські практики, зростає прагнення до отримання нових відчуттів і вражень. Виникають нові види туризму, з'являються нові зони відпочинку, удосконалюються види комунікації, транспорту, сервісного обслуговування, споживач послуг стає все більш інформованим, освіченим і досвідченим. Сучасні тенденції туристичних послуг виводять на ринок нові продукти і послуги. Інновації в туризмі є неодмінною умовою підвищення конкурентоспроможності, збільшення обсягу споживання туристських послуг, досягнення економічного успіху [5].

Багато в чому інновації в туризмі зумовлені виникненням інформаційного суспільства, що формує цифрову, віртуальну реальність зі специфічними соціальними, культурними, споживчими практиками. В традиційній туристській діяльності постачальники послуг (готелі, перевізники, ресторани, заклади культури) працювали з клієнтом через спеціалізовані підприємства — туристичні фірми. Сучасні технології дозволяють створювати і надавати якісно нові види туристичних послуг. Сьогодні, з поширенням інтернету, споживач “виходить” безпосередньо на постачальника турпослуг і замовляє номер у готелі на сайті постачальника, квитки — на сайті авіакомпанії. Отже, будь-які послуги замовляються безпосередньо у

профільного виробника. Еволюція інформаційних технологій стимулювала розвиток віртуальних туристичних операторів і агентств. Перевагою таких організацій є створення туру клієнтом у режимі он-лайн із урахуванням своїх побажань і одночасна оплата туру. Окремі готельні мережі вже сьогодні використовують сучасні автоматизовані системи бронювання, пропозиції і компонування послуг, інформаційного забезпечення клієнтів. Існують готелі, в яких є спеціальні системи, що запам'ятовують усі настройки, які зробив клієнт, його переваги (стилі музики, телеканали, режим температури в кімнаті тощо).

Можливості інтернету в певному сенсі знижують фінансові та інші ризики клієнта. Якщо турфірми працюють на умовах передплати наданих клієнту послуг, то бронювання готелю самостійно дозволяє сплатити послугу тільки після отримання з можливістю відмовитися від неї до останнього моменту. Більшість же турфірм такої можливості не надають. Усе це помітно змінює алгоритм споживчої поведінки туриста, який усе активніше самостійно формує свій турпродукт [2]. Турист визначає маршрут, ґрунтуючись на тій інформації, що йому надають інформаційні сайти цікавих для нього destinations; бронює послуги засобів розміщення, перевізників, кампаній із надання різних супутніх сервісів, починаючи від оренди автомобіля до замовлення по інтернету на певну дату вечері в ресторані. Найпоширенішими інноваціями в туризмі, пов'язаними з цифровими технологіями, є нововведення в галузі транспортних послуг та послуг розміщення (електронне бронювання, електронні квитки, електронні візи). Однією з найперших інновацій є послуга "електронний квиток", що дозволяє пройти онлайн-реєстрацію на рейс та послуги на електронні продажі в цілому. Вони дають можливість отримувати необхідну інформацію про готелі, установи культури, події в destinations. Ці види інновацій, їх плюси і мінуси вже досить докладно розглянуті в літературі [2].

Сьогодні тема віртуального туризму, безумовно, актуальна, але поки ще недостатньо висвітлена в науковій літературі. Перш за все, вимагає уточнення саме поняття віртуального туризму. Адже, незважаючи на дослідження теми вченими з різних галузей знань (філософів, психологів, культурологів), межі цього поняття досить розмиті. Нині в науковій літературі темі віртуального туризму присвячено невелику кількість праць, що цілком природно і пояснюється відносною новизною цього явища. У багатьох визначеннях описуються технології віртуальної подорожі. Так, віртуальний тур розглядається як спосіб реалістичного відображення тривимірного багатоелементного простору [3]. В цілому можна говорити, що віртуальний туризм замінює собою і справжню подорож, і реальний туризм. Така "туристична подорож" більш комфортна, зручна і, головне, безпечна, тому що вона здійснюється в межах певного місця.

Зрозуміло, що віртуальний туризм відрізняється від класичного розуміння туризму. Вирушаючи в онлайн-подорож, турист обирає за мету країну, регіон, місто або певну установу — музей, художню виставку, підприємство тощо. Навіть якщо кінцевим пунктом усе-таки є конкретний заклад: музей, ресторан світового рівня, готель (у тих випадках, коли вихід за його територію не планується), то по дорозі до нього мандрівник мимоволі отримує комплекс вражень від особливостей регіону, в якому він опиняється. Наприклад, в Україні існує ряд готельно-ресторанних етнокомплексів, що презентують віртуальні етнокультурні подорожі регіонами країни. Під готельно-ресторанним комплексом ми розуміємо комплекс підприємств із надання широких послуг проживання клієнта, забезпечення харчування через мережу діючих при готелях ресторанів, кафе, барів. Особливістю таких комплексів є надання клієнту різноманітних послуг щодо розміщення, харчування, інформації,

забезпечення транспортом, культурно-масовими, фізкультурнооздоровчими та іншими видами обслуговування. Класифікуючи віртуальні тури, можна, поперше, адаптувати до них класифікації, що використовуються для опису турів у класичному їх розумінні. Крім того, віртуальні тури мають ряд специфічних рис, за якими їх також можна розрізняти. Це питання відкриває широкі можливості для подальших досліджень. Виділимо три критерії для поділу віртуальних турів, які на сьогодні є, на наш погляд, найбільш значущими: за потребами, що розрізняють “рекреаційний, лікувально-оздоровчий, пізнавальний, діловий, спортивний, етнічний, релігійний, транзитний, освітній, ностальгічний та інші види туризму” [1]. Не всі перелічені види туризму можуть бути застосовані у віртуальному туризмі. Такі види, як культурно-пізнавальний, етнічний, побутовий, історичний, пізнавальний, культовий, ностальгічний, цілком можуть бути використані для характеристики віртуальних подорожей; за технологічними можливостями подання інформації. Мається на увазі примітивне використання відеофайлів, як спосіб подачі інформації. Такий варіант вважається низькотехнологічним. Однак існує і максимально реалістична симуляція реальності, що вимагає наявності спеціального обладнання: крісел — для передачі сенсорних відчуттів, окулярів — для створення ефекту огляду на 360 градусів. Цей варіант вважається високотехнологічним; за метою створення туру [3].

У структурі сфери послуг є галузі, інноваційність яких не викликає сумнівів, тому що вони мають власну базу досліджень і розробок, пропонуючи ринку нові високі технології. І хоча туристичний бізнес переживає бум інформатизації, враховуючи широкий інформаційний сектор, потужність та масовість інформаційних повідомлень, віртуальний сектор подорожей у глобальних мережах, фахівці-туризмознавці називають туризм більше “споживачем інформаційних інновацій”, аніж продуцентом. За попередніми підрахунками, витрати ініціативних туроператорів-консолідаторів в Україні на утримання системи онлайн-бронювання складають близько 2% від вартості послуг, що реалізуються. За умови продажу турів на рекреацію, розваги і оздоровлення, це приблизно 3,3 млн. дол. США щорічно, що витрачено на розроблення, підтримку, наповнення і обслуговування системи інформаційної підтримки [5]. Новими напрямками використання інтернет-технологій для туризму є: запровадження мобільного інтернету, електронних каталогів пропозицій, поширення онлайн-бронювання не лише в роботі з рітейловими агенціями, а й безпосередньо з клієнтами.

Список використаних джерел:

1. Кіндрик Т.О. Інноваційна діяльність в туристичному господарстві України / Т.О.Кіндрик, О.М.Головінов// Матеріали конференції «Ефективні інструменти сучасни
2. Ковешніков, В. С. Іноваційні види туризму / В. С. Ковешніков, О. С. Ліфіренко, Н. М. Стукальська // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 4. – С. 38-44.
3. Токарчук Г.В. Аналіз підходів до визначення поняття інновації у сфері туристичних послуг / Г.В. Токарчук // Вісник Полтавського університету економіки та торгівлі. Серія «Економічні науки». – Полтава: ПУЕТ, 2013. – №3 (54). – С. 123 – 126
4. Філіпенко, А. С. Економічний розвиток сучасної цивілізації : навч. посіб. [Текст] Філіпенко А. С. – 3-є вид., перероб. і допов. – К.: Знання України, 2006. – 316 с. – С. 6.
5. Федорченко В. К. Історія екскурсійної діяльності в Україні: навч. посіб. / В. К. Федорченко. – Київ : Кондор, 2014. – 166 с.

ОСОБЛИВОСТІ ЦІНОУТВОРЕННЯ НА ПОСЛУГИ З КОНСАЛТИНГОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Ємельянов Олександр Юрійович

д-р. екон. наук, професор, професор кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Данилович Олена Тарасівна

аспірантка кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Серед найважливіших характеристик підприємств варто виділити величини їх сукупного економічного потенціалу та його складників, зокрема маркетингового [1], збутового [2–4], виробничого [5] та інших видів економічного потенціалу суб'єктів господарювання. Особливої уваги заслуговує і потенціал покращення тих чи інших властивостей підприємств, зокрема їх стійкості та здатності до адаптації [6]. Також важливим видом наявних у підприємств економічних можливостей є потенціал ресурсозбереження [7–9], реалізація якого відображається у ресурсозберігаючій моделі розвитку [10–13] та у технологічних змінах, що відбуваються [14–17]. Зокрема, суттєвого значення для забезпечення конкурентоспроможності підприємств набуває впровадження на них енергозберігаючих та інших інноваційних проєктів [18, 19]. Проте, на шляху до такого впровадження постають різноманітні перешкоди [20–23], які гальмують здійснення інноваційної діяльності на підприємствах.

Можливість подолання цих перешкод значною мірою визначається рівнем розвитку інноваційної інфраструктури [24, 25], важливим складником якої є консалтингові фірми, що надають підприємствам консультаційні послуги у сфері управління інноваційною діяльністю

При цьому можливо побудувати модель ціноутворення на послуги з консалтингового забезпечення інноваційної діяльності певного підприємства. Процес побудови зазначеної моделі повинен передбачати здійснення такої послідовності дій:

1) формування масиву прогнозних значень показників. Варто виділяти дві групи таких показників, а саме: показники, які характеризують діяльність підприємства (очікуваний приріст прибутку підприємства завдяки реалізації ним рекомендацій консалтингової фірми; обсяги інвестицій, що вкладаються безпосередньо у реалізацію тих інноваційних проєктів, здійснити які було рекомендовано підприємству консалтинговою фірмою; норма прибутковості інвестицій, вкладених підприємством), та показники, які характеризують діяльність консалтингової фірми (поточні витрати консалтингової фірми на надання послуг даному підприємству стосовно консалтингового забезпечення його інноваційної діяльності; інвестиційні витрати у діяльність консалтингової фірми у частині надання послуг даному підприємству; норма прибутковості інвестицій для консалтингової фірми);

2) прогнозування величини надприбутку підприємства від реалізації ним рекомендованих інноваційних проєктів (без вирахування надбавки до вартості послуг, що надається консалтинговою фірмою, з урахуванням результатів розподілу очікуваного надприбутку підприємства – замовника послуг консалтингової фірми між ним та цією фірмою). Величина зазначеного надприбутку повинна

обчислюватися як різниця між очікуваним приростом прибутку підприємства завдяки реалізації ним рекомендацій консалтингової фірми та добутком обсягів інвестицій, які буде вкладено у таку реалізацію, на норму їхньої прибутковості;

3) взяття за основу принципу розподілу очікуваної величини надприбутку підприємства від реалізації ним рекомендованих інноваційних проєктів пропорційно до понесених інвестиційних витрат підприємством та консалтинговою фірмою з урахуванням об'єктивних відмінностей у рівні норм прибутковості цих витрат;

4) побудова та розв'язання рівняння для визначення надбавки до вартості послуг, що надається консалтинговою фірмою, з урахуванням результатів розподілу очікуваного надприбутку підприємства – замовника послуг консалтингової фірми між ним та цією фірмою з урахуванням обраного принципу такого розподілу;

5) розрахунок остаточної вартості надання консалтингових послуг як суми трьох складників: поточних витрат на надання цих послуг, добутку інвестиційних витрат в їхнє надання на норму прибутковості інвестицій для консалтингової фірми та надбавки до вартості зазначених послуг.

Реалізація описаної послідовності моделювання вартості надання підприємству послуг з консалтингового забезпечення інноваційної діяльності дозволить визначити обґрунтовану величину такої вартості, яка враховуватиме як інтереси консалтингової фірми, так і підприємства – замовника її послуг.

Список використаних джерел:

1. Мороз, Л. А. & Лебідь, Т. В. (2009). Стратегічний аналіз маркетингового потенціалу підприємства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Логістика»*, (649), 214–219.
2. Висоцький, А. Л. (2014). Сутність та особливості збутового потенціалу як складової частини сукупного економічного потенціалу підприємств. *Науковий вісник НЛТУ України*, (24.8), 225–233.
3. Ємельянов, О. Ю., Висоцький, А. Л. & Петрушка, Т. О. (2016). Моделювання процесу ціноутворення на машинобудівну продукцію. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Проблеми економіки та управління»*, (847), 81–87.
4. Ємельянов О. Ю., Висоцький, А. Л. & Петрушка, Т. О. (2016). Діагностування достатності обсягів збутової діяльності промислових підприємств. *Науковий вісник НЛТУ України*, (26.6), 102–108.
5. Ємельянов, О. Ю., Петрушка, Т. О. & Висоцький, А. Л. (2013). Діагностика ресурсного забезпечення як чинника формування виробничо-збутового потенціалу підприємств. *Науковий вісник НЛТУ України*, (23.4), 128–135.
6. Yemelyanov, O., Petrushka, T., Lesyk, L., Havryliak, A., Yanevych, N., Kurylo, O., Bodakovskyy, V., Skoropad, I., Danylovych, T. & Petrushka, K. (2023). Assessing the Sustainability of the Consumption of Agricultural Products with Regard to a Possible Reduction in Its Imports: The Case of Countries That Import Corn and Wheat. *Sustainability*, (15), 9761.
7. Баландіна, І. С. (2011). Принципи формування потенціалу ресурсозбереження на підприємствах у сучасних умовах. *Бізнес Інформ*, (11), 141–143.
8. Бурда, В. Є. (2013). Потенціал енергозбереження та напрями використання альтернативних джерел енергії у промисловості. *Економічний часопис – XXI*, (1-2), 45–48.
9. Іваненко, О. В. (2013). Формування потенціалу ресурсозбереження соціально-економічних систем. *Економіка. Фінанси. Право*, (8), 7–10.
10. Некрасова, Л. А. & Хрістова, А. В. (2017). Формування ресурсозберігаючої моделі розвитку підприємства. *Економіка: реалії часу*, (2 (30)), 79–84.
11. Андрусів, У. Я. & Мазур, І. М. (2017). Комплексний підхід до забезпечення раціонального використання енергетичних ресурсів. *Бізнес Інформ*, (1), 44–49.
12. Сотник, І. М. (2010). Економічне стимулювання ресурсозбереження у контексті сталого розвитку України. *Економіст*, (12), 72–75.

13. Emelyanov, O., Petrushka, T., Lesyk, L. & Hryshko, V. (2014) The Impact of the Technological Development Level of Ukrainian Enterprises on the Competitiveness of Their Products. *International Journal of Business, Humanities and Technology*, (4), 129–135.
14. Caliskan, H. K. (2015). Technological change and economic growth. *Procedia Soc. Behav. Sci.*, (195), 649–654.
15. Piva, M. & Vivarelli, M. (2018). Technological change and employment: is Europe ready for the challenge. *Eurasian Bus. Rev.*, (8(1)), 13–32.
16. Sredojecic, D., Cvetanovic, S. & Boskovic, G. (2016). Technological changes in economic growth theory: neoclassical, endogenous, and evolutionary-institutional approach. *Economic Themes*, (54(2)), 177–194.
17. Козик, В. В., Ємельянов, О. Ю. & Петрушка, Т. О. (2014). Інвестиційно-інноваційний механізм забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств. *Проблеми економіки*, (1), 52–58.
18. Дашко, І. М., Ємельянов, О. Ю. & Крет, І. З. (2009). Методичні засади оцінювання ефективності та доцільності реалізації інвестиційних проектів з урахуванням фактору ризику. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» Проблеми економіки та управління*, (640), 63–69.
19. Концеба, С. М. & Непочатенко, О. О. (2007). Енергозберігаючі технології в Україні: економічний ефект та перспективи впровадження. *Збірник наукових праць УНУС*, (63), 1–5.
20. Chai, K. H. & Yeo, C. (2012). Overcoming energy efficiency barriers through systems approach – A conceptual framework. *Energy Policy*, (46), 460–472.
21. Kangas, H. L., Lazarevic, D. & Kivimaa, P. (2018). Technical skills, disinterest and non-functional regulation: Barriers to building energy efficiency in Finland viewed by energy service companies. *Energy Policy*, (114), 63–76.
22. Kostka, G., Moslener, U. & Andreas, J. (2013). Barriers to increasing energy efficiency: Evidence from small-and medium-sized enterprises in China. *Journal of Cleaner Production*, (57), 59–68.
23. Ємельянов, О. Ю. (2020). Оцінювання рівня ризикованості господарської діяльності підприємств агропромислового комплексу. *Агросвіт*, (19–20), 3–9.
24. Борисов, І. В. (2022). Перспективи розвитку інноваційної інфраструктури країни в умовах Індустрії 4.0. *Право та інновації*, (3(39)), 23–29.
25. Власенко, Т. А. (2020). Напрями розвитку інноваційної інфраструктури суб'єктів аграрного бізнесу. *Український журнал прикладної економіки*, (5(2)), 303–310.

ТЕХНОЛОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ СТАТИСТИЧНОГО АНАЛІЗУ РИНКІВ

Бондаренко Наталія Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічного моделювання, обліку та статистики
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Дрік Ілля Андрійович

студентка факультету економіки
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Статистичний аналіз ринків в сучасному бізнесі виступає необхідним інструментом, оскільки забезпечує компаніям можливість адаптації до швидкозмінюючогося економічного середовища та формування конкурентоспроможних стратегій. Статистичний аналіз дозволяє ефективно реагувати на ці зміни, адаптувати продукти та послуги до нових умов та передбачати потреби споживачів.

Ринковий тип економіки, властивий більшості розвинених країн та нові технологічні досягнення призводять до пришвидшення діяльності суб'єктів бізнесу, ринків та світової економіки в цілому. Економічна теорія двадцятого століття пропонувала ідею економічних циклів Кондратьєва М. Д. довжиною у 50 років, яка базувалась на великому технологічному відкритті, що змінює виробничі процеси та призводить до початку нового циклу [1]. Кількість технологічних досягнень за останні роки зображує пришвидшення економічних циклів та світової економіки відповідно, а отже потребують впровадження нових інструментів та інновацій у статистичному аналізі ринків.

Зміни у сучасному бізнесі, зумовлені глобалізацією та швидким технологічним розвитком висувають вимоги до впровадження нових рішень у статистичному аналізі ринків. Оновлення методів аналізу ринків є необхідним для впровадження в експлуатацію інновацій у сучасному бізнесі.

З середини двадцятого століття статистичний аналіз ринків пройшов неймовірний шлях еволюції. На початку цього періоду основним інструментом були базові методи збору та обробки даних. Поява комп'ютерів дозволила швидше та ефективніше аналізувати великі обсяги інформації. У двадцять першому столітті розвиток аналізу ринків значно прискорився завдяки алгоритмам машинного навчання та штучному інтелекту. Аналітика великих даних стала ключовим інструментом, дозволяючи виявляти складні зв'язки та тенденції.

Застосування інформаційних та комунікаційних технологій дозволяє зробити статистичний аналіз більш точним, оперативним та гнучким [2]. Останні десятиліття також відзначаються впровадженням алгоритмів машинного навчання, що робить аналіз більш глибоким та точним. Інтернет та зростання обчислювальної потужності дали змогу використовувати аналітику великих даних. Це сприяє виявленню складних зв'язків та патернів в на ринках. Інтерактивні візуалізації дозволяють нам не лише розуміти статистику, але і бачити її, що полегшує прийняття стратегічних рішень у бізнесі.

Технологічні тенденції, зокрема штучний інтелект відіграють ключову роль у перетворенні великих масивів інформації у зручний для аналізу вигляд. Основний

вплив штучного інтелекту та машинного навчання в статистичному аналізі та приклади успішного застосування:

- Автоматизація аналізу: штучний інтелект та машинне навчання дозволяють автоматизувати процес збору та обробки даних, що значно прискорює аналіз ринкових тенденцій.
- Прогнозування: алгоритми штучного інтелекту можуть ефективно визначати прогнози на основі історичних даних та виявляти складні патерни, сприяючи кращому розумінню ринкових змін.
- Фінансовий сектор. У сфері фінансів штучний інтелект використовується для аналізу ринкових трендів та прийняття рішень щодо інвестицій. Наприклад, робот-консультанти використовують машинне навчання для рекомендацій щодо інвестиційного портфеля.
- Електронна комерція. У сфері електронної комерції аналітика на основі штучного інтелекту використовується для персоналізованого маркетингу та прогнозування попиту.
- Охорона здоров'я. В медичній сфері аналіз даних за допомогою штучний інтелект допомагає виявляти тенденції в поширенні хвороб та розробляти стратегії лікування.

Крім того, великий вплив в сучасних трендах статистичного аналізу відіграє технологія великих даних, розширивши можливості збору та інтерпретації інформації. Її суттєвість полягає в опрацюванні великого обсягу даних з різних джерел, що раніше було неможливо [3]. Прикладом можуть слугувати платформи електронної комерції (eBay, Amazon), які використовують дані про покупки, перегляди та поведінку користувачів для індивідуалізованих рекомендацій.

Вищезазначені технології вносять величезний вклад у вдосконалення статистичного аналізу ринків, забезпечуючи більш точні та оперативні результати. Слід також зазначити, що впровадження нових технологій аналізу у сферу статистичного аналізу ринків несе з собою ряд викликів для підприємств. По-перше, компанії повинні вирішити проблеми, пов'язані зі збором та обробкою великих обсягів даних, забезпечуючи їх конфіденційність та безпеку. Другий виклик полягає у необхідності навчання персоналу новим технологіям, що може вимагати великих витрат часу та ресурсів.

Отже, статистичний аналіз ринків є дієвим інструментом у сучасному бізнесі, що відіграє ключову роль у формуванні конкурентоспроможних стратегій та адаптації до швидкозмінюючогося економічного середовища. Технологічні досягнення в сфері штучного інтелекту та машинного навчання сьогодні мають найбільший вплив на розвиток аналізу. Автоматизація, точне прогнозування та інноваційні методи обробки даних відкривають нові можливості для бізнесу в різних секторах, включаючи фінанси, електронну комерцію та охорону здоров'я.

Розвиток аналізу ринків від базових методів до використання алгоритмів машинного навчання та аналітики великих даних свідчить про еволюцію цієї галузі. Технологія великих даних дозволяє опрацьовувати великі обсяги інформації та використовувати її для розуміння ринкових тенденцій.

Підсумовуючи усе вищесказане, можна прийти до висновку, що важливість статистичного аналізу з кожним роком буде зростати відповідно до пришвидшення економічних тенденцій та нових технологічних досягнень відповідно. Крім того, все більше сфер діяльності бізнесу будуть вимушені впроваджувати технології штучного інтелекту та великих даних для своєчасного аналізу ринків та отримання нових можливостей.

Список використаних джерел:

1. Герасименко С.С., Герасименко В.В. Економічні цикли сучасності: світовий та український тренди. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: зб. наук. пр.* 2020. № 4. С. 5-13
2. Гай О.М. Окремі аспекти розвитку національної статистики на сучасному етапі. [Електронний ресурс] URL: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/2459/1/16.pdf>
3. Саріогло В.Г. «Великі дані» як джерело інформації та інструментарій для офіційної статистики: потенціал, проблеми, перспективи [Електронний ресурс] URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/620294.pdf>

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ТУРИЗМУ В ПОВОЄННИЙ ЧАС

Кобрицький Всеволод В'ячеславович

доктор філософії в галузі економіки, проф. МКА

професор кафедри менеджменту

Міжрегіональної академії управління персоналом, Україна

Сучасний український туризм переживає особливо тяжкі часи. Спочатку він зазнав потужного удару від пандемії COVID-19, викликаній коронавірусом SARS-CoV-2 [1]. Від 24 лютого 2022 р., коли почалась неспровокована повномасштабна агресія РФ, почався новий етап проблем українського туризму.

Туристичні підприємства значною мірою скоротили свою діяльність з надання послуг вітчизняним мандрівникам, а про іноземних гостей говорити й годі, вони зараз в Україну майже не їдуть. Цілком зрозуміла й виправдана реакція світової туристичної спільноти на війну в нашій країні. Частина туристичних фірм тимчасово припинила свою діяльність, частина з них продовжує роботу, але вона на порядок менш результативна, ніж була навіть у ковідний період. Левова частка українських туристів змушена відмовитись від мандрівок зовсім, а незначна частина могла подорожувати в межах тих українських територій, де ще збереглись умови для відпочинку чи задоволення інших потреб сучасних туристів. Дуже мало наших співгромадян мали змогу здійснити нетривалі закордонні подорожі [2].

Але наш туристичний бізнес, як і весь народ України, вірить у ЗСУ та в майбутню перемогу, разом з якою почнеться відродження держави. Відновлення всього знищеного та пошкодженого під час війни буде полягати у відбудові міст і сіл, інфраструктури, активізації економічного життя, поверненні більшої частини тих громадян України, які вимушено виїхали за кордон у пошуках прихистку й мирного життя. Зростання ефективності вітчизняного туризму безпосередньо пов'язане із політичною та економічною ситуацією в Україні та довкола неї. Тому подальші міркування стосуватимуться того часу, коли війна закінчиться.

Після відновлення мирного життя та повернення до конструктивної праці, економіка нашої держави почне активно набирати обертів, зросте зайнятість населення, а з ним – і його добробут. Це призведе до збільшення попиту на туристичні послуги, до чого підприємства вітчизняної туристичної галузі мають бути готовими, і запропонувати післявоєнному споживачу нові та оновлені туристичні продукти з акцентом на подорожі в межах України.

Цілком імовірно, що в багатьох країнах світу спостерігатиметься підвищення інтересу до України, включаючи не лише традиційні туристичні атракції Києва, Львова, Одеси, Чернігова, Кам'янця-Подільського та інших цікавих і привабливих локацій нашої землі. І це буде не таке зростання інтересу до України, яке ми могли спостерігати після успішного проведення Європейського футбольного чемпіонату Євро-2012. Підвищення туристичного попиту на Україну було наслідком приємного здивування європейських футбольних уболівальників, викликаним високоякісними сучасними спортивними спорудами, красою наших міст, гостинністю громадян, чудовою українською кухнею [3]. Зараз воно матиме інший підтекст і цілі подорожей.

Потрощені війною, але відновлені Буча, Ірпінь, Харків, Херсон, Маріуполь та сотні інших великих і малих населених пунктів становитимуть інтерес як потужні сучасні приклади сили, незламності та наполегливості вільнолюбного народу, який

вперто намагається зробити все для подолання імперського минулого та визнаного приєднання до великої сім'ї європейських народів.

Тому вже зараз потрібно починати працювати над створенням тих туристичних продуктів, котрі зможуть врахувати і традиційні, і нові пріоритети іноземних і, звичайно, вітчизняних туристів. У таких умовах дуже складно давати конкретні поради щодо розробки певних турів, їх програм і акцентів. Але зрозумілий загальний вектор такого пошуку: слід продумати варіанти туристичних подорожей з поєднанням відвідування відомих привабливих туристичних destinations та нових, що можуть становити інтерес для туристів. Тут може бути доцільним перебування у знаному місті та нетривалі, екскурсійного характеру, виїзди до нових локацій з поверненням і продовженням знайомства з культурно-історичною спадщиною основної локації. Таких виїздів може бути заплановано від одного до трьох, скажімо, протягом 7-10 днів перебування в турі.

Буча та Ірпінь ще довго будуть в полі зору світової туристичної спільноти.

Є надія, що, Харків, який дуже сильно постраждав від ворожих атак і з землі, і, особливо, з повітря, зможе за кілька років не лише відбудуватись, а й постати в оновленому, покращеному та більш привабливому вигляді, ніж був до цього. Як сучасне велике європейське місто, де будуть не тільки комфортні житлові будинки й численні торговельні центри, чудовий спортивний комплекс «Металіст», промислові підприємства й навчальні заклади, але також і оновлена міська інфраструктура, що врахує потреби та побажання харків'ян і гостей цього важливого, знаного та героїчного українського міста.

Новоорганізований тур може виглядати приблизно так: Харків – Харківщина (яка завжди мала цікавинки культурно-історичного характеру, а тепер до них додадуться ще й воєнно-історичні локації) – Полтава та Полтавщина (котрі для будь-якого українця є своєрідним уособленням українськості, мови, традицій та звичаїв, кухні). Добре продуманий і чітко організований такий тур мав би попит не лише серед наших співгромадян, але й поміж іноземних гостей.

Імовірно, щось подібне станеться з понівеченим Херсоном чи розбитим Маріуполем. Ці великі південні міста мають низку своїх індивідуальних «родзинок», котрі повинні знову стати чинниками їх привабливості для вітчизняних і, хотілося б вірити, іноземних туристів. Тут також є можливість подумати про організацію своєрідних екстремальних і екологічних турів.

Для цих двох міст є змога поєднання пізнавального та рекреаційного туризму з використанням відпочинкових ресурсів Чорного та Азовського морів. Навряд чи окупантів чобіт повністю витоптав узбережжя та зруйнував усі невеликі привітні та гостинні морські курорти Херсонщини та околиць Маріуполя. А якщо й так, то вони зможуть відновитись швидше, ніж великі міста з огляду на масштаби руйнувань і необхідних вкладень матеріальних, грошових і людських ресурсів.

Слід також пам'ятати про екологічні «принади» для туристів. Навряд чи втратить свою актуальність для туристів екстремалів Чорнобильська зона, до якої додалась ще одна зона потужного екологічного виклику – територія, що із дна 60-річної штучної водойми перетворилась на суходільну зону спустошення після підриву агресорами дамби Каховської ГЕС 6 червня 2023 р.

Найбільше водосховище України зникло, а на його місці утворилось болото, котре підсохло і на його поверхні з'явилась досить рясна рослинність. Водночас на замуленому дні цієї водойми показала велика кількість історико-археологічних об'єктів, які потребують фахового вивчення. А ще вони чекають на увагу широкої світової громадськості, і не лише фахівців, але й туристів, які на інтелектуально-

емоційному рівні зможуть зрозуміти всі тяжкі наслідки російського плундрування України. Вони зуміють передати цю інформацію своїм співгромадянам, серед яких напевно знайдуться фахівці, які захотять і зможуть долучитись до відновлення української природи.

Треба, як наголошує Ф Котлер, уважно спостерігати за змінами ринкового туристичного попиту та намагатись не лише задовольнити його, але й передбачити [4].

Значній кількості туристів у всі часи цікавими бувають фортеці, оборонні споруди, старовинна та сучасна зброя. Зараз посеред полів і лісів стоять зразки розбитої російської техніки, що назавжди зупинилась в Україні. Цілком імовірно, що дещо із того залізничя буде демонструватись на площах українських міст і сіл як нагадування про страшну війну з тупим ненажерливим ворогом, який намагався нас знищити. Але український народ при потужній підтримці наших союзників зміг подолати цю навалу. А західні платники податків розуміють, що в цій перемозі, саме у постачанні нашої армії сучасним озброєнням є і їх дециця. І побачити знищену російську техніку, зрозуміти що їх донати на потреби української армії не були марними, їм також може бути цікаво.

Якщо в іноземних відпочивальників-туристів після війни все одно мало інтересу викликать наші Карпати або узбережжя Чорного й Азовського морів, то для багатьох українців ці рекреаційні райони будуть привабливими. А тут є де розгорнутись не лише фантазії та чіткому розрахунку туристичних маркетологів, а й перемовницькому таланту керівництва, наполегливості туристичних менеджерів задля створення осучаснених туристичних маршрутів або просто туристичних програм для наших співвітчизників.

Такі намагання туроператорів донорів турпотoku створити оновлені рекреаційні турпродукти вимагатимуть від туроператорів акцепторів нових підходів до організації розміщення, харчування, транспортного обслуговування та розваг на уже відомих курортах. Тобто, всі разом цілеспрямовано зможуть рухатись у напрямі поліпшення турпродуктів для вітчизняних споживачів. Апробувавши, їх можна буде з більшою впевненістю та аргументованістю пропонувати своїм закордонним партнерам для їх туристів, які зможуть отримати в Україні високоякісні туристичні послуги на різний смак.

Список використаних джерел:

1. World Health Organization (2021). WHO coronavirus COVID-19 dashboard. URL: <https://covid19.who.int>
2. Державна служба статистики України. Зовнішня торгівля. Статист. збірник.: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ10_u.htm
3. Kobrzhyskyi V.V. New challenges and tasks of Ukrainian tourism management // Modern aspects of the modernization of science: state, problems, development trends: materials of the XXXVI International Scientific and Practical Conference / edited by I. V. Zhukova, E. O. Romanenko. - Sofia (Bulgaria): GO "VADND", September 7, 2023, p. 320 c. C.217-221.
4. Kotler Ph. Marketing for Hospitality and Tourism / Ph. Kotler, J. Bowen, J. Makens, S. Baloglu. – 7th ed. – Harlow : Pearson, 2017. – 688 p.

СЕКЦІЯ III. ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

DIGITAL-ІННОВАЦІЇ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ

Бондаренко Наталія Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічного моделювання, обліку та статистики,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Пархоменко Дар'я Вікторівна

студентка факультету економіки
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

У наш час найбільш активним напрямком розвитку економіки нашої країни та світу загалом є цифровізація, що фактично означає залучення новітніх цифрових технологій у діяльність всіх сфер, в тому числі у бухгалтерському обліку. Такими технологіями є блокчейн (blockchain), штучний інтелект (AI), хмарні технології тощо.

У процесі функціонування бухгалтерського обліку одним з найважливіших етапів є збір необхідної інформації для аналізу. Неабиякий поштовх для вдосконалення збору інформації надала поява «Інтернету речей» (Internet of Things, IoT). Так, завдяки використанню IoT, є можливість отримувати фактично у реальному часі інформацію, щодо усіх бізнес-процесів, і, як наслідок, фахівці мають більш широке уявлення про загальну ситуацію на виробництві та можуть робити прогноз на майбутні періоди, результатом чого є висока продуктивність та задоволеність усіх елементів системи. У бухгалтерському обліку ця технологія заощадить час на проведення транзакцій, забезпечить правильний інформаційний потік, підвищить безпеку платежів, автоматизує процеси транзакцій, а також оптимізує та персоналізує управління капіталом [1].

Також, так як бухгалтерський облік використовує встановлені правила та процедури, їх можна легко автоматизувати. Роботизована автоматизація процесів (RPA) є прикладом поєднання програмних роботів і штучного інтелекту для автоматизації бізнес-процесів на підприємствах. Тобто вона використовується для забезпечення автоматизації повторюваних операцій у системах фінансового обліку. RPA забезпечує цілодобову роботу системи та оперативно обробляє поточні бізнес-процеси, коректно вводить дані та оцінює результати діяльності компанії. З її допомогою можна автоматизувати найбільш трудомісткі, стандартизовані та структуровані завдання. Вона полегшить роботу бухгалтерів, оскільки RPA може взяти на себе рутинні операції і заощадить час працівників для виконання інтелектуальної роботи. Проте дана технологія може обробляти виключно структуровану шаблонну інформацію за певним сценарієм. Дана технологія по своєму принципу дуже схожа на блокчейн, через те, що уся інформація про події на підприємстві або будь-які транзакції записується фактично певними окремими блоками. Блок – це пакет інформації, який додається до ланцюжка відповідно до часу транзакції. Кожен наступний новий блок пов'язаний з попереднім і містить

зашифрований пакет інформації про попередній блок. Блокчейн у свою чергу характеризується послідовністю так званих блоків, заповнених інформацією. Дана технологія передбачає те, що неможливо змінити записи без порушення цілісності всього ланцюжка, тому всі користувачі отримають сповіщення, якщо відбулося будь-яке редагування даних. Також вся інформація, що включає ідентифікацію відправника та одержувача, суму та час транзакції, а також інші мітки, може зберігатися на комп'ютерах користувачів. Основними переваги блокчейну є прозорість і абсолютна визначеність права власності, перелік активів і пасивів, цілісність облікових даних, підвищення ефективності виконання різних операцій за рахунок автоматизації процесів. Для роботи з великими масивами неструктурованих даних використовується технологія Big Data. Завдяки даній технології бухгалтери мають змогу використовувати різноманітні методології для формування звітів, що, звісно, полегшує їх роботу та знижує витрати спрямовані на обробку інформації. Big Data дозволяє швидко аналізувати інформацію із декількох баз даних, запобігає витоку даних, а також допомагає у виявленні шахрайства.

Для зберігання інформації можна використовувати хмарні технології, на відміну від звичайного методу зберігання на жорстких дисках або на паперах, дані будуть зберігатися на спеціальному сервері в режимі он-лайн. Найбільша перевага у такому методі зберігання – це можливість користувачів отримати доступ до інформації та можливості її редагування незалежно від місця розташування чи типу девайсу, який буде задіяний. Хмарні технології зменшують витрати на апаратне та програмне забезпечення, замінюють паперовий документообіг електронним, та забезпечують доступ до резервного копіювання та аварійного відновлення. Їх можна використовувати для організації тимчасових і постійних архівів та спільної роботи над документацією. Також можна створювати консолідовану документацію за певні періоди та автоматично синхронізувати різні версії документів. Однак основним недоліком є низький рівень безпеки, і відсутність абсолютної конфіденційності даних [2].

Наразі на ринку бухгалтерського програмного забезпечення присутні як українські, так і зарубіжні програмні продукти. Варто зазначити, що більшість компаній користуються програмами українських виробників. Найпоширенішими областями застосування спеціалізованого програмного забезпечення є автоматизація облікових процесів, таких як Дебет-Плюс, BAS Бухгалтерія, MASTER: Бухгалтерія, ВJET і інші; упорядкування та зберігання інформації в реєстрах, таких як Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, Реєстр застрахованих осіб ПФУ, Реєстр платників податків і інші; використання електронного кабінету платника податку – cabinet.tax.gov.ua; заповнення та надсилання готових форм звітності, таких як MEDoc, Cota, BAS Бухгалтерія та інші; отримання кваліфікованого електронного підпису (КЕП) через Кваліфікованого надавача електронних довірчих послуг інформаційно-довідкового департаменту ДПС, MasterKey та інші; відсилання та підписання електронних документів за допомогою Вчасно, DEALS, Fredo та інших; проведення розрахунково-касових операцій, таких як Checkbox, Кашалот і інші [3].

Найбільш популярними програмами для ведення бухгалтерського обліку в Україні є Галактика, Парус, BAS Бухгалтерія, Акцент, Бест, Сап, Фін експерт та інші. Навіть при наявності спеціалізованих програм, рівень цифровізації у сфері бухгалтерського обліку України залишається низьким. Значна частина процесів обліку не є повністю автоматизованою, що вказує на потребу у подальшій інтеграції інформаційних технологій (рис. 1).

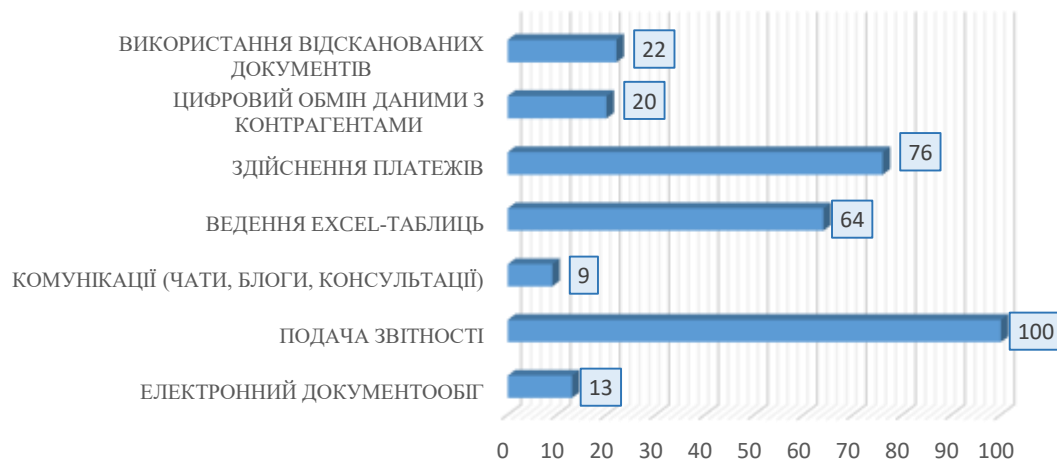

Рис. 1. Стан процесу діджиталізації бухгалтерського обліку на українських підприємствах (% від загальної кількості підприємств) [2, 3]

Головними проблемами у розвитку інформаційних технологій є: відсутність загальних правил контролю за технологіями, відсутність компетентних фахівців та неготовність компаній інвестувати у встановлення та оновлення інформаційного продукту та навчання фахівців відповідних напрямків.

Список використаних джерел:

1. Орлов І. Організація бухгалтерського обліку і умовах цифровізації економіки. Acta Academiae Beregsiensis. Economics. 2022. Випуск 1. С. 264-273. URL: <https://aab-economics.kmf.uz.ua/aabe/issue/view/1/8>
2. Петченко М., Фоміна Т., Балазюк О., Смірнова Н. і Лугова О. Аналіз тенденцій упровадження цифровізації та діджиталізації в бухгалтерський облік (український кейс). Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2023. № 1(48). С. 105-113. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/3951/3747>
3. Тенюх З.І., Пелех У.В. Діджиталізація бухгалтерського обліку в Україні: стан і перспективи. Економіка та суспільство. 2022. Випуск № 41. С. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1588/1528>

ДІЛОВІ ІГРИ ПО ФОРМУВАННЮ ПРОФЕСІЙНИХ НАВИКІВ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ФІНАНСИСТІВ ТА ЕКОНОМІСТІВ

Вовк М.

аспірант, 072 "Фінанси, банківська справа та страхування"
ПВНЗ «Європейський Університет», Україна

Науковий керівник: Виклюк М.

канд. екон. наук, доцент
ПВНЗ «Європейський Університет», Україна

Агентство USAID, федеральний орган управління США, яке надає допомогу за кордоном, реалізувало проект "Трансформація фінансового сектора". 2018 року проведено дослідження фінансової грамотності в Україні. Результати показали, що Україна є 30-тою з 30 країн за загальним індексом 11,6 (з 21 балів). Вікова група 18-24 років виявилася найменш грамотною (10,6 бала), вказуючи на потребу підвищення фінансової грамотності серед молоді [1].

Адаптація професійної підготовки молодших спеціалістів до сучасних змін суспільства - ключова задача. Інноваційні методи навчання активно впроваджуються для формування високоякісних фахівців. Застосування активних методів навчання сприяє розвитку розумових і творчих здібностей студентів, забезпечуючи їхню соціальну адаптацію та успішність. Ефективне формування знань залежить від активності студентів, що сприяє не лише кращому розумінню інформації, але й її застосуванню на практиці.

Організуючи навчально-пізнавальну діяльність, слід враховувати взаємозв'язок та взаємодію компонентів, таких як інтелектуальна, репродуктивна, творча, практична, оціночна та комунікативна діяльність. Викладач, через цей підхід, формує в студентів не лише пізнавальні, а й організаторські уміння, що готують їх до самостійного навчання та відкривають нові перспективи освоєння знань поза аудиторією.

Активні професійно орієнтовані методи навчання, зокрема ігрові, дозволяють студентам розглядати свою майбутню діяльність як систему з взаємодіючими елементами. Ділові ігри в економічній сфері використовуються для дослідження, навчання керівництва та відбору персоналу. Вони ефективно поєднують теорію з практикою, розвиваючи ключові якості, такі як швидкість навчання, системне мислення та аналітичні навички.

Застосування рольової моделі прийняття рішень у методиці case-study сприяє розвитку практичних управлінських навичок, культури мислення та вміння враховувати віддалені перспективи. Ділові ігри в системі професійної підготовки економістів показують своє практичне застосування, розширюючи можливості розвитку різноманітних професійних якостей студентів [3, 320].

Викладання фінансової грамотності в українських навчальних закладах підтверджує корисність використання міні-кейсів на семінарах. Ці інтерактивні методи можуть включати індивідуальну та групову роботу, сприяючи аналізу конкретних ситуацій. Використання міні-кейсів на практичних заняттях дозволяє створювати ігрову реальність, що полегшує розвиток креативного мислення та знищує бар'єри для розвитку студентських навичок.

Тренінг, як інший інтерактивний метод, дозволяє учасникам самостійно формувати професійні навички через власний досвід. Він сприяє розвитку творчого мислення, формуванню умінь та навичок, активізації інтересу до нових знань та покращенню якості навчального процесу [2, с. 14].

Інтерактивні методи, такі як дискусії, розширюють професійні компетентності та супутні якості студентів. Вони сприяють розвитку активного мислення, комунікаційних навичок та толерантності. Використання таких методів сприяє не лише отриманню знань, але й можливості випробувати себе в різних фінансових ролях, набути досвіду та ефективно розвивати фахові компетентності студентів.

Незалежно від рівня фінансової грамотності студентів, методика використання гри ґрунтується на діяльнісному підході, який має широкий визнання серед науковців. Загальні положення методичних засад підготовки та проведення гри для формування фінансової грамотності не мають суттєвих відмінностей.

Діяльнісний підхід у методиці гри реалізується через чотири етапи формування фінансової грамотності:

- підготовчий,
- основний,
- коригувальний,
- рефлексивний.

Підготовчий етап включає створення умов для проведення гри на основі діагностики реального стану справ та рівня фінансової грамотності студентів.

Основний етап пов'язаний із реалізацією програми дій та управлінським компонентом для забезпечення інтерактивності процесу.

Коригувальні заходи виконуються для підвищення ефективності гри, орієнтуючись на заплановані результати.

Завершальний рефлексивний етап важливий для аналізу ходу та результатів діяльності.

Усі ці етапи реалізуються у будь-якому типі гри як методу формування фінансової грамотності. Аналіз підкреслює важливість концептуальності гри та методичного забезпечення, дотримання психолого-дидактичних принципів та моделювання реального професійного середовища.

Відзначається, що ігрове навчально-професійне середовище сприяє розвитку фінансової грамотності студентів [4].

Список використаних джерел:

1. USAID. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні. URL: https://fst-ua.info/wp-content/uploads/2019/06/Financial-Literacy-Survey-Report_June2019_ua.pdf (дата звернення 21.12.2023)
2. Кізима Т., Круп'як І., Коломийчук Н. Методика викладання фінансової грамотності у вищій школі: досвід та перспективи. Світ фінансів. 2020. Вип. 3. С. 8-18. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1337/1341>.
3. Бойцун Н. Е., Момот В. Е. Досвід застосування case-study у викладанні дисциплін економічного та менеджерського циклу // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Збірник наукових праць / За ред. Л. Л. Тovaжнянського та О. Г. Романовського. У двох частинах. — Ч. 2. — Харків: НТУ «ХПІ», 2002. — 432 с
4. О. Л. Шелест, В. А. Дубровіна. Методичні рекомендації до використання тренінг-гри «Cash-flow» та ділової гри «Меком» при викладанні дисциплін «Фінансова діяльність суб'єктів підприємництва» та «Економіка і фінанси підприємства». ХТЕІ КНТЕУ, 2016. 40 с.

ЕТИЧНІ МІРКУВАННЯ В УПРАВЛІННІ БАНКРУТСТВОМ

Канигін Сергій Михайлович

Аспірант, кафедра митної справи та фінансових послуг
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, Україна

Управління процесом банкрутства охоплює не лише фінансові та юридичні аспекти, але й має велике етичне значення. Етичні рішення важливі не тільки для дотримання законодавчих норм, але й для збереження доброчесності, прозорості та справедливості у відносинах з усіма зацікавленими сторонами. Етика в управлінні банкрутством має ключове значення для підтримання довіри та репутації в складних умовах фінансових труднощів.

Аналіз зацікавлених сторін є важливим інструментом для розуміння та управління впливом рішень про банкрутство на різних сторін, таких як працівники, кредитори, акціонери та громада. Застосування гібридної моделі фінансових труднощів, що поєднує статистичні та методи машинного навчання, сприяло покращенню прогнозування банкрутства в іранських компаніях, як показано в дослідженні Хадемолкорані, Хамадані та Рафієї [1]. Також встановлено, що орієнтація на зацікавлених сторін у корпоративному прийнятті рішень значно знижує вартість боргу для компаній, особливо в штатах, що прийняли статuti конституції, як виявлено Гао [2]. Врешті-решт, аналіз зацікавлених сторін, як зазначають Бруга та Варвасовський [3], є цінним для розуміння та ефективного управління зацікавленими сторонами у процесах прийняття рішень, сприяючи розробці та реалізації політики.

Прозорість у комунікації має вирішальне значення протягом усього процесу банкрутства, особливо у стосунках із зацікавленими сторонами. Дослідження Шнакенберга та Томлінсона [4] підкреслює, що прозорість в організаціях сприяє довірі у відносинах із зацікавленими сторонами, і що організації можуть використовувати різні механізми для впливу на сприйняття прозорості. Крім того, дослідження Ожера [5] вказує, що організації, які демонструють репутацію прозорості та докладають зусиль до чесної комунікації, досягають у кризових ситуаціях понад двічі вищих рівнів довіри та позитивних поведінкових намірів. Отже, важливість чесної та прозорої комунікації з зацікавленими сторонами не можна недооцінювати, оскільки це є ключовим чинником у зміцненні довіри та підтриманні стабільних відносин протягом складного процесу банкрутства.

Справедливість у розподілі активів під час обробки активів та зобов'язань має глибокі етичні наслідки. В роботі Флербаєа [6] запропоновано простий аналітичний фреймворк для оцінки справедливості у розподілі ресурсів та благ, який враховує особисту відповідальність, можливості та свободу, а також розглядає етичні питання політики. З іншого боку, дослідження Оцукі [7] вказує на те, що дистрибутивна справедливість, яка базується на праці, де всім особам надаються рівні права на частку вигод від матеріальних та людських активів, призводить до вищих рівнів добробуту, ніж справедливість, яка базується на активах. Це підкреслює значення розгляду різних вимірів справедливості та їх впливу на соціальний добробут, а також важливість етичних рішень у процесі розподілу активів.

Відповідальність керівництва полягає у етичному виконанні обов'язків перед зацікавленими сторонами, особливо у контексті пом'якшення впливу банкрутства. Віндзор [8] підкреслює, що менеджери повинні діяти морально та колективно, щоб виконати свої обов'язки перед зацікавленими сторонами, які включають моральні та громадянські обов'язки. Сіммонс [9] вказує, що менеджеріалізм морально та комерційно поступається етичному корпоративному управлінню, яке сприяє відповідальним організаціям і пропонує модель системи зацікавлених сторін для

оцінки корпоративного управління. Це підкреслює важливість етичних принципів у роботі менеджменту та їх вплив на створення відповідальних організацій, що зменшують негативний вплив банкрутства на зацікавлених сторін.

При балансуванні між негайними потребами під час банкрутства та довгостроковими інтересами зацікавлених сторін та корпоративною репутацією, фінансові стратегії грають вирішальну роль. Згідно з дослідженням Іслама, Ахмада, та Газалата [10], короткострокова та довгострокова заборгованість до загальної суми активів позитивно впливає на вартість компанії, на відміну від загальної заборгованості до загальної суми активів, яка впливає негативно, збільшуючи вартість фінансування боргу та ймовірність банкрутства. Водночас, за даними Леланда та Тофта [11], короткостроковий борг забезпечує сумісність інтересів та мінімізує агентські витрати, одночасно балансуючи податкові переваги та ризики банкрутства при визначенні оптимальної капітальної структури. Ці висновки підкреслюють важливість розуміння та використання різних фінансових інструментів для забезпечення балансу між короткостроковими потребами та довгостроковою стабільністю та процвітанням компанії.

Таким чином, можна підсумувати, що етичні рішення є важливими для дотримання законодавчих норм та збереження доброчесності, прозорості та справедливості у відносинах з зацікавленими сторонами. Аналіз зацікавлених сторін покращується за допомогою статистичних і методів машинного навчання, прозорість у комунікації відіграє важливу роль у підтриманні довіри, справедливості у розподілі активів має глибокі етичні наслідки, а відповідальність керівництва перед зацікавленими сторонами сприяє відповідальному управлінню процесом банкрутства та збереженню корпоративної репутації. Баланс між короткостроковими інтересами та довгостроковими інтересами зацікавлених сторін та корпоративною репутацією важливий для вибору правильної фінансової стратегії.

Список використаних джерел:

1. Khademolqorani, S., Hamadani, A., & Rafiei, F. (2015). A Hybrid Analysis Approach to Improve Financial Distress Forecasting: Empirical Evidence from Iran. *Mathematical Problems in Engineering*, 2015, 1-9. <https://doi.org/10.1155/2015/178197>.
2. Gao, H. (2017). Stakeholder Orientation and the Cost of Debt: Evidence from a Natural Experiment. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2878415>.
3. Brugha, R., & Varvasovszky, Z. (2000). Stakeholder analysis: a review.. *Health policy and planning*, 15 3, 239-46. <https://doi.org/10.1093/HEAPOL/15.3.239>.
4. Schnackenberg, A., & Tomlinson, E. (2016). Organizational Transparency. *Journal of Management*, 42, 1784 - 1810. <https://doi.org/10.1177/0149206314525202>.
5. Auger, G. (2014). Trust Me, Trust Me Not: An Experimental Analysis of the Effect of Transparency on Organizations. *Journal of Public Relations Research*, 26, 325 - 343. <https://doi.org/10.1080/1062726X.2014.908722>.
6. Fleurbaey, M. (2008). Fairness, responsibility, and welfare. <https://doi.org/10.1093/acprof:osobl/9780199215911.001.0001>.
7. Otsuki, M. (1980). On Distribution According to Labour—A Concept of Fairness in Production Economies. *The Review of Economic Studies*, 47, 945-958. <https://doi.org/10.2307/2296924>.
8. Windsor, D. (2002). Stakeholder Responsibilities Lessons for Managers. , 137-153. <https://doi.org/10.4324/9781351281881-8>.
9. Simmons, J. (2004). Managing in the post-managerialist era: Towards socially responsible corporate governance. *Management Decision*, 42, 601-611. <https://doi.org/10.1108/00251740410518985>.
10. C., Islam, M., Ahmad, T., & Ghazalat, A. (2019). The Effects of Corporate Financing Decisions on Firm Value in Bursa Malaysia. *International Journal of Economics and Finance*. <https://doi.org/10.5539/ijef.v11n3p127>.
11. Leland., H., & Toft., K. (1996). Optimal Capital Structure, Endogenous Bankruptcy, and the Term Structure of Credit Spreads. *World Scientific Reference on Contingent Claims Analysis in Corporate Finance*. <https://doi.org/10.1111/J.1540-6261.1996.TB02714.X>.

ОБЕРНЕНИЙ МЕТОД АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ НА ОСНОВІ ПОДАТКУ З ОБОРОТУ

Сук Петро Леонідович

ORCID ID: 0000-0002-8556-7123

д-р. екон. наук, професор, професор кафедри обліку і оподаткування
Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і
природокористування України "Ніжинський агротехнічний інститут", Україна

Діяльність підприємств здійснюється за допомогою необоротних активів. Вони використовуються більш ніж один раз у процесі експлуатації, приймають участь більш як в одному операційному (виробничому) циклі і мають строк корисного використання (експлуатації) понад 1 рік. Їх вартість частинами переноситься на періоди використання за допомогою амортизації. Амортизація необхідна для того, щоб в пропорціях правильно розподілити вартість необоротних активів. Для цього можна використовувати різні методи, в тому числі обернений метод амортизації необоротних активів на основі податку з обороту.

Податок з обороту (або податок з обігу) (англ. *Turnover tax*) – непрямий податок стягується на кінцевій стадії виробництва з вартості вироблених товарів. На відміну від акцизу, який встановлюється на окремі товари і послуги, податок з обігу стягується з вартості валового обороту підприємства. Різновидом податку з обігу є податок на додану вартість [1].

В СРСР і Україні податок з обороту існував з 1931 року до 1992 року, коли він був замінений податком на додану вартість [2; 3; 4].

Хоча адміністрування податку з обороту подібне до податку на додану вартість і податку з продажу, проте існують відмінності: податок з обороту може накладатися також на проміжні та інвестиційні товари.

Податками з обороту іноді називають багатоступінчасті податки з продажів, які встановлюються на більш ніж одному рівні виробництва та розподілу, без пільг щодо податків, сплачених на попередніх етапах. З міркувань адміністрування та простоти такі податки базуються на валових надходженнях; отже, оподатковувана вартість на кожному етапі включає суми, що були оподатковані на попередньому етапі (а також податки, вже сплачені на попередніх етапах) [5].

Отже, податок з обороту може накладатися на проміжні товари. Проміжні товари (англ. – *Intermediate goods*) – це товари, які купують для перепродажу, а також які призначені для виробництва готової продукції (робіт, послуг). До них відносяться сировина і матеріали, напівфабрикати, запасні частини, будівельні матеріали і ін.

Визначення амортизації необоротних активів за оберненим методом на основі податку з обороту здійснюється на базі розрахунку методу амортизації необоротних активів на основі податку з обороту і суми переставляються у зворотній послідовності: перший рік – в останній, другий – у передостанній і т.д.

Річну суму амортизації за методом на основі податку з обороту обраховують множенням вартості, що амортизується (різниці між первісною і ліквідаційною вартістю) на коефіцієнт амортизації, який визначається діленням фактичного або планового обсягу податку з обороту за окремі періоди на плановий обсяг податку з обороту за увесь період.

Прорахунок амортизації необоротних активів за методом на основі податку з обороту виконаємо за допомогою таких формул:

$$CA = (PB - LB) \times KA,$$

де CA – сума амортизації; PB – первісна вартість об'єкта; LB – ліквідаційна вартість об'єкта; KA – коефіцієнт амортизації.

$$KA = ПФПО : ППО,$$

де $ПФПО$ – плановий або фактичний обсяг податку з обороту за окремі періоди; $ППО$ – плановий обсяг податку з обороту за увесь період.

Можливо розраховувати метод амортизації необоротних активів на основі податку з обороту за іншим варіантом:

$$CA = ПФПО \times KA,$$

$$KA = (PB - LB) : ППО.$$

При обчисленні методу амортизації необоротних активів на основі податку з обороту можна застосовувати два способи: 1) із початкової вартості необоротних активів; 2) із залишкової (балансової) вартості необоротних активів.

З використанням прикладу розглянемо розрахунок амортизації необоротних активів за оберненим методом на основі податку з обороту.

Приклад. Первісна вартість необоротних активів – 97000 грн, строк корисного використання (експлуатації) – 5 років, ліквідаційна вартість – 2000 грн. Звідси, вартість, яка підлягає амортизації, становить 95000 грн ($97000 - 2000 = 95000$).

Очікується за цей час нарахувати податку з обороту на суму 258000 грн, у т.ч.: в 1-му році – 90000 грн, в 2-му році – 60000 грн, в 3-му році – 45000 грн, в 4-му році – 38000 грн, в 5-му році – 25000 грн.

Коефіцієнт амортизації дорівнює: за 1-й рік – 0,3488 ($90000 : 258000 = 0,3488$), за 2-й рік – 0,2326 ($60000 : 258000 = 0,2326$), за 3-й рік – 0,1744 ($45000 : 258000 = 0,1744$), за 4-й рік – 0,1473 ($38000 : 258000 = 0,1473$), за 5-й рік – 0,0969 ($25000 : 258000 = 0,0969$).

В таблицях 1 і 2 розглянуто особливості розрахунку 1-го способу (від початкової вартості необоротних активів) простого і оберненого методів амортизації необоротних активів на основі податку з обороту.

Таблиця 1

Нарахування амортизації необоротних активів за методом на основі податку з обороту (1-й спосіб – від початкової вартості необоротних активів)

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Податок з обороту, грн	Коефіцієнт амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	95000	90000	0,3488	33136
2	95000	60000	0,2326	22097
3	95000	45000	0,1744	16568
4	95000	38000	0,1473	13994
5	95000	25000	0,0969	9205
x	Разом	258000	1	95000

[авторська розробка]

Таблиця 2

Нарахування амортизації необоротних активів за оберненим методом на основі податку з обороту (1-й спосіб – від початкової вартості необоротних активів)

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Податок з обороту, грн	Коефіцієнт амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	95000	25000	0,0969	9205
2	95000	38000	0,1473	13994
3	95000	45000	0,1744	16568
4	95000	60000	0,2326	22097
5	95000	90000	0,3488	33136
x	Разом	258000	1	95000

[авторська розробка]

Як видно з таблиць 1 і 2, використання 1-го способу (від початкової вартості необоротних активів) простого і оберненого методів амортизації необоротних активів на основі податку з обороту дає змогу повністю розподілити вартість необоротних активів.

Процес обчислення простого і оберненого методів амортизації на основі податку з обороту за 2-м способом (від залишкової (балансової) вартості необоротних активів) відображено в таблицях 3 і 4.

Таблиця 3

Нарахування амортизації необоротних активів за методом на основі податку з обороту (2-й спосіб – від залишкової (балансової) вартості необоротних активів)

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Податок з обороту, грн	Коефіцієнт амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	95000	90000	0,3488	33136
2	61864	60000	0,2326	14390
3	47474	45000	0,1744	8279
4	39195	38000	0,1473	5773
5	33422	25000	0,0969	33422
х	Разом	258000	1	95000

[авторська розробка]

Таблиця 4

Нарахування амортизації необоротних активів за оберненим методом на основі податку з обороту (2-й спосіб – від залишкової (балансової) вартості необоротних активів)

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Податок з обороту, грн	Коефіцієнт амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	33422	25000	0,0969	33422
2	39195	38000	0,1473	5773
3	47474	45000	0,1744	8279
4	61864	60000	0,2326	14390
5	95000	90000	0,3488	33136
х	Разом	258000	1	95000

[авторська розробка]

При застосуванні 2-го способу (від залишкової (балансової) вартості необоротних активів) простого і оберненого методів на основі податку з обороту, вартість необоротних активів протягом корисного використання (експлуатації) повністю не амортизується, про що свідчить нерозподілена сума залишку (33422 грн) відповідно в 1-му (табл. 4) і останньому роках (табл. 3). Тому в цих роках вартість, що амортизується дорівнює річній сумі амортизації, тобто 33422 грн.

Висновки. Вираховувати амортизацію необоротних активів можна за оберненим методом на основі податку з обороту.

Податок з обороту – це непрямий податок, що включається у вигляді надбавки до ціни товарів і накладається на споживачів, при купівлі ними товарів у продавців, а останні зобов'язані заплатити цей податок у бюджет.

Визначення оберненого методу на основі податку з обороту здійснюється виходячи із попереднього розрахунку методу амортизації необоротних активів на основі податку з обороту, але треба суми переставити у зворотній послідовності: перший рік – в останній, другий – у передостанній і т.д.

Амортизацію необоротних активів за оберненим методом на основі податку з обороту можна обчислювати за двома способами: 1) від початкової вартості необоротних активів; 2) від залишкової (балансової) вартості необоротних активів.

Список використаних джерел:

1. Податок з обігу. (13 червня 2019). Вилучено з : https://uk.wikipedia.org/wiki/Податок_з_обігу.
2. Васильчук В. В. Історія розвитку податку на додану вартість в Україні. *Електронне наукове фахове видання. Ефективна економіка*. 2019. № 12. Вилучено з : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2019/162.pdf.
3. Шморгун Л. Г. Податки з обороту і на додану вартість: порівняльні характеристики в контексті практичного застосування. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2011. № 2. С. 233–244. Вилучено з : https://nonproblem.net/wp-content/uploads/2019/12/2011_02_233.pdf.
4. Податок на додану вартість. (9 листопада 2023). Вилучено з : https://uk.wikipedia.org/wiki/Податок_на_додану_вартість.
5. McLure C. E., Häuser H. K. Sales tax. *Encyclopaedia Britannica*. 2023. Вилучено з : <https://www.britannica.com/money/topic/sales-tax>.

ОСОБЛИВОСТІ АУДИТУ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ

Бондаренко Наталія Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічного моделювання, обліку та статистики
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Кравченко Валерія Павлівна

студентка факультету економіки
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Заробітна плата є важливою частиною бухгалтерського обліку на підприємстві з найманими працівниками. Облік заробітної плати також включає в себе нарахування податків та внесків, що контролюються податковими органами України. Таким чином, на заробітній платі зосереджена особлива увага як контролюючих органів, так і аудиторів під час перевірки. Аудит даної ділянки є досить трудомістким через свою специфіку, що вимагає особливої уваги та зосередженості від аудиторів. Чіткої методики та організації аудиту розрахунків з оплати праці не розроблено, як і для більшості об'єктів обліку.

При відсутності розробленої методики аудиту заробітної плати є певний перелік питань, відповіді на котрі повинні бути розкриті у висновку аудитора. Перед проведенням аудиту заробітної плати визначаються основні цілі та завдання перевірки. Метою аудиту розрахунків з оплати праці є встановлення відповідності застосовуваної на підприємстві методики обліку операцій з оплати праці чинному законодавству України, для того щоб виявити наявні помилки або порушення, ступінь їх впливу на достовірність фінансової звітності для висловлення незалежної аудиторської думки про достовірність порядку ведення бухгалтерського обліку розрахунків з оплати праці [1].

Аудит заробітної плати може проводитись за допомогою наступних методів: вибіркового, суцільного або комбінованого. Обрання методу залежить від мети перевірки, котра буде поставлена аудитором на початку. Суцільний метод перевірки є доречним при невеликій кількості даних. Так, за великої кількості найманих працівників на підприємстві суцільним методом аудит провести неможливо, особливо в стислий проміжок часу. У таких випадках аудитори звертаються до вибіркового методу [2]. Комбінований метод полягає у використанні двох вищенаведених: суцільний метод можна використати для певного підрозділу, що має великий вплив на формування майбутніх економічних показників; а вибіркового – за загальними правилами, а саме шляхом визначення наявних та можливих ризиків підприємства і прогнозу шляхів їх запобігання та уникнення [3].

Аудит розрахунків з оплати праці розглядається в комплексі ймовірних завдань аудиту розрахунків за виплатами працівникам, з точки зору чітко визначеного напрямку та мети з використанням методів організації перевірки [1].

Під час аудиту заробітної плати перевіряють наступні господарські операції, що відображаються в бухгалтерському обліку: нарахування заробітної плати, утримання із заробітної плати, виплата заробітної плати, узагальнення інформації на рахунках синтетичного та аналітичного обліку, відображення в фінансовій звітності [2].

При перевірці нарахування заробітної плати досліджують: нарахування основної та додаткової заробітної плати; нарахування заохочувальних та компенсаційних виплат; правильність розрахунку середньої заробітної плати, на

основі якого було проведено нарахування лікарняних та відпускних. Також при перевірці нарахування заробітної плати потрібно враховувати, який вид форми оплати праці обраний на підприємстві: почасова або відрядна. З урахуванням обраної форми оплати праці аудитором буде розроблена методика аудиту, що враховує її специфіку [2].

Важливо пам'ятати, що до утримань із заробітної плати входять не лише податки, а й професійні внески, утримання за виконавчими листами, суми відшкодування збитку підприємству, своєчасно неповернуті підзвітні суми та інші утримання [2].

Окрім перевірки господарських операцій на підприємстві, особливу увагу також потрібно приділяти стану організації бухгалтерського обліку та первинним документам. За результатами аудиту даних аспектів можна натрапити на ряд порушень та помилок, допущених керівництвом, адміністрацією чи бухгалтером (рис. 1) [3].

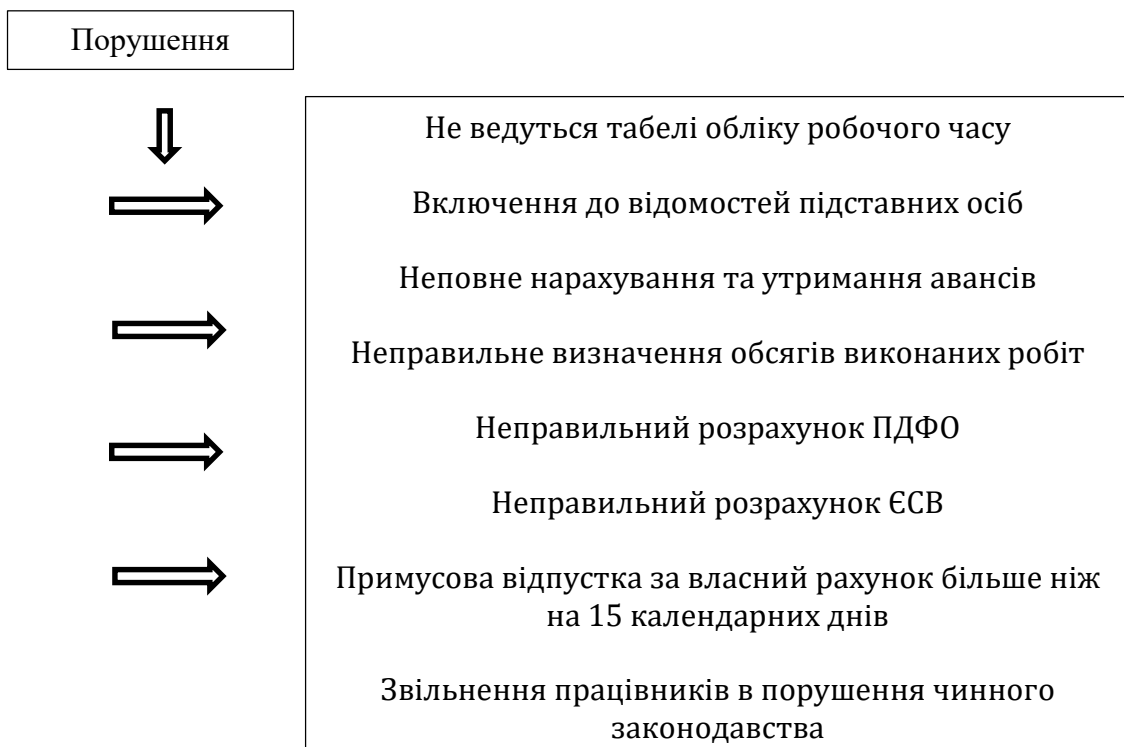

Рис. 1 Типові порушення обліку розрахунків за оплати праці за результатами аудиту

Джерело: розроблено авторами на основі [3]

Отже, облік нарахування заробітної плати вимагає постійного контролю та вдосконалення. Будь-які помилки в обліку даного об'єкту можуть призвести до притягнення до дисциплінарної, матеріальної, адміністративної або навіть кримінальної відповідальності. Головною метою аудитора при перевірці розрахунків з оплати праці є встановлення відповідності обліку до законодавства України. Головна особливість аудиту даного об'єкту полягає в виборі методу перевірки, що залежить від аудитора, його кваліфікації й професійних здібностей. Методика аудиту розрахунків з оплати праці повинна бути відповідною до обліку заробітної плати на підприємстві. Так, у методиці аудиту повинні бути враховані загальні аспекти, як вид господарської діяльності підприємства, кількість найманих працівників,

затвердженні первинні документи обліку заробітної плати на підприємстві, обраний вид форми оплати праці.

Список використаних джерел:

1. Амбарчян М.С., Прохорович Г.С. Аудит розрахунків із заробітної плати. Сучасні детермінанти розвитку бізнес-процесів в Україні : матеріали наук. практ. інтернет-конф.. 2017. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/7077/1/20170524_Determinant_P051-054.pdf
2. Подмешальська Ю.В., Бескота Г.М., Стафійчук К.В. Аудит розрахунків з оплати праці. Ефективна економіка. 2017. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5975>
3. Кравчук Д.І., Артюх О.В. Аудит розрахунків з оплати праці: Огляд типових порушень обліку та шляхи їх вирішення. International scientific e-journal ЛОГОΣ. ONLINE. 2020. № 16. URL: <https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.16.39.html>

ОСОБЛИВОСТІ НАСТАННЯ БАНКРУТСТВА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Нагорна Олена Олександрівна

старший викладач кафедри
цивільного права та процесу

Дніпропетровський державний університету внутрішніх справ, Україна

Петренко Павло Павлович

Курсант 4 курсу ННІППФПНП

Дніпропетровський державний університету внутрішніх справ, Україна

Робота економіки будь-якої країни залежить від того, наскільки ефективно ведуть себе учасники ринку. Введення воєнного стану вносить зміни у діяльність багатьох суб'єктів господарювання, включаючи руйнування промислових об'єктів та неплатоспроможність. З цього приводу обговорюється необхідність адаптації законодавства про банкрутство для відновлення підприємств та погашення боргів у нових реаліях. Внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України багато компаній опинилися в ситуації, коли вони не можуть виплатити свої борги та продовжувати свою діяльність. Додатково, значна кількість підприємств відчула часткове або повне руйнування.

У розвинених країнах банкрутство становить неот'ємну частину ринкової економіки. З цієї причини та для нормалізації цього процесу існують визначені законодавчі процедури, які виступають інструментами не лише для припинення діяльності суб'єктів господарювання та їх виводу з ринку, але й для відновлення їхньої діяльності через поліпшення фінансового становища. Система норм, що регулює цю сферу, представляє собою господарсько-правовий інститут, який поєднує публічно-правові та приватноправові інтереси. Це свідчить про те, що інститут банкрутства визначає відносини, пов'язані з ліквідацією та відновленням платоспроможності підприємства, у борговому відношенні з кредиторами, і його завданням є регулювання процесу виконання боргових зобов'язань та відновлення платоспроможності юридичних та фізичних осіб.

Проте, згідно з практикою, ніхто не може гарантувати успіх підприємства при створенні його суб'єктом господарювання, оскільки об'єктивні чи суб'єктивні фактори можуть привести до неплатоспроможності. Наприклад, зміни на ринку, такі як попит, пропозиція, ціни, запаси та конкурентність фірм, можуть змінитися, що може негативно вплинути на діяльність суб'єкта господарювання.

Отже, можна зазначити, що банкрутство в ринковій економіці виконує дві різні функції: видалення неефективних суб'єктів підприємницької діяльності з ринку та, у випадку тимчасових фінансових труднощів, надання їм можливості відновити або оздоровити свою діяльність на ринку.

В умовах війни господарська діяльність, розрахунки з контрагентами та виконання зобов'язань можуть бути ускладнені або навіть неможливі. Як наслідок, деякі суб'єкти господарювання стають неплатоспроможними. З цього приводу законодавець розглядає перегляд процедур банкрутства як інструменту, який не лише призводить до ліквідації та виводу з ринку суб'єктів господарювання чи продажу їхнього майна та розрахунків з боргами (у випадку фізичної особи), але й

стає ефективним механізмом відновлення фінансового становища та платоспроможності.

Список використаних джерел:

1. Вольвач Б.В. Правові механізми банкрутства в інвестиційному процесі. Господар-сько-правове забезпечення інноваційного інвестування: проблеми та пропозиції: матеріали круглого столу, м. Харків, 16 листопада 2017 р. Харків, 2017. С. 149-153.
2. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закону України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T234300>.
3. Кодекс України з процедур банкрутства. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>.

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Безкровний Олександр Валентинович

канд.екон.наук, доцент,
професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Полтавський державний аграрний університет, Україна

Кулинич Віталій Володимирович

Аспірант
Полтавський державний аграрний університет, Україна

Зубко Сергій Вікторович

Магістрант
Полтавський державний аграрний університет, Україна

Фінансовий стан підприємства має важливе значення для його економіки і залежить передусім від процесу виробництва. Успішне виконання виробничої програми підприємства є основою його міцного фінансового стану. Задовільний фінансовий стан підприємства забезпечує фінансування і виконання усіх передбачених планом заходів, своєчасну виплату заробітної плати, своєчасні розрахунки з іншими організаціями.

Правильне і своєчасне планування і забезпечення надходження доходів являється головним завданням в організації оперативної роботи і контролю за діяльністю підприємства. Саме чітка організація даного процесу по відношенню до отримання і використання виручки та прибутку сприяє виявленню резервів збільшення виробництва продукції, зниженню її собівартості, підвищенню якості передбачає невикористані витрати і в кінцевому результаті сприяє підвищенню ефективності виробництва.

Стратегія розвитку підприємства, за твердженням Ластовенко І. В., це покращення розвитку підприємства, тобто нормалізація фінансового стану. При цьому, найважливіше завдання – усунення неплатоспроможності, бо коли підприємство може своєчасно погасити свої борги перед кредиторами, це свідчить про встановлення системи розрахунків і попереджує виникнення процедури банкрутства. Хоч неплатоспроможність підприємства може бути усунена за рахунок виконання низки фінансових заходів, фактори, які призвели до неплатоспроможності, можуть залишитись без змін [3].

Розвиток підприємства постійно вимагає мобілізації ресурсів для інвестицій у новітні технології, створення нових, модернізації зношених основних фондів, збільшення оборотних коштів, виходу на нові ринки тощо.

Основними джерелами поповнення інвестиційних ресурсів підприємства, як зазначає Агапова М. В., є внутрішні джерела – прибуток та амортизаційні відрахування. В середньому в розвинутих країнах близько 70 % інвестиційних потреб підприємство задовольняє за рахунок внутрішніх джерел. На банківські кредити та цінні папери (зовнішні джерела фінансування) приходится відповідно близько 5 і 25 % інвестицій [2].

Оздоровлення фінансового положення підприємств передбачає на наш погляд цільовий вибір найбільш ефективних для конкретного випадку заходів. Вивчення

досвіду подолання кризових ситуацій дозволяє сформулювати деякі загальні, обов'язкові для кожного підприємства процедури, на підставі яких можна виділити дві найбільш поширені реакції на кризовий стан: захисну та наступальну.

Вчені економісти, зокрема Борисова В. А., пропонують використовувати захисну реакцію в якості тактики в момент входження в яка ґрунтується на проведенні захисних заходів, основою яких є скорочення всіх витрат, пов'язаних із виробництвом та реалізацією продукції, утриманням основних фондів та персоналу, що веде до скорочення виробництва продукції, а відповідно і виручки від реалізації [1].

Що ж стосується наступальної тактики, то в цьому випадку на ряду із ресурсозберігаючими заходами, як свідчить Гущина І. І., проводиться політика більш високих цін, збільшення витрат на удосконалення виробництва через його модернізацію, оновлення основних фондів, впровадження перспективних технологій, розширенню асортименту продукції і звичайно активний маркетинг [2].

Вирішення даних проблем і успішне відновлення виробництва, на думку вищезгаданих авторів, можуть включати такі дії: перегляд поточної стратегії діяльності підприємства; вжиття заходів для збільшення доходів; послідовне зниження витрат; продаж частини активів з метою збільшення наявних коштів, що залишилися. Варто відмітити, що підприємства, які знаходяться в кризовому стані продають активи заради того, щоб накопичити фонди для збереження і зміцнення напрямків діяльності, що залишилися.

На нашу думку, крім вище згаданих заходів, фінансової стабілізації виробництва слід також включити такі прийоми виходу підприємств з кризи.

- ліквідація платіжної кризи, що передбачає використання акредитивної форми розрахунків; використання послуг банку по факторинговому обслуговуванню; кліринг та залік взаємних вимог;

- застосування фінансово-правових важелів стабілізації економічного положення підприємства за рахунок залучення додаткових грошових коштів шляхом випуску цінних паперів та використання лізингових операцій;

- оптимізація наявного режиму оподаткування.

Підсумовуючи вищесказане зауважимо, що практичне застосування запропонованих заходів стабілізації виробництва на основі проведених досліджень буде сприяти успішному вирішенню завдань фінансової стабілізації в сучасних умовах діяльності суб'єктів підприємництва.

Список використаних джерел:

1. Борисова В. А. Методологічні основи аналізу фінансового стану підприємств агропромислового виробництва. *Фінанси України*. 2019. № 10. С. 63-68.
2. Гущина І. І., Агапова М. В. Фінансовий аналіз діяльності підприємства. *Бухгалтерський вісник*. 2020. № 94. С. 17-20.
3. стовенко І. В. Фінансові показники як основа механізму регулювання економікою. *Фінанси України*. 2019. № 3. С. 73-79.

ФУНКЦІЇ ТА МІСЦЕ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ

Гомада Марія Олегівна

студентка спеціальності «Бізнес-Економіка»

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Кміть В.М.

канд.екон.наук, доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Сучасна система оподаткування та фінансового контролю в Україні надзвичайно важлива для стабільності економіки та фінансової дисципліни в країні. Однією з ключових ланок цієї системи є Державна податкова служба України (ДПСУ), яка відіграє важливу роль у забезпеченні збору податків та інших обов'язкових платежів, а також контролю за фінансовою діяльністю підприємств та громадян.

ДПСУ є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і який реалізує державну податкову політику, з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування [1].

Метою діяльності ДПСУ є: забезпечення сталого фінансового розвитку країни; збір податків та інших обов'язкових платежів відповідно до законодавства; боротьба з податковими порушеннями та корупцією в сфері оподаткування; сприяння створенню сприятливого фінансового клімату для бізнесу та громадян. Принципами функціонування ДПСУ є: законність у виконанні діяльності, включаючи податкове законодавство; прозорість та доступність роботи для громадян та платників податків; ефективний збір податків та контроль за дотриманням законодавства; співпраця з іншими державними органами для досягнення фінансового контролю; використання інновацій та сучасних технологій для підвищення ефективності та запобігання корупції [2].

До основних завдань ДПСУ відносять: реалізацію державної податкової політики; здійснення в межах повноважень, передбачених законом, контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків, зборів, платежів; державну політику у сфері контролю за виробництвом та обігом алкогольних напоїв, тютюнових виробів, тютюнової сировини, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, пального; державну політику з адміністрування єдиного внеску та у сфері контролю за своєчасністю здійснення розрахунків в іноземній валюті в установленій законом строк, дотриманням порядку проведення готівкових розрахунків за товари (послуги), проведення розрахункових операцій, а також за наявністю ліцензій на провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до закону; внесення на розгляд Міністра фінансів пропозицій щодо забезпечення формування: державної податкової політики; здійснення контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків, зборів, платежів [2].

Основні органи управління:

– головне управління (ГУ ДПСУ), що є центральним органом управління та координації роботи податкових органів;

– територіальні управління, що поділяються на регіональні та місцеві, і відповідають за реалізацію податкової політики на відповідних територіях:

- регіональні управління покривають області;
- місцеві управління функціонують на рівні районів та міст області.

– головні управління ДПСУ в містах обласного підпорядкування, які відповідають за податкову діяльність на відповідних територіях;

– спеціалізовані підрозділи, такі як відділи контролю, аналізу, та інші.

Регіональна структура ДПСУ включає в себе кілька підрозділів, таких як відділи:

1) *збору податків*: відповідають за збір податків від платників податків та інших обов'язкових платежів у відповідних регіонах;

2) *податкового контролю*: ведуть перевірки платників податків для виявлення податкових порушень та корупційних схем;

3) *аналізу та статистики*: аналізують фінансову діяльність платників податків та розробляють статистичні дані для подальшого використання в розробці податкової політики; 4. Відділи інформаційної підтримки: Ці відділи надають консультації та інформаційну підтримку платникам податків щодо оподаткування та процедур сплати податків.

Основними видами фінансового контролю, які проводить ДПСУ є: податкові перевірки, контроль за звітністю, за дотриманням податкових обов'язків, над операціями з нерезидентами, за використанням податкових пільг та стимулів, а також моніторинг фінансових операцій.

До податкових перевірок відносять такі як: камеральні, документальні (планові або позапланові; виїзні або невиїзні) та фактичні перевірки.

Аналіз роботи ДПСУ за 2022 рік свідчить, що одним із основних пріоритетів роботи ДПСУ є цифровізація послуг та сервісів. Зокрема, оцифровано 100% реєстрів ДПСУ, форм та форматів документів звітності, сервісних запитів, інформаційних взаємодій з ЦОВВ та 88 % адміністративних послуг. Зокрема, у межах боротьби з тіншовим обігом підакцизної продукції в результаті перевірок було встановлено 535 випадків продажу алкогольних напоїв та тютюнових виробів без марок акцизного податку або з підробними на загальну суму 13,6 млн гривень. Виявлено у 332 випадках продаж алкогольних напоїв без відображення у чеках РРО/ПРРО реквізитів марок акцизного податку. Застосовано штрафних санкцій на загальну суму 14,2 млн гривень. У 544 випадках ініційовано вилучення контрафактної продукції на суму 11 млн грн [3].

Отже, ДПСУ виконує ключову роль у забезпеченні стабільності економіки та фінансової дисципліни в країні через ефективний збір податків та інших обов'язкових платежів, боротьбу з податковими порушеннями та корупцією в сфері оподаткування. Вона працює відповідно до законних принципів, забезпечуючи прозорість та доступність для громадян і платників податків. Важливою рисою є використання інновацій та сучасних технологій для підвищення ефективності та запобігання корупції. Таким чином, Державна податкова служба України сприяє створенню сприятливого фінансового клімату для бізнесу та громадян, сприяючи сталому фінансовому розвитку країни.

Список використаних джерел:

1. Про Державну податкову службу України: Положення затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 6.03.2019 р. №227. URL: <https://tax.gov.ua/pro-sts-ukraini/pologennya>
2. Про службу // Офіційний сайт ДПСУ. URL: <https://tax.gov.ua/pro-sts-ukraini/struktura/aparat/departament-opodatkuvannya-fizichnih-osib/zavdannya-i-funktsii/>
3. Звіт 2022 року про роботу ДПСУ. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/657704.html>

СЕКЦІЯ IV. МАРКЕТИНГОВА ТА ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ МАРКЕТИНГУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Лакатош Марія Степанівна

здобувач вищої освіти ОС Магістр, 075 Маркетинг
Сумський національний аграрний університет, Україна

Науковий керівник: Лищенко Маргарита Олександрівна

доктор економічних наук, професор
Сумський національний аграрний університет, Україна

Організація маркетингу на підприємстві є важливим фактором для успішного розвитку бізнесу. Проте, існують певні проблеми, які можуть відігравати негативну роль у досягненні максимального ефекту від маркетингової діяльності.

Перша проблема – відсутність чіткої стратегії маркетингу. Багато підприємств не мають чіткого плану дій для досягнення своїх маркетингових цілей. Це призводить до витрат ресурсів на непридатні маркетингові активності та зменшення ефективності витрачених коштів.

Друга проблема - недостатня аналітика і використання даних. Багато підприємств не збирають, або не використовують належним чином дані про своїх клієнтів, ринок і конкурентів. Відсутність аналітичної бази спрощує прийняття обґрунтованих рішень та створення персоналізованих маркетингових стратегій.

Третя проблема - відсутність взаємодії маркетингу з іншими відділами підприємства. Часто маркетинговий відділ працює в ізоляції від інших підрозділів, що створює перешкоди для спільної комунікації, взаєморозуміння та досягнення загальної мети підприємства.

Пропозиція для вдосконалення організації маркетингу:

1. Розробка чіткої стратегії маркетингу, яка включатиме мету, цільову аудиторію, канали комунікації та обґрунтовані плани дій.

2. Розвиток системи збору та аналізу даних, що дозволяє зрозуміти клієнтів, їхні потреби та поведінку, а також слідкувати за рухами конкурентів на ринку.

3. Створення ефективної комунікації та взаємодії між маркетинговим відділом та іншими структурними підрозділами підприємства для досягнення спільних цілей.

Вдосконалення організації маркетингу на підприємстві може включати кілька етапів: *аналіз ринку та конкуренції*, тобто оцінка поточного стану ринку, вивчення можливих конкурентів, їх стратегій і тенденцій. Це допоможе виявити сильні та слабкі сторони компанії; *розвиток унікального торговельної пропозиції (USP)*, що передбачає виділення особливостей продукту або послуги, які роблять їх унікальними на ринку збуту та привабливими для клієнтів; *цільове спрямування*: визначення цільової аудиторії та розробка стратегій просування продукту або послуги в конкретній ніші економіки; *використання маркетингових інструментів*:

включення різноманітних каналів комунікації (веб-сайт, соціальні медіа, реклама, PR) для просування продукту та привертання уваги клієнтів; *взаємодія з потенційними клієнтами*: розвиток програм лояльності, зворотній зв'язок з клієнтами для збору відгуків та постійне покращення продукту або послуги.

По-перше, *цифровий маркетинг*. Використання потужності цифрових каналів маркетингу, таких як-от: соціальні медіа, контент-маркетинг, електронна комерція, агломерація тощо. Це передбачає створення інтерактивних сторінок на платформах, таких як Facebook, Instagram, LinkedIn, TikTok тощо; регулярне розміщення цікавого та корисного контенту, організація розіграшів, акцій, співпраця з впливовими особистостями (інфлюенсерами) для збільшення обігу і взаємодії з аудиторією; створення блогів, статей, відео, інфографіки, які не тільки рекламують товар чи послугу, а й надають прозорість, чіткість для цільової аудиторії; створення онлайн-магазину, де клієнти можуть придбати товари або послуги; створення і відправка персоналізованих email-розсилок клієнтам зі спеціальними пропозиціями, новинами про продукти, розіграшами тощо.

По-друге, обов'язковий системний аналіз результатів та оптимізація на основі отриманих даних.

По-третє, креативність та інноваційний підхід, залучення нових ідей та технологій для вдосконалення стратегій маркетингу.

Список використаних джерел

1. Британ К.В. Організація маркетингової діяльності підприємства та шляхи її вдосконалення : магістр. дипломна робота : 075 Маркетинг / Британ Кирило Вікторович ; наук. керівник Абрамович Інна Ананієвна ; Дніпровський держ.аграр.-економ. ун-т, Ф-т менеджменту і маркетингу, Каф. маркетингу. Дніпро, 2020. 105 с.
2. Lyshenko M.A., Ustik T.V., Pisarenko V.V., Maslak N.G., & Koliadenko D.L. (2020). Economic and marketing aspects of the functioning of small enterprises. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i33.206609>

ЗНАЧЕННЯ ТА ПРИНЦИПИ ЛОГІСТИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Мошкало Олексій Володимирович

здобувач вищої освіти факультету економіки і менеджменту
Сумський національний аграрний університет, Україна

Науковий керівник: Макарова Вікторія Вікторівна

ORCID ID: 0000-0003-1076-9246

д-р.екон.наук, професор кафедри маркетингу та логістики
Сумський національний аграрний університет, Україна

Логістика грає критичну роль у сучасних підприємствах і визначається як процес управління потоками товарів, послуг, інформації та фінансів від постачальників до клієнтів. Логістика допомагає підприємствам оптимізувати виробничі та постачальницькі ланцюги для забезпечення ефективності операцій. Відправлення товарів, управління запасами та розподіл ресурсів - це основні аспекти, які дозволяють підприємствам працювати ефективно та зменшувати затрати.

Логістика дозволяє оптимізувати ланцюги постачання, що допомагає знижувати витрати на транспорт, зберігання та інші операційні витрати. Ефективне управління запасами забезпечує правильні рівні товарів у потрібний час, що дозволяє уникати надмірних запасів або втрат через нестачу. Швидкі та надійні поставки допомагають задовольняти вимоги клієнтів, що сприяє покращенню задоволення клієнтів та відданості бренду.

Зазначимо, що логістичні системи дозволяють підприємствам керувати складними глобальними ланцюгами постачання та пристосовуватися до змін на світовому ринку. А впровадження інноваційних технологій, таких як системи відстеження, IoT, і штучний інтелект, дозволяє забезпечити точність та ефективність в управлінні логістичними процесами [1].

Логістика також може впливати на екологічні показники підприємства. Використання ефективних маршрутів, зменшення викидів та оптимізація транспорту сприяють сталому розвитку та позитивному іміджу компанії.

До основних принципів логістики відносяться:

1) *принцип повного обсягу* – забезпечення логістичного обслуговування в усьому ланцюгу постачання, включаючи постачальників, виробників, дистриб'юторів та кінцевих споживачів.

2) *принцип інтеграції* - забезпечення взаємодії і інтеграції між різними логістичними функціями (такими як транспортування, зберігання, управління запасами) та внутрішніми функціональними областями підприємства.

3) *принцип системності* - розгляд логістики як системного підходу, де різні елементи взаємодіють між собою та впливають на ефективність всієї системи.

4) *принцип задоволення потреб клієнтів* - орієнтація на вимоги та очікування клієнтів, що дозволяє забезпечити високий рівень обслуговування та задоволення споживачів.

5) *принцип ефективності* - максимізація використання ресурсів, зменшення витрат та оптимізація всіх логістичних процесів з метою досягнення найвищої ефективності та ефективності.

6) *принцип інновацій* - використання новітніх технологій та методів для покращення логістичних процесів і забезпечення конкурентоспроможності підприємства.

7) *принцип гнучкості* - здатність легко адаптувати логістичні процеси та стратегії до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі підприємства.

8) *принцип стратегічності* - розгляд логістики як стратегічного елемента управління підприємством, що допомагає досягти стратегічних цілей та конкурентних переваг.

9) *принцип співпраці та партнерства* - розвиток ефективної співпраці з постачальниками, партнерами та іншими учасниками ланцюга постачання з метою спільного досягнення цілей.

10) *принцип управління ризиками* - аналіз та управління ризиками у логістичних процесах для забезпечення стабільності та безпеки ланцюга постачання.

Зазначимо, що глобальна економіка сталого розвитку визнає, що економічне зростання та розвиток повинні супроводжуватися відповідальним використанням природних ресурсів, захистом навколишнього середовища, соціальною інтеграцією та рівністю. Питання соціальної та екологічної відповідальності мають вирішальне значення для досягнення цілей не лише на соціально-економічному рівні, але й на більш високому рівні [2]. Це вимагає переходу від традиційної економічної моделі, яка зосереджена переважно на короткострокових економічних вигодах, до більш інклюзивного та довгострокового підходу до економічного розвитку. Отже, логістика є важливою частиною бізнес-стратегії сучасних підприємств, допомагаючи їм не лише ефективно виконувати поставки, але і відзначатися на ринку завдяки високому рівню обслуговування та ефективності.

Список використаних джерел:

1. Макарова В.В., Могильна Л.М., Ткаченко А.В. Інноваційні напрями розвитку збутової зовнішньоекономічної діяльності лісогосподарських підприємств завдяки інформаційним та цифровим технологіям. *Сучасна економіка*. Вип. 39. 2023. С. 104-111.
2. Живко З.Б., Макарова В.В., Сухомлин Л.В, Миснік А.В. Оптимізація управлінських рішень в проектному менеджменті інноваційно орієнтованих підприємств сфер послуг в умовах діджиталізації та безпекових викликів. *Формування ринкових відносин в Україні*. Вип. 3 (262). 2023. С. 31-37.

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ В МАРКЕТИНГУ ПОШТОВИХ ПОСЛУГ

Бабій І.В.

Група МАР2301м

Сумський національний аграрний університет, Україна

Інноваційні підходи в маркетингу поштових послуг в сучасному світі визначають ключові стратегії, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності та задоволення потреб сучасного споживача. Засоби електронної комунікації, аналітика даних, персоналізація та відповідальність за довкілля стають важливими компонентами цих інновацій.

По-перше, використання передових технологій, таких як мобільні додатки та онлайн-платформи, робить поштові послуги більш доступними та зручними для клієнтів. Ефективне використання цифрових каналів комунікації дозволяє покращити взаємодію з клієнтами та створювати інтерактивні середовища.

По-друге, стратегії персоналізації грають важливу роль у вдосконаленні відносин з клієнтами. Аналіз даних дозволяє створювати індивідуалізовані пропозиції та послуги, враховуючи унікальні потреби та переваги кожного клієнта.

По-третє, участь у розвитку екологічно відповідальних ініціатив стає важливим елементом іміджу компанії та сприяє привертанню екологічно свідомих клієнтів. Зменшення впливу на навколишнє середовище та розробка еко-дружніх рішень можуть визначати успіх в сучасному ринковому середовищі.

Загалом, інноваційні підходи в маркетингу поштових послуг спрямовані на створення сучасних, ефективних та екологічно відповідальних стратегій, що відповідають потребам та очікуванням сучасного споживача.

Інноваційні підходи в маркетингу поштових послуг є стратегічним інструментом для вдосконалення обслуговування, впровадження передових технологій та створення унікального користувацького досвіду, що сприяє не лише збільшенню конкурентоспроможності, але і задоволенню зростаючих очікувань сучасного споживача.

Обґрунтування:

Динаміка ринку: З урахуванням змін у сучасному світі, де технології стрімко розвиваються, важливо застосовувати інноваційні методи в маркетингу для збільшення ефективності та залучення уваги споживачів.

Цифрові технології: Впровадження цифрових інструментів, таких як електронна пошта, чат-сервіси та інші онлайн-засоби, може покращити взаємодію з клієнтами, робити послуги більш зручними та ефективними.

Персоналізація: Використання аналітики та інтелектуальних систем для збору та обробки даних дозволяє створювати персоналізовані пропозиції для кожного клієнта, що сприяє підвищенню задоволення від обслуговування.

Екологічна відповідальність: Зростання уваги до екологічних питань вимагає від компаній розробляти інноваційні стратегії в маркетингу, спрямовані на підвищення екологічної відповідальності та привертання клієнтів, які цінують сталість.

Мультиканальність: Забезпечення доступності послуг через різноманітні канали комунікації (фізичний офіс, веб-сайт, мобільні додатки) розширює аудиторію та сприяє лояльності клієнтів.

Використання соціальних мереж: Ефективне використання соціальних мереж для маркетингу може допомогти побудувати спільноту користувачів, залучити нових клієнтів та підтримати позитивний імідж бренду.

Така теза дозволяє розглянути різні аспекти інновацій в маркетингу поштових послуг, включаючи технологічні зміни, підвищення якості обслуговування та відповідь на сучасні соціальні та екологічні виклики.

Ці підходи дозволяють поштовим компаніям створювати динамічне та конкурентоздатне середовище, де враховуються технологічні інновації, персоналізація обслуговування та відповідальність перед суспільством. Застосування цих стратегій сприяє підвищенню задоволення клієнтів, розширенню аудиторії та підтримує розвиток стійкої та ефективної поштової індустрії в епоху швидких змін та високих вимог. Інновації в маркетингу поштових послуг стають необхідною ланкою для трансформації галузі та відповіді на потреби сучасного ринку.

ЛОГІСТИЧНЕ УПРАВЛІННЯ ЛАНЦЮГАМИ ПОСТАВОК ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Хамазин Р.М.

Студент

Групи МАР2301м

Сумський національний аграрний університет, Україна

З розвитком кооперації та спеціалізації компаній розвивалися і методи управління постачанням. У 90-х роках. XX ст. на економічний розвиток стали впливати такі фактори, як глобалізація світових ринків, інтеграція в галузях економіки, підвищення відкритості ринків, інформаційні технології та всесвітній інформаційний простір — Інтернет.

У даний час управління ланцюгами поставок у широкому сенсі - це основна концепція управління поставками в сучасній економіці. Безліч літературних джерел – книги, журнали, матеріали конференцій – присвячені питанням управління ланцюгами постачання. Тому можна сказати, що управління ланцюгами поставок — цілісна концепція ведення бізнесу, що поєднує в собі організаційні принципи та можливості сучасних інформаційних технологій. Іншими словами, **управління ланцюгами поставок** - це інтеграція ключових бізнес-процесів (в основному логістичних), що - починаються від кінцевого користувача і охоплюють всіх постачальників товарів, послуг та інформації, що додають цінність для споживача та інших зацікавлених осіб.

Предмет дослідження — оптимізація ресурсів у конкретній економічній системі при керуванні основними та супутніми потоками. З позицій бізнесу управління ланцюгами поставок має підтримувати виконання корпоративної стратегії компанії з оптимальними витратами матеріальних, фінансових, інформаційних, енергетичних та інших видів ресурсів. Таким чином, управління ланцюгами поставок має бути стратегічною базою підтримки бізнесу компанії за рахунок оптимального вибору логістичних концепцій, стратегій і технологій, грамотної організації логістичної діяльності в ланцюгах поставок, вирішення проблем між функціональною та міжорганізаційною координацією та інтеграцією.

На практиці існує безліч прикладів успішного управління ланцюгами поставок. Зокрема, реалізовані проекти з управління ланцюгами постачання показали такі результати:

- зниження загальних витрат у ланцюгах поставок до 60%;
- зниження рівня запасів до 60%;
- скорочення часу виготовлення та поставок до 50 %; — підвищення точності поставок до 60%;
- підвищення прибутку за рахунок зниження трансакційних витрат в області закупівель і збуту до 30%;
- підвищення якості продукції до 30%, збільшення обороту та частки ринку за рахунок гнучкості ланцюгів постачання до 55%[1,3,4].

Сьогодні поширення глобалізації, вільна торгівля, аутсорсинг сприяють продовженню та зростанню зацікавленості до SCM. За даними дослідження компанії McKinsey & Company study, «... до 2020 року 80% товарів у світі вироблятимуться не в країнах їх споживання, натомість сьогодні цей показник становить 20%». Це сприяє ґрунтовним змінам у переміщенні та споживанні товарів, що, своєю чергою, вимагає більш ефективного управління ланцюгами поставок.

Також спостерігаються зрушення у стратегіях підприємств. Так, у минулому концепція SCM була спрямована на ефективність. Як зазначав Пітер Друкер, фізичний розподіл – це «останній рубіж економії витрат». Сучасний погляд полягає у тому, що SCM забезпечує конкурентні переваги за рахунок управління попитом. Підвищення доходів організації забезпечується за рахунок максимізації внеску у прибуток (більшою мірою), а не за рахунок скорочення витрат.

Метою управління ланцюгом поставок (SCM) є поступова інтеграція інформаційних і матеріальних потоків на всьому ланцюзі поставок як ефективного інструменту конкурентної боротьби.

Сьогодні концепцію SCM досить часто ототожнюють із логістикою, хоча доцільно виділяти низку відмінностей між ними.

Провівши порівняння систематизації характеристик понять «логістика» та SCM, зрозуміло, що ці дві концепції не є тотожними. Відповідно до CSCMP Glossary, SCM – це дещо більше, ніж логістика: «Логістика – це частина процесу ланцюга постачання, що...».

Якщо тлумачення поняття «логістика» не викликає питань, то визначення терміна SCM не є однозначним [2].

Сьогодні науковцями всього світу не було сформовано єдиного загальновживаного визначення SCM, яке б повною мірою висвітлювало всі аспекти цієї концепції. Кожен дослідник вкладає у це поняття щось нове та індивідуальне, тому важливо розглянути основні визначення SCM, що були сформовані за останній час.

Отже, нами встановлено передумови виникнення концепції управління ланцюгами поставок, розглянуто підходи вчених до визначення етапів еволюції концепції SCM та проаналізовано основні визначення поняття SCM та запропоноване його авторське визначення.

Список використаних джерел:

1. Колодізева Т. О. Управління ланцюгами поставок. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016.
2. Конвергенція економічних моделей Польщі та України: монографія/ Д. Лук'яненко, В. Чужиков, М. Вожняк; за наук. ред. Д. Лук'яненка, В. Чужикова. Київ: ХНЕУ, 2010. 719 с.
3. Крикавський, Є. В. Логістика та управління ланцюгами поставок : підручник / Є. В. Крикавський, О. А. Похильченко, М. Фертч . — Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2020 . — 848 с.
4. Пруненко Д. О. Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Управління ланцюгом постачань» /Д. О. Пруненко; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. – 140 с.

МАРКЕТИНГОВІ КОМУНІКАЦІЇ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

Пазов Дмитро Миколайович

здобувач вищої освіти факультету економіки та менеджменту
Сумський національний аграрний університет, Україна

Науковий керівник: Макаренко Наталія Олексіївна

Доктор економічних наук, професор кафедри маркетингу та логістики
Сумський національний аграрний університет, Україна

Основними функціями маркетингових комунікацій є донесення до споживачів інформації про різні властивості банківського продукту, стимулювання попиту, підтримка лояльності клієнтів, формування позитивного іміджу банків. Це все відіграє важливу роль у діяльності банків, оскільки це один із найбільш важливих елементів їхньої маркетингової діяльності.

Сучасна концепція маркетингових комунікацій базується на концептуальних позиціях, сформульованих у низці теорій: комунікацій, ринкового впливу, масових інформаційних процесів, ринкових мереж, соціального прогнозування, індивідуального вибору. На мою думку, потрібно виокремити такі підходи до розуміння сутності поняття «маркетингові комунікації»:

1. Маркетингові комунікації визначаються на основі заходів, які застосовуються банком для просування банківських продуктів чи послуг із метою отримання прибутку.

2. Маркетингові комунікації розглядаються як комплекс сигналів, що адресуються споживачам для презентації їм банківських продуктів чи послуг.

3. Маркетингові комунікації характеризуються цільовими зв'язками з конкретною аудиторією за допомогою інструментів маркетингових комунікацій — реклами, зв'язків із громадськістю, стимулювання збуту, прямого маркетингу, особистого продажу.

Маркетингові комунікації варто розглядати як систему впливу банку на мінливі чинники зовнішнього і внутрішнього середовища. Результатом такого впливу є економічні та маркетингові показники.

У зв'язку з цим, у якій би формі не були організовані маркетингові комунікації банку, вони повинні забезпечувати активний вплив на внутрішнє і зовнішнє середовище банку.

Можна сказати, що маркетингові комунікації банку передбачають оперативне інформування споживачів про основні властивості, характеристики та переваги банківських продуктів. Вони сприяють формуванню сприятливого ставлення споживачів до банківського продукту і банку шляхом переконання, розкриття переваг перед аналогічними продуктами конкурентів.

Зокрема, маркетингові комунікації банку створюють образ надійного партнера, що використовує сучасні технології фінансових послуг, високо цінує довіру своїх клієнтів та пропонує їм широкий вибір кредитних продуктів. На мою думку, важливою функцією маркетингових комунікацій банку є переконання вже залучених клієнтів у надійності, вигідності й актуальності придбаних ними кредитних продуктів.

Наприклад, серед переваг використання контент-маркетингу можна назвати такі:

можливість інформування цільової аудиторії, збору маркетингової інформації, формування знання і впливу на кінцеві результати. Не можна не зважати на те, що додатковим приводом до залучення контент-маркетингу до маркетингових комунікацій є глобалізація та розвиток інформаційних технологій: реальні і потенційні споживачі прискорюють темпи міграції, а отже, банк має розширювати кордони поширення інформації. Розвиток сучасних технологій дає змогу створити всі види онлайн-публікацій (сайти, цифрові журнали, інфографіку тощо) з метою збільшення продажів, залучення трафіку на сайт, просування банку.

Банкам потрібно не тільки запропонувати потенційним клієнтам відповідні банківські послуги, а й розробити концепцію рекламної кампанії з метою просування своїх банківських продуктів та послуг.

Реклама використовується для формування довготривалого іміджу банку, для виділення відповідного специфічного банківського продукту, для висвітлення конкретної акції.

У банківській сфері реклама конкретних послуг здійснюється на тлі домінування реклами марки банку, що характерно для сфери послуг.

Зокрема, марочна і товарна реклами відрізняються в динаміці розвитку, а саме: товарна реклама залежить від розвитку відповідної банківської послуги, а марочна реклама просуває банківські послуги за рахунок просування марки, таким чином, вона має враховувати динаміку просування банківських послуг.

Можна зробити висновок, що основними проблемами банківського сектору є проблеми державних банків із низькою операційною ефективністю, ризики відпливу депозитів, відновлення довіри до банків тощо. Для розв'язання актуальних проблем банківського сектору потрібно застосовувати заходи, направлені на підвищення ефективності діяльності банків в Україні.

Список використаних джерел:

1. МАРКЕТИНГОВІ КОМУНІКАЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ В УКРАЇНІ [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/MONOGRAPHY-Panchenko_Girchenko_MK-in-banking.pdf.
2. МАРКЕТИНГОВІ КОМУНІКАЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ В УКРАЇНІ [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://e.ieu.edu.ua/handle/123456789/452>.
3. УДОСКОНАЛЕННЯ МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ В УКРАЇНІ [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/?p=875>.
4. МАРКЕТИНГОВІ КОМУНІКАЦІЇ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_10/76.pdf.

МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ ЗАКЛАДІВ ГРОМАДСЬКОГО ХАРЧУВАННЯ

Гавриленко Дмитро Петрович

здобувач вищої освіти факультету економіки і менеджменту,
Сумський національний аграрний університет, Україна

Науковий керівник: Макарова Вікторія Вікторівна

ORCID ID: 0000-0003-1076-9246

д-р. екон. наук, професор кафедри маркетингу та логістики
Сумський національний аграрний університет, Україна

Маркетингова стратегія є важливою складовою успіху сучасних закладів громадського харчування, допомагаючи їм виживати в конкурентному середовищі та забезпечувати стабільний потік клієнтів. Маркетингові стратегії надають можливість закладам громадського харчування привертати увагу нових клієнтів та утримувати існуючих, використовуючи рекламу, просування через соціальні мережі та інші методи. Саме за допомогою маркетингу формується і утримується бренд закладу. Сильний бренд створює позитивний імідж, який може привертати більше клієнтів та забезпечувати відмінність від конкурентів.

Маркетингова стратегія допомагає закладам визначити свою цільову аудиторію та створити пропозицію, яка відповідає потребам цієї аудиторії. Це може включати в себе розробку спеціалізованого меню чи акцій для конкретних груп клієнтів. Крім того, використовуючи маркетингову стратегію заклади ресторанного бізнесу можуть раціонально використовувати ресурси, включаючи рекламні бюджети. Запуск рекламних кампаній та акцій з врахуванням конкретних маркетингових цілей дозволяє забезпечити ефективне використання коштів.

Сучасний ринок громадського харчування динамічно змінюється, і маркетингові стратегії дозволяють закладам адаптуватися до нових тенденцій, смакових уподобань та очікувань клієнтів. Ефективна маркетингова стратегія дозволяє закладам громадського харчування виділятися серед конкурентів, що особливо важливо в умовах насиченого ринку.

Стратегія лідерства за витратами. Ця ключова стратегія базується на ефективності і часто асоціюється з наявністю досвіду. Вона передбачає ретельне управління постійними витратами, інвестиції у виробництво, спрямовані на реалізацію ефекту досвіду, ретельну розробку нових продуктів і скорочення витрат на збут і рекламу. Основна увага в загальній стратегії зосереджена на низьких витратах порівняно з конкурентами [1].

Агресивні стратегії базуються на принципі, що найкращий захист - це напад. Агресивні лідери завжди намагаються спочатку створити конкурентну перевагу. Наприклад, заклади, які фокусуються на низьких витратах, будуть агресивно проводити цю політику, тоді як ті, що зосереджуються на диференціації, будуть постійно шукати нові способи позиціонування своєї продукції. Ключем до невпинної атаки є постійне вдосконалення та інновації.

Стратегії захисту та консолідації означають ускладнення входження на ринок нових гравців та конкурентів. Оборона полягає у збереженні існуючої частки ринку та зміцненні ринкових позицій. Оборонні дії: підтримка розумних цін, пропозиція кращого обслуговування клієнтів, закриття порожніх ніш у ринковому просторі,

укладання контрактів з найкращими постачальниками та дилерами, отримання альтернативних патентів тощо.

Стратегія лідера щодо закладів, які йдуть за ним, полягає в тому, щоб перетворити їх на слухняних послідовників, а не конкурентів. Коли дрібні конкуренти знижують ціни або вдаються до інших агресивних дій, лідер опиняється у скрутному становищі. Відповідні дії лідерів: швидке зниження цін, широкі кампанії з просування своєї продукції на ринку, пропозиція кращих умов ключовим споживачам компанії, поступки дистриб'юторам, які змушують їх відмовитися від продажу продукції конкурента, заповнення вакансій в компанії за рахунок кращих фахівців конкурента.

Ресторани можуть використовувати різноманітні цифрові технології для маркетингової діяльності, зокрема для поліпшення ефективності обслуговування, залучення клієнтів та оптимізації управління. Наприклад, розробляти власні мобільні додатки або використовувати платформи для он-лайн-замовлень та доставки, співпрацювати з популярними платформами, такими як UberEats, для розширення обслуговування та привертання нових клієнтів.

В приміщеннях закладів цифрові технології можуть бути представлені у вигляді заміни паперових меню електронними версіями на табло для швидкого та зручного ознайомлення клієнтів з асортиментом. Розміщення QR-кодів на столах, які клієнти можуть сканувати, щоб переглядати електронне меню та робити замовлення через мобільні додатки. Крім того, надзвичайно зручним для відвідувачів є підтримка оплати через мобільні гаманці або платіжні системи, такі як Apple Pay або Google Pay, використання технології NFC для безконтактних карток або смартфонів для оплати замовлень. Зазначені інструменти цифрової стратегії допомагають ресторанам покращити ефективність, забезпечити зручність для клієнтів та пристосуватися до сучасних тенденцій у галузі гостинності.

Науковою основою інформаційних технологій є інтеграція інформатики, кібернетики та методів управлінського контролю. Постійне впровадження сучасних інформаційних технологій сприяє реалізації нових підходів і методів обробки управлінської інформації. Це сприяє впровадженню нових підходів і методів обробки управлінської інформації. Використання таких технологій у діяльності підприємства є необхідною умовою його ефективного функціонування. Інтерес до інформаційних технологій обумовлений широким спектром технологічних можливостей обробки управлінської інформації, що впливає на економічну ефективність діяльності підприємств та підвищує їх конкурентоспроможність і прибутковість на ринку [2].

Кожна з розглянутих стратегій може бути адаптована до конкретних потреб і характеристик закладу громадського харчування, забезпечуючи комплексний і ефективний підхід до маркетингу.

Список використаних джерел:

1. Крахмальова Н. А. Маркетингові стратегії підприємства ресторанного бізнесу як основа забезпечення його конкурентоспроможності. *Актуальні проблеми інноваційного розвитку кластерного підприємництва в Україні* : зб. ст. за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. (30 березня 2017 р., м. Київ). К.: КНУТД, 2017. С. 147-152.
2. Могильна Л.М., Макарова В.В. Впровадження інформаційних технологій на вітчизняних підприємствах. *Приазовський економічний вісник*. Вип. 1(33). 2023. С. 65-69. http://pev.kpu.zp.ua/journals/2023/1_33_ukr/13.pdf (дата звернення: 14.12.2023).

НАПРЯМКИ ПОКРАЩЕННЯ ЗБУТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Макаренко Микола Борисович

здобувач вищої освіти факультету економіки і менеджменту,
Сумський національний аграрний університет, Україна

Науковий керівник: Макарова Вікторія Вікторівна

ORCID ID: 0000-0003-1076-9246

д-р.екон.наук, професор кафедри маркетингу та логістики
Сумський національний аграрний університет, Україна

Цифровізація, або ж діджиталізація, включає в себе використання цифрових технологій та інновацій з метою удосконалення процесів у виробництві, управлінні, маркетингу та взаємодії зі споживачами. Цей підхід надає підприємствам значні переваги, дозволяючи їм ефективніше використовувати ресурси, підвищувати продуктивність та покращувати конкурентоспроможність. Планування системи збуту для кожного підприємства є важливим етапом для підвищення ефективності та конкурентоспроможності. Процес оптимізації включає кілька ключових етапів, а інформаційне забезпечення відіграє важливу роль у кожному з них. Розглянемо, як впливає інформаційне забезпечення на ефективність збутової політики підприємства на рис. 1.

Рис. 1 Роль інформаційного забезпечення в ефективності збутової політики підприємства

Загалом, інформаційне забезпечення відіграє важливу роль в управлінні та оптимізації системи збуту підприємства, забезпечуючи точні та актуальні дані для прийняття стратегічних рішень. Також використання різноманітних аналітичних інструментів та алгоритмів штучного інтелекту дозволяє обробляти об'ємні дані та виявляти значущі зв'язки та тенденції. Це сприяє аналізу та прогнозуванню ринкових тенденцій, аналізу показників ефективності та інших аспектів [1].

Для успішного впровадження інформаційного забезпечення у свій збутовий політиці підприємству необхідно враховувати наступні етапи [2]:

1. *Аналіз ринку та конкурентів.* На даному етапі адміністрацією підприємства здійснюється аналіз ринкових тенденцій, попиту на продукцію, та конкурентів, зокрема тих, які вже успішно використовують цифрові платформи. Важливо визначити характеристики, які роблять продукт унікальним і можуть стати перевагою на цифровому ринку.

2. *Створення торговельної платформи.* Адміністрацією підприємства розглядаються можливості великих он-лайн-ринків або спеціалізованих платформ для продажу продукції, вибір торговельної платформи. Даний етап передбачає створення своєї сторінки на обраній платформі та розміщення детальної інформації про власний товар, фотографії, контактні дані. На цьому етапі за умови розширення виробництва та збільшення продажів можливе введення в штатний розпис компанії спеціаліста з маркетингу, чиїми обов'язками були б проведення належного маркетингового аналізу, оптимізація контенту та взаємодія з аудиторією, у т.ч. через телефонні дзвінки, соціальні мережі.

3. *Створення власного бренду і сайту.* За умови успішної реалізації попередніх кроків даний етап передбачає наступні заходи. Розробка бренду з визначеними цінностями, особливостями та ідентичністю. Створення власного веб-сайту, де можна буде розміщати додаткову інформацію, інструменти для замовлення тощо. У випадку успішної реалізації описаних заходів етап передбачає створення відділу маркетингу.

4. *Впровадження аналітичних інструментів та продовження розвитку бренду.* З метою розвитку та підвищення економічної ефективності своєї діяльності підприємству важливо здійснювати моніторинг поведінки користувачів, взаємодії з сайтом та інших метрик та використовувати отримані дані для вдосконалення стратегії продажу, пристосування асортименту та адаптації до змін.

Ефективна збутова діяльність допомагає підприємству знайти своїх покупців, оптимізувати процеси збуту, збільшити обсяги продажів і доходи. Вона також допомагає підприємству адаптуватися до змін у попиті і кон'юктурі ринку.

Список використаних джерел:

1. Макарова В.В., Могильна Л.М., Ткаченко А.В. Інноваційні напрями розвитку збутової діяльності лісогосподарських підприємств завдяки інформаційним та цифровим технологіям. *Сучасна економіка*. 2023. Випуск 39. С. 104 – 111.
2. Макаренко Н.О., Вовчок С.В. Оптимізація логістичних рішень щодо забезпечення стратегічного управління розвитком аграрних підприємств. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*, 2020. № 4. С. 65 – 75.

ОСОБЛИВОСТІ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Кудінов Роман Володимирович

здобувач вищої освіти факультету економіки і менеджменту
Сумський національний аграрний університет, Україна

Науковий керівник: Макарова Вікторія Вікторівна

ORCID ID: 0000-0003-1076-9246

д-р.ekon.наук, професор кафедри маркетингу та логістики
Сумський національний аграрний університет, Україна

Сучасний ринок охорони здоров'я в Україні стрімко розвивається. Як державні, так і приватні медичні заклади впроваджують інноваційні методи діагностики, модернізують обладнання та розробляють нові концепції лікування на основі зарубіжних медичних практик. Оскільки ринок медичних послуг у великих містах України перебуває в умовах монополістичної конкуренції, медичним організаціям необхідно розвивати елементи медичного маркетингу для збільшення своєї клієнтської бази.

Щодня українські споживачі отримують велику кількість інформації про медичні організації через телебачення, білборди та Інтернет-рекламу. Під час цього інформаційного потоку споживачі відносять медичні заклади до певних категорій у своїй свідомості, для того, щоб приймати рішення. Як наслідок, медичні організації розробляють маркетингові програми та стратегії позиціонування, щоб отримати певні конкурентні переваги на ринку охорони здоров'я. Нещодавні дослідження показали, що, незважаючи на свій розвиток, медичний маркетинг є спеціалізованим сектором, який стикається з багатьма проблемами, оскільки мало хто з менеджерів має знання в цій галузі.

Маркетинг в галузі охорони здоров'я стає все більше важливим у сучасному світі, де конкуренція в цій сфері зростає, а пацієнти стають більш освіченими та вибагливими. Маркетинг у закладах охорони здоров'я має свої особливості і включає ряд стратегій та методів, спрямованих на покращення обслуговування пацієнтів, збільшення свідомості та розуміння медичних послуг.

Зазначимо, що ринок медичних послуг має певні характерні риси:

- обмежена кількість учасників ринку;
- складності з входом на ринок;
- диверсифікація медичної послуги на підставі індивідуальності і унікальності;
- недостатність інформації для покупців про тенденції на ринку послуг;
- труднощі в зіставленні ціни і якості;
- часткова невизначеність при прогнозуванні результатів функціонування ринку;
- нерівномірна доступність медичних послуг споживачам [1].

Створення сильного бренду для закладу охорони здоров'я та позиціонування його як авторитетного та надійного постачальника медичних послуг має важливе значення. Це досягається завдяки використанню соціальних мереж, веб-сайту, контент-маркетингу та електронних кампаній для залучення та збереження клієнтів. Крім того, медичний заклад може проводити спеціалізовані маркетингові кампанії з метою розробки та запуску інформаційних кампаній для конкретних медичних

послуг чи процедур для привертання уваги до конкретної області діяльності закладу. Це може бути, наприклад, орієнтація на конкретні групи пацієнтів чи захворювань через цільове спрямування рекламних кампаній.

Маркетингова орієнтація ґрунтується на реальному вивченні потреб споживачів медичних послуг, тенденцій розвитку ринку медичних послуг, а також на прагматичній оцінці того, наскільки послуги, які надає медична установа, відповідають цим вимогам. Лише чітко усвідомлюючи поточний стан медичного закладу чи установи, можна визначити його цілі і зміни, необхідні для досягнення цих цілей [2].

Популяризації бренду медичного закладу може сприяти проведення освітніх заходів та програм для пацієнтів та громадськості, спрямованих на підвищення свідомості про здоров'я та пропаганду здорового способу життя. А активна участь у спільноті, волонтерські заходи та інші способи підтримки громадського здоров'я сприятимуть зміцненню зв'язків із суспільством.

Управління репутацією та відгуками споживачів на послуги закладу може бути реалізовано через активне відслідковування відгуків клієнтів, відповідь на них та розвиток позитивної репутації в он-лайн-середовищі. Впровадження інноваційних технологій, таких як електронні медичні записи, он-лайн-медицина, забезпечення комфортних умов для пацієнтів, врахування їхніх потреб і підвищення рівня сервісу можуть покращити доступність та якість медичних послуг. Варто відмітити про необхідність та доцільність співпраці з іншими медичними установами, лікарнями, фармацевтичними компаніями та іншими партнерами для покращення медичних послуг та розширення ресурсів.

Таким чином, маркетинг у закладах охорони здоров'я є ключовим інструментом для привертання пацієнтів, розширення клієнтської бази та підвищення поінформованості споживачів про медичні послуги.

Список використаних джерел:

1. Малярєнко Я.А., Пуліна Т.В. Маркетингові технології у сфері охорони здоров'я. *Вчені записки Університету «КРОК»*. №4(60). 2020. С. 128-133.
2. Білак Г.Г., Бора Н.Ю. Розвиток ринку медичних послуг на засадах маркетингу в Україні. *Економіка і суспільство*. Випуск 11. 2017. С. 383-388.

РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОГО МАРКЕТИНГУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Коломієць Костянтин Олексійович

здобувач вищої освіти факультету економіки та менеджменту
Сумський національний аграрний університет, Україна

Науковий керівник: Ніфатова Олена Михайлівна

ORCID ID: 0000-0001-9325-6176

д-р. екон. наук, професор кафедри маркетингу та логістики
Сумський національний аграрний університет, Україна

Сучасні реалії сьогодення характеризуються етапом економічного розвитку, якому притаманний кульмінаційний вплив антропогенних та техногенних чинників. Сільськогосподарська та індустріальна революції безумовно здійснили вражаючий вплив на екосистеми та біорізноманіття, формуючи жакливі наслідки та передумови для виникнення екологічної кризи. Такі наслідки не можуть залишатись поза увагою суспільства, оскільки вони мають розмір планетарного масштабу. Вже на початку 50-х років людство усвідомило руйнівний характер своєї діяльності і почало замислюватись над нівелюванням та зменшенням рівня свого негативного впливу на довкілля, що стало початок переосмислення пріоритетів економічного розвитку в бік сталого та соціально-відповідального напрямку.

Ера надмірного споживання поступово перетворюється в еру раціонального та відповідального споживання, формуючи плацдарм для розвитку нових напрямів маркетингової науки, серед яких вагоме місце посідає екологічний маркетинг. Зміна споживчих орієнтирів та особливостей споживчої поведінки сформувала необхідність дослідження та формування нових наукових підходів в сфері більш сталого, відповідального та екологічно-орієнтованого маркетингу, що передбачає переосмислення процесів взаємодії виробництва та навколишнього природного середовища. Отже, вивчення питань розвитку екологічного маркетингу стає питанням безсумнівної актуальності.

Питання передумови подальшого економічного розвитку завжди поставало в науці, насамперед через обмеженість природних ресурсів, особливо їх використання у сфері обміну та розподілу між людьми. Використання природних ресурсів, що мають обмежувальний характер, завжди розглядалися науковцями в контексті аналізу економічного зростання [1].

У сучасному світі, де турбота про довкілля стає ключовим аспектом суспільного розвитку, екологічний маркетинг визначається як важливий інструмент стратегічного розвитку підприємств. Зосереджуючись на збереженні природних ресурсів та впливі на довкілля, підприємства відзначаються своєю відповідальністю перед суспільством і змінюють свою маркетингову стратегію для досягнення сталості та конкурентоспроможності.

Екологічний маркетинг – це стратегічна система, яка базується на засадах сталого розвитку та враховує екологічні чинники у всіх етапах життєвого циклу товару чи послуги – від виробництва до видалення. Його основні цілі – зменшення негативного впливу на навколишнє середовище та формування позитивного екологічного образу бренду [2].

Основними принципами екологічного маркетингу є:

- Екологічна відповідальність: підприємства повинні брати на себе відповідальність за екологічні аспекти своєї діяльності та максимізувати позитивний вплив.

- Стале виробництво: використання ресурсів та енергії повинно бути оптимізованим і спрямованим на мінімізацію відходів та негативного впливу.

- Етичність: екологічний маркетинг повинен базуватися на етичних принципах, дотриманні стандартів та взаємоповазі зі споживачами [3].

Підприємства, що впроваджують екологічний маркетинг, враховують ці принципи при розробці та просуванні своїх товарів та послуг.

Сучасний споживач активно взаємодіє з підприємствами, які роблять акцент на своїй екологічній діяльності. Компанії використовують це для залучення уваги через проведення екологічних кампаній, впровадження екологічних лейблів та розповсюдження інформації про свою екологічну діяльність.

Розвиток екологічного маркетингу змушує підприємства шукати нові, більш екологічно чисті технології виробництва та розробляти екологічно орієнтовані продукти. Це відкриває підприємствам шлях до інновацій та стимулює зростання їх конкурентоспроможності.

До найбільш важливих інструментів екологічного маркетингу належать екологічне маркування, екологічна сертифікація, екологічний аудит, екологічні комунікації, залучення зацікавлених суспільних груп (екологічних активістів, товариств захисту природи тощо), екологічна освіта. Зараз усе більше фірм намагаються дбати про екологічну безпеку, що надає їм низку ринкових переваг, серед яких покращення іміджу компанії у суспільстві, зростання інвестиційної привабливості, можливості географічного і асортиментного розширення бізнесу, отримання певних державних пільг, зміцнення конкурентних позицій [4].

Використання цифрових технологій у маркетингових стратегіях підприємств дозволяє не лише ефективно комунікувати екологічні цінності, але й забезпечує можливість взаємодії зі споживачем, збільшуючи його свідомість та активність у питаннях сталості.

Попри очевидні переваги, розвиток екологічного маркетингу не позбавлений викликів. До них відносяться високі витрати на дослідження та впровадження екологічних інновацій, а також необхідність адаптації до строгих екологічних стандартів.

Висновки. Екологічний маркетинг є важливим елементом стратегії розвитку підприємства в умовах зростаючої екологічної свідомості суспільства. Він не лише сприяє збереженню природних ресурсів та зменшенню негативного впливу на навколишнє середовище, але й створює унікальні можливості для розвитку і підвищення конкурентоспроможності підприємства в майбутньому.

Розроблення та впровадження ефективної стратегії екологічного маркетингу дозволяє підприємствам не лише відповідати на сучасні виклики, але й сприяти сталому розвитку суспільства в цілому.

Список використаних джерел:

1. Швиданенко Г.О. Криворучкіна О.В., Матукова Д.Г. Розвиток підприємства на еколого-економічних засадах. Монографія – К.: КНЕУ, 2017. Розд. 1.
2. Danko, Y., Nifatova, O. Agro-sphere determinants of green branding: eco-consumption, loyalty, and price premium. Humanit Soc Sci Commun 9, 77 (2022). <https://doi.org/10.1057/s41599-022-01077-9>
3. Wang, S., Liu, M.T. and Pérez, A. (2023), "A bibliometric analysis of green marketing in marketing and related fields: From 1991 to 2021", Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics, Vol. 35 No. 8, pp. 1857-1882. <https://doi.org/10.1108/APJML-07-2022-0651>
4. Бабко Н.М. Сучасні тенденції розвитку екологічного маркетингу. – Bielsko-Biala: WSEH, 2022. С 166-169.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПРОСУВАННЯ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Андрющенко Олег Олегович

здобувач вищої освіти факультету економіки і менеджменту
Сумський національний аграрний університет, Україна

Науковий керівник: Макарова Вікторія Вікторівна

ORCID ID: 0000-0003-1076-9246

д-р.ekon.наук, професор кафедри маркетингу та логістики
Сумський національний аграрний університет, Україна

Стратегія просування є надзвичайно важливою складовою загальної маркетингової стратегії підприємства. Вона визначає способи та методи, які компанія використовує для просування своїх продуктів або послуг на ринок та взаємодії з цільовою аудиторією. Просування за допомогою стратегії є важливим, оскільки просування в правильний спосіб серед потрібних людей оптимізує час і ресурси. У підприємства буде більше шансів перетворити гроші, витрачені на просування, на покупки, поінформованість про продукт і ажіотаж навколо нього. Крім того, знання, які отримуються під час розробки стратегії просування, добре прислужаться підприємству під час роботи з іншими Р-елементами у комплексі маркетингу. Компанія краще зрозуміє свою аудиторію, що можна потім використовувати для кращого маркетингу в цілому.

Стратегія просування дозволяє визначити, як позиціонувати продукт або послугу у свідомості споживачів. Це включає визначення унікальних переваг продукту, конкурентних переваг, та способів диференціації від інших пропозицій на ринку. При цьому стратегія включає в себе планування комунікаційних заходів з метою досягнення цілей бренду. Це може бути реклама, PR-активності, соціальні медіа, прямий маркетинг тощо [1].

В межах реалізації стратегії важливою є організація взаємодії з ринком, зокрема як взаємодіяти з цільовою аудиторією, як залучати та утримувати клієнтів, як вирізнятися серед конкурентів. Крім того стратегія просування включає в себе планування та реалізацію акцій, знижок, програм лояльності та інших інструментів для збільшення обсягу продажів. Маркетингова стратегія просування повинна бути постійно аналізована для визначення її ефективності. На основі аналізу отриманих результатів вносяться корективи та оптимізації для покращення стратегії.

Загальна маркетингова стратегія підприємства включає в себе інші аспекти, такі як аналіз ринку, визначення цілей, розробка продукту, ціноутворення та розподіл. Проте стратегія просування є ключовою, оскільки вона спрямована на те, як продати та зробити продукт або послугу пізнаваною та привабливою для цільової аудиторії. Стратегія просування продукту включає в себе просування товару по каналах дистриб'юторів до кінцевих споживачів. Маркетингова діяльність виробника (персональний продаж та стимулювання торгівельних посередників) направлена на посередників для стимулювання їх зусиль щодо просування товару до кінцевих споживачів (рис. 1).

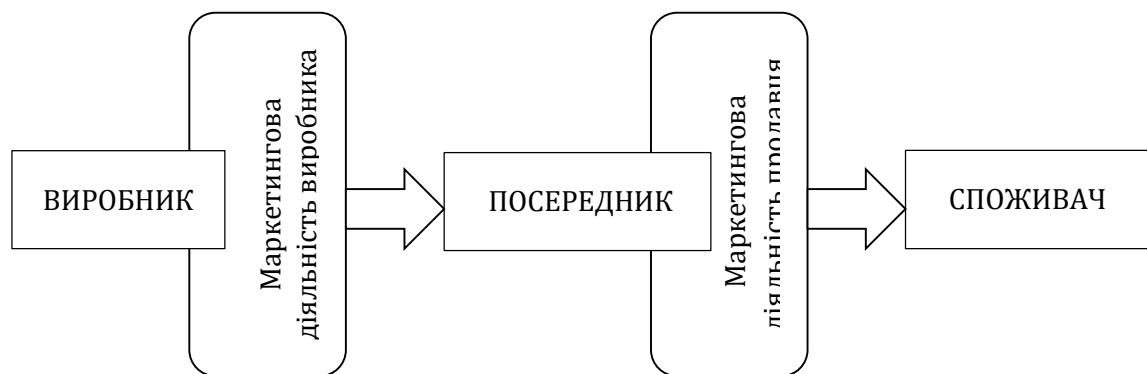

Рис. 1 Стратегія просування продукту

Просування малого бізнесу має свої особливості порівняно з великими корпораціями. Малі підприємства мають обмежені фінансові ресурси та обмежений бюджет для маркетингу зокрема. Тому важливо ефективно розподіляти ці обмежені кошти для найбільш результативних маркетингових заходів. Крім того, більшість малих підприємств фокусуються на обслуговуванні локальних або регіональних ринків, а тому їх промоція та маркетинг спрямовані на привертання клієнтів з конкретного регіону. Малі підприємства активно використовують локальну рекламу, спонсорство подій та співпрацю з місцевими спільнотами для залучення уваги та підвищення відомості про свій бізнес [2].

Малий бізнес може успішно використовувати особисті зв'язки та мережу контактів для просування своїх продуктів або послуг, особливо на початковому етапі. При цьому саме підприємства малого бізнесу більше схильні до креативності та інновацій, швидше приймають креативні та нестандартні маркетингові рішення, що дозволяє їм виділятися серед конкурентів.

Малі бізнеси можуть співпрацювати з місцевими постачальниками, використовувати місцеві ресурси та підтримувати спільноту через благодійність та спонсорство. Важливо вміти використовувати ці можливості на внутрішньому ринку з метою забезпечення успішного розвитку та збільшення конкурентоспроможності малого бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Муштай В.А., Макаренко Н.О., Макарова В.В. Маркетинг відносин в межах концепції сталого розвитку та глобальної діджиталізації туристичної галузі. *Modern Economics*. 2023. № 38. С. 99-105.
2. Чоні Є.В. Особливості просування малого бізнесу в умовах військового часу. Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (25-28 квітня 2023 р.). Суми, 2023. С. 338.

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ОРГАНІЗАЦІЇ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АВТОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Білик Надія Олександрівна

здобувач вищої освіти економічного факультету
Національний університет «Запорізька політехніка», Україна

Науковий керівник: Кутідзе Людмила Сергіївна

ORCID ID: 0000-0002-4538-0874

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту
Національний університет «Запорізька політехніка», Україна

В умовах сучасного розвитку ринкових відносин в управлінні виробничо-збутовою діяльністю підприємств, зокрема в транспортній сфері, набуває все більшого поширення використання маркетингу. Однак в Україні існують проблеми у визначенні функцій і принципів маркетингу в транспортній сфері. До цього часу відсутнє єдине розуміння того, що означає транспортна послуга [1].

Сфера послуг є однією з перспективних галузей економіки країни. Сьогодні майже кожне підприємство в певній мірі взаємодіє з сферою послуг. Послуги можна визначити як вид діяльності, під час якого не створюється новий продукт, а змінюється лише якість вже існуючого, раніше створеного продукту.

Збільшення значення сфери послуг у сучасній економіці визначається, передусім, появою нових видів діяльності у цьому секторі, які виникають внаслідок впливу науково-технічного прогресу, ускладненням виробництва та насиченням ринку новими технічно складними товарами. Це породжує потребу в розробці комплексу додаткових послуг при продажу товарів та у збільшенні обсягів фінансових, транспортних, інформаційних та інших видів послуг у зв'язку з розвитком виробництва.

Використання маркетингу в галузі транспортних послуг призводить до значної економії для підприємств, оскільки сфера транспортної діяльності пов'язана з наданням різноманітних послуг підприємствам, організаціям, посередницьким фірмам та іншим установам, які потребують різних видів обслуговування.

Тому дослідження вчення про теоретичні підходи до аналізу організації маркетингової діяльності автотранспортних підприємств в Україні є актуальним.

Транспортна галузь відіграє важливу роль у формуванні регіонального та державного ринку. З одного боку, ефективність функціонування підприємств прямо залежить від транспорту, оскільки він забезпечує транспортну логістику і сприяє нормальному функціонуванню підприємств на ринку. З іншого боку, ринок ґрунтується на обміні товарів і послуг, і тут без транспорту неможливо забезпечити цей обмін. Автотранспортні підприємства, як невід'ємна частина ринкової інфраструктури суспільного виробництва, мають важливе значення у цьому контексті [2, с. 135].

Галузь автотранспорту в національній економіці представляє собою складну систему. Згідно з усталеним підходом, в ній виділяють три основні групи підприємств: 1) автотранспортні й автоексплуатаційні підприємства; 2) авторемонтні підприємства; 3) автообслуговувальні підприємства [4, с. 71]. Однак, як система зі своєю власною складністю, автотранспортна галузь економіки охоплює

різноманітні підприємства та організації, які займаються перевезенням вантажів та пасажирів по дорогах. Ця галузь включає різні субгалузі та сфери діяльності, спрямовані на створення та забезпечення функціонування автотранспортної системи.

У сучасних умовах автотранспортні підприємства, зокрема невеликі за розміром автотранспортні фірми, вимушені самостійно розробляти стратегії управління виробничими процесами в умовах динамічного зовнішнього середовища. Вони повинні реагувати на зміни в цьому середовищі, щоб залишатися конкурентоспроможними та самодостатніми у своєму розвитку й функціонуванні.

Маркетингова діяльність підприємства, що надає послуги, спрямована на задоволення потреб споживачів. Цей процес включає три основні складові: традиційний маркетинг, внутрішній маркетинг та інтерактивний маркетинг. Для транспортного підприємства всі ці складові мають особливе значення, оскільки персонал підприємства повинен задовольняти потреби споживачів на всіх етапах взаємодії з ними [1, с. 94].

Управління автотранспортними підприємствами має свої особливості, які проявляються як на рівні національної економіки, так і на рівні транспортної галузі. У маркетинговій діяльності автотранспортних підприємств можна виділити наступні методичні засади:

1. Сезонність попиту на послуги. Автотранспортні підприємства стикаються з сезонними коливаннями попиту, що залежить від факторів, таких як туристичний сезон, свята, вихідні тощо. Тому маркетингові активності повинні бути гнучкими та адаптуватися до змін потреб споживачів.

2. Важливість репутації та іміджу. Репутація та імідж є важливими факторами для успіху автотранспортних підприємств. Клієнти надають перевагу надійним та безпечним перевізникам. Тому автотранспортні підприємства повинні впроваджувати заходи щодо управління репутацією та реагувати на події, які можуть негативно вплинути на їхній імідж.

3. Використання специфічних каналів зв'язку. Продаж та маркетинг автотранспортних послуг вимагають використання специфічних каналів зв'язку, таких як онлайн-платформи бронювання, реклама на транспортних засобах, партнерські угоди з туристичними агентствами тощо.

4. Жорстка конкуренція. На ринку автотранспортних послуг існує велика кількість конкурентів, що призводить до жорсткої конкуренції. Автотранспортним підприємствам необхідно розробляти інноваційні маркетингові методи для залучення клієнтів та утримання конкурентоспроможності.

5. Екологічні виклики. Автотранспортні підприємства також стикаються з екологічними викликами, такими як необхідність зниження викидів та споживання палива. Автотранспортним підприємствам необхідно впроваджувати екологічні практики, щоб відповідати законодавчим вимогам та задовольняти потреби споживачів.

6. Важливість логістики та співпраці. Ефективне функціонування автотранспортних підприємств залежить від належним чином організованої логістики та співпраці з іншими галузями, такими як туризм, логістика, вантажоперевезення [3].

Автотранспортні підприємства мають свої особливості, які впливають на їхню діяльність. Врахування цих особливостей та відмінностей в управлінні маркетинговою діяльністю допомагає автотранспортним підприємствам досягати конкурентних переваг і стабільного розвитку.

Підсумовуючи дослідження, можна зробити висновок, що управління автотранспортними підприємствами є важливим завданням. Управління маркетингом стає фундаментальним аспектом для досягнення конкурентної переваги та сталого розвитку на ринку автотранспорту.

Для ефективного управління маркетингом автотранспортним підприємствам необхідно:

- ретельно аналізувати зовнішнє середовище, включаючи аналіз ринку і конкурентів, щоб визначити можливості і загрози, які впливають на стратегію;
- інтегрувати маркетингові зусилля, щоб забезпечити їхню ефективність і досягнення маркетингових цілей;
- постійно оцінювати результати виконання маркетингової стратегії та адаптувати її до змін у середовищі і ринкових умовах;
- співпрацювати з постачальниками, клієнтами і іншими партнерами для спільного досягнення цілей.

У цілому, управління маркетингом на автотранспортних підприємствах є складним завданням, яке вимагає систематичного аналізу, інтеграції, інновацій і співпраці.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко Д.С., Зорін А.В. Особливості застосування маркетингу у сфері транспортних послуг Науковий вісник Херсонського державного університету. Херсон, 2020. Випуск 9. Частина 4. С. 94-97.
2. Новак Г.Л., Григоренко Т.Г., Григоренко О.І. Значення маркетингу у функціонуванні автотранспорту. Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Сєверодонецьк, 2017. № 3 (233). с. 132-135.
3. Попова Н.В. Маркетинг транспортних послуг: Навчальний посібник. - Харків: ХНАДУ, 2002. - 224 с.
4. Шльончак, І. А., & Лук'яненко, О. Ю. Формування альтернативних стратегій управління виробничими процесами автотранспортного підприємства. Розвиток транспорту, Київ, 2021, (3 (10)), 71-80.

УПРАВЛІННЯ ЗБУТОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ: ФАКТОРИ ВПЛИВУ

Мироненко Олександр Васильович

здобувач вищої освіти факультету економіки і менеджменту
Сумський національний аграрний університет, Україна

Науковий керівник: Нечипоренко Валентина Володимирівна

ORCID ID: 0000-0001-8257-2720

канд. с.-г. наук, доцент, доцент кафедри маркетингу та логістики
Сумський національний аграрний університет, Україна

Для аграрних товаровиробників найактуальнішою стає проблема реалізації своєї продукції. Вироблену продукцію потрібно постачати потенційному споживачеві та створювати такі умови, щоб потенційний попит перетворювався в реальний. Будучи одним з центральних елементів у системі товарно-грошових відносин, ринок виступає сполучною ланкою між відокремленими товаровиробниками на основі суспільного поділу праці, між виробництвом і споживанням.

У збутовій діяльності сільськогосподарського підприємства важливе значення має функція розподілу, сутність якої полягає в просуванні продукції до кінцевого споживача. Сільськогосподарські підприємства мають широкий вибір засобів і каналів розподілу, які конкурують між собою, інші замінюють або доповнюють один одного. І, відповідно, вірний вибір - це шлях до вирішення проблем і ефективний засіб для покращення економічного стану підприємств.

Ще однією проблемою є фінансування і повноцінна підтримка сільськогосподарських товаровиробників. Оскільки саме від цих факторів залежить розвиток сільськогосподарського виробництва і саме існування господарств товаровиробників. Іншим фактором є залежність від ринку, який виявляється для сільськогосподарських товаровиробників більш примхливим і менш прогнозованим. І, якщо щодо природних явищ, їх непостійностей виробники продукції сільського господарства навчилися якось пристосовуватися та захищатися від них, то щодо ринку вони залишаються безсилі. У сприятливий рік - хороший урожай приносить радість, але ринок може відреагувати негативно, призводячи до падіння цін.

З метою подолання зниження виробництва сільськогосподарської продукції і насичення ринку якісними вітчизняними продовольством, а також створення необхідних економічних умов для функціонування агропромислового комплексу, державна підтримка сільського господарства може здійснюватися різними способами, такими як цільові бюджетні надходження, дотації, компенсації, коригування закупівельних цін, пільгове оподаткування та інші [22, 35].

З урахуванням розбіжностей у цінах та економічних інтересів сільських товаровиробників, необхідно захищати їхні економічні інтереси, перш за все, через регулювання цін на реалізовану продукцію. Таке регулювання повинно відповідати змінам цін на придбану промислову продукцію та тарифів на послуги, а також умовам кредитування для товаровиробників.

Для створення ефективної системи розподілу в сільському господарстві з метою захисту економічних інтересів сільських товаровиробників, необхідно активно регулювати ціни та здійснювати диференціацію та індексацію дотаційно-

компенсаційної підтримки з боку держави. Також важливо переходити до гарантованих цін та проводити заставні операції, що дозволяє забезпечити прийнятний рівень прибутковості для сільськогосподарських підприємств і формувати фінансові умови для стабілізації відтворювальних процесів і виходу аграрного сектора з кризи.

Система реалізації агропромислової продукції відрізняється від аналогічних систем інших галузей народного господарства через свою специфіку, що обумовлена особливостями сільськогосподарського виробництва і його продукції. Ці особливості проявляються, передусім, в закономірностях функц. Управління збутовою діяльністю підприємства реалізується на трьох рівнях: інституційному, управлінському та технічному. Цей поділ рівнів управління формується на основі функціональних обов'язків різних працівників підприємства та їх відповідальності за прийняття рішень.

Визначення рівнів управління збутовою діяльністю дозволяє ширше розглядати це поняття, оскільки в залежності від рівня, на якому відбувається управління збутовою діяльністю, реалізуються різні комбінації функцій управління. Функції управління збутовою діяльністю можна поділити на основні та додаткові.

Основними функціями управління є: планування, організація, контроль, мотивація. До додаткових функцій входять координування, регулювання, облік та аналіз. Виконання цих функцій управління збутовою діяльністю підприємства тісно пов'язане з фінансовими потоками, оскільки забезпечення товароруку необхідними фінансовими, трудовими та матеріальними ресурсами є ключовим аспектом успішної діяльності підприємства. іонування цієї системи.

Таким чином, важливість управління збутовою діяльністю підприємства не можливо переоцінити, адже у сфері збуту визначається кінцевий результат, успіх зусиль підприємства, спрямованих на одержання прибутку. Пристосовуючи збутову мережу до потреб споживача, виробник активно впливає на споживача і тим самим одержує перемогу в конкурентній боротьбі, також в період збуту здійснюється вивчення смаків і пріоритетів споживачів.

Список використаних джерел:

1. Матвієць О. В. Кошівська М.В. Збутова діяльність як складова частина господарської діяльності підприємства. *Modern economics*. 2018. No 11. С. 116-121.
2. Терент'єва Н.В. Принципи та функції управління збутовою діяльністю. Вісник Запорізького національного університету: збірник наукових праць. *Економічні науки*. 2016. № 1 (29). С. 127-138.
3. Халіна В.Ю., Корсунський Г.Ю. Місце системи збуту у маркетинговій діяльності підприємства. *Молодий вчений*. 2017. № 4.4 (44.4). С. 116– 119

УПРАВЛІННЯ ЛОЯЛЬНІСТЮ СПОЖИВАЧІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Масік Валерій Сергійович

здобувач вищої освіти факультету економіки і менеджменту
Сумський національний аграрний університет, Україна

Науковий керівник: Макарова Вікторія Вікторівна

ORCID ID: 0000-0003-1076-9246

д-р.ekon.наук, професор кафедри маркетингу та логістики
Сумський національний аграрний університет, Україна

Лояльність клієнтів є ключовим фактором успіху будь-якого бізнесу. Це сприяє утриманню клієнтів, підвищує пізнаваність бренду та, зрештою, може спричинити збільшення продажів. Але що саме таке лояльність клієнтів, як можна бути певним, що клієнти й надалі залишатимуться лояльними. Лояльність клієнтів — це маркетингова концепція, яка заохочує клієнтів повертатися за повторними покупками [1]. Це набагато більше, ніж просто пропонувати знижки та винагороди чи бонуси, а це про створення тривалої прихильності клієнтів і емоційний зв'язок для підтримки високого рівня залученості споживачів. Компанії можуть використовувати програми лояльності клієнтів, спеціальні пропозиції та персоналізований досвід, щоб нарощувати свою клієнтську базу, збільшувати свої прибутки та налагоджувати довготривалі відносини з споживачами та клієнтами.

У відповідності до концепції життєвого циклу лояльності споживачів Олівера [2], лояльність проходить процес розвитку від когнітивної стадії, яка в основному базується на знаннях про компанію та раціональній мотивації, до активної лояльності, яка означає, що споживач готовий долати ситуативні фактори для підтримки відносин з компанією (рис.1).

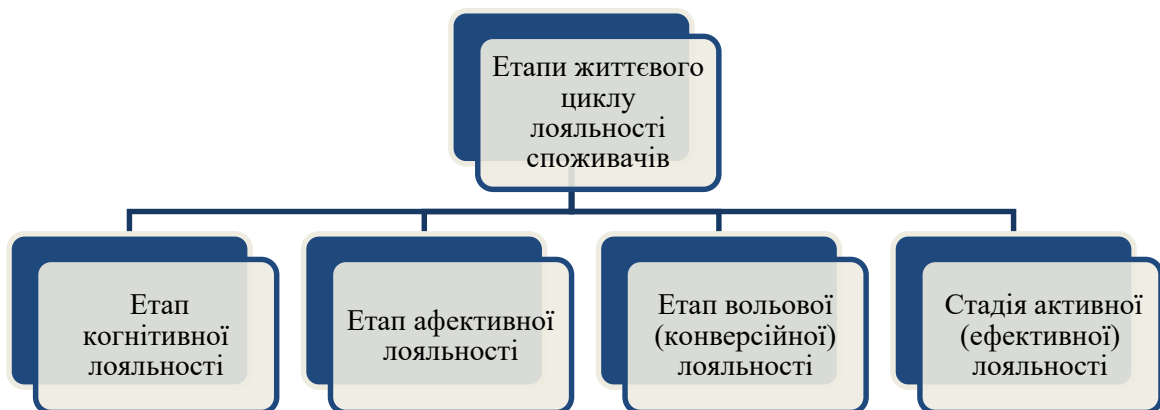

Рис. 1. Етапи життєвого циклу лояльності споживачів

Показником абсолютної лояльності є позитивне відношення споживача до продукту або компанії загалом, яке підтверджується повторними покупками через

рекламу або залучення нових клієнтів. Що таке хибна лояльність? Це коли споживач ставиться до компанії чи продукту негативно (або нейтрально), але робить повторні покупки. Прихована лояльність виникає за умови, коли споживач прихильно ставиться до продукту або компанії, але не робить активних покупок і залишається потенційним клієнтом. Відсутність лояльності виникає тоді, коли споживачі не мають сприятливого ставлення до продукту або компанії і взагалі не здійснюють покупки.

Формування лояльності клієнтів найкраще оцінювати в контексті розвитку життєвого циклу. Такий підхід не тільки дає уявлення про різні фактори, які суттєвим чином впливають на формування та наступний розвиток лояльності споживачів, але й дозволяє визначити перелік маркетингових заходів, які необхідно впроваджувати для підтримання та зміцнення довготривалих відносин з споживачами на різноманітних етапах життєвого циклу взаємовідносин підприємства з ними.

Управління лояльністю — це уніфіковане міжгалузеве рішення, яке пропонує безліч функцій, які дозволяють планувати та розробляти програми лояльності, керувати учасниками та партнерами. Ви також можете відстежувати дії учасників, винагороджувати учасників і керувати акціями. Хороша програма заохочує клієнтів купувати більше продуктів або послуг підприємства, але також підвищує шанси на те, що вони залишаться лояльними до бренду. Постійні клієнти купують більше і часто готові платити більше, що може допомогти збільшити кількість конверсій, продажів і розвитку бізнесу.

Управління лояльністю повинно бути спрямоване не тільки на моніторинг лояльності споживачів (ступеня прихильності клієнтів), але й на оцінку ефективності впроваджених заходів. В основі цього повинні лежати наступні принципи ефективного управління лояльністю клієнтів: вибір споживачів, які з найбільшою ймовірністю будуть лояльними до компанії; розробка диференційованих пропозицій з унікальною цінністю для споживачів; диференціація обслуговування клієнтів (у т.ч. надання більшої кількості переваг ключовим клієнтам); створення бар'єрів для переходу до конкурентів (розробка програм лояльності, що має поєднуватися з підвищенням якості обслуговування та задоволеності клієнтів); розробка та реалізація новітніх програм мотивації співробітників; розробка та вимірювання критеріїв та індикаторів лояльності; систематичний моніторинг внутрішньої і зовнішньої лояльностей; дослідження потреб і бажань існуючих та потенційних споживачів.

Підвищення рівня лояльності споживачів є важливою метою для бізнесу, оскільки це допомагає зберігати клієнтів і збільшувати їхню вірогідність повторних покупок. Структурований підхід до процесу управління лояльністю дозволить оптимізувати ресурси та підвищити ефективність заходів, а наведена структура комунікаційних заходів в даному процесі дозволить ефективно розподіляти ресурси для отримання максимального ефекту.

Список використаних джерел:

1. Макарова В.В., Нечипоренко В.В. Лояльність клієнтів як об'єкт маркетингового управління. *Економіка та суспільство*. 2021. (34). URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1005/963> (дата звернення: 02.09.2023).
2. Oliver Richard L. Whence Consumer Loyalty. *Journal of Marketing*. Special Issue. 1999. PP. 34–44.
3. Малахівська А. В. Особливості комплексного управління лояльністю клієнтів авіакомпаній в системі сталих взаємовідносин на засадах соціально-відповідального маркетингу. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2019. № 2. С. 117-125.

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Дремов Анатолій Іванович

здобувач вищої освіти факультету економіки і менеджменту
Сумський національний аграрний університет, Україна

Науковий керівник: Нечипоренко Валентина Володимирівна

ORCID ID: 0000-0001-8257-2720

канд. с.-г. наук, доцент, доцент кафедри маркетингу та логістики
Сумський національний аграрний університет, Україна

Стратегічне управління конкурентоспроможністю стає ключовим фактором в сучасних умовах бізнес-середовища, яке вимагає від підприємств не тільки адаптації, але й активного формування свого конкурентного позиціонування.

Стратегічне управління - це систематичний підхід до управління підприємством, орієнтований на формування та реалізацію стратегій, спрямованих на досягнення конкурентної переваги та високої ефективності.

Не існує єдиної стратегії, яка влаштовувала б всі підприємства, оскільки її формування представляє собою вкрай складний процес, що залежить від різноманітних факторів. Ці фактори включають потенціал підприємства, характеристики його продукції чи послуг, а також взаємодію з конкурентами.

Необхідність унікального стратегічного розвитку підприємств вимагає проведення досліджень щодо формулювання стратегій, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності підприємства та його розвиток.

Незалежно від характеру підприємства, важливо обрати конкретну модель ринкової поведінки з метою максимізації прибутку і забезпечення стабільності: стратегія лідерства та оптимізації витрат – передбачає оптимізацію витрат на виробництво товарів і послуг, а також їх реалізацію. Мета в рамках цієї стратегії полягає в пошуку шляхів зменшення цих показників, уникаючи втрати якості продукції; стратегія диференціації - розглядає наявність позитивних якісних відмінностей між пропонованим товаром і продукцією конкурентів. В межах цієї стратегії, акцент робиться не на мінімізації витрат на виробництво; стратегія фокусування - передбачає концентрацію на певному сегменті ринку при одночасному використанні стратегій мінімізації та диференціації витрат продукту, як одночасно, так і окремо. Основна відмінність від попередніх конкурентних стратегій полягає в тому, що підприємство буде конкурувати у вузькому сегменті ринку.

В умовах маркетингової орієнтації конкурентоспроможність підприємства визначається його здатністю ефективно функціонувати на ринку, пропонуючи товари, які відповідають вимогам та уподобанням клієнтів за якістю, кількістю і асортиментом, при цьому пропонуючи їх на більш вигідних умовах [1]. Враховуючи численні фактори впливу на господарську діяльність, підприємство повинно чітко визначити стратегію конкурентної поведінки на відповідному ринку. Заснований на цьому механізм формування маркетингових стратегій, спрямований на відповідність стратегічних намірів та цілей підприємства для забезпечення бажаного рівня його конкурентоспроможності, дозволяє проводити ефективну діяльність та утримувати міцні конкурентні позиції на ринку в довгостроковій перспективі [2].

Формування маркетингових стратегій підприємства з метою підвищення його конкурентоспроможності забезпечується за допомогою реалізації таких заходів: - вивчення впливу чинників макро- і мікросередовища, а також проведення оцінки конкурентоспроможності інших виробників товарів; - розроблення конкурентних стратегій для їх застосування в різних сегментах ринку і для різних видів продукції; - забезпечення єдності стратегічного розвитку підприємства, який гарантує відповідність комплексу конкурентних стратегій місії підприємства та їх інтеграцію у базову корпоративну стратегію [1].

Процес формування конкурентної стратегії зазвичай включає наступні етапи: - аналіз внутрішнього середовища – здійснюється оцінка внутрішніх ресурсів, компетенцій, а також сильних та слабких сторін підприємства; - аналіз зовнішнього середовища – передбачає вивчення можливостей та загроз зовнішнього середовища, включаючи економічні, соціокультурні, технологічні та інші фактори; - визначення місії та цілей - сформулювання основного завдання підприємства та конкретних цілей, які необхідно досягти; визначення конкурентних переваг - встановлення того, що робить підприємство унікальним та визначення ключових конкурентних переваг; - вибір конкурентної стратегії - розробка стратегії, яка визначає, як підприємство буде конкурувати на ринку, включаючи вибір сегментів ринку, позиціонування та інші аспекти; - розробка плану дій - визначення конкретних заходів та ініціатив, які необхідно впровадити для досягнення стратегічних цілей; - впровадження та контроль - реалізація стратегії та систематичний моніторинг її виконання з метою коригування планів, якщо це необхідно. Ці етапи можуть варіюватися залежно від конкретних особливостей підприємства та його галузі.

Ефективне функціонування підприємства залежить не лише від ефективності його внутрішніх систем, але й від впливу зовнішніх факторів, що змушує учасників бізнесу розробляти стратегії для успішної діяльності. Це стимулює керівництво підприємства регулярно аналізувати вплив цих факторів. Важливо підкреслити, що такі дії спрямовані на забезпечення своєчасної реакції на зміни, впровадження відповідних заходів для підсилення конкурентних позицій та передбачення майбутніх сценаріїв розвитку.

Отже, забезпечення конкурентоспроможності підприємства є складним процесом, який передбачає реалізацію конкретних заходів, включаючи ефективне управління та розробку маркетингових стратегій.

Список використаних джерел:

1. Пронько Л. М., Токар К. С. Маркетингова стратегія у формуванні конкурентоспроможності підприємства. *Ефективна економіка*. 2022. №4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10164>
2. Толстіков Е. А. Теоретичні основи формування стратегії підвищення конкурентоспроможності підприємства. *Молодий вчений*. 2017. №24. С. 304-307.

ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДОВИХ МАРКЕТИНГОВОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА

Білошапка Юрій Миколайович

здобувач вищої освіти факультету економіки і менеджменту
Сумський національний аграрний університет, Україна

Науковий керівник: Устік Тетяна Володимирівна

ORCID ID: 0000-0001-9967-0669

д-р. екон. наук, професор, професор кафедри маркетингу та логістики
Сумський національний аграрний університет, Україна

У процесі управління маркетинговою діяльністю підприємства найбільший акцент робиться на врахуванні запитів і потреб ринку та діяльності конкурентів у цій сфері. Суть маркетингового управління полягає в наступному, пошук оптимальної кількості клієнтів, необхідної для продажу всієї кількості продукції, виробленої підприємством. Важливим аспектом процесу управління маркетинговою діяльністю є не лише вивчення попиту, а й його формування. Це забезпечує перевагу над конкурентами і вимагає випереджальної інноваційної діяльності [1].

Управління маркетингом виконує наступні завдання перед підприємством:

- цільову спрямованість ринкової діяльності;
- комплексність відповідної діяльності, яка виражена у технологічному процесі від розробки продукту до його споживання;
- розглядає перспективи розвитку асортименту продукції відповідно до потреб споживачів.

Управління маркетинговою діяльністю на підприємствах відбувається за такими напрямками, як організації маркетингової діяльності (маркетингова служба) та розробка і реалізація маркетингових програм. Маркетингове управління підприємством, як правило, розпочинається з маркетингового дослідження ринку. Складовими маркетингового дослідження є дослідження поведінки споживачів, їх потреб, смаків, та мотивів, які спонукають до купівлі товару. Маркетингове дослідження ринку включає також вивчення та прогнозування попиту та пропозиції, дослідження цінового моніторингу та асортименту конкурентів, розрахунок місткості ринку та ринкової частки підприємства. Дослідження ринку також включає вивчення та прогнозування попиту та пропозиції, моніторинг цін та розрахунок продуктових лінійок конкурентів, ємності ринку та ринкових часток компаній. Модель маркетингового управління представлено на (рис.1) [2].

Комплекс маркетингу (або маркетинговий мікс) - це набір стратегічних і тактичних інструментів, які використовуються компанією для просування свого продукту чи послуги на ринку (рис.2) [2].

Зазвичай визначається чотирма основними елементами, відомими як "4P":

- продукт (Product): описує сам продукт чи послугу, його характеристики, переваги, асортимент і якість.
- ціна (Price): визначає, яку ціну встановити для продукту чи послуги. Це включає в себе стратегії ціноутворення, знижки, акції тощо.
- розповсюдження (Place): визначає, як продукт чи послуга буде розповсюджуватися на ринку. Це охоплює різні канали розповсюдження, логістику, складські операції і т. д.

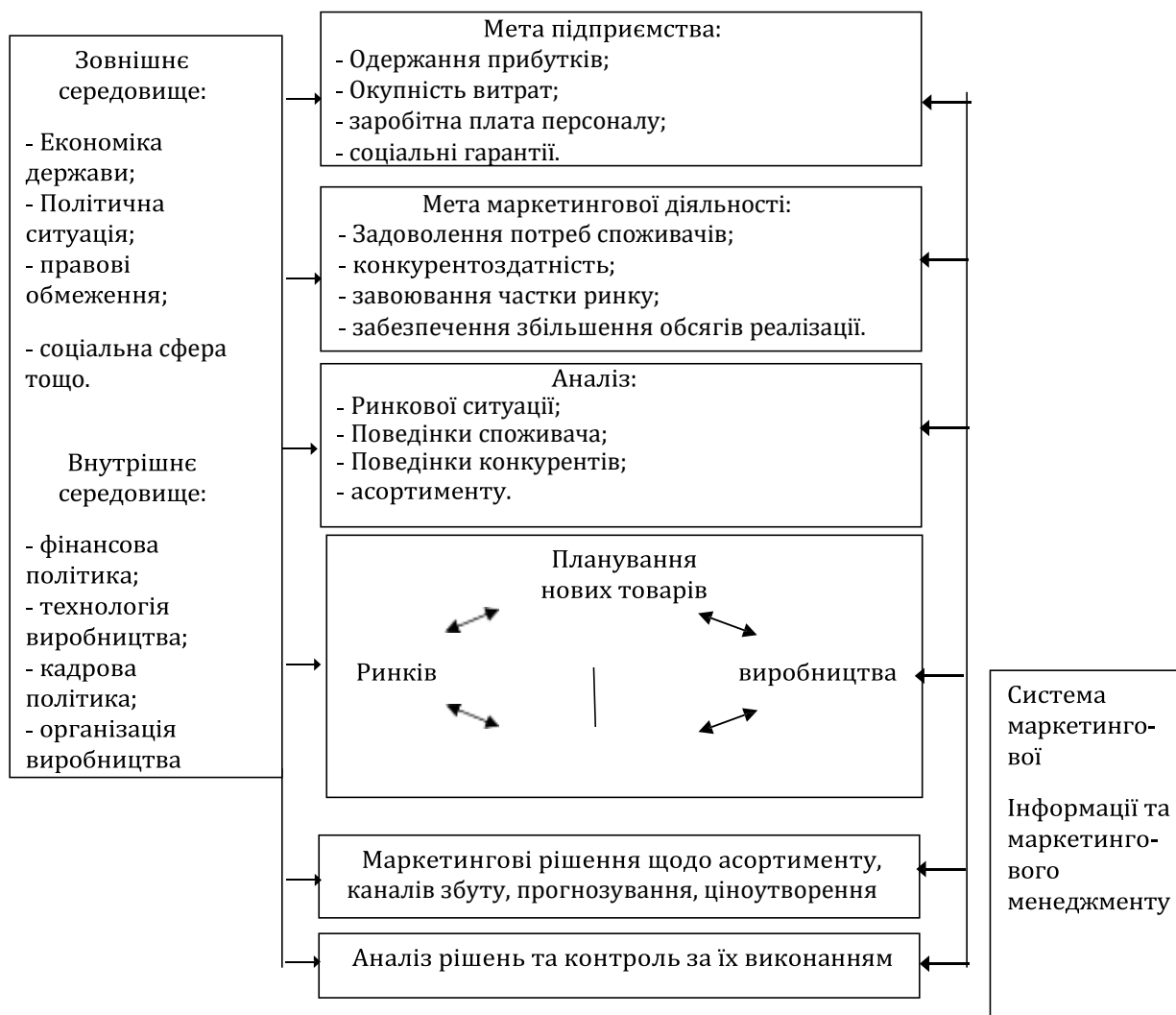

Рис.1 Модель маркетингового управління

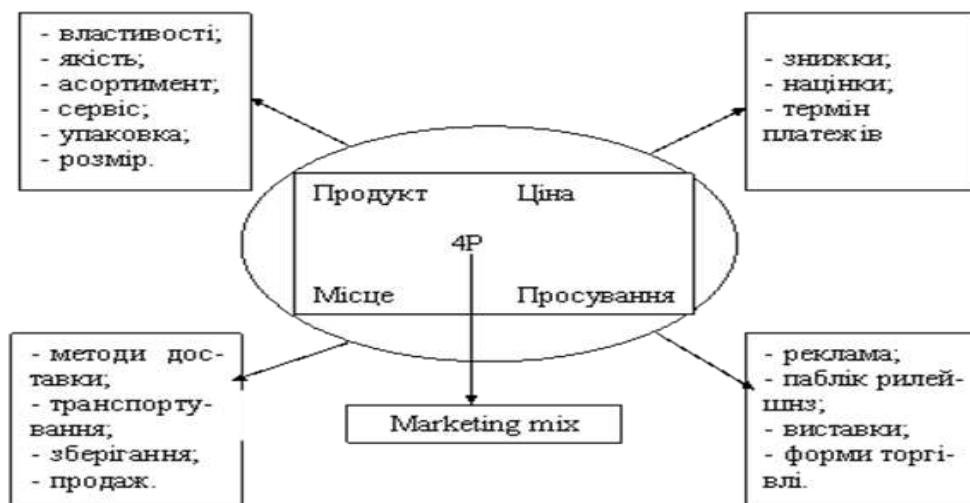

Рис.2 Комплекс елементів маркетингу

- просування (Promotion): спрямоване на підвищення усвідомленості про продукт чи послугу та створення попиту. Сюди входять реклама, продажі, особистий продаж, відносини з громадськістю та інші маркетингові заходи.

У деяких випадках додатково виділяють ще три елементи, утворюючи "7Р":

- люди (People): спрямовано на персонал, який надає послуги, включаючи навички, професіоналізм і взаємодію з клієнтами.
- процес (Process): описує всі процеси, які використовуються компанією для надання послуги чи виготовлення продукту.
- фізичний доказ (Physical Evidence): це докази існування послуги чи продукту, такі як упаковка, вигляд магазину, візуальне оформлення та ін.

Здійснення маркетингової діяльності на підприємствах залежить від методів управління та структури власності на підприємстві. Основні принципи управління маркетингом на підприємстві: орієнтація і вплив на споживача, адаптивність і гнучкість, спрямованість на перспективу, комплексність, системність, свобода споживача і виробника, обмеження потенційного збитку, задоволення базових потреб, економічна ефективність, інновації, навчання, інформування та захист споживача [3].

Отже, роль маркетингової діяльності є надзвичайно важливою. Це пов'язано з тим, що маркетингова діяльність гарантує розвиток підприємства, сприяє збільшенню прибутку, визначає структуру та якість послуг, що надаються, і впливає на вирішення інших економічних проблем підприємства. Маркетингова діяльність сприяє економічному зростанню підприємства, аналізу ринкових можливостей і розширенню ринку пропонуванних послуг.

Список використаних джерел:

1. Касич, А., & Малюшенко, О. (2021). Особливості управління маркетинговою діяльністю підприємства в умовах пандемії. *Економіка та суспільство*, (34). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-17>
2. Лишенко М.О., Гуляєва В.В., Васильченко О.В. (2019) Система організації та управління маркетингом на підприємстві. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. №4 (21). 258-265. http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/21_2019/42.pdf
3. Мосійчук, І. В. (2017) *Особливості управління маркетинговою діяльністю підприємств в Україні*. In: Імплементация наукових засад та перспективи досконалої маркетингової діяльності підприємств як ринково-орієнтованої концепції їх розвитку: колект. монографія. Видавець Євенок О.О., Житомир, . 278-302. URL:<http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/25081>

СЕКЦІЯ V. МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

ВАЖЛИВІСТЬ ФОРМУВАННЯ ДЕОНТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРИ НАВЧАННІ МАЙБУТНІХ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Сидоренко Наталія Сергіївна

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри управління та адміністрування
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Корх Анна Олександрівна

здобувачка вищої освіти ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Наумик Антон Сергійович

здобувач вищої освіти ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Інноваційні умови суспільної життєдіяльності людини зумовлюють необхідність у зміні та переорієнтуванні основних векторів навчання та підготовки майбутніх державних службовців й фахівців сфери державного управління. Це пояснюється високою суспільною значимістю цих фахівців та необхідністю належного державного управління.

Система сучасної державно-управлінської освіти України в сучасних умовах існування суспільства нерозривно пов'язана з соціально-політичними, економічними та духовно-моральним станом, адже саме він являє собою органічну синергію розвитку держави, суспільства та кожної особистості. Отже, майбутній державний службовець має відповідати кожному аспекту цієї багатокомпонентної системи.

При підготовці майбутніх державних службовців варто враховувати, що вони пов'язані не тільки з певними політико-адміністративними та юридичними подіями чи фактами, а й значним чином впливають на них та на стабільний розвиток держави. У зв'язку з чим збільшується необхідність належного формування та становлення деонтологічної складової, адже саме вона є тим імерсивним проявом моральності та етики.

Процес формування деонтологічної компетентності є досить тривалим, адже, фактично, вона є не просто переконанням у правильності чи не правильності чогось, а є стійким світоглядним станом. Вона виявляється не тільки у діях чи бездіяльності майбутнього державного службовця, а й впливає на особистісно-професійний рівень та професійну культуру. В той час, як порушення норм етичної поведінки та професійної культури спричиняє не тільки суспільний осуд, а й тягне за собою певні дисциплінарні стягнення.

При цьому слід звернути увагу на різницю процесу деонтологічної підготовки від виховання. На державному рівні умовою виховання є цілеспрямоване створення матеріальних, духовних та організаційних умов для розвитку людини та становлення особистості з властивими їй соціально – значущими якостями [1], в той час як формування деонтологічної компетентності лиш покращує вже існуючі соціальні навички.

У обговоренні проблеми професійної компетентності основну увагу традиційно приділяють професійним знанням, вмінням та навичкам, як безпосередньо відносяться до внутрішньої мотивації їхнього прояву. Морально-психологічні властивості осіб, уповноважених на виконання функцій держави, нерідко залишалися поза рамками оцінки. Зараз від моральних якостей представників влади, дотримання ними професійної етики залежить довіра суспільства до них і в подальшому майбутнє держави [2], у зв'язку з чим актуальність деонтологічної компетентності значним чином збільшується.

Справедливо зазначити, що останнім часом внаслідок швидкоплинності суспільно-важливих подій, державою було ініційовано зміни до державних стандартів підготовки зазначених фахівців в розрізі саме деонтологічної складової та високої моральної значимості їх праці, що безумовно значним вплине на усвідомленість дій майбутніх державних службовців.

Також варто зазначити, що культура влади та її деонтологічна складова – це дещо колективне, яке стало особистісним для кожного, хто працює в її системі. Унормування культури державного органу, професійної культури державних службовців необхідно починати з ієрархічного рівня культури державного управління (влади) [3], адже саме в такому випадку це дозволить більш якісно впровадити її.

Іншим досить важливим аспектом зазначеного питання є й те, що, фактично, при здійсненні управлінської (державно-управлінської) діяльності, державний службовець має соціалізуватися в середовищі та освоїти різні види культури: ринкова, правова, соціальна та політична, що також є досить проблематичним оскільки вони відносяться до різних прошарків: матеріальна, духовна, тощо [4], тим не менш це також являє собою саме деонтологічну складову.

Таким чином, формування деонтологічної складової при навчанні майбутніх державних службовців – це важливий аспект розвитку не тільки конкретного фахівця в цій галузі, а й самої державно-управлінської системи, адже від кожного її фахівця залежить стабільність, якість роботи та належна взаємодія держави та суспільства.

Список використаних джерел:

1. Гапотій В. Передумови деонтологічної підготовки юристів. *Наукове сьогодні: стан та перспективи регіональних досліджень*: МАТЕРІАЛИ Всеукр. науково-практ. конф., м. Запоріжжя, 18 листоп. 2022 р. С. 186–191.
2. Наумик А. Етична складова у роботі осіб, уповноважених на виконання функцій держави. *Current issues of science, prospects and challenges*: IV International Scientific and Theoretical Conference, м. Sydney, 5 трав. 2023 р. С. 42–44.
3. Сидоренко Н. Культура державного управління як вид культури (субкультура): структурний аналіз. *Науково-виробничий журнал "Держава та регіони"*. 2009. Серія: Держ. упр., № 4. С. 62–67.
4. Демиденко Д. С., Наумик А. С. Професійна культура державних службовців як фактор розвитку системи державної служби в Україні. *The process and dynamics of the scientific path*: IV International Scientific and Theoretical Conference, м. Athens, 16 черв. 2023 р. С. 42–44.

ВЗАЄМОДІЯ У ГРУПІ ЯК СИСТЕМА СОЦІОНІЧНИХ КВАДР

Бондаренко Наталія Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економічного моделювання, обліку та статистики
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Ткаченко Олександр Олександрович

студент факультету економіки

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Соціоніка, як наука про інформаційні обміни між людьми, відіграє важливу роль у розумінні групових взаємодій. Вона дозволяє нам краще розуміти, як люди спілкуються, співпрацюють та конфліктують у групових ситуаціях. Однією з ключових складових соціоніки є поняття «соціонічних квадр», яке допомагає впорядковувати та розуміти особистісні характеристики на рівні груп. Сформовані на основі взаємодії чотирьох основних типів особистостей, квадр є свого роду картами, які відображають внутрішні структури та взаємозв'язки між ними.

Квадра Альфа включає в себе типи (ILE) Дон Кіхот, (SEI) Дюма, (ESE) Гюго та (LII) Робесп'єр. Вони мають домінуючі елементи (Ne) Екстравертна інтуїція, (Si) Інтровертне сприйняття, (Fe) Екстравертна етика, (Ti) Інтровертна логіка. Місія квадр Проісвітителі полягає у створенні та поширенні принципово нових ідей суспільного розвитку в суспільстві [1].

Альфа типи цінують теоретичні дискусії, логічність і особисті цінності. Вони активні в групах, обмінюються позитивними емоціями, обговорюють детальні історії та проявляють прив'язаність через маленькі послуги або подарунки. Вони енергійні в позитивному середовищі, толерантні до соціальних норм, ігнорують практичність при навчанні, уникають сили та конфронтації, і віддають перевагу спонтанності над довгостроковими результатами.

Альфи сприймають типи Бета як «круті» та «веселі», але також як деспотичні та грубі. У соціальних ситуаціях Альфи часто передають ініціативу Бетам, оскільки Бети викликають відчуття контролю над такими ситуаціями. Коли між членами цих кватр виражаються позитивні емоції, вони добре ладнають; однак негативні емоції Бета часто сприймаються Альфами як втомлюючі. Альфи часто жартують легкодушно, намагаючись покращити настрій Бета або обережно висміювати їх.

Альфи сприймають типи Гама обережно, як відсторонених та емоційно холодних або навіть ворожих, особливо в робочих ситуаціях, а також схильних до уподобань тим, кого вони краще знають, або приваблюють. Альфи бачать типи Гама занадто жорсткими в своїх словах та позбавленими уяви, без перспективи майбутнього, навіть нещирими, а також вони мають злий характер та схильні до помсти.

Альфи сприймають типи Дельта як доброзичливі та творчі, але також як прагматичні та серйозні. Коли Дельти дають Альфам поради, Альфи сприймають їх як доброзичливі, але занадто прості та прямі. Альфи поважають принципи, думки та турботливі ставлення Дельт; однак вони сприймають їх, в кращому випадку, як тих, хто варті поваги, а в гіршому випадку, вимогливі та невеселі.

Квадра Бета включає в себе типи (SLE) Жуков, (IEI) Єсенін, (EIE) Гамлет та (LSI) Максим Горький. Вони мають домінуючі елементи (Ti) Інтровертна логіка, (Fe)

Екстраверта етика, (Se) Екстравертне сприйняття, (Ni) Інтровертна інтуїція. Місія квадри Революціонери полягає в тому, щоб перетворити початкову концепцію в цілісну ідеологію і ввести нові порядки шляхом створення відповідних їм організаційних структур.

Бета типи віддають перевагу колективним групам, активно залучають інших до діяльності, обмінюються гучними жартами та обговорюють сучасні тенденції. Вони організовують соціальні заходи, спрямовані на групову взаємодію, і віддають перевагу атмосфері над конкретною діяльністю. Вони розважають один одного, обмінюються веселими історіями та уникають довгих, повільних розповідей. Особисті справи обговорюються наодинці, а не в групі.

Бети сприймають типи Альфа як приємну компанію, веселі та творчі, але занадто дурнуваті та орієнтовані на сьогодення, без фокусу та амбіцій, потребуючи керівництва, і більш зосереджені на вдосконаленні світу ідей та розваг, ніж на «реальному світі». Група, яка складається з членів обох квадрантів, ладнає набагато краще, ніж пари людей Альфа-Бета [2].

Бети сприймають типи Гама обережно, як відсторонених та емоційно ворожих, суддівських, і схильних до непомітності «великої картини» у політичних або робочих ситуаціях. Соціально нудні, «не можуть прийняти жарт», мстиві. Група, що складається з Бета та Гама, не добре змішується. Гама любить, коли кожен дбає про свої власні потреби, і люди постійно рухаються та формують маленькі групи, але Бети хочуть, щоб люди залишалися разом. На особистому рівні Бети та Гама часто добре ладнають. Вони обидва бачать загальні тенденції, і вони порівнюють прогнози того, що станеться далі.

Бети сприймають типи Дельта як незобов'язаних у своїй небажаності підтримувати цілі, вирішені в групі, відсутність наполегливості та етичної самовпевненості. Замість того, щоб підтримувати групові зусилля, типи Дельта віддають перевагу просто працювати над особистими проектами. Рівно змішані групи Бета та Дельта ладнають просто добре. Дельта розповідає свої особисті погляди, але вони не відчувають себе достатньо комфортно, щоб ставати занадто особистими, а Бети роблять загальні жарти, щоб розважати інших, але не відчувають себе настільки грайливими, щоб робити гучні жарти, які можуть образити Дельта.

Квадра Гама включає в себе типи (SEE) Наполеон, (ILI) Бальзак, (LIE) Джек Лондон та (ESI) Драйзер. Вони мають домінуючі елементи (Te) Екстравертна логіка, (Fi) Інтроверта етика, (Se) Екстравертне сприйняття, (Ni) Інтровертна інтуїція. Місія квадри Реформатори полягає в усуненні суперечностей, накопичених на попередньому етапі, шляхом критики допущених помилок і реформуванні застарілих жорстких структур.

Гама типи віддають перевагу невеликим групам, обмінюються іронічними коментарями та обговорюють спільні інтереси та особисті досвіди. Вони уникають великих, гучних груп, зосереджуються на індивідуальних розмовах та обережні щодо новачків. Розмови зазвичай стосуються особистих та матеріальних питань, внутрішньої робочої політики та конкуренції [3].

Гама сприймають Альфа як творчих, доброзичливих, дружелюбних та приємних людей, особливо як групу, за першим враженням. Пізніше Гама сприймають Альфа як людей, які не мають амбіцій у довгостроковій перспективі, занадто зосереджених на відчуттях задоволення та комфорту, а також занадто вимогливих та чутливих до зовнішнього емоційного вираження, не докладаючи багато зусиль для зосередження на глибших почуттях.

Гама сприймають Бета як людей, які мають мету, відчуття мети та можуть досягти результатів, зазвичай з дуже сильними поглядами, наприклад, у політичних

питаннях або способах підходу до роботи. Гама може вважати Бета дволикими, коли вони налаштовані на досягнення мети, і занадто зосередженими на своєму соціальному статусі, а також на статусі інших, у будь-якій соціальній групі.

Гама сприймають Дельта як доброзичливих та творчих людей, але занадто зосереджених на сьогоднішньому та не маючих амбіцій з довгостроковою перспективою, а також занадто привітних та поблажливих людей, яких Гама може вважати недостойними.

Квадра Дельта включає в себе типи (LSE) Штірліц, (EII) Достоевський, (IEE) Гекслі та (SLI) Габен. Вони мають домінуючі елементи (Te) Екстравертна логіка, (Fi) Інтровертна етика, (Ne) Екстравертна інтуїція, (Si) Інтровертне сприйняття. Місія квадрати Перфектори полягає в тому, щоб довести оригінальну, але реформовану ідею до вичерпання шляхом вдосконалення.

Дельта типи зосереджені на проектах, фізичному відпочинку та взаємопізнанні. Вони віддають перевагу невеликим, продуктивним групам, децентралізації та індивідуальним інтересам. Вони не фокусуються на груповій ідентичності або єдності мети.

Дельта сприймають Альфа як веселу компанію та цікавих людей для обговорення ідей та перспектив, але наївні та непослідовні у своїх особистих та ділових відносинах. Альфа не вистачає здорового глузду, щоб перетворити свою веселу та творчу енергію на щось продуктивне, і часто вони здаються надто ідеалістичними.

Дельта сприймають Бета як людей, які «мріють про все одразу» та завжди хочуть перетворити все на грандіозні починання, але не можуть справлятися з повсякденними справами ефективно. Крім того, Бета здається не бажають думати про речі з точки зору інших, що надає їм відтінок підступності та жорстокості.

Дельта сприймають Гама як цілеспрямованих та надійних в особистих та ділових відносинах, але не достатньо розуміють людей, які хочуть слідувати своєму індивідуальному шляху в житті. Гама стають занадто вимогливими та можуть проявляти помсту або злобу, що заважає їм бути більш поблажливими.

Соціоніка є ключовим інструментом для розуміння взаємодії між людьми на основі їхніх психологічних особливостей. Кожна квадра має свої унікальні характеристики, які відображають різні аспекти людської поведінки та взаємодії.

Список використаних джерел:

1. ДеЛонг Р. Архів Вікісоціону. Wikisocion. URL: <https://wikisocion.github.io/index.html> (дата звернення: 04.12.2023).
2. Амель Ж. Велике резюме «Знати, як писати в соціології та соціальних науках», Монреаль, Університетська преса Монреаля, 2019. SociologieS. 2019. URL: <https://doi.org/10.4000/sociologies.11708> (дата звернення: 06.12.2023).
3. Кенаров Д. Інтегральна соціоніка в середовищі підприємства. Південно-західний університет «неофіт рильський», Благоевград, 2019. Т. 7. С. 75-83.

ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ: ОСВІТНІЙ АСПЕКТ ПІДГОТОВКИ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Баштанник Оксана Віталіївна

ORCID ID: 0000-0003-4067-3261

канд. політ. наук, доцент, доцент кафедри історії та політичної теорії
Національний технічний університет "Дніпровська політехніка", м. Дніпро, Україна

Важливість посилення такої характеристики функціонування територіальної громади як її спроможності визнається як дослідниками даної проблематики, так і фахівцями-практиками, які прагнуть вдосконалити систему управління на місцевому рівні політики. Так, наприклад, Центр управління знаннями «Ресурсний центр зі сталого місцевого розвитку», який було створено при Всеукраїнській асоціації органів місцевого самоврядування «Українська асоціація районних та обласних рад» за підтримки спільного Проекту Європейського Союзу та Програми розвитку ООН «Місцевий розвиток орієнтований на громаду – II», певний час займався розробкою проєкту «Добре врядування для розбудови потенціалу громади» [1]. Це один із багатьох проєктів у даній сфері міжнародного співробітництва України, на який ми звертаємо увагу завдяки напрацюванню і презентації фахівцями у відкритому доступі ґрунтовної концептуальної основи його реалізації.

Розробка проєкту «Добре врядування для розбудови потенціалу громади» велася експертами за такими трьома основними вимірами розбудови і посилення спроможності територіальних громад:

- 1) інституційна спроможність органів місцевого самоврядування;
- 2) бюджетна спроможність органів місцевого самоврядування;
- 3) інформування громадськості та зворотній зв'язок [2].

Серед вказаних складових спроможності територіальних громад найбільш важливе значення, на нашу думку, має інституційна спроможність, оскільки її особливості, фактично, є основою ефективності управлінської діяльності відповідних структур. Експертами вищезазначеного проєкту інституційна спроможність територіальної громади характеризується наступним чином: "Інституційна спроможність органів місцевого самоврядування у децентралізованій системі управління передбачає якісне надання послуг мешканцям громад на належній територіальній основі з урахуванням трьох елементів цієї системи: повноваження, ресурси, нагляд за законністю рішень органів місцевого самоврядування. Для чого потрібне вдосконалення відповідних знань і навичок для ефективного здійснення місцевого самоврядування та використання можливостей, які надаються децентралізованою системою управління" [3]. У розглянутому визначенні окрім безпосередньо предметних складових інституційної спроможності дослідницький інтерес представляє також функціональний аспект, пов'язаний із кадровим забезпеченням реалізації управлінської діяльності на рівні територіальної громади. У вітчизняному науковому дискурсі ця проблематика аналізується переважно в контексті напрацювання дослідниками рекомендацій для територіальних органів управління стосовно здійснення внутрішньої кадрової політики. Наприклад, І. Положешна докладно аналізує аспект кадрової основи інституційної спроможності територіальної громади і в результаті проведеного дослідження формулює пропозиції органам місцевого самоврядування щодо запровадження кадрового

механізму в управлінську діяльність територіальної громади [4, С. 97], серед яких:

- внести зміни до законодавчої бази стосовно розробки критеріїв щодо зайняття посад голови територіальної громади, його заступників та інших посадових осіб місцевого самоврядування з метою якісного кадрового забезпечення, підготовки та перепідготовки кваліфікованих кадрів;

- розробити методiku розрахунків потреби в кадрах залежно від чисельності населення територіальної громади та площі, яку вона займає, відповідну структуру, визначити штатну чисельність органів місцевого самоврядування;

- підготувати ефективні HR-стратегію та HR-брендинг, які б сприяли, наприклад, запровадженню організаційної культури територіальної громади, яка передбачає злагоджену командну роботу та відповідну мотивацію [4, С. 99-100].

На нашу думку, в даному контексті доцільно також звернути увагу громадськості та державних структур на важливість кваліфікованої підготовки кадрового складу органів територіальних громад, оскільки саме від якості роботи окремих фахівців залежить загальна ефективність управлінської діяльності. Така підготовка на сьогоднішній день реалізується, в тому числі, у навчальному процесі на спеціальності 281 “Публічне управління та адміністрування” у Навчально-науковому інституті державного управління Національного технічного університету “Дніпровська політехніка” [5]. Зазначена спеціальність вже тривалий час має високий рейтинг серед абітурієнтів регіону, оскільки перспектива працевлаштування в органах державної влади та місцевого самоврядування розглядаються як престижне кар’єрне зростання. Реалії сьогодення актуалізують ще один аспект даної проблематики, пов’язаний із підвищеною необхідністю у підготовці кадрового резерву для реалізації управлінської діяльності на деокупованих територіях та виконання програм післявоєнного відновлення України. З огляду на це, можливо констатувати, що для посилення спроможності територіальної громади або реорганізації інститутів її управління після впливу кризових факторів не менш важливе значення ніж фінансові мають ресурси кадрові, підготовка яких для України на сьогодні є елементом забезпечення національної безпеки в цілому.

Список використаних джерел:

1. Про центр [Ресурсний центр зі сталого місцевого розвитку]. URL: <https://rozvytok.in.ua/informatsiia/about>
2. Добре врядування для розбудови потенціалу громади. URL: <https://rozvytok.in.ua/pro-proekt>
3. Зміцнення інституціональної спроможності органів місцевого самоврядування. URL: <https://rozvytok.in.ua/institutsiina-spromozhnist-oms>
4. Положешна І. В. Застосування кадрового механізму для створення інституційно спроможних територіальних громад. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія : Державне управління*. 2021. № 2. С. 96-101.
5. Абiтyрiєнтам [Кафедра державного управління і місцевого самоврядування]. URL: <https://palsg.nmu.org.ua/ua/Abiturient/abiturient.php>

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ МЕДІА АГЕНЦІЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Скачек Сергій Михайлович

здобувач вищої освіти гуманітарно-педагогічного факультету
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Кубіцький Сергій Олегович

ORCID ID: 0000-0002-7691-8606

канд. пед. наук, професор,
завідувач кафедри управління та освітніх технологій
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Управління персоналом медійних агенцій в умовах воєнного стану спрямовано на підтримку людських ресурсів як самих агенцій зокрема так і в Україні взагалі. Зазначене обумовлено тим, що сьогодні функціонування та розвиток медійної галузі відбувається в умовах трансформаційних перетворень. Такі перетворення обумовлені четвертою промисловою революцією, яка передбачає вироблення принципово нових продуктів. У зв'язку із цим змінюється роль і місце людини на підприємстві, що обумовлює зміну підходів до управління персоналом.

Взагалі ефективне та результативне управління медіа агенціями забезпечується певною тріадою: дієва організаційна культура підприємства, стратегічне управління агенцією та стратегічне управління людськими ресурсами. В умовах невизначеності саме організаційна культура, що спрямована на піднесення цінності людини та формування у працівників почуття гордості як за виконану роботу, так і за роботу саме в цьому колективі та країні, забезпечує сталий розвиток людського капіталу країни. У цьому зв'язку змінюється філософія управління персоналом, яка, в умовах сьогодення, ґрунтується на позиціях управління людиною як особистістю, а не тільки управління нею як працівником, що виконує певні функції. Тобто, з'являється філософія людиноцентризму в управлінні персоналом медіа агенцій.

Розбудові дієвої системи управління персоналом підприємства взагалі й медійних агенцій зокрема, медійному менеджменту та медіа бізнесу присвячені роботи таких авторів: І. Андрейцева, Т. Балановська, О. Барзилович, О. Гоголя, З. Григорова, О. Дяків, Л. Заставнюк, А. Кваско, С. Кіршо, С. Кубіцький, В. Літвінов, М. Михайліченко, В. Островерхов, Л. Пунчак, О. Сікун, О. Сухорукова, І. Танасюк, А. Троян, Л. Шендерівська та ін. [1-6; 8-15]. Кваліметричне оцінювання в управлінні персоналом розглянуто в дослідженнях таких авторів як О. Ануфрієва, Т. Бурлаєнко, Г. Дмитренко, М. Морозова та ін. [7].

Най основним завданням управління персоналом медіа агенцій в сучасних умовах є створення проактивних команд, що не потребують мікроменеджменту. Створення таких команд передбачає врахування особливостей медіа ринку та медіабізнесу. До особливостей медіабізнесу відносять: по-перше, за професійним складом персоналу присутня певна гетерогенність (із-за специфіки виробничих професій); по-друге, різноманітні медіа продукти та послуги та специфічне технічне та програмне обладнання для їх створення; локалізація та урбанізація ринку та кваліфікованих працівників (обумовлено тим, що велика кількість медіа підприємств та агенцій зосереджена у великих містах); міжсегментна мобільність працівників творчих професій; організація трудових відносин на умовах аутсорсингу та фрілансу

(обумовлено зниження рівня захищеності персоналу (прекарізація). Зазначене призводить до формування двох сегментного медійного ринку праці (є захищений та незахищений).

У зв'язку із зазначеними особливостями виникають актуальні питання управління персоналом медіа агенцій. Зокрема це такі питання, як: узгодження стратегічного розвитку медіа агенції з ефективним плануванням діяльності працівників; організація дієвої взаємодії з медійним ринком та ринком праці; організація діяльності працівників в умовах креативно-творчого середовища агенції; стимулювання праці; розвиток професійної компетентності працівників, розвиток організаційної та корпоративної культури. Тобто, зміна соціальних тенденцій та поява нових технологій для створення медіа продуктів та послуг обумовлює перегляд підходів та напрямів управління персоналом медіа агенцій. Провідні фахівці HR – галузі рекомендують такі напрями управління персоналом в сучасних умовах (рис. 1).

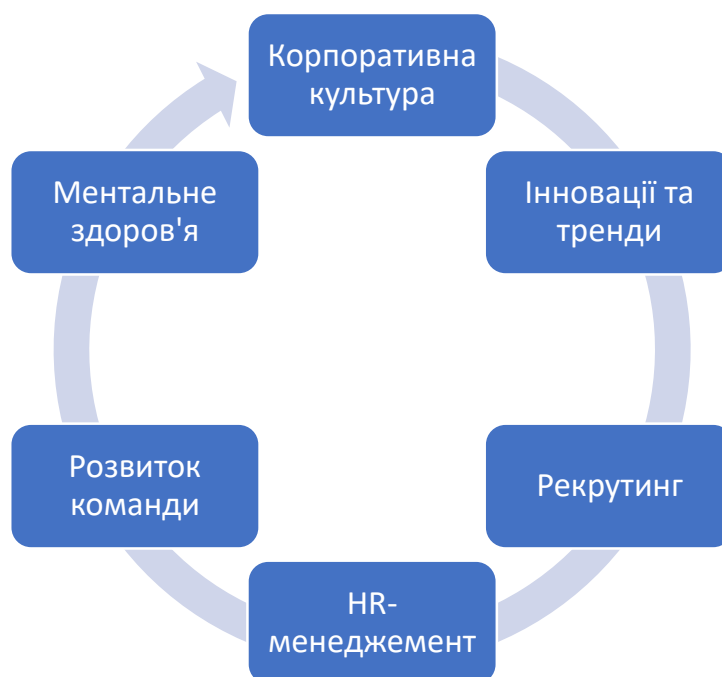

Рис. 1. Напрями покращення управління персоналом медіа агенції

Складено авторами на основі матеріалів сайту <https://hurma.work/>

Розглянемо детальніше кожний напрям із зазначених на рис. 1. *Корпоративна культура* медійної агенції є певним способом та засобом існування самого підприємства, що самостійно розвивається. Вона виступає системою цінностей та переконань, які розділяє кожний працівник агенції. В умовах сьогодення, умовах невизначеності із-за воєнного стану, доцільним і необхідним є такі аспекти покращення корпоративної культури агенції, як розвиток бренду роботодавця для привабливості медійної агенції. Зокрема, передбачається формування позитивної репутації агенції, створення креативно-творчого середовища та комфортних умов праці. Зазначене сприятиме залученню найкращих фахівців на медійному ринку праці та утриманню талантів на довготривалу перспективу. Далі пропонуємо сприяти розвитку інклюзивній корпоративній культурі. Це сприятиме підвищенню рівня задоволеності та сприятиме стимулюванню позитивної мотивації працівників медійної агенції. Зауважимо, що, у свою чергу, це забезпечить зниження рівня ризику конфліктів в колективі.

Інновації та тренди в умовах сьогодення тісно пов'язані зі штучним інтелектом. Задля розвитку медіа агенції та забезпечення високих показників результативності ефективним буде використання інструментів рекрутингу, які мають вбудований штучний інтелект для спрощення процесу найму й зменшення його вартості. Як приклад, можна навести плагін AI Fox. За декілька секунд, за його допомогою, можна отримати повну інформацію про кандидата. Плагін додається до браузера Google Chrome й працює із job-порталами, соціальними мережами тощо. Він може автоматично перенести всю наявну інформацію про фахівця в HRM систему медіа агенції. Крім того, у нагоді може стати і ChatGPT. За його допомогою можна написати правила, офери, листи та інші тексти.

Як один з найкращих інструментів нематеріального стимулювання працівників можна запровадити гейміфікацію, яка підвищує залученість працівників на 48%. Разом із тим, 72% працівників медіа агенцій стверджують, що завдяки гейміфікації їхня продуктивність і ефективність підвищилися. Це пов'язано із креативно-творчим підходом до професійної діяльності. Для персоналу медіа агенції гейміфікацію можна використовувати для просування корпоративних цінностей та принципів діяльності, для впровадження нових інструментів створення медіа продуктів та для надання медійних послуг. Також, можна згуртувати проєктні команди для найефективнішого виконання поставлених завдань реалізації проєкту.

Рекрутинг як комплекс заходів щодо залучення необхідного та кваліфікованого персоналу в агенцію сприятиме розвитку потужної системи талантів. Зокрема, співпраця із закладами вищої освіти та професійними організаціями сприятиме якісному залученню професіоналів до агенції шляхом просування бренду агенції та запрошення на стажування з можливим подальшим працевлаштуванням випускників закладу. Рекомендується використовувати офіційну реферальну програму працівників для залучення талантів в агенцію. Доведено, що такий спосіб найму є ефективним, не вимагає великих затрат. Він є короткотривалим й сприяє налагодженню позитивних стосунків в агенції через створення сприятливого мікроклімату на робочому місці. Це обумовлено тим, що нові працівники вже знайомі з окремими членами команди, що сприяло їх кращому розумінню корпоративної культури агенції.

HR-менеджмент є систематичним та організованим процесом відтворювання й ефективного використання персоналу агенції. Для його покращення пропонується використовувати метрики людських ресурсів (Human Resource metrics) агенції. Зазначимо, що за своєю сутністю HR-метрики – це певні вимірювання (показники), що допомагають системі управління персоналом відстежувати ключові області в своїх HR-даних. Тобто, вони допомагають відстежити та виміряти ефективність працівників, їх ініціативність, проактивність та залученість. Відстежуються такі показники як: організаційна ефективність (відсоток плинності кадрів; статистика причин звільнення працівників; відсоток відсутності працівників; статистика з підбору та найму персоналу (час для пошуку кандидатів, кількість претендентів, витрати на пошук спеціалістів та найм); кадрові операції (ефективність управління персоналом); оптимізація процесу (зміни в ефективності та результативності роботи HR-команди за певний проміжок часу. У тому числі й оптимізація HR-процесів, розробка стратегії, переосмислення ролі HR в агенції). До того ж, пропонується запровадження програми онбордингу, як одного з ефективних інструментів утримання працівників в агенції на довготривалий час. Крім такої програми доцільно запровадити і конкурентоспроможні пакети компенсацій і пільг та систему регулярних відгуків про роботу працівників.

Підкреслимо, що для мотивації працівників HR може запропонувати ряд стратегій, наприклад, встановлення метрик продуктивності та ключових показників ефективності праці персоналу. Крім того, доцільним буде щотижневі зустрічі для обговорення досягнень та проблем діяльності працівників. Можна запровадити онлайн-інструменти для збору відгуків від працівників для запровадження системи нагородження та визнання. Зазначене сприятиме забезпеченню високого рівня мотивації працівників і забезпечить їх задоволеність роботою в агенції. Як приклад, можна навести результати опитування працівників медіа холдингу dentsu Ukraine. На запитання: «Що впливає на лояльність та орієнтованість на успішне майбутнє компанії, викликає гордість за холдинг?» працівники зробили таке ранжування відповідей:

1. Відношення керівництва. Можливість бути почутим та підтриманим. Інформація про досягнення, невдачі та плани на майбутнє.

2. Моя робота. Знати, що ми номер один на ринку, і в цьому є моя заслуга. Цікаві кейси, що розвивають не тільки компанію, а й мене.

3. Сила холдингу. Знати про успіхи та невдачі, ділитися досвідом. Знати та бачити наших топ-людей, отримувати від них мотивацію.

4. Колектив. Атмосфера та взаємини всередині команди. Згуртування та «своя історія» з людьми в колективі.

5. Почуття цінності. Відчувати свою приналежність до компанії. Розуміти важливість та посилення інформації та заходів.

6. Турбота компанії. Медстрахування. Знати позицію компанії щодо ситуацій (напр., ковід). Матеріальна мотивація.

Розвиток команди. Задля розвитку командної взаємодії необхідно забезпечити пролонговане навчання та створити умови для професійного зростання кожного працівника агенції. Необхідно побудувати індивідуальні траєкторії розвитку кожного члена команди для розкриття власного потенціалу шляхом запровадження різноманітних освітніх курсів, проведення воркшопів, тренінгів тощо. У цьому зв'язку важливим завданням є заохочення до безперервного навчання та розвитку через коучинг та менторство. Коучинг як технологія розвитку потенціалу команд взагалі, й працівників зокрема, організовується за такими послідовними етапами: аналіз становища, виокремлення проблем клієнта та збір необхідної інформації для вирішення; формулювання мети та планування системи відповідальності; здійснення коучингової взаємодії «coaching through the gap»; супровід клієнта від моменту «зараз» до моменту «майбутнє»; оцінювання результату: налагодження дієвого зворотного зв'язку, опрацювання набутих умінь та навичок, крім того, мотивування клієнта до прийняття нових викликів та відповідального ставлення до них, опрацювання методів самодисциплінованої поведінки клієнта без підтримки коуча.

Остання позиція – це *ментальне здоров'я*. Зокрема, необхідно запровадити гнучкий графік роботи, що надасть працівникам можливість працювати за розкладом, який відповідає їхнім особистим потребам і родинним обставинам. Крім того, важливим аспектом є необхідність допомогти персоналу агенції уникнути вигорання та забезпечити їм підтримку, якщо така подія сталася. Також, важливими аспектами, у цьому зв'язку, є важливість балансу між роботою та життям. Реалізувати зазначене можливо шляхом інвестування в здоров'я персоналу – розробити та реалізувати програми підтримки психічного та фізичного здоров'я.

Таким чином, використовуючи зазначені рекомендації можна підвищити рівень управління персоналом медіа агенції й забезпечити виконання провідного завдання цієї системи, а саме: створення мобільних та відповідальних проактивних команд для

виконання проектних завдань, що стоять перед медіа агенцією. Саме такий підхід сприятиме конкурентоспроможності агенції та утримання нею провідних позицій на медіа ринку.

Список використаних джерел:

1. Андрейцева І.А. (2021). Джерела задоволення потреб у персоналі: переваги та недоліки. *Наукові праці Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка*: зб. за підсумками звіту. наук. конф. викладачів, докторантів і аспірантів. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський нац. ун-т імені Івана Огієнка, Вип. 21. С. 102-104.
2. Базелюк В.Г., Кубіцький С.О., Михайліченко М.В., Михнюк С.В. (2022). Техніка управлінської діяльності : навчальний посібник. К.: Міленіум. 424 с.
3. Вознюк О.В., Кубіцький С.О. (2011). Характеристика кризового стану освіти. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України / Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія»* / Редкол.: Д.О. Мельничук (відп. ред.) та ін. К., Вип. 159. Ч. 3. С.47-56.
4. Голда Н. (2017). Особливості медіа ринку України. *Маркетингові технології підприємств в сучасному науково-технічному середовищі*: матеріали VIII Регіонал. наук.-практ. Інтернет-конф. молодих вчених та студ., 20 груд. 2017 р. Тернопіль : ТНТУ. С. 112-113.
5. Гречаник Н.І. (2020). Культурологічний підхід підготовки майбутніх учителів початкової школи в освітньому просторі вищої школи. *Молодь і ринок*. Вип. 1 (180). С. 56-61.
6. Зонь В.В., Кубіцький С.О., Великожон М.В., Слоніський В.Г., Ільчук Л.І. (2007). Організація інформаційно-пропагандистського забезпечення особового складу Збройних Сил України. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». 365 с.
7. *Кваліметрія в управлінні: гуманістичний контекст*: навч. посібник / Г.А. Дмитренко, О.Л. Ануфрієва, Т.І. Бурлаєнко, В.В. Медвідь; за заг. ред. Г.А. Дмитренка. Київ: Видав. «Аграрна освіта», 2016. 335 с.
8. Кубіцький С.О., Дубровинський Г.Р., Зонь В.В., Черняк А.І., Безбах В.Г. (2010). Основи загальної та військової психології і педагогіки: навчальний посібник. К. 400 с.
9. Кубіцький Ю.С., Кубіцький С.О. (2023). Зарубіжний досвід організації корпоративного управління у банківській установі. *Інноваційні тенденції сьогодення в сфері природничих, гуманітарних та точних наук: матеріали III Міжнародної наукової конференції, м. Рівне, 29 вересня, 2023 р.* / Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: Європейська наукова платформа. С. 45-49.
10. Молнар І.М., Кубіцький С.О. (2023). Рекомендації щодо удосконалення технологій добору персоналу в заклади охорони здоров'я. *Міжгалузеві диспути: динаміка та розвиток сучасних наукових досліджень: матеріали III Міжнародної наукової конференції, м. Хмельницький, 27 січня, 2023 р.* / Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: Європейська наукова платформа. С. 121-128.
11. Освіта дорослих у перспективі змін: інновації, технології, прогнози: колективна монографія / За ред. А. Василюк, А. Стоговського. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2017. 248 с.
12. *Основи медіабізнесу: підруч. для студ. спец. 073 «Менеджмент»* / З.В. Григорова, О.А. Сухорукова, А.В. Кваско, Л.П. Шендерівська. Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського, 2021. 323 с.
13. Сухорукова О.А. Кваско А.В. (2021). Управління персоналом медійної індустрії в сучасних умовах. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія:*
14. *Економіка і управління*. Т. 32 (71). № 2. С. 58-64.
15. Танасюк І.М., Кіршо С.М. (2021). Формування кадрового потенціалу підприємства через розвиток креативних здібностей персоналу. *Бізнес інформ*. № 4. С. 310-315.
16. Управління закладом освіти: Підручник для здобувачів другого рівня вищої освіти педагогічних університетів / С.Г. Немченко, В.В. Крижко, О.С. Боднар, В.В. Радул, О.М. Старокожко, Ю.І. Кондратенко. 2-е вид. перероб. і допов. Бердянськ: БДПУ, 2022. 506 с.

ПРОФЕСІЙНИЙ СКЕПТИЦИЗМ ВЕРИФІКАТОРА: ВІД АНТИЧНОЇ ДОКІМАСІЇ Й ДО СУЧАСНОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО АУДИТУ

Юшин Сергій Олександрович

ORCID ID: 0000-0002-9874-4926

д-р. екон. наук, професор

Київ, Україна

За Піфагором: “не дано природою людині зберегти себе, якщо немає над нею *керівника*”. Платон вказував, що людськими соціумами повинні керувати повинні найкращі їх представники [1, с. 101], а для реалізації цієї ідеї одночасно запропонував введення в державі механізму *докімасії* (давньо.-грец. δοκιμασία “перевіряти”) – засіб відрізняти найкращих людей від найгірших, відсутність якого для суспільства є для нього фактором великого лиха [2, с. 204-219, 282].

Історична доля України – подолання успадкованих від Російської імперії і СРСР вад адміністративно-командної системи (жорсткої бюрократії, догматики, тощо), коли соціальний відбір часто сприяв просуванню не найкращих людей на вищі управлінські посади [3, с. 12]. Відмова керуватися суто політичними та ідеологічними *догмами* правого чи лівого характеру зафіксована Постановою Верховною Радою України № 216/94-ВР. Але ж відмова від суто політичних та ідеологічних *догм* зовсім не означає відмови від *догматики* взагалі, як і від *адміністративних форм управління*. Недаремно класик теорії управління Г. Саймон робить акцент на наступній обставині: “якщо схема адміністративного процесу відповідає дійсності, то проблему побудови ефективної організації, що виконує адміністративні функції, слід віднести до соціальної психології” [4, с. 2]. Сучасна психологія оперує дихотомією “свідоме ... несвідоме”, де, за К. Юнгом, “архетипи *несвідомого* еквівалентні *релігійним догмам*” [5, с. 34]. С. Хантінгтон стверджує, що кінець ХХ ст. н.е. знову став “свідком повсюдного відродження релігій і посилення релігійної свідомості” [6 с. 86]. Такі обставини завжди загострюють конфлікт між *несвідомим* і *свідомим*. З одного боку, Біблія стверджує, що “немає нічого *нового* під сонцем” [Еккл. 1: 9]. З другого – наша інноваційно-налаштована *свідомість* схиляється на користь господаря, який “з скарбниці своєї виносить *нове* та *старе*” [Мат. 13: 52]. Недаремно К. Юнг актуалізує “*діалектичну дискусію між свідомим і несвідомим*” [5, с. 22]. Отже, адміністративна форма управління і догматика самі по собі не є абсолютним “добром” чи абсолютним “злом”. Все визначається пропорцією в дихотоміях “свідоме ... несвідоме”, “жорстке ... гнучке” та “старе ... нове”. Тут є доречним нагадати відому тезу Гіппократа: “Всі є ліки, і все є отрута: вся справа у дозі”.

Як відомо, розподіл філософів на догматиків і скептиків запропонував ще Діоген Лаертський: “*догматики* – ті, які міркують про предмети, вважаючи їх збагненними; *скептики* – ті, які утримуються від суджень, вважаючи предмети незбагненними” [7, с. 59]. І. Кант розгорнув даний античний дискурс на основі логіки взаємного доповнення *догматиків* і *скептиків* в мотивації наукового прогресу. На його думку, саме “*скептичний метод* має на меті достовірність, намагаючись відшукати в суперечці, що ведеться з обох сторін чесно і з розумом, те, що викликає непорозуміння, щоб подібно до мудрих законодавців із труднощів, які зазнають судді в юридичних процесах, винести для себе урок щодо того, чого в їхніх законах не вистачає і що в них не точно”, тобто за своєю сутністю скептицизм є привал для людського розуму, де він може обмірковувати свою догматичну мандрівку та накидати

план місцевості, де він знаходиться, щоб обрати подальший свій шлях із більшою впевненістю; прихильникам наукового способу І. Кантом дає вибір: діяти або *догматично*, або *скептично*, але вони при всіх випадках повинні бути *систематичними* [8, с. 335, 559, 621].

Нагадаємо, що Д. Менделєєв розглядав скептицизм і критику лише малою частиною науки [9, с. 304]. А. Ейнштейн визнавав, що “те ж саме *скептичне мислення*, яке значно просунуло електродинаміку, очистивши її від непотрібних механічних образів, одночасно гальмувало розвиток вчення про теплоту. Тим, хто судить про наукове дослідження головним чином за його результатами, неважко скласти зовсім невірне уявлення про духовний світ людей, які, перебуваючи в оточенні, що *скептично* ставиться до них, зуміли вказати шлях однодумцям, розсіяним по всіх країнах. Лише той, хто присвятив своє життя аналогічним цілям, зможе зрозуміти, що надихає таких людей і дає їм сили зберігати вірність своїй меті, незважаючи на незліченні невдачі” [10, с. 86, 129].

Г. Саймон був одним із засновників нової дисципліни – “адміністративне управління” (public administration), яка зосереджена на: 1) униканні надмірної заклопотаності досягненням “ідеального” або “бажаного” адміністративного рішення може виявитися небезпечною помилками і завадити по-справжньому підготуватися до майбутніх реалій управління; 2) використанні при вивченні адміністративного управління результатів проведених у приватному бізнесі досліджень; 3) усвідомленні факту: правила, що наказують, як слід чинити, марні, якщо не вивчена і *не перевірена реальна здатність людини* працювати за цими правилами; 4) дієвості системи контролю та аудиту [11, с. 19, 27, 38, 229].

Чинний в Україні Паспорт спеціальності 25.00.02 – механізми державного управління (нова редакція) у п. 16. Державне управління на засадах сучасних моделей якості діяльності та адміністративний аудит у державному управлінні.

Термінологічний словник [12] визначає зміст адміністративного аудиту як:

1) “незалежну *перевірку* завдань/функцій, виконуваних посадовою особою чи організацією, установою, підприємством, організаційно-розпорядчого характеру для встановлення їх відповідності прийнятим стандартам і нормам;

2) “*перевірку*, здійснювана адміністративним персоналом організації чи спеціально створеним структурним підрозділом стосовно працівників на предмет відповідності їх діяльності завданням і функціям, визначеним у посадових інструкціях чи інших регламентуючих нормативно-правових актах”.

Отже, *аудит* – це *перевірка*. Усім відома поговорка: *довіряй, але перевіряй*. Зрозуміло, усі *помиляються*. Але ж, зазначав Конфуцій, “коли, припустившись помилки, не виправив її, це і називається зробити помилку” [13, с. 112]. Етичні кодекси зазвичай пропагують довіру до партнера. Хоча з дитинства ми начебто мали б засвоїти, що саме “недовіра – мати безпеки” (казки Ш. Перро). Воєнний теоретик К. Клаузевіц також наголошував, що “ніколи не слід відмовлятися від певної недовіри” [14, с. 51]. На етапі входження в епоху інформаційного суспільства, підкреслював П. Друкер, “зростає потреба у *довірі* один до одного” [15, с. 84]. Глобальний договір ООН. Звіт про результати КПМГ в Україні в 2011 році (Кодекс поведінки KPMG International являє собою заяву про нашу відданість якості та чесності і визначає стандарти моральної поведінки) містить положення, за якими Метою аудиту є підвищення ступеня *довіри* користувачів до інформації, що *перевіряється* аудитором, збільшення впевненості та зміцнення *довіри*, де *аудитор* виконує аудит з належною ретельністю, використовуючи *професійний скептицизм*. (що є фундаментально важливим для визначення аудитором достовірності поданої йому на перевірку інформації в усіх суттєвих аспектах). Імплементативний регламент

комісії (ЄС) 2018/2067 від 19 грудня 2018 року про верифікацію даних і акредитацію верифікаторів згідно з Директивою Європейського Парламенту і Ради 2003/87/ЄС зазначає у Статті 7, що *Верифікатор здійснює верифікацію з позицій професійного скептицизму*, визнаючи те, що можуть існувати обставини, які призводять до істотних викривлень звітної інформації. Дана позиція в Україні була затверджена постановою Кабінету Міністрів України. № 959 (2020 р.). Після внесення змін та доповнень до Закону України № 2258 (Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність) там надані положення щодо самої сутності *професійного скептицизму* як ставлення аудитора до отриманої інформації при провадженні аудиторської діяльності, яке включає критичний підхід та уважність до обставин, які можуть вказувати на можливі викривлення внаслідок шахрайства чи помилки, та критичну оцінку аудиторських доказів. Угода про фінансування між Урядом України та Європейською Комісією, що діє від імені ЄС [Кліматичний пакет для стабільної економіки: (CASE) в Україні ENI/2020/042-818] передбачає створення спільного ресурсного центру з питань кліматичних інновацій, який допомагатиме комунікаційній кампанії, спрямованій на подолання “кліматичного скептицизму”. Це важливо тому, що реалізація стратегії сталого розвитку також ризикує наштовхнутися на різні негативи форм прояву *скептицизму* (економічного, соціального, екологічного).

Останню колізію влучно визначив Д. Донцов який втілення ідеалу бачив у діалектичній єдності протилежностей – *скептицизму* і *догматизму* [16, с. 188].

Висновки. Наведений вище матеріал дає підстави стверджувати наступне:

* усі держави прагнуть до розвитку і шукають притаманний своїй меті механізм селекції найкращих професіоналів, особливо – у сфері управління, де історично завзято конкурують між собою представники догматиків і скептиків;

* розбудова системи адміністративне управління має базуватися на дієвій системі аудиту, яка на найвищому професійному рівні забезпечить повноту перевірки використання потенціалу складових керуючої і керованої підсистем;

* професійний скептицизм верифікатора повинен, по-перше, враховувати своє призначення систематичного сприяння розвитку догматичного методу; по-друге, створювати передумови удосконалення засобів сталого розвитку, тощо.

Список використаних джерел:

1. Платон. Держава / Пер. з давньогр. Д. Коваль. К.: Основи, 2000. 355 с.
2. Платон. Законы // Платон. Собр. соч. в 4 т. Т. 4/Пер. с древне-греч. – М.: Мысль, 1994. – С. 71-437.
3. Мескон М., Альберт М., Хедоурі Ф. Основи менеджменту / Пер. з англ. М.: Справа, 1997 704 с.
4. Саймон Г. Адміністративна поведінка / Пер. з англ. К.: АртЕк, 2001 392 с.
5. Юнг К. Психология и алхимия. / Пер. с англ. К.: Ваклер, 2003. 592 с.
6. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / Пер. с англ. М.: АСТ, 2006. 571 с.
7. Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов / Перевод М. Л. Гаспарова. 2-е изд. М.: Мысль, 1986. 571 с.
8. Кант И. Критика чистого разума // И. Кант Соч. В 8-ми т. Т. 3. М.: Чоро, 1994. 741 с.
9. Менделеев Д.И. Соч. Т. XVI. М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1951. 480 с.
10. Эйнштейн А. Собрание научных трудов. В 4-х томах. Т.4. / Пер. с англ. М.: Наука, 1967. 599 с.
11. Саймон Г., Смитбург Д. Менеджмент в организациях / Пер. с англ. М.: Экономика, 1995. 337 с.
12. Публічне управління : термінол. слов. / уклад. : В. С. Куйбіда, М. М. Білінська, О. М. Петроє та ін. ; за заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білінської, О. М. Петроє. Київ : НАДУ, 2018. 224 с.
13. Конфуций. Изречения. / Харьков: Фолио, 2000. 448 с.
14. Клаузевиц К. О войне. / Пер. с нем. СПб: Мидгард, 2007. 650 с.
15. Друкер, Питер. Ф. Задачи менеджмента в XXI веке. / Пер. с англ. М.: «Вильямс», 2003. 272 с.
16. Донцов Дмитро. Націоналізм. Львів: ПП Сорока Т.Б., 2009. 308 с.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Піскун А.В.

ст. викладач кафедри менеджменту організацій
Одеський національний економічний університет, Україна

Ефективне управління витратами є ключовим інструментом у проведенні успішної підприємницької діяльності, що дозволяє займати провідні позиції на ринку та слугує індикатором розвитку.

Сьогодні підходи до управління витратами повинні відповідати реаліям та вимогам часу. На нашу думку слід виділити традиційний, інноваційний, стратегічний, екологічний підходи та метод управління значущістю витрат [1].

Традиційний підхід ґрунтується на плануванні та контролі витрат, є відносно простим у застосуванні та забезпечує певний рівень контролю над витратами. При цьому він: забезпечує певний рівень стабільності витрат, оскільки витрати плануються заздалегідь; сприяє плановості витрат, оскільки витрати контролюються та коригуються відповідно до плану; забезпечує прозорість витрат, так як вони плануються та контролюються на основі конкретних показників. Проте традиційний підхід може бути негнучким, оскільки витрати плануються заздалегідь і можуть не враховувати зміни в ринкових умовах або стратегії підприємства.

Інноваційний підхід використовує передові технології та аналітичний інструментарій для забезпечення ефективності використання ресурсів і досягнення конкурентних переваг. При цьому інноваційні технології та аналітика допомагають компаніям чітко розуміти структуру своїх витрат та виявляти можливості для їх зниження. А оперативність та гнучкість у вирішенні стратегічних завдань, отримані завдяки інноваційному підходу, дозволяють компаніям випереджати потреби ринку та конкурентів. Проте інноваційний підхід до управління витратами вимагає зміни організаційної культури, яка повинна бути орієнтована на дані та аналітику, значних інвестицій та кваліфікованих кадрів.

Стратегічний підхід передбачає, що витрати повинні розглядатися як інвестиції, які спрямовані на досягнення конкурентних переваг. Він може: допомогти підприємствам покращити свою конкурентоспроможність шляхом зниження витрат, підвищення якості продукції або послуг або підвищення рентабельності; допомогти збільшити свій прибуток шляхом зниження витрат або підвищення цін; підвищити свою стабільність шляхом зниження ризику від непередбачених змін. Стратегічний підхід до управління витратами є більш складним, ніж традиційний, оскільки вимагає аналізу витрат у контексті стратегії підприємства. А для його ефективного застосування необхідні кваліфіковані кадри, які мають знання та навички в галузі стратегічного управління, управління витратами та аналізу.

Екологічний підхід передбачає, що витрати на охорону довкілля є частиною загальних витрат підприємства та повинні розглядатися в контексті стратегії сталого розвитку. Він дозволяє підприємствам зменшити свій вплив на довкілля, що є важливим для захисту навколишнього середовища та забезпечення екологічної стійкості. А впровадження екологічних практик може призвести до зниження витрат на охорону довкілля, а також до підвищення ефективності використання ресурсів. Це може позитивно позначитися на фінансових результатах підприємства. Підприємства, які впроваджують екологічні практики, підвищують свою репутацію

як відповідальних компаній. Це може сприяти збільшенню продажів та покращенню відносин з клієнтами. Екологічний підхід може бути складним для впровадження, оскільки вимагає зміни організаційної культури та бізнес-процесів, додаткових витрат на обладнання, сировину, енергію та інші ресурси.

Управління значущістю витрат це стратегічний підхід до управління витратами, який фокусується на мінімізації зайвих витрат і максимізації впливу на вартість продукції чи послуг. Цей підхід передбачає використання двох ключових елементів:

1. Підходи Lean та Six Sigma – це системи управління, спрямовані на досягнення оптимальної ефективності та видалення зайвих витрат.

2. Цільове управління витратами – це метод, який визначає ключові аспекти, на яких слід зосередитися для максимального впливу на вартість продукції або послуг.

Управління значущістю витрат допомагає підприємствам мінімізувати зайві витрати, які не впливають на вартість продукції чи послуг. Це може призвести до значного зниження загальних витрат. Крім того допомагає підприємствам покращити ефективність та продуктивність своїх процесів. Управління значущістю витрат може призвести до підвищення якості продукції чи послуг і допомагає підприємствам зміцнити свою конкурентоспроможність, оскільки дозволяє їм пропонувати більш конкурентоспроможні ціни та підвищувати якість продукції чи послуг.

Проте впровадження управління значущістю витрат має свої недоліки: може бути дорогим, оскільки вимагає залучення кваліфікованих спеціалістів та впровадження нових систем та процесів; вимагає зміни організаційної культури, оскільки передбачає фокус на мінімізації витрат і відмову від неефективних практик; фокусується на витратах, які мають найбільший вплив на вартість продукції чи послуг.

Таким чином, сучасне підприємство має вибрати підхід до управління витратами, який буде ефективним для досягнення цілей та враховувати його особливості (стратегію, галузь та внутрішні фактори).

Список використаних джерел:

1. Сучасні технології управління : монографія / за заг. ред. док. екон. наук, професора І. О. Кузнецової, канд. екон. наук, доцента О. С. Балабаш. – Харків: «Діса плюс», 2023. – 320 с

СЕКЦІЯ VI. СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

INFLUENCE OF INNOVATIONS ON LABOR RELATIONS UNDER GLOBALIZATION

Vladyslav Chuvardynskyi

Ph.D. student at the Department of Economics and International Economic Relations
Mariupol State University, Ukraine

Recently, there have been discussions in scientific thought and society at large regarding the active implementation of Artificial Intelligence (AI) and the potential consequences in terms of job displacement and income. Before the beginning of this millennium, scientific thought was dominated by the viewpoint that advancements in scientific progress could lead the economy to a state of Pareto efficiency (specifically, a situation where the economic system is in equilibrium, and the prosperity of one economic entity does not lead to the impoverishment of another) [4].

However, research over the past decade has attested to the inadequacy of this hypothesis, giving rise to theories suggesting that certain technologies may harm the overall well-being of workers [1, 2, 3]. Therefore, the question facing scientists and the global community is how to distinguish innovations that have a positive effect on workers' productivity from innovations that may lead to a decrease in the average level of market wages. However, the challenge lies in the inability to qualitatively assess the direct impact of innovations on the overall labor demand. At present, Artificial Intelligence (AI) has become a significant factor influencing the labor market's development, as it can directly impact the employment processes, necessitate workers to acquire new skills, and lead to the automation of certain professional functions.

At the same time, it is important to note that AI has both positive and negative aspects, and its implementation requires careful government oversight. In general, Artificial Intelligence (AI) technology is used in tasks related to image recognition and classification. Additionally, AI technology influences decision-making processes. Specifically, Artificial Intelligence can be applied to forecast traffic light operations, autonomous vehicle control, disease detection, and even the creation of paintings (as seen in the case of DALL-E and MidJourney). Among the advantages of implementing Artificial Intelligence are increased labor productivity, the creation of new jobs, and the minimization of errors. This can also help focus workers on creative and strategic tasks, potentially enhancing job satisfaction.

The implementation of AI technology may also carry potential risks and drawbacks. One of them is the possible loss of jobs due to the automation and robotization of routine tasks. There is also an issue of inequality since access to AI may be limited to developed countries. Security risks involve the potential misuse of technology for fraudulent actions, and ethical concerns include the risk of adopting biased decisions that may negatively impact certain groups of people.

Simultaneously, the introduction of Artificial Intelligence (AI) may indirectly affect wage levels, depending on the competencies of hired workers. Among workers with higher

education and qualifications, there may be an increase in demand for jobs related to AI operations. For example, working with databases, programming, and machine learning, could ultimately lead to an increase in the wage levels of workers in this group.

Low-skilled workers can increase their wage levels through the automation of economic sectors if they enhance their skills to adapt to the new demands of the job market. However, for another part of this group that may lose their jobs due to automation, the transition to unemployment, with state assistance, could be a harsh reality. It should be noted that the level of this assistance would be significantly lower than their previous earnings, potentially leading to a reduction in their consumption levels.

Nevertheless, the implementation of Artificial Intelligence (AI) technology requires appropriate support for workers from the government. Among the measures of state support for the introduction of AI technologies, it is advisable to define increasing investments in educational and training programs to enhance the qualifications/retraining of workers when dealing with AI; improving the efficiency of the social protection system for workers displaced due to automation (AI); promoting adherence to ethical and gender rights for workers displaced due to automation (AI).

Thus, it can be argued that Artificial Intelligence (AI) technology is transforming the labor market, creating new employment opportunities. On the one hand, this may lead to job displacement and increased economic inequality. The application of AI requires the involvement of highly skilled workers, so it is essential for workers to continuously enhance their qualifications and acquire new skills to remain competitive in the labor market. At the same time, there should be an increased responsibility of the government and employers towards society to address issues and capitalize on the opportunities presented by Artificial Intelligence. Therefore, a detailed analysis of the benefits and the minimization of potential risks in the implementation of AI technology is necessary.

References:

1. Acemoglu, D. and Restrepo, P. (2018). The race between machine and man: Implications of technology for growth, factor shares and employment. *American Economic Review*, 108(6): 1488–1542.
2. Berg, A., Buffie, E., and Zanna, F. (2018). Should we fear the robot revolution? *Journal of Monetary Economics*, 97:117–148.
3. Korinek, A. and Stiglitz, J. E. (2019). Artificial intelligence and its implications for income distribution and unemployment. In Agrawal, A., Gans, J., and Goldfarb, A., editors, *The Economics of Artificial Intelligence: An Agenda*. NBER and University of Chicago Press.
4. Mock, W.B.T. (2011). Pareto Optimality. In: Chatterjee, D.K. (eds) *Encyclopedia of Global Justice*. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-1-4020-9160-5_341

СЕКЦІЯ VII. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

CONCERNING THE ISSUE OF LEGAL-LIABILITY FOR OBLIGATIONS VIOLATION BY A PREDECESSOR STATE IN INTERNATIONAL LAW

Vladyslav Pidipryhora

a seeker of higher education of the Faculty of Law
National Aviation University, Kyiv, Ukraine

Oksana Myronets

ORCID ID: 0000-0002-5035-2384

PhD in Law, Associate Professor of
Constitutional and Administrative Law Department, the Faculty of Law
National Aviation University, Kyiv, Ukraine

The successor state under the concept of the universal right of succession must bear responsibility for the violation of the obligations of the predecessor state, as well as when the successor state continues to violate obligations that were duly accepted by its predecessor, since this has serious consequences for international relations and violates principles on which 344 international law is based. The international-legal responsibility of states for breach of obligations is an important institution in the system of international law. Since international law is based on the agreement and agreed will of its subjects, in particular sovereign states, international responsibility is based on this, which distinguishes it from other types of legal responsibility, such as civil or criminal [1, p. 300].

It can be argued that the principles of good faith and the obligation to fulfill international treaties and obligations (*pacta sunt servanda*), provided for in paragraph 2 of Article 2 of the UN Charter, partially include the principle of international legal responsibility. In 2001, the UNSC approved the Articles on State Responsibility. International legal responsibility as a legal category can be conditionally divided into three types. Traditionally, domestic scientists distinguish two types of negative responsibility: for international illegal actions and for harmful consequences of actions not prohibited by international law. However, only on the basis of negative responsibility it is impossible to ensure the inviolability of international-legal relations, which leads to the isolation of a third type of responsibility. Positive responsibility is manifested primarily in the proper behavior of subjects of international law in order to achieve international legal order. These types of responsibility can coexist separately, or they can be combined in interesting legal metamorphoses, such as “inflicting a counter-strike” within the framework of international economic legal relations as a way of holding the state accountable [2].

In 2017, it started work on the legal succession of states in the sphere of state responsibility, which, of course, should fill this significant gap in international legal regulation, taking into account the constant active processes of state formation in the world. Taking into account the provisions of Chapter III of the Draft Articles of 2001, an international offence that gives rise to international responsibility is, in its essence, a

violation of previously assumed international-legal obligations, and therefore such an act is a violation of the principle “treaties must be fulfilled” (*pacta sunt servanda*) and entails the onset of liability [3, p. 7].

The problem of which rights and obligations of the former Ukrainian SSR passed to modern Ukraine in the order of legal succession is resolved in accordance with international law and domestic legislation of Ukraine. For this purpose, there is the Law of Ukraine “On Legal Succession of Ukraine” dated on September 12, 1991, which provides a basis for Ukraine to fulfill all contractual obligations of the former Ukrainian SSR [4, p. 75]. However, since the Russian Federation declared its legal succession as a permanent member of the UN Security Council, it must accordingly bear responsibility for violations of international law by its predecessor state that is the USSR. And that is why it is important to distinguish here the responsibility of the decisions of the Ukrainian SSR as a part of the union, and the USSR as a repressive state that committed offences in particular against its member republics [5].

The creation of a special tribunal, which will have the appropriate competence to investigate and prosecute crimes committed against Ukraine and on the territory of Ukraine, should become an effective tool based on the international legal institution of responsibility. The collected part of the evidence has already given Ukraine the opportunity to submit a lawsuit to the UN International Court of Justice against the Russian Federation precisely as a state [6, p. 88]. The scenario of the collapse of the Russian Federation may cause problems regarding the determination of the legal successor for the payment of reparations and international legal responsibility. However, the solution of these problems will make it possible to form effective mechanisms for the assumption of international responsibility by successor states for their further consolidation at the convention level [7].

In general, if legal succession is considered as a certain international-legal guarantee that ensures the stability of international relations in the process of replacing some states-subjects of international law by others, then the question will arise about the transfer of all legal personality from the predecessor state and the legal successor state (and legal capacity, legal capacity, and tortious capacity). International-legal succession is constantly undergoing changes due to the general progressive development of international law, and today it is regulated not only by the norms of customary law, but also by international treaties such as the Vienna Convention on the Succession of States concerning Treaties of 1978 and the Vienna Convention on the Legal Succession of States on State Property, State Archives and State Debts of 1983. Summarizing the mentioned above, it is necessary to note the following: the international-legal responsibility of the successor state is an important sectoral principle of international law within the framework of the institution of international legal responsibility [8].

References:

1. United Nations Office of Legal Affairs. Chapter VII Succession of States in respect of State responsibility. New York. UN Press Supplement No. 10 (A/74/10), 2019. P. 297-309. URL: <https://legal.un.org/ilc/reports/2019/english/chp7.pdf> (date of access: 23.12.2023).
2. ICTY, The Prosecutor v. Dusko Tadić. IT-94-1-AR72, Appeals Chamber, Decision. October 2, 1995. Available at <http://www.un.org>. URL: <https://casebook.icrc.org/case-study/icty-prosecutor-v-tadic> (date of access: 23.12.2023).
3. General Assembly of the United Nations. Responsibility of States for internationally wrongful ac. New York. UN Press (A/56/589 and Corr.1), 2002. 13 p. URL: <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2F56%2F83&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False> (date of access: 23.12.2023).
4. Перевезенцев О. Ю. Міжнародно-правове регулювання інституту правонаступництва держав щодо міжнародних договорів : дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.11. Київ, 2004. 220 с.

5. Security Council Must Strengthen, Uphold Responsibility to Ensure Accountability When International Law Is Violated, Speakers Stress in All-Day Debate. United Nations. June 2, 2022. URL: <https://press.un.org/en/2022/sc14919.doc.htm> (date of access: 24.12.2023).
6. Шкуропацький О. І., Кокорєва Д. В. Відповідальність російської федерації за воєнні злочини, скоєні на території України. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави: тези доп. XI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 9 груд. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця, 2022. С. 87-90.
7. Menon K. M. How did Russia get the USSR's permanent seat on UN Security Council? RTÉ Ireland. March 7, 2022. Available at: [https://www.rte.ie/brainstorm/2022/0307/1284242-russia-ussr-un-security-council-permanent-seat/](https://www.rte.ie/URL: https://www.rte.ie/brainstorm/2022/0307/1284242-russia-ussr-un-security-council-permanent-seat/) (date of access: 24.12.2023).
8. Shaw M. N. State succession. In: International Law. 6th ed. Cambridge, Cambridge University Press. 2008. P. 956-1009. doi:10.1017/CBO9780511841637.018

АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ

Кудяков Ілля Олексійович

здобувач вищої освіти III курсу,

факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Олексенко Володимир Григорович

старший викладач

кафедри оперативно-розшукової діяльності та спеціальної техніки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

В умовах постійно зростаючих викликів та загроз сучасному суспільству, діяльність оперативних підрозділів стає невід'ємною складовою системи забезпечення громадської безпеки та виконання завдань оперативно-розшукової діяльності. Забезпечення ефективності та законності їхньої роботи залежить від правового регулювання, яке визначає не лише їхні повноваження, але й гарантує захист основних прав та свобод громадян.

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [1].

На сьогодні, зважаючи на об'єктивно гідне правове забезпечення державою більшості сфер нашого життя, випадки прояву злочинності не лише деформують загальнолюдські цінності, а й підривають правовий стан суспільних відносин, економіку, загрожують людському життю і добробуту суспільства. У зв'язку з чим вивчення та дослідження проблем здійснення правоохоронними органами якісної діяльності з протидії злочинності лишається і лишатиметься в центрі уваги сучасної юридичної науки.

На фоні поширення такого явища, з'являється, фактично, центральна передумова здійснення ефективної боротьби зі злочинністю, що полягає у забезпеченні не лише правопорядку в державі, а й принципів демократії, культури, а також цілком функціонуванні механізму правового регулювання суспільних відносин і гарантій законності. Проте не можна забувати й про те, що забезпечення усього зазначеного є передусім неможливим без якісного здійснення правового комплексу дій з оперативно-розшукової діяльності, зокрема підрозділами кримінальної поліції. Зі свого боку законодавець визначив вичерпний перелік нормативно-правових актів, які покликані забезпечувати гарантії законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності підрозділами кримінальної поліції [2, с. 974].

Правовою основою регулювання діяльності оперативно-розшукових підрозділів з проблеми протидії кримінальним правопорушенням є сукупність взаємопов'язаних нормативно-правових актів, які спрямовані на протидію кримінальним правопорушенням засобами оперативно-розшукової діяльності (далі - ОРД). Результати ОРД є предметом подвійного законодавчого регулювання: з одного боку - оперативно-розшукового, а з іншого - кримінально-процесуального.

Ми погоджуємося з думкою Албула С. В., який зазначає, що завдяки здійсненню оперативно-розшукової діяльності присікаються дуже небезпечні протиправні дії, акти тероризму і розкриваються організовані злочинні групи. Проблематика морально-етичного аспекту свідчить про те, що зібрана в ході оперативно-розшукової діяльності інформація не повинна бути надмірною і бути спрямована проти гідності особистості громадян. Однак, не завжди збір відомостей, в ході оперативно-розшукових заходів, може бути обмежений виключно «необхідною» інформацією, а значить, все ще є необхідність в доопрацюванні методів і тактик реалізації оперативно-розшукової діяльності, з метою мінімізації отримання зайвої інформації [3, с. 4].

Застосування різних оперативно-розшукових заходів дає можливість в процесі проникнення в злочинне середовище відстежувати і в певній мірі контролювати діяльність як окремих осіб, так і організованих злочинних формувань, отримати інформацію про їхні плани і підготовчі дії [4, с. 9].

Це дозволяє зібрати оперативну інформацію, яка вже до початку офіційного розслідування забезпечує ефективне використання даних орієнтовного характеру і надає можливість введення в кримінально-процесуальну діяльність належним чином оформлених результатів ОРД як джерела доказів.

Правову основу оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України загалом становлять Конституція України, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», Кримінальний, Кримінальний процесуальний, закони України «Про Національну поліцію», «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів і прекурсорів та зловживанню ними», «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів», інші законодавчі акти та міжнародно-правові угоди і договори, учасником яких є Україна [5, с. 506].

Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» у чинній редакції не визначено систему оперативно-розшукових заходів, порядок організації та документування кожного з них; правові засади участі в оперативно-розшуковій діяльності осіб, з якими встановлено відносини конфіденційного співробітництва, не встановлено порядку ознайомлення громадян з відомостями, що були зібрані стосовно них у ході ведення оперативно-розшукової діяльності тощо.

Таким чином, правову основу регулювання діяльності оперативно-розшукових підрозділів складає ряд законодавчих та інших нормативних правових актів, знання і дотримання яких є необхідною умовою успішного її здійснення. Для вдосконалення роботи оперативних підрозділів, необхідно встановити єдину систему оперативно-розшукових заходів, визначити їх правову основу та встановити певний порядок їх застосування. Використання отриманих відомостей повинно здійснюватися з дотриманням законодавства та принципів конфіденційності з метою захисту прав та свобод громадян. Таким чином, оперативні підрозділи НПУ мають велику відповідальність у використанні отриманих відомостей та повинні забезпечувати їх правомірне використання.

Список використаних джерел:

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 07.07.92 № 2549-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 10.01.2024)
2. Олексенко В. Г. Загальні аспекти забезпечення законності підрозділами кримінальної поліції під час здійснення оперативно-розшукової діяльності. Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези V Всеукраїнської науково-практичної конференції. Хмельницький. 2022. С. 974-976

3. Албул С.В. Нова парадигма оперативно-розшукової діяльності: проблемні питання правового забезпечення. Актуальні питання правового забезпечення у сучасних умовах: збірник тез доповідей Всеукраїнського науково-практичного семінару (Харків, 26 листопада 2021 р., Національна академія Національної гвардії України). Харків: НА НГУ, 2021. С. 4–5
4. Албул С.В. Правове регулювання використання негласного співробітництва з поліцейськими органами у країнах Європейського Союзу. Правові та організаційно-тактичні засади оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної інтернетконференції (м. Одеса, 07 жовтня 2022 р.). Одеса: ОДУВС, 2022. С. 5–11.
5. Олексенко В. Г. Проблемні питання документування оперативними підрозділами злочинів, пов'язаних з незаконним збутом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Юридичний науковий електронний журнал № 8. 2022. С. 505-508

ВИКОНАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ, ЯК ЧАСТИНА СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Вейна Егор Артурович

Здобувач вищої освіти III курсу,
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Олексенко Володимир Григорович

старший викладач
кафедри оперативно-розшукової діяльності та спеціальної техніки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Поступовий розвиток суспільства та його технологізація вимагають постійного вдосконалення механізмів боротьби зі злочинністю. Україна, як і багато інших країн, стикається з викликами, пов'язаними з поширенням різноманітних форм злочинності, які часто виходять за межі традиційних методів запобігання та протидії. У цьому контексті, виконання спеціального завдання стає важливим інструментом для виявлення, розкриття та запобігання злочинності, а також забезпечення безпеки суспільства.

Актуальність проведення дослідження щодо виконання спеціального завдання полягає у важливості їхнього ролі та використання в сучасних умовах. З урахуванням технологічних та соціальних змін, розвитку Інтернету та міжнародних зв'язків, необхідність вдосконалення методів протидії злочинності через агентурні операції є надзвичайно актуальною та важливою.

Метою даної роботи є не лише аналіз сучасного стану та регулювання виконання спеціального завдання в Україні, але й визначення оптимальних шляхів покращення їхнього використання для забезпечення ефективності та відповідності принципам правової держави.

Норми Кримінального процесуального кодексу повинні безумовно відповідати міжнародному законодавству. У чинному законодавстві України агентурні операції отримали назву «Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації». Згідно з ч. 1 ст. 272 Кримінального процесуального кодексу України, під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів можуть бути отримані відомості, речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, особою, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації, або є учасником зазначеної групи чи організації, який на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування [1].

Відповідно до поточного кримінального процесуального законодавства, аналогічний термін використовується у пункті 8 частини 1 статті 8 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", де зазначено, що оперативні підрозділи, що здійснюють завдання оперативно-розшукової діяльності, мають право виконувати спеціальні завдання щодо розкриття злочинної діяльності організованих груп чи злочинних організацій відповідно до положень статті 272 Кримінального процесуального кодексу України [2].

Згідно з другою частиною статті 272 Кримінального процесуального кодексу України, процедура виконання спеціального завдання, такого як прихована слідча

(розшукова) дія, здійснюється за рішенням слідчого, яке узгоджується з керівником органу досудового розслідування або за рішенням прокурора з обов'язковим збереженням конфіденційності щодо особи [1].

Щодо першої частини статті 8 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", ухвалення рішень про проведення оперативно-розшукових заходів, які не потребують дозволу слідчого судді або рішення прокурора, покладається на керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника з обов'язковим повідомленням про прийняте рішення прокурору [2].

Досвід міжнародного співтовариства у боротьбі зі злочинністю підтверджує, що без залучення оперативних методів ефективна протидія їй є практично неможливою. Необхідно акцентувати на тому, що введення особи, яка працюватиме під прикриттям або негласно, в кримінальне оточення, потребує дуже серйозної і виваженої підготовки. Ця підготовка включає ретельний відбір та тренування кандидата, створення його образу та впровадження його в злочинну групу чи організацію, управління та контроль за його діяльністю, забезпечення матеріальними та технічними ресурсами для проведення оперативної операції, а також способи адаптації особи після завершення її місії в звичайне життя [3, с. 688].

Отже, в Україні виконання спеціального завдання є невід'ємною частиною системи протидії злочинності та забезпечення правопорядку. Ця практика має свої відображення та нормативне закріплення у відповідному законодавстві, що регулює правила та процедури використання таємних методів для отримання інформації та доказів, необхідних для встановлення фактів злочинів та їх розкриття.

Такий вид діяльності передбачає не тільки виконання процедурних вимог, а й обов'язкове погодження з уповноваженими представниками правоохоронних органів, такими як слідчі чи прокурори. Такий підхід гарантує відповідність вживаних заходів законодавству та додержання процедур правопорядку, запобігаючи можливим недолікам у впровадженні та використанні цих методів.

Важливим аспектом є забезпечення конфіденційності та контролю за діяльністю осіб, які беруть участь у виконанні спеціального завдання. Це означає, що систематична підготовка кандидатів, їхній відбір та подальший контроль за їхньою діяльністю стають визначальними етапами в реалізації таких заходів. Такий підхід відображає зрілість та відповідальність правоохоронних органів у використанні цих методів з метою забезпечення безпеки громадянства та дотримання правопорядку в країні.

У змінному соціальному та технологічному оточенні, де сучасні злочинні групи все більше користуються сучасними засобами комунікації та мережевих технологій для вчинення злочинів, виконання спеціального завдання набуває особливого значення. Зв'язок між науковими дослідженнями та практичним застосуванням агентурних методів у боротьбі зі злочинністю стає важливим кроком у забезпеченні безпеки суспільства. Тому розгляд аспектів ефективності, етики та впровадження цих заходів у сучасному контексті має ключове значення для розвитку стратегій протидії злочинності та підвищення рівня захисту правопорядку в Україні.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13.04.2012. № 4651-VI. Дата оновлення: 28.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. (дата звернення: 08.01.2024).
2. Про оперативно-розшукову діяльність. Закон України 18.02. 1992. № 2135-XII. Дата оновлення: 02.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>. (дата звернення: 08.01.2024).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : [у 2 т. Т. 1]. Бандурка О. М., Блажівський Є. М., Бурдоль Є. П. та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Х. : Право, 2012. 768 с.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СВІДКА ЗА ДАЧУ ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВИХ ПОКАЗАНЬ

Олександр Васильович Чепель

ORCID ID: 0009-0006-7341-4599

аспірант

Державний податковий університет, Україна

З усіх видів відповідальності свідка у кримінальному процесі найбільш серйозною є кримінальна відповідальність. Кримінальна відповідальність свідка має на меті забезпечити чесність, справедливість і точність досудового розслідування та судового розгляду за участю свідка, утримати та відвернути його від суспільно небезпечних винних діянь, які могли б зашкодити правосуддю. У порівнянні з іншими видами відповідальності, кримінальна відіграє критичну роль у підтримці системи правосуддя зокрема, та законності кримінального процесу в цілому. Слід зазначити, що кримінальна відповідальність, передбачена вітчизняним законодавцем за відмову давати показання та за давання завідомо неправдивих показань, має не лише підтримувати авторитет системи правосуддя в суспільстві, а й враховувати важливі практичні та процесуальні аспекти, пов'язані з показаннями свідка. Основним завданням цієї відповідальності, на нашу думку, має бути забезпечення можливості встановлення істини в рамках окремо взятих кримінальних проваджень, що зрештою призводить до винесення об'єктивних та справедливих вироків. Отже, небезпека завідомо неправдивих показань (лжесвідчення), полягає в тому, що вони перешкоджають отриманню доказів і, зрештою, об'єктивному встановленню того, що відбулося насправді.

Завідомо неправдиві показання свідка спрямовані проти суспільних відносин, які забезпечують отримання судом або іншим уповноваженим органом достовірних доказів у формі показань свідка. Крім того, під загрозу при лжесвідченні підпадають також суспільні відносини, що забезпечують різні інтереси особистості, оскільки не виключені ситуації, коли в результаті давання завідомо неправдивих показань можливе засудження невинної людини, призначення їй покарання за більш тяжкий злочин, ніж той, який вона скоїла і т.п. Внаслідок завідомо неправдивих показань можливі необґрунтоване звільнення від відповідальності винних та засудження невинних, необґрунтоване пом'якшення покарання тощо. У зв'язку з цим необхідно, щоб при встановленні відповідальності, визначенні умов її настання враховувалися не лише превентивні та каральні функції. Більш важливо враховувати практичний інтерес держави щодо виконання свідком своїх обов'язків у кримінальному процесі, навіть якщо вони намагаються їх уникнути. При призначенні відповідальності у свідка має залишатися можливість виправити свою протиправну поведінку і, таким чином, уникнути відповідальності, а слідчому, прокурору, слідчому судді та суду, в результаті, – отримати від свідка відомості про обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження. Кримінальна відповідальність свідків, яка гарантує правильне виконання ними своїх процесуальних обов'язків, має враховувати процесуальні, психологічні та кримінологічні аспекти участі свідка у кримінальному процесі.

Превентивна дія кримінальної відповідальності за завідомо неправдиві показання свідка починається із попередження свідка перед його допитом про настання кримінальної відповідальності за давання неправдивих показань.

Враховуючи виняткову важливість показань свідків при розслідуванні та розгляді кримінальних проваджень, законодавець покладає на слідчого, прокурора, слідчого суддю та суд обов'язок попереджати свідка про кримінальну відповідальність за відмову давати показання та за давання завідомо неправдивих показань (ч. 3 ст. 224 КПК України). Слідчий або прокурор, попереджуючи свідка, повинен це робити коректно, щоб уникнути створення враження у особи про те, що її вже підозрюють в умисному ухиленні від дачі правдивих показань. Нехтування інтересами допитуваного в даній ситуації викликає у останнього бажання швидше позбутися проведення відповідної слідчої (розшукової) дії [5, с. 80]. Попередження, в першу чергу, служить нагадуванням свідку про його обов'язки та негативні наслідки, які настануть за їхнє ігнорування. Фактично, попередження є одним із спонукаючих факторів до давання правдивих показань. По-друге, таке попередження підвищує рівень уваги свідка, показує зацікавленість держави, в особі слідчого, прокурора, слідчого судді та суду, в інформації, якою володіє чи може володіти свідок. Теорія і практика виходять із того, що свідок, не попереджений про відповідальність за давання неправдивих показань, не повинен нести відповідальності за дане кримінальне правопорушення, оскільки такі показання не мають доказової сили. При цьому залишається дискусійним питання щодо окреслення кола обставин, навмисне спотворення яких утворює склад лжесвідчення, і які підпадають під дію ст. 384 КК України. Більшість теоретиків і практиків вважають, що кримінально караним, насамперед, є навмисне спотворення свідком або потерпілим фактів та обставин, які безпосередньо належать до обставин скоєного кримінального правопорушення.

В літературі висловлені різні думки стосовно форми дії при даванні завідомо неправдивих показань. На нашу думку, всі випадки давання завідомо неправдивих показань, у тому числі й таких, які пов'язані з замовчуванням відомих обставин, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, повинні кваліфікуватися за ст. 384 КК України. При відмові від давання показань дії свідка не пов'язані з наміром спотворити істину у справі, ввести суд в оману. Саме тому законодавець вважає, що завідомо неправдиве показання свідка (ч. 1 ст. 384 КК України) становить більшу суспільну небезпеку в порівнянні з відмовою свідка від давання показань (ч. 1 ст. 385 КК України). Так, завідомо неправдиве показання свідка карається виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до двох років, а відмова свідка від давання показань – штрафом від п'ятдесяти до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців.

Щодо питання відповідальності за давання завідомо неправдивих показань, у наукових колах триває дискусія щодо можливої заміни кримінальної відповідальності адміністративними санкціями. Прихильники даної ідеї аргументують її тим, що подібні заходи можуть підвищити невідворотність покарання та прискорити настання відповідальності за давання завідомо неправдивих показань. Однак, навіть якщо припустити, що за подібні правопорушення будуть встановлені адміністративні санкції, такі як значні штрафи чи арешт, виникає питання щодо їхнього впливу на ставлення громадян до обов'язків свідків. З точки зору соціальної та психологічної динаміки, такі зміни в законодавстві можуть бути сприйняті суспільством швидше як зниження рівня суспільної відповідальності перед правоохоронними органами та судом, а не як спосіб заохочення дотримання норм Кримінального процесуального кодексу України. Ми погоджуємося з тим, що адміністративні штрафи справді можуть сприяти поповненню державного бюджету, особливо з огляду на його сучасний стан. Але

поповнювати бюджет за рахунок заохочення зниження поваги громадян до таких цінностей, як суспільний обов'язок, істина та правосуддя, ми вважаємо недоцільним. Тому, при перегляді законодавства в даній сфері важливо ретельно зважувати як юридичні, так і соціальні наслідки, щоб знайти баланс між покаранням за давання завідомо неправдивих показань та підтриманням поваги до принципів кримінального процесу.

На нашу думку, Кримінальний кодекс України передбачає достатній розмір покарання за завідомо неправдиве показання свідка. Крім того, не можна не погодитися з тезою про те, що важливим є не стільки розмір, скільки невідворотність відповідальності. Відзначимо, що з невідворотністю відповідальності за завідомо неправдиве показання свідка на практиці фіксуються суттєві проблеми. Не дивлячись на численні факти виявлення обставин давання свідками завідомо неправдивих показань, слідча і судова практика дуже рідко містить інформацію про притягнення свідків до кримінальної відповідальності за дачу завідомо неправдивих показань [11, с. 1098]. Так, в 2023 році за ст. 384 КК України було обліковано 213 кримінальних правопорушень, а закрито 183 кримінальних провадження. Нагадаємо, що ст. 384 КК України передбачає відповідальність за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, тобто норма торкається широкого спектру суспільно небезпечних винних діянь. Із всієї кількості облікованих кримінальних правопорушень за ст. 384 КК України лише декілька стосувались завідомо неправдивих показань свідка. Виходячи з цього, основна причина неефективності боротьби з завідомо неправдивими показаннями свідка вбачається в тому, що органи кримінального переслідування не вважають даний напрямок пріоритетним у своїй діяльності (можливо, через власну перевантаженість), тим більше, що коли вдається, незважаючи на давання свідком завідомо неправдивих показань, направити обвинувальний акт до суду, то до покарання свідка, що провинився, у правоохоронців зникає інтерес.

Усі кримінальні правопорушення, передбачені ст. 384 КК України, мають формальний склад. Тому кримінальне правопорушення, яке ми розглядаємо, якщо воно скоєно на стадії досудового розслідування, вважається закінченим з моменту давання свідком органу, що здійснює досудове розслідування, завідомо неправдивих показань, які були занесені до протоколу допиту та засвідчені підписом. Більш складним є питання про момент закінчення давання завідомо неправдивих показань в процесі судового розгляду кримінального провадження. За загальним правилом, завідомо неправдиве показання, дане в судовому засіданні, слід вважати закінченим з моменту закінчення допиту свідка. Проте на практиці можлива ситуація при якій, свідок на початку допиту надав завідомо неправдиве показання, але потім у ході судового розгляду під час повторних допитів повідомив правдиві показання. Згідно п. 14 ч. 2 ст. 352 КПК України свідок може бути допитаний повторно в тому самому або наступному судовому засіданні за його клопотанням, за клопотанням сторони кримінального провадження або за ініціативою суду, зокрема, якщо під час судового розгляду з'ясувалося, що свідок може надати показання стосовно обставин, щодо яких він не допитувався [7]. Таким чином, свідок може сам ініціювати повторний допит та виправити дане ним завідомо неправдиве показання, тим самим частково усунувши можливість заподіяння шкоди правосуддю. Якщо в подібній ситуації відмова від завідомо неправдивих показань була добровільною, а не вимушеною, слід визнати, що такі дії не містять складу кримінального правопорушення. Тут простежується добровільна відмова від доведення злочину до кінця. Інша справа, коли в ході допиту викривається брехня в показаннях свідка і останній, у зв'язку з

цим, змушений змінити свої показання на правдиві. У подібній ситуації не можна говорити про добровільне волевиявлення.

Введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, яке здійснюється свідком, може бути вчинено лише з прямим умислом. Про це свідчить вказівка в диспозиції ст. 384 КК України на «завідомо неправдиві показання». Даючи неправдиві показання, свідок розуміє, що навмисно спотворює відомості або надає інформацію, яка не має нічого спільного з об'єктивною дійсністю (тобто, вигадує відомості). Оскільки свідок заздалегідь попереджається про відповідальність, він також цілком усвідомлює, що за свої дії він може бути притягнутий до кримінальної відповідальності. Головною відмітною особливістю механізму формування свідомо неправдивих показань є те, що це вольовий свідомий акт. Особа, перед тим як відтворити неправдиві показання на допиті, повинна прийняти рішення про подання свідомо неправдивих показань, спланувати їхній зміст [11, с. 1100]. Таким чином, для визнання свідка винним у завідомо неправдивому показанні недостатньо встановити об'єктивну помилковість показання. Не слід забувати, що спотворення свідком тих чи інших даних може бути зумовлене причинами, які не залежать від суб'єктивних намірів особи.

У повсякденному житті людина зустрічається з величезною кількістю речей та явищ. Через неможливість охопити увагою незліченну кількість явищ людина помічає характерне, незвичайне і, зазвичай, запам'ятовує ті деталі, які особливо її зацікавили. На сприйняття та запам'ятовування певних ознак впливають об'єктивні (тривалість сприйняття певного факту, обстановка та умови, що існували на той момент і супроводжували сприйняття явища) та суб'єктивні (стан зору та слуху, пам'ять, психічний стан на момент сприйняття тощо) умови [6]. Слідчо-судовий досвід показує, що іноді свідки, які щиро прагнуть надати достовірні показання, можуть помилятися, незважаючи на свої щиросердечні наміри допомогти слідству та/або суду в розкритті істини. У таких випадках розбіжності між показаннями та об'єктивною реальністю цілком зрозумілі з погляду фізіології, психології та медицини. Спотворення, зумовлені особливостями пам'яті, сприйняттям подій, їх відтворенням тощо притаманні різною мірою всім людям, навіть у стані спокою, їх стабільного психічного та фізіологічного стану. Що вже говорити про травматичний досвід та стресову ситуацію, які найчастіше супроводжують сам процес, при якому особа стає носієм інформації про факти, що цікавлять слідство і суд. Трапляються випадки, що очевидець вчиненого злочину дуже злякався або просто розгубився, внаслідок чого не зміг адекватно сприймати події, що відбувалися. В силу збігу таких обставин він в подальшому дав слідчому і судді помилкові показання, які звичайно не сприяли встановленню істини по справі. Звичайно такий свідок не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності через відсутність умислу. По цілому ряду поважних причин людина, яка є свідком в даній ситуації, добросовісно помилялася, і звичайно, її дії не можуть розглядатися як злочин [1, с. 134]. У зв'язку з цим в юридичній літературі таке явище часто називається «сумлінною помилкою» або «добросовісною помилкою» та визнається обставиною, яка унеможливорює притягнення свідка до кримінальної відповідальності, що передбачена ст. 384 КК України

Кожне показання свідка має бути перевірене за допомогою інших доказів, зіставлене з усією сукупністю зібраних доказів. Лише внаслідок ретельної перевірки та оцінки доказів можна дійти висновку про істинність чи хибність показань свідків. Недостатньо критичне ставлення до показань свідків, побудова звинувачення на підставі суперечливих, неоднозначних та недостатньо перевірених показань, які

приймаються без належного критичного аналізу, в окремих випадках можуть стати джерелом як слідчих, так і судових помилок. Важливо підкреслити, що недостатня оцінка показань свідків може завдати непоправної шкоди не лише правам та інтересам підозрюваного, обвинуваченого, а й цілісності принципу справедливості в кримінальному процесі.

Свідок, який надає завідомо неправдиві показання, завжди робить це під впливом певних мотивів та задля досягнення різноманітних цілей. Мотиви можуть включати почуття солідарності, співчуття або спорідненої прихильності, які спонукають свідка приховувати істину або спотворювати факти. Також серед мотивів можуть зустрічатися страх, помста, ревності, заздрість, користь, бажання просування службовими сходами, марносластво та прагнення захистити себе від відповідальності за власні дії. Зазначимо, що чинне кримінальне законодавство передбачає підвищену відповідальність свідка за завідомо неправдиві показання вчинені з корисливих мотивів. За такі дії свідок може бути покараний виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років (ч. 2 ст. 384 КК України) [8]. Іноді свідок може спотворювати свої показання через небажання брати на себе роль свідка чи бажання уникнути пов'язаних із цим обов'язків. Наведений нами множинний спектр мотивів підкреслює, що важливо ретельно аналізувати показання свідків та їх джерела, враховуючи різноманітні фактори, які можуть вплинути на їх достовірність. Дотримання належної процедури та критичного аналізу показань свідків має особливе значення для проведення досудового розслідування та для здійснення правосуддя. Що стосується мети завідомо неправдивих показань, то вона, незважаючи на те, що не є обов'язковою ознакою кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК України, поряд із мотивом може враховуватися при індивідуалізації покарання. Аналіз матеріалів кримінальних проваджень свідчить, що у свідків, які вводять в оману суд або інші уповноважені органи, в якості переважної мети виступають: виправдання підозрюваного, обвинуваченого; пом'якшення провини підозрюваного, обвинуваченого та звинувачення конкретної особи у скоєнні кримінального правопорушення.

Таким чином, у ході проведеного дослідження ми встановили, що виконання свідком своєї ролі в кримінальному процесі безпосередньо залежить від виду юридичної відповідальності, до якої він буде притягнутий у разі невиконання покладених на нього обов'язків. При цьому кримінальна відповідальність виступає в ролі найбільш серйозного регулюючого механізму, що сприяє підтримці порядку та дисципліни під час кримінального процесу. Даний вид відповідальності забезпечує виконання свідком своїх обов'язків у якості активного учасника кримінального процесу, в іншому випадку свідок повинен зазнати майнових і моральних позбавлень та обмежень. Кримінальна відповідальність покликана запобігти кримінальним правопорушенням, пов'язаним: з відмовою свідка давати показання, даванням свідком завідомо неправдивих показань та розголошенням свідком відомостей досудового розслідування. На сьогоднішній день вона є ключовим елементом, що сприяє досягненню цілей досудового розслідування та судового розгляду й забезпечує порядок у межах виконання свідком процесуально-правових відносин.

Список використаних джерел:

1. Ворончук В. В. (2001). Заведомо ложный донос и заведомо ложные показания. *Вісник Луганського ін-ту внутр. справ*, 2. 132-135.
2. Габрелян А. Ю. (2016). Проституція в сучасних українських реаліях. Новий погляд на проблему. *Економіка. Фінанси. Право*, 12. 28-32.

3. Габрелян А. Ю. (2018). Доцільність легалізації проституції в Україні: аргументи «за». *Сучасні питання економіки і права: зб. наук. праць*, 2(8). 135-143.
4. Габрелян А. Ю. (2020). Об'єкт правопорушення передбаченого ст. 181-1 КУпАП. *Journal «ScienceRise: Juridical Science»*, 3(13). 27-33.
5. Закревська Т. О. (2020). Правовий статус свідка у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*, 48. 78-82.
6. Кони А. Ф. (1956). Избранные произведения. Статьи и заметки. Судебные речи. Воспоминания. Медгиз.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
8. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
9. Чепель О. В., Габрелян А. Ю. (2023). Показання свідка в кримінальному процесі: поняття, зміст, вимоги. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 4. 451-458.
10. Чепель О. В., Габрелян А. Ю. (2024). Система прав свідка в кримінальному процесі: стан, проблеми та шляхи їх подолання. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Спеціальний випуск «Права людини та правоохоронна діяльність в умовах воєнного стану»*, 2.
11. Якимовський Л. Л. (2012). Особливості суб'єктивних ознак завідомо неправдивого показання свідка. *Форум права*, 4. 1097-1102.
12. Artemenko O, Melnyk O. A., Yarosh A. O., Lytvyn O. V., Gabrelyan A. (2021). Administrative and legal culture of driving a vehicle as a factor in the social consciousness of a road user. *Revista Rela  es Internacionais do Mundo Atual Unicuritiba*, 3(32). 50-63.

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА СУТНОСТІ СПРИЯННЯ ЗДІЙСНЕННЮ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мізевич Дар'я Сергіївна

здобувач вищої освіти III курсу,
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Олексенко Володимир Григорович

старший викладач
кафедри оперативно-розшукової діяльності та спеціальної техніки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Питання протидії злочинності є однією із найважливіших функцій держави. У сучасному світі, де зростає складність та різноманітність злочинів, ефективне здійснення оперативно-розшукової діяльності стає критично важливим аспектом для здійснення завдань оперативно-розшукової діяльності.

На сьогодні, зважаючи на об'єктивно гідне правове забезпечення державою більшості сфер нашого життя, випадки прояву злочинності не лише деформують загальнолюдські цінності, а й підривають правовий стан суспільних відносин, економіку, загрожують людському життю і добробуту суспільства. У зв'язку з чим вивчення та дослідження проблем здійснення правоохоронними органами якісної діяльності з протидії злочинності лишається і лишатиметься в центрі уваги сучасної юридичної науки [1, с. 974].

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [2].

Так, при проведенні оперативно-розшукових заходів, спрямованих на документування дій осіб, причетних до скоєння злочинів, зусилля оперативних підрозділів повинні бути спрямовані на отримання інформації про протиправні діяння від позаштатних працівників, яку в подальшому можна було б використати для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності [3, с. 506].

С. В. Албул зазначає, що виконавцем оперативно-розшукової діяльності є гласний або негласний працівник оперативного підрозділу, на якого, відповідно до специфіки службової діяльності, покладено безпосереднє виконання оперативно-розшукової функції. При цьому важливо пам'ятати, що суб'єктом оперативно-розшукової діяльності виступає оперативний підрозділ, якому законодавством надано відповідні права та на якого покладено певні обов'язки. У свою чергу оперативно-розшукова діяльність, як різновид спеціальної юридичної діяльності, реалізовується уповноваженими державою особами, які є безпосередніми виконавцями цієї діяльності [4, с. 4].

Органи державної влади, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності зобов'язані сприяти оперативним підрозділам у вирішенні завдань

оперативно-розшукової діяльності. За бажанням осіб їх співробітництво з оперативним підрозділом може бути оформлено письмовою угодою з гарантуванням конфіденційності співробітництва. Угоду про сприяння оперативним підрозділам в оперативно-розшуковій діяльності може бути укладено з дієздатною особою. Порядок укладання угоди визначається Кабінетом Міністрів України [2].

В оперативно-розшуковому аспекті сприяння громадян – це дуже важлива обставина, що сприяє швидкому запобіганню і повному розкриттю злочинів із найменшою витратою сил і засобів. сприяння дає можливість отримати додаткову і більш широку інформацію про стан оперативної обстановки на території оперативного обслуговування. Громадяни, які надають допомогу у вивченні обставин, що сприяли вчиненню злочинів, допомагають отримати відомості про злочинні зв'язки осіб, які перебувають на поліцейських обліках, різноманітну інформацію про підготовку або вчинення злочинів тощо. Активна діяльність осіб, які сприяють, примножує сили оперативних підрозділів, дозволяє їм урізноманітнити тактичні засоби і прийоми в протидії злочинності, відкриває можливість проводити оперативно-розшукові заходи одночасно за декількома напрямками і на багатьох об'єктах

Ми погоджуємось із думкою Т. Г. Щурата, який зазначає, що особи, які залучаються до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, зобов'язані зберігати таємницю, що стала їм відома. Розголошення цієї таємниці тягне за собою відповідальність за чинним законодавством, крім випадків розголошення інформації про незаконні дії, що порушують права людини. Забороняється залучати до виконання оперативно-розшукових завдань осіб, професійна діяльність яких пов'язана зі збереженням професійної таємниці, а саме: адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, священнослужителів, журналістів, якщо таке співробітництво буде пов'язано з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру [5, с. 198].

Отже, сприяння здійсненню оперативно-розшукової діяльності – це ключовий елемент забезпечення громадської безпеки в умовах сьогодення. Вдосконалення механізмів взаємодії, впровадження сучасних технологій та постійне навчання кадрів є стратегічно важливими напрямками для підвищення ефективності цієї діяльності. Зусилля в цих напрямках сприятимуть створенню більш безпечного та стабільного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Олексенко В. Г. Загальні аспекти забезпечення законності підрозділами кримінальної поліції під час здійснення оперативно-розшукової діяльності. Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези V Всеукраїнської науково-практичної конференції. Хмельницький. 2022. С. 974-976
2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 07.07.1992 № 2549-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 24.12.2023)
3. Олексенко В. Г. Проблемні питання документування оперативними підрозділами злочинів, пов'язаних з незаконним збутом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Юридичний науковий електронний журнал № 8. 2022. С. 505-508
4. Албул С.В. Правові засади контррозвідувальної діяльності в Україні. Південноукраїнський правничий часопис. 2023. № 2. С. 3–7
5. Щурат Т.Г. Дотримання та забезпечення режиму секретності під час проведення оперативно-розшукової діяльності. Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави: матеріали XIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. (м. Одеса, 31 березня 2021 р.). Одеса: ОДУВС, 2021. С. 198–199.

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ЗАКОНОДАВЧОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Бородавко Андрій Юрійович

здобувач вищої освіти III курсу,

факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Олексенко Володимир Григорович

старший викладач

кафедри оперативно-розшукової діяльності та спеціальної техніки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Окремі положення Кримінального процесуального кодексу України (далі -КПК) постійно стають предметом справедливої критики науковців і практиків. Вона стосується численних прогалин і колізій, наявних у цьому Кодексі, використовуваної законодавцем термінології, неоднозначного тлумачення низки норм тощо. З-поміж іншого необґрунтованим видається складний процесуальний порядок проведення окремих дій.

Більшість негласних слідчих (розшукових) дій (далі - НСРД) потребують дозволу суду у формі ухвали слідчого судді [1].

Оформлення слідчим клопотання про дозвіл на проведення НСРД відповідно до вимог ст. 248 КПК України, його погодження з прокурором, звернення з ним до суду, розгляд слідчим суддею цього клопотання й оформлення відповідної ухвали потребують суттєвих затрат процесуального часу. У багатьох випадках це може негативно вплинути на результати передсудового розслідування, ускладнити можливість врятування життів людей і запобігання вчиненню злочину. Ця процедура також передбачає оголошення широкому колу осіб про проведення нестрокових слідчих дій, що збільшує ризик витоку інформації та розширює можливості протидії передсудовому розслідуванню з боку зацікавлених осіб.

Тому цілком логічно законодавець визначив, що у виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей і запобіганням учиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділами I, II, VI, IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини Кримінального кодексу України, НСРД може бути розпочато до постановлення ухвали слідчого судді у випадках, передбачених цим Кодексом, за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором, або прокурора [1].

У такому разі прокурор зобов'язаний невідкладно після початку НСРД звернутися з клопотанням до слідчого судді (ст. 247 КПК України). Комплексний аналіз змісту цієї статті й інших норм глави 21 КПК України дає підстави стверджувати: можливість проведення НСРД до постановлення ухвали слідчого судді передбачена лише для установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України) та спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України). Адже у ч. 1 ст. 247 законодавець наголошує, що проведення НСРД до постановлення ухвали слідчого судді можливе лише «у випадках, передбачених цим Кодексом».

Вказівка ж на можливість використання положень ст. 247 КПК України міститься лише в ст. 268 і 269 цього нормативно-правового акта. Тому аргументованою

видається позиція О. І. Полуховича, який доводить, що за сучасного нормативно-правового регулювання застосування норм ст. 250 КПК України для негайного початку проведення всіх інших НСРД (окрім установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу та спостереження за особою, річчю або місцем) є неправомірним. Тому докази, одержані в такий спосіб, мають бути визнані недопустимими [2, с. 106–113].

Під час досудового розслідування деяких злочинів потерпілі (або особи, щодо життя, здоров'я або майна яких, за інформацією, внесеною до ЄРДР, готують учинення злочину) іноді виступають як ініціатори проведення щодо них негласних слідчих дій або згодні на відповідні пропозиції слідчих та прокурорів. Це стосується розслідування вимагань, примусу до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, погроз убивством, а також розслідування готування або замаху на вбивства, розбої, грабежі, крадіжки, незаконне заволодіння автотранспортними засобами та інше.

Спостереження за особами, яким загрожує убивство або яких примушують вчинити або не вчинити певні дії, надає можливість затримати зловмисників у момент спроби злочину і завадити його вчиненню [3, с. 87]. Спостереження за місцем дозволяє фіксувати дії зловмисників щодо замаху на розбій, грабїж, крадіжку тощо. А спостереження за речами допомагає запобігти незаконному заволодінню транспортними засобами та збирати докази спроби вчинення цього злочину конкретно особою або групою осіб.

Визначення місцезнаходження радіоелектронного засобу, що належить потерпілому (або особі, щодо життя, здоров'я або майна якої, за інформацією, внесеною до ЄРДР, готують учинення злочину), значно спрощує організацію візуального спостереження за нею [4, с. 243]. Контроль її мобільного та (або) стаціонарного телефона дає змогу встановити ідентифікаційні дані засобів зв'язку, що використовують зловмисники, визначити їх місцеперебування на поточний момент, одержати необхідні матеріали для проведення фоноскопичної експертизи, а також інформацію, важливу для прийняття й обґрунтування необхідних процесуальних рішень.

Таким чином, якщо існують підстави та приводи, візуальне спостереження за особою та прослуховування її телефонних розмов можуть бути проведені без рішення слідчого судді. Однак фактичні дані про протиправну діяльність (зокрема, вчинення злочину щодо особи, яка перебуває під спостереженням) не можуть вважатися припустимими доказами у кримінальному провадженні. Це через те, що таке спостереження проводилося не на підставі норм КПК України, а відповідно до положень іншого закону, який регулює не кримінальні процесуальні відносини, а суспільні відносини, пов'язані з забезпеченням безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві.

Заходи щодо захисту зазначених осіб не можуть бути використані для отримання інших фактичних даних, які мають значення для кримінального провадження. Закон також не дозволяє здійснювати візуальне спостереження за особою або прослуховування її телефона (з її згоди) у випадках шантажу, вимагання шпигунства чи інших подібних ситуаціях, коли немає загрози для її життя, здоров'я, житла або майна [5, с. 149].

Таким чином, у ст. 246 КПК України доцільно передбачити, що будь-які НСРД щодо особи, а також майна, яке знаходиться в її розпорядженні, можуть бути проведені за її згодою на підставі постанови слідчого або прокурора – без одержання ухвали слідчого судді.

Суспільні відносини, пов'язані із забезпеченням безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, мають бути врегульовані не спеціальним законом, а окремою главою КПК України. З-поміж іншого в ньому слід зазначити, що з метою забезпечення безпеки таких осіб, за їхньою добровільною згодою (або ініціативою), щодо них, а також майна, яке знаходиться в їх розпорядженні, можуть бути проведені НСРД, передбачені ст. 260–264, 267–270 КПК України. Також необхідно унормувати, що одержані внаслідок таких дій фактичні дані можна використовувати як докази в кримінальному провадженні на підставах і в порядку, що передбачені КПК України.

Норми ч. 2 ст. 246, а також ст. 268, 269 і 270 КПК України слід сформулювати так, щоб для встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, спостереження за особою, річчю або місцем, аудіо-, відеоконтролю місця достатньо було винесення відповідної постанови слідчим або прокурором.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI : із змін., станом на 05.08.2018 № 2509-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 31.10.2023).
2. Полюхович О. І. До питання негласних слідчих (розшукових) дій, які можуть бути розпочаті до постановлення ухвали слідчого судді / О. І. Полюхович // Публічне право. – 2017. – № 1. – С. 106–113.
3. Багрій М. В. Судовий контроль за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій: окремі аспекти / М. В. Багрій // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2015. – Вип. 35 (1.3). – С. 86–89. – (Серія «Право»).
4. Керевич О. В. Законодавче регулювання інституту негласних слідчих (розшукових) дій / О. В. Керевич, М. П. Климчук // Юридичний електронний науковий журнал. – 2015. – № 4. – С. 242–244.
5. Лук'янчиков Є. Д. Становлення інституту негласних слідчих (розшукових) дій / Є. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков // Криміналістика и судебная экспертиза. – 2015. – Вип. 60. – С. 147–160.

ДО ПИТАНЬ ЩОДО ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ЯКІ ВЧИНЯЮТЬСЯ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Ісаєв Артур Сергійович

здобувач вищої освіти III курсу,
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Олексенко Володимир Григорович

старший викладач
кафедри оперативно-розшукової діяльності та спеціальної техніки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Аналізуючи криміногенну обстановку в Україні ми спостерігаємо зростання кримінальної активності зокрема серед осіб, що перебувають у виправних колоніях. Це свідчить про збільшену небезпеку, яку вони становлять для суспільства. Тому необхідне негайне вчинення заходів, щоб запобігти подальшому зростанню злочинності в таких установах.

Оперативно-розшукову діяльність зазвичай розглядають як комплекс певних заходів, спрямованих на протидію злочинності та попередження протиправної суспільно небезпечної діяльності окремої особи або кола осіб [1, с. 28].

Невід'ємною складовою оперативно-розшукової діяльності є оперативно-розшукова профілактика, поняття якої останнім часом ретельно розробляється у юридичній науці. Так, наприклад, В. П. Кушпін розглядає оперативно-розшукову профілактику як діяльність, що спрямована на виявлення й усунення причин злочинів, умов, що їм сприяють, а також виявлення осіб, що допускають відхилення від норм поведінки, з метою профілактичного впливу на них [2, с. 90]. Також В.П. Кушпін наголошує на особливостях оперативно-розшукової профілактики, що передбачає:

- використання оперативно-розшукових засобів для виявлення і усунення причин і умов кримінальних правопорушень та впливу на осіб з криміногенними нахилами;

- проведення профілактичних заходів суб'єктами оперативно-розшукової діяльності; прихованість впливу на об'єкти, що може включати в себе використання негласних методів та комбінування оперативно-розшукових можливостей

- специфіку об'єктів індивідуальної оперативно-розшукової профілактики, які включають осіб з наміром вчинення кримінальних правопорушень або готовність до них та які перебувають на оперативних профілактичних обліках [2, с. 92].

Також маємо на увазі, що важливо розробити ефективну стратегію передбачення та планування заходів для запобігання небажаним подіям. Робота персоналу виправних закладів та правоохоронних органів має вирішальне значення у цьому процесі, оскільки їх завдання включає в себе блокування каналів поширення заборонених предметів та речей в місцях позбавлення волі, їх виявлення та вилучення з середини засуджених. Існує непереконлива думка про те, що кількість заборонених предметів у виправних установах прямо впливає на рівень кримінальної та оперативної обстановки в них.

Можна виділити основні шляхи, за якими заборонені предмети та речовини потрапляють до місць позбавлення волі, такі як доставка через родичів, маскування в посылках, передача персоналом тощо. Тому, для забезпечення законності та порядку, необхідно вжити заходів, щоб перекрити ці шляхи проникнення, виявити та вилучити заборонені предмети та речовини. Це можна зробити, наприклад, шляхом проведення оперативно-розшукових заходів, виховної та соціально-психологічної роботи з персоналом, а також індивідуальної профілактичної роботи з засудженими, які нахильні до вживання наркотичних засобів та алкогольних напоїв, зберігання та виготовлення заборонених предметів [3, с. 490].

Безумовно, ефективність боротьби з кримінальними правопорушеннями в установах виконання покарань значною мірою залежить від діяльності оперативних підрозділів. Основними завданнями цих підрозділів є виявлення шляхів проникнення заборонених предметів, речовин і речей, визначення осіб, які можуть бути винні у цьому, запобігання та виявлення неприпустимих зв'язків між персоналом та засудженими, профілактика та виявлення порушень, в тому числі порушень, пов'язаних з обігом заборонених предметів. До цього також входить облік засуджених, які схильні до виготовлення та зберігання заборонених предметів, а також вживання наркотичних речовин і алкогольних напоїв, встановлення неприпустимих зв'язків з персоналом, а також співпраця з іншими суб'єктами оперативно-розшукової діяльності з метою попередження та розкриття правопорушень.

З урахуванням вищезазначеного, можна зробити висновок, що ефективна діяльність оперативних підрозділів є вирішальною для попередження кримінальних подій у закладах виконання покарань. Для досягнення цього важливі напрямки включають проведення профілактичних бесід з персоналом з метою запобігання недозволеним зв'язкам з засудженими, роботу зі зневіреними особами шляхом індивідуальної профілактики, соціально-виховної та психологічної підтримки, а також відповідне проведення оглядів передач та посилок.

Список використаних джерел:

1. ТЕЛІЙЧУК, В.Г. РЕЦ, В. OPERATIONAL SEARCH TACTICS: PRACTICAL ASPECT AND SIGNIFICANCE OF ITS SEPARATE ELEMENTS. Norwegian Journal of Development of the International Science, 2021, 64: 27-30.
2. КУШПІТ, В. П. Оперативно-розшукова профілактика та кримінологічна інформація. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція, 2015, 13 (2): 90-92.
3. Копотун І. М. Кримінологічна характеристика проникнення до засуджених до позбавлення волі заборонених предметів. Форум права. 2013. № 1. 1261 с.

ДОГОВІР ПРО СТВОРЕННЯ ТВОРУ ЗА ЗАМОВЛЕННЯМ

Лящинський О.О.

здобувач вищої освіти групи КЮ-221

Національний університет «Чернігівська політехніка», Україна

Науковий керівник: Кочина О.С.

канд.юрид.наук, доцент кафедри публічного та приватного права

Національний університет «Чернігівська політехніка», Україна

Договір про створення твору за замовленням є одним з видів авторських договорів. Він може бути укладений у сфері літератури, мистецтва, музики, архітектури, програмного забезпечення тощо. Результатом виконання договору про створення твору на замовлення певний твір як об'єкт права інтелектуальної власності, який врегульований цивільними законодавством. Необхідно дослідити правову природу та основні особливості договору про створення твору за замовленням.

Зазначений договір має свої характерні особливості які стали предметом наукових досліджень фахівців у сфері цивільного права, зокрема В. Дмитренко, І. Якубівський, К.Ю. Дюкареєва-Бержаніна, О.В. Нестерцова-Собакар, В.О. Семків, Р.С. Шандра та інші вчені.

Необхідно зазначити, що у Цивільному кодексі України (далі – ЦК) норми, що врегульовують умови та особливості виконання договору про створення твору за замовленням містяться в ст. 1112 Кодексу під назвою договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності. Згідно ч. 1 цієї статті за цим договором одна сторона (творець - письменник, художник тощо) зобов'язується створити об'єкт права інтелектуальної власності відповідно до вимог другої сторони (замовника) та в установленний строк [1].

Досить часто в науковій та навчальній літературі у сфері цивільного права порівнюється договір про створення твору за замовленням та договір підряду. Як зазначає К.Ю. Дюкареєва-Бержаніна зовнішня подібність договору про створення твору за замовленням й використання об'єкта права інтелектуальної власності з договором підряду зумовлена тим фактом, що на підставі останнього також створюється новий об'єкт [2, с. 137]. Із цим твердження погоджується І. Якубівський, зазначаючи, що у договорі про створення продукції за замовленням замовник, зазвичай, заінтересований у набутті майнових прав інтелектуальної власності на створення за договором об'єкт [3, с. 33].

При цьому можна погодитись з авторами посібнику «Інтелектуальна власність», які зазначають про дві відмінні ознаки договору про створення автору за замовлення від договору підряду. Так, у договорі замовлення особа автора, творчою працею якої створено твір має суттєве значення, оскільки лише він особисто має право виконувати договір на відміну від договору підряду [4, с. 122-123]. А згідно ч. 1 ст. 838 ЦК підрядник має право, якщо інше не встановлено договором, залучити до виконання роботи інших осіб (субпідрядників), залишаючись відповідальним перед замовником за результат їхньої роботи.

Також за загальним правилом предметом договору підряду – є результат який не наділений творчим характером, тоді як твір – це завжди результат творчої діяльності автора [4, с. 123]. Досить яскравим прикладом цього є положення Закону України «Про архітектурну діяльність». Згідно ч. 4 ст. 29 цього Закону співавторами

не можуть бути особи, які подають автору об'єкта архітектури технічну, консультаційну чи організаційну допомогу або такі, що здійснюють організацію проектування і будівництва (реконструкції, реставрації, капітального ремонту), контроль за виконанням зазначених робіт [5].

Враховуючи положення законодавства та результати наукових досліджень можна виділити такі особливості:

1. Письмова форма та оплатність. Як зазначає І. Тодоренко договір про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності укладають у письмовій формі, у разі недодержання якої такий договір є нікчемним [6]. Також враховувати, що за загальним правилом договір про створення творів за замовленням, оскільки згідно ч. 3 ст. 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права» якщо майнові права на твір переходять до замовника, автор має право на винагороду [7].

2. Одна зі сторін договору – обов'язково фізична особа. Згідно ч. 2 ст. 5 Закону України «Про авторське право і суміжні права» первинним суб'єктом авторського права є автор твору. Суб'єктами майнових авторських прав можуть бути також інші фізичні або юридичні особи, до яких перейшли майнові права на твір на підставі правочину або закону.

3. Майбутній договір. На відміну від ліцензійного договору чи угоди про передачу прав інтелектуальної власності, договір про створення укладається до початку створення об'єкта інтелектуальної власності з метою його майбутнього використання [4, с. 121].

4. Особливий розподіл майнових прав за договором створення твору за замовленням. Згідно ч. 4 ст. 440 ЦК майнові права інтелектуальної власності на твір, створений за замовленням, переходять до замовника з моменту створення твору у повному складі, якщо інше не передбачено договором чи законом.

Необхідно зазначити, що відповідно до положень ЦК та інших законів можна виділити такі істотні умови договору створення твору за замовленням: 1) предмет договору; 2) умови використання цього об'єкта, тому в договорі; 3) строки виконання. При цьому необхідно погодитися з В.О. Семків та Р.С. Шандра, які стверджують в цьому договорі потрібно закріпити такі умови щодо створюваних об'єктів інтелектуальної власності:

1) вид об'єкта, який підпадає під права інтелектуальної власності (наприклад, літературний, художній твір, винахід, корисна модель, промисловий зразок, топографія інтегральної мікросхеми, сорт рослин тощо);

2) якісні аспекти об'єкта права інтелектуальної власності (вимоги до змісту, обсягу, функціональності, призначення, зовнішнього вигляду тощо);

3) кількісні характеристики об'єкта права інтелектуальної власності;

4) інші умови, пов'язані з процесом створення об'єкта права інтелектуальної власності [8, с. 233-234].

Отже, за договором про створення твору за замовленням автор зобов'язується створити об'єкт права інтелектуальної власності відповідно до вимог замовника та в установленний строк. Норми договору підряду не можуть застосовуватися при правовому регулюванні договору замовлення. Серед основних особливостей цього договору можна зазначити: письмову форму та оплатність; обов'язкова участь фізичної особи як автора твору за замовленням; майбутній договір; особливий розподіл майнових прав за договором створення твору за замовленням. Також можна зазначити про такі істотні умови договору створення твору за замовленням: предмет договору; умови використання цього об'єкта, тому в договорі; строки його виконання.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 16.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 18.12.2023).
2. Дюкареєва-Бержаніна К. Ю. Особливості договірних відносин зі створення за замовленням та використання об'єктів авторського права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 136-138.
3. Якубівський І. Договірні відносини зі створення за замовленням об'єктів права інтелектуальної власності. *Підприємство, господарство і право*. 2016. № 7. С. 31-36.
4. Інтелектуальна власність : навч. посібник / А. В. Аксютіна та ін. ; за заг ред О. В. Нестерцової-Собакарь. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 140 с.
5. Про архітектурну діяльність : Закон України від 20.05.1999 р. № 687-XIV. Дата оновлення: 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-14#Text> (дата звернення: 18.12.2023).
6. Тодоренко І. ВС щодо важливості договору про створення за замовленням і використання програмного забезпечення. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA012673 (дата звернення: 18.12.2023).
7. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX. Дата оновлення: 15.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 18.12.2023).
8. Семків В.О., Шандра Р.С. Інтелектуальна власність : підручник для студентів неюридичних факультетів. Львів : Галицький друкар, 2015. 280 с.

ДОКТРИНАЛЬНЕ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКЛАДАННЯ ДЕРЖАВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН: ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ МУНІЦИПАЛЬНОЇ-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ

Петришина Марина Олександрівна

ORCID ID: 0000-0002-5702-0112

кандидатка юридичних наук, доцентка,

п.н.с. відділу правового регулювання структурно-технологічного та регіонального
інноваційного розвитку

Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку

НАПрН України, Україна

У контексті нових викликів та загроз, що постали перед Україною сьогодні, регіони відіграють ключову роль, як у відсічі збройній агресії, підтриманні у робочому стані критично важливих об'єктів інфраструктури, забезпечення гуманітарних, соціальних, військових потреб, так і в закладенні підвалин майбутнього повоєнного відновлення всієї території неподільної унітарної держави України [1].

Важливо розуміти необхідність використання комплексного підходу у формуванні муніципально-правової політики, одним з факторів формування якої, зокрема, є оновлення доктринальних підходів, а також нормативно-правового забезпечення викладання державознавчих дисциплін у закладах вищої освіти. Викладання навчальних дисциплін державознавчого спрямування в Україні загалом базується на основі взаємодії доктринальних підходів та нормативно-правового регулювання.

Доктринальні підходи закладають фундамент, теоретичні основи, засади існування і функціонування держави, політичної системи та суспільства, а також визначають стратегічні напрямки їх розвитку. За допомогою нормативно-правового регулювання закріплюються єдині правила, правові норми та процедури, за якими здійснюється державне та муніципальне управління, розробляються і ухвалюються найважливіші рішення в державі, забезпечується участь у цьому процесі громадян тощо.

Однак проблеми взаємодії між доктринальними підходами та нормативно-правовим регулюванням викладання дисциплін державознавчого спрямування існують.

По-перше, доктринальні підходи можуть бути застарілими та не відповідати поточному нормативно-правовому регулюванню, прогресивному розвитку суспільства та держави. Наприклад, концепції доброго урядування (good governance) та електронного урядування (e-governance) [2] стали важливими в контексті розвитку сучасної держави та забезпечення її ефективного функціонування в інтересах громадян («жодне рішення для громадянського суспільства без громадянського суспільства») [3]. Проте, не завжди доктринальні підходи відображають ці концепції / відображають їх не у повному обсязі / викривлено / без пояснення.

По-друге, нормативно-правове регулювання може бути недостатнім для забезпечення повної реалізації доктринальних підходів у навчальному процесі.

Наприклад, для ефективного викладання концепції e-governance потрібна відповідна інфраструктура та доступ до новітніх технологій. У разі, якщо нормативно-правове регулювання не здатне забезпечити необхідні умови для реалізації цієї концепції, то її викладання може бути недостатньо ефективним, результативним.

Окрім цього, узгодження доктринальних підходів з динамічним нормативно-правовим регулюванням може бути складним завданням через різницю в підходах та пріоритетах між доктриною та державним регулюванням. Наприклад, доктрина може підкреслювати важливість децентралізації та місцевого самоврядування, але нормативно-правове регулювання, що виходить від держави в особі її органів може бути більш централізованим та зосередженим на збереженні єдиного центру влади.

Відтак, з метою розв'язання цих та низки пов'язаних проблем необхідно здійснювати постійний моніторинг і аналіз нормативно-правових актів, які стосуються організації і здійснення державного і муніципального управління, реалізації різних напрямів державної політики тощо. Для цього можуть створюватися спеціальні робочі групи з представників наукових установ, викладачів та практикуючих фахівців. Такі групи повинні мати можливість взаємодіяти з урядовими органами та висувати пропозиції щодо внесення змін до нормативно-правових актів з метою їх відповідності сучасним доктринальним підходам.

Список використаних джерел:

1. Моніторинг реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади станом на 1 жовтня 2023 р. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. Вилучено з: https://mtu.gov.ua/files/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3_01.10.2023.pdf
2. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 649-р. від 20.09.2017 р. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text>
3. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021 – 2026 роки: Указ Президента України № 487/2021 від 27.09.2021 р.

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО НАД ДІТЬМИ

Нікіта Байрак

здобувач вищої освіти 3 курсу
спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність»
факультету підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Ольга Пашкевич

здобувач вищої освіти 3 курсу
спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність»
факультету підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Аліна Чорна

старший викладач кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Домашнє насильство над дітьми - це будь-яке фізичне, психологічне або економічне, що спричиняється батьками, опікунами, родичами або іншими особами, які мають прямий контакт з дитиною. Це може включати удари, крики, образи, знущання, заборону харчування, недостатню опіку та будь-яку іншу форму фізичного, емоційного або сексуального насильства. Згідно положень Конституції України, а також Конвенції ООН про права дитини 26 квітня 2001 року в Україні було прийнято Закон «Про охорону дитинства», він визначає охорону дитинства, а також з метою забезпечення реалізації прав дитини вони мають невід'ємне право на життя, освіту, охорону здоров'я, соціальний захист, а також всебічний розвиток встановлює основні засади державної політики у цій сфері.

Згідно з опитуванням, проведеним Департаментом праці та соціальної політики Одеської міської ради, 3,8% жителів громади вважають, що інколи допустимо давати дитині ляпаса у якості способу виховного впливу. Однак ляпас – це фізичне насильство [1]. Це серйозна проблема, яка може мати серйозні наслідки для фізичного та психологічного здоров'я дитини. Домашнє насильство над дітьми може призвести до тривожності, депресії, пошкодження мозку, навчальних проблем та інших проблем з поведінкою.

Особи які вчиняються домашнє насильство щодо дітей несуть адміністративну та кримінальну відповідальності. Згідно Кодексу України про адміністративні правопорушення це стаття 173-2, яка передбачає відповідальність за вчинення насильства в сім'ї, яке, у відповідності з даною статтею, проявляється в умисному вчиненні будь-яких дій фізичного, психологічного чи економічного характеру, внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого [2]. На відміну Кримінальний кодекс України (далі ККУ) дає інше визначення поняття (стаття 126-1) домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або

погіршення якості життя потерпілої особи [3]. Ці дві статті слід відрізнити тим, що в ст. 126-1 ККУ є систематичність, настання суспільно небезпечних наслідків, за вчинення сексуального насильства настає кримінальна відповідальність передбачена іншими статтями ККУ. Адміністративна відповідальність настає, якщо домашнє насильство не спричинило ознаки які перераховані вище в статті 126-1 ККУ.

Статтею 150 Сімейного кодексу України визначено, що батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток, а також її поважати. Забороняються будь-які види експлуатації батьками своєї дитини, фізичні покарання, та застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини [4]. За сімейним законодавством, якщо порушуються права та інтереси дитини, жорстоке поводження з нею це є підставою для позбавлення батьківських прав.

Отже, підсумовуючи викладене дорослим потрібно контролювати власні емоції, а дітям – не мовчати. Якщо ви стикаєтесь з домашнім насильством над дитиною або спостерігаєте його, вам слід негайно повідомити про це відповідні органи влади або служби соціального захисту дітей. Важливо забезпечити безпеку дитини та забезпечити їй належну допомогу та підтримку.

Список використаних джерел:

1. Домашнє насильство над дітьми: види, наслідки та шляхи подолання : веб-сайт. URL: <https://omr.gov.ua/ua/news/232584/> (дата звернення: 13.01.2024).
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 13.01.2024).
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 13.01.2024).
4. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 13.01.2024).

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В СФЕРІ ОБОРОНИ

Мхейн Д.А.

студентка юридичного факультету
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна

Корнякова Т.В.

д-р, юрид.наук, професор, завідувача
кафедрою адміністративного і кримінального права
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна

До початку повномасштабного вторгнення російської федерації ми постійно чули про корупційні скандали в тій чи іншій сфері, на деякі ми не звертали особливої уваги, інші нас зачіпали «за живе», однак після запровадження воєнного стану в Україні питання корупції загострилося та засяло новими фарбами, особливо в плані оборонного сектору. Збройне вторгнення російської федерації на територію нашої держави спровокувало неосяжну кількість випадків корупційних проявів. Незважаючи на те, що наша держава другий рік стікає кров'ю, знаходяться негідники, для яких не є чимось жахливим чи безчесним наживатися на війні, збагачуватися на крові наших святих воїнів. Чути в умовах сьогодення про сенсаційні викриття корупціонерів нестерпно, адже корупція в оборонному секторі це найстрашніше і найнебезпечніше що може бути на даному етапі, бо на кону не щось абстрактне та незрозуміле, на кону наша безпека, здоров'я, наші життя.

Дослідження Transparency International у сфері оборони та безпеки показує, що в багатьох країнах, що розвиваються, і в нестабільних країнах оборонні сектори, як правило, погано керуються. Високий рівень секретності та непрацюючі структури нагляду часто сприяють шахрайству, корупції та широкому спектру зловживань. Сектор оборони завжди буде вразливим до корупції через ризики високого рівня секретності, складних технічних закупівель та використання ієрархічної природи військових [2].

Корупційні прояви в сфері оборони призводять до моральної пригніченості населення, це в свою чергу призводить до зниження вмотивованості військовослужбовців, ще сюди додається брак відповідного військового обладнання....все це в купі стає причиною збільшення втрат на полі бою, що ставить під загрозу глобальні завдання національної безпеки [3].

Національне агенство з питань запобігання корупції обрало «медикамент» проти корупції – це Антикорупційна стратегія та Державна антикорупційна програма з її виконання, де сектору оборони нарешті надано першість. Для того, щоб запобігти корупції необхідно вирішити актуальні проблеми в оборонній сфері, ряд питань, які на часі і вимагають розв'язання тут і зараз, адже вони можуть створити «родюче поле» для корупційних проявів [4].

Національне агенство з питань запобігання корупції прийняло рішення, що проблему неефективного користування та розпорядження землями оборони, а також надлишковим рухомим військовим майном, неконтрольованим споживанням пального, яке закуповується для потреб Збройних Сил можна вирішити шляхом вносення до системи електронного обліку всієї інформації, отриманої за результатами повної інвентаризації об'єктів у сфері оборони, забезпечення державної реєстрації речових прав на нерухоме майно суб'єктів господарювання оборонно-промислового комплексу, створення автоматизованої системи обліку і моніторингу споживання та якості пального, яке закуповується для потреб Збройних Сил [1].

Також необхідним є запровадження електронної системи закупівель, секретність у сфері оборонних закупівель необхідно знизити до обґрунтованого рівня, запровадити можливість здійснювати закупівлі не лише за критерієм найнижчої ціни, а і з урахуванням вартості життєвого циклу продукції та інших нецінових критеріїв, необхідних для закупівлі товарів, робіт або послуг, що відповідають потребам Збройних Сил та інших сил безпеки і оборони [1].

Наразі в нас неефективна модель контролю продукції оборонного призначення у процесі виробництва і це не дає змоги вчасно та у повному обсязі запобігати постачанню бракованих зразків озброєння та військової техніки тому, треба створити систему державного гарантування якості товарів, робіт і послуг оборонного призначення в Україні [1].

НАЗК працює над проведенням аудиту існуючої житлової черги військовослужбовців. Запроваджують новий механізм задоволення житлових потреб військовослужбовців: використовуються державні іпотечні та лізингові програми. Забезпечується ротація кадрів, виявляються особи, які порушили вимоги щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, інші вимоги, заборони та обмеження, встановлені Законом України “Про запобігання корупції” [1].

Отже, корупція стримує розвиток держави, негативно впливає на всі особливо важливі та критичні сфери нашої країни. Корупція в оборонному секторі під час воєнного стану перешкоджає органам національної безпеки активно та на високому рівні виконувати свої функції та ставить під загрозу незалежність та територіальну цілісність України, а також права, свободи, інтереси, життя та здоров'я наших громадян. Відвернення корупційних проявів в секторі оборони наразі опрацьовується за допомогою затвердженої Кабінетом міністрів України Державної антикорупційної програми, яка має значно покращити наше становище. Наразі вже прослідковується результат діяльності державних органів, які зосереджують свою діяльність для боротьби з корупцією. В воєнний час корупція є союзником наших ворогів і тільки поборовши її ми зможемо прискорити нашу довгоочікувану перемогу.

Список використаних джерел:

1. Постанова Кабінету міністрів України « Про затвердження державної антикорупційної програми»: від 4 березня 2023 р. № 220 Київ // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text>, 2.6.
2. Transparency International Ukraine офіційний вебсайт// <https://cpi.ti-ukraine.org/>.
3. Вебсайт НАЗК <https://nazk.gov.ua/uk/>
4. Міністерство оборони України офіційний веб сайт. <https://www.mil.gov.ua/>.

КЛАСИФІКАЦІЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ В УКРАЇНІ

Левицький Богдан Сергійович

аспірант кафедри публічного та європейського права
Київський міжнародний університет, Україна

На тлі повномасштабної російської агресії питання співпраці громадян України з ворогом набули дуже гострого і навіть гарячого дискусійного характеру. Вони особливо актуальні в сучасних умовах, оскільки багато протиріч і «виклики», котрі постають перед населенням тимчасово окупованих територій нашої держави, в тому числі і колабораціонізм в усіх його проявах, сягають своїм корінням часів розпаду СРСР та подальшого поглиблення суспільного розколу в окремих регіонах України.

Як результат, нині маємо величезну палітру проявів колабораційної діяльності на тимчасово окупованих територіях України, що, в свою чергу, актуалізувало питання вивчення даного феномену з точки зору його кримінально-правової характеристики та класифікації.

Як відомо, до кінця 1980-х років проблема колабораціонізму в Україні не досліджувалася взагалі, оскільки в радянські часи дана тематика вважалася табуйованою. Хоча, суспільство чітко усвідомлювало, що в роки Другої світової війни це явище існувало майже в кожній країні, котра зазнала вторгнення військ Третього рейху або його сателітів. Відтак, колабораціонізм дуже швидко набув ознак складного й багатовимірного соціально-психологічного явища, що виникає в результаті співпраці між певною частиною населення і окупантами, тобто внаслідок кооперації населення з ворогом в умовах окупаційного режиму [2, с. 119]. Даючи характеристику даному феномену, варто зауважити, що більшість дослідників розрізняє так званий «озброєний» та «неозброєний» колабораціонізм, адже співпраця індивідів із ворогом в будь-яких сферах суспільного життя (політичній, військовій, господарській, побутовій, культурній тощо), що має ознаки злочинного діяння, може бути добровільною чи примусовою [2, с. 119].

Зрозуміло, що озброєний, або військовий, колабораціонізм, прихильники якого в формі агресора здатні вдавати борців за свободу та незалежність свого народу, котрий вони нібито представляють, одночасно вбиваючи чи піддаючи жорстоким тортурам власних співвітчизників, – це незворотний процес переходу до співпраці з ворогом, на службу зі зброєю в руках проти своєї Вітчизни. Синонімом цього поняття можна вважати зраду. Основні складові озброєного колабораціонізму – це долучення до агентурної мережі ворога (прихований колабораціонізм), служба у підрозділах поліції та інших силових структурах ворога (охоронно-поліцейський колабораціонізм), служба у кадрових частинах збройних сил або кадрах військ «місцевого самоврядування», що знаходяться під контролем ворога. Подібна співпраця з ворогом нами розглядається як зрада незалежно від займаної особою посади, адже саме завдяки їй окупаційній владі нині вдається «підтримувати правопорядок» на тимчасово окупованих територіях, залучаючи місцеві збройні формування до боротьби з партизанами і підпільниками, аж до участі в спільних пошукових рейдах, каральних експедиціях і актах фізичного знищення незгодних.

До форм неозброєного, чи громадянського, колабораціонізму можемо віднести адміністративний, адміністративно-поліцейський, економічний, політичний, ідеологічний, релігійний, дитячий та повсякденний (побутовий) колабораціонізм.

Даний перелік можна продовжувати, зважаючи на різноманіття сфер, у яких індивід здатен здійснювати колабораційну діяльність. Однак, не дивлячись на просторові межі поширення останньої, зрадницька по відношенню до держави поведінка здатна видозмінювати соціальні структури як на макро-, так і на макрорівні, адже їхні члени за будь-яких умов асоціюються і з національною, і з локальними спільнотами [3, с. 589].

Згідно з висновками, зробленими Управлінням Верховного комісара ООН із прав людини, визначення злочинів колабораційної діяльності та глорифікації збройної агресії у національному законодавстві України частково збігаються з категоризацією інших злочинів. Відтак, було б доречно уточнити дані поняття на законодавчому рівні, оскільки наявні формулювання дають стороні обвинувачення широку свободу вибору кваліфікації правопорушень, а суворість покарання за ненасильницькі злочини у деяких випадках видається незрівнянною з їх тяжкістю [4, с. 30]. Тобто, правники ООН виходять із загальнопоширеної тези про те, що людям, котрі опинилися в окупації, треба вижити, тому їхня колаборація з окупантом може бути виправданою. Проте в кримінальному законодавстві переважної більшості країн світу факт колабораціонізму кваліфікується як злочин проти своєї держави, як державна зрада. Відтак, і вітчизняне законодавство кваліфікує як колабораційну діяльність навіть добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, або добровільне обрання до таких органів; чи організацію та проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України (ст. 111-1 Кримінального кодексу України) [1].

Отже, український законодавець, розглядаючи питання колабораційної діяльності та призначаючи покарання за такі дії, кваліфікує даний феномен як усвідомлене, добровільне та навмисне співробітництво з ворогом, у його інтересах та на шкоду власній державі, застосовуючи цей термін у вужчому сенсі – як загальноприйняте міжнародно-правове визначення колабораціонізму як співпраці з окупантом.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 01.01.2024. *Верховна Рада України: Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10.01.2024).
2. Collaborationism and War Crimes as Phenomena in the Information Society / Shaikan V., Datsko K., Ivaniuk N., Batiuk A. *Advances in Economics, Business and Management Research: III International Scientific Congress Society of Ambient Intelligence 2020 (ISC-SAI 2020)*. 2020. Vol. 129. P. 116-126.
3. McClintock L. M. With Us or Against Us?: Nazi Collaboration and the Dialectics of Loyalty and Betrayal in Postwar Poland, 1944-1946. *Theory and Society*. 2019. Vol. 48, No. 4. P. 589-610.
4. Report on the Human Rights Situation in Ukraine: 1 February to 31 July 2023. *United Nations Human Rights Office of the High Commissioner: Ukraine*. 4 October 2023. 38 p. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/23-10-04-OHCHR-36th-periodic-report-ukraine-en.pdf> (дата звернення: 11.01.2024).

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ТА ВІЙСЬКОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Котенко Тетяна Анатоліївна

здобувач вищої освіти 3 курсу спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність»
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Павлова Наталя Валеріївна

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри криміналістики та домедичної підготовки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Указом Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 у зв'язку з військовою агресією російської федерації в Україні введено воєнний стан [1]. Зазначене зумовило зміни у регулюванні майже всіх сфер суспільного життя, зокрема стало викликом і для кримінальної юстиції у розрізі забезпечення невідворотності відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення з одночасним забезпеченням безпеки осіб, які задіяні в кримінальному провадженні [2].

Документування воєнних злочинів та пов'язаних з війною кримінальних правопорушень є ключовим етапом. Огляди місць подій можуть включати в себе реєстрацію таких випадків, як злочинні дії військових представників країни-агресора, пошкодження цивільної інфраструктури, огляди місць дислокації ворожих військових формувань, а також місця масових поховань жертв військової агресії або поодиноких поховань осіб, які постраждали від обстрілів або інших дій ворожих військових.

Крім того, огляди можуть стосуватися злочинних дій цивільних осіб, включаючи пересічних громадян, державних службовців або посадових осіб, які співпрацювали з агресором. Наприклад, це може включати огляди фактів колабораційної діяльності, передачу інформації про місцезнаходження військової техніки або об'єктів, а також вчинення майнових злочинів в умовах воєнного стану.

Огляд місця події є невідкладною та критично важливою процедурою для слідства, оскільки його метою є пошук та фіксація слідів правопорушення. Його особливість полягає в тому, що слідчий отримує можливість сприймати обставини події в реальному часі, коли вони можуть швидко змінитися або втратитися. Під час огляду місця події слідчий аналізує механізм вчинення правопорушення, проводить попередню кримінально-правову оцінку, формулює припущення та загальні версії щодо події правопорушення.

Аналіз положень ст. 615 КПК України дозволяє застосовувати так звану «усічену» методику проведення окремих слідчих дій, у тому числі й огляду місця події. Під час проведення огляду місця події за «усіченою» методикою слідчий відмовляється від пошуку та фіксації у протоколі деталей таких місць події, які не мають суттєвого значення для кримінального провадження, ці деталі доцільно фіксувати за допомогою фото- та відеозйомки, що дозволяє суттєво зекономити часові та людські ресурси, водночас його якість не знижується, адже деталі все одно фіксуються у встановленому законом порядку. Для того щоб дослідити якусь ділянку, будівлю або приміщення необхідно пересуватись до небезпечної зони, де слідчий якомога швидше повинен зафіксувати обстановку, зробити відповідні заміри,

зафіксувати місце виявлення та знаходження трупа, зафіксувати та вилучити речові докази [3, с. 291].

Значна частина оглядів місця події здійснюється за фактами авіаційних, ракетних ударів та артилерійських обстрілів, а також обстрілів з допомогою БПЛА. Вказані огляди спрямовані на документування руйнувань або пошкоджень цивільної інфраструктури, приватних будинків або домоволодінь чи іншої власності громадян, наявності потерпілих або жертв серед населення, а також фіксацію вирв, які утворилися внаслідок влучання снарядів, виду використаного снаряда та напрямку ведення вогню.

Серед можливих шляхів встановлення ймовірного напрямку нанесення удару або ведення обстрілу (прильоту снаряда) на місці події є такі:

- 1) отримання матеріалів відеозапису із камер відеоспостереження на місці події або поблизу нього;
- 2) отримання матеріалів відеозапису зроблених цивільними особами під час обстрілу;
- 3) отримання показань від очевидців обстрілу;
- 4) детальний огляд вирви (воронки) та пошкоджень від снаряда на об'єктах, що розташовані поруч.

В першу чергу, необхідно зафіксувати місце події за допомогою відеозапису та фотозйомки з використанням криміналістичних методів. Якщо це можливо, для визначення напрямку прильоту снаряда або ракети рекомендується використовувати квадрокоптер. Проте перед його використанням необхідно отримати заздалегідь згоду від військових підрозділів (військової розвідки, РЕБ тощо).

Під час огляду пошкоджень/руйнувань об'єктів інфраструктури у протоколі необхідно:

- фіксувати дату, час, GPS-координати, найменування населеного пункту, адресу, інші деталі місцевості та погодні умови;
- забезпечити якісну та повну фото-, відеофіксацію, документування воронок (включаючи діаметр, глибину, матеріал, на якому утворилася воронка (ґрунт, асфальт, залізобетон, деревина тощо), точні військові координати, кут нахилу та прив'язаність її розташування до сторін світу);
- вказати масштаби та характер руйнувань: заглиблення у стіні чи інших предметах, руйнування скла у вікнах будівель і відстань цих вікон від місця вибуху;
- зафіксувати сліди вибуху на предметах (наявність кіптяви, характер та інтенсивність її розподілу тощо);
- вказати залишки мін/снарядів/ракет, їхню довжину, діаметр, кут нахилу у воронці, координати та їхнє розташування відповідно до сторін світу тощо;
- вилучити ВСІ залишки боєприпасів, зокрема двигуни та інші частини ракет;
- скласти схему місць обстрілів з GPS-координатами кожної воронки та нанести їх на карту;
- вказати втрати серед мирного населення (загиблі та поранені), знищені будівлі/об'єкти, пошкоджені будівлі/об'єкти [3, с. 303].

Підсумовуючи, зауважимо, що умови проведення активних бойових дій значно звужують аксіоматичні підходи у криміналістиці щодо проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Огляд місця події пов'язаних з війною кримінальних правопорушень має низку особливостей, які зумовлені не лише механізмом злочину, але і специфікою воєнного стану, який вніс значні корективи в роботу слідчих органів, спрямовану на пошук, виявлення та фіксацію слідів та об'єктів, особливо на

територіях, де проводяться активні бойові дії, а також деокупованих територіях. Насамперед це брак часу та досвіду, безпекова складова слідчо-оперативної групи та інших учасників огляду, особливості використання спеціальних знань, які раніше не застосовувалися.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні: указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL:<https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>;
2. БОРОДАВКО, Андрій; ЛОПАЄВА, Олена. НЕСТАНДАРТНІ МЕТОДИ ТА ФОРМИ ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТТЯ ПО ВОГНЕВІЙ ПІДГОТОВКІ. Матеріали конференцій МЦНД, 2023, 06.10. 2023; Дніпро, Україна: 48-50.
3. Гловюк, І. В., Литвинов, О. М., Орлов, Ю. В., Пчеліна, О. В., Степанюк, Р. Л., Фоміна, Т. Г., ... & Черевко, К. О. (2023). Розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень: кримінально-правові, кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти: науково-практичний посібник.

КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ ВАНДАЛІЗМОМ У ГРОМАДСЬКОМУ ТРАНСПОРТІ

Бережний Ростислав Олександрович

здобувач вищої освіти 3 курсу

спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність»

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Чорна Аліна Геннадіївна

капітан поліції

Старший викладач кафедри кримінального права та кримінології

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

З розвитком транспортної інфраструктури в Україні та по всьому світу, вандалізм став більш поширеним явищем. Раніше випадки пошкодження транспортних засобів розглядалися як хуліганство і покарання за них передбачалися законодавством. Однак, у зв'язку з погіршенням соціального забезпечення, економічними кризами та проблемами виховання, вандалізм став більш поширеним і перестав визначатися як просте хуліганство через свою специфіку та тривалу діяльність.

Проблема вандалізму у транспортній системі України нині перебуває поміж актуальних, тому вимагає глибоких наукових комплексних досліджень. Певні міркування стосовно сутності цього явища, його характеристики та значення викладено у працях А.М. Бандурки, А.Ф. Зелінського, К.А. Бочарової, А.Ю. Доброскок та ін.

Під вандалізмом вчиненим у громадському транспорті слід розуміти знищення, зруйнування, зіпсування або заподіяння шкоди іншим чином транспорту та його складовим з явним вираженням зневаги, цинізму до цінності цих об'єктів. Спосіб учинення вандалізму є таким, що ображає громадську моральність та спричиняє матеріальну шкоду, пов'язану з відновленням заподіяної шкоди, а також у майбутньому фізичну шкоду особам, що користуються цим транспортом.

Зважаючи на широку поширеність проявів вандалістичної поведінки та неможливість правильно кваліфікувати діяння, статистичні показники є істотно нижче реально наявних, що дає можливість зробити висновок про те, що ця злочинна поведінка є високо латентною. Підтвердженням цього є проведене К.А. Бочаровою кримінологічне дослідження, учасниками якого стали громадяни України різних її регіонів віком від 18 до 65 років. Приблизно 70 % опитаних відповіли, що стикалися з проявами вандалізму, але, на жаль, 95 % з них не повідомляли у правоохоронні органи [1].

Відповідно до досліджень К.В. Латиш можна зробити висновок, що вандалістична поведінка у громадському транспорті властива переважно особам чоловічої статі (99%, жінки – 1%), переважно 55% у віці 11–13 років, 30% – 18–25 р. 82% осіб мають середню освіту (це пов'язано з віковою категорією особи), із середньою спеціальною – 6%, з незакінченою вищою – 8%, вищою – 4% [2].

Аналіз існуючих даних свідчить про те, що основними морально-психологічними характеристиками осіб, які вчиняють вандалізм, є агресивність,

егоїстичність та безтурботність. В їх системі цінностей переважають задоволення власних потреб, цинічність та нехтування загальноприйнятими моральними нормами. [3].

Зазвичай, вчинення кримінальних дій у транспортній системі України відбувається з хуліганськими мотивами: руйнування майна часто відбувається спонтанно, під впливом алкоголю або наркотиків. В таких випадках це може бути спробою самоствердитись, продемонструвати перевагу над суспільством, або це може бути грою, протестом, бажанням відчувати "адреналін". [4].

Ще на ранніх етапах існування суспільства кращі його представники зрозуміли, що стримувати злочинність тільки за допомогою покарання неможливо. Думку про те, що запобігання злочинності повинне мати пріоритет перед каральною політикою держави, висловив ще Платон у IV столітті до нашої ери. Ш. Монтеск'є у відомому трактаті «Про дух законів» обґрунтував положення про розподіл влади у суспільстві, де панує право, та сформулював вимогу, що «хороший законодавець піклується не стільки про покарання за злочин, скільки про його запобігання» [5, с. 138].

Запобігання злочинності - це основний спосіб боротьби зі злочинністю, який полягає в припиненні злочинної діяльності на ранній стадії, коли вона ще не є кримінальною. Цей вид соціально-профілактичної діяльності здійснюється уповноваженими суб'єктами. В залежності від сфери застосування, кримінологи виділяють різні види запобігання злочинності.

Спеціально-кримінологічне запобігання має на меті не допустити скоєння реально можливих злочинів, а якщо вони почали відбуватися, то зупинити їх на ранній стадії. Даний вид заходів так чи інакше локалізований в часі та просторі та впливає на всю сукупність причин і умов з акцентом на індивідуальні та особливі випадки. Наприклад, у Лондоні був поширений вандалізм у транспорті, тому в 1982 році британці створили в транспортній поліції спеціальний підрозділ по боротьбі з вандалами. Він дуже ефективно справлявся зі своїми обов'язками, і в 1996 році його закрили, тому що проблему вдалося побороти.

Тому пропонуємо наступні заходи:

1) створити спеціальний підрозділ для попередження та боротьби зі злочинами пов'язаними з вандалізмом у транспорті;

2) встановити у кожному транспортному засобі камери відеоспостереження.

Індивідуальне запобігання – найскладніший вид запобіжної діяльності. Сутність даного виду полягає у впливі на криміногенні фактори, які сприяють злочинній поведінці, з однією лише різницею, що цей вплив здійснюється не взагалі, а стосується конкретної особи, від якої можна очікувати вчинення злочину.

Пропонуємо наступні заходи:

1) підвищити правову свідомість та культуру населення (особливо молоді) шляхом співбесіди, роздачі брошур з інформацією про небезпеку та відповідальність за вандалізм;

2) фіксувати осіб, які завдають шкоди транспорту, та розповсюджувати зібрані дані на зупинках громадського транспорту, станціях та у вагонах метро.

Отже, вважаємо за доцільне використовувати практику іноземних країн і закріпити злочин, пов'язаний з вандалізмом, як окремий вид правопорушення. Це допоможе правоохоронним органам правильно кваліфікувати злочинні діяння та притягати винних до відповідальності, що, в свою чергу, гарантуватиме захист порушених прав, свобод та законних інтересів постраждалих пасажирів.

Список використаних джерел:

1. Бочарова К. А. Латентність злочинів, пов'язаних з вандалізмом (за результатами кримінологічного дослідження). Сучасна кримінологія: досягнення, проблеми, перспективи: матеріали Міжнар. наук. конф., присвяч. 50-річчю кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права (Харків, 9 груд. 2016 р.). Харків : Право, 2016. С. 210–212.
2. Латиш К. В. Криміналістична характеристика та організаційно-тактичні основи розслідування вандалізму : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.09 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2016. 257 с.
3. Бандурка А. М., А. Ф. Зелинский. Вандализм : научное издание. Харьков : Ун-т внутр. справ, 1996. 199 с.
4. Бочарова К. А. Морально-психологічні риси осіб, що вчиняють злочини вандалістичного спрямування. Наука у контексті сучасних глобалізаційних процесів: матеріали наук.-практ. конф. (Полтава, 19 лист. 2017 р.). Одеса : Друкарня «Друкарик», 2017. С. 65–68.
5. Монтеск'є Ш. О духе законов или об отношениях, в которых законы должны находиться к устройству каждого правления к нравам, климату, религии, торговли и т.д. / Под ред. А. Г. Горнфельд. — С.Пб.: Изд. Л. Ф. Пантелеева, 1900. — 685 с.

МЕХАНІЗМ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ

Панасюк Яна Віталіївна

курсант 3-го курсу ННІ №1

Національна академія внутрішніх справ, Україна

Стрельченко Оксана Григорівна

ORCID ID: 0000-0001-5965-9764

д-р.юрид.наук, професор;

професор кафедри публічного управління та адміністрування

Національна академія внутрішніх справ, Україна

Військова сфера, як основний стовп національної безпеки, неминуче потрапляє під вплив загроз корупції, що породжує важливе питання її протидії та контролю. Поглиблення корупційних явищ у військовій галузі становить серйозне виклик для внутрішньої стабільності та національної безпеки. У зв'язку з цим, розробка ефективного механізму протидії корупції в цій сфері стає не лише актуальною, але і стратегічно важливою для забезпечення невисокого рівня ризику та високого ступеня довіри до військових структур.

Метою даного дослідження є системний розгляд механізмів протидії корупції у військовій сфері з подальшим визначенням оптимальних шляхів їх вдосконалення. Аналіз цього питання є важливим у контексті зміцнення інституційної та етичної основ військової служби, щоб забезпечити відсутність корупційних ризиків та гарантувати високий ступінь довіри громадян до військових організацій. У цьому контексті, вивчення та удосконалення механізмів протидії корупції в військовій сфері є ключовим завданням для забезпечення національної безпеки та стабільності.

Особливу роль у забезпеченні конституційних прав і свобод військовослужбовців виконують спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції, такі як органи прокуратури, Національне антикорупційне бюро України, органи внутрішніх справ України та Національне агентство з питань запобігання корупції [1, ст. 1]. Зазначені суб'єкти здійснюють заходи для виявлення, припинення та розслідування корупційних порушень, тим самим гарантуючи не лише права, свободи та інтереси осіб у формі, але й сприяючи збереженню законності і правопорядку у військах.

В сфері забезпечення конституційних прав і свобод військовослужбовців через запобігання корупції важливу роль відіграє парламентський контроль, який здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Для нагляду за дотриманням конституційних норм щодо військовослужбовців визначається представник Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у справах захисту прав військовослужбовців [2]. Однак йому не вистачає необхідних повноважень для ефективного гарантування конституційних прав і свобод військовослужбовців, тому його активність не завжди призводить до досягнення поставлених цілей.

Інститут уповноваженого з прав військовослужбовців може виявитися одним з ефективних органів, які гарантують права і свободи військовослужбовців. Тому правильним є твердження, що в Україні варто впровадити посаду представника Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в Оперативних командуваннях Збройних Сил України, з метою підвищення ефективності

правозахисної роботи Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в охороні прав і свобод військовослужбовців [3, с. 170].

Управління протидії корупції у військовій сфері та оборонно-промислового комплексу Головної військової прокуратури Генеральної прокуратури України відповідає за вирішення питань у сфері запобігання корупції в оборонному секторі [4, с. 258].

Аналіз висловлених ідей дозволяє зробити висновок про важливість та необхідність розробки та впровадження ефективного механізму протидії корупції у військовій сфері.

По-перше, висвітлено, що військова галузь є особливим сегментом суспільства, де корупційні явища можуть мати серйозні наслідки для національної безпеки та ефективності військових операцій. Зазначено, що недостатність ефективного механізму контролю та протидії може призвести до підвищення ризиків і вразливості військових структур перед корупційним впливом.

По-друге, висунуто ідею про необхідність системного аналізу та удосконалення інституційних та правових механізмів. Зазначено, що створення ефективних механізмів протидії корупції включає в себе не тільки вдосконалення правового каркасу, але й акцент на підвищенні етичних стандартів та професійної дисципліни серед військовослужбовців.

По-третє, висунуто пропозиції щодо впровадження спеціалізованих інститутів, таких як омбудсмен чи незалежний аудитор, які могли б ефективно контролювати та виявляти корупційні прояви у військових структурах. Зазначено, що такий підхід може забезпечити більшу прозорість та відповідальність у військовому управлінні.

Отже, висновок полягає в тому, що розробка та впровадження ефективного механізму протидії корупції у військовій сфері є критично важливим завданням для збереження національної безпеки та ефективності військових структур. Необхідність системного підходу, правової реформи та залучення незалежних інститутів стає ключовими факторами в досягненні цієї мети.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 1014. № 49. Ст. 2056.
2. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави : закон України від 19.06.2003 № 975-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-15> (дата звернення: 23.10.2017).
3. Пашинський В. Й. Конституційно-правовий статус військовослужбовців в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2007. 206 с.
4. Головкін Б. М. Механізм запобігання корупції. *Часопис Київського університету права*, 2018, 4: с. 254-260.
5. Стрельченко О.Г., Бухтіярова І.Г., Бухтіяров О.А. Характеристика механізму нормативно-правового регулювання діяльності підрозділів дізнання національної поліції України. *Актуальні проблеми держави і права*. № 94. 2022. С. 136-139. DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v94.2022.16>
6. Стрельченко О.Г., Саміленко І.С., Соціально-правова характеристика громадського контролю за діяльністю публічної адміністрації. *Наукові перспективи*. Вип. № 4(34). 2023. С 421-430.
7. Стрельченко О.Г., Плугатир М.В. Природа інституту адміністративної відповідальності у сучасній доктрині адміністративного права. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. № 7(21) 2023. С. 105-107. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-7\(21\)-105-116](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-7(21)-105-116).

8. Стрельченко О.Г., Бухтіярова І.Г., Бухтіяров О.А. Адміністративно-правова характеристика міжнародно-правових актів, які регулюють гендерну політику під час реалізації публічно-владних повноважень. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 4. 2022. С. 164-169. DOI <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.4.3.27>
9. Стрельченко О.Г., Бухтіярова І.Г., Бухтіяров О.А. Адміністративно-правова характеристика споріднених до булінгу (цькування) понять у рамках гендерної політики в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 487-491. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/118>
10. Strelchenko O., Okhrimenko I., Kislitsyna I. (2023). Administrative and legal regulation of distance and blended learning during the covid-19 pandemic. *Journal of law and political sciences scientific and academy journal*. VOL. 36 (1). P. 10-26.

НАСЛІДКИ ДЕКОДИФІКАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК ПІДҐРУНТЯ ДЛЯ ВІДБУДОВИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Кочкіна Дар'я Дмитрівна

Курсант ННІППФППП

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Нагорна Олена Олександрівна

старший викладач кафедри цивільного права та процесу

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Протягом останнього року бізнес та економіка України опинилися в ускладнених умовах через введення воєнного стану. Він передбачає делегування відповідних повноважень органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування для запобігання загрози, протидії збройній агресії та забезпечення національної безпеки. Це також передбачає тимчасове обмеження конституційних прав і свобод громадян та юридичних осіб у зв'язку із загрозою [1].

Забезпечення ефективного нормативно-правового регулювання ведення господарської діяльності та систематизації змісту господарських відносин у період введеного воєнного стану, зокрема після завершення збройного конфлікту, є одним із ключових завдань нашої країни [2]. З цією метою законодавцями було прийнято рішення про необхідність зміни процедури регулювання підприємницької діяльності, що знайшло своє відображення у проєкті Закону України «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період» зареєстрований у парламенті за № 6013, який наразі готується на друге читання.

Дослідивши положення вищезазначеного законопроєкту, ми прийшли до висновку, що він передбачає анулювання ключового закону у сфері правового регулювання господарської діяльності – Господарського кодексу України [3]. Тобто, це означає проведення процесу декодифікації господарського законодавства, а саме, розриву системи взаємопов'язаних регуляторних норм у сфері господарських відносин.

Оскільки, предмет Господарського кодексу України становить не тільки діяльність підприємств, але і основи регулювання господарських відносин, тому, вбачаємо у його скасуванні створення «правового вакууму», що не вирішується нормами передбаченими даним законопроєктом (наприклад, державна економічна політика у сфері господарювання, некомерційна господарська діяльність та інше). На нашу думку, декодифікація ключового системоутворюючого акта господарських відносин фактично є процесом скасування встановлених законодавцем раніше норм щодо діяльності суб'єктів господарювання.

Прийняття такого Закону, вважаємо, може призвести до виникнення проблеми у сфері правозастосування інших нормативно-правових актів, оскільки Господарський кодекс України виступає важливою ланкою, що забезпечує системно-структурні зв'язки між актами господарського законодавства. Так, наприклад, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння процесу релокації підприємств в умовах воєнного стану та економічного відновлення

держави» [4], використовує термінологічний інструментарій саме Господарського кодексу України, і є ключовим для суб'єктів господарювання на тимчасово окупованих територіях.

Також, ми не вбачаємо доцільності у зміні в низці законодавчих документів слів «підприємств, установ та організацій» на слова «юридичних осіб», у зв'язку з тим, що останнє поняття докладно не розкриває певні особливості статусу окремих суб'єктів господарювання. Система видів юридичних осіб, яка базується на їх розділенні на юридичних осіб публічного та приватного права, абсолютно не відповідає існуючому правовому регулюванню та практиці. Таким чином, така зміна може призвести до великих збитків як в бізнесі, так відповідно і в економіці держави.

Вважаємо, відповідно до статті 23 вищезазначеного законопроекту застосування адміністративно-господарських санкцій виявляється недостатнім для регулювання особливостей відповідальності за правопорушення у сфері господарських відносин, особливо, щодо інших господарських санкцій, до них законодавець відніс: відшкодування збитків, оперативно-господарські, господарсько-організаційні та штрафні санкції.

Ст. 1045-1 Цивільного кодексу України, що викладена у законопроекті взагалі суперечить нормам, передбаченим главою 70 Цивільного кодексу України, а також не відповідає правовим умовам управління майном, що належить державним та комунальним підприємствам. При аналізі відповідної норми постає нагальне питання щодо оплати таких договорів.

Окрім цього, зміст законопроекту, який дозволяє в угоді про управління майном визначити, що майно (чи його частина), отримане управителем внаслідок управління, не визнаною частиною об'єкта управління, але стає власністю управителя, повністю розмиває юридичну природу управління майном та може розглядатися як таємна приватизація.

Одним із основних ризиків декодифікації господарського законодавства для успішної відбудови України є створення сприятливих умов для появи нових злочинних схем. Так, проєкт Закону містить правила та процедури, які відповідають ризику вчинення корупційних правопорушень. Боротьба з корупцією – це другий фронт, від успіхів на якому залежить перемога над агресором.

Однією з ключових загроз декодифікації господарського законодавства з метою відбудови економіки України є ризик виникнення нових злочинних схем у сфері корупційних кримінальних правопорушень, що якраз і можливе у зв'язку з прийняттям даного законопроекту, який містить норми, що є джерелом такого ризику.

Також, вважаємо, що впровадження проєкту Закону потребує великих витрат з Державного бюджету України. Особливо важливо, що під час воєнного стану, коли значна частина бюджетних коштів спрямовується на потреби в області безпеки та оборони, експерименти з декодифікації господарського законодавства для задоволення інтересів певних представників юридичної громадськості, на нашу думку, є неприйнятними.

Отже, такий законопроект несе значні ризики для відбудови економіки України як у період війни, так і після нього. Крім того, що Господарський кодекс України в поточній редакції далекий від ідеальності, він може служити правовою основою для успішної реконструкції економіки країни. Тому, законодавці повинні бути спрямовані не на руйнування основ правового регулювання економічних відносин через декодифікацію в галузі господарювання, а на модернізацію кодифікованого акта господарського законодавства.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389-VIII від 12 травня 2015 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
2. Осетинська Г. Чи є доцільним скасування Господарського кодексу? URL: <https://unba.org.ua/publications/7706-chi-e-docil-nimskasuvannya-gospodars-kogo-kodeksu-ukraini.html>
3. Господарський кодекс України: Закон України № 436-IV від 16 січня 2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння процесам релокації підприємств в умовах воєнного стану та економічного відновлення держави: Закон України №2468- IX від 28 липня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2468-20#Text>.

НЕОСУДНІСТЬ

Романова Анастасія Вікторівна

Здобувач вищої освіти кримінальна поліція факультету
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Корогод Світлана Володимирівна

капітан поліції

Старший викладач

кафедри кримінального права та кримінології, доктор філософії в залузі права
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Неосудність - це юридична категорія, яка вказує на стан особи, що вчинила суспільно небезпечне діяння, але не може усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпеку своїх дій або керувати ними через хворобливий стан психіки чи недоумство. Це визначення дає підставу для непритягнення особи до кримінальної відповідальності, але може включати застосування примусових заходів медичного характеру за рішенням суду.

Проблема неосудності становить важливий аспект в контексті застосування примусових заходів медичного характеру, особливо коли маємо справу із вчиненням суспільно небезпечних дій, що підпадають під кримінальне законодавство.

Право визнання особи осудною чи неосудною лежить виключно в компетенції суду. Зокрема, зазначається, що належне розуміння неосудності є ключовим аспектом для суддів у вирішенні справ про застосування примусових заходів медичного характеру. Психічне захворювання може призводити до втрати вольових та розумових здібностей, що ставить під питання вину особи, але неосудність визначається за наявності хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу чи іншого стану, які дозволяють застосовувати примусові заходи медичного характеру [3].

Неосудність у кримінальному праві визнається у випадках, коли особа, через психічні розлади, не може усвідомлювати фактичний характер та соціальну небезпеку своїх дій. Термін «неосудний» юридичний, а не медичний, і включає в себе критерії когнітивної ознаки та вольової нездатності. З медичного погляду, неосудність може виникати у разі хронічних психічних розладів, тимчасових розладів, слабоумства чи інших хворобливих станів.

Важливо розрізняти поняття «неосудний» і «особа з психічним розладом». Згідно до ч. 2 статті 19 Кримінального кодексу України, особа не підлягає кримінальній відповідальності, яка під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого цим Кодексом, перебувала в стані неосудності, тобто не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки. До такої особи за рішенням суду можуть бути застосовані примусові заходи медичного характеру[2].

Вчені, як юристи, так і представники медицини, висловлюють певні погляди на проблему неосудності. Однак існує думка, що психічні аномалії, навіть якщо вони можуть мати кримінологічне значення, не завжди є причиною злочинної поведінки. Вчений В.Г. Павлов визначає неосудність як різні види хворобливих психічних розладів особи, яка, вчиняючи суспільно небезпечне діяння, не може усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпеку своїх дій або керувати ними. Проте існують різні точки зору на саме визначення неосудності, і не всі експерти погоджуються з цією концепцією.

Інші вчені, такі як Р.І. Міхеєв, вважають, що неосудність необов'язково пов'язана з хворобливим станом психіки і є скоріше юридичною категорією, що виключає винність особи та її притягнення до кримінальної відповідальності в конкретних випадках [1].

У своїй роботі В.Г. Павлов вказує на важливі поняття, такі як «усвідомлення фактичного характеру» і «керування діями», але інші вчені, зокрема Р.І. Міхеєв, висловлюють певні застереження щодо цих визначень.

У кримінальному кодексі України неосудність пов'язана з можливістю звільнення від кримінальної відповідальності в певних випадках, і факт вчинення суспільно небезпечного діяння під впливом хибних уявлень про дійсність розглядається як основа для такого звільнення. Особа не може підлягати покаранню, якщо вчинила кримінальне правопорушення у стані осудності, але до поставлення вироку захворіла на психічну хворобу, що і позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними. Саме до такої особи за рішенням суду можуть застосовуватися примусові заходи медичного характеру, а після одужання особа вже може підлягати покаранню. [4].

Отже, слід відзначити, що питання неосудності в сучасному кримінальному праві визначається взаємодією юридичних та медичних аспектів. Зокрема, неосудність вказує на стан особи, яка через хворобливий стан психіки чи недоумство не може усвідомлювати суспільну небезпеку своїх дій або керувати ними. Визначення цього поняття варіюється, і є важливо враховувати як юридичні, так і медичні аспекти при розгляді випадків неосудності. При цьому слід враховувати, що неосудність є підставою для непритягнення особи до кримінальної відповідальності, проте може супроводжуватися застосуванням примусових заходів медичного характеру з метою забезпечення безпеки суспільства та лікування хворобливого стану. Такий баланс між правовими та медичними аспектами є важливим для забезпечення справедливості та безпеки у суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Берш А. Я. Поняття та визначення неосудності в кримінальному праві. *Південноукраїнський правничий часопис*. Вип 3 2022р. 1-2с.
2. Луценко Т. О., М. Ю. Віль. *Неосудність як обставина, що виключає адміністративну відповідальність*. НУЦЗ України. 2022р. 61-68с.
3. Мусієнко А. О., А. Г. Чорна. Обмежена осудність. The 12 th International scientific and practical conference. Lviv, Ukraine. 2023р. 1161с.
4. Чорна Д. Р. Проблеми неосудності у кримінальному праві. 2020р. 81-84с.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РІЗНИХ ВИДІВ ВІДДАЛЕНОЇ РОБОТИ

Туз Віталій

здобувач вищої освіти ОС «магістр»
Інститут права ЛьвДУВС, Україна

Процеси розвитку у суспільстві неминуче впливають на існуючі соціально-трудові відносини. Загалом, соціально-економічна політика повинна бути заснована на вирішенні трьох основних завдань: перше, створення рівних можливостей для громадян; друге, формування мотивації до інноваційної діяльності; третє, підвищення ефективності економіки, насамперед з урахуванням зростання продуктивності праці.

Перехід до інноваційної економіки неминуче призводить до зміни структури зайнятості населення, супроводжується скороченням зайвих робочих місць, перерозподілом працівників у секторах економіки, розширенням сфери послуг, розвитком нових напрямів діяльності та зайнятості громадян.

У зв'язку з стрімким розвитком інформаційних технологій виконання віддаленої роботи вдома набуло нового значення. До віддаленої роботи (роботи поза виробничим чи робочим приміщенням роботодавця) відносимо: надомну роботу, дистанційну роботу, фріланс.

Слід зазначити, що 30.03.2020 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» № 540-IX [1], яким внесено зміни до ст. 21, 24, 60 КЗпП України щодо порядку оформлення дистанційної роботи та гнучкого робочого часу.

Вперше визначено поняття дистанційної роботи та гнучкого режиму робочого часу як форми організації праці.

04.02.2021 р. прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу» № 1213-IX [2], яким внесено зміни в КЗпП України та більш детально врегульовано ці питання, включаючи порядок оформлення таких відносин, права та обов'язки працівника і роботодавця, робоче місце та відповідальність за його безпеку, компенсацію витрат та оплату, матеріальну відповідальність тощо.

В законодавстві визначено, що надомна робота - це форма організації праці, за якої робота виконується працівником за місцем його проживання або в інших визначених ним приміщеннях, що характеризуються наявністю закріпленої зони, технічних засобів (основних виробничих і невиробничих фондів, інструменту, приладів, інвентарю) або їх сукупності, необхідних для виробництва продукції, надання послуг, виконання робіт або функцій, передбачених установчими документами, але поза виробничими чи робочими приміщеннями роботодавця (ст. 60-1 КЗпП України [3])

Також правове регулювання праці надомних працівників відображено у відповідних нормах Конвенції Міжнародної організації праці 1996 р. №177 «Про надомну працю» [4].

Раніше типового працівника-надомника характеризувала належність до соціально вразливих верств населення: пенсіонери, особи з інвалідністю, жінки, які мають неповнолітніх дітей, тощо, які виконують фізичну, головним чином ручну та

низькокваліфіковану роботу. Але останнім часом, крім традиційної надомної праці, виникло і все більш розширюється «нове» надомництво, учасниками якого, як правило, є висококваліфіковані фахівці, наприклад, в галузі інформаційних технологій.

Основна перевага надомної праці полягає в тому, що працівник не витрачає час на дорогу, вибирає ті години для роботи, коли у нього настає пік активності, а роботодавець при надомній праці економить на оренді офісу та організації робочого місця.

Надомники, як правило, одержують від роботодавця завдання (замовлення), яке необхідно виконати до певного часу, з оплатою. Такі показники надомної праці подібні з елементами виконання робіт за договором підряду, надання послуг, що укладаються в рамках цивільного права.

Таким чином, надомна праця організується на основі трудового договору між роботодавцем та працівником, який здійснює виконання робіт, виробництво продукції та (або) надання послуг на замовлення роботодавця вдома, у тих галузях промисловості та сфери послуг, у яких технологічний процес, професійні навички працівника, стан його здоров'я та інші умови дозволяють їх провадити в домашніх умовах.

Пропонуємо доповнити ст. 60-1 КЗпП України наступним абзацом: «Окремі види надомних робіт, відповідно до встановлених правил пожежної безпеки, санітарних та гігієнічних норм, правил охорони праці, а також особливостей житлово-побутових умов надомників, можуть допускатися лише з дозволу органів пожежного та санітарного нагляду».

Відповідно до статті 60-2 КЗпП України дистанційна робота - це форма організації праці, за якої робота виконується працівником поза робочими приміщеннями чи територією роботодавця, в будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Фріланс – це вид людської діяльності, представлений у формі самозайнятості, яка виражається у наданні послуг, переважно віддалено, на засадах короткотермінового договору на певний перелік робіт між замовником та виконавцем, поза штатом організації. А, фріласери, відповідно, – це люди, котрі надають ці послуги [5, с. 23].

У зв'язку з цим необхідно визначити основні ознаки фрілансингу, які принципово відрізняють його від традиційних форм зайнятості. Таких ознак, як вбачається, всього кілька: 1) відсутність для фрілансера таких понять як основне місце роботи та робота за сумісництвом. Фрілансер протягом певного періоду часу може як співпрацювати одразу з кількома роботодавцями або лише з одним, так і взагалі тимчасово знаходитись без роботи; 2) фрілансер, як правило, не зобов'язаний підкорятися правилам внутрішнього розпорядку роботодавця та сам визначає для себе норму робочого часу та часу відпочинку; 3) оплата праці фрілансера не є нормованою та напряму залежить від обсягу виконаної роботи [6].

На цей час правового регулювання фрілансу в Україні, як одного з видів альтернативної форми праці, так і не маємо.

Підкреслимо, що на європейському рівні положення віддаленої форми праці регулюють:

— Конвенція МОП про надомну працю № 177 від 20.06.1996 та Рекомендація МОП щодо надомної праці № 184;

— Конвенція МОП «Про гідну працю домашніх працівників» № 189 [7] від 16.06.2011 і Рекомендація № 201, що регулюють питання фрілансерів.

Разом з тим віддалені форми роботи набувають все більшої актуальності особливо в умовах воєнного стану, який розпочався в Україні 24 лютого 2022 року. З метою врегулювання трудових відносин під час воєнного стану було прийнято Закон

України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [8]. Закон уточнює особливості прав працівників та роботодавців, але залишає в силі усі норми Кодексу законів про працю України, якими регулюються питання віддаленої роботи.

Відтак у разі, як зазначають науковці, якщо працівники знаходяться у більш-менш безпечних умовах перебування або виїхали за кордон і фактично можуть виконувати робочі завдання, то роботодавець може перевести їх на дистанційну роботу на час воєнного стану. Для цього не потрібно застосовувати норму щодо істотної зміни умов праці, а достатньо видати наказ про запровадження дистанційної роботи. Ознайомити працівника з наказом можна і за допомогою електронних засобів зв'язку (електронна пошта, месенджери тощо). Віддалена форма зайнятості стає стимулом для підтримки економіки у будь-який момент існування держави [9].

Отже, політика держави в сфері віддаленої праці має передбачати заходи, спрямовані на забезпечення рівності прав та гарантій надомників та інших найманих працівників, на реалізацію права створювати свою профспілку чи інший представницький орган.

Безумовно, зміни, що втілюються в життя, не повинні суперечити концепції вітчизняного трудового права як соціальної галузі права, яка спрямована на захист інтересів працівників. При регламентації нових видів трудових відносин важливо дотриматися балансу між потребами економічного розвитку та можливостями надання адекватного правового захисту.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30.03.2020 № 540-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text> (дата звернення: 03.01.2024)
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу» № 1213-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213-20#Text> (дата звернення: 03.01.2024)
3. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 03.01.2024)
4. Конвенції Міжнародної організації праці 1996 р. №177 «Про надомну працю» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_327#Text (дата звернення: 03.01.2024)
5. Лєскова Л.Ф. Фріланс та його перспективи на українському ринку праці. Topical Issues of Science and Education. 2017. Vol. 3. С. 22-25.
6. Андропова В. Правове регулювання праці фрілансерів URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/12772/%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%92.%20%D0%90.%20%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B5%20%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%83%D0%BB%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%20%D1%84%D1%80%D1%96%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B2.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 03.01.2024)
7. Конвенція МОП «Про гідну працю домашніх працівників» № 189 URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/mu11174?ed=2011_06_16 (дата звернення: 03.01.2024)
8. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 № 2136-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 03.01.2024)
9. Методичні рекомендації комітету з трудового права НААУ «Організація та впровадження віддаленої роботи в роботодавців: стратегія адвоката»: Авторський колектив: В. В. Поліщук, К. В. Цветкова, Г. О. Лисенко, Д. М. Навроцький, Т. В. Матова, Я. Я. Мельник URL: <https://is.gd/NmqC3C> (дата звернення: 03.01.2024)

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Рукавець Артем Валерійович

здобувач вищої освіти III курсу,

факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Олексенко Володимир Григорович

Старший викладач

кафедри оперативно-розшукової діяльності та спеціальної техніки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Україна, як і багато інших країн, стикалася з викликами, пов'язаними з воєнним станом. У такі періоди робота правоохоронних органів стає критично важливою для забезпечення безпеки та захисту прав громадян. Оперативно-розшукова діяльність органів Національної поліції в умовах воєнного стану набуває особливого значення і складності.

Під час дії воєнного стану, завдання поліції стають більш складними та вимагають надзвичайної координації, професіоналізму та оперативності. Органи правопорядку мають забезпечити громадський порядок, запобігти злочинності, захистити життя та майно громадян. Дії поліції в цей період базуються на строгому додержанні закону та розробці ефективних стратегій реагування на потенційні загрози. Оперативно-розшукова діяльність під час воєнного стану вимагає постійного оновлення стратегій, вдосконалення методів реагування на загрози та співпраці з іншими відомствами для ефективного контролю ситуації. Розвиток технологій також вносить свої корективи, оскільки змінюється характер загроз та злочинності. Отже, у контексті сучасних геополітичних та технологічних викликів, обговорення та вивчення питань оперативно-розшукової діяльності під час воєнного стану залишається дуже актуальним для розуміння та забезпечення національної безпеки.

У термінологічному словнику взаємодія в оперативно-розшуковій діяльності – врегульована чинним законодавством, нормативно-правовими та відомчими нормативними актами, узгоджена за метою, завданнями, місцем і часом, сумісна діяльність двох і більше підрозділів (працівників), не підпорядкованих по службі, для концентрації сил, засобів і здійснення таких спільних заходів, вибір таких тактичних прийомів або їх комбінацій, які найкраще забезпечують виконання завдань у винятково короткі терміни силами і засобами, що є в розпорядженні суб'єктів взаємодії, з найменшими їх затратами [1, с. 16]. Метою оперативно-розшукової діяльності є виявлення та реєстрація фактів протиправних дій окремих осіб чи груп, за якими передбачена відповідальність згідно з Кримінальним кодексом України. Ця робота також націлена на запобігання розвідувально-підривної діяльності іноземних спецслужб та організацій, спрямованих на порушення закону, з метою забезпечення правопорядку і підтримки справедливого судочинства. Крім того, вона спрямована на отримання інформації, що стосується безпеки громадян, суспільства та держави [2].

Оперативно-розшукова діяльність у цих умовах спрямована на запобігання та розкриття злочинів, забезпечення безпеки громадян та утримання ситуації під

контролем. Органи Національної поліції використовують спеціальні методи розслідування, залучають додаткові ресурси та встановлюють тісну співпрацю з іншими військовими та правоохоронними структурами для ефективного реагування на ситуацію воєнного стану [3 с. 18].

Важливими аспектами цієї діяльності є оперативна реакція на загрози, збір і аналіз інформації, виявлення та припинення можливих загроз для громадської безпеки, а також розслідування злочинів, пов'язаних з воєнним станом. Крім того, важливою є підготовка та навички співробітників поліції, що дозволяють їм ефективно діяти в умовах підвищеної напруги та складних обставин. Важливо відзначити, що навіть в умовах воєнного стану, дії поліції повинні бути обґрунтованими, пропорційними та відповідати принципам правової держави. Права та свободи громадян повинні залишатися захищеними, навіть за умов воєнного стану.

У разі введення воєнного стану часто з'являються додаткові контрольні механізми, такі як нагляд громадськості, парламентський контроль чи залучення міжнародних спостерігачів, для забезпечення того, що дії влади, включаючи поліцію, залишаються в межах закону. Важливим є збереження балансу між необхідністю забезпечення безпеки та захистом прав і свобод людини, що є ключовим завданням для поліції в умовах воєнного стану. Узгоджена та ефективна взаємодія з іншими військовими та цивільними структурами, а також з міжнародними партнерами, є ключовим чинником успішної оперативно-розшукової діяльності в умовах воєнного стану [4].

Отже, оперативно-розшукова діяльність поліції під час дії воєнного стану відображає складність та відповідальність завдань, які стоять перед правоохоронними органами в умовах війни. Під час воєнного стану поліція виконує не лише розшукові функції, а й активно бере участь у забезпеченні безпеки громадян, підтриманні громадського порядку та боротьбі з тероризмом та злочинністю.

Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що оперативно-розшукова діяльність під час воєнного стану повинна бути обґрунтованою, пропорційною та відповідати нормам міжнародного та внутрішнього законодавства. Забезпечення судового контролю, захист прав людини та гуманітарних принципів, а також співпраця з іншими структурами є важливими складовими успішної та ефективної діяльності поліції в умовах воєнного стану. Тільки враховуючи ці аспекти, поліція може виконувати свої завдання в умовах конфлікту, забезпечуючи безпеку та захищаючи права та свободи громадян.

Список використаних джерел:

1. Конопельський В.Я., Плужник О.І., Резніченко Г.С. Основи кримінального права : навчальний посібник. Одеса : ОДУВС, 2021. 302 с.
2. Про оперативно-розшукову діяльність: закон України № 2135-XII від 18.02.1992. URL <https://zakon.rada.gov.ua> дата звернення : 08.01.2024
3. Кримінальне право в умовах глобалізації суспільних процесів: традиції та новації : матеріали міжнар. наук. практ. круглого столу, м. Харків, 15 трав. 2020 р. / [редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), Л. М. Демидова (заст. голов. ред.), А. П. Гетьман та ін.]. Харків : Право, 2020. 776 с
4. Кримінальне право України : Загальна частина : навчальний посібник для студентів, курсантів, аспірантів, докторантів, наук.-пед. працівників юрид. фак. закл. вищ. освіти. Видання 2-ге, змінене та доповнене. Львів, 2019. 666 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРІВ У ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ В УКРАЇНІ ТА В ДЕЯКИХ КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Андрухів Євгенія Михайлівна

аспірантка Інституту права

Львівський державний університет внутрішніх справ, Україна

Актуальність обраної теми пов'язана з великою кількістю запитань щодо правового регулювання договорів, які щоденно укладаються як в Україні, так і в країнах Європи у процесі реалізації господарської діяльності. Напрямок розвитку України у всіх її сферах чітко орієнтованих на країни Європи, а отже, для кращого розуміння того, які саме аспекти потребують змін, необхідно знати, як вони функціонують у національному середовищі та у Європі в цілому, зокрема щодо особливостей правового регулювання договорів у сфері господарювання.

Незважаючи на те, що за роки незалежності України було прийнято низку законодавчих актів, які певною мірою регулюють і договірні відносини у сфері господарювання, господарське законодавство в цій частини потребує постійного вдосконалення. Також збільшилась велика кількість договорів, що не відповідає вимогам закону [1, с. 145].

Питання господарсько-договірних відносин досить чітко визначене в Цивільному кодексі України та Господарському кодексі України. Досить багато уваги в наукових працях приділено цій тематиці А.П. Беляєвою, О.А. Беяневичем, О.М. Вінником, А.В. Луць, В.К. Мамутовою, В.С. Мартем'яною, В.В. Мілаш, В.С. Щербиною та іншими науковцями [2, с. 151].

Сьогодні в Україні питання, пов'язані із теоретико-правовими засадами господарських договорів, набули великої актуальності і перебувають у центрі наукової уваги [1, с. 145].

Як уже зазначалося, саме Господарський кодекс України та Цивільний кодекс України становлять основу правового регулювання господарсько-договірних відносин. Саме в цих кодексах розглядається регулювання в частині дійсності/недійсності правочинів (договорів), і вони певною мірою збігаються. Але жоден із цих кодексів не визначає і не обґрунтовує єдиний підхід до вирішення господарсько-договірних відносин, а навіть має певні протиріччя, суперечності та неузгодженості. Досить чітко просліджується їх неузгодженість зі спеціальними нормативними актами, які регулюють господарсько-договірні відносини, що негативно відображається на правозастосовчій діяльності. Саме це дає нам можливість стверджувати, що необхідно далі вдосконалювати діюче законодавство в частині регулювання договорних правовідносин. Необхідними умовами системної організації права є внутрішня єдність та відособленість (диференційованість) юридичних норм, яка зумовлюється єдністю генетичних зв'язків норм права, на яку вказують дослідники [2, с. 151].

Сьогодні активно обговорюється правовою спільнотою представлена суспільству Концепція оновлення Цивільного Кодексу України, яка анонсує попереднє скасування Господарського кодексу України (як передумову майбутнього оновлення). Констатується також, що чинний Господарський кодекс є перешкодою на шляху розвитку сучасної економіки, оскільки сповнений «радянщини» та є її «продуктом» [3, с. 12].

Позитивним моментом, що має стати прикладом нормопроєктування для вітчизняного законодавця є відхід від декларативного нормування комерційних відносин в бік системного поєднання розрізнених нормативно-правових актів спеціально-правового характеру. Так, якщо ми ідемо шляхом ганебної декодифікації господарських правовідносин, Франція навпаки, посилює рівень «кодифікаційності» комерційних відносин [4, с. 90].

Право Німеччини слугувало зразком для формування не тільки підприємницького, але й приватного права ряду країн Східної Європи. При цьому Комерційний кодекс Німеччини (Handelsgesetzbuch) містить норми не тільки стосовно окремих видів господарських товариств, але й норми стосовно господарських договорів, реєстру юридичних осіб, порядку реєстрації суб'єктів господарювання в реєстрі, тощо [5, с. 51].

Законодавці в багатьох країнах (Франція, Німеччина) почали виділяти саме регулювання господарських договорів в окрему сферу правового регулювання [6, с. 25].

Комерційний кодекс Австрії (Unternehmensgesetzbuch) - кодифікований документ, що містить правові норми як стосовно основ господарювання Книга I «Загальні положення, визначення суб'єкта господарювання (§ 1 «Суб'єкт підприємництва і підприємство»), організаційноправових господарських товариств (Книга II «Відкрите товариство, командитне товариство і негласне товариство»), так і норми спрямовані на регулювання господарських договорів (Книга IV «Підприємницькі правочини»), обліку господарських операцій (Книга III «Бухгалтерський облік»), регулювання окремих сфер господарського обороту (Книга V «Морська торгівля») [5, с. 52].

Висновки. Правове регулювання - це основа оформлення будь-яких правовідносин, а отже саме від нього залежить як функціонуватимуть такі правовідносини. Правове регулювання договорів у господарських правовідносинах не є достатньо ефективним і потребує удосконалення.

Враховуючи європейський напрямок розвитку України необхідно також звертати увагу на той факт, що попри наявність численних думок щодо анулювання Господарського кодексу України, саме країни Європи у своїх кодифікованих актах залишають правову регламентацію договорів у сфері господарювання, розкриваючи там їх особливості як у центральному джерелі норм.

Відтак, удосконалення норм існуючого спеціального кодифікованого акту може посприяти упорядкуванню процесу регулювання договірних відносин, що виникають у суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел:

1. Гаврилiшин А.П., Ошурко С.М. (2014) Загальні положення про господарські договори в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, (24), 144-147. Вилучено з: <http://surl.li/pgunj>.
2. Леонтьєва Л.В. (2021) Правове регулювання господарсько-договірних відносин у Цивільному та Господарському кодексі України. *Юридичний науковий електронний журнал*, (3), 150-152. Вилучено з: http://lsej.org.ua/3_2021/39.pdf.
3. Резнікова В.В. (2021) Концепція оновлення Цивільного кодексу України та модернізація господарського законодавства. *Правове забезпечення ринкових відносин в умовах громадянського суспільства: збірник наукових праць*, (4), 12-20. Вилучено з: <http://surl.li/phafb>.
4. Костурба А.В. (2018) Дуалізм приватного права Франції: в пошуках компромісу. *Проблеми цивільного права та процесу*. 89-94. Вилучено з: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/25_05_2018/pdf/24.pdf.

5. Ковалишин О.Р. (2021) Правове регулювання господарських відносин: досвід країн Європи та США. *Правове забезпечення ринкових відносин в умовах громадянського суспільства: збірник наукових праць*, (4), 49-57. Вилучено з: <http://surl.li/phafb>.
6. Проблеми правового регулювання договірних відносин суб'єктів господарювання: монографія / В. М. Адам та ін.; за заг. ред. М. С. Долинської. Львів: ТОВ «Галицька видавнича спілка», 2019. 247 с. Вилучено з: [file:///C:/Users/%D0%96%D0%B5%D0%BD%D1%8F/Downloads/INTERNET_A5_%D0%9C%D0%BE%D0%BD_%D0%BA%D0%B0%D1%84_19_%D0%93%D0%9F%D0%94%20\(1\)%20\(26\).pdf](file:///C:/Users/%D0%96%D0%B5%D0%BD%D1%8F/Downloads/INTERNET_A5_%D0%9C%D0%BE%D0%BD_%D0%BA%D0%B0%D1%84_19_%D0%93%D0%9F%D0%94%20(1)%20(26).pdf).

ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Шинделяр Д.М.

лейтенант Служби судової охорони

Територіального управління Служби судової охорони в Чернівецькій області, Україна

24 лютого 2022 року на території України було оголошено воєнний стан, після чого весь український бізнес був практично паралізований. Українські підприємці та підприємства намагаються відновлювати свою роботу навіть попри постійні повітряні тривоги і загрози з боку агресора. Звичайно, що законодавець не міг залишити бізнес на самотік та вніс зміни до законодавства відповідно до умов воєнного стану, що дало можливість полегшити відновлення господарської діяльності на території України.

З метою запобігання незаконним реєстраційним практикам 12 травня 2022 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізмів протидії рейдерству», який додав нові особливості до реєстрації фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб [5]. За допомогою автоматизованого сервісу стає доступним реєстрація змін до відомостей про юридичну особу, що потребує рішення учасників юридичної особи (крім рішень щодо розміру статутного (складеного) капіталу, розміру часток у статутному (складеному) капіталі, складу учасників чи керівника юридичної особи), за умови, що всі учасники юридичної особи прийняли рішення одностайно та підтвердили це своїми кваліфікованими електронними підписами, а також реєстрація рішень про припинення юридичної особи або про відміну рішення про припинення юридичної особи, прийнятого її учасниками або відповідним органом юридичної особи, знову ж таки за одностайної згоди всі учасників юридичної особи, підтвердженої кваліфікованими електронними підписами [5].

На виконання Указу Президента України від 24 лютого 2022 року «Про введення воєнного стану в Україні» Уряд постановою від 18 березня 2022 року «Про деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» врегулював такі ключові питання, які безпосередньо сприяють веденню бізнесу:

1) під час воєнного стану господарська діяльність може здійснюватися без дозволу або іншого документа дозвільного характеру шляхом подання декларації про господарську діяльність до Міністерства економіки, а організаціями, які беруть участь в операціях із забезпечення безпеки, - до Міністерства внутрішніх справ [6];

2) юридичні особи мають право на вибір подавати декларацію в електронній формі, зокрема через Єдиний державний веб-портал електронних сервісів з використанням мобільного додатку DiaPortal (Dia), або в паперовій формі, яка подається юридичною особою або уповноваженою нею особою особисто та надсилається поштою незалежно від місця декларування (реєстрації), місця проживання (місця роботи) чи місцезнаходження пов'язаних з нею об'єктів, через центр надання адміністративних послуг [6];

3) у разі відсутності відповідних дозвільних документів (дозволів, ліцензій та/або інших наслідків для надання публічних послуг) суб'єкти, які отримали право здійснювати господарську діяльність, що підпадає під дію Декларації, зобов'язані невідкладно, але не пізніше одного місяця після закінчення або скасування воєнного

стану, звернутися до відповідних органів ліцензування, дозвільних органів та постачальників публічних (електронних публічних) послуг для отримання відповідних дозвільних документів у формі, строки та на умовах, передбачених в умовах воєнного стану [6];

4) на час воєнного стану зупиняється перебіг передбачених законом строків звернення за отриманням публічних послуг. З дня закінчення або скасування воєнного стану зазначені строки продовжуються з урахуванням часу, що минув до їх зупинення;

5) в умовах воєнного стану термін дії існуючих ліцензій та дозволів буде автоматично продовжено.

Однією з основних змін у податковому режимі на період воєнного стану є те, що платники податків, які перебувають на загальній системі оподаткування, тепер можуть перейти на третю групу єдиного податку та сплачувати єдиний податок за ставкою 2%. Для цього платнику податків необхідно подати до контролюючого органу реєстраційну заяву в паперовій або електронній формі. Крім того, платники податків, які перейшли на єдиний податок, не можуть сплачувати внески на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за мобілізованих працівників.

Воєнний стан, безумовно, впливає на трудові відносини між роботодавцями та працівниками. Зокрема, деякі особи можуть виїхати за кордон або в інші безпечні міста України. У цьому контексті роботодавці можуть видавати накази про запровадження дистанційної роботи під час воєнного стану.

Ще одним важливим питанням при обговоренні бізнесу у воєнний час є евакуація (переміщення) компаній у безпечніші райони на заході України. Підприємства можуть переїжджати через державні програми або самостійно. Якщо вони хочуть переїхати через офіційні державні програми, підприємства повинні заповнити заявку і вказати свої потреби щодо спеціалізації, кількості працівників, виробничих потужностей, виробничих площ, сировини, житла для працівників, транспортних засобів тощо. Пріоритет надається заявкам від підприємств сектору національної оборони та державної служби [3].

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Возняковська К.А. Господарська діяльність в умовах війни. Міжнародна науково-практична конференція. Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття. Одеса. Червень. 2022.
3. Не зупинятись: як змінились умови ведення бізнесу під час воєнного стану. URL: <https://mind.ua/openmind/20243421-ne-zupinyatis-yak-zminilis-umovi-vedennya-biznesu-pid-chas-voennogo-stanu>
4. Панькова Л.О., Гуцалюк О.В. Підприємницька діяльність в Україні в умовах воєнного стану//Юридичний науковий електронний журнал. 2023. №6. С. 220-223.
5. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству: Закону України від 12.05.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2255-20#Text>
6. Про деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану: Постанова КМУ від 04.11.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-%D0%BF#Text>
7. Про правовий режим воєнного стану: Закону України від 01.01.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
8. Возняковська К.А., Біленець Д.А. Суб'єкти господарювання в зонах митного контролю під час військового стану: актуальні проблеми. Juris Europensis Scientia. 2022. №4. С.23-27.

ПОРЯДОК РОБОТИ СУДУ КАСАЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Циганок Єлизавета Олександрівна

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня юридичного факультету
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Науковий керівник: Дриголь Олександра Олександрівна

викладач кафедри адміністративного та кримінального права
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Із 24 лютого 2022 року робота судів зазнала істотних змін: тимчасово було припинено розгляд справ у відкритих судових засіданнях, обмежено доступ до інформації про стан розгляду справ, призупинено доступ до Єдиного державного реєстру судових рішень.

З початку травня, попри збройну агресію російської федерації, ми бачимо поступове відновлення здійснення правосуддя.

Порядок роботи конкретних судів залежить від регіону. Наприклад, тимчасові зміни касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду: розгляд справ у відкритих судових засіданнях не здійснюється, справи розглядаються в порядку письмового провадження.

В умовах війни судами (з урахуванням конкретних обставин справи) судам рекомендовано:

1. відкладати розгляд справ (за винятком невідкладних судових розглядів) та знімати їх з розгляду, зважаючи на те, що велика кількість учасників судових процесів не завжди мають змогу подати заяву про відкладення розгляду справи або не можуть прибути в суд у зв'язку з небезпекою для життя.

2. справи, які не є невідкладними, розглядати лише за наявності письмової згоди на це усіх учасників судового провадження.

3. роз'яснювати громадянам можливість відкладення розгляду справ у зв'язку із воєнними діями та можливість розгляду справ в режимі відеоконференції.

На практиці, суди переважно дотримуються наданих рекомендацій та відкладають розгляд справ.

Значна кількість судових засідань наразі відбувається або запланована в режимі відеоконференції (для цього учасники справи мають заявити про участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції).

У разі неможливості участі в судовому засіданні, рекомендується подавати до суду клопотання про:

- 1) відкладення розгляду справи та розгляд справи за участі представника;
- 2) альтернативно: участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Відповідні клопотання можливо направити до суду засобами поштового зв'язку або через систему Електронного суду.

Щодо термінів, зміни були не значні.

1. Воєнний стан не впливає на перебіг процесуальних строків у справі.

Незалежно від того, чи строк на вчинення процесуальної дії розпочався до або після 24.02.2022 року, встановлений судом або законом строк не зупиняється і продовжує свій перебіг після впровадження воєнного стану.

2. Воєнний стан може бути поважною причиною для поновлення або продовження процесуального строку.

Судам рекомендовано виважено підходити до питань, пов'язаних з поверненням процесуальних документів, залишення їх без руху, встановлення процесуальних строків та, по можливості, продовжувати їх щонайменше до закінчення воєнного стану.

Для визнання поважною підставою для поновлення строку, слід брати до уваги територіальне місцезнаходження суду, порядок функціонування суду, хід бойових дій, наявність в конкретній фактичній можливості своєчасно звернутися до суду.

Попри необхідність доведення поважності причин строку у кожному випадку, розумно очікувати, що суди у більшості випадків будуть адекватно підходити до питання про поновлення процесуального строку з огляду на існування реальної небезпеки для життя учасників процесу на всій території України.

3. Процесуальний строк, встановлений судом, поновленню не підлягає, а може бути виключно продовжений за клопотання сторони спору.

Рекомендується завчасно звертатися до суду з клопотанням про продовження процесуальних строків (особливо тих, які були встановлені судом).

26 квітня 2022 року у Верховній Раді України зареєстровано два законопроекти № 7315 та № 7316, які передбачають спрощення доступу громадян до інформації про стан розгляду справ під час дії воєнного стану:

1) Законопроект № 7315

Передбачає можливість отримання інформації про суд, який розглядає справу, сторони спору, предмет позову, місце, дату і час судового засідання, а також отримання сторонами електронної форми судового рішення та виконавчого документу через портал Дія.

Отримання інформації через портал Дія не матиме статусу офіційного повідомлення, а пропонується виключно з інформативною метою. У такому разі порядок розгляду судових справ фактично залишається незмінним.

2) Законопроект № 7316

Передбачає можливість повідомлення про судові засідання будь-якими можливими засобами комунікації (телефоном, СМС, електронною поштою, повідомленням у месенджерах тощо), а також через оголошення на офіційному веб-сайті судової влади України (з посиланням на веб-адресу відповідної ухвали суду в Єдиному державному реєстрі судових рішень).

В свою чергу, учасник судового процесу зобов'язаний негайно підтвердити суду отримання чи ознайомлення із відповідним викликом або повідомленням шляхом телефонного або документального підтвердження. Такий учасник вважатиметься повідомленим з моменту надходження до суду підтвердження про повідомлення.

На відміну від інформування через портал Дія, такий спосіб повідомлення матиме статус офіційного та створюватиме правові наслідки для учасників процесу.

Окрім того, законопроект № 7316 передбачає також зміни щодо:

1. строку здійснення підготовчого провадження;
2. особливостей перебігу строків підготовчого провадження та судового розгляду;
3. порядку розгляду справи в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів;
4. особливостей вручення судового рішення;
5. порядку розгляду справи у суді апеляційної та касаційної інстанцій;
6. особливостей поновлення судом процесуальних строків.

Наприклад, поважними підставами можуть бути: тимчасове припинення роботи суду, окупація району місця проживання особи, внутрішнє переміщення особи в межах території України, вимушений виїзд особи закордон, вступ до сил територіальної оборони, ЗСУ.

Отже, виходячи з нормативних актів, які були прийняті на сьогодні, режим роботи кожного конкретного суду визначається окремо. Робота суду залежить від того, яка ситуація склалась у регіоні, де такий суд розташований. Тому необхідно уважно слідкувати за оновленнями, які публікуються на сайтах судів. В разі неможливості прибуття до судового засідання особа має право подати клопотання про відкладення судового засідання або про проведення відеоконференції. Суди мають з повагою ставитись до таких клопотань та за можливості їх задовольняти. Так само суди мають уважно ставитись до пропуску процесуальних строків, уникаючи надмірного формалізму.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДТРИМКИ АГРОБІЗНЕСУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Мовчан Владислав Юрійович

студент 4-го курсу факультету юстиції

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна

Науковий керівник: Корнієнко Ганна Сергіївна

доктор юридичних наук, професор, доцент кафедри земельного та аграрного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна

24 лютого 2022 року в Україні почалась повномасштабна фаза війни з Росією. Держава зіткнулася з масовою панікою населення, ракетними ударами та нерозумінням власного майбутнього. В умовах високої активності бойових дій територія нашої держави почала страждати від хаотичних обстрілів, знищення підприємств, продовольчих складів та засмічення вибухонебезпечними предметами. Для того щоб продовжувати існування, держава мала діяти рішуче та використовувати всі засоби, які б мотивували представників агробізнесу та звичайних громадян продовжувати працювати в умовах війни. Україна як держава повинна була надати населенню гарантії підтримки та відчуття, що вона поруч з бізнесом та простим населенням.

Під час розгляду питання державної підтримки агробізнесу в першу чергу варто звернути увагу на норми спеціального закону – Закону України від 24.06.2004 «Про державну підтримку сільського господарства» (далі – Закон) [1]. Цей нормативно-правовий акт є основоположним у сфері державної підтримки агробізнесу, в ньому закріплюється два види підтримки, які може надавати держава, – це фінансова та бюджетна підтримки. Фінансова підтримка відповідно до Закону представлена у вигляді механізму здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів, а також додаткової фінансової підтримки для платників податків четвертої групи. Водночас бюджетна підтримка ґрунтується на наданні спеціальних бюджетних дотацій для виробників продуктів тваринництва, організацій водокористувачів та виробників окремих видів сільськогосподарської продукції. Аналізуючи норми вищезазначеного закону, можемо дійти висновку, що вони виконують більше поверхову роль, оскільки критично не впливають на питання державної підтримки. Впродовж дії Закону до нього було внесено багато змін, виключено деякі статті та пункти. Також варто звернути увагу на те, що Закон, який вважається основним у контексті державної підтримки сільського господарства і мав би всебічно регламентувати питання допомоги агробізнесу, навіть не має визначення поняття «державна підтримка сільського господарства». Через це в Україні не існує єдиної позиції щодо того, що ж вважається державною підтримкою, тому науковці, котрі активно досліджують це питання, розуміють та тлумачать його по-своєму. Всі ці ознаки, як слушно зазначає Ю.Ю. Бакай та інші науковці, формують негативне уявлення про сферу, вказують на декларативність більшості норм, безсистемність та неефективність правового регулювання в питанні державної підтримки агробізнесу [2, с. 278-279].

У зв'язку з військовою агресією з боку рф Україна потребувала нових рішень, які б стимулювали агробізнес розвиватися в нових та складних умовах. Тому були затверджені нові нормативно-правові акти, які повинні створювати та регулювати нові можливості для підтримки агробізнесу. 15 березня 2022 року було прийнято

Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» [3]. Зміни, що були введені з прийняттям цього закону, передбачали, що сільськогосподарських товаровиробників буде звільнено від плати за землю за земельні ділянки, які перебували на території ведення активних бойових дій або знаходилися під російською окупацією. Також скасовувалась плата за ділянки, які були визнані військовими адміністраціями такими, що засмічені вибухонебезпечними предметами або використовуються для розміщення фортифікаційних споруд. 24 березня 2022 року в Україні також було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану». Метою прийняття цього закону була регламентація умов для максимально повного та якісного використання тих земельних угідь і територій України, які у зв'язку з війною все ще залишилися доступними та придатними для ведення сільського господарства. Отже, цим законом вносилися зміни у ряд інших нормативно-правових актів, таких як Земельний кодекс України, закони України «Про оренду землі», «Про землеустрій», «Про Державний земельний кадастр», «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень». На наш погляд, ці зміни певною мірою полегшили деякі процеси, наприклад, договори, якими регламентувалося право користування земельними ділянками (оренди, суборенди, емфітевзису, суперфіцію) і дія яких закінчувалася після введення воєнного стану, поновлювалися на рік без волевиявлення сторін та внесення відомостей у Державний реєстр речових прав на нерухоме майно; землі комунальної та державної власності сільськогосподарського призначення передавалися в оренду строком до одного року виключно для ведення сільського господарства; власників та користувачів земельних ділянок сільськогосподарського призначення звільнили від відповідальності за невикористання земель [4]. Також у контексті нових рішень для підтримки агробізнесу варто згадати про введення грантової системи та зміни в кредитуванні для бізнесу. З метою запровадження грантової системи підтримки деяких галузей сільськогосподарського виробництва була прийнята постанова Кабінету Міністрів України від 21.06.2022 «Деякі питання надання грантів бізнесу», якою регламентувалось питання надання грантової допомоги для створення та розвитку власного бізнесу в сфері садівництва, ягідництва, виноградарства та тепличного господарства [5]. Зміни в систему «Доступні кредити 5-7-9%» були внесені завдяки прийняттю постанови Кабінету Міністрів України від 18 березня 2022 року № 312, які полягали в кредитуванні середнього і великого бізнесу загалом та агробізнесу зокрема. Цим підзаконним нормативним актом закріплена фіксація максимальної суми кредиту – 60 млн гривень під 0% річних протягом воєнного стану та одного місяця після його припинення, далі – 5% річних до кінця строку кредиту [6].

Всі вищеописані нормативно-правові акти наразі є основою державної підтримки сільського господарства в Україні. Проте вони не вирішують більшості питань, які виникають у представників агробізнесу, а тому систему доволі складно назвати ефективною та такою, що не потребує удосконалення. Основним законом у питанні державної підтримки агробізнесу виступає Закон України «Про державну підтримку сільського господарства», який, на жаль, не покриває більшості потреб галузі, оскільки він максимально поверховий, а сфера підтримки, зокрема, регулюється великою кількістю підзаконних нормативно-правових актів, що також не є ефективними.

Підсумовуючи, зазначимо, що існуюча система правового регулювання агробізнесу має бути комплексно розвинена та вдосконалена, починаючи від

формування поняття «державна підтримка» законодавцем, закінчуючи формуванням засобів для вирішення більш глобальних питань агробізнесу – розмінування територій та підготовка засмічених вибухонебезпечними речовинами земель до ведення сільськогосподарського виробництва, особиста безпека працівників сільського господарства, логістична підтримка в питаннях експорту та транспортування продукції в межах України тощо. Сучасні виклики, які виникають перед Україною, – це можливість виявити недоліки правового регулювання в багатьох сферах життя країни, і агробізнес не є винятком. Війна має стати поштовхом для розвитку аграрної галузі та формування дійсно ефективного правового регулювання питань державної підтримки агробізнесу.

Список використаних джерел:

1. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15/ed20130811/find?text>
2. Бакай Ю.Ю., Гончаренко Я.А. Актуальні питання законодавчого забезпечення у сфері державної підтримки суб'єктів агробізнесу під час воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 1. С. 276-282. URL: <http://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/04/46.pdf>
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 № 2145-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text>
3. Деякі питання надання грантів бізнесу: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 червня 2022 року № 738. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-2022-%D0%BF#Text>
4. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 року № 28 і 29: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 березня 2022 року № 312. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2022-%D0%BF#Text>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ ЖІНОК – СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ

Січка А. Н.

Студентка 2 курсу Інституту права
Львівський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Бутинська Роксолана Ярославівна
канд.юрид.наук, доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
Львівський державний університет внутрішніх справ, Україна

Охорона праці жінок знаходиться під посиленням захистом з боку держави, що знаходить своє відображення у Конституційних положеннях про те, що використання праці жінок на небезпечних для їхнього здоров'я роботах забороняється Законодавче закріплення охорони праці жінок є об'єктивно необхідним з метою встановлення рівних можливостей для реалізації ними своїм прав поряд із чоловіками, які у трудових відносинах знаходяться у більш вигідному становищі. Адже жінка у трудових відносинах має знижену можливість реалізовувати свої трудові права; її праця оплачується нижче, ніж аналогічна праця чоловіка; жінка зустрічається зі значними труднощами в разі поєднання материнства та праці Конституційні положення щодо охорони праці жінок, поєднання материнства та праці були деталізовані в Законі України «Про охорону праці», у якому цьому питанню відведено окрему главу - «Праця жінок», та інших нормативно-правових актах. Забороняється застосування праці жінок на важких роботах. Перелік таких робіт було визначено у наказі Міністерства охорони здоров'я України, відповідно до якого використання праці жінок заборонялося на роботах з металообробки, будівельних, монтажних, гірничих, геологорозвідувальних роботах, роботах з видобутку нафти і газу та ін. Фактично на даний момент визнається важкою і із шкідливими або небезпечними умовами праці для жінок лише робота в галузі чорної металургії. В законодавчих актах України значну увагу приділено створенню системи охорони праці вагітних жінок і жінок, які поєднують працю з материнством, з метою створення належних умов для виконання такими жінками своїх трудових та материнських обов'язків. В Кодексі законів про працю встановлюється обмеження на залучення жінок, які мають дітей віком від трьох до 14 років або дітей-інвалідів, до надурочних робіт та відряджень без їх згоди. Також передбачає переведення жінок, які мають дітей до трьох років, на іншу роботу зі збереженням середнього заробітку до досягнення дитиною трьох років. Для вагітних жінок надається зниження норм виробітку та обслуговування або переведення на легшу роботу, що унеможливорює вплив несприятливих виробничих чинників, зі збереженням середнього заробітку за попередньою роботою. Також до державних гарантій щодо поєднання материнства та праці слід віднести: надання вагітним жінкам і жінкам, які мають дітей віком до 14 років, путівок до санаторіїв та будинків відпочинку і подання їм матеріальної допомоги; організацію на підприємствах/організаціях з широким застосуванням жіночої праці дитячих ясел, дитячих садків, кімнат для годування грудних дітей, а також кімнат особистої гігієни жінок; збереження робочого місця у період перебування у відпустці у зв'язку з пологами та доглядом за дитиною; закріплення можливості отримання неповного робочого дня або неповного робочого тижня

З огляду на обрання Україною зовнішньополітичного курсу в напрямку європейської інтеграції, корисним буде використання досвіду окремих зарубіжних країн з добре розвинутим механізмом охорони праці жінок, адже це дозволить законодавцю врахувати всі особливості інституту охорони праці жінок з метою швидкого досягнення позитивного ефекту у даній сфері. В Скандинавських країнах тенденція позбавлення жінок спеціальних пільг і переваг у сфері праці є найяскравішою. У цих країнах законодавство майже повністю відсутнє спеціальних норм щодо охорони праці жінок. Сполучене Королівство та Іспанія вимушені були денонсувати деякі положення Європейської соціальної хартії, оскільки вони були дискримінаційними і могли обмежити можливості працевлаштування жінок у певних галузях. в Німеччині трудове законодавство має чітку орієнтацію на захист прав працівників-жінок. Законом заборонено ставити питання щодо одруження або планування вагітності при прийомі на роботу. Кожна жінка повинна повідомити про свою вагітність своєму роботодавцеві, але роботодавець має право вимагати офіційного медичного підтвердження. Всі жінки, незалежно від таємництва трудового договору, мають право на оплату відпустки по догляду за дитиною. Відпустка по вагітності та пологах надається на шість тижнів перед пологами та восьмий після пологів, з гарантованими виплатами. Звільнення вагітних жінок в Німеччині заборонене, якщо роботодавцю було відомо про вагітність або народження дитини. Жінка може наполягати на визнанні звільнення недійсним, якщо не встигла повідомити про вагітність у встановлений строк і це не її вина. повне скасування соціальних гарантій щодо жінок в Україні є недоцільним. Українське законодавство вже дотримується системи широких пільг для жінок у сфері праці, яка була в практиці ще з радянських часів. При запозиченні іноземного досвіду варто враховувати особливості країни, яка його запозичує, такі як історичні передумови, правова традиція, політична та економічна ситуація. Оптимальним варіантом для України є часткове запозичення деяких інноваційних та дієвих механізмів із врахуванням національних особливостей. Саме цей підхід підтримано українською науковою плеядою, що свідчить про включення в перші проекти законодавства положення, яке передбачає обов'язок роботодавця увільнити вагітну жінку від виконання роботи на період проведення медичних обстежень, пов'язаних з вагітністю, якщо ці обстеження мають місце у робочий час, зі збереженням середнього заробітку за місцем роботи

Трудове законодавство в Україні піддається реформуванню для приведення його у відповідність до європейських стандартів. Це є частиною процесу євроінтеграції країни. Україна, як член міжнародного співтовариства, зобов'язана створювати сприятливе середовище для жінок та матерів, яке забезпечує їх права з дотриманням принципів демократії, рівності, миру та соціальної справедливості. Особлива увага приділяється категоріям працівників, які потребують особливого захисту з боку держави через об'єктивні та суб'єктивні чинники. Проте, національне трудове законодавство має свої недоліки, оскільки було прийняте ще у 1971 році і багато норм не відповідають сучасним реаліям. 28 грудня 2019 року на офіційному сайті Верховної Ради України було опубліковано законопроект "Про працю", що ознаменувало початок нового етапу у процесі розробки нового трудового законодавства. проект закону "Про працю" має численні позитивні нововведення, такі як визначення понять трудових відносин, гнучких форм організації праці, закріплення заборони мобінгу та інше. Однак, він також містить недоліки, що створюють протиріччя з інтересами певних соціальних груп, особливо роботодавців. Також недостатньо уваги приділено охороні праці жінок, зокрема вагітних жінок, в проекті закону. Отже, хоча велика кількість роботи була зроблена при розробці

законопроектів, жоден з них не вийшов ідеальним. Але прийняття Закону України "Про працю" є невідкладним, оскільки тільки цей сучасний закон може забезпечити ефективне правове регулювання трудових відносин, зокрема, щодо охорони праці жінок.

Розглянувши вищезазначене, можна прийти до висновку, що в сучасному українському суспільстві є необхідність у прийнятті нового Закону "Про працю". Ця необхідність обумовлена тим, що існуюче трудове законодавство містить норми, які втратили свою актуальність і не здатні ефективно регулювати сучасні відносини праці. Реформування трудового законодавства є важливим кроком для впровадження загально визнаних принципів та стандартів міжнародного права у національне законодавство, особливо в контексті європейської інтеграції України. При розробці нового закону слід надати особливу увагу створенню ефективного механізму юридичного захисту вразливих категорій працівників, зокрема жінок. Враховуючи репродуктивну функцію, жінки потребують особливого правового захисту при здійсненні свого конституційного права на працю.

Інститут охорони праці жінок передбачає встановлення спеціальних правових заходів, які забезпечують безпечні умови праці для жінок, враховуючи їх фізіологічні особливості та материнську функцію. Правові норми, які регулюють охорону праці жінок, містяться в різних нормативних актах, таких як Конституція України, Закон "Про охорону праці", і Кодекс законів про працю України, і вони відповідають міжнародним стандартам в цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Осучаснення трудового законодавства. Міністерство соціальної політики України: веб-сайт. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/17064.html?Print>
2. Конвенція про нічну працю №171 від 26.06.1990р., МОП, № 933_033. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_033
3. Про затвердження Переліку важких робіт та робіт із шкідливими та небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок : Наказ МОЗ України № 256 від 29.12.1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0051-94#Text>
4. Головащенко О. С. Поняття та ознаки соціальної держави. Актуальні проблеми державного будівництва та місцевого самоврядування в контексті конституційної модернізації : зб. наук. ст. за матеріалами наук.-практ. семінару, м. Харків : Харків, 2016. С. 25– 35. 5. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 р. № 2694-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЧАСУ ВІДПОЧИНКУ ПРАЦІВНИКА В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Карпінець А.Б.

студентка 2 курсу Інституту права
ЛьвДУВС, Україна

Науковий керівник Бутинська Р.Я.

доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
ЛьвДУВС, Україна

В Україні питання правового регулювання часу відпочинку працівників у період воєнного стану має важливе значення, оскільки воєнний стан може впливати на робочі умови та права працівників. Розгляд цієї теми дозволяє з'ясувати особливості встановлення робочого часу, відпочинку та інших аспектів трудових відносин у контексті надзвичайних обставин, спричинених воєнним станом в країні.

Відповідно до ст. 45 Конституції України кожен, хто працює, має право на відпочинок [1]. Це право забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної щорічної відпустки, встановленням скороченого робочого дня щодо окремих професій і виробництв, скороченої тривалості роботи у нічний час [7, с.85]. Відпустка - це період, під час якого працівник не здійснює робочі обов'язки та має можливість відпочити, відновити сили або зайнятися іншими особистими справами. У свою чергу, В. І. Щербини зазначає, що відпочинок – це психоемоційний стан людини, спрямований на відновлення, збереження працездатності трудящих за трудовим договором [7, с.86]. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про відпустки» від 15.03.2022 право на відпустки мають громадяни України, які перебувають у трудових відносинах з підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, виду діяльності та галузевої належності, а також працюють за трудовим договором у фізичної особи (далі – підприємство). Л. П. Гаращенко в авторефераті дисертації «Правове регулювання відпусток за законодавством України» дає визначення окремим різновидам відпусток: «щорічна основна відпустка - це встановлений законодавством період тривалого відпочинку, протягом якого працівник тимчасово звільняється від виконання своїх трудових обов'язків із збереженням місця роботи (посади) та середнього заробітку», «щорічна додаткова відпустка - це певна кількість календарних днів, що надається працівникам понад встановлену законом тривалість щорічної основної відпустки з метою компенсації негативного впливу виробничих факторів і умов праці на здоров'я працівника та з метою заохочення із збереженням місця роботи та середньомісячної заробітної плати за однією або кількома підставами, передбаченими законодавством», «учбова відпустка - це певний календарний період часу, що надається працівникові з метою здобуття освіти та підвищення свого професійного рівня із збереженням місця роботи (посади) та середнього заробітку», «творча відпустка - це тимчасове звільнення працівника від виконання трудових обов'язків з метою виконання спеціальних завдань із збереженням місця роботи та середнього заробітку», «соціальна відпустка - це певний календарний період часу, що надається жінкам з метою народження дітей та іншим членам сім'ї для догляду та виховання дітей із збереженням місця роботи (посади) та виплати матеріальної допомоги за рахунок держави чи інших коштів» [6, с. 12-14]

Але у зв'язку з введенням воєнного стану на території України 24 лютого 2022 року, відповідно до Указу Президента України №64/2022 [5], відбулися певні зміни у трудовому законодавстві, які, зокрема стосуються і питання надання відпусток. У період воєнного стану в Україні можуть бути введені спеціальні правила щодо часу відпочинку працівників з метою забезпечення національної безпеки та ефективності роботи у цих умовах. Згідно до Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», а саме ст. 12 зазначено, що у період дії воєнного стану щорічна основна оплачувана відпустка надається працівникам тривалістю 24 календарні дні. Якщо тривалість щорічної основної відпустки працівника перевищує 24 календарних днів, надання не використаних у період дії воєнного стану днів такої відпустки переноситься на період після припинення або скасування воєнного стану. У період дії воєнного стану роботодавець може відмовити працівнику в наданні невикористаних днів щорічної відпустки. Норми ч. 7 ст. 79, ч. 5 ст. 80 КЗпП України та ч. 5 ст. 11, ч. 2 ст. 12 Закону України «Про відпустки» у період дії воєнного стану не застосовуються. Також у період дії воєнного стану роботодавець може відмовити працівнику у наданні будь-якої відпустки (крім відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами та по догляду за дитиною до трьох років), якщо працівник: працює на об'єктах критичної інфраструктури. До наступних відносять об'єкти, які є важливими для економіки, національної безпеки та оборони, порушення функціонування яких може завдати шкоди життєво важливим національним інтересам. При цьому працівники мають право на щорічні додаткові відпустки, соціальні відпустки та інші відпустки відповідно до Закону України «Про відпустки».

У разі звільнення працівника під час воєнного стану виплачується грошова компенсація відповідно до статті 24 Закону про відпустки, чинні до війни норми щодо перерахування грошової винагороди на рахунок працівника на вимогу підприємства в період звільнення (ст. 36, п. 5 Закону про трудовий договір) не підлягають використувуватися в період дії воєнного стану. У період дії воєнного стану святкових і неробочих днів немає, отже, під час війни свята входять у тривалість таких відпусток, як звичайні дні. Оскільки такі дні стали оплачуваними днями щорічної відпустки, то виключати їх з розрахунку немає потреби. Роботодавець на прохання працівника в період дії воєнного стану може надати йому відпустку без збереження заробітної плати без обмеження строку, встановленого частиною першою статті 26 Закону України «Про відпустки».

Отже, в умовах воєнного стану змін дуже багато, законодавство змінюється практично щодня. Важливо стежити за оновленнями у трудовому законодавстві, адже всі зазначені в тезі зміни є чинними лише під час воєнного стану. У контексті воєнного стану в Україні важливо ретельно розглядати можливості відпусток, забезпечуючи баланс між потребами безпеки країни та індивідуальними правами громадян. Необхідно розвивати гнучкі механізми, які враховують динаміку ситуації та допомагають забезпечити стабільність та захист прав людей.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Основний Закон. Відомості Верховної Ради України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.04.2022)
2. Кодекс законів про працю України. Верховна Рада УРСР від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/322-08> (дата звернення: 15.04.2022)
3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України. Відомості Верховної Ради України від 15.03.2022 № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 18.04.2022)

4. Про відпустки: Закон України. Відомості Верховної Ради України від 15.11.1996 № 504/96- ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#top> (дата звернення: 20.04.2022)
5. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року №64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 20.04.2022)
6. Гаращенко Л.П. Правове регулювання відпусток за законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.05 - трудове право; право соціального забезпечення. Київ, 2002. 21 с.
7. Корольчук Людмила. Право на соціальні відпустки: науково-теоретичний аспект. Підприємництво, господарство і право. 2018. №9. С.85-90

ПРАВОВИЙ СТАТУС ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Волкова Ангеліна Олександрівна

здобувач вищої освіти навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Нагорна Олена Олександрівна

ORCID ID: 0000-0002-2611-6031

старший викладач кафедри цивільного права та процесу
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Законодавство включає в себе поняття «суб'єкт господарювання», як визначено у ч. 1 ст. 55 ГК України, що суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством [1]. Відповідно до положень ст. 42 ГК України, підприємницька діяльність визначається як самостійна, ініціативна, систематична господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) на їхній власний ризик з метою досягнення економічних і соціальних результатів та отримання прибутку.

Загалом розуміння поняття підприємництва не обмежується лише положеннями ГК України, а також відображається на практичному рівні, оскільки значна частина законодавства визначається саме для цього виду діяльності. Спостерігається це найбільше у питаннях, пов'язаних із санкціями, що виникають внаслідок провадження забороненої підприємницької діяльності, наприклад, якщо особа займається незареєстрованою підприємницькою діяльністю, це може призвести до адміністративної відповідальності. Важливими аспектами підприємництва є мета отримання прибутку та капіталу, системність і ризик, які визначаються у виконанні підприємницької діяльності.

У ст.128 ГК України, громадянин визнається суб'єктом господарювання, якщо він здійснює підприємницьку діяльність і пройшов державну реєстрацію як підприємець без статусу юридичної особи, згідно зі ст. 58 цього Кодексу. Громадянин-підприємець несе відповідальність за свої зобов'язання всім своїм майном, на яке може бути застосоване стягнення відповідно до закону та може здійснювати підприємницьку діяльність безпосередньо як підприємець або через створене ним приватне підприємство; залучаючи або не залучаючи найману працю; самостійно або у співпраці з іншими особами.

Зокрема, відповідно до ч. 5 ст. 128 ГК України, громадянин-підприємець здійснює свою діяльність на засадах свободи підприємництва та відповідно до принципів, передбачених у статті 44 цього Кодексу, тобто підприємництво здійснюється на основі вільного вибору підприємцем видів підприємницької діяльності; самостійного формування підприємцем програми діяльності, вибору постачальників і споживачів продукції, що виробляється, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено

законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону; вільного найму підприємцем працівників; комерційного розрахунку та власного комерційного ризику; вільного розпорядження прибутком, що залишається у підприємця після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом; самостійного здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності, використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд [2, с.226].

Отже, аналізуючи норми ГК України, можна зробити висновок, що законодавством врегульований перелік обов'язків і прав, що характерні для будь-якого суб'єкту господарювання, наявна спеціальна норма для функціонування ФОП, враховуючи особливості здійснення та реалізації їхньої діяльності. Саме тому фізична особа підприємець (ФОП), має неухильно дотримуватися норм законодавства, що визначені, зокрема, в ГК України та виконувати всі свої зобов'язання, пов'язані зі здійсненням підприємницької діяльності. Проте, у зв'язку з введенням воєнного стану 24 лютого 2022 року указом Президента України на всій території України, ситуація стала дещо складнішою та зазнала певних змін. Військові дії спричинили зміни у функціонуванні ФОП, які були спрямовані на підтримку її економічного потенціалу, можливості отримання прибутку задля збереження фінансового сектору нашої держави.

Загалом, з початку війни Верховною Радою України були прийняті нововведення щодо основного функціонування ФОП у сфері оподаткування. Трансформації в першу чергу стосувалися оподаткування ФОП, спираючись на такі Закони України як: Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» [3], Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану». На основі вказаних нормативно-правових актів, були врегульовані питання щодо сплати єдиного податку та Єдиного Соціального Внеску, в залежності від групи сплати податків. Наприклад, платники податків ФОП 1 та 2 групи мають право сплачувати ЄП на період з 1 квітня 2022 року до припинення воєнного стану на території України. Щодо ЄСВ для ФОП 1-2 групи, то з 1 березня 2022 року до припинення або скасування воєнного стану в Україні та протягом 12 місяців після припинення або скасування воєнного стану надано право не нараховувати, не обчислювати та не сплачувати єдиний внесок за себе, за власним рішенням не сплачувати єдиний внесок за найманих працівників, призваних під час мобілізації на військову службу до Збройних Сил України.

Отже, варто зазначити, що під час дії воєнного стану в Україні, законодавством передбачена процедура спрощення основних обов'язків ФОП, котра полягає у відсутності сплати податків на час військових дій, також гарантоване неухильне збереження прав ФОП, про що свідчить прийняття змін до відповідних нормативно-правових актів в Україні задля збереження прибутку ФОП, отримання заробітної плати найманими працівниками у скрутні часи для нашої держави, надання мотивації для подальшого здійснення підприємницької діяльності.

Також одним із головних факторів, що свідчить про отримання особою статусу підприємця є державна реєстрація відповідної фізичної особи та внесення її даних до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» [4]. В умовах воєнного стану, запроваджено певні зміни до Закону, які здійснюються, спираючись на Постанову Кабінету Міністрів України від 06 березня 2022 р. «Деякі питання

державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану» у даній постанові, зазначено, що в умовах дії воєнного стану, здійснюється спрощена система державної реєстрації ФОП, адже тепер всі документи можуть подаватись у електронній формі до будь-якого територіального підрозділу міста України, або за допомогою інших чинників зв'язків з обов'язковим електронним підписом, в тому числі, державна реєстрація проводиться незалежно від місцезнаходження особи. Таким чином, навіть під час повномасштабної війни, здійснюється спектр розширення економіки задля збереження економічного потенціалу нашої держави та підтримки фінансової сфери у складний час.

Отже, на підставі вищевикладеного, можна дійти до наступних висновків, що в умовах сьогодення реалій воєнного стану в Україні, правовий статус фізичної особи-підприємця потребує постійного дослідження, що стане своєрідним поштовхом для розвитку економічної складової та юридичної сфери загалом. На сьогоднішній день не існує єдиного нормативно-правового акту, який би в повному обсязі закріплював правовий статус ФОП, правовий статус ФОП складається із прав та обов'язків, які законодавчо прописані у положеннях ГК України. У зв'язку з воєнним станом, задля підтримки економічного та фінансового потенціалу ФОП впроваджено зміни до даних нормативно-правових актів, що передбачають більш правову захищеність ФОП, особливо що стосується сплати податків у період воєнного стану, наприклад, особа, незважаючи на місце свого перебування, може зареєструвати свою підприємницьку діяльність. Таким чином, варто зауважити, що економіка нашої України продовжує адаптуватися до нових та складних викликів сьогодення. Спрощення системи реєстрації ФОП дає змогу отримувати прибуток ФОП і під час повномасштабного вторгнення, адже у цей скрутний час кожен має працювати на своєму фронті, і економіка нашої держави повинна залишатися прогресивною, стабільною до перемоги.

Список використаних джерел:

1. Господарський Кодекс України : Закон України від 16 берез. 2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 08.01.2024).
2. Кухарчук А.М., Грачова О.Ю., Маслоva М.О. Особливості правового статусу фізичної особи під час здійснення підприємницької діяльності в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №9. С. 224-228.
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15 берез. 2022 р. № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення: 08.01.2024).
4. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань : Закон України від 15 трав. 2003 р. № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> (дата звернення: 08.01.2024).

ПРАВОВІ АСПЕКТИ МАРКЕТИНГОВОГО ДОГОВОРУ В ІННОВАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Брумирський Роман Вікторович

здобувач вищої освіти

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Науковий керівник: Нагорна Олена Олександрівна

старший викладач кафедри цивільного права і процесу

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Маркетинг є важливим інструментом для успішної реалізації інноваційної діяльності. Він допомагає інноваторам отримувати інформацію про потреби споживачів, оцінювати ризики, знаходити нові ринки збуту та просувати інноваційні продукти та послуги на ринку.

Маркетингові договори в інноваційній сфері є особливим видом договору, який має свої особливості в правовому регулюванні. Це пов'язано з тим, що інноваційна діяльність є ризикованою, а інформація, яка є предметом маркетингового договору, є цінним активом. [1, с. 155].

Маркетинговий договір в інноваційній сфері - це договір, за яким одна сторона (виконавець) зобов'язується надати маркетингові послуги іншій стороні (замовнику), а замовник зобов'язується оплатити ці послуги. Маркетингові послуги можуть бути різноманітними за своїм змістом. До них можуть належати: (проведення маркетингових досліджень; розробка маркетингових стратегій та програм; просування інноваційних продуктів та послуг на ринку).[2, с. 210].

Правове регулювання маркетингових договорів в інноваційній сфері здійснюється як загальними нормами цивільного права, так і спеціальними нормативно-правовими актами.

Маркетингові договори в інноваційній сфері є важливим інструментом для успішної реалізації інноваційної діяльності. Однак вони також пов'язані з рядом проблем.[3, с.21].

Однією з основних проблем є висока ступінь ризику, пов'язана з інноваційною діяльністю. Інноваційні продукти та послуги часто є непередбачуваними, і їх успіх на ринку не гарантований. Це може ускладнювати прийняття рішень про укладення маркетингових договорів.

Іншою проблемою є цінність інформації, яка є предметом маркетингових договорів. Інформація, отримана в результаті маркетингових досліджень, може бути використана для розробки нових продуктів та послуг, оцінки конкурентного середовища та прийняття інших важливих рішень. Тому важливо забезпечити захист конфіденційності цієї інформації.[4, с.32].

До проблем маркетингових договорів в інноваційній сфері також можна віднести:

- Недосконалість правового регулювання. Загальні норми цивільного права не завжди можуть повною мірою враховувати особливості інноваційної діяльності.

- Нестача досвіду укладання та виконання маркетингових договорів в інноваційній сфері. Багато компаній, які займаються інноваційною діяльністю, не мають достатнього досвіду укладання та виконання маркетингових договорів.

Для вирішення проблем маркетингових договорів в інноваційній сфері необхідно:

- Удосконалити правове регулювання. Необхідно розробити спеціальні нормативно-правові акти, які будуть враховувати особливості інноваційної діяльності.
- Розвивати освіту та навчання. Необхідно підвищувати рівень обізнаності компаній, які займаються інноваційною діяльністю, про особливості укладання та виконання маркетингових договорів.
- Створювати спеціалізовані організації. Необхідно створювати спеціалізовані організації, які будуть надавати консультації та послуги компаніям, які займаються інноваційною діяльністю.

Регулярне вирішення цих проблем сприятиме розвитку інноваційної діяльності та підвищенню ефективності використання маркетингових договорів.

Правильне правове регулювання маркетингових договорів в інноваційній сфері є важливим фактором для успішного розвитку інноваційної діяльності. Сторони маркетингового договору в інноваційній сфері повинні бути обізнані про особливості інноваційної діяльності та правові наслідки укладення та виконання такого договору. Це допоможе їм уникнути ризиків та захистити свої права.

Список використаних джерел:

1. Мілаш, В. С. До питання про правову характеристику послуг в інноваційній сфері / В. С. Мілаш // Вісник Академії правових наук України : зб. наук. пр. / Акад. прав. наук України. - Х. : Право, 2012. - №2(69). - С. 151-158.
2. Шапошник, В. В. Правові аспекти маркетингового договору в інноваційній сфері / В. В. Шапошник // Актуальні проблеми права і політики : зб. наук. пр. / Дніпропетров. ун-т ім. О. Гончара. - Д. : Дніпро-VAL, 2017. - Вип. 24. - С. 203-214.
3. Атаманов, Ю. Є. Правові проблеми інноваційної діяльності в Україні / Ю. Є. Атаманов // Актуальні проблеми права : зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України. - К. : Юридична думка, 2019. - Вип. 141. - С. 18-26.
4. "Маркетингові договори в інноваційній сфері" / за ред. В. С. Мілаш. - Х. : Право, 2020. - С. 32.

РОЗВИТОК МІЖНАРОДНИХ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ ЗАХОДІВ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ВЛАСНОСТІ У НАУКОВОМУ АСПЕКТІ

Затолицький Віталій Олександрович

здобувач вищої освіти кафедри міжнародного права
Національний авіаційний університет, Україна

Науковий керівник: Максимович Роман Олегович

в.о. завідувача кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства,
кандидат юридичних наук
Національний авіаційний університет, Україна

Один з ключових шляхів розвитку новаторської моделі інтелектуальної власності - це захист об'єктів інтелектуальної власності, які в сучасності потребують відповідного законодавчого захисту та регулювання. Один із таких специфічних об'єктів - це наукові відкриття. Впровадження наукових відкриттів сприяє новим рушам у розвитку окремих сфер науки, техніки, медицини, промисловості та інших. Безспірно, що наукові відкриття мають відігравати ключову роль у науково-технологічному прогресі, оскільки вони генерують нові знання, які не лише удосконалюють науковий потенціал, але й суттєво впливають на економічний розвиток країни. На даний момент, незважаючи на важливість правового захисту наукових відкриттів, на жаль, не в усіх країнах він врегульований належним чином на рівні законодавства. На сьогоднішній день наприклад в Україні відсутні повноцінні наукові дослідження у цій області. Проте окремі аспекти цієї теми у правовому контексті фрагментарно досліджували такі вчені, як: Є.А. Булат, В.Б. Харченко, А.В. Гончарова, Р.О. Денисова, О.В. Пічкур, Д.Р. Мієнко, М.І. Чешко.

Охорона винаходів або корисних моделей через патенти надається для конкретних територій (держав) на певний період. У всіх інших країнах будь-хто може вільно використовувати це технічне вирішення.

Що стосується патенту, то власник патенту є єдиним у використанні цього технічного рішення в межах тих прав, що надаються законодавством території, де патент діє.

Процес отримання правового захисту для винаходу або корисної моделі, який виконується відповідно до національних законів про патентування або міжнародних угод, називається патентуванням. Цей процес включає визначення доцільності патентування, визначення об'єкта патентування, вибір країн для патентування, вибір процедури патентування, підготовку заявки на винахід (або корисну модель), подання заявки в відповідні патентні установи, сплата відповідних внесків, проведення листування з патентними відомствами під час експертизи заявок на патенти, отримання патентів на винахід, підтримання чинності патентів згідно з національним законодавством, ведення комунікації з адміністративними та судовими органами у разі патентних суперечок, інші дії.

Перед тим, як розпочати патентування технічного рішення, важливо вирішити, чи можливо отримати такий захист. Це включає оцінку, чи відповідає технічне рішення критеріям для отримання охорони, чи можливо сформулювати формулу винаходу для ефективного захисту, чи можливо зберегти конфіденційність деяких деталей винаходу, щоб уникнути його нелегального використання, а також чи можливий контроль за використанням винаходу.

Отримання охоронного документа на технічне рішення вимагає фінансових витрат не лише на процес отримання цього документа, а й на його подальше підтримання. Спосіб захисту технічних вирішень визначається об'єктом (винахід, корисна модель, промисловий зразок, тощо) та національним законодавством країн, де планується отримання охорони.

В Україні на сьогодні проблеми захисту прав на наукові відкриття в основному походять від відсутності спеціалізованого закону, який би регламентував як майнові, так і особисті немайнові права суб'єктів інтелектуальної власності стосовно наукових відкриттів.

Зараз наукові відкриття охороняються за нормами авторського права як науково-літературні твори, що не є оптимальним підходом. Це не повністю забезпечує необхідний рівень правового захисту для цього об'єкта інтелектуальної власності. Однак правові принципи охорони прав на наукові відкриття визначаються лише положеннями статей 457–458 Цивільного кодексу України.

Наразі ситуація з охороною наукових відкриттів в Україні є недостатньо розвиненою. Це може бути пояснено кількома факторами: низька популярність самого об'єкта інтелектуальної власності - наукових відкриттів, їх вільне використання ким завгодно, а також неефективний контроль з боку держави.

У початку XXI століття наука та її досягнення стали ключовим рушієм суспільного прогресу у провідних країнах світу. Наукова діяльність може бути умовно розділена на дві основні категорії: фундаментальна, яка спрямована на розкриття закономірностей розвитку природи в об'єктивній реальності, та прикладна, орієнтована на вирішення конкретних практичних завдань, часто пов'язаних зі стимулюванням позитивних процесів або подоланням кризових явищ.

У Законі України "Про наукову і науково-технічну діяльність" у розділі статей, визначено такі концепції:

1) Фундаментальні наукові дослідження описуються як науковий теоретичний чи експериментальний процес, спрямований на нові пізнання щодо законів природи, суспільства, людини та їх взаємодії.

2) Прикладні наукові дослідження - це наукова і науково-технічна активність, спрямована на отримання і використання знань для практичних цілей [1].

Учені вважають, що наукове відкриття представляє собою незвичний об'єкт інтелектуальної власності. В цивільному праві України виявляються різні системи класифікації щодо інститутів права інтелектуальної власності. Зазвичай ці інститути включають: інститут авторського права та суміжних прав, інститут промислової власності (патентне право та інструменти ідентифікації учасників цивільного обороту) і інститут специфічних об'єктів.

Відповідно до Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" від 26 листопада 2015 року № 848–VIII, наукова діяльність визначається як інтелектуальна творча активність, яка спрямована на отримання нових знань та (або) пошук шляхів їх використання, з фундаментальними і прикладними науковими дослідженнями у якості основних форм цієї діяльності [2].

Відповідно до статті 418 Цивільного кодексу України (далі - ЦК України), право інтелектуальної власності представляє собою право особи на результат своєї інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт, який визначений цим Кодексом та іншими законами [3]. Це означає, що не будь-яка творча або інтелектуальна праця може бути визнана об'єктом інтелектуальної власності та забезпечена захистом цивільного законодавства. Право інтелектуальної власності є недоторканим, іншими словами, ніхто не може бути позбавлений цих прав чи обмежений у їх використанні, за винятком випадків, передбачених законом.

Згідно зі статтею 457 Цивільного кодексу України, наукове відкриття визначається як встановлення раніше невідомих, але об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу, які привносять суттєві зміни в рівень наукового пізнання.

На думку деяких дослідників, термін, який визначений законодавцем, не вичерпно розкриває сутність цієї категорії: хоча зазначено основний зміст даного об'єкта інтелектуальної власності, але не уточнено його характеристики та особливості.

Цивільний кодекс України не визначає, хто саме є суб'єктом права на наукове відкриття, що відрізняє його від більшості інших об'єктів. У статті 458 згадується про "автора" у зв'язку з визначенням основних прав на наукове відкриття [3], але в той же час це поняття не охороняється Законом України "Про авторське право і суміжні права" [4].

Зважаючи на те, що частіше авторами наукових відкриттів є особи, які займаються науковими дослідженнями, доцільно визначити суб'єктів такої діяльності.

Згідно зі статтею 4 Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність", суб'єктами наукової та науково-технічної діяльності є різні особи та юридичні установи, які мають відповідні наукові підрозділи, та громадські наукові організації.

З цих положень можна визначити суб'єкта права на наукове відкриття як особу, чия творча праця лежить в основі цього відкриття. Авторами наукового відкриття можуть бути фізичні особи, а також іноземні громадяни. У випадку, коли наукове відкриття розроблене кількома особами, це призводить до співавторства з цього об'єкта інтелектуальної власності.

Особисті немайнові права належать творцю даного об'єкта інтелектуальної власності, як це підтверджується положенням Цивільного кодексу України. Фізична особа не може відмовитися від цих прав і не може бути позбавлена їх, що відображено у ЦК України.

Наукове відкриття вважається суспільним надбанням, тому відповідно до специфіки цього об'єкта виключне право на нього встановити не можливе. Це означає наявність комплексу немайнових прав, які виникають у автора відкриття при його створенні. Автор має право лише на отримання диплома та одноразової матеріальної винагороди.

Автори наукових відкриттів мають певні привілеї, які включають у себе: право бути визнаним творцем чи автором цього наукового відкриття; можливість надати йому своє ім'я чи спеціальну назву; право захищати його право на інтелектуальну власність від будь-якого порушення, яке може пошкодити честі або репутації автора; та інші особисті немайнові права, які визначені законодавством.

Серед основних прав є право на авторство, яке означає право бути вважаним першовідкривачем певних знань, а також право на використання власного імені, щоб ідентифікувати відкриття.

Вважають, що особисті немайнові права автора наукового відкриття - це абсолютні, невідчужувані, суб'єктивні права, які безстроково охороняються державою та виникають з моменту створення нових раніше невідомих закономірностей, властивостей і явищ.

Після створення наукового відкриття, яке є об'єктом інтелектуальної власності, виникає необхідність отримання правового захисту для цього відкриття.

Охорона прав суб'єктів інтелектуальної власності державою сприяє прогресу у науково-дослідній сфері, розширенню асортименту літературних творів, винаходів,

промислових зразків тощо. Це сприяє технічному розвитку та підвищенню культурного рівня громадян.

Зміст наукового відкриття полягає в знаннях про його природу (закономірності, властивості, явище). Це виявлення суттєвих зв'язків у матеріальному світі, які є необхідними та повторюваними, а не у встановленні раніше невідомих матеріальних об'єктів. Після оприлюднення вони стають загальнодоступними й можуть використовуватись будь-якою зацікавленою особою.

Документ, який гарантує право інтелектуальної власності на наукове відкриття, є диплом наукового відкриття та його реєстрація у державі. Цей диплом підтверджує результати наукової творчості, визначає авторство відкриття та встановлює пріоритетність цього наукового досягнення.

Згідно з пунктом 2 статті 458 Цивільного кодексу України, правове захист наукового відкриття здійснюється відповідно до встановленого законодавством порядку. Однак, у Цивільному кодексі України відсутні норми, які конкретизують специфічні особливості набуття правового захисту для цього незвичайного об'єкта інтелектуальної власності [3].

Висновок. На даний момент, також відсутня чітка процедура державної реєстрації правового захисту наукових відкриттів. Україна має Асоціацію авторів наукових відкриттів, яка реєструє ці відкриття, але це відбувається без належної державної експертизи. Для авторів таких об'єктів, які можуть бути визнані державою науковими відкриттями, актуальним є опублікування як підтвердження пріоритету авторства цього відкриття, а потім реєстрація прав на науковий результат як об'єкт авторського права.

Доцільно також вдосконалити процедуру видання диплома на наукове відкриття. Такі положення було б доцільно включити в відповідному спеціалізованому Законі "Про охорону прав на наукові відкриття".

Якщо автор прагне та має можливість описати процес та результати свого відкриття, він може представити цю інформацію у формі книги, наукової статті, у виступі на конференції та інших подібних форматах. Однак, відповідний усний чи письмовий твір отримує захист вже як об'єкт авторського права.

Список використаних джерел:

1. Булат Є.А. Наукове відкриття як об'єкт цивільних правовідносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2010. 17 с.
2. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26 листопада 2015 р. № 848-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 3. С. 25
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № № 40-44. Ст. 356.
4. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-XII. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 13. Ст. 64.
5. Коросташова І.М. Нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності: питання правової охорони. Інтелектуальна власність : збірник праць / за ред. Р.С. Кіріна ; М-во освіти і науки України ; Нац. гірн. ун-т. 2014. С. 127-138.

СОЦІАЛЬНИЙ ТА ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Сіра Є.О.

Студент 5 групи, 2 курсу, факультету права

Львівський державний університет внутрішніх справ, Україна

Військовослужбовці є рівноправними громадянами держави й мають повний обсяг прав та свобод, визначених міжнародними правовими нормами та відповідними конституційними засадами, серед яких важливе місце посідає право на соціальне забезпечення. Сьогодні військовослужбовців цілком обґрунтовано можна вважати соціально вразливою категорією населення, оскільки додаткові навантаження, покладені на них у зв'язку із виконанням військового обов'язку, не завжди належним чином забезпечені відповідними гарантіями та компенсаціями з боку держави та суспільства.

На сучасному етапі реформування Збройних сил України в умовах трансформації економіки України питання соціального захисту військовослужбовців є проблемним. Це пов'язано зі стрімкими змінами в економіці, у суспільних відносинах, а також у законодавстві, яке регламентує соціальний захист населення і, зокрема, військовослужбовців, реформуванням Збройних сил України та необхідністю наближення їх до європейських стандартів. Військова служба у Збройних силах — це дуже важливий вид діяльності, покликаний гарантувати національну безпеку України. За своєю суттю вона є діяльністю військовослужбовців, для якої характерні певні обмеження: чітка регламентація професійної діяльності, поведінки та побуту; певні обмеження у деяких особистих, громадянських, політичних та соціально-економічних правах; відсутність звичних умов життя; звуження кола людей, з якими спілкується військовослужбовець і його сім'я.

Основна мета соціального захисту військовослужбовців — всебічне забезпечення особового складу та членів їх сімей, яке б компенсувало ті обмеження, що встановлені для військових у діючому законодавстві, та умови служби, які властиві саме цій категорії працівників.

Законодавство про «Соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» базується на Конституції України і складається з цього Закону та інших нормативно-правових актів.

Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлені більш високі норми щодо соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, ніж ті, що містить законодавство України, то застосовуються норми міжнародного договору.

Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» передбачено соціальні гарантії військовослужбовців та членів їх сімей в особливий період.

Військовослужбовці, які були призвані на військову службу під час мобілізації, на особливий період, мають переважне право на укладення контракту на проходження військової служби після завершення особливого періоду.

В особливий період з моменту оголошення мобілізації до часу введення воєнного стану або до моменту прийняття рішення про демобілізацію надання військовослужбовцям щорічних основних відпусток здійснюється за умови одночасної відсутності не більше 30 відсотків загальної чисельності військовослужбовців певної категорії відповідного підрозділу.

В особливий період під час дії воєнного стану військовослужбовцям можуть надаватися частина щорічної основної відпустки, а також відпустка за сімейними обставинами та з інших поважних причин із збереженням грошового забезпечення. Кожна із зазначених відпусток може бути надана тривалістю не більш як 10 календарних днів без урахування часу, необхідного для проїзду в межах України до місця проведення відпустки та назад, але не більше двох діб в один кінець. Частина щорічної основної відпустки може бути надана один раз протягом календарного року за умови одночасної відсутності не більше 30 відсотків загальної чисельності військовослужбовців певної категорії відповідного підрозділу.

Важливою частиною захисту є медична допомога військовослужбовцям, включаючи лікування поранених, реабілітацію та психологічну підтримку.

Військовослужбовці:

- мають право на безоплатну кваліфіковану медичну допомогу у військово-медичних закладах охорони здоров'я (під час призову на навчальні або перевірочні та спеціальні збори);
- на надання медичної допомоги державними або комунальними закладами охорони здоров'я за рахунок Міністерства оборони України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів за відсутності за місцем проходження військової служби, зборів або за місцем проживання військово-медичних закладів охорони здоров'я чи відповідних відділень або спеціального медичного обладнання, а також у невідкладних випадках;
- мають право на безоплатну психологічну допомогу особам, які брали безпосередню участь в антитерористичній операції, у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, у здійсненні заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, чи виконували службово-бойові завдання в екстремальних (бойових) умовах;
- стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України обов'язково проходять відновлювальні (постізоляційні, реінтеграційні) заходи, заходи з адаптації, підтримки (супроводу) після їх звільнення;
- які звільняються або звільнені з військової служби з числа ветеранів війни мають право на безоплатну психологічну допомогу;
- які брали безпосередню участь у здійсненні заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації у період дії воєнного стану можуть бути направлені для надання їм медичної допомоги або проведення медико-психологічної реабілітації до медичних закладів, розташованих за межами України;
- мають право не більше одного разу на рік на санаторно-курортне лікування та відпочинок у санаторіях, будинках відпочинку, пансіонатах і на туристських базах Міністерства оборони України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів з пільговою оплатою вартості путівок у розмірах та порядку, встановлених Кабінетом Міністрів України (безоплатно відповідно до висновку військово-лікарської комісії після стаціонарного лікування в госпіталі);
- за наявності медичних показань забезпечуються безоплатним санаторно-курортним лікуванням (військовослужбовці строкової військової служби, курсанти (слухачі) вищих військових навчальних закладів та курсанти вищих навчальних закладів, які мають військові навчальні підрозділи, навчальних центрів (частин), військовослужбовці-жінки)

- мають право на позачергове одержання путівок до санаторно-курортних та оздоровчих закладів (які отримали захворювання, пов'язане з виконанням обов'язків військової служби, після лікування у військово-медичному закладі охорони здоров'я);
- першочергове надання путівки для санаторно-курортного лікування надаються у першу чергу (зайнятим на роботах із шкідливими умовами праці, а також при особливому характері їх служби, військовослужбовцям, які стали особами з інвалідністю внаслідок бойових дій, учасникам бойових дій і прирівняним до них особам).

Досліджуючи питання О. П. Сайнецького «Особливості соціального забезпечення військовослужбовців ЗС України», зазначено, що це особи, які знаходяться в особливих умовах, умови життя яких суттєво відрізняються від умов життя інших осіб. тому до цієї категорії слід застосовувати саме соціальне забезпечення, яке є конкретним втіленням заходів соціального захисту в особливих випадках, за умови настання соціального ризику. До військовослужбовців та членів їх сімей доцільно застосовувати термін «соціальне забезпечення», а «соціальний захист» — до осіб, звільнених з військової служби, таких, що втратили спроможність самостійно забезпечувати себе та свою сім'ю на належному рівні.

Основними правовими актами, що регулюють права і свободи людини і громадянина, включаючи і військовослужбовців, у правовій державі виступають закони. До законодавчого регулювання соціального захисту військовослужбовців, належать закони України: «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 р., «Про Збройні сили України» від 6 грудня 1991 р., «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 р., «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 р., «Про статус ветеранів військової служби і ветеранів органів внутрішніх справ та їх соціальний захист» від 24 березня 1998 р. та інші

На мою думку, соціальний та правовий захист військовослужбовців є важливою складовою для забезпечення їхнього благополуччя, прав та підтримки в умовах служби та після неї. Ці заходи гарантують особливі пільги, соціальну підтримку та правовий статус для осіб, які присвятили своє життя обслуговуванню країни.

Забезпечення доступу до медичної допомоги, житла, освіти та підтримки для сімей військовослужбовців є не лише моральним обов'язком суспільства перед ними, а й визнанням їхнього внеску у безпеку та захист країни. Правовий статус гарантує їхні права та обов'язки у військовому середовищі, а також визначає привілеї та захист їхніх інтересів.

Важливо забезпечити не лише підтримку під час служби, а й після її завершення, надаючи ветеранам можливості адаптації, психологічну підтримку, медичну допомогу та шляхи перекваліфікації для цивільного життя. Це допомагає військовим ветеранам інтегруватися у суспільство та забезпечує їхню гідність після служби.

Загалом, соціальний та правовий захист військовослужбовців є важливими для забезпечення справедливості, підтримки та визнання внеску цієї групи людей у безпеку та захист своєї країни.

Список використаних джерел:

1. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20 грудня 1991 р.
2. Сайнецький О. П. Зміст та особливості соціального забезпечення військовослужбовців як правового явища [текст] / О. П. сайнецький // Митна справа. — 2013.
3. Про Стратегію воєнної безпеки України : рішення РНБО від 25.03.2021 р. Офіційний вісник України. 2021. № 27. Ст. 1321.
4. Берелет А. «Соціальний та правовий захист військовослужбовців» 2023

СПІВПРАЦЯ ПІВНІЧНИХ КРАЇН У СФЕРІ ОБОРОНИ ТА БЕЗПЕКИ: ЕВОЛЮЦІЯ ПІДХОДІВ

Мусієнко А.О.

аспірантка кафедри права Європейського Союзу
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Співпраця Північних країн у сфері безпеки і оборони в XX – XXI ст. має тривалу історію, багату на проекти забезпечення миру в регіоні. Протягом XVIII – XIX століть Данія, Норвегія, Фінляндія та Швеція, які тривалий час жили у взаємній ворожнечі, роблять перші кроки до формування більш тісного і багатоаспектного (економічного, політичного, культурного, релігійного) міжнародного утворення на основі концепції скандинавізму [1, с. 123–124]. Співпраця мала також і певний оборонний аспект, щоправда зміст і спрямування якого періодично зазнавало змін¹. На початку XX ст. військово-політична інтеграція була ускладнена підписанням Християнського договору про визнання Росією, Німеччиною, Францією та Англією територіальної недоторканності Норвегії (1907 р.) після розриву шведсько-норвезької унії (1905 р.).

Напередодні Першої світової війни Данія, Норвегія ухвалили та Швеція спільну декларацію (1912 р.), в якій виклали спільні правила нейтралітету, насамперед в морській війні, що засвідчило їх відданість миролюбній зовнішній політиці. Готовність дотримуватися повного нейтралітету вказані держави підтвердили під час мирної конференції в Мальме (1914 р.), що не заважало Данії та Швеції демонструвати лояльність Германській імперії², а Норвегії – Британській.

По завершенню Першої світової війни в 1917 р. скандинавські країни підтвердили зовнішньополітичний курс, заснований на дотриманні принципу нейтралітету, що унеможливило їх участь у військово-політичних союзах, ідею створення яких висловлювали Франція та Велика Британія [1, с. 128–129].

У 1919 р. уряд Фінляндії висунув ідею створення Балтійського союзу, який би був створений і функціонував на принципі нейтралітету. У 1920 р. в рамках підготовки до Ризької міжнародної конференції висувалися проекти створення федерацій, окремі з яких передбачали зокрема створення союзу скандинавських країн, Фінляндії, країн Балтії та Польщі або федерації Скандинавських країн і країн Балтії та Фінляндії. Зважаючи на те, незалежність країн Балтії і Польщі розглядалися урядами Данії, Норвегії та Швеції як тимчасове явище, вони спочатку відмовилися обговорювати пропозицію Латвії оголосити Балтійське море нейтральним, а згодом відмовилися від участі і в самій конференції.

Північні країни повернулися до ідеї інтеграції у військово-політичній сфері після Другої світової війни. У 1948 р. мала місце спроба створити Північний оборонний союз, але переговори були важкими: якщо Швеція і Фінляндія вважали за краще дотримуватися політики нейтралітету, то інші країни Північної Європи були орієнтовані на Захід з точки зору майбутньої співпраці в галузі оборони.

¹ Так, Швеція в 1834 р. офіційно заявила про намір дотримуватися нейтральної лінії в європейських та інших конфліктах. Попри це Шведсько-норвезьке королівство надало допомогу Данії під час Першої дансько-німецької війни (1848–1850 рр.), але відмовило у такій допомозі під час Другої дансько-німецької війни (1864 р.).

² Нейтралітет скандинавських країн завадив Британській імперії забезпечити морську блокаду Германській імперії

Після укладання Брюссельського пакту (1948 р.) розпочали переговори про створення автономної північноєвропейської оборони. Стосовно доцільності створення оборонного союзу між Північними країнами було досягнуто згоду, але не змогли узгодити позиції стосовно взаємовідносин зі США, які категорично відмовилися озброювати нейтральні союзи. Зважаючи на те, що здійснити модернізацію збройних сил без допомоги Сполучених Штатів було неможливо, скандинавські країни припинили спроби створити автономний оборонний союз, а Данія, Норвегія та Ісландія 4 квітня 1949 р. підписали Північноатлантичний договір [3].

Швеція та Фінляндія хоч і не приєдналися до Північно-Атлантичного договору, підтримували міцні партнерські відносини з НАТО, що дозволяло їм брати участь в операціях та навчаннях під керівництвом НАТО, а також у визначеній в обміні інформацією та нарощуванні військового потенціалу.

Хоча період «холодної війни» в цілому був відзначений поглибленням співпраці Північних країн, питання безпеки та оборони практично не були присутні на порядку денному: Рада Північних країн (1952 р.) та Рада міністрів Північних країн (1971 р.) не мали мандату на вирішення питань безпеки, а тому ці теми рідко виникали у їх дискусіях. Це, однак, не завадило країнам Північної Європи виступати піонерами у багатьох миротворчих операціях.

Після завершення «холодної війни» оборонна інтеграція переросла в Європейську політику безпеки та оборони, яка відповідно до Лісабонського договору (2009 р.) трансформувалася у Загальну безпекову та оборонну політику Європейського Союзу (CSDP), яка є структурою співробітництва, в рамках якої держави-члени ЄС можуть діяти разом, серед іншого, в місіях і навчаннях. Норвегія та Ісландія, які не є державами-членами ЄС, виключені з цієї співпраці. Швеція та Фінляндія беруть активну участь у CSDP, а Данія, хоча й є членом ЄС, не бере в ній участь.

У 2009 р. відбулася ще одна подія: за результатами доповіді Т. Столтенберга «Північна співпраця в галузі зовнішньої та безпекової політики» [4] раніше створені кооперативні комітети та групи були об'єднані у нову структуру під назвою Північне оборонне співробітництво (NORDEFCO). У 2011 р. Декларацію про солідарність Північних країн¹ було погоджено під час саміту в Хельсінкі [5]. У документі передбачено, що інтенсифіковане Північне співробітництво здійснюватиметься повністю відповідно до політики безпеки та оборони кожної країни та доповнюватиме існуючу європейську та євроатлантичну співробітництво. Декларація не отримала формалізації за зразком ст. 5 Північноатлантичного договору або ст. 222 Лісабонського договору, які містять гарантію того, що країна, яка перебуває в кризі або зазнає агресії, отримає допомогу від інших учасників. Відповідно вказану Декларацію швидше слід розглядати як неформальне вираження північної солідарності («якщо скандинавська країна постраждає, інші, за запитом цієї країни, нададуть допомогу відповідними засобами»).

Слід зазначити, що програма NORDEFCO — це структура співробітництва, а чи не командна структура. Ланцюжки управління та повсякденні операції, як і раніше, здійснюються через національні сили оборони кожної країни. Водночас NORDEFCO розглядається як ключова структура у сфері безпеки та оборони Північних країн, вивівши військову співпрацю на новий рівень. Якщо спочатку вона охоплювала співпрацю країн-засновників (Норвегії, Швеції та Фінляндії), то сьогодні вона включає всі п'ять країн Північної Європи, хоча більша частина співпраці, як і раніше, відбувається між трьома засновниками.

¹ Декларацію підписали Данія, Фінляндія, Ісландія, Норвегія та Швеція.

Регулярні спільні навчання – невід’ємна складова діяльності NORDEFCO. Так, військово-повітряні сили Швеції, Фінляндії та Норвегії проводять щотижневі спільні навчання. Щорічні більші військові навчання. Водночас слабким аспектом діяльності NORDEFCO є відсутність конкретних успіхів у сфері спільних закупівель та об’єднання ресурсів.

Анексія Криму Росією у 2014 р. стала поштовхом для поглиблення оборонної співпраці Північних країн. Крім NORDEFCO, були ініційовані й інші угоди про співпрацю.

Російська агресія проти України, розв’язана в 2022 р., спонукала Фінляндію і Швецію до перегляду політики нейтралітету. Фінляндія та Швеція 18 травня 2022 р. подали заявку на вступ до НАТО. Після ратифікації Фінляндія стала членом НАТО 4 квітня 2023 р. 5 липня 2022 р. НАТО підписало протокол про вступ Швеції до Альянсу, ратифікація якого сьогодні не завершена. Попри це Швецію сьогодні описують як державу, що «вплетена» в Альянс в усьому, крім назви [2].

Список використаних джерел:

1. Архітектура європейської безпеки: історія становлення і розвитку : монографія: у 2 ч. / за наук. ред. професорів А. П. Гетьмана, І. В. Яковюка. Харків. : Право, 2020. Ч.1. Від Давнього Риму до Другої світової війни. 180 с.
2. Ромчук М. С. Від нейтрального статусу до курсу на колективну безпеку: еволюція підходів України до забезпечення національної безпеки. *Проблеми законності*. 2023. Вип. 161. С. 30–56. <https://doi.org/10.21564/2414-990X>.
3. Яковюк І. В., Орловський Р. Р. Європейське оборонне співтовариство: витоки становлення інтеграції в оборонній сфері. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 139. С. 264–277. doi: 10.21564/2414-990x.139.115332.
4. Stoltenberg, T. Nordic Cooperation on foreign and security policy. Proposals presented to the extraordinary meeting of Nordic foreign ministers in Oslo on 9 February 2009. URL: <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/ud/vedlegg/nordicreport.pdf>.
5. The Nordic declaration on solidarity. URL: <https://www.stjornarradid.is/media/utanrikisraduneyti-media/media/nordurlandaskrifstofa/Norraen-samstoduyfirlysing-ENG.pdf>.

СПОСІБ ВЧИНЕННЯ ЯК ОСНОВНИЙ ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДИВЕРСІЙ

Потапов Ярослав Романович

здобувач

ПВНЗ «Європейський університет», Україна

Вивчення особливостей криміналістичної характеристики диверсій допомагає розробляти ефективні стратегії протидії та захисту. Слід розуміти, що з розвитком технологій змінюються і методи диверсій. Тому саме окремі елементи криміналістичної характеристики дозволяють, крім іншого, адаптувати методи розслідування до нових технологій та вдосконалювати засоби їх виявлення та захисту. Адже розуміння особливостей диверсій дозволяє криміналістам розробляти методи та техніки аналізу для виявлення, розслідування та реагування на такі події.

Відповідно до ст. 113 Кримінального кодексу (далі – КК) України диверсія – це вчинення з метою ослаблення держави вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їхньому здоров'ю, на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення, а також вчинення з тією самою метою дій, спрямованих на радіоактивне забруднення, масове отруєння, поширення епідемій, епізоотій чи епіфітотій [1].

Спосіб вчинення кримінального правопорушення свідчить про те, як, яким чином особа вчиняє суспільно небезпечне діяння, які прийоми, методи і засоби вона застосовує для цього. Спосіб вчинення злочину характерний насамперед для злочинної дії як активної, вольової суспільно небезпечної поведінки особи. Звичайно, способи вчинення кримінальних правопорушень повторюються, оскільки злочинець діє в аналогічних умовах, він має соціальні і психологічні типові риси, використовує певні знаряддя і засоби злочину.

Крім того, обрання способу вчинення злочину пов'язане з особливостями особи злочинця (стать, вік, судимість, наявність або відсутність злочинного досвіду тощо) й особливостями об'єкта злочинного посягання (віктимність жертви, відсутність охорони майна тощо). Повторюваність способів вчинення кримінальних правопорушень пов'язана з повторюваністю об'єктивних і суб'єктивних чинників, що їх визначають. У процесі злочинного діяння використання злочинцем певного способу його вчинення означає залишення характерного (типового) комплексу слідів. Саме тому дані про спосіб вчинення кримінального правопорушення дозволяють повноцінно встановити сліди, їх локалізацію, особливості механізму слідоутворення [2, с. 263].

Відповідно до ч. 1 ст. 113 КК України способами вчинення диверсій є:

- 1) вчинення вибухів, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їхньому здоров'ю;
- 2) вчинення підпалів, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їхньому здоров'ю;
- 3) вчинення інших дій, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їхньому здоров'ю;
- 4) вчинення вибухів, спрямованих на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське значення;
- 5) вчинення підпалів, спрямованих на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське значення;

6) вчинення інших дій, спрямованих на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське значення;

7) вчинення вибухів, спрямованих на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають оборонне значення;

8) вчинення підпалів, спрямованих на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають оборонне значення;

9) вчинення інших дій, спрямованих на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають оборонне значення;

10) вчинення дій, спрямованих на радіоактивне забруднення;

11) вчинення дій, спрямованих на масове отруєння;

12) вчинення дій, спрямованих на поширення епідемій;

13) вчинення дій, спрямованих на епізоотії;

14) вчинення дій, спрямованих на епіфітотії [1].

Слід також зазначити, що згідно з Кодексом цивільного захисту епідемія – це виникнення на певній території за певний проміжок часу випадків інфекційної або неінфекційної хвороби, специфічної поведінки, пов'язаної із здоров'ям, або інших подій, пов'язаних із здоров'ям, які перевищують середні багаторічні показники або достовірно перевищують нормальне очікування за відомими або невідомими раніше критеріями та впливають або мають тенденцію до одночасного впливу на непропорційно велику кількість людей у межах населення території. Кількість випадків, що свідчать про наявність епідемії, залежить від збудника, чисельності та типу населення, яке зазнало впливу, попереднього досвіду чи відсутності контакту з хворобою, часу та місця виникнення.

Епізоотія – це широке поширення заразної хвороби тварин за короткий проміжок часу, що значно перевищує звичайний рівень захворюваності на цю хворобу на відповідній території. А епіфітотія – це широке поширення на території однієї або кількох адміністративно-територіальних одиниць заразної хвороби рослин, що значно перевищує звичайний рівень захворюваності на цю хворобу на відповідній території [3].

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 14.01.2024).
2. Цимбал П. В., Кузьменко О. В., Антонюк А. Б., Омельчук Л. В. Криміналістика (у питаннях та відповідях): навчальний посібник. Ірпінь : УДФСУ, 2021. 414 с.
3. Кодекс цивільного захисту: Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#n53> (дата звернення: 14.01.2024).

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ВЧИНЕНОГО НА КАМЕРИ ВІДЕОСПОСТЕРЕЖЕННЯ

Горіла Вікторія Андріївна

Курсантка 5 факультету 4 курсу Інституту підготовки
юридичних кадрів для Служби безпеки України

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Чинний Кримінальний кодекс України визначає крадіжку, як діяння в якому особа таємно викрадає чуже майно. Таємність в цьому контексті значить, що особа яка є суб'єктом кримінального правопорушення усвідомлює, що її дії в цей момент ніхто не бачить. Але є виключення, зокрема, крадіжкою визначаються дії по незаконному заволодінню чужим майном з корисливих мотивів при неосудній або малолітній особі, які через свої особливості не розуміють протиправних дій щодо майна. Крадіжкою є заволодіння чужим майном у випадку коли суб'єкта помітили в момент викрадення майна, але він цього не розуміє. Наразі однією з кваліфікуючих ознак крадіжки, яка відрізняє її від грабежу, є усвідомлення суб'єктом, що в момент правопорушення його не бачить інша людина. В цій тезі буде розглянуто доцільність існування такого кримінального правопорушення як крадіжка, через можливе фіксування камерою відеоспостереження моменту вчинення злочину, що виключить поняття таємності.

При сучасному розвитку передових технологій суспільство все частіше використовує камери відеоспостереження для захисту приватної власності від протиправних посягань. Тому важливо зрозуміти чи має місце різниця для кваліфікації крадіжки те, що особу побачить людина чи камера відеоспостереження.

Для того, щоб відеозапис став складовою кваліфікуючої сторони кримінального правопорушення проти власності, і змінив кваліфікацію з закритого викрадення на відкрите, в першу чергу задля забезпечення прав особи, яка вчинить правопорушення потрібно щоб вона розуміла те, що вона вчиняє відповідні дії на камеру відеоспостереження. Це безпосередньо означає, що камеру має бути добре видно, вона не має бути прихованою. Прикладом може бути викрадення грошових коштів з банку, де камери відеоспостереження встановлені обов'язково, помітно і в великій кількості.

Другим моментом є якість запису. Запис може стати доказом і вплинути на кваліфікацію тільки в випадку відмінної якості зображення, що стовідсотково виключить будь-який сумнів.

Камери, з яких буде передаватися зображення повинні бути сертифіковані державою, як і будь-який прилад, що використовується в кримінальному процесі та процесі доказування.

Вважаю за необхідне роздивитись приклад Китаю, де камери відеоспостереження встановлені на вулицях, в усіх можливих закладах державної і не державної власності, на вході в будинки та навіть в самих під'їздах. Уряд Китаю створив єдину систему, в яку надсилається зображення з кожної камери. Програма за лічені секунди може ідентифікувати людину, та надіслати запит правоохоронцям при вчиненні нею правопорушення. При такій ініціативі поняття таємності може бути присутнє тільки в сліпих зонах таких камер відеоспостереження.

Для України характерним є встановлення камер тільки в конкретних ділянках, де це є необхідним для охорони прав та інтересів осіб та збереження майна. Їх кількість та якість наразі є недостатніми для фіксування кримінальних правопорушень. Тому наразі є недоцільним вважати викрадення майна відкритим та кваліфікувати кримінальне правопорушення як грабіж, якщо момент вчинення був зафіксований відеозаписом.

Список використаних джерел:

1. Куриленко Т.Ю. Актуальні питання кваліфікації крадіжки з урахуванням положень чинного кримінального кодексу України. *Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції*, 30 листоп. 2022 р.
2. Дорохіна, Ю. А. Суб'єктивна сторона злочинів проти власності. *Юридична наука*, 2014, 4: 52.
3. Цвігуненко, В. М. Проблемні питання розмежування крадіжки від грабежу. 2018.
4. Самокиш, І. В. Суб'єктивні ознаки злочинів проти власності за законодавством України та країн Східної Європи SUBJECTIVE FEATURES OF CRIMES AGAINST PROPERTY UNDER THE LEGISLATION OF UKRAINE AND EASTERN EUROPE. *Порівняльно-аналітичне право-електронне наукове фахове видання юри-дичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*, 188.

СУДОВІ ДЕБАТИ ЯК ЕТАП СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Бачинська Наталія Орестівна

адвокат, викладач кафедри цивільного права і процесу
Західноукраїнського національного університету, Україна

Дідушин Васирина Віталіївна

здобувачка вищої освіти юридичного факультету
Західноукраїнський національний університет, Україна

Судові дебати, як етап судового розгляду в цивільному процесі, є однією з ключових складових судової системи, що відіграє надзвичайно важливу роль у вирішенні цивільних спорів. Ця тема має велику актуальність у сучасному світі, де конфлікти та суперечки між особами, підприємствами та іншими юридичними та фізичними особами стають все більш загостреними та складними.

Судові дебати є не тільки важливим етапом в судовому процесі, але й важливою складовою справедливого судочинства, оскільки вони надають можливість сторонам представити свої аргументи та докази перед незалежним судом та отримати об'єктивне рішення. Вони сприяють визначенню фактів, встановленню правових позицій і забезпеченню правосуддя.

Актуальність цієї теми стає особливо важливою в контексті постійних змін у суспільстві, технологічному прогресі, розвитку бізнесу та міжнародних відносинах. Сучасні цивільні суперечки можуть мати складний характер і вимагати детального вивчення, а судові дебати відіграють важливу роль у забезпеченні справедливого вирішення таких спорів.

Судові дебати – це форма мовного спілкування учасників судового процесу, спосіб передачі інформації, переконання суду та осіб, присутніх у залі судового засідання, в істинності висунутих суб'єктами судових дебатів тез і обґрунтованості пропонувананих ними рішень [1].

Судові дебати в цивільному процесі виконують кілька важливих функцій:

- **Захист прав та інтересів сторін** - судові дебати дають сторонам можливість ефективно захищати свої права та інтереси, представляючи свої аргументи і докази перед судом.
- **З'ясування фактів** - під час дебатів сторони представляють свідчення і докази, що сприяють розкриттю обставин справи і допомагають суду з'ясувати фактичну сторону справи.
- **Обґрунтування правових позицій** - судові дебати дозволяють сторонам аргументувати свої правові позиції, вказуючи на відповідність їхніх дій чи позицій законодавству та прецедентам.
- **Прийняття обґрунтованих рішень** - це етап, під час якого суддя має можливість ретельно вивчити аргументи обох сторін та на їхній основі прийняти обґрунтоване рішення.
- **Забезпечення прозорості судового процесу** - судові дебати проводяться відкрито та публічно, що сприяє прозорості та довірі до судової системи.
- **Підвищення якості правосуддя** - під час дебатів суддя має можливість краще зрозуміти сутність справи та вивчити аргументи обох сторін, що допомагає прийняти об'єктивне рішення.

- Забезпечення рівності сторін перед законом - участь у судових дебатах гарантує, що обидві сторони мають рівні можливості представити свої аргументи та вимоги перед судом.

- Вирішення спорів мирним шляхом - судові дебати надають сторонам можливість вирішити свої спори замість того, щоб вдаватися до інших методів розв'язання конфлікту, таких як медіація або альтернативний спосіб вирішення судових спорів [3].

Судові дебати мають велике значення як для захисту учасниками дебатів своїх інтересів, так і для допомоги суду в правильному розгляді справи. Це зумовлено тим, що кожна сторона зі своїх позицій доводить власні висновки судовому слідству, аналізує й оцінює докази, висловлює і подає на розгляд суду свої міркування про доведеність або недоведеність обвинувачення про всі обставини справи, які, на її думку, повинні вплинути на зміст вироку. Кожна сторона подає на розгляд суду свої пропозиції про бажаний характер розгляду справи, виходячи з результатів судового слідства та аналізування правових норм, що стосуються обставин справи. Правом промови під час судових дебатів користуються обвинувачі, захисники, а якщо захисник у судовому засіданні участі не бере, то й підсудний [4].

Першим надається слово позивачеві та його представникові. Треті особи без самостійних вимог виступають у судових дебатах після особи, на стороні якої вони беруть участь. Третя особа, яка заявила самостійні позовні вимоги щодо предмета спору, та її представник у судових дебатах, виступають після сторін.

За клопотанням сторін і третіх осіб у судових дебатах можуть виступати лише їхні представники.

Органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, виступають у судових дебатах першими. За ними виступають особи, в інтересах яких відкрито провадження у справі [2].

Суд встановлює послідовність судових дебатів також у випадках заявлення зустрічного обвинувачення і розгляду справи одночасно за двома скаргами. Суд не може обмежити тривалість судових дебатів певним часом, але голова може зупиняти осіб, які беруть участь у дебатах у випадках, коли вони стосуються обставин, що не стосуються справи, яка розглядається.

Учасник судових дебатів повинні поважати моральні норми, прийняті в суспільстві, і дотримуватися їх. Вони не мають права пропонувати аморальні погляди, демонструвати зневажливе ставлення до моральних цінностей і в такий спосіб відстоювати свої позиції. Ніхто з учасників судових дебатів не має права принижувати гідність осіб, що беруть участь у справі, та інших осіб, починаючи зі своїх «процесуальних противників» і закінчуючи тими, хто у справі участі не бере, але згадується за тією чи іншою справою. Негативна характеристика особистості, що базується на встановлених у суді фактах, є допустимою, але не може використовуватися для принизливих оцінок будь-кого з осіб, яких згадують у судових дебатах [5].

Що стосується оцінок особи супротивної сторони в процесі, то вони в принципі завжди неприпустимі. Під час судових дебатів кожний з учасників має дотримуватися тактовності в спорі з тими, чия думку він не поділяє, а також бути стриманим в оцінці особистості і поведінці на суді експертів, свідків, перекладачів. Сторони в судових дебатах повинні демонструвати повагу до суду, підтримувати його авторитет. Оцінювання поведінки суддів учасниками судових дебатів узагалі є недопустимим.

Сторони у судових дебатах частіше займають різні позиції щодо питання про недоведеність обвинувачення, суттєвих для справи обставин, а також про юридичні

оцінки поведінки підсудного і потерпілого, інших осіб та обставини, що підлягають урахуванню при покаранні, яке застосовує суд. У зв'язку з цим виникає проблема моральної свободи учасника судових дебатів, а у більш конкретному її вияві – проблема обов'язковості говорити суду правду і при судовій промові. Якщо захисну промову вимовляє сам підсудний, що можливо у разі відсутності у справі на законних підставах захисника, то претензій правового характеру, у разі, якщо він говорить суду неправду, до нього пред'явити не можна. Але в моральному плані підсудний не звільняється від зобов'язання бути чесним, уникати брехні [1].

Після промов сторони судових дебатів можуть виступати один раз із реплікою, яка є обов'язковим елементом дебатів. Репліка – це відповідь, заперечення одного учасника судових дебатів на заяву іншого, зроблені в судовій промові або репліці. Прокурор з реплікою виступає лише у випадках, коли, на його думку, у промові захисника перевернуті факти, надана неправильна юридична оцінка справи тощо. Репліка не повинна бути використана прокурором для повторення вже сказаного або заперечена запитаннями, що не мають принципового значення. Для захисника і підсудного репліка слугує засобом викладання думок з приводу положень і доводів, висунутих у репліках прокурора. Право останньої репліки завжди належить захиснику і підсудному [4].

По закінченні судових дебатів, але до того часу, коли суд перейде в нарадчу кімнату, обвинувач, захисник, підсудний, а також потерпілий можуть подати суду в письмовій формі формулювання рішення з приводу питань, що були обговорені. Ці формулювання не мають для суду обов'язкової сили, але вони мусять обговорюватися суддями в нарадчій кімнаті і можуть бути враховані при постановці рішення.

Отже, судові дебати є важливим етапом у цивільному судочинстві, оскільки вони сприяють належному розгляду справи та досягненню справедливого рішення. Цей етап надає сторонам можливість усно викласти свої позиції, аргументи та докази перед судом. Висновок, який формулюється під час судових дебатів, є суттєвим елементом, що впливає на прийняття судовим органом остаточного рішення.

Під час судових дебатів сторони мають можливість висвітлити суттєві аспекти справи, підтверджуючи свою позицію та спростовуючи аргументи противної сторони. Це сприяє уточненню обставин справи та визначенню її ключових питань для судового розгляду. Завдяки цьому етапу сторони мають можливість ефективно вплинути на рішення суду шляхом переконливого викладення своїх аргументів.

Судові дебати також допомагають суду отримати повніше уявлення про фактичні обставини справи та правові питання, що розглядаються. Вони сприяють зближенню позицій сторін, виявленню недоліків у доказах або аргументації, а також сприяють об'єктивному та ретельному аналізу всіх аспектів справи.

Список використаних джерел:

1. Луспеник Д. Розгляд цивільних справ судом першої інстанції. Харків, 2017. 480 с.
2. Тимченко Г. Судові дебати як етап судового розгляду в цивільному процесі. *Право України*. 2020. № 6. С. 125–128.
3. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV : станом на 18 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 02.11.2023).
4. Шепета Т., Будяченко О. Судові дебати як етап судового розгляду в цивільному процесі. *Проблемні питання правоохоронної та правозахисної діяльності в контексті євроінтеграційних тенденцій* : міжнар. курсантсько-студент. наук.-практ. конф., м. Одеса, 5 квіт. 2019 р. С. 399–401.
5. Ясинок М. Судові дебати: право, психологія, риторика. *Монографія*. Київ, 2019.

ТАКТИЧНІ ПРИЙОМИ ВВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ ПРАЦІВНИКІВ В ОПЕРАТИВНУ РОЗРОБКУ КРИМІНАЛЬНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Філімоненко Нікіта Юрійович

здобувач вищої освіти III курсу факультету
підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Олексенко Володимир Григорович

старший викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

В сучасних умовах, коли глобалізація, технологічний прогрес та соціокультурні зміни призводять до посилення мобільності й анонімності особи, злочинні структури також адаптуються, стаючи все більш схованими та вивертеними. В результаті цього для правоохоронних органів виникає виклик у виявленні та протидії злочинності, особливо організованих.

Національна поліція України, як ключовий орган, що відповідає за забезпечення безпеки громадян та протидію злочинності, постійно шукає нові методи та підходи для ефективного виконання своїх завдань. В такому контексті використання негласних працівників стає одним з насущних і актуальних інструментів у боротьбі з злочинами.

Негласний працівник є особливою фігурою в системі правоохоронної діяльності, використовуваною для отримання інформації з середини потенційно злочинних структур. Проте перед тим, як глибше вивчати його роль та специфіку діяльності, необхідно чітко визначити саме поняття негласного працівника.

Основна особливість негласного працівника полягає в його невидимості для зовнішнього світу як співробітника правоохоронних органів. Для отримання необхідної інформації негласний працівник часто вступає в довірливі відносини з цільовими особами або групами. Діяльність негласного працівника часто пов'язана з великим ризиком через можливість виявлення його справжньої ролі. На відміну від формальних співробітників правоохоронних органів, негласний працівник не має офіційного статусу та повноважень. Його діяльність регулюється конфіденційними угодами і специфічними умовами співпраці. Мотивація негласних працівників може бути різною: від альтруїстичних бажань допомогти суспільству до особистих інтересів, таких як безпека, винагорода або інші стимули.

При використанні негласних працівників важливо дотримуватися правової бази країни, оскільки їх діяльність зачіпає такі важливі аспекти як права особи, конфіденційність інформації та забезпечення громадської безпеки. Так, правову основу конфіденційного співробітництва під час розкриття та розслідування злочинів наразі становить не лише Кримінальний процесуальний кодекс України, а й Закони України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про Службу безпеки України», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та інші нормативно-правові акти, у тому числі й з обмеженим доступом [1, ст. 51].

Дотримання правової бази під час використання негласних працівників є критично важливим, оскільки це не тільки забезпечує законність дій правоохоронних органів, але і встановлює довіру до системи серед громадськості.

Слід відокремити достатньо уваги до розробки та відточення "легенди" для негласного працівника – створення йому певного минулого, яке б пов'язувало його з діяльністю, в якій він буде задіяний; також тренуванню навичок спілкування, вміння швидко реагувати на незаплановані обставини, підтримка стресостійкості, вивчення та відточення методик самозахисту, а також основ безпеки під час виконання завдань. Введення негласного працівника у злочинне середовище або конкретну групу є критичним етапом, який вимагає точної стратегії та досконалого виконання. Сформована "легенда" для негласного працівника має бути правдоподібною, відповідати його віковій категорії, соціальному статусу та іншим особистим характеристикам. "Легенда" може включати інформацію про родину, освіту, роботу, хобі, минулі події з життя та інше. Важливо, щоб вона була простою для запам'ятовування і не суперечила фактам з реального життя негласного працівника [2, ст. 136].

Вибір кандидатури для ролі негласного працівника є однією з найважливіших і найскладніших етапів у процесі оперативної розробки. При цьому необхідно враховувати цілий ряд критеріїв:

- Психологічна стійкість: Негласний працівник часто опиняється в стресових ситуаціях, де він повинен діяти швидко і правильно, не втрачаючи самоконтролю. Особа повинна мати високий рівень психологічної стійкості, здатність адаптуватися до різних ситуацій і вести себе природно.

- Незаангажованість у злочинах: Кандидат не повинен мати кримінального минулого або зв'язків із злочинними структурами. Це забезпечує його непідозрілість для потенційних "мет", а також підвищує довіру до нього з боку правоохоронців.

- Здатність до адаптації та імпровізації: Уміння швидко адаптуватися до змінюваних умов і обставин, імпровізувати на ходу, винаходити нові способи комунікації або взаємодії можуть виявитися вкрай корисними в роботі.

- Мотивація: Важливо зрозуміти, що мотивує особу стати негласним працівником. Це може бути особистий інтерес, бажання допомогти суспільству, або інші причини. Мотивація повинна бути сильною і стійкою.

- Навички спілкування: Негласному працівнику доведеться спілкуватися з різними особами, тому він повинен володіти високими комунікативними навичками.

- Біографічні дані: Певні біографічні особливості можуть сприяти введенню негласного працівника в конкретне середовище або групу. Наприклад, попередній досвід роботи в певній галузі, знання мови тощо.

При виборі кандидатури необхідно провести детальний аналіз всіх цих факторів, а також виконати ряд перевірок (в тому числі психологічних), щоб бути впевненим у правильності свого вибору.

Підготовка негласного працівника до виконання своїх обов'язків вимагає багатоаспектної підготовки. Він повинен бути ознайомлений з основами оперативно-розшукової діяльності, законодавчою базою, що регулює діяльність негласних працівників, знати основи психології спілкування, особливостей взаємодії з представниками злочинного світу, а також окремо - з особливостями конкретної злочинної групи, до якої планується введення.

Негласний працівник повинен демонструвати лояльність, довіру та активний інтерес до діяльності групи. Важливо уникати підозрюваності, зайвої активності або, навпаки, пасивності. Необхідно знаходити золоту середину, щоб не викликати підозр

у членів групи. Важливо встановити довірливі стосунки з ключовими членами групи або особами, які мають важливу інформацію. Можливе використання різних тактичних прийомів: спільна участь у діяльності групи, вирішення спільних проблем, допомога в складних ситуаціях тощо.

Введення негласного працівника є складним процесом, який вимагає від нього максимальної зосередженості, уваги до деталей та гнучкості в діях. Це також велика відповідальність перед правоохоронними органами, які повинні забезпечити його безпеку та підтримку на всіх етапах діяльності.

Необхідно організувати "випадкові" зустрічі, спільне відвідування заходів, участь в діяльності, яка б може зацікавити цільову групу. Використання посередників або осіб, які можуть зробити рекомендацію чи представлення негласного працівника. Негласний працівник повинен брати активну участь у діяльності групи, демонструвати свою корисність та лояльність, але уникати надмірного зосередження на собі уваги, не демонстрування занадто глибоких знань у питаннях, що можуть викликати підозру. Таким чином, негласний працівник поступово налагодить довірливі відносини з ключовими особами в групі. Допустимо використання тактичних прийомів для зміцнення своєї позиції в групі, таких як взаємодопомога, спільне проведення часу поза основною діяльністю групи.

У практиці оперативно-розшукової діяльності можуть бути й інші способи уберігання негласних працівників від розшифрування. Вирішуючи ці завдання, слід завжди пам'ятати, що однією з умов уберігання негласного працівника від розшифрування є своєчасне та усестороннє продумане, засноване на врахуванні обставин і можливостей, планування цих заходів при суворому дотриманні законності та узгодженні дій зі слідчим [3, ст. 102].

У загальному контексті, правильно організована робота з негласними працівниками може стати незамінним інструментом у боротьбі з організованою злочинністю та іншими формами незаконної діяльності. З огляду на велику відповідальність і можливі ризики, ця робота вимагає максимальної уваги, професіоналізму та підтримки на всіх рівнях управління.

Список використаних джерел:

1. Сергеева Д. Б. Негласне співробітництво в кримінальному процесі. Вісник кримінального судочинства. 2016. № 4. Ст. 47-54.
2. Кузнichenko С. О. Міждисциплінарна спрямованість легендування негласних слідчих (розшукових) дій. Південноукраїнський правничий часопис. 2014. № 1. Ст. 135-137.
3. Мукоїда Р. В. Оперативно-розшукова тактика : навч.-метод. посіб. / за ред. В. Мукоїда, А. О. Шелехов, С. В. Албул, В. Б. Любчик; за заг. ред. С. В. Кузнichenko. Одеса: ОДУВС. 2013. 206 с.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОГЛЯДУ ТА ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТРУПІВ У КОНТЕКСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Загородній Євгеній Олегович

Аспірант

Національна академія внутрішніх справ, Україна

З 2014 року на території України тривають воєнні дії, які приносять окрім масової розрухи, ще й смерті тисяч людей, у тому числі, цивільного населення.

З лютого 2022 року такі воєнні дії набули масового характеру: бойові дії велися на території 10 областей. Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом № 2102-IX від 24.02.2022, вирішено ввести в Україні воєнний стан [1], який неодноразово було продовжено. Введення воєнного стану обумовило внесення змін до чинних нормативно-правових актів задля забезпечення відповідності законодавства суспільним відносинам та полегшення діяльності правоохоронних органів у світлі активних бойових дій на значній території України. Головною метою удосконалення масиву нормативно-правових актів з означеного питання є забезпечення швидкого реагування та якісного документування кримінальних правопорушень, зокрема, пов'язаних із загибеллю людей.

Початкова інформація про обставини вчинення кримінального правопорушення отримується працівниками правоохоронних органів під час проведення огляду місця події. Огляд місця події під час досудового розслідування воєнних та пов'язаних із ними злочинів проводиться слідчо-оперативною групою у порядку, визначеному КПК України, зокрема йдеться про наступні статті: ст. 223 «Вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій»; ст. 233 «Проникнення до житла чи іншого володіння особи»; ст. 237 «Огляд»; ст. 238 «Огляд трупа»; ст. 239 «Огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією»; ст. 615 «Особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану».

Водночас законодавець дозволяє проведення огляду місця події у невідкладних випадках до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ч. 3 ст. 214 КПК України) [2], що особливо актуально для забезпечення швидкого збирання доказів після артилерійських та ракетних обстрілів.

Питання забезпечення вилучення, передачі та репатріації тіл (останків) загиблих під час воєнних дій регламентовані постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2022 року № 698 «Деякі питання забезпечення вилучення, передачі та репатріації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) у зв'язку із збройною агресією проти України».

Постановою від 17 червня 2022 року № 698 передбачено, що місцеві адміністрації за участю органів місцевого самоврядування організовують забезпечення вилучення тіл (останків). З метою вилучення тіл (останків), речей і документів загиблих (померлих) осіб місцеві адміністрації утворюють спеціальні групи у складі компетентних суб'єктів та інших осіб і визначають їх керівників.

Місцеві адміністрації організовують оперативне отримання інформації від компетентних суб'єктів, інших юридичних та фізичних осіб про місцезнаходження тіл (останків), для чого при відповідних адміністраціях створюються кол-центри.

Компетентні суб'єкти оперативно інформують місцеві адміністрації через кол-центри про місцезнаходження тіл (останків). Місцеві адміністрації забезпечують оперативну передачу інформації, одержаної кол-центрами, до Національної поліції.

Після отримання та узагальнення повідомлень до кол-центрів працівники ДСНС перевіряють місцезнаходження тіл (останків) на наявність вибухонебезпечних предметів, сучасних боєприпасів та підривних засобів і знешкоджують їх у разі виявлення. Після перевірки та знешкодження вибухонебезпечних предметів, сучасних боєприпасів та підривних засобів у разі їх виявлення в місці, де знайдені тіла (останки), працівники Національної поліції перевіряють тіла (останки) на наявність вибухонебезпечних предметів, сучасних боєприпасів та підривних засобів і знешкоджують.

Місцеві адміністрації організовують виїзд спеціальних груп для вилучення тіл (останків) не пізніше наступного дня після перевірки та знешкодження вибухонебезпечних предметів, сучасних боєприпасів та підривних засобів у разі їх виявлення [3].

Дозволяється проводити огляд місця події виключно після підтвердження відповідними спеціалістами (вибухотехніками/саперами) відсутності небезпечних вибухових матеріалів на території місця проведення огляду. До складу слідчо-оперативної групи входять, окрім слідчого, працівника оперативного підрозділу, спеціалісти вибухотехнічної служби, з питань застосування ракетних військ та артилерії, а також військової авіації; криміналісти; судово-медичний експерт; спеціаліст із питань озброєння, фрагментів боєприпасів. Також до огляду місця події при розслідуванні воєнних та пов'язаних із ними злочинів можуть бути залучені сапери Збройних Сил України, працівники ДСНС, військові (місцеві провідники), працівники моргу або волонтери, які доставлятимуть трупи оглянутих осіб, та особи (волонтери), які проводитимуть роботи з розкопування могил [4].

Відповідно до пункту 1 розділу III Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України, Офісу Генерального прокурора від 09 березня 2022 року № 177/450/46 огляд трупа на місці його виявлення проводиться слідчим із залученням судово-медичного експерта або лікаря. У разі неможливості огляду трупа на місці його виявлення (обстріли, проведення бойових дій тощо) огляд трупа здійснюється слідчим в бюро судово-медичної експертизи або іншому спеціально визначеному та облаштованому безпечному місці, із залученням судово-медичного експерта або лікаря з можливим подальшим направленням трупа для проведення судово-медичної експертизи (розтину) трупа [5].

Водночас навіть у випадку фіксації смерті особи, яка була захоронена, зокрема у місцях масових поховань, вчинених військовими країни агресора – російської федерації, мова йде не про ексгумацію, а про огляд місця події. Ексгумація позначає собою процес вилучення трупа з законного місця поховання при необхідності його огляду, проведення експертизи тощо. У той час, як огляд місця події проводиться з метою фіксації слідів вчинення кримінального правопорушення при первинному виявленні.

При огляді місця події загалом, а також огляді трупа зокрема, фіксується місце вчинення кримінального правопорушення, описується обстановка вчинення кримінального правопорушення, підлягають вилученню та упакуванню сліди події. Перед переміщенням трупа прокурор/слідчий повинен забезпечити, щоб місце кримінального правопорушення повністю було задокументоване, сфотографоване та складена його схема [6].

Наступним завданням, що постає перед правоохоронними органами після виявлення кримінального правопорушення, яким було заподіяно смерть особі в ході бойових дій, є проведення слідчих заходів з метою ідентифікації жертви. При цьому, іноді ідентифікувати тіла та останки дуже складно. Зокрема, у місті Бучі Київської області у братських могилах були знайдені тіла кількох десятків осіб, від деяких залишилися лише фрагменти, як наслідок – деяких так і не вдалося ідентифікувати.

Процес ідентифікації жертв проходить кілька етапів. Так, на початку виконується збір інформації про місце виникнення подій, обставини загибелі, особливості місця виявлення тіла, а також збираються будь-які особисті речі чи документи, що можуть служити для ідентифікації. Зокрема, в окремих жертв знаходили документи, які полегшували ідентифікацію.

Наступним етапом йде медичний огляд для визначення причин смерті та будь-яких медичних характеристик. Автопсія може бути проведена для отримання додаткової медичної інформації. При цьому, відбувається збір проб біологічних матеріалів (кров, ДНК, волосся) для подальшого аналізу та порівняння з існуючими записами.

Фотографії та відео можуть допомагати в документуванні зовнішнього вигляду та особливостей жертви. Особлива увага також приділяється визначенню антропологічних параметрів, таких як ріст, статура, структура скелета, що може допомогти в ідентифікації.

Далі залучаються експерти з різних галузей для порівняння отриманих даних з існуючими записами та базами даних. Зокрема, станом на сьогодні активно застосовуються сучасні технології, такі як системи розпізнавання обличчя, ДНК-ідентифікація, для встановлення особи. Хоча на сьогодні термін проведення ДНК-експертизи значно зріс (через велику кількість призначення таких експертиз) та становить від одного до шести місяців.

Таким чином, огляд та ідентифікація трупа є важливими етапами не лише для встановлення особи жертви правопорушення, а й для документування злочинів з метою притягнення винних до відповідальності, у тому числі, на рівні міжнародних організацій. Ключова проблема проведення огляду місця події та огляду трупів полягає в тому, що воєнні злочинці досить часто використовують вибухові предмети з метою замінування трупів (зокрема, особливо активно таке було застосовано у Київській області), а також сам огляд може відбуватися в період артилерійського чи ракетного обстрілу. Ідентифікації жертв воєнних дій передбачає собою проведення багатьох стадій, хоча навіть детальне дотримання порядку ідентифікації не гарантує встановлення особи загиблого.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022. Київ, 24 лютого 2022 року.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88.
3. Постанова КМУ від 17 червня 2022 р. № 698 «Деякі питання забезпечення вилучення, передачі та репатріації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) у зв'язку із збройною агресією проти України».

4. Пам'ятка для випускників закладів вищої освіти МВС України з документування злочинів, пов'язаних із збройною агресією РФ проти України : [практ. посіб.] / кол. авт.-уклад.: О. А. Моргунов, О. М. Музичук, В. В. Романюк та ін. ; упоряд.: В. О. Невядовський ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 42 с.
5. Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України, Офісу Генерального прокурора «Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України» від 09.03.2022 року № 177/450/46.
6. Пам'ятка щодо особливостей розслідування фактів умисних вбивств захищених осіб в умовах збройного конфлікту. Київ: Офіс Генерального прокурора України; Тренінговий центр прокурорів України, 2022. 21 с.

СЕКЦІЯ VIII. ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Богомаз Даніїл Романович

здобувач вищої освіти 3 курсу
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Володимир Олексенко

старший викладач кафедри
оперативно-розшукової діяльності

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Один із ключових аспектів правового життя країни становить законодавче регулювання оперативно-розшукової діяльності. У сучасному українському суспільстві ця тема набуває особливого значення через постійні зміни в технологіях, суспільних вимогах та необхідності забезпечення правової безпеки. Оперативно-розшукова діяльність є важливим інструментом в боротьбі зі злочинністю та забезпеченні правопорядку. Законодавче регулювання цієї сфери визначає не лише права та обов'язки правоохоронних органів, але й гарантує захист особистих прав і свобод громадян.

Україна активно працює над удосконаленням законодавства щодо оперативно-розшукової діяльності, враховуючи міжнародні стандарти та кращі практики інших країн. Зміни та поправки в законодавстві спрямовані на забезпечення більшої ефективності роботи правоохоронних органів, а також захисту приватності та прав людини. Розгляд аспектів законодавчого регулювання оперативно-розшукової діяльності українською системою правосуддя сприяє формуванню балансу між потребами суспільства у безпеці та необхідністю захисту особистих прав та свобод громадян [1, с. 7].

Істотною проблемою законодавчого регулювання ОРД є недосконалість законодавчих норм, на яких ґрунтується її інформаційно-аналітичне забезпечення. Серед основних проблем в цьому контексті виокремлено відсутність необхідних правових основ і нечіткості механізму їх правового регулювання, які потребують системного оновлення та доповнення відповідних положень Кримінального процесуального кодексу України, а також законів "Про оперативно-розшукову діяльність" та "Про державну таємницю", через створення цільових підзаконних актів відомчого (міжвідомчого) характеру [2, с. 14].

Основна мета змін полягає у наданні оперативним підрозділам належних повноважень та усуненні перешкод для збереження, накопичення та обробки інформації, отриманої в ході оперативно-розшукової діяльності, виконання завдань слідчого та прокурора щодо проведення необхідних заходів. Також важливими є можливість консолідації цієї інформації у цифровому форматі, за винятком даних, що становлять державну таємницю, спрощення обміну потрібною інформацією між різними оперативними підрозділами правоохоронних органів через переведення запитів у цифровий формат та скорочення часу на отримання відповідей, а також впровадження юридичних та технічних засобів для запобігання незаконному використанню цієї інформації.

Однією з ключових пропозицій для вирішення цієї проблеми може бути створення чітких і конкретних правових норм, що визначають умови та обмеження для здійснення оперативних заходів з метою запобігання злочинам. Це може включати уточнення підстав для втручання правоохоронних органів у превентивні заходи, які б дозволяли їм ефективно діяти відповідно до закону, не порушуючи права громадян та забезпечуючи правовий захист усім учасникам процесу [3, с. 72].

Покращення законодавства у сфері оперативно-розшукової діяльності в Україні вимагає точного уточнення підстав та критеріїв для проведення оперативних заходів, забезпечуючи відповідність дій правоохоронних органів закону, а також ефективний захист особистих прав і свобод громадян. Необхідно забезпечити баланс між потребами у проведенні заходів безпеки та захистом приватності людей.

У висновку слід зазначити, що законодавче регулювання оперативно-розшукової діяльності в Україні в наявному вигляді потребує уважного розгляду та системного оновлення. Проблеми, пов'язані з відсутністю чітких підстав для проведення оперативних заходів у попередженні злочинів та збереженні прав та свобод громадян, визначають необхідність реформ у цій сфері. Розвиток правового положення має враховувати зміни в технологічному та суспільному середовищі, забезпечуючи ефективність правоохоронних органів та одночасно гарантуючи захист особистих прав та конфіденційної інформації. У перспективі, важливо враховувати найкращі міжнародні практики та забезпечити взаємодію між всіма сторонами - правоохоронними органами, громадськістю та законодавчою владою, щоб досягти балансу між потребами безпеки та захистом особистих свобод.

Список використаних джерел:

1. Про оперативно-розшукову діяльність: закон України № 2135-XII від 18.02.1992. URL: <https://zakon.cc/law/document/read/2135-12>
2. Грібов М. Л., Козаченко О. І. Шляхи вдосконалення правового регулювання негласного співробітництва. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2020. № 2 (115). С. 14
3. Князєв С. М. Негласна робота як фундаментальна категорія теорії оперативно-розшукової діяльності та кримінального процесу. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2019. № 2 (18). С. 72

ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Бурда Артур Юрійович

Курсант 2-го курсу факультету

Підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Молчанов Ростислав Юрійович

доцент кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності
факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності

кандидат юридичних наук, підполковник поліції

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

За останні двадцять років система державних органів, які забезпечують законність та правопорядок у нашій країні, піддавалася неодноразовим змінам. Утворення або скасування тих чи інших органів публічної влади мають об'єктивну причину, спрямовані на вдосконалення правозастосування у різних галузях суспільно корисної діяльності.

Контрольні функції із забезпечення режиму обороту зброї також покладено на МВС.

Незважаючи на передачу МВС більшої частини повноважень у сфері обороту зброї, НП продовжують брати участь у виконанні контрольних заходів у цьому напрямку[4].

На жаль, у наукових працях, виданих останніми роками, комплексного аналізу всього обсягу повноважень поліції з контролю за обігом зброї не проводилося. В основному автори обмежувалися розглядом окремих проблем правозастосовчої діяльності дільничних уповноважених поліції [1, с. 32–33; 2, с. 153–156], що, звичайно ж, не можна вважати достатнім для цілісного уявлення про обсяг та межі компетенції поліції у сфері обігу зброї.

У Законі про Національну поліцію також визначено права співробітників поліції, які, на наш погляд, не забезпечують повною мірою реалізацію їхніх обов'язків щодо контролю у сфері обороту зброї.

У статті називаються такі правомочності посадових осіб поліції у сфері обігу зброї:

1) здійснювати особистий огляд громадян, огляд речей, що знаходяться при них, а також огляд їх транспортних засобів за наявності даних про те, що ці громадяни мають при собі зброю, боєприпаси, набої до зброї, вилучати зазначені предмети за відсутності законних підстав для їх носіння чи зберігання; брати участь у огляді пасажирів, їх багажу на залізничному, водному чи повітряному транспорті, метрополітені та інших видах позавуличного транспорту або здійснення такого огляду самостійно з метою вилучення речей та предметів, заборонених для перевезення транспортними засобами. Найчастіше зазначені права реалізуються співробітниками патрульно-постової служби поліції;

2) перевіряти місця зберігання, торгівлі, колекціонування та експонування зброї, основних частин вогнепальної зброї, якщо є дані, що дають підстави підозрювати громадян у скоєнні злочину, або є підстави для порушення справи про

адміністративне правопорушення; перевіряти у громадян документи, що підтверджують законність володіння (використання) ними цивільною чи службовою зброєю [3].

Взаємодія оперативних підрозділів у протидії кримінальним правопорушенням у сфері незаконного обігу зброї, що вчиняються організованою злочинністю, – це врегульована чинним законодавством та відомчими нормативними актами сукупність заходів, скоординованих за завданнями, метою, часом і місцем, які на підставах системного застосування сил, можливостей, заходів і засобів оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів забезпечують якісну роботу із протидії кримінальним правопорушенням у сфері незаконного обігу зброї [1].

Відсутність єдиного підходу до правового регулювання та стратегічних напрямів державної політики розглянутих суспільних відносин не дозволяють повною мірою керувати процесами легального обороту цивільної зброї.

Ця обставина вказує на необхідність прийняття зважених та системних, а не стихійних і, як вважають деякі автори поверхневих рішень [1, с. 32], до того ж, переважно спрямованих на посилення чинного «збройового» законодавства.

Злагожденість дій правоохоронних (поліцейських) органів у сфері обороту зброї нині залишається головним завданням. Саме міжвідомчі механізми взаємодії дозволять забезпечити стабільну, згуртовану та ефективну систему державного контролю за обігом цивільної зброї з чіткою регламентацією повноважень, у тому числі щодо застосування окремих заходів адміністративно-правового примусу.

Список використаних джерел:

1. Волокітенко, І. О. "Шляхи вдосконалення діяльності превентивних підрозділів Національної поліції України у сфері дотримання прав та свобод людини." 2021 р.
2. Іванов, антон олександрович. "Превентивна діяльність органів поліції: реалії та виклики в умовах воєнного стану." 2022 р.
3. Ноздрін Д. До питання організації взаємодії оперативних підрозділів органів внутрішніх справ у протидії злочинам у сфері незаконного обігу синтетичних наркотичних засобів. Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Одеса : НУ «Одеська юридична академія», 2012. С. 429-431.
4. Юхно О. О. Актуальні аспекти взаємодії оперативних підрозділів органів внутрішніх справ при запобіганні, припиненні та розкритті злочинів. Південноукраїнський правничий часопис. 2009. № 4. С. 32–36

ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТА МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВОГНЕВІЙ ПІДГОТОВЦІ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

Наточій Анатолій Дмитрович

ORCID ID: 0000-0002-4227-5251

старший викладач кафедри ТСП

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Тінін Дмитро Геннадійович

ORCID ID: 0000-0002-8593-1706

старший викладач кафедри ТСП, майор поліції

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Анотація. Сучасна освіта досить тісно пов'язана з мультимедійним забезпеченням безпосередньо самого навчального процесу. Інтерактивні та мультимедійні технології, які застосовуються під час підготовки правоохоронців нашої держави та зарубіжних країн, мають досить широкий спектр та різноманіття.

В умовах воєнного стану в Україні виникла необхідність підготовки поліцейських до несення служби в умовах ускладненої обстановки. У зв'язку з цим важливим аспектом постало запровадження таких технологій у навчальну програму вогневої підготовки правоохоронців.

Ми розглянули кілька питань, пов'язаних із практичною підготовкою правоохоронців щодо впевненого і безпечного поводження з вогнепальною зброєю під час їх службової діяльності. Для досягнення цієї мети, ми пропонуємо розглянути впровадження інтерактивних та мультимедійних технологій у програму службової підготовки працівників поліції.

В роботі розглянуті різні види стрілецьких тирів, лазерних комплексів та тренажерів, які є ефективними шляхами та методами навчання силовиків. Автори також рекомендують використовувати когнітивні методи навчання, засновані на моделюванні умов, що максимально наближені до реальних, для підвищення ефективності навчання у галузі вогневої підготовки. Детально розглянуті деякі типи тренажерів та тирів, та описано принципи їх роботи.

Використання сучасних технологій під час навчання стрільби виділяється як перспективний напрямок. Через проведений аналіз, обґрунтована необхідність поліпшення підготовки та впровадження сучасної матеріально-технічної бази для якісного та ефективного проведення практичних занять з дисципліни "Вогнева підготовка" у процесі створення системи навчання професійного володіння вогнепальною зброєю, яка повністю задовольняла б вимоги сучасної поліцейської діяльності.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення особливо важливим постало питання забезпечення високого рівня вогневої підготовки поліцейських, оскільки застосування зброї можливе не лише в типових ситуаціях, а й в різних екстремальних та непередбачуваних обставинах. Однак, ситуація в країні диктує умови швидкого забезпечення та досягнення результатів у навчальному процесі не витрачаючи бойових набоїв для тренування. Дані вимоги можуть бути запроваджені за допомогою інноваційних методів навчання у програму «Вогневої підготовки», яка являється однією з важливих практичних складових для підвищення професійного рівня поліцейських.

Метою статті є вирішення таких завдань, як:

1) провести аналіз та систематизацію підходів вогневої підготовки поліцейських та інших правоохоронців з урахуванням існуючих дидактичних засобів (стенди, тренажери, лазерні комплекси тощо), котрі розроблені вітчизняними та зарубіжними виробниками;

2) охарактеризувати можливості інтерактивних та мультимедійних технологій для навчання стрільбі;

3) розкрити переваги інтерактивного навчання на основі застосування деяких мультимедійних технологій, які призначені для вогневої підготовки правоохоронців.

Аналіз останніх публікацій. Забезпеченню підготовки як військовослужбовців, так і правоохоронців, в кожний період часу приділялось дуже багато уваги. Така необхідність супроводжується економічним та соціальним розвитком суспільства. Серед дослідників сучасності необхідно визначити Алексєєва В.Ю., Бобарчука О.А., Соловійова Н.А., Яременко В.А., Яременко С.В., Моргунова О.А., Комісарова О.Г., Покайчука В.Я., Завістовського О.Д., Тимофєєва В.П., Наточій А.Д., Тініна Д.Г., Волкова Ю.М., Костенко А.Б., Івлєва О.М., та ін.

Виклад основного матеріалу. Сучасні умови функціонування Національної поліції України обумовлюють необхідність удосконалення навичок вмілого поводження з вогнепальною зброєю, знань правових підстав її застосування і використання в процесі виконання службово-оперативних та службово-бойових завдань. Саме такі знання і навички можна здобути під час вивчення дисципліни «Вогнева підготовка». «Вогнева підготовка» є однією з основних дисциплін службової підготовки працівника поліції [1, с. 330].

На сьогодні професійна спрямованість передбачає розуміння і внутрішнє сприйняття цілей і завдань професійної діяльності. Зміни, котрі відбуваються у змісті професійної спрямованості, знаходять своє відображення в тому, що зміцнюють мотиви, котрі пов'язані з професійною діяльністю, викликають покликання до прагнення у добросовісному виконанні власних службових обов'язків, бажанні показати себе в якості кваліфікованого фахівця та досягати успіхів в роботі, посиленні почуття відповідальності [2, с. 98; 3, с. 101]

Реалії сьогодення потребують змін у навчальних програмах підготовки працівників правоохоронних органів, а саме впровадження інтерактивних та мультимедійних методів і технологій при заняттях з вогневої підготовки.

Слід зазначити, що використання цих методів і технологій не виключає вивчення матеріалу традиційними методами, такими як:

- усне викладання навчального матеріалу у вигляді розповіді, пояснення, оповідання, лекції;
- обговорення матеріалу, який вивчається у вигляді бесіди, семінарського заняття, дискусії, мозкового штурму тощо;
- демонстрація, ілюстрація, спостереження прийомів і дій, показ дій окремих поліцейських та ін.;
- самостійне вивчення матеріалу.

Численні дослідження підтверджують успіх системи навчання з використанням мультимедійних технологій. Можна впевнено стверджувати, що увага під час роботи з навчальною інтерактивною програмою на базі мультимедіа, як правило, подвоюється, економія часу, необхідного для вивчення конкретного матеріалу, у середньому становить 30 %, а набуті знання зберігаються в пам'яті набагато довше. Дослідники помітили на численних експериментах виразний зв'язок між методом, за допомогою якого учень освоював матеріал, і здатністю згадати (відновити) цей

матеріал у пам'яті через певний час. Якщо матеріал був звуковим, то людина запам'ятовувала приблизно 1/4 поданої інформації. Якщо інформація була представлена візуально – приблизно 1/3. У разі комбінування впливу (зорового й слухового) запам'ятовування підвищувалося до 1/2, а якщо людина залучалася до активних дій в процесі вивчення, то засвоюваність матеріалу підвищувалася до 2/3 [4, с. 124; 5, с. 61].

Під інтерактивним навчанням ми розуміємо організацію освітнього процесу, який відбувається шляхом постійної активної взаємодії всіх його учасників. Це включає спільне навчання курсантів, колективне і групове взаємонавчання, співпрацю між поліцейським і викладачем як рівноправними суб'єктами освітнього процесу. Вони спільно розуміють мету і завдання навчання, а також рефлексують над своїми знаннями і вміннями. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання реальних життєвих та службово-бойових ситуацій, спільне вирішення проблем на основі аналізу обставин і дій в конкретних умовах, а також використання ролевих ігор та інших методів. Інтерактивний метод означає здатність взаємодіяти у режимі дії, бесіди та діалогу з чимось (наприклад, з комп'ютером) або з кимось (людиною).

Професійна підготовка кадрів для правоохоронних органів в Україні та у країнах Європейського Союзу націлена на ефективне управління персоналом поліцейських органів, на кооперацію між країнами. Для професійного навчання поліцейських розвинених країн властивий прикладний характер освіти, невід'ємний зв'язок здобутих знань та навичок із повсякденною правоохоронною діяльністю. При цьому професійна освіта проводиться у раціональні та обґрунтовані терміни і включає в себе засвоєння теоретичної та практичної частини, їх належне поєднання [6, с. 165; 7, с. 177].

Сучасна програма підготовки поліцейських в США передбачає високу кількість годин, відведених на теоретичну та практичну підготовку до використання вогнепальної зброї. Наприклад, у багатьох штатах Америки, кандидатам на посаду поліцейського необхідно пройти понад 600 годин навчання, що включає в себе теорію, правила безпеки, практичну стрільбу та симуляційні тренування. Можемо визначити наступні принципи організації вогневої підготовки в Америці [8; 9]:

- ретельний відбір кандидатів на посади викладачів з вогневої підготовки;
- застосовується ґрунтовно розроблена і науково обґрунтована методика вогневої підготовки;
- влучній стрільбі зі зброї можна навчити практично будь-яку особу при неухильному виконанні нею усіх рекомендацій викладача-інструктора.

При початковій підготовці американські правоохоронці навчаються правильному положенню для стрільби, відпрацьовують навички утримання зброї, знайомляться з основними правилами влучної стрільби. Це проходить із використанням таких тренажерів, як EST 2000 (Engagement Skills Trainer) та LMTS (Laser Marksmanship Training System), вони призначені для стрілецьких тренувань і допомагають навчати правоохоронців влучній стрільбі, проведення групової тактичної підготовки [10].

У тренажерах EST 2000 (Engagement Skills Trainer) використовується:

- 1) цифрова система передачі відеоінформації;
- 2) екран з високою роздільною здатністю;
- 3) комп'ютерна графіка на ігровій основі;
- 4) точне моделювання законів балістики для максимально реального відтворення віртуальної стрільби.

Слід зазначити, що поряд з електронними тренажерами американські правоохоронці навчаються прицілюванню і за допомогою стрілецьких приладів. Для цього використовуються ортоскопи, бічні дзеркала, масштабні мішені. Крім того, вже на етапі початкової вогневої підготовки достатню увагу та час приділяється навчанню застосування оптичних і коліматорних прицілів, лазерних далекомірів і інших пристроїв. Даний цикл підготовки завершується освоєнням методики ведення бою в місті, лісі, горах і інших особливих умовах [10].

В Німеччині навчальна програма включає в себе теоретичний курс зі стрільби, фізичні вправи та імітаційні ситуації з використанням спеціального спорядження та симуляційних зброєподібних пристроїв. До того ж, поліцейські в Німеччині мають проходити періодичні тренування та атестацію з метою збереження та підвищення рівня професійної компетентності. Крім того, у Німеччині існує спеціальна програма навчання психологічного супроводу оперативно-розшукових дій, яка включає в себе навички розуміння психологічних механізмів протидії злочинцям та спілкування зі свідками та потенційними жертвами. Всі ці підходи сприяють не лише ефективному використанню зброї та інших силових засобів, а й розвитку навичок спілкування та психологічної підтримки громадян в надзвичайних ситуаціях [11].

В Німеччині на заняттях з вогневої підготовки застосовують інтерактивний лазерний комплекс ePresenter T1. Він призначений для відпрацювання навчальних вправ зі стрілецької зброї. Тренажер побудований на принципі інтерактивного інфрачервоного лазерного імітатора стрілецької зброї і використовується для проведення імітаційних стрільб. Навчання на тренажері дозволяє оволодіти навичками швидкого прицілювання, утримання цілі на лінії прицілювання та здійснення пострілу, тренування м'язової пам'яті, рефлексія, вправи на швидкісну стрільбу, бінокулярна стрільба, тощо.

Для покращення вогневої підготовки поліцейських за допомогою інтерактивного мультимедійного обладнання, основними умовами являються:

1) моделювання різних динамічних життєвих ситуацій та виконання службово-бойових завдань з використанням вогнепальної зброї поліцейськими.

2) створення тренувального інтерактивного середовища, що передає враження присутності стрільця в реальних умовах, з можливістю повторення створених сценаріїв, критичного аналізу дій стрільця за допомогою стоп-кадрів для досягнення позитивних результатів (правомірний використання зброї, точність пострілів, швидкість реакції) в екстремальних умовах.

3) тренування та змагання великої кількості стрільців одночасно.

4) навчання стрільців реагувати на зміну обстановки, використовуючи укриття для забезпечення власної безпеки, а також вести прицілювання в незручних і непередбачуваних позиціях.

5) економія коштів на закупівлі боєприпасів завдяки повному виконанню освітніх завдань щодо розвитку навичок ефективного володіння бойовою зброєю (досягнення точності пострілів), що є основною метою вогневої підготовки правоохоронців.

Один з методів педагогічних засобів для вдосконалення навичок стрільби включає спеціальний стенд для навчання стрільби з рухом автомобіля. Макет такого стенду був розроблений фахівцями ДНДІ МВС України спільно з працівниками ТОВ "Герц" у вересні 2016 року. Ця система призначена для вдосконалення навичок стрільби у поліцейських за допомогою службового автомобіля, який розміщується на спеціальному стенді. Це дозволяє імітувати рух автомобіля по нерівностях дороги (згідно з вправами № 25-26 Курсу стрільби для поліцейських) [12]. Стенд є розбірним і може перевозитися в багажнику легкового автомобіля.

Слід зауважити, що принцип роботи системи для вдосконалення навичок стрільби поліцейськими під час руху автомобіля полягає в наступному:

- використовується обертання передніх коліс автомобіля;
- їх рух забезпечується спеціально розробленою кінематикою стенду;
- легковий автомобіль рухається з різноспрямованою нестабільною амплітудою;
- стенд забезпечує нерухоме закріплення автомобіля відносно дорожньої поверхні шляхом блокування задніх коліс.

Однією з мультимедійних технологій, яка використовується для покращення вогневої підготовки поліцейських, є система імітації вогню у відповідь. Ця система була випущена вітчизняним підприємством ТОВ "Герц" з 2009 року і призначена для створення тренувального інтерактивного середовища, де створюється ефект присутності стрільця у реальних бойових умовах. Завдяки цьому, вогнева підготовка поліцейських може бути покращена та наближена до максимального рівня реальних умов вогневого контакту.

Додамо, що принцип роботи системи імітації вогню у відповідь можна викласти наступним чином:

1) у комп'ютерному засобі, який використовується для дидактичних цілей, встановлюється відстежувальний пристрій, який автоматично визначає місцезнаходження стрільця;

2) коли у фільмі злочинець стріляє, система вогню у відповідь використовує страйкбольний привід, щоб вистрілити пластиковим шариком діаметром 6 мм в поліцейських. Систему вогню у відповідь можна встановити в будь-якому

В сучасних умовах для правоохоронців дедалі важливим аспектом стає якість професійної підготовки. Це стосується не лише вогневої та тактичної підготовки, але й психологічної, зокрема, підготовки до спілкування з громадянами в конфліктних ситуаціях. Також, важливо забезпечити поліцейських необхідними ресурсами та підтримкою, щоб вони могли виконувати свої обов'язки якісно та безпечно. Усі ці заходи сприятимуть покращенню роботи правоохоронних органів та забезпеченню правопорядку в Україні [14].

Висновки. Проаналізувавши вищенаведене приходимо до висновку, що використання інтерактивних тренажерів і мультимедійних технологій у вогневій підготовці сприяє вдосконаленню наявної та створенню нової методичної системи навчання особового складу, адже дозволяє освоїти новітні технології, форми та методи навчання, а також оцінити ефективність наявних і розробити більш перспективні прийоми навчання. Тож впровадження цих технологій при вогневій підготовці правоохоронців, має важливе значення, оскільки опанування вогневої підготовки не можливе без проведення таких інтерактивних занять, адже правоохоронці повинні мати навички застосування зброї не тільки в звичайних умовах, за допомогою цих інтерактивних та мультимедійних методів моделюються різні ситуації, які допомагають поліцейським навчитись алгоритму дії в тій чи іншій обстановці.

Використання мультимедійних стрілецьких тренажерів як додаткового елемента до традиційних методів вогневої підготовки поліцейських має вплив на досягнення високого рівня засвоєння вмінь щодо використання вогнепальної зброї та готовності до її застосування у складних бойових умовах. Здобуті знання та навички нададуть можливість поліцейському виконувати свої обов'язки з більшою якістю, відчувати впевненість під час здійснення службової діяльності з охорони громадського порядку та під час затримання правопорушників.

Список використаних джерел:

1. Наточій А., Смаль П. Вогнева підготовка – складова професійної компетентності майбутніх офіцерів поліції. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2021. № 4. С. 329 – 333. DOI: 10.31733/2078-3566-2021-4-329-333. https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/02/NV4/Макет_HB_4-2021_мягк-329-333.pdf
2. Тінін , Д. Г., & Тимофєєв , В. (2023). ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ІЗ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ. *Матеріали конференцій МЦНД*, (02.06.2023; Одеса, Україна), 98–100. вилучено із <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/600>
3. Тінін, Д. (2022). ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ РІВНЯ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ СИЛ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. *Collection of Scientific Papers «ΛΟΓΟΣ»*, (July 8, 2022; Paris, France), 101–103. <https://doi.org/10.36074/logos-08.07.2022.027>.
4. Тимофєєв , В., & Тінін , Д. Г. (2023). ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДЛЯ РОБОТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА РЕАЛІЇ. *Матеріали конференцій МЦНД*, (23.06.2023; Полтава, Україна), 123–125. вилучено із <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/633>
5. Тінін Д.Г. Удосконалення службової підготовки працівників Національної поліції України з використанням інтерактивного мультимедійного обладнання. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. - 2020. - № 4 (107). – С. 60-63. DOI: 10.31733/2078-3566-2020-4-60-63; <http://er.dduvs.in.ua/jspui/handle/123456789/6093>; <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/6093/1/8.pdf>
6. Тимофєєв В.П., Волков Ю.М. Проблеми забезпечення навчання майбутніх працівників національної поліції. Актуальні проблеми державотворення, право творення та правозастосування. Матеріали наукового семінару ДДУВС (08.12.2017 року). URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/2975/1/33.pdf>.
7. Наточій, А. Д., & Латиш, А. В. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДЛЯ ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ В УКРАЇНІ. *Матеріали викладені у авторській редакції з незначними коректорськими правками.*, 177.
8. Тренажер інтерактивний лазерний для тренування стрільби зі стрілецької зброї (Тренажер Т1) / Алексєєв В.Ю., Бобарчук О.А., Соловійов Н.А., Яременко В.А., Яременко С.В. / Патент України на корисну модель // Патент № '26776 від 10.07.2018. МПК F41G 3/26 (2006.01) F41J 5/10 (2006.01), Бюлетень № 13.
9. Наточій, А. Д., & Антропов, Б. О. (2020). Причини та відмінності застосування вогнепальної зброї поліцейськими в Україні порівняно із застосуванням вогнепальної зброї поліцейськими в США. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2020.
10. Застосування мультимедійних технологій при розробці та впровадження лазерного тиру для впрацювання навчальних вправ зі стрілецької зброї / Бобарчук О. А., Соловійова Н.А. // Мультимедійні технології в освіті та інших сферах діяльності: науково-практична конференція, 11-12 листопада 2015 р.: тези доп. – К.: НАУ, 2015. – С.17.
11. Інтерактивні тренінгові системи в мультимедіа (на прикладі комплексу для тренування стрільби зі стрілецької зброї) / Бобарчук О.А., Яременко С.В. // Мультимедійні технології в освіті та інших сферах діяльності: науково-практична конференція, 11-12 листопада 2015 р.: тези доп. – К.: НАУ, 2015. – С.19.
12. Про затвердження Курсу стрільб для поліцейських та норм витрат боєприпасів, патронів, вибухових пакетів і гранат поліцейськими під час проведення практичних стрільб: наказ МВС України № 334 від 26.04.2019. Офіційний сайт ВРУ.
13. Інтерактивні мультимедійні тири «Інгул». Офіційний сайт ТОВ «Герц». м. Кропивницький. <http://gerts.shtorm.com>
14. Тимофєєв , В., & Тінін , Д. Г. (2023). АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТАКТИЧНОЇ ТА ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. *Матеріали конференцій МЦНД*, (23.06.2023; Полтава, Україна), 134–136. вилучено із <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/635>

ЗДІЙСНЕННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ОПЕРАТИВНИМ СПІВРОБІТНИКОМ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ

Тітова Анастасія Сергіївна

здобувачка вищої освіти III курсу

факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Олексенко Володимир Григорович

Старший викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Здійснення конфіденційного співробітництва може бути неефективним без використання оперативними працівниками спеціальних психологічних знань, що зумовлює вдосконалення та якісне оновлення роботи оперативних підрозділів Національної поліції України. Специфіка оперативно розшукової діяльності полягає в постійному і підвищеному факторі небезпеки, моральному і фізичному напруженні в умовах нечіткої чи недостатньої інформації та високій відповідальності.

Основи психології дозволяють оперативному працівникові розуміти та вивчати психологічні аспекти, які можуть мати значення в оперативній діяльності. Це стосується як непатологічних особливостей психіки осіб, з якими утримується оперативний зв'язок, так і інших психологічних та юридичних аспектів. Використання психологічних знань у сфері оперативно-розшукової діяльності допомагає оперативному працівникові: розуміти мотивацію дій людини; оцінювати її психологічний стан; управляти взаємодією з необхідними особами; збирати важливу інформацію щодо кримінального правопорушення чи конкретної особи; адаптувати методи спілкування та співпраці з негласними співробітниками у відокремленому середовищі діяльності.

Особа, що співпрацює з оперативним підрозділом, повинна робити це на добровільній та свідомій основі, за взаємною згодою. Будь-яке намагання залучити до співробітництва через залякування, погрози або обман є неправомірним. Мотиви такої співпраці можуть бути різноманітними, включаючи почуття патріотизму, бажання виконати громадський обов'язок, пошук справедливості чи матеріальні інтереси. Залучення до співпраці з оперативним підрозділом відбувається індивідуально і може бути тривалим або одноразовим для виконання конкретного завдання оперативно-розшукової діяльності [1, с.130].

Професійна діяльність оперативного співробітника включає в себе активне спілкування та отримання потрібної інформації шляхом контакту з оточенням. Це мовний контакт безпосередньо з метою вирішення оперативних завдань. Працюючи з пошуком джерел інформації, встановленням довіри або використанням їх підтримки, оперативний працівник повинен мати спеціальні навички і якості для успішної роботи.

Оперативний співробітник взаємодіє з різними групами осіб, включаючи правопорушників та злочинців, що становить важливу частину його професійної роботи. Його спілкування направлене на отримання необхідної інформації шляхом прямого контакту з оточенням для вирішення оперативних завдань. Здобуття інформації, створення довіри або використання підтримки від джерел інформації є

складним завданням, оскільки вимагає певних професійних навичок. Практика показує, що не кожен оперативний працівник може одразу оволодіти всіма аспектами професійного спілкування.

Один з найбільш доступних та широко використовуваних способів збирання психологічної інформації про особу, яка цікавить оперативника, - це спостереження. Воно може відбуватися під час будь-яких ситуацій: під час розмови, взаємодії або в процесі професійного контакту. Хоча психологічне спостереження дає важливу інформацію, його варто розглядати обережно і не переоцінювати його достовірність. Кожна людина складна та унікальна, і багато в чому її поведінка та реакції можуть надати важливу психологічну інформацію: як вона реагує у певних ситуаціях, її міміка, жестикуляція, спрямованість погляду та інші зовнішні прояви. Ця мова зовнішніх проявів може передати професіоналу більше, ніж слова, якими користується сама людина [2, с. 111].

Підсумовуючи зазначене, ми погоджуємося з думкою В. Бабакіним, що вміння розуміти психологію конфідента дозволить оперативному працівнику отримати більше важливої інформації під час розмови, ніж простий аналіз сказаного, створити повноцінний психологічний портрет особи і його особливості, і, як наслідок, більш майстерно виконувати свої професійні обов'язки [3, с.225].

Список використаних джерел:

1. Кіреєва О. (2019). Формування професійних якостей в оперативних співробітників, які здійснюють конфіденційне співробітництво в оперативних підрозділах державної прикордонної служби України. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: психологічні науки*, 12(1), 127-146.
2. Телійчук В. Г. (2023). Використання навичок здійснення візуальної психодіагностики як ефективний засіб отримання інформації оперативними працівниками. *Організаційний комітет*, с. 111.
3. Бабакін Вадим. Запровадження профайлінгу у діяльності оперативних підрозділів щодо протидії злочинам, що вчиняються молоддю. *Науковий вісник ДДУВС. 2021. Спеціальний випуск № 2* URL:<https://cutt.ly/2wmeQZ73>, с. 223-229.

КВАЛІФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Білаш Олексій Олександрович

здобувач вищої освіти 3 курсу

спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність»

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Литвин Олег Миколайович

здобувач вищої освіти 3 курсу

спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність»

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Чорна Аліна Геннадіївна

капітан поліції

Старший викладач кафедри кримінального права та кримінології

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Правильна кваліфікація кримінальних правопорушень є запорукою законності та справедливості кримінального провадження. Водночас на практиці трапляються численні випадки неправильної кваліфікації діянь, що призводить до порушення прав учасників процесу.

За даними Верховного Суду, часті помилки при кваліфікації пов'язані з недостатньою обізнаністю слідчих і суддів, поспішними висновками, ігноруванням практики ВС та правових позицій КСУ

Найчастіше це неправильне застосування ознак складу злочину, невірне розуміння співвідношення між статтями, неврахування зв'язку з іншими правопорушеннями [2]. Прикладами таких типових помилок є ототожнення складів зґвалтування та статевих злочинів, коли не аналізуються відмінності в їх об'єктивних та суб'єктивних ознаках. Іншою поширеною помилкою є неправильне застосування норм про пособництво, організацію та підбурювання до злочину. Також трапляється ототожнення суміжних складів злочинів у сфері господарської діяльності чи службових злочинів при недостатньому аналізі їх окремих ознак та відмінностей між цими складами. Уникнути таких типових помилок дозволить ретельне вивчення фактів конкретної справи у поєднанні з ґрунтовним аналізом положень Кримінального кодексу.

Для запобігання помилкам має бути налагоджена система правової освіти і підвищення кваліфікації юристів

Також потрібно розвивати інститут юридичної експертизи, систематизувати позиції судів у збірниках та оглядах практики ВСУ та КСУ [1]. Це дозволить фахівцям орієнтуватися на єдині стандарти адміністрування правосуддя. Зокрема, у складних випадках кваліфікації доцільно залучати судових експертів у галузі права, які зможуть надати обґрунтований правовий висновок. Також потрібно активніше використовувати узагальнення судової практики при підготовці процесуальних документів на різних стадіях кримінального провадження. Це сприятиме однаковому підходу до оцінки фактичних обставин та їх юридичної кваліфікації з боку різних правозастосовних органів.

Рекомендації щодо запобігання кваліфікаційним помилкам Для правильної кваліфікації кримінальних правопорушень слідчим і суддям варто: ретельно вивчати всі обставини справи, без необґрунтованого поспішання у висновках; досліджувати наявність чи відсутність ознак складу злочину, передбачених статтею КК; з'ясовувати співвідношення із суміжними складами правопорушень; враховувати правові висновки Верховного Суду та Конституційного Суду у подібних справах; за потреби, залучати експертів для проведення правової експертизи складних випадків; підвищувати власну кваліфікацію щодо питань кримінального права та процесу.

Дотримання цих рекомендацій сприятиме уникненню типових помилок та зміцненню законності у кримінальному провадженні.

Отже, правильна кваліфікація кримінальних правопорушень є вкрай важливою для забезпечення законності та обґрунтованості рішень під час кримінального провадження. На жаль, на практиці часто трапляються випадки неправильної кваліфікації через низку типових причин.

Для вирішення цієї проблеми необхідним є комплекс заходів - вдосконалення системи юридичної освіти, підвищення кваліфікації фахівців, розвиток інституту судової експертизи, а також узагальнення та систематизація судової практики. Крім того, слідчим і суддям варто дотримуватися рекомендацій щодо ґрунтовного аналізу фактичних обставин справи у поєднанні з нормами законодавства.

Реалізація цих заходів сприятиме уникненню типових кваліфікаційних помилок, а відтак - зміцненню принципу законності та верховенства права у кримінальному процесі.

Список використаних джерел:

1. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.2021 // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038a-12>
2. Борисов В.І., Тютюгін В.І. Помилки у кваліфікації злочинів: навчальний посібник. Харків: Юрайт, 2021. С. 55.

ОСОБЛИВОСТІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСІБ НЕВПІЗНАНИХ ТРУПІВ

Барков Сергій Євгенович

Старший судовий експерт

*Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України,
Україна*

Питання щодо ідентифікації осіб невідомих трупів, в умовах сьогодення, залишається дуже актуальним. Ідентифікація особи невідомого трупу це комплекс слідчо-оперативних дій, до яких залучаються фахівці судово-медичних та експертно-криміналістичних підрозділів.

При виявленні трупа невідомого чоловіка, доставленого в морг для судово-медичного дослідження, особа, яка провадить розслідування, за участю судово-медичного експерта виставляється (за спеціальною формою) «картку невідомого трупа». В карті відображають такі дані: час виявлення трупа, час настання смерті (встановлюється судово-медичним експертом при дослідженні трупа), опис одягу, докладні дані про зовнішність трупа (ушкодження на тілі, татування), ознаки, що свідчать про національність трупа, перелік речей, виявлених при трупі. На карту наклеюють фотографії трупа - фас і обидва профілі (виконує слідчий або криміналіст за методикою сигналітичної фотографії).

У спеціально відведеному місці карти роблять дактилоскопічні відбитки (за наявності) всіх десяти пальців рук. В разі відсутності якогось пальця або фаланги, про це робиться відповідний запис у картці. Дактилоскопування робить слідчий або експерт-криміналіст. Судово-медичний експерт надає їм допомогу у підготовці пальців рук для дактилоскопування. Пальці повинні бути розігнуті, для цього руйнують м'язове задубіння і перерізають сухожилля згиначів пальців в області променево-зап'ясткового суглоба. Рекомендується, якщо подушечки пальців зморщені, потримати їх у теплій воді 10-20 хвилин, після чого ввести через голку шприца під шкіру подушечок пальців теплий гліцерин.

Ідентифікація особи невідомого трупа складається з декількох послідовних етапів. Після вивчення постанови про призначення експертизи питань, поставлених на її вирішення та обставин справи, проводять зовнішнє і внутрішнє дослідження трупа, яке має певні особливості. До них відноситься обов'язкове фотографування трупа, одягу (необхідно звернути увагу на особливості одягу: місце виготовлення, наявні пошкодження і забруднення, сліди ремонту, характер тканини, ступінь зношеності), деталей обличчя, вух, всіх виявлених особливостей (татування, шрами). Якщо на обличчі є ушкодження або воно спотворене гнильними змінами, необхідно провести реставрацію особи, після чого сфотографувати його у фас і профіль.

Реставрацію особи проводять шляхом видалення (з допомогою проколів і легкого масажу) гнильних газів з підшкірної клітковини; в очні яблука, якщо вони запали, вводять розчин гліцерину зі спиртом; пошкоджену розривами або розрізами шкіру обличчя зшивають. Після цього проводять туалет особи, зачісують волосся голови, брів, підфарбовують губи, шкіру особи покривають pudroю. Потім обличчя трупа знову фотографують в профіль і фас. Необхідно взяти зразки волосся з голови (з тім'яної, потиличної, скроневих областей). При дослідженні трупів невідомих жінок необхідно вилучити на марлевий тампон вміст піхви.

Ідентифікаційне дослідження, в разі скелетування трупа, вимагає виконання таких досліджень як реконструкція обличчя за черепом, фотосуміщення, іноді проводиться ідентифікація з використанням "фоторобота".

Ідентифікація особи у випадках масової загибелі людей внаслідок катастрофи чи експертизи масових поховань є складною експертною задачею, яку вирішують за спеціальними методиками з відповідним сортуванням виявлених частин тіл чи скелетів та наступною ідентифікацією.

На сьогоднішній день, велике значення має ідентифікації особи за допомогою ДНК-профілю. ДНК-експертиза є складним дослідженням, яке дозволяє розшифрувати інформацію, яка знаходиться у генах клітини. Під ДНК розуміється дезоксирибонуклеїнова кислота. Зразки для проведення експертизи можуть бути відібрані тільки у батьків чи дітей зниклої або загиблої людини. Важливо наголосити на тому, що родичі повинні надати дозвіл на оброблення їхніх персональних даних. І лише після цього можна помістити їхні генетичні ознаки до бази даних ДНК для проведення пошуків на спорідненість. Для здачі біоматеріалу необхідно мати з собою паспорт, а для дитини – свідоцтво про народження. Відбирання зразків біоматеріалу проводиться безпосередньо в судово-медичних лабораторіях або за дорученням суду. За загальним правилом зразками може бути кров, слина та епітелій з ротової порожнини. У загиблих осіб відбирають ті біоматеріали, які зазнали найменшого впливу зовнішніх чинників, якими можуть бути вологість, температура, вибухові речовини, тощо. Зазвичай такими є зразки кісток. Для померлих осіб процедура відбору зразків виконується судово-медичними експертами.

Є два види ідентифікації тіл: пряма та непряма.

Непряма ідентифікація передбачає порівняння зразків загиблого із зразками від найближчих родичів (батько, матір та діти). Результати такого співставлення є найбільш точними.

Однак, у разі відсутності батьків та дітей проводиться пряма ідентифікація, яка передбачає порівняння біологічних зразків загиблого з його особистими речами, якими можуть бути предмети одягу, зубна щітка, лезо для гоління, тощо. Однак, на точність такої експертизи впливає тривалість користування загиблою особою такими речами.

Результат судово-медичної експертизи оформляється у вигляді висновку експерта з викладом отриманих результатів дослідження, та надсилається слідчому, за постановою якого вона була призначена.

Після цього, слідчий передає результат експертизи до єдиної бази централізованого обліку генетичних ознак людини при Державному науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі МВС України для подальшої обробки. У Центрі створюється ДНК-профіль, а зразкам присвоюється унікальний ідентифікатор. ДНК-профіль родича відправляється в цей же орган, де в автоматичному режимі проводиться порівняння. У разі якщо знайдено збіги, про це інформується орган, що призначив експертизу та веде досудове розслідування, та повідомляються родичі.

Список використаних джерел:

1. Особливості ідентифікації трупів невідомих осіб [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://medical-enc.com.ua/identification-trupov-3.htm>
2. Як за допомогою ДНК-експертизи знайти загиблих та зниклих безвісти рідних? [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.pereselenci.kh.ua/?p=3795>

ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ МОВЛЕННЯ ПІД ЧАС ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦІЙСЬКИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тінін Дмитро Геннадійович

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Завістовський Олег Дмитрович

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

В умовах сьогодення професійна спрямованість передбачає розуміння і внутрішнє сприйняття цілей і завдань професійної діяльності. Зміни, котрі відбуваються у змісті професійної спрямованості, знаходять своє відображення в тому, що зміцнюють мотиви, котрі пов'язані з професійною діяльністю, викликають поклик до прагнення у добросовісному виконанні власних службових обов'язків, бажанні показати себе в якості кваліфікованого фахівця та досягати успіхів в роботі, посиленні почуття відповідальності [1, с. 101].

Бурхливий розвиток сучасного світу не дає можливості уявити нормальне, гармонічне існування та функціонування держави без її органів влади, кваліфіковані кадри якої постійний професійний розвиток. Саме тому проблема якісної фахової підготовки наявна в усьому світі, оскільки професіоналізм – не вроджена ознака працівника, а набута протягом регулярної систематизації та удосконалення своїх знань, навичок та вмінь у професійній діяльності [2, с. 336]. Реформування правоохоронної системи в Україні є логічним продовженням розбудови держави. Масштаби та інтенсивність цих змін вражають, однак повністю не задовольняють громадян. Покращення правоохоронної системи є пріоритетним для України, і зупиняти або гальмувати зараз цей процес вкрай небезпечно [3, с. 127].

Сучасна концепція сьогоденньої Національної поліції України передбачає партнерство, довіру, спілкування та діалог між поліцією та громадянами. Професіоналізм сучасного поліцейського будуватиме довіру населення до правоохоронної системи. Адже, довіра громадян до сучасної поліції, як до правоохоронної системи, безпосередньо залежить від успіху поліції у сфері захисту громадян, а також від рівня взаємодії громадськості з правоохоронними органами [4, с. 143]. До умов професіоналізму в такому аспекті потрібно також віднести повсякденні екстремальні ситуації, в яких опиняються поліцейські, адже вони в першу чергу створюють імідж сучасної поліції, так як їх бачить суспільство [5, с. 248].

З лютого 2022 року Україна перебуває в стані війни через повномасштабне вторгнення російської федерації. Ворог окупує території нашої країни, мотивуючи це тим, що вони прийшли нас «Асвабадить». Результати даного «руського миру» принесли величезні жертви, геноцид та знецінення українського життя. В даному аспекті досить потужною зброєю українського суспільства являється державна мова, на чому в даний час зосереджується особлива увага [6]. Це означає, що позитивної динаміки поліцейський у спілкуванні з громадянами зможе досягати тоді, коли своїм прикладом буде вказувати на необхідність та важливість державної мови у повсякденній своїй роботі.

Так, під час роботи поліцейських на блокпостах досить важливу роль відіграє спосіб та уміння спілкуватись державною мовою, особливо коли це стосується спілкування з військовослужбовцями.

Українська мова – основа конституційного ладу, запорука ідентичності нації, невід’ємний атрибут держави, що зберігає свою історичну спадкоємність від давньокіївської доби. Згідно ст. 10 Конституції України державною мовою визнається українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. Ми змогли на конституційному рівні закріпити українську мову на державному рівні [7, с. 143]. Сьогодні українська мова, один із наріжних каменів держави, оскільки вона постійно зміцнюється і розвивається. Соціологи зазначають, що за останні десять років спостерігається постійна динаміка зростання кількості тих, хто вважає українську мову рідною [8, с. 377].

В умовах воєнного стану ми можемо спостерігати як наш народ намагається все більше ідентифікувати українську мову. Багато хто відмовляється говорити російською та навчається української. В країнах пострадянського простору, де багато хто розуміє та володіє російською мовою, зараз принципово її не використовують через безпідставну агресію. Законодавство нашої держави також продовжує мовну політику. Так, сфера обслуговування, освіта, державна влада, діловодство та інші сфери життя зараз повинні здійснюватися державною мовою. Як приклад, державні службовці повинні мати сертифікати з володіння державною мовою [9, с. 426; 10, с. 45].

Особливої увагу в цьому контексті заслуговує набуття навичок та вмінь виокремлювати ворожі елементи за допомогою нашої рідної мови. Так, російські загарбники не володіють властивим українському суспільству діалектом. Отже, навіть в умовах володіння «суржиком» певний акцент, а також пояснення розуміння певних слів, таких як «паляниця», «дзвіниця», «суниця» та ін., призводитиме до успіху наших захисників. Ми повинні пам’ятати, що навіть ті громадяни нашої держави, які народились на той час в росії, але прожили все своє життя на українській землі, все одно володіють певними мовленнєвими навиками.

Підсумовуючи вищесказане приходимо до висновку, що зміна основної функції правоохоронної системи з каральної на сервісну повинно бути забезпечене на рівні підготовки безпосередньо поліцейських, які виконуватимуть владні повноваження. Використання у повсякденній діяльності поліцейськими та іншими правоохоронцями державної мови являється обов’язковим, а тому потрібно набувати навички та збагачувати свій мовленнєвий словарний запас.

Список використаних джерел:

1. Тінін, Д. (2022). ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ РІВНЯ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ СИЛ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. *Collection of Scientific Papers «ΛΟΓΟΣ»*, (July 8, 2022; Paris, France), 101–103. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-08.07.2022.027>
2. Zavistovskyi, O. D. (2023). IMPLEMENTATION OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE POLICE OFFICERS IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF EDUCATION. *Publishing House "Baltija Publishing"*. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/290/7922/16752-1>
3. Завістовський, О. Д. ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАВООХОРОНЦІВ ДО ДІЙ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ. In *The III International Scientific and Practical Conference «Theories, methods and practices of the latest technologies»*, November 07–09, Tokyo, Japan. 387 p. (p. 126). URL: <https://archer.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5624/1/166852046996524.pdf#page=127>

4. Тінін Д.Г., Завістовський О.Д. (2023). ВАЖЛИВІСТЬ ПИТАННЯ КОМУНІКАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ. Матеріали конференцій МЦНД, (08.12.2023; Черкаси, Україна), 143–145. URL: <file:///C:/Users/Asus/OneDrive/Documents/%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%90/%D0%A2%D0%95%D0%97%D0%AB/%D0%9E%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B5%20%D1%82%D0%B5%D0%B7%D1%8B/2023-2024/8.%20%D0%9D%D0%B0%2008.12%20%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%B0%D1%81%D0%B8/47-65-PB.pdf>
5. Бодирєв, Д. А., & Завістовський, О. Д. (2023). Нові підходи у методиці викладання вогневої підготовки під час воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*, (3), С. 246-249. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/284717/278803>
6. Савенко, Г. Б., Тінін, Д. Г., & Тимофєєв, В. П. (2022, June). ПРОБЛЕМА МОВНОГО ПИТАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО ЧАСУ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР. In *The 3 rd International scientific and practical conference—Modern research in world science*[(June 12-14, 2022) SPC—Sci-conf. com. ua], Lviv, Ukraine. 2022. 1867 p. (p. 1827). URL: https://www.researchgate.net/profile/M-Rumiantsev/publication/361865011_MODERN-RESEARCH-IN-WORLD-SCIENCE-12-140622/links/62c91c3d3bbe636e0c4ded01/MODERN-RESEARCH-IN-WORLD-SCIENCE-12-140622.pdf#page=1827
7. Тінін Д. Г. (2023). ПРОБЛЕМИ МОВНОГО ПИТАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПОЧАТОК СУПРОТИВУ ПОЧИНАЄТЬСЯ З КОЖНОГО, А НЕ ЛИШЕ З КОМБАТАНТА. Матеріали конференцій МЦНД, (23.06.2023; Полтава, Україна), 142–144. URL: <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/638>
8. Завістовський, О. (2023). АКТУАЛЬНІСТЬ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ. *Матеріали конференцій МЦНД*, (15.12.2023; Київ, Україна), 377–379. URL: <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/917>
9. Тінін Д. Удосконалення умов праці поліцейського в умовах сьогодення. The 15 th International scientific and practical conference “Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects”(August 14-16, 2022) MDPC Publishing, Berlin, Germany. 2022. 426 p. URL: <https://reposit.unisport.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/4356/MODERN-SCIENTIFIC-RESEARCH-ACHIEVEMENTS-INNOVATIONS...-14-16.08.22%20%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0%20301.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=410>
10. Шаповалов, Б. Б., & Завістовський, О. Д. (2021). Забезпечення виживання поліцейських і персоналу охорони в екстремальних ситуаціях: американський підхід. *Бизнес и безопасность*, (1), С. 44-45.

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ВДОСКОНАЛЕННЯ СУДОВОЇ ТА ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ

Постоловський Роман Олегович

Головний судовий експерт
сектору балістичного обліку

відділу криміналістичних видів досліджень

Волинський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС, Україна

Україна, країна з багатою культурно-історичною спадщиною, після відновлення незалежності у 1991 році пройшла складний шлях розвитку. Правова система України є складною та неоднозначною, але в останні роки було зроблено певні зусилля для її вдосконалення та реформування.

Проблеми, з якими зіткнулася українська правова система, стали загальновідомі в результаті Революції Гідності 2014 року та початку агресії російської федерації. Протягом довгих років були поширені корупція, безкарність та недостатня ефективність правоохоронної системи. Зміни в країні спричинили необхідність в проведенні реформ у правовій системі для забезпечення справедливості, законності та рівності.

Одним із головних напрямів реформування української правоохоронної системи є боротьба з корупцією. У цьому напрямку рухаються системні зміни та законодавчі ініціативи. У 2015 році було створено Національне антикорупційне бюро України, а також Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру [1, 2]. Крім того, введено низку антикорупційних законів, зокрема закони які передбачають подання електронних декларацій, які зобов'язують посадовців та державних службовців подавати декларації про свої доходи та майно.

Ще один напрямок реформи правоохоронної системи – зміни в судовій системі. В Україні запроваджено нову судову реформу, за допомогою якої створено Вищий антикорупційний суд, а також запропоновано створення нової системи вищих спеціалізованих судів, зокрема судів з господарських спорів, суду з питань інтелектуальної власності, суду з питань авторського права тощо [3]. Також забезпечено доступ до правосуддя та запровадження електронних систем спростило судочинство.

Однак, незважаючи на зусилля, судова система України далека від ідеальної. Зберігаються проблеми, корупції та безкарності, а також інші негативні явища. З кожним роком збільшується кадровий голод у даній сфері, що призводить до збільшення навантаження на суди. Інші проблеми, що викликають занепокоєння, включають низьку заробітну плату для працівників судової системи, що призводить до недостатньої кваліфікації та етики персоналу, а також перевантаженості судів через, що відбувається затримки в судових процесах. Щоб вирішити ці проблеми, необхідно збільшити фінансування судової системи та розробити і впровадити спеціальні програми з підвищення кваліфікації працівників судів, зокрема з питань застосування міжнародних стандартів прав людини та запобігання корупції. Одним із можливих варіантів вдосконалення є міжнародних обмін досвідом у судовій та правоохоронній сфері, шляхом проведення навчань, курсів з підвищення кваліфікації для українських фахівців на базі міжнародних організації та правоохоронних інституції держав Європейського Союзу. Перейняття досвіду західних партнерів матиме позитивний вплив на правову систему України. У подальшому, для

покращення судової системи в Україні можна також розглянути можливість використання штучного інтелекту та інших інноваційних технологій для поліпшення процесу розгляду справ та забезпечення швидкості та ефективності правосуддя. Наприклад, використання штучного інтелекту може допомогти у зборі та аналізі даних про судові рішення та прецеденти, що дозволить більш якісно передбачати рішення суду в конкретній справі та зменшити кількість помилкових рішень. Крім того, використання інноваційних технологій може допомогти у автоматизації певних процесів, що сприятиме зменшенню людського фактору та підвищенню ефективності роботи судів та правоохоронних органів.

Доступ до правосуддя також має бути забезпечений для всіх громадян, особливо для тих, хто перебуває у скрутному становищі, таких як особи з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи та інші. Для цього можна використовувати електронні системи, які скорочують бюрократичні процедури та забезпечують швидший та ефективніший доступ до правосуддя. Поширення практики розгляду судових справ з використанням відеоконференцій значно зменшить витрати на транспортування осіб та забезпечить швидкість розгляду справ.

Необхідно також забезпечити взаємодію правової системи та суспільства. Цього можна досягти через інформаційні кампанії, дослідження громадської думки та потреб, забезпечення відкритості та прозорості в роботі правової системи. Громадськість має знати свої права та знати, як отримати допомогу в разі їх порушення. Отже, має бути забезпечений доступ до інформації для всіх громадян. Окрім того, необхідно підвищити рівень правової культури серед населення. Це можна зробити через проведення навчальних програм у школах, залучення громадських організацій до роботи з населенням та забезпечення доступу до правової інформації для громадян. Саме через недостатню правову грамотності населення та незнання громадянами своїх прав і обов'язків, виникає порушення законів та корупційні конфлікти. Тому важливо проводити роботу з популяризації права та його зрозумілого викладу для різних категорій населення.

Одним із напрямків реформування правоохоронної системи є запровадження додаткових механізмів контролю за діяльністю правоохоронних органів та посадових осіб. Наприклад, можуть бути введені механізми для залучення міжнародних компаній та організацій які сприятимуть викриттю корупційні дії. Також як засобів впливу та контролю за діяльністю правоохоронних органів є громадський контроль, який може здійснюватися шляхом створення громадських моніторингових комітетів, груп, рад при відповідних органах.

Важливим аспектом покращення правоохоронної системи є забезпечення відповідності українського законодавства міжнародним стандартам та міжнародному законодавству. До прикладу, відповідність Європейській конвенції з прав людини та Конвенції ООН проти корупції та інших міжнародних правових актів [4, 5]. Зважаючи на те, що правова система в Україні потребує поліпшень, важливо проводити системну роботу по її реформуванню та приймати до уваги досвід країн Європейського Союзу. Для цього необхідно залучати якомога більше міжнародних експертів, громадських організацій та інших зацікавлених сторін до обговорення та розробки законопроектів, що стосуються покращення правової системи. Також важливо забезпечувати прозорість та відкритість процесів, пов'язаних з реформуванням, що забезпечить підтримку громадськості, західних партнерів та збільшить довіру до української правоохоронної діяльності.

З усього вищевикладеного, можна зробити висновок, що вдосконалення правової системи в Україні є надзвичайно важливим завданням особливо у даний

надскладний час. Проте, варто зазначити, що цей процес не може бути швидким та простим. Він потребує великих зусиль та певного часу для реалізації. Тому важливо забезпечити та не впустити шансу реформувати українську правову систему у період після повномаштабного вторгнення росії шляхом поступового впровадження нових законодавчих та інституційних змін, зважаючи на специфіку українського суспільства та особливості які матимуть місце у післявоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт НАБУ. URL: <https://nabu.gov.ua/>
2. Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/istoriya-prokuraturi>
3. Офіційний сайт Вищого антикорупційного суду. URL: https://hcac.court.gov.ua/hcac/info_sud/competence_and_legislation
4. Сайт Верховної ради України «Європейська конвенція з прав людини» https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
5. Сайт Верховної ради України «Конвенція ООН проти корупції» https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ НЕГЛАСНИХ ПОЗАШТАТНИХ ПРАЦІВНИКІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ

Котенко Тетяна Анатоліївна

здобувач вищої освіти III курсу,

факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Литвиненко Олександрія Олександрівна

здобувач вищої освіти III курсу,

факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Олексенко Володимир Григорович

старший викладач

кафедри оперативно-розшукової діяльності та спеціальної техніки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

В сучасних умовах динамічного розвитку суспільства та зростаючої складності злочинних структур, негласні позаштатні працівники (далі - НПП) у кримінальній поліції визначаються як важливий елемент, що забезпечує високий рівень професійного реагування на злочинні явища. Відмінність їхньої ролі полягає в спеціалізованих навичках, конфіденційності та гнучкості в застосуванні стратегій у протидії злочинам. Зокрема, НПП можуть бути залучені для проведення складних оперативно-розшукових заходів, зі здатністю пристосовуватися до змінюючогося середовища та швидко реагувати на нові виклики кримінальної діяльності. Їхня присутність у кримінальній поліції доповнює традиційні методи роботи, розширюючи можливості органів правопорядку у сфері контролю та реагування на надзвичайні ситуації.

Слід зазначити, що відповідно до ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності надано право мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників і використовувати конфіденційне співробітництво згідно з положеннями ст. 275 Кримінального процесуального кодексу України [1].

Актуальність проблеми використання НПП у кримінальній поліції обумовлена необхідністю ефективної стратегії протидії різноманітним формам злочинності, які набувають нових облич та використовують передові технології. Негласні працівники можуть забезпечити значний внесок у боротьбу з організованою злочинністю, кіберзлочинністю та тероризмом, де традиційні методи стають неефективними. Проте, необхідність чіткого та сучасного правового регулювання є критичною для забезпечення гармонії між потребами правоохоронних органів та захистом особистих прав громадян. Здатність НПП оперувати в середовищі, що вимагає високого рівня конфіденційності, повинна бути збалансована з прозорістю та законністю їхньої діяльності.

Таким чином, аналіз ролі та значення негласних працівників у кримінальній поліції відкриває важливий дискусійний аспект, що потребує уваги науковців та законодавців для подальшого вдосконалення механізмів їхньої участі у протидії злочинам.

Питання правового статусу НПП у кримінальній поліції визначається комплексом законодавчих норм, які регулюють їхню діяльність. Зокрема, спеціальні закони та положення детально визначають їхні права, обов'язки та відповідальність перед законом.

Важливим елементом визначення правового статусу є також механізм контролю та звітності перед вищими правоохоронними органами та судовими інстанціями. Це сприяє забезпеченню законності та відповідності дій негласних працівників законодавчим нормам.

Правовий статус негласних позаштатних працівників також враховується в контексті конкретних завдань, пов'язаних із протидією злочинам. Наприклад, вони можуть мати розширені повноваження щодо здійснення підготовчих заходів до розслідувань, виявлення злочинних мереж та оперативних дій, спрямованих на запобігання вчиненню злочинів. Однак важливо враховувати, що висока міра відповідальності негласних працівників перед законом повинна бути збалансована ефективними гарантіями їхніх прав, включаючи конфіденційність та захист від неправомірних втручань.

У розгляді прав та свобод НПП важливо визначити, які конкретні гарантії і правові механізми забезпечують їхню законність та захищають від можливих порушень. Зазвичай, це включає в себе право на особисту безпеку, конфіденційність і захист особистої інформації. Гарантії також можуть бути пов'язані з участю НПП у небезпечних операціях, де забезпечення їхньої безпеки є пріоритетом. Важливо визначити ступінь їх захисту від ризиків та можливість звернення за правовою допомогою в разі порушення їхніх прав. Крім того, конфіденційність і захист особистої інформації відіграють ключову роль у забезпеченні ефективності діяльності НПП. Вони повинні мати гарантії, що надана їм інформація буде використовуватися тільки в рамках виконання завдань, і буде відома лише обмеженому колу осіб.

Обов'язки НПП повинні бути чітко визначені та сформульовані в законодавстві. Це включає в себе відповідальність за виконання покладених на них завдань, зобов'язання зберігати конфіденційність та дотримуватися встановлених норм поведінки. Забезпечення їх відповідальності перед законом вимагає ефективного механізму внутрішнього та зовнішнього контролю за їхньою діяльністю. Це може включати в себе, наприклад, систему внутрішнього аудиту.

Важливим є також визначення меж їхніх повноважень, щоб уникнути можливого зловживання та забезпечити відповідність їх дій закону. Особлива увага має бути приділена етичним аспектам їхньої роботи та взаємодії з іншими учасниками правової системи.

Позаштатні працівники оперативних підрозділів повинні знаходитись в умовах, необхідних для виконання своїх обов'язків, зокрема, призначені на посади в оперативному підрозділі, наділені необхідними повноваженнями, адекватним завданням оперативно-розшукової діяльності, пройти спеціалізацію по лінії чи профілю оперативно-розшукової роботи, відповідно до його здатностей (оперативна робота, аналітична діяльність, інформаційна розвідка і т. ін.) [2 с.7]

Аналіз існуючого законодавства, що стосується НПП у кримінальній поліції, вказує на ряд проблем та недоліків, які потребують уваги та виправлення. Однією з

найбільш суттєвих проблем є нечіткість та відсутність чіткого визначення повноважень та обов'язків НПП. Брак ясної нормативної бази може призводити до неоднозначного розуміння їхнього статусу та владних повноважень, що, в свою чергу, ускладнює взаємодію з іншими правоохоронними органами та може спричинити конфлікти в сфері виконання службових обов'язків.

З урахуванням виявлених недоліків та проблем, пропонуються на законодавчому рівні провести комплекс реформ у сфері правового регулювання діяльності НПП в кримінальній поліції допоможе уникнути можливих правових колізій та забезпечує їх ефективну та відповідальну участь у протидії злочинам.

Список використаних джерел:

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303. – URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>. (дата звернення: 05.01.2024).
2. Бандурка О. М.. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності: монографія / О. М. Бандурка. - Харків : Золота миля, 2012. с. 7

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА КУРСАНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ, ЯК ЗАПОРУКА ЯКІСНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Король Катерина Сергіївна

викладачка кафедри тактико-спеціальної підготовки

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Роль поліцейських у суспільстві важко переоцінити, вони відповідають за збереження громадського порядку та забезпечення безпеки громадян. Вища освіта для майбутніх працівників правоохоронних органів стає все більше важливою, особливо в умовах сучасного світу, де кримінальні правопорушення зростають у своїй складності та різноманітності. Проте, навчання поліцейських не обмежується тільки теоретичними та практичними аспектами, у сучасних закладах вищої освіти, які готують фахівців для правоохоронних органів, надається значна увага іншому важливому аспекту – психологічній підготовці.

Психологічна підготовка відіграє важливу роль у підготовці майбутніх поліцейських, оскільки вона спрямована на розвиток навичок та якостей, які необхідні для успішної роботи у сфері правоохоронних органів. Правоохоронці часто стикаються зі складними ситуаціями, конфліктами та стресом, і їхні дії можуть мати серйозний вплив на безпеку та добробут громадян.

Аналіз нормативно-правових засад і практичної діяльності поліцейських дає змогу говорити про динамічність процесу проходження служби в поліції, про постійний розвиток напрямів удосконалення поліцейської діяльності відповідно до світових стандартів [1, с. 157].

На цьому етапі система професійного відбору майбутніх працівників поліції є надзвичайно важливою для забезпечення безпеки та правопорядку в суспільстві. Однак, у зв'язку зі змінами в сучасному світі, вона стикається з рядом проблем, які необхідно вирішувати, щоб забезпечити ефективність та якість роботи правоохоронної системи [2, с. 232].

Подальший розвиток людства обумовлює суттєві зміни в усіх сферах людського життя. Деякі події, які ще декілька років тому здавалися неможливими, сьогодні не лише нікого не дивують, але й суттєво корегують життєдіяльність. Наведене стосується не лише позитивних тенденцій, але й небезпек, які трансформуються [3, с. 42].

Сучасна роль поліції в суспільстві вимагає від поліцейських багатофункціональних навичок та компетентностей. Нерідко вони в своїй діяльності повинні проявляти мужність, сміливість, професіоналізм [4, с. 21]. Для підготовки професійних поліцейських, заклади вищої освіти пропонують спеціалізовані програми навчання, включаючи психологічну підготовку.

Психологічна підготовка поліцейських має свої специфічні особливості, оскільки ця професія вимагає високого рівня стресостійкості, рішучості, комунікативних навичок та емпатії. Поліцейські повинні вміти ефективно взаємодіяти з різними групами населення та вирішувати конфлікти. Психологічна підготовка допомагає поліцейським зрозуміти та керувати своїми емоціями та реакціями у стресових ситуаціях.

Науковці у своїх дослідженнях звертали увагу на те, що на працівників поліції, які працюють в надзвичайних умовах, впливають не тільки загальні фактори небезпеки, які стосуються цивільних громадян, але й специфічні професійні фактори [5, с. 111]. Служба поліцейських пов'язана з високим ступенем ризику, небезпекою для життя та здоров'я, усвідомленням високої відповідальності за результати виконання завдань та безпеки громадян [6, с. 335]. Діяльність по охороні громадського порядку, боротьбі зі злочинністю, забезпечення прав і свобод громадян завжди була небезпечною [7, с. 175; 8, с. 110; 9, с. 44].

Психологічна підготовка сприяє формуванню ключових навичок, необхідних для професійної діяльності поліцейських.

Психологічна підготовка поліцейських може позитивно впливати на їхні відносини з громадськістю. Компетентні поліцейські, які володіють навичками спілкування та конфліктного вирішення, здатні більш ефективно взаємодіяти з громадянами та вирішувати конфлікти без використання сили. Це сприяє покращенню іміджу поліції та підвищенню рівня довіри громадськості.

Тісна співпраця держави, органів влади із громадою приносить лише позитивні явища [10, с. 378]. Зміна основної функції правоохоронної системи з каральної на сервісну повинно бути забезпечене на рівні підготовки безпосередньо поліцейських, які виконуватимуть владні повноваження. Використання соціально-психологічних тренінгів для підвищення якості комунікації поліцейських є ефективним способом навчання, через те що поєднує в собі теоретичні та практичні аспекти для повного засвоєння і опанування необхідних комунікативних навичок [11, с. 144].

Підводячи підсумок можемо зауважити, що якісна психологічна підготовка є важливим чинником, який визначає якість роботи поліції. Поліцейські, які володіють психологічними навичками, можуть більш ефективно виконувати свої обов'язки, запобігати конфліктам та вирішувати їх, діяти професійно у стресових ситуаціях та забезпечувати безпеку громадян.

Психологічна підготовка є необхідною складовою підготовки майбутніх поліцейських в закладах вищої освіти з урахуванням специфічних умов навчання та професійних вимог. Вона сприяє формуванню ключових навичок необхідних для ефективної роботи поліції та покращення відносин з громадськістю. Психологічна підготовка є запорукою якісної роботи поліції та її важливою складовою для забезпечення безпеки та порядку в суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Король, К. (2023). ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ В ПИТАННЯХ УДОСКОНАЛЕННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ БЕЗПЕКИ І ОХОРОНИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ. *Матеріали конференцій МЦНД*, (08.12.2023; Черкаси, Україна), 157–159. URL: <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/873>
2. Завістовський О.Д., Король К.С. (2023). ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ВІДБОРУ КАНДИДАТІВ ДЛЯ ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ В ПІДРОЗДІЛАХ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ. *Матеріали конференцій МЦНД*, (24.11.2023; Вінниця), С. 232–234. URL: <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/836/848>
3. Шаповалов, Б. Б., & Завістовський, О. Д. (2021). Поліцейський хортинг як сучасна система самозахисту в екстремальних ситуаціях. *Бизнес и безопасность*, № 3/2021 (143), С. 42-43.
4. Завістовський О. (2018). Історія Запорізького міжрегіонального воєнізованого формування Державної кримінально-виконавчої служби України «Циклон-2» (Підрозділи спеціального призначення). Поліцейський центр бойових мистецтв, № 1/2018 (квітень), С. 20-23.

5. Завістовський, О., & Поливанюк, В. (2023). ВДОСКОНАЛЕННЯ ПИТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ НА ЕТАПІ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ. *Матеріали конференцій МЦНД*, (17.11.2023; Івано-Франківськ, Україна), 110–112. URL: <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/816>
6. Zavistovskyi, O. D. (2023). IMPLEMENTATION OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE POLICE OFFICERS IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF EDUCATION. *Publishing House "Baltija Publishing"*. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/290/7922/16752-1>
7. Завістовський, О. Д. (2022, April). ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОНЦІВ. In *The 7 th International scientific and practical conference "Modern science: innovations and prospects" (April 3-5, 2022) SSPG Publish, Stockholm, Sweden. 2022. 378 p. (p. 175)*. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/5999/1/MODERN-SCIENCE-INNOVATIONS-AND-PROSPECTS-3-5.04.22.pdf#page=175>
8. Завістовський, О. Д. (2021). Проблемні питання оптимізації психологічної підготовки працівників патрульної поліції щодо забезпечення особистої безпеки та адаптації в службово-бойовій діяльності. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/21314/1/2021%20%D0%90%D0%9A%D0%A2%D0%A3%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%86%20%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%91%D0%9B%D0%95%D0%9C%D0%98%20%D0%9F%D0%A1%D0%98%D0%A5%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%93%D0%86%D0%A7%D0%9D%D0%9E%D0%93%D0%9E%20%D0%97%D0%90%D0%91%D0%95%D0%97%D0%9F%D0%95%D0%A7%D0%95%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%A1%D0%9B%D0%A3%D0%96%D0%91%D0%9E%D0%92%D0%9E%D0%87%20%D0%94%D0%86%D0%AF%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%86_p108-110.pdf
9. Шаповалов, Б. Б., & Завістовський, О. Д. (2021). Забезпечення виживання поліцейських і персоналу охорони в екстремальних ситуаціях: американський підхід. *Бизнес и безопасность*, (1), 44-45
10. Завістовський, О. (2023). АКТУАЛЬНІСТЬ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ. *Матеріали конференцій МЦНД*, (15.12.2023; Київ, Україна), 377–379. URL: <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/917>
11. Тінін, Д., & Завістовський, О. (2023). ВАЖЛИВІСТЬ ПИТАННЯ КОМУНІКАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ. *Матеріали конференцій МЦНД*, (08.12.2023; Черкаси, Україна), 143–145. URL: <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/876>

РОЛЬ АГЕНТУРНО ОПЕРАТИВНОЇ РОБОТИ У БОРотьБИ З ТЕРОРИЗМОМ

Гогішвілі Анна Сергіївна

здобувачка вищої освіти III курсу

факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Олексенко Володимир Григорович

Старший викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

У світі зростаючої технологічної складності та глобальних викликів, агентурно-оперативна робота з тероризмом виявляється ключовим елементом забезпечення безпеки та завади небезпеці терористичних дій. Проведення оперативних заходів зі збирання інформації, розвідки, реалізація негласних слідчих (розшукових) (далі - НС(Р)Д) дій та застосування новітніх технологій для виявлення та запобігання можливих терористичних актів становить фундаментальну складову в сучасній боротьбі з тероризмом.

Багато мати в своєму розпорядженні останні дані, наприклад, про використання новітніх технологій та розроблюваних принципах дій у таких заходах, тому що ці аспекти також грають значущу роль у сучасній агентурно-оперативній діяльності.

У світі, де терористична загроза є перманентною реальністю, роль агентурно-оперативної роботи стає важливою складовою боротьби з тероризмом. Органи правопорядку та спеціальні служби виставлені перед завданням виявлення, протидії та запобігання терористичним діям, перехоплення та розкриття таємних змов терористичних групувань. Розгляд цієї теми вимагає уваги до необхідності ефективної агентурно-оперативної діяльності для забезпечення безпеки та недопущення подібних випадків.

Актуальність теми виокремлюється на тлі постійного розвитку технологій, зростання глобальної коннективності та появи нових форм терористичних загроз. У наш час, коли технології постійно змінюють способи взаємодії терористичних груп, міжнародна співпраця стає ключовою для боротьби з цим явищем, ефективна агентурно-оперативна діяльність стає важливішою, ніж будь-коли раніше.

Тероризм залишається серйозною загрозою для всіх країн світу, тому що терористичні групи постійно адаптуються до нових умов, використовуючи сучасні технології для планування та виконання своїх дій. Застосування, криптовалют, соцмереж та інших інноваційних засобів створює нові виклики для виявлення та протидії тероризму.

У цьому контексті важливим є навчання та розвиток кадрів, які здатні відповідати цим сучасним викликам, виявляти та моніторити потенційні загрози та відповідати на них, використовуючи передові інструменти та методи. Отже, актуальність теми полягає в необхідності постійного удосконалення методів та стратегій агентурно-оперативної діяльності з метою ефективної боротьби з тероризмом у сучасному світі.

Сучасні технології та глобальні зв'язки створили нові можливості для терористичних групувань, зробивши більш сучасними та складними їх методи та

тактики [1, с. 80]. Це включає в себе використання криптовалют, соціальних мереж, анонімність віртуальних комунікацій та інші аспекти, які ускладнюють роботу правоохоронних органів у виявленні та моніторингу терористичних дій.

Формування ефективної інформаційної бази та проведення оперативної розвідки грають ключову роль у виявленні потенційних загроз та терористичних угруповань [2, с. 210]. Агентурно-оперативна робота спрямована на розвідку та вивчення планів, намірів терористичних організацій, збирання інформації про потенційних та діючих терористів, а також виявлення їх зв'язків та схем фінансування.

Важливим аспектом є профілактична робота з забезпечення безпеки та недопущення можливих терористичних актів [3, с. 214]. Це включає в себе здійснення НС(Р)Д з метою перехоплення планів терористичних актів, вчасного розкриття злочинних угруповань, а також припинення злочинної діяльності.

Крім того, важливим є ретельний аналіз кваліфікованих правових актів для точної та обгрунтованої кваліфікації дій винних осіб у ситуаціях терористичних актів та злочинів [4, с. 307].

Ефективна агентурно-оперативна діяльність визначається як ключовий чинник успішної запобігання терористичним актам, виявлення та розкриття терористичних угруповань та організацій. У контексті сучасної реальності, де технології постійно розвиваються, а глобальні загрози стають більш складними, агентурно-оперативна діяльність вимагає вдосконалення методів збирання інформації, НС(Р)Д та використання передових технологій для ефективного протидії терористичним групам.

Це також включає в себе ретельний аналіз та вивчення профілів та тактик терористичних груп, співпрацю в межах національного та міжнародного рівнів, а також виявлення кібернетичних та транскордонних аспектів тероризму. Таким чином, постійна модернізація та адаптація агентурно-оперативної роботи є важливою для протидії та запобігання терористичним загрозам.

Роль агентурно-оперативної роботи у боротьбі з тероризмом полягає в формуванні ефективної інформаційної бази, розвідці терористичних угруповань та унеможливленні можливих терористичних актів шляхом вчасного розкриття та припинення діяльності терористичних організацій. Незважаючи на виклики сучасності, агентурно-оперативна діяльність залишається ключовою складовою сучасного підходу у запобіганні та протидії терористичним діям.

Список використаних джерел:

1. Сміт Д. Вплив технологій на сучасний тероризм. *Журнал боротьби з тероризмом*. 2020. № 5, частина 2. С. 78-91.
2. Джонсон А. Методи збору розвідувальної інформації в антитерористичних операціях. *Міжнародний журнал досліджень інтелекту*. 2021. № 12, частина 4. С. 205-218.
3. Браун К. Профілактичні заходи в боротьбі з тероризмом: таємні операції та управління інформаторами. *Журнал досліджень безпеки*. 2019. № 18, частина 3. С. 112-125.
4. Мартінес С. Правові засади протидії тероризму: аналіз останніх законодавчих змін. *Міжнародний журнал права та кримінології*. № 25 частина 1. С. 301-315.

СУБ'ЄКТИ ОБМЕЖЕННЯ ПРИ ВЧИНЕНІ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Черняк Артем Сергійович

Головний спеціаліст Відділу сприяння роботі регіональних представництв
Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Україна

Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» на всій території України введено воєнний стан, який триває і по цей день.

Відповідно до частини 1 статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

У зв'язку із введенням воєнного стану, конституційні права та свободи людини і громадянина піддалися частковому обмеженню, що зумовило внесення змін до законодавства України щодо діяльності нотаріусів.

Зокрема, постановою Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2022 року № 480 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану» (далі – Постанова № 480) встановлено суб'єкті обмеження для нотаріусів при вчиненні нотаріальних дій в умовах воєнного стану. Так, згідно підпунктів 1 та 2 пункту 1 Постанови № 480 у разі звернення за вчиненням нотаріальних дій нотаріус відмовляє у вчиненні таких дій, а незавершені нотаріальні дії зупиняються, якщо учасником нотаріальних дій є:

- громадянин Російської Федерації;
- юридична особа, яка утворена та зареєстрована відповідно до законодавства Російської Федерації;
- юридична особа, у якій кінцевим бенефіціарним власником, членом або учасником (акціонером), за умови, що він має частку у статному капіталі 10 і більше відсотків, є громадянин Російської Федерації або юридична особа, утворена та зареєстрована відповідно до законодавства Російської Федерації.

Такі обмеження не стосуються громадян Російської Федерації, які проживають на території України на законних підставах, тобто тих, хто:

- іммігрували на територію України на постійне проживання, що підтверджується посвідкою на постійне проживання;
- визнані біженцями в Україні або яким надано притулок в Україні;
- визнані особами, що потребують додаткового захисту або яким надано тимчасовий захист в Україні;
- до прийняття рішення про припинення громадянства України постійно проживали на території України і після припинення громадянства України продовжили постійно проживати на її території;

– уклав контракт на проходження військової служби у Збройних Силах України. Проте, існують винятки для вчинення нотаріальних дій за зверненням громадян Російської Федерації. Так, нотаріус має право вчиняти нотаріальні дії за зверненням громадян Російської Федерації щодо:

- засвідчення справжності підпису на заяві про вихід з громадянства Російської Федерації;
- посвідчення заповіту військовополоненого.

Варто зазначити, що особливості вчинення нотаріальних дій з наведеними вище суб'єктами запроваджені до прийняття та набрання чинності законом щодо врегулювання відносин за участі осіб, пов'язаних з державою-агресором.

Висновки. Правовий режим воєнного стану – це такий правовий режим, який дає змогу обмежити конституційні права і свободи людини і громадянина, а також права та законні інтереси юридичних осіб на території України із обов'язковим зазначенням строку таких обмежень.

Громадяни Російської Федерації першочергово піддалися таким обмеженням, що і зумовило врегулювання питання діяльності нотаріусів по відношенню до громадян країни агресора Постановою № 480.

Так, нотаріус відмовляє у вчиненні нотаріальних дій та зупиняє незавершені нотаріальні дії, якщо суб'єкт таких дій є підданий Російської Федерації, окрім громадян Російської Федерації, які на законних підставах проживають на території України. Винятками є лише засвідчення справжності підпису на заяві про вихід з громадянства Російської Федерації та посвідчення заповіту військовополоненого.

Такі обмеження діють до прийняття та набрання чинності законом щодо врегулювання відносин за участі осіб, пов'язаних з державою-агресором.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII : станом на 19 жовтня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>;
2. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-VI : станом на 28 червня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>;
3. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2022 р. № 480 : станом на 25 серпня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/480-2022-п#Text>;
4. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 : станом на 10 листопада 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.

ФАЛЬСИФІКАЦІЯ ВІДБИТКІВ ПАЛЬЦІВ РУК ТА ЇХ ДОСЛІДЖЕННЯ

Демченко Валентин Васильович

головний судовий експерт сектору дактилоскопічних досліджень
відділу криміналістичних видів досліджень
Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України, Україна

Анотація. В статті розглянуті можливості способів фальсифікації відбитків пальців рук людини, вивчає методи їх виявлення та дослідження, а також розробляє деякі шляхи розвитку дактилоскопічного дослідження, щоб зменшити можливості підробки відбитків пальців рук людини та удосконалити ефективність способів правильної фіксації та вилучення відбитків пальців рук.

Постановка проблеми. Дактилоскопічне дослідження – це різновид трасологічної експертизи предметом якої є встановлення на основі спеціальних знань у сфері судової дактилоскопії і криміналістичної техніки особи, яка залишила сліди папілярних узорів пальців і долонь рук на місці події та об'єктах, а також часу, умов слідоутворення та інших обставин. Сліди папілярних узорів пальців і долонь рук, які виявляються на місці події, є найбільш поширеним і цінним джерелом інформації про особу, що їх залишила. Це обумовлено їх добре вираженою індивідуальністю і незмінністю.

Однак, на сьогоднішній день, розвивається тенденція фальсифікації відбитків пальців рук, за допомогою штучного відтворення відбитку. За відсутності єдиної системи виявлення фальсифікації відбитків пальців рук може спричинити безліч помилок та непорозумінь в органах досудового розслідування та судочинства і як наслідок в результаті цих дій обвинуваченим у вчиненні злочину, може стати зовсім невинна особа.

Процеси підробки слідів та відбитків рук людини та способи їх розпізнання і виявлення розроблялися і досліджувалися в наукових роботах таких вчених: Н.А. Селіванов, В.А. Образцов, В.Ф. Пантелєєв. Серед вітчизняних дослідників вагому роль внесли П. Біленчук, О. Волошенко, А. Башилова та ін. Передусім на сучасному етапі фальсифікація відбитків слідів рук пов'язана з швидкими темпами розвитку науково-технічного прогресу і нині цій проблемі приділяється особлива увага. На даному етапі, не визначено конкретних рекомендацій та механізмів спрямованих на розв'язання цієї проблеми, але все більших обертів набирає дослідження та вирішення цього питання.

Мета статті. Метою даної статті є діагностика сучасних причин помилок ідентифікації сфальсифікованих слідів, розгляд проблемних моментів та шляхів їх уникнення в криміналістичних дослідженнях.

Виклад основного матеріалу. Дактилоскопія – галузь криміналістики, що вивчає механізм утворення слідів, будову папілярних узорів шкірного покриву людини, їх особливості з метою використання інформації дактилоскопічного походження для ідентифікації особи у процесі розслідування, кримінальної реєстрації і розшуку злочинців.

Практика розслідування кримінальних правопорушень використовує у доказуванні відбитки пальців рук і долонь, які на місці події залишають зловмисники.

При цьому забезпечується стовідсотковий рівень індивідуальної ідентифікації особи. Більше того, ідентифікацію можна проводити і за відсутності повних відбитків і навіть при наявності невеликих за площею уривків папілярних ліній – з використанням пороскопічних й еджеоскопічних ознак, тобто визначення особливостей будови пор та вигинів папілярних ліній. Для ідентифікації можуть використовуватися й відбитки окремих ділянок долонь.

Сліди рук, що виявлені на місці події, є незаперечним доказом того, що певна особа знаходилась на цьому місці. У криміналістиці важливе значення приділяється слідам рук, оскільки:

- 1) шкіра руки має специфічні властивості;
- 2) на пальцях і долонях рук є потожирові виділення, які залишають сліди нашарування;
- 3) контактування руки з будь-яким об'єктом відбувається переважно долонною поверхнею кисті.

Головну роль у здатності папілярного узору відображати свої загальні та окремі ознаки в слідах відіграє слідоутворююча (потожирова) речовина, основними компонентами якої є жир та піт.

Потові залози знаходяться в підшкірній жировій клітковині, а їх вивідні протоки, проходячи через дерму та закінчуються у епідермісі (верхній шар) горловими воронкоподібної форми порами (розміром від 80 до 250 мікронів). Найбільше пор знаходиться в борозенках між самими папілярними лініями. Також до складу слідоутворюючої (потожирової) речовини папілярного узору входять найдрібніші клітини омертвілого епідермісу і нейтральний шкірний жир. Компоненти слідоутворюючої речовини виконують найважливішу роль у процесі виявлення слідів рук фізичними, хімічними, фізико-хімічним та мікробіологічними способами. [1]

Папілярні узорі наділені трьома основними властивостями, що надають відбиткам пальців суттєвого криміналістичного значення, це:

- *індивідуальність* (неповторність) відбитків пальців кожної людини визначається винятковістю утворення папілярного узору, що формуються під час розвитку плоду ще в утробі матері. Французький криміналіст Бальтазар довів, що повторення узорів шкіри у двох людей можливе, коли число століть буде складатися із 49 цифр;

- *відновлюваність* папілярних узорів характеризується повним їх відтворенням у разі пошкодження верхнього шару шкіри на пальцях чи на долонях рук. Були випадки, коли злочинці вдавалися до того, що механічним або хірургічним способами видаляли папілярні узорі на пальцях і долонях рук. Але, як з'ясувалося, їхні папілярні узорі повністю та з чіткістю відновлювалися. При глибокому травмуванні шкіри пальців чи долонь рук, утворюються рубці та шрами, що мають свої індивідуальні ознаки;

- *стійкість* папілярних узорів визначається тим, що їх основа залишається незмінною впродовж усього життя людини. З віком (ростом) людини змінюються лише розміри узорів. Папілярні узорі зберігаються після смерті людини до повного розкладу м'яких тканин тіла. Саме за цих умов є можливість ідентифікувати труп. [2]

Криміналістичне дослідження слідів пальців рук людини проводиться в дві стадії. Перша стадія – виявлення, фіксація та вилучення слідів рук. У науці криміналістики відомо, що від правильності виявлення, фіксації та вилучення відбитків пальців рук, значною мірою залежать наступні етапи проведення

експертного дослідження, тому вагомий вклад на початку криміналістичних досліджень слідів рук вносить вміння та професіоналізм слідчих та спеціалістів-криміналістів щодо правильності вибору кола дій, яких вони дотримуються під час огляду місця події. В першу чергу проводять огляд об'єктів при денному світлі або за допомогою інших світильних приладів, а вже потім використовують різного роду порошки, пари йоду або інші фізичні, хімічні, фізико-хімічні або мікробіологічні методи виявлення слідів рук. Після виявлення слідів відбувається їх фіксація. Спочатку їх описують у протоколі, а вже потім фотографують і копіюють. Виявлений та забарвлений дактилоскопічними порошками потожировий відбиток вилучається на спеціальну дактоплівку (темну або світлу), або на прозору липку стрічку та переноситься на білий папір або картон. Можливе також і вилучення самого об'єкту на якому виявили сліди папілярних візерунків. На другій стадії – експерт, покладаючись на свої спеціальні знання та досвід проводить дослідження відбитків рук людини в лабораторних умовах з застосуванням спеціальних технічних приладів. Метою цього дослідження є встановлення придатності даних відбитків рук людини для ідентифікації особи та встановлення тотожності даних відбитків конкретній особі за наданим порівняльним матеріалом. При використанні методики дактилоскопічного дослідження, експерт всебічно і повно вивчає загальні та окремі ознаки досліджуваних слідів (відбитків, відтисків) та формує проміжні висновки про їх придатність для ідентифікації особи. Потім експерт встановлює ознаки збігу або розбіжності загальних та окремих ознак папілярних узорів в об'єктах дослідження та зразках для порівняння та формує проміжний висновок про наявність чи відсутність збігу або розбіжності відбитків з порівняльним матеріалом. При встановленні розбіжностей між відбитками та порівняльним матеріалом, відбитки ставлять на облік в базі «АДІС ДАКТО 2000».

При виникненні питання про фальсифікацію відбитків рук людини, вище вказане криміналістичне дослідження слідів пальців рук проводиться більш повно та детально з встановленням механізму слідоутворення, виявленням причинного зв'язку між певними явищами і процесами та характеристику кожного елемента малюнку папілярного узору, а також більш чітко розглядають форму та ознаки відбитку фаланги пальця руки людини. При детальному дослідженні зображення відбитку звертають увагу на те, щоб площа відбитку не мала зайвих речовин, які використовують при фальсифікації слідів (желатин або клей). Якщо у відбитках або відтисках рук будуть відсутні пори або при хімічному дослідженні будуть відсутні амінокислоти і солі або інші природні речовини, то можна підозрювати про фальсифікацію таких відбитків або відтисків. [3]

Ознаки, які можуть вказувати на фальсифікацію слідів пальців рук людини при виконанні дактилоскопічного дослідження:

- пори на папілярних лініях відбитку не відобразились;
- викривлення окремих ознак та інших елементів будови папілярного узору;
- непритаманні мікроознаки для відбитку папілярних ліній;
- відсутність чітких контурів папілярних ліній у відбитку руки людини.

Зараз сучасні технології розвиваються з такою швидкістю, що при проведенні дактилоскопічної експертизи відбитків рук людини, виявити сфальсифіковані сліди дуже непросто. У зв'язку з великим навантаженням та відсутності нових практичних можливостей сучасної криміналістики та відсутності чіткої методики виявлення фальсифікації відбитків рук людини, експерт не може точно стверджувати сфальсифікований це слід чи справжній, тому процес дослідження дослідження цих слідів містить певні проблемні моменти.

Найпоширенішим проблемним моментом дактилоскопічного дослідження є відсутність беззаперечних доказів, про підробку пальцевого відбитка, через це виникає питання про потребу конкретного комплексу ознак, які загалом будуть визначати сфальсифіковані відбитки рук людини. На сьогодні криміналістичне дослідження слідів рук не досить досконале з точки зору розробки конкретних методик та рекомендацій, які б визначали конкретні типи та ознаки, при яких можна було б визначати фальсифікацію відбитків рук людини.

Також однією з головних проблем сучасного криміналістичного дослідження є те, що запитання про можливу фальсифікацію відбитків слідів рук людини не мають місця в переліку питань, які можуть ставитися при виконанні дактилоскопічної експертизи. Це обумовлено тим, що сучасне криміналістичне дослідження відбитків слідів рук людини має недосконалу нормативну базу і тому її потрібно оновлювати, удосконалювати і розвивати, щоб не виникали ризики підробки слідів, а навпаки вивести це питання на новий рівень, щоб фальсифікація слідів не мала місця в сучасній криміналістиці.

Важливу роль дактилоскопічного дослідження займає діагностичне завдання із розпізнавання відбитків пальців рук людини і відбитків сфальсифікованих папілярних узорів, що могло б передбачати розвиток та розробку новітніх криміналістичних методів дослідження слідів рук людини та вирішувало б такі завдання:

1) визначення механізму слідоутворення, тобто чи справжній цей слід чи сфальсифікований;

2) встановлення способу нанесення штучних папілярних узорів пальців рук;

3) визначення способу виготовлення моделей фальсифікованих слідів пальців рук.

До найпоширеніших методів, які можуть використовуватись для фальсифікації слідів відбитків пальців рук людини відносять: лазерне гравіювання на гумі, використання пластичних мас, фотополімерний спосіб, метод фотолітографії, флеш-технологія.

Перелік методів не є вичерпним, так як з сучасним і швидким розвитком науки і техніки, можуть виникати нові методи фальсифікації відбитків пальців рук. Виходячи з цього, якщо при криміналістичному дослідженні будуть відомі усі способи та методи підробки відбитків, за допомогою яких речовин виготовлені ці сліди, їхній механізм слідоутворення та хімічний склад, експертне дослідження буде проводитися більш якісно, точно та детально. Саме завдяки цим факторам можна буде більш впевнено говорити про розвиток комплексного та змістовного дактилоскопічного дослідження в сучасній криміналістиці.

Варто відмітити, що для вирішення проблематики криміналістичного дослідження пальцевих відбитків доцільно було б врахувати такі рекомендації:

1) проводити характеристику кожного елемента папілярного узору;

2) аналізувати відбиток у цілому, беручи до уваги його місце розташування, форму, існування або відсутність інших відбитків та слідів;

3) при дослідженні зображення папілярного узору сліду використовувати механізми максимального збільшення зображення, що дозволить більш детально проаналізувати неприродне походження певних елементів візерунку;

4) проводити дії для виявлення та аналізу характеру та форми рельєфності відбитка, що може свідчити про його штучне утворення;

5) приділення особливої уваги залишкам речовин на місці відбитка та проведення їх хімічного аналізу;

6) визначення особливостей слідосприймаючої поверхні (її фізико-хімічні особливості) та часу, коли були залишені відбитки, (наприклад, на скляній поверхні

залишаються яскраво виражені потожирові речовини людини, якщо слід залишений нещодавно, що є абсолютно не можливо у випадку, якщо слід підміняють).

Таким чином, на мою думку, щоб провести криміналістичне дослідження більш повно, чітко та детально, повинні бути включені такі фактори:

1. При проведенні експертизи, експерт повинен досліджувати та характеризувати кожен елемент папілярного узору та визначати їх походження;
2. Проводити хімічний аналіз відбитку та залишків речовин які залишились на місці відбитка, здебільшого для встановлення наявності речовин, що використовують для штучного виготовлення папілярного узору;
3. Проводити дії для виявлення та аналізу форми та характеру рельєфності відбитка, що може свідчити про його штучне виготовлення при максимальному збільшенні його зображення. [4]

Підсумовуючи все вище сказане, слід зазначити, що встановити факт підробки під час проведення дактилоскопічної експертизи можна, проте нерозвинена методична та нормативна база і дуже висока якість підробки відбитків в більшій мірі загальмовують процес криміналістичного дослідження. Щоб розробити певну методику та нормативну базу потрібно пройти чималий шлях, який потребує великих матеріальних та фізичних затрат. Тому, потрібно поступово вдосконалювати сучасні методи криміналістичного дослідження та розробляти новітні та сучасні методики проведення криміналістичного дослідження задля виявлення фальсифікації відбитків пальців рук людини.

Висновки. Виходячи з вищевикладеного та спираючись на відомості щодо підробки відбитків пальців рук, можна зробити висновки про те, що методи фальсифікації папілярних узорів стають все більш якіснішими і їх дуже важко визначити при експертній оцінці. Тому розвиток сучасної дактилоскопії необхідно вдосконалювати розробкою нових методик, технічним забезпеченням та детальним вивченням систематизації відомостей про види фальсифікації та виявлення основних ознак, які притаманні лише певним типам відбитків пальців рук, які створені штучного. На сьогоднішній день, одним вірним рішенням є методи сучасного вдосконалення кримінального дослідження, а саме розробка певних систем та впровадження досконалих нормативно-правових методичних рекомендацій, що дозволить проводити дослідження конкретних відбитків пальців рук без їх можливої фальсифікації.

Сучасний розвиток дактилоскопії повинен поповнюватися новими знаннями та бути направленим на запровадження будь-яких способів можливої підробки слідів. Це має насущне значення для ефективної правоохоронної діяльності та виконання кримінального правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Біленчук П.Д. Енциклопедія сучасної України Дактилоскопія [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=23384.
2. Волошенко В. В. Способи зміни та підміни відбитків пальців / В. В. Волошенко // Вісник академії адвокатури України. - том 11. - № 1(29). - К. : Видавництво Академії адвокатури України, 2014. - С. 148-151.
3. Талецкий Н.С. Фальсификация отпечатков папиллярных узоров пальцев рук как основной способ преодоления идентификационных биометрических систем защиты [Електронний ресурс]. - Режим доступа: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=AS.
4. Ефременко, Н.В. О возможности фальсификации следов рук [Електронний ресурс]. - Режим доступа: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.

ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО - РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Білаш Олексій Олександрович

курсант 3 курсу ФПФПКП

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Олексенко Володимир Григорович

старший викладач

кафедри оперативно-розшукової діяльності та спеціальної техніки

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Оперативно-розшукова діяльність - це система гласних і негласних пошукових та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів [1].

Основні завдання оперативно-розшукової діяльності в умовах воєнного стану включають: виявлення та припинення діяльності злочинних угруповань; забезпечення безпеки та захисту громадян від злочинних загроз; попередження та припинення діяльності терористичних груп; збільшення співпраці зі спеціальними службами та військовими підрозділами.

Головні аспекти організації роботи підрозділів кримінальної поліції в умовах воєнного стану включають: співпрацю з іншими службами; координацію роботи з іншими структурними підрозділами; запобігання корупції та зловживанню владою або службовим становищем; тренування та підготовка поліцейських; звітність та відповідальність; захист поліцейських а також готовність до мобілізації.

Оскільки механізм отримання дозволів на проведення негласних слідчих (розшукових) дій було змінено через ризики воєнного часу, гостро постало питання нормативного забезпечення застосування оперативно-розшукових заходів [2, с.154].

Дотримання прав та свобод громадян; міжнародних стандартів прав людини; судовий нагляд та контроль; конфіденційність даних; контроль громадськості та ЗМІ є правовими аспектами проведення оперативно-розшукових заходів. Потрібно проаналізувати ефективність таких заходів для забезпечення безпеки, вивчити інноваційні методи, дослідити вплив на права людини, налагодити співпрацю між відомствами та посилити міжнародне співробітництво у цій сфері. Це сприятиме підвищенню результативності оперативно-розшукової діяльності в умовах воєнного стану та зміцненню безпеки. Важливо забезпечити законність таких заходів та дотримання прав людини.

Конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 року забороняє порушення прав людини за будь-яких обставин, навіть під час війни. В умовах військового стану правоохоронці стикаються з підвищеною загрозою безпеці, зміною тактик злочинців, величезним обсягом даних для аналізу. Проведення оперативно-розшукових заходів обмежене перевантаженням органів даними, зміною пріоритетів на заходи безпеки та оборони, зростанням кіберзагроз. Потрібно забезпечити законність, права людини й національну безпеку. Оперативна діяльність має бути спрямована на безпеку громадян і правопорядок при дотриманні закону та прав

людини. Потрібен перегляд нормативно-правової бази та розвиток кваліфікації працівників [3, с.51].

Підводячи підсумки зазначимо, що в умовах воєнного стану оперативно-розшукова діяльність вимагає гнучкості, спеціалізованого навчання та високого рівня координації між органами. Правова база повинна забезпечувати права та свободи громадян. Для подолання викликів та забезпечення безпеки необхідно: адаптувати законодавство; збільшити фінансову та технічну підтримку підрозділів кримінальної поліції; посилити міжнародну співпрацю для боротьби з транскордонною злочинністю та тероризмом, розвивати програми підвищення кваліфікації працівників поліції для ефективної діяльності під час конфлікту; забезпечити прозорість роботи поліції в умовах воєнного стану для збереження довіри громадян.

Список використаних джерел:

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 19.10.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>. (дата звернення 05.01.2024).
2. Шумейко Д.О. Фактори, що впливають на ефективність застосування засобів оперативнорозшукової діяльності в умовах воєнного стану. Актуальні питання та перспективи використання оперативно-розшукових засобів у розкритті злочинів в умовах воєнного стану: Збірник наукових праць. Національна академія внутрішніх справ. 2023.
3. Стан та перспективи розвитку підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції та органів досудового розслідування у закладах вищої освіти МВС України. Дараган В. В., Карповський С. В., Копилов Е. В. Topical aspects of social science disciplines and innovative methods and technologies of their learning and teaching: scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. Р. 40-53.

ЩОДО ПРОТИДІЇ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НЕЗАКОННОМУ ЗБУТУ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Хачко Дмитро Олексійович

здобувач вищої освіти III курсу,
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Лещенко Данііл Дмитрович

здобувач вищої освіти III курсу,
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Білоліпецьких Євген Андрійович

здобувач вищої освіти III курсу,
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Головка Віталій Валентинович

здобувач вищої освіти III курсу,
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Олексенко Володимир Григорович

старший викладач кафедри
оперативно-розшукової діяльності та спеціальної техніки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

В сучасному світі Інтернет став не тільки найбільшим джерелом інформації, але й платформою для небезпечних нелегальних дій, зокрема, незаконного збуту наркотичних речовин. Зараз, коли технології розвиваються на шалену швидкість, важливо розуміти та впроваджувати ефективні методи протидії оперативними підрозділами незаконному обігу наркотиків у мережі Інтернет.

Україна, будучи органічною частиною світової спільноти, не може бути винятком в цих перетвореннях. Становлення ринкової економіки, поява нових її галузей, лібералізація сфери інформаційних суспільних відносин сприяли справжньому розквіту кіберзлочинності.

Слід зазначити що вирішення проблеми протидії розповсюдженню наркотичних засобів через мережу Інтернет, здійснення телефонних дзвінків, використання мобільних месенджерів, в Україні є новою для правоохоронних органів і тому представляє значний інтерес як для вітчизняних практичних працівників, так і для науковців.

Проблема організації ефективної протидії незаконному збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, закономірно посідає чільне місце в процесі ускладнення криміногенної ситуації в державі. Соціально-

економічні та політичні перетворення, які відбуваються в державі, вимагають від правоохоронних органів ефективної протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів [1, с. 506].

З метою запобігання наркобізнесу діяльність підрозділів кримінальної поліції повинна бути спрямована й на виявлення організованих злочинних об'єднань, отримання упереджувальної інформації про їх плани, осіб, які виношують наміри збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, джерела і канали фінансування, забезпечення засобами для здійснення вказаної кримінально протиправної діяльності [2, с. 169].

Правовою базою організації взаємодії слідчого з оперативними підрозділами при розслідуванні злочинів, пов'язаних із незаконним збутом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів за допомогою мережі Інтернет є:

- міжнародні договори України з питань взаємодії у сфері протидії злочинності та наркоманії;

- конституційні вимоги щодо захисту прав людини і громадянина;

- кримінальне процесуальне законодавство, що встановлює єдині завдання перед слідчими органами та оперативними співробітниками щодо виявлення, розкриття, запобігання правопорушенням, а саме незаконного збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів за допомогою мережі Інтернет;

- галузеві акти, які встановлюють функції та повноваження відповідних правоохоронних органів щодо організації взаємодії;

- укази, розпорядження Президента України та постанови КМУ з питань протидії злочинності, наркоманії та правоохоронної діяльності;

- відомчі та міжвідомчі нормативно-правові акти (накази, інструкції).

Якщо більш глибоко розглядати саме термін «наркотичні засоби», ширше розглянули це поняття С. В. Албулом і С. В. Андрусенко, які стверджують, що це включені до Переліку речовин природного чи синтетичного походження, препарати, рослини, які становлять небезпеку для здоров'я населення у разі зловживання ними. Для України традиційними наркотичними засобами є макова соломка, опій та екстракційний опій, героїн, марихуана, гашиш (анаша), кокаїн [3, с. 9].

Через відсутність фізичного контакту правопорушників з оперативними співробітниками, виникають проблеми щодо документування цих злочинів. Тому при перевірці осіб у мережі Інтернет необхідно також встановлювати їх постійне місцезнаходження та запроваджувати оперативно-розшукові заходи щодо незаконного збуту наркотичних речовин у мережі Інтернет.

Аналіз вказаного поняття надає можливість визначити основні ознаки незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: створення умов, що сприяють вступу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів у незаконний обіг; вчинення незаконних операцій з наркотиками, що обов'язково включені до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; сукупність заборонених чинним законодавством суспільно небезпечних діянь, що виражаються у культивуванні наркомістких рослин; розробленні, виробництві, виготовленні, зберіганні, перевезенні, пересиланні, придбанні, збуті, ввезенні на територію України, вивезенні з території України, транзиту через територію України, використанні, знищенні наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів [4, с. 464].

Необхідно розробити комплексний підхід щодо протидії наркозлочинності у мережі «Інтернет», посилити координацію та взаємодію правоохоронних органів та

структур, негласних позаштатних працівників для обміну інформацією та координації спільних заходів. Також слід постійно підвищувати рівень кваліфікації працівників та технічне оснащення, впроваджувати сучасні технології аналізу та моніторингу ситуації в мережі, що в подальшому дозволить більш ефективно протидіяти незаконному збуту наркотичних засобів, їх аналогів та прекурсорів в мережі «Інтернет».

Список використаних джерел:

1. Олексенко В. Г. Проблемні питання документування оперативними підрозділами злочинів, пов'язаних з незаконним збутом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Юридичний науковий електронний журнал № 8. 2022. С. 505-508
2. Кузик В. В. Попередження та припинення наркозлочинності підрозділами кримінальної поліції. Правові та організаційно-тактичні засади оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції Одеса: ОДУВС, 2023. С. 168–171.
3. Албул С. В., Андрусенко С. В. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: тактика проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій: методичні рекомендації. Одеса. 2018. 100 с.
4. Телійчук В. Г.; Антіпов А. Г. Оперативно-розшукова протидія розповсюдженню наркотичних засобів через мережу інтернет: деякі особливості використання джерел інформації. «Наука і техніка сьогодні»: журнал. 2022. № 5(5) 2022. С. 460-475

СЕКЦІЯ IX. ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

КОСМІЧНІ ІННОВАЦІЇ В ІНТЕРЕСАХ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

Поліщук А.С.

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
*Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського", Київ, Україна*

начальник воєнно-наукового відділу
Адміністрації Державної спеціальної служби транспорту, Україна

Космічні інновації представляють собою новаторські рішення та технології, що застосовуються в космічній галузі та супутникових технологіях. У сучасній інноваційній економіці, що базується на глибинних технологіях, величезні капіталовкладення визначаються як ключовий фактор успішного розвитку. Зазначається, що цілеспрямоване фінансування повинно бути спрямоване на великі, мейнстрімові проекти, де кожен окремий компонент є необхідною частиною загального стратегічного напрямку. Однією з основних складових глибинних технологій визначається аналіз великих об'ємів даних (big data).

Зазначається, що будь-який пристрій в сучасному світі збирає величезні обсяги даних, включаючи дані від пристроїв "Internet of Things" (IoT) та супутниковий моніторинг. Зокрема, глибинні технології включають в себе розвиток нанотехнологій, блокчейн-технологій, штучного інтелекту, нових матеріалів та енергетичних підходів з метою створення сталого і екологічно дружнього середовища для майбутніх поколінь.

Одним із стратегічних напрямів цього розвитку є програма Digital Europe, яка охоплює високопродуктивні обчислення, штучний інтелект, цифрову грамотність, блокчейн і кібербезпеку. В умовах цифрових трансформацій, Україна приєднується до цієї програми, впроваджуючи цифрові принципи та принципи безпеки даних, що надає країні можливість отримувати фінансування для великих цифрових проєктів в рамках програми Цифрова Європа.

Космічні інновації відіграють ключову роль у поліпшенні національної безпеки та оборони за допомогою вдосконалення розвідувальних та комунікаційних систем, а також забезпечують важливі дані для вирішення глобальних проблем, таких як зміна клімату та екологічні кризи [1].

Космічні інформаційні системи тісно пов'язані із космічними інноваціями, представляючи собою технологічний каркас, який забезпечує збір, обробку та передачу даних з космосу для різноманітних цілей. Ці системи виявляють себе як ключовий елемент розвитку космічних технологій та сприяють науковим, технічним та прикладним інноваціям в різних сферах.

Застосування космічних інформаційних систем в інтересах національної безпеки та оборони за роки незалежності України пройшло складний шлях,

починаючи від військового будівництва щодо створення основ сектору безпеки та оборони держави до випробування його стійкості під час відсічі збройної агресії російської федерації. У цьому контексті важливим є прийнятий Закон України «Про затвердження Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2021-2025 роки» [2].

Європейська комісія та Європейське космічне агентство (ЄКА) відіграють ключову роль у фінансуванні та розвитку науково-інноваційних проєктів в космічній галузі [3]. Проєкти, такі як Sen2Agri та Sen4Stat, спрямовані на використання супутникових технологій, відкривають нові можливості для оптимізації процесів збору та обробки даних.

Україна, хоча не є членом ЄКА, отримує можливість участі в таких проєктах, долучаючи свій науковий потенціал до розвитку інновацій в космічній сфері. Фінансова підтримка та технологічний обмін з європейськими партнерами стають важливими елементами співпраці, надаючи Україні можливість впроваджувати передові супутникові технології в подальший розвиток сектору безпеки та оборони.

Рішення країн використовувати космічний простір для забезпечення національної безпеки та оборони свідчить про значущі трансформації в сучасних військових стратегіях. Використання новітніх технологій, таких як радіолокаційні супутники, і розвиток космічних програм свідчать про постійну необхідність адаптації військових та розвідувальних стратегій до сучасних реалій. Розробка та використання сучасних космічних технологій, таких як супутники з радарним зондуванням та супутники зв'язку, стає ключовим елементом забезпечення безпеки та влади країн.

Усі ці технології вказують на постійний розвиток та зміну стратегій в галузі військових технологій та розвідувальних систем у зв'язку зі зростаючими викликами та можливостями в геополітичному середовищі.

Космічний простір в сучасному світі стає стратегічно важливою ареною для забезпечення національної безпеки та оборони багатьох країн. Останніми роками приділяється увага розробці космічних оборонних програм для забезпечення безпеки у космосі. Велика Британія та Фінляндія розвивають космічні технології, щоб підтримувати свої оборонні системи. Ізраїль активно залучений до вдосконалення своїх оборонних систем через космічні технології. Індія реформує свою космічну політику, сприяючи приватним компаніям у галузі космічної діяльності [4]. Особливої важливості набуває міжнародна співпраця та розробка нормативної бази для забезпечення стабільності та запобігання військових конфліктів у космосі. Участь у міжнародних форумах та діалогах стосовно космічного простору є ключовим аспектом національних стратегій. Проте Північна Корея, порушуючи міжнародні норми та обмеження, може створювати потенційні конфлікти в цій області.

Як зазначають експерти, перспективним є використання геоінформаційних систем для управління військами (силами), використання сил і засобів космічної підтримки в операціях, а також розвитку національної геоінформаційної платформи [5]. Зростаюча кількість інформації про ділянки фронту тепер отримується та аналізується завдяки використанню цифрових інструментів. Збройні сили різних країн впроваджують власні Геоінформаційні системи (ГІС) для ефективного управління цією інформацією.

В сучасних арміях для забезпечення навігації використовуються різноманітні засоби, такі як аерокосмічна та оптико-електронна розвідка, супутниковий зв'язок, цифрові комп'ютерні технології, а також традиційні методи геодезії, картографії і фотограмметрії. Цей широкий спектр інструментів дозволяє не лише отримувати

детальну інформацію про географічні об'єкти на полі бою, а й проводити комплексний аналіз та планування операцій, забезпечуючи високий рівень точності та надійності військових дій.

Сучасні геоінформаційні та космічні системи наразі мають революційний вплив на виконання актуальних завдань оборони держави. Водночас їх подальший успіх потребує інтенсифікації впровадження інноваційних спеціальних програмних рішень в системи управління складових сектору безпеки і оборони держави, забезпечення їх використання належним кадровим потенціалом, пошуку нових підходів використання космічної діяльності в інтересах кінцевого користувача – солдата та командира на полі бою.

Узагальнюючи досвід використання космічних та геоінформаційних систем в інтересах національної безпеки та оборони, можна виділити важливі аспекти, що впливають на сучасні стратегії країн у цій сфері:

- Космічні системи зіграли визначальну роль у підвищенні здатностей країн забезпечувати національну безпеку та оборону. Супутники, оснащені різноманітними сенсорами, дозволяють вирішувати завдання раннього виявлення, слідкування за рухом військових об'єктів, а також збір інформації для розвідки та аналізу ситуації.

- Геоінформаційні системи, які базуються на обробці та аналізі географічних даних, використовуються для визначення стратегічних місць, розгортання військ та планування операцій. Ці системи забезпечують важливий інструмент для прийняття виважених рішень у сфері оборони.

- Інтеграція космічних та геоінформаційних систем в архітектуру національної безпеки дозволяє отримувати комплексну картину ситуації та забезпечує високий рівень інформаційної свідомості для військового та цивільного керівництва.

- Використання космічних технологій для комунікаційних цілей, забезпечуючи стійкий та надійний обмін інформацією між військовими підрозділами та рішення завдань зв'язку в умовах кризових ситуацій.

В Україні створено Всеукраїнське об'єднання інноваційно-космічних кластерів, яке об'єднало кластери «Причорноморський», «Полісся», «Слобожанщина», а також Дніпровський космічний кластер [6].

Створення Всеукраїнського об'єднання інноваційно-космічних кластерів надає новий імпульс розвитку космічної галузі в Україні. Це сприятиме співпраці між вітчизняними підприємствами та міжнародними компаніями, сприяючи створенню спільних продуктів та сервісів. Крім того, така інтеграція дозволить Україні активно взаємодіяти з Європейським космічним агентством та іншими міжнародними організаціями.

Зокрема, у червні 2022 року Дніпровський космічний кластер разом з партнерами з Греції, Кіпру, Канади, Грузії та України уклав угоду про поглиблення міжнародних стосунків. Це спрямовано на розвиток інноваційних та дослідницьких зусиль в аерокосмічних та морських технологіях. Партнерство було встановлено в межах Tanais Innovation and Aerospace Supercluster Initiative (TIASI) – міжнародної платформи для співпраці та інвестування у високотехнологічних секторах, керованої канадською компанією GC.

TIASI включає спільно зацікавлені сторони з аерокосмічної та інших високотехнологічних галузей, надаючи доступ до фінансування з ЄС та інших джерел для впровадження інноваційних технологій. Завдяки цьому партнерству українські технології та виробничі потужності отримують можливість підвищити конкурентоспроможність в галузі інноваційних продуктів.

Враховуючи загрози та виклики, Україна має можливість піднятися на новий рівень використання космічних інновацій у секторі оборони та безпеки, що забезпечить її міцнішим становищем на світовій арені.

Основні напрямки щодо використання космічних та геоінформаційних систем в інтересах національної безпеки та оборони:

- Посилити співпрацю основних суб'єктів космічної діяльності держави та складових сектору безпеки і оборони у взаємодії з аналогічними структурами держав-партнерів.

- Створити єдиний геоінформаційний простір на базі спеціалізованих геопорталів для зацікавлених користувачів.

- Сприяти впровадженню спеціалізованого програмного забезпечення військового та подвійного призначення від провідних закордонних розробників, наприклад компанії ESRI (США) та сучасних електронних карт від структур Топографічної служби ЗС України тощо.

- Забезпечити активне використання відповідного досвіду космічної підтримки Збройних сил країн-членів НАТО, передусім у контексті надходження для потреб ЗС України сучасних зразків озброєння та військової техніки західного виробництва.

Отже, застосування космічних інформаційних систем в контексті національної безпеки та оборони стає визначальним фактором у стратегічних планах країн. Європейська роль у розвитку космічних технологій для України визначається фінансовою підтримкою та технологічним обміном, що розширює можливості національного сектору безпеки та оборони. Співпраця в рамках проектів Sen2Agri та Sen4Stat є прикладом успішної інтеграції супутникових технологій у сільське господарство та статистику.

Акцент на застосуванні космічних технологій у військовій сфері, таких як радіолокаційні супутники, свідчить про необхідність адаптації військових стратегій до сучасних викликів. Зокрема, розвиток супутників з радарним зондуванням та супутників зв'язку стає ключовим компонентом забезпечення безпеки та влади країн у геополітично складному середовищі.

Сучасний світ свідчить про стратегічне значення космічного простору для національної безпеки та оборони. Досвід країн, таких як Велика Британія, Фінляндія, Ізраїль, Індія та Північна Корея, підкреслює різноманітність підходів та стратегій у використанні космічних технологій.

Міжнародна співпраця та розробка нормативної бази набувають важливості для забезпечення стабільності та запобігання конфліктам у космосі. Участь у міжнародних форумах та діалогах є ключовим елементом національних стратегій, а порушення міжнародних норм, як у випадку Північної Кореї, може спричинити потенційні конфлікти у цій сфері. Створення Всеукраїнського об'єднання інноваційно-космічних кластерів є кроком до активізації розвитку космічної галузі в Україні. Це сприятиме співпраці, створенню спільних продуктів та сервісів, а також зміцненню партнерства з міжнародними організаціями, зокрема з Європейським космічним агентством.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що розвиток космічних інформаційних систем впливає на сучасні стратегії безпеки та оборони, забезпечуючи країни потужними інструментами для викликів сучасного геополітичного середовища. Використання супутникових технологій у сфері безпеки і оборони дозволяє збирати, аналізувати та передавати важливі дані, поліпшуючи спроможність відстеження, розвідки, навігації та комунікацій. Розвиток космічних інформаційних систем

відкриває можливості для міжнародного співробітництва в галузі безпеки та оборони. Обмін даними та технологічний обмін між країнами може сприяти спільним стратегіям протидії загрозам та забезпечити ефективний контроль над глобальними викликами.

Список використаних джерел:

1. Perron, P. Moving beyond the sanctuary paradigm: Canada must face up to the reality of a contested and dangerous space environment. 2023, International Journal, 78 (1-2), pp. 147-171. DOI: 10.1177/00207020231178394
2. Про прийняття за основу проекту Закону України про затвердження Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми на 2021-2025 роки. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2727-IX#Text>
3. Що можуть космічні технології та чи володіє ними Україна? Світ, 2023. URL: <https://svit.kpi.ua/>
4. Космічна діяльність в інтересах оборони: розвиток триває. Армія Inform. 2023. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/05/31/kosmichna-diyalnist-v-interesah-oborony-rozvytok-tryvaye/>
5. Розвиток сектору безпеки та оборони передбачає активне застосування космічних інформаційних технологій. Армія Inform. 2023. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/05/25/rozvytok-sektoru-bezpeky-ta-oborony-peredbachaye-aktyvne-zastosuvannya-kosmichnyh-informacijnyh-tehnologij/>
6. Об'єднання інноваційно-космічних кластерів. Офіційний сайт. <https://spacecenter.od.ua/>

НЕГЛАСНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ОПЕРАТИВНО РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Гальцова Ольга Євгенівна

здобувачка вищої освіти III курсу

факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Олексенко Володимир Григорович

Старший викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

З досвіду боротьби зі злочинністю зрозуміло, що розкриття кримінальних правопорушень та притягнення злочинців до відповідальності майже неможливе без комплексних оперативно-розшукових заходів і слідчих дій, а також без залучення громадян до сприяння у боротьбі зі злочинністю. Нерідко необхідну інформацію про кримінальні правопорушення та діяльність злочинців можна отримати лише за допомогою негласного проникнення у злочинне середовище із застосуванням відповідних розвідувально-пошукових методів.

Оперативні працівники кримінальної поліції, які включають особу до конфіденційного співробітництва, виступають у відносинах з цією особою від імені відповідного оперативного підрозділу. Ці відносини базуються на письмовому або усному договорі, що відповідає вимогам Цивільного кодексу України для укладення договорів.

Так, Д. Б. Сергєєва слушно зауважує, що проблемою у застосуванні конфіденційного співробітництва є відсутність чіткого регулювання суб'єкта, який може брати участь у досудовому розслідуванні як такий співробітник. Частина 2 статті 275 КПК України вказує лише на тих, кого заборонено залучати до конфіденційного співробітництва, а саме адвокати, нотаріуси, медичні працівники, священики, журналісти у випадку, якщо співробітництво може призвести до розголошення конфіденційної інформації професійного характеру [1, с. 54].

Після аналізу цієї норми можна зробити висновок, що будь-яка особа, яка не входить до переліку, наведеного у законодавстві, може бути залучена як конфіденційний співробітник. Але слід зазначити, що вказівка на мінімальний вік особи, яка може бути залучена до співпраці зі слідчими або оперативними підрозділами, має важливе значення. С. М. Салтиков відзначає важливість залучення лише повнолітніх осіб як конфіденційних співробітників, зважаючи на норми КПК України, які регулюють статус неповнолітніх у кримінальному провадженні [2, с. 145]. Однак, згідно з поглядом Тарасенка В.Є., неповнолітні можуть бути залучені до конфіденційного співробітництва в разі, якщо це не створює загрози для їхнього життя чи здоров'я, та має на меті запобігання або розкриття тяжких кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми. Зважаючи на те, що загальний вік кримінальної відповідальності починається з 16 років, можливо у певних ситуаціях дозволити неповнолітнім бути учасниками конфіденційних відносин.

Важливою проблемою у законодавчому регулюванні конфіденційного співробітництва є відсутність системності. Це питання можна вирішити шляхом внесення змін та доповнень до законодавства, що стосується конфіденційного співробітництва [3, с. 1279].

Підсумовуючи вищевикладене зазначаємо, що в даний час конфіденційне співробітництво не має чіткого визначення на законодавчому рівні і відсутній чіткий алгоритм його здійснення. Тому вважаємо необхідним встановити більш повне і зрозуміле нормативно-правове закріплення конфіденційного співробітництва, що буде передбачати визначення, вимоги до особи як конфіденційного співробітника, вичерпний перелік випадків застосування цієї дії.

Список використаних джерел:

1. Сергєєва Д. Б. Негласне співробітництво у кримінальному процесі. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 4. С. 47 – 54.
2. Салтиков С. М. До питання визначення понятійного апарату при використанні конфіденційного співробітництва у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2020. № 2, частина 3. С. 139 – 146
3. Северин, О. О., Шапошник, М. Ю., Олексенко, В. Г. (2022, October). Актуальні проблеми негласного співробітництва в оперативно розшуковій діяльності. In *The 7 th International scientific and practical conference "Modern research in world science"(October 2-4, 2022) SPC "Sci-conf. com. ua", Lviv, Ukraine. 2022. 1320 p.* (p. 1278).

ПРОБЛЕМА РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАННЯ ОБМЕЖЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД В ІНТЕРЕСАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АНАЛІЗ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

Харченко Марія Олександрівна

Студентка 2 курсу факультету міжнародного та європейського права
НЮУ імені Ярослава Мудрого, Україна

Науковий керівник: Байрачна Лариса Кімівна

Доцентка, кандидатка філософських наук
Кафедра конституційного права України
НЮУ імені Ярослава Мудрого, Україна

Повномасштабне вторгнення на територію України у 2022 році зумовило ряд механізмів щодо перегляду та трансформації чинного законодавства задля покращення його функціонування та більш тісного зв'язку між громадянами та владою, що є надзвичайно важливим в умовах війни. Таким чином, було проаналізовано раніше прийняті нормативно-правові акти і міжнародні стандарти, насамперед у сфері прав людини, та виявлені певні прогалини у вітчизняній системі, заповненню яких відведена особлива роль і це досі пріоритетне питання у нашій країні. У цьому і полягає унікальна актуальність даної теми. Спостерігаючи за виробленням нових законопроектів на сьогоднішній день, можна побачити не тільки усю складність самих відносин між громадянином і державою та тонку межу між правами та заборонами, а й ускладнення реалізації прав кожної людини та громадянина так, щоб не завдати шкоди іншим сторонам та зберегти баланс враховуючи умови воєнного стану.

Тема національної безпеки стала більш зрозумілою нам завдяки таким науковцям та практикам як, наприклад, Ю. Ірха, який є науковим консультантом судді Конституційного Суду України, а також, науковцям В. М. Брижко, В. Г. Пилипчуку, І. І. Даховій та іншими. Не можна не враховувати досвід і зарубіжних вчених. Тут виокремити можна роботи Дж. Роуз, Р. Джонсона, вченого у галузі політології Дж. Сміта та соціолога С. Девіс.

Перейдемо до сутності національної безпеки. Насамперед вона полягає в забезпеченні стійкості захисту держави від загроз зовнішнього і внутрішнього характеру. Цього не можна досягнути без певного обмеження деяких прав і свобод громадян. Але, звісно, ці обмеження мають бути обґрунтованими, обмеженими у часі, у місці та встановлюватися лише законом. Спираючись на нормативно-правову базу, відзначимо Закон України «Про національну безпеку України». Зазначені у ньому право громадян на приватність і особисту недоторканність є основними. І, як приклад, воно може бути обмежене лише в інтересах національної безпеки, наприклад, шляхом проведення слідчих дій або обшуку. Проте, такі обмеження завжди повинні суворо регулюватися законом і підлягають судовому контролю [1]. Стаття 64 Конституції України, також, слугує базисом у сфері національної безпеки громадян. За нею конституційні права і свободи людини і громадянина обмежуються лише у випадках, які передбачені цим документом. У ній міститься, також, перелік статей, права і свободи з яких не підлягають обмеженню у жодному разі і, водночас,

згадуються умови воєнного стану. Статтею передбачено, що така умова не є підставою для посягання на основні права і свободи громадян. Разом із тим, на інші права можуть встановлюватися окремі обмеження із зазначенням строку дії цих обмежень [2]. Таким чином, маємо досить складну і запутану ситуацію, коли держава із метою забезпечення національної безпеки та залучення громадян до її підтримки, через брак досвіду виконання функцій в умовах війни та ресурсів, може деінде порушувати ті ж самі основні права окремих громадян та груп населення, яких намагається захистити. Дізнаючись про такі складнощі, суспільство розповсюджує своєрідну паніку, що ще більше загострює ситуацію в країні, але і посягнути на право на інформацію та вираження власної думки у більшості випадків шляхом заборон та приховування держава не може, бо такі обмеження, як зазначалося, мають бути обґрунтованими та пропорційними. Якщо їхні наслідки непропорційно великі, вони підлягають перегляду або скасуванню. На міжнародному рівні про такі винятки йдеться, наприклад, у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яким Україна користується ще з 20 століття [3]. На жаль, у даному випадку, майже неможливо обійтись без допомоги досвідчених союзних країн та їхніх ресурсів.

Також звернемо увагу на проблему виконання державою своїх обов'язків щодо безпеки громадян на окупованих або непідконтрольних територіях країни в умовах агресії. Велика кількість українських громадян і досі страждає від свавілля країни-ворога, не маючи змогу отримати допомогу. Їхні, раніше гарантовані, навіть основні права та свободи порушуються кожного дня та це безпосередньо впливає на усю націю, її національну ідею, безпеку та цілісність. Але, також, відіграє роль ставлення людей один до одного та виконавчих органів влади і на підконтрольних та прифронтових територіях усередині нашої країни. На жаль, зараз ми є свідками багатьох ситуацій із порушенням основних прав та свобод людини і громадянина залежно від окремих ознак кожного індивіда (статі, віку, професійної приналежності тощо) через дефіцит фінансового і людського ресурсу та недосконалий механізм контролю, ускладнений ще й загальною ситуацією.

Таким чином, можемо зробити висновок, що велика кількість громадян дозволяє собі нехтувати правами та свободами інших, обґрунтовуючи таке ставлення загостренням ситуації в країні та незнанням закону. Так дії абсолютно неприпустимі, бо, наприклад, згідно статті 68 Конституції України незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності, тому кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції України та законів України і не посягати на права і свободи, а, також, на честь і гідність інших людей [2]. І варто розуміти, що балансу між державою та громадянином не досягнути при праці лише однієї зі сторін, тому думка людей, що влада їм усім зобов'язана і вони мають спиратися завжди тільки на неї є хибною. У такому випадку поступово втрачається як і ідея демократії та правової державності, так і гідності кожного індивіда.

Загалом, тема гармонійного розвитку між національною безпекою і особистими правами та свободами в умовах воєнного стану є дискусійною, але незмінним залишається завдання обох сторін зберегти відповідальність та обережність під сильним впливом зовнішніх чинників, бо тільки так країна підвищить свою можливість відстояти свої кордони та ідентичність і відновитися після завданих збитків.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про національну безпеку України»
2. Конституція України 1996 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення: 12.01.2024)
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод

СЕКЦІЯ Х. ПОЖЕЖНА ТА ЦИВІЛЬНА БЕЗПЕКА

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИЗНАЧЕННЯ КЛАСИФІКАЦІЙНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЗІЗОД

Хоренко Анастасія Богданівна

здобувач вищої освіти Інституту енергозбереження та енергоменеджменту
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м.Київ, Україна

Науковий керівник: Мітюк Людмила Олексіївна

ORCID ID: 0000-0003-4914-2387

Доц. каф. ОППЦБ НН ІЕЕ

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м.Київ, Україна

Ефективне функціонування трудової сфери в Україні неможливе без розроблення нових напрямів удосконалення заходів забезпечення працівників засобами індивідуального захисту (ЗІЗ). Вибір ЗІЗ органів дихання за характером виконуваних робіт роботодавець обов'язково повинен здійснювати з урахуванням їх класифікації відповідно до чинних в Україні національних стандартів.

Серед низки документів даного напрямку одним з важливих є ДСТУ 7239:2011 "Засоби індивідуального захисту. Загальні вимоги та класифікація" [1], де вказується, що ЗІЗОД бувають фільтрувальні та ізолювальні. Фільтрувальні очищають повітря, що вдихається від шкідливих речовин за допомогою фільтрів, сорбентів і поглиначів. Їх застосовують у випадках відомої концентрації та складу шкідливих речовин у повітрі робочої зони. Найбільш поширеними є фільтрувальні ЗІЗОД, які забезпечують захист від аерозолів (дими, тумани, пил).

Ізолювальні засоби захищають органи дихання людини від негативного впливу довкілля при роботах у важкодоступних та погано провітрюваних приміщеннях малого об'єму: цистернах, колодязях, трубопроводах, тощо. Чисте повітря для дихання надходить або з незабрудненої зони, або від джерела із дихальною сумішшю. Вони застосовуються у разі кисневої недостатності (менше 18%), якщо невідомо склад шкідливих речовин, а також у випадках, коли фільтрувальні ЗІЗОД не забезпечують потрібного захисту.

У стандарті ДСТУ EN 133:2005 "Засоби індивідуального захисту органів дихання. Класифікація" [2] розподіл ЗІЗОД відбувається за лицевими частинами - маска, півмаска, і чвертьмаска чи з мундштучним пристроєм, фільтрами - протипиловими, протигазовими, комбінованими та системою подавання повітря у підмасковий простір – самовисмоктування та з примусовою подачею повітря. Фільтрувальні респиратори з примусовою подачею повітря складаються з лицьової частини, турбоблоку, забезпеченого фільтрами та відповідними клапанами, з'єднувального шлангу. Принцип дії полягає в тому, що очищене повітря за допомогою повітродувки нагнітається під лицьову частину, забезпечуючи підвищений тиск, що не дає можливості забрудненому повітрю з робочої зони потрапляти до легень працівника.

Фільтрувальні респіратори з подачею повітря способом самовисмоктування складаються з лицевої частини (еластомірної півмаски), фільтрів, за потреби клапанів вдихання та видихання. Використовують фільтрувальні півмаски, у яких фільтрувальний шар є одночасно фільтром і каркасом (рис. 1). Принцип дії полягає у проходженні повітря з домішками через деякий набір різноманітних фільтрів завдяки створенню різниці тисків у підмасковому просторі. Респіратори з невіддільними фільтрами, лицева частина яких виконана з фільтруючого матеріалу, маркують літерами FF, а споряджені змінними протипиловими фільтрами або патронами – літерами FM.

Згідно з ДСТУ EN 149:2017 [3] протипилові респіратори з невіддільними фільтрами відповідно до класу позначаються – FFP1, FFP2 і FFP3, а з відокремленими згідно до ДСТУ EN 1827:2017 [4] позначаються FMP1, FMP2 і FMP3. Де цифри означають клас захисту ЗІЗОД:

1) FFP1 - низької ефективності. Для захисту органів дихання від мінерального, органічного (тваринного і рослинного походження), а також синтетичного та іншого промислового пилу. Зменшує концентрацію аерозолів в чотири рази;

2) FFP2 - середньої ефективності, для захисту органів дихання від диму й туману, органічних і неорганічних речовин (кіптяви, зварювального диму, масляного туману), а також від вірусу грипу, мікобактерій туберкульозу та інших інфекцій, що передаються повітряно-крапельним шляхом. Зменшує концентрацію аерозолів у 12 разів;

3) FFP3 - високої ефективності, для захисту органів дихання від радіоактивних, біологічних і токсичних аерозолів. Зменшує концентрацію аерозолів в 50 разів.

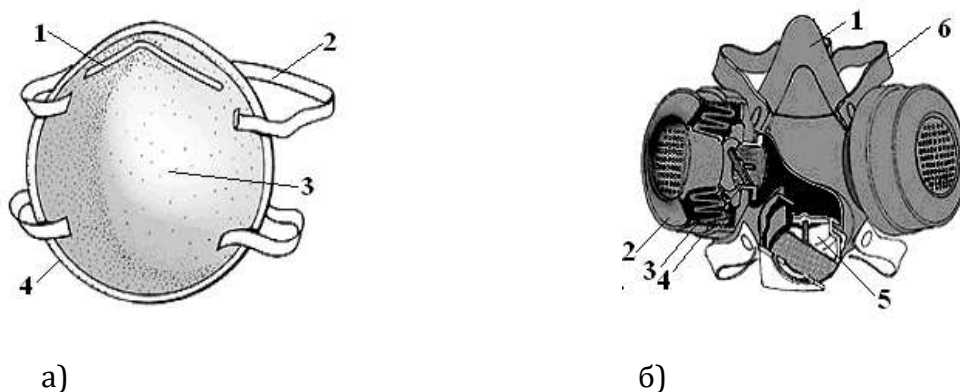

Рис. 1. Типи фільтрувальних ЗІЗОД: з фільтрувальною частиною
(а): 1 - носовий затискач; 2 - наголів'я; 3 - фільтрувальна півмаска;
4 - обтюратор; з еластомірною півмаскою
(б): 1 - півмаска з еластичного матеріалу; 2 - фільтрувальна коробка;
3 - фільтр; 4 - клапан вдиху; 5 - клапан видиху; 6 - наголів'я

Вказана класифікація ЗІЗОД у неповній мірі висвітлює все їх різноманіття за конструктивними особливостями та функціональним призначенням, що значно ускладнює вибір через відсутність розуміння впливу параметрів навколишнього середовища, виробничих завдань та складових частин: півмаски, наголів'я обтюратора, клапанного блоку на фізіологічний стан людини та його працездатність. Кожен з цих елементів в кінцевому випадку впливає на ефективність захисту користувача, яка визначається цілою низкою компонентів. Виходячи з існуючої класифікації занадто складно підібрати фільтрувальний пристрій, який врахував би

необхідність надійного кріплення півмасок залежно від вимог до рухомості або темпу роботи, коли респіратор може сповзти з обличчя і збільшити надходження шкідливої речовини крізь щілини за смугою обтюратора. Також важко забезпечити ізолювальні властивості респіраторів без розуміння властивостей матеріалів і конструктивних особливостей клапанів видихання, обтюратора та наголів'я.

Останнім часом з'явилися нові вимоги до фільтрів, які розділили їх на одноразові і багаторазові, що також не відображається в існуючій класифікації, тому запропонована нова класифікація (табл. 1).

Таблиця 1

Нова класифікація фільтрувальних ЗІЗОД

Класифікація фільтрувальних ЗІЗОД		Маркування за ДСТУ EN 529
Відділ	Фільтруючі	F
Підвідділ	За функціональним призначенням:	
	- протиаерозольні (захищають від твердих і рідких аеродисперсних частинок);	P, S, SL
	- протигазові (захищають від токсичних газів і парів);	A, B, E, K, AX, NO, SX
	- газопилозахисні (захищають від аеродисперсних твердих і рідких частинок, токсичних газів і парів).	P + гази і пари
Група	За ефективністю захисту:	
	- низька;	1-4 ГДК
	- середня;	2-12 ГДК
	- висока.	3-50 ГДК
Підгрупа	За санітарними вимогами:	
	- одноразові (з фільтруючою півмаскою);	NR
	- багаторазові (з фільтрами або патронами, що замінюються).	R
	За способом надходження повітря у підмасковий простір:	
Вид	- природне;	F
	- примусове.	TM
	З урахуванням вимог щодо ергономічності і забезпечення безпечної праці користувачів при експлуатації респіраторів:	
	Розміри масок	
Підвид	- масок (повнолицевих, півмасок, четверть масок, у тому числі з пристроями для переговорів);	S - малий
	- фільтрів,	M - середній
	- наголів'я	L - великий NR, R
Різновид	З урахуванням досконалості конструкції респіраторів або/ї їх складових щодо фізіологічних вимог:	
	- масок (без клапанів, з клапанами видиху, клапанами вдиху і видиху);	FF
	- обтюраторів (одно- і двоскладчасті, з U-подібною складкою, надувні);	
	- клапанів видиху (грибкові, дискові, пелюсткові);	

дані сформовано з [2-4]

Висновки. Запропонована класифікація заповнює існуючі прогалини у вітчизняному законодавстві та дає можливість прискіпливо підібрати ЗІЗОД. Розподілі всіх існуючих ЗІЗОД за зрозумілим ієрархічним порядком підлеглості нижчих ланок вищим, починаючи з відділу - фільтрувальні ЗІЗОД і закінчуючи різновидом - за ступенем досконалості конструкції респіраторів або/ї їх складових щодо фізіологічних вимог дозволяє чітко зрозуміти структурну взаємодію різновидів та визначити ступінь розгалуженості можливих варіантів ЗІЗОД.

Список використаних джерел:

1. ДСТУ 7239:2011 Система стандартів безпеки праці. Засоби індивідуального захисту. Загальні вимоги та класифікація. Вилучено з https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id_doc=51051
2. ДСТУ EN 133:2005 Засоби індивідуального захисту органів дихання. Класифікація (EN 133:2001, IDT) Вилучено з https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=54221
3. ДСТУ EN 149:2017 Засоби індивідуального захисту органів дихання. Фільтрувальні півмаски для захисту від аерозолів. Вимоги, випробування, маркування (EN 149:2001+A1:2009, IDT). Вилучено з https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=75012
4. ДСТУ EN 1827:2017 Засоби індивідуального захисту органів дихання. Напівмаски без клапанів вдиху та з віддільними фільтрами для захисту від газів або газів та аерозолів, або тільки від аерозолів. Вимоги, випробування, маркування (EN 1827:1999 + A1:2009, IDT) Вилучено з https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=75559

СЕКЦІЯ XI. БІОЛОГІЯ ТА БІОТЕХНОЛОГІЇ

METABOLISM OF TOBACCO CELL CULTURES UNDER THE INFLUENCE OF LONG-TERM SALINITY

Bronnikova L.I.

Postgraduate

Oles Honchar Dnipro National University, Ukraine

Junior researcher,

Institute of Plant Physiology and Genetics

National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine

Zaitseva I.O.

Dsc., prof.

Oles Honchar Dnipro National University, Ukraine

Global climate change and acute shortages of fresh water, even for drinking, impede the cultivation of valuable economic crops. Among abiotic stresses, the most harmful effect is osmotic stress - salinity [4, 8, 9]. There is a need to obtain plant forms that combine resistance to various stresses with satisfactory consumer qualities. The needs of the current moment determine the directions of scientific research and stimulate the development of new research methods. Currently, new biotechnological methods that use micro and even nanotechnology are being actively created. At the same time, the ideology of environmental safety is becoming a priority, both for the approach itself and for the product it produces [2, 3, 5].

One of the most promising ways to solve the problem of obtaining stress-resistant plant forms is cell selection [6, 10].

Cultures of plant cells exposed to pre-selected factors can be minimized to single cells from genetically altered variants. This creates prerequisites for cellular level analysis in objects that may be at different stages of development and have a diverse range of metabolic reactions. Therefore, indicators that testify in favor of active vital activity are of particular importance. Under stable conditions or against the background of regular changes in external influences (normal → stress), it is possible to determine the adaptive potential of both the variety in general and a specific representative. Cell cultures of plants of different origins, cultivated under normal conditions and under extreme influences, are becoming a promising object of research. In vitro biotechnological methods are now beginning to outpace traditional methods of obtaining genetically modified plant forms in terms of their popularity. However, like any method, they require constant improvement [6, 11].

The aim of the study was to evaluate the reactions of Samsun and Dubec tobacco varieties. Mature seeds were sterilized and germinated. Callus was induced from the seedlings, which was grown over several passages to obtain the required amount of biomass on Hamburg's B5 medium [1, 6].

In the experiment, the fully formed callus was exposed to sulfate-chloride (seawater salts) and sulfate (Na_2SO_4) salinization; toxicants were added at a concentration of 20,0 g/l.

The variants were kept under salinity for a standard passage (30 days). In the middle (15th day) and at the end (30th day) of the passage, the free proline content was determined in the cells [7]. Under the pressure of such stress, both physical and genetic differences of the studied form were to be revealed. This made it possible to separate general and specific characteristics of the organism.

A cell culture that develops under normal conditions is in the elongation stage on the 15th day. The mass of the callus increases due to the cumulative increase in cell parameters, which is a consequence of the maximum variety of synthetic reactions. Under salinity conditions, the level and spectrum of total metabolism is expected to be limited. At the same time, there are established indicators of functioning. They are special substances - compatible osmolytes, namely free proline.

The content of free proline (pro) in the cells of callus cultures of both tobacco varieties when cultivated under normal conditions was similar on the 15th day, amounting to $35,9 \pm 2,4$ mg%/serum and simultaneously decreased slightly at the end of passage. Such events undoubtedly indicate the normal development of the culture.

Under the influence of salinity, the content of free pro increased significantly. On the 15th day of cultivation in the medium with sea water salts in the Samsun variety it amounted to $150,8 \pm 6,6$ mg%/serum, and in the Dubec variety $95,4 \pm 4,2$ mg%/serum. Under the influence of sulfate salinization, the level of amino acid was lower, respectively $98,1 \pm 3,7$ and $75,4 \pm 7,3$ mg%/crude matter in different varieties. At the end of the passage (30th day), there was a synchronous decrease in the content of amino acid; under the influence of sea water salts in Samsun and Dubec varieties, it was $18,3 \pm 3,4$ mg%/crude matter and $21,4 \pm 4,6$ mg%/crude matter; the effect of Na_2SO_4 caused a smaller decrease.

In our opinion, this course of reactions was aimed at the adaptation of tobacco plants to salinity. This was evidenced by the resumption of callus growth when transferred to normal conditions in the next passage.

In general, the test of tobacco cell cultures obtained from different varieties under conditions of long-term salinity showed complete analogy in their reactions. This revealed both physiological and genetic characteristics. This makes tobacco cell culture a reliable object for biotechnological manipulations.

References:

1. Gamborg J.L., Miller R.A., Ojima K. 1968. Nutrient requirement of suspension cultures of soybean root. *Exp. Cell Res.* 225; 151 – 158.
2. Zhang Y., Xu J., Li R., Ge Y., Li Y. 2023. Plants' response to abiotic stress: mechanisms and strategies. *Int. J. Mol. Sci.* 24(13); 10915. <https://doi.org/10.3390/10.3390/ijms241310915>
3. Imran Q.M., Falak N., Hussan A., Man B.- G., Yun B. – W. 2021. Abiotic stress biotechnological tools in stress response. *J. Agronomy*, 11(8), 15-79. <https://doi.org/10.3390/agronomy11081579>
4. Maryum Z., Luqman T., Nadeem S., Khan S.M.U.D., Wang B., Ditta A., Khan M.K.R. 2022. An overview of salinity stress, mechanism of salinity tolerance and strategies for its management in cotton. *Front. Plant Sci.* 13; 907937. <https://doi.org/10.3389/fpls.2022.907937>
5. Zhang H., Zhu J., Gong Z., Zhu J.-K. 2020. Abiotic stress responses in plant. *Nature Reviews Genetics.* 23; 104 – 119. <https://doi.org/10.1038/s41576-021-00413-0>
6. Xu X., Smaczniak C., Muino J.M., Kaufmann K. 2021. Cell identity specification in plants: lessons from flower development. *Journal of Experimental Botany.* 72(12), 4202 – 4217. <https://doi.org/10.1093/jxb/erab110>
7. Spormann S., Nadais P., Sousa F., Pinto M., Martins M., Sousa B., Fidalgo F., Soares C. 2023. Accumulation of proline in plants under contaminated soils – are we on the same page? *Antioxidants.* 12(3); 665 – 674. <https://doi.org/10.3390/antiox12030666>

8. Hasanuzzaman M., Fujita M. 2022. Plant responses and tolerance to salt stress: physiological and molecular intervention. *Int. J. Mol. Sci.* 23(9); 4810. <https://doi.org/10.3390/ijms23094810>
9. Xiao F., Zhou H. 2022. Plant salt response perception, signaling and tolerance. *Front. Plant Sci.* 13; 1 – 7 <https://doi.org/10.3389/fpls2022.10.53699>
10. Sergeeva L.E., Mykhalska S.I. 2019. Cell selection with heavy metal ions for obtaining salt tolerant plant cell cultures. *Physiology Plant and Genetic.* 51(4); 315 – 323 <https://doi.org/10.15407/frg2019.04.315>
11. Garramone R., Coppola G.P., Aversano R., Docimo T., Sedlak P., Carputo D. 2023. *In vitro* assessment of salt stress tolerance in wild potato species. *Agronomy*.13; 1784. <https://doi.org/10.3390/agronomy1371784>

СЕКЦІЯ XII.

АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

ОСНОВНІ ВИМОГИ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ І НАПИСАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ РОБІТ З ЛІСОЗНАВСТВА

Лозінська Тетяна Павлівна

канд. с.-г. наук, доцент

Білоцерківський національний аграрний університет, Україна

На сьогодні, у зв'язку з російською агресією, існує небезпека відвідувати лісові масиви, так як в лісах України, які потрапили в зону військових дій можуть траплятися різні види вибухонебезпечних боєприпасів. Для деяких лісів існує заборона їх відвідувати, наприклад, північна частина Київської області. Основним завданням сьогодення є вивчення досвіду управління лісами в країнах, де були військові конфлікти, тому що вплив вибухонебезпечних боєприпасів та мін на навколишнє природне середовище варто розглядати як прямий вплив на екосистеми, так і не прямий, шляхом обмеження людини до цих територій. Прямим впливом є втрата біорізноманіття, зміна мікрорельєфу, порушення стійкості ґрунту, руйнування його структури тощо [1-3].

Тобто, військові дії негативно відображаються на охороні навколишнього середовища і будуть мати негативні наслідки для лісового господарства і природно-заповідного фонду. Тому перед лісівниками стоять вагомі причини у передбаченні наслідків війни, а молодому поколінню потрібно вже зараз формувати науково-дослідницькі проекти лісівничого напрямку на актуальні теми з рекомендаціями для ефективного ведення лісового господарства на поствоєнному просторі.

Лісознавство це теоретична основа лісівництва, яка розглядає наступні питання: біологію, екологію та морфологію лісу, лісову типологію; вивчає основні закономірності поновлення й формування лісу: процеси змін деревних порід та компонентів лісу. У лісовому господарстві існує безліч проблем, які очікують на першочерговість їхніх рішень – це: раціональне використання лісів, їх штучне і природне поновлення, оптимізація складу, підвищення продуктивності, які можуть успішно бути вирішені лише на основі комплексного пізнання законів функціонування й тенденцій динаміки лісових угруповань, вивченням яких займається лісознавство. На практиці ж неможливо вирішити жодного питання, пов'язаного зі штучним чи природним поновленням лісу, формуванням насаджень у лісовирощуванні та заготівлею деревини, без знань законів розвитку лісових насаджень. Саме тому, лісознавство, як наука про природу лісу, має велике значення для розвитку й науково-технічного прогресу лісового господарства України.

Насамперед, перед вибором теми науково-дослідницької роботи важливо розібратися в актуальності наукових досліджень щодо розвитку лісового господарства. Вважаю за пріоритетність досліджень за наступними тематиками: ліс і клімат (наприклад, визначення вологості клімату за методиками різних авторів); поновлення лісу; вивчення природно-заповідного фонду певної місцевості з метою

його збереження; значення використання біотичних факторів у лісівництві; вивчення недеревних ресурсів лісу; вивчення і спостереження за шкідниками та хворобами лісу; особливості проведення рубок головного користування; завдання рубок догляду за лісом; ліс і комахи, заходи з охорони і сприяння розмноження корисних комах; позитивна і негативна дія фауни на процеси лісоутворення; значення мортмаси для лісових масивів; лісові пожежі та боротьба з ними; шляхи підвищення родючості лісових ґрунтів тощо.

Одним із важливих творчих етапів вирішення поставленої наукової проблеми є визначення мети та завдань дослідження.

Мета дослідження – це кінцевий результат, на досягнення якого воно спрямоване. Вона має адекватно відображатись у темі роботи, містити очікувані результати та наукові завдання. Чітко сформульована наукова мета є важливою методологічною вимогою до програми дослідження. Вона має бути конкретна та розвиватися у завданнях дослідження, які повинні розглядатись як основні її етапи. Завдання підпорядковані основній меті і спрямовані на послідовне її досягнення.

Основні завдання роботи мають полягати у вирішенні теоретичних питань щодо проблематики дослідження, повинні бути методологічно обґрунтовані, зроблено аналіз реального стану предмету досліджень, виявлені тенденції та закономірностей процесів та шляхи й засоби удосконалення явища чи процесу, що досліджується. Також необхідно звернути увагу на обґрунтування системи заходів, що необхідні для вирішення прикладних завдань.

Важливим етапом розв'язання наукової проблеми є правильне уявлення про об'єкт та предмет наукового дослідження. Для написання науково-дослідницької роботи завжди чітко має простежуватися зв'язок теми з предметом, і його опис відбувається більш докладно, а з об'єктом такого зв'язку може не спостерігатися, оскільки це дуже масштабне поняття, тому його опис робиться зазвичай коротко.

Правильне визначення об'єкта та предмета дозволить ґрунтовно дослідити тему, відшукати відповіді на проблемні питання, сформулювати цікаві й корисні висновки.

Важливим етапом роботи є визначення методів і матеріалу дослідження. Універсальні для усіх біологічних наук методи – це описовий, порівняльний, історичний та експериментальний. В основі описового методу лежить спостереження, за допомогою якого дослідник збирає інформацію про об'єкт. Порівняльний метод використовується для порівняння об'єкта дослідження з подібними об'єктами або процесами. Історичний метод заснований на вивченні виникнення, формування і розвитку об'єктів у хронологічній послідовності, завдяки чому буде досягнуто поглиблене розуміння суті проблеми і з'явиться можливість формулювати більш обґрунтовані рекомендації щодо нового об'єкту. Завдяки експериментальному методу можна вивчати об'єкти чи процеси у спеціально створених штучних умовах. Він передбачає навмисне втручання експериментатора в природні процеси, що дозволяє встановити наслідки від впливу тих, чи інших факторів на об'єкт дослідження. Метод можна застосовувати як у природних умовах, так і лабораторних. Крім основних методів дослідження існують і додаткові, на які слід звернути увагу – це моніторинг, моделювання, статистика, метод емпіричного дослідження, метод вилучення [4, 5].

В основній частині роботи показують результати досліджень згідно обраної теми, дотримуючись мети, завдань, що були поставлені на початку роботи. Особливу увагу необхідно приділити для розкриття актуальності обраної теми, показати власні дослідження і наголосити на науковій новизні своєї науково-дослідницької роботи.

Далі необхідно сформулювати висновки та рекомендації. У висновках необхідно викласти найважливіші наукові та практичні результати досліджень, що показали б формулювання розв'язання наукової проблеми, її значення для лісівничої науки і практики, дати стислий виклад результатів дослідження. Також варто зауважити на підтвердження тих результатів, які вимагають подальшого уточнення, запропонувати нові напрямки для подальших досліджень. Можливо дати рекомендації з практичного використання результатів.

Список використаних джерел:

1. Кузик А.Д., Товарянський В.І. Вплив воєнних дій на лісові екосистеми України та їх післявоєнне відновлення. Вісник ЛДУБЖД. 2023. № 27. С. 16–22. DOI: 10.32447/20784643.27.2023.02
2. Лозінська Т. П., Омельченко Д. Т. Післявоєнне поновлення лісових екосистем України. «Інноваційні технології в агрономії, землеустрої, електроенергетиці, лісовому та садово-парковому господарстві»: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 26 жовтня 2023 року. Біла Церква: БНАУ. С. 69-71.
3. Варга Л.М., Пузир О.О., Лозінська Т.П. Проблеми збереження біорізноманіття лісів: матеріали конференцій МЦНД. 2020. С. 59–61.
4. Гуторов О. І. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Харків: ХНАУ, 2017. 272 с.
5. Сухомлін К. Б., Зінченко О. П. Методологія та організація наукових досліджень в галузі біології: Методичні рекомендації. Луцьк: Медіа, 2017. 64 с. Режим доступу: <http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/14599>.

СЕКЦІЯ XIII. ВЕТЕРИНАРНІ НАУКИ

EFFECTIVE STRATEGIES FOR TREATING HEAVY METAL TOXICITY IN ANIMALS

Varava Maksym Ihorovich

PhD student in Veterinary Science

Dnipro State Agrarian and Economic University, Ukraine

Heavy metal toxicity poses a significant threat to animals, necessitating prompt intervention in veterinary medicine. Common culprits include lead, mercury, arsenic, cadmium, copper, zinc, and iron. Sources range from contaminated feed to environmental pollutants. Clinical signs encompass gastrointestinal, neurological, renal, dermatological, and hematological manifestations [1].

Diagnostic approaches involve clinical assessment, history-taking, and laboratory tests like blood and urine analysis, often supported by diagnostic imaging. Species-specific considerations are crucial due to variations in metal metabolism.

General treatment involves source identification and removal, along with supportive care such as intravenous fluid therapy and symptomatic treatment. Antidote therapies, notably chelation, play a pivotal role. Calcium disodium EDTA targets lead poisoning, while dimercaprol (BAL), DMSA, and penicillamine address arsenic, mercury, and copper poisoning, respectively. Activated charcoal may aid in reducing metal absorption [2].

Species-specific considerations in antidote therapy involve understanding variations in drug metabolism and potential side effects. For example, the process begins with EDTA's unique structure, featuring multiple sites that can form stable rings when bonded with metal ions, creating what's called a chelate. This chelating property is particularly effective against "soft" metal ions like lead. As EDTA engages with metal ions, it displaces water molecules and binds strongly to the metal, creating a stable complex. This complex is highly resistant to breaking apart under normal physiological conditions, ensuring the metal remains securely attached. Once the metal is bound to EDTA, the body can more efficiently eliminate it through urine, enhancing the overall excretion process. This mechanism aids in reducing the concentration of toxic metals in the body [3].

Humates present potential as active components in feed additives designed to counteract toxic effects on animal organisms. Commonly, humates consist of three key components: humic acids, fulvic acids, and mineral humic residue. Previous research has established the positive impact of humic acids on lead redistribution within the organs of affected rats, its excretion from the body, and the synthesis of the antioxidant glutathione.

Recent studies focusing on piglets have demonstrated the notable antioxidant efficacy of humic feed additives derived from leonardite and lignite. Researchers observed that leonardite, with its oxidative properties, exhibited higher effectiveness. This outcome is thought to be associated with the elevated presence of fulvic acids in its composition. Fulvic acids, characterized by a lower molecular weight and more developed donor-acceptor properties compared to humic acids, actively engage in oxidative reactions, potentially contributing to the observed antioxidant effects [4].

Additionally, model studies have showcased the ability of fulvic acids to form chelate complexes with heavy metal ions, resulting in a neutral charge. This particular property prevents the absorption of these metal ions in the gastrointestinal tract. Essentially, the chelation process involving fulvic acids aids in neutralizing heavy metals, potentially mitigating their detrimental effects on animal health. Humates, particularly those rich in fulvic acids, emerge as promising candidates for inclusion in feed additives aimed at safeguarding animals from toxic effects. Incorporating such additives into animal nutrition could serve as a protective measure against the harmful impact of heavy metals, though further research is essential to validate and optimize their application across diverse animal species and environmental conditions.

Monitoring revolves around regular assessments of metal levels through blood and urine tests to gauge the efficacy of chelation therapy. Prognosis hinges on early detection, intervention, and the severity and duration of exposure.

Prevention strategies center on education, awareness, and regulatory measures. Veterinarians and pet owners should be informed about potential sources of exposure, and regulations should address industrial and agricultural practices to minimize environmental pollution.

In conclusion, managing heavy metal poisoning in veterinary medicine requires a comprehensive approach. Antidote therapies, coupled with vigilant diagnostics, supportive care, and preventative measures, are paramount in safeguarding animal health from the adverse effects of heavy metal toxicity.

References:

1. Satarug, S., Vesey, DA., Gobe, GC. Current health risk assessment practice for dietary cadmium: Data from different countries. *Food and Chemical Toxicology*. 2017; 106: 430–445.
2. Kalia, K., & Flora, S. J. (2005). Strategies for safe and effective therapeutic measures for chronic arsenic and lead poisoning. *J. Occup. Health*, 47, 1–21.
3. Pachauri, P., Saxena, G., Mehta, A., Mishra, D., Flora, SJS. Combinational chelation therapy abrogates lead induced neurodegeneration in rats. *Toxicology and Applied Pharmacology*. 2009; 240: 255-265.
4. Varava, M. (2023). Effects of leonardite and lignite on blood parameters in rats exposed to lead acetate. *Ukrainian Journal of Veterinary and Agricultural Sciences*, 6(2), 14-18.

СЕКЦІЯ XIV. ХАРЧОВЕ ВИРОБНИЦТВО ТА ТЕХНОЛОГІЇ

РОЛЬ ХАРЧУВАННЯ У МЕТАБОЛІЧНИХ ПРОЦЕСАХ ОРГАНІЗМУ СПОРТСМЕНА

Тележенко Любов Миколаївна

доктор технічних наук, професор

Одеський національний технологічний університет, Україна

Біленький Петро Костянтинович

аспірант 2-го року навчання

Одеський національний технологічний університет, Україна

Харчування є одним із основних факторів, що впливають на ефективність занять спортом, підвищення працездатності, відновлення м'язової маси, співвідношення витраченої та відновленої енергії.

Відомо, що всі метаболічні процеси можливі тільки у тому випадку, якщо в організм людини регулярно надходять поживні речовини, які слугують пластичним матеріалом для синтезу живої тканини, а також забезпечують організм енергією, що міститься у хімічних зв'язках молекул і вивільняється під час розпаду та окиснення цих речовин. Так, за рахунок вуглеводів організм задовольняє свої енергетичні потреби на 55-66%, за рахунок жирів – на 25-35%, білків – відповідно на 5-10% [1].

Для спортсмена найбільш раціональним є вуглеводно-білковий характер харчування, який визначається особливостями обміну речовин при різних видах та інтенсивності спортивного навантаження. Розрізняють два основні типи обміну речовин у спортсменів. Перший тип обміну речовин має місце при великих фізичних навантаженнях, коли підвищується витрата внутрішніх пластичних компонентів для енергетичних цілей, а також збільшується використання таких внутрішньо-м'язових джерел енергії, як фосфокреатин, глікоген. Інтенсифікуються також гліколітичні процеси, пов'язані з виникненням робочої наростаючої гіпоксії та кисневої заборгованості. Другий тип обміну речовин спостерігається при тривалих фізичних навантаженнях середньої та помірної інтенсивності. У цих умовах виникають вторинні порушення стійкого стану метаболічних процесів: посилення гліколізу, поява робочої гіпоксії, виникнення кисневої недостатності тощо. Для цього етапу характерна велика тривалість відновного періоду [2].

Добовий раціон спортсмена повинен містити збалансовані та різноманітні жири, білки, вуглеводи, в певних співвідношеннях. Нестача одних речовин або надлишок інших можуть призвести до порушення метаболічних процесів, нестачі «будівельних» і пластичних матеріалів для організму людини.

Вимогами, що ставляться до харчування спортсменів є наступні: харчування повинно бути достатнім за кількістю і високим за якістю, добовий раціон не повинен бути надто великим, але давати відчуття ситості і складатися з доброякісних продуктів, які легко засвоюються; для харчування спортсмена важливо різноманітно поєднувати рослинні та тваринні компоненти їжі; слід дотримуватися режиму

харчування, що відповідає загальним гігієнічним вимогам і в той же час є режимом, пристосованим до умов тренування і змагань, що дозволить регулювати калорійність їжі відповідно до витрат енергії щодо конкретного навантаження; харчування спортсмена повинно задовольняти підвищену потребу у вітамінах і мінеральних речовинах; енергетична цінність харчових раціонів повинна повністю покривати добові витрати енергії.

Список використаних джерел:

1. Фабрі З.Й., Чернов В.Д. Біохімічні основи фізичної культури і спорту: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів фізичної культури і спорту. – Вид. 2-е, доп. і перероб. – Ужгород: Ужгородський національний університет; Вид-во СП "ПоліПрінт", 2014. – 91 с.
2. Пешук Л.В. Роль харчування у забезпеченні метаболічних потреб спортсменів / Л.В. Пешук, Т.М. Іванова, Ю.В. Гавалко, К.І. Рогова // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Ґжицького. – 2015. – Т.17, № 1(4). – С. 92-96.

СЕКЦІЯ XV. ВИДАВНИЦТВО ТА ПОЛІГРАФІЯ

ДОРОЖНЯ КАРТА, ЯК ОСНОВА СТРУКТУРИЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО САМОНАВЧАННЯ КОРИСТУВАЧІВ

Воропаєва Ольга Веніамінівна

здобувач вищої освіти ОС «магістр» факультету інформаційних технологій
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна

Хорошевська Ірина Олександрівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри комп'ютерних систем та технологій
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна

В даному дослідженні розглянуто проблему самостійного навчання за допомогою вільних джерел інформації. Часто, коли люди хочуть чомусь навчитися, це знаходиться у рамках виконання конкретної короткострокової практичної цілі, наприклад, встановити на комп'ютер операційну систему. Це вузько спрямовані навички, що є маленькою частиною повноцінної професії системного програміста. Для практичної реалізації подібної цілі достатньо прочитати декілька тематичних фахових статей та подивитись відповідні відео-матеріали у вільному доступі. Але користувачі, які задались метою навчитись певній предметній області знань самостійно, часто не знають з чого почати, яку закласти послідовність вивчення, який матеріал буде найефективнішим для опанування тощо. Якщо вони не хочуть віддавати багато грошей за навчання, тому що не впевнені, що воно буде того варте, то найчастіше вони звертаються до вільних джерел інформації.

Візьмемо інший приклад – навчання основам малювання. Якщо дивитись на нього з технічної точки зору, це взаємодія різноманітних областей одної сфери знань. Безкоштовні відкриті джерела інформації за цим питанням не структуровані як навчальна програма ЗВО, а діють більше як величезна бібліотека. Таким чином тягар структуризації та організації інформації у ефективну навчальну програму цілком покладено на користувача, що навчається. Однак, він не є в змозі скласти собі початкову програму через нестачу знань та відсутність практичного досвіду побудови найефективнішої програми для опанування певної навчальної дисципліни, її окремих розділів і тем.

Через це пропонується полегшити процес навчання через побудову алгоритму навчання, що є одним з найефективніших підходів для самостійного навчання та найчастіше використовується розробниками навчальних курсів. Згуртована спільнота висококваліфікованих спеціалістів, які аналізують ринок вакансій та регулярно обмінюються досвідом ефективно використовує комбінацію покрокової інструкції та ментальної карти. Графічна наочність допомагає новачкам орієнтуватись у складних професійних термінах, а інтерактивність кожного елемента графічної схеми дозволяє надати доступ до детальних пояснень та корисних посилань на додаткову інформацію за певною темою [1].

Такий підхід до подання матеріалу дозволяє користувачу відстежувати свій прогрес та отримувати базову інформацію за темою. Це допомагає користувачу самостійно опановувати найдоцільніший для вивчення матеріал, поданий у ліпшій для сприйняття та розуміння послідовності, та надає чіткій анкер у морі вільної інформації. У англomовних джерелах інформації така модель навчання називається «Roadmap» або «Дорожня карта» (рис. 1) [2].

Як зазначено у праці [3], Roadmap – «це документ-дорожня карта, де учасник проєкту детально бачить, яким буде його шлях упродовж навчання. Тут прописані теми й дати лекцій, зустрічей, а ще – корисні матеріали та прогрес навчання, тобто всі елементи освітнього процесу». Такі «Дорожні карти» можна застосовувати як основу при побудові та змістовному наповненні коротко- та довгострокових освітніх проєктів та навчальних інтерактивних курсів. «Дорожня карта» описує шлях користувача в рамках опанування матеріалу певного навчального курсу для досягнення поставленої ним мети навчання.

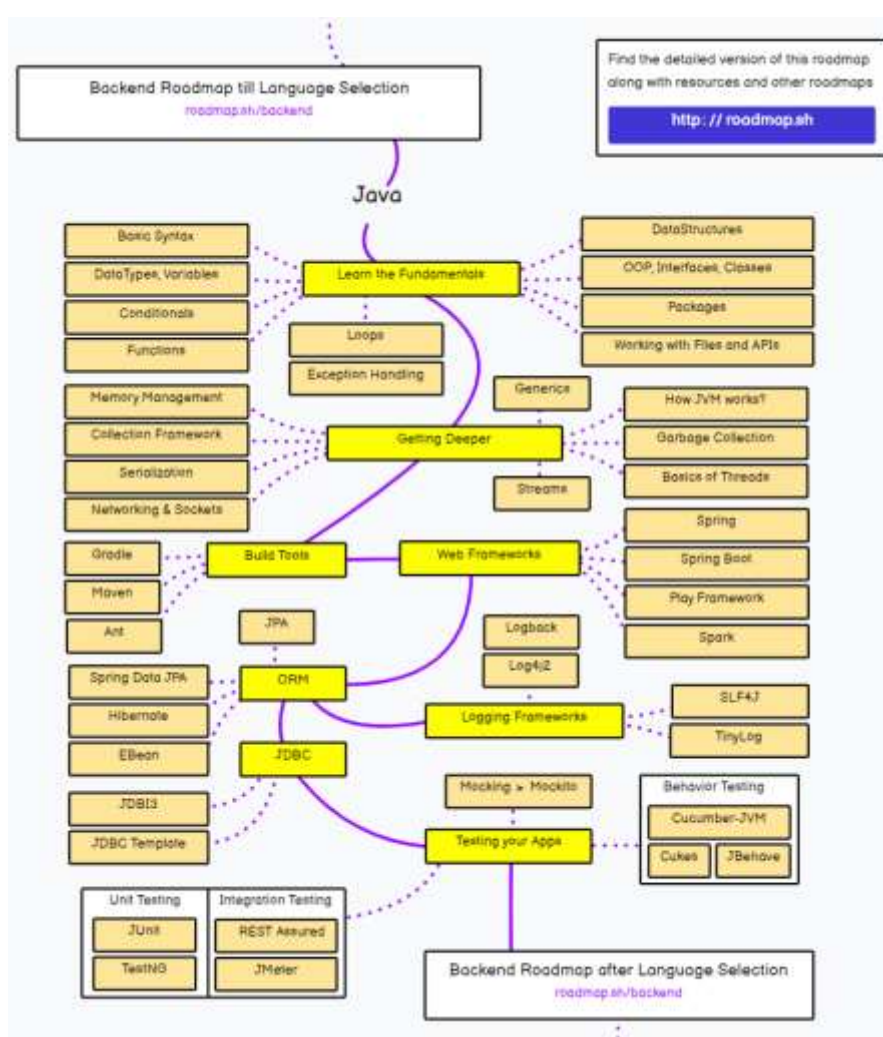

Рис. 1. Приклад побудови дорожньої карти для вивчення мови Java [2]

Варто зауважити, що ефективне подання розрізненої інформації, структурований план навчання з посиланнями на корисні відкриті джерела та вказівки для отримання гарних результатів від процесу навчання, практично усувають потребу у здійсненні керівництва при опануванні користувачем змістовного наповнення незнайомої/малознайомої предметної області, теми тощо.

Безумовно, не слід забувати, що весь навчальний прогрес, який користувач може досягнути за допомогою застосування «Дорожньої карти», залежить не тільки від якості її побудови, а й від рівня самодисципліни, самомотивації та самоорганізації користувача при здійсненні його самонавчання.

Отже, структуризація розрізненої інформації й побудова інтерактивного плану навчання у вигляді дорожньої карти можуть розглядатися як основа для побудови ефективного для користувача шляху опанування матеріалу навчального інтерактивного курсу.

Список використаних джерел:

1. ProductPlan: Roadmap Basics. URL: <https://www.productplan.com/learn/roadmap-basics> (дата звернення: 07.01.2024).
2. Developer Roadmaps: Java Developer. Step by step guide to becoming a Java developer in 2023. URL: <https://roadmap.sh/java> (дата звернення: 08.01.2024).
3. Roadmap для освітніх проєктів. Як спланувати та вдосконалити процес навчання. URL: <https://www.work.ua/articles/expert-opinion/3208/?setlp=ua> (дата звернення: 08.01.2024).

СЕКЦІЯ XVI. АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА ПРИЛАДОБУДУВАННЯ

АНАЛІЗ СИСТЕМИ ДОСТУПУ ДО ВИРОБНИЧОГО ПРИМІЩЕННЯ НА БАЗІ КОМП'ЮТЕРНОГО ЗОРУ

Водяницький Михайло Андрійович

здобувач вищої освіти кафедри КІТАМ

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Науковий керівник: Гурін Дмитро Валерійович

ORCID ID: 0000-0002-2272-5227

старший викладач кафедри КІТАМ

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

У сучасному світі безпека на виробництвах є одним із найважливіших пріоритетів. Виробничі підприємства повинні забезпечувати безпеку своїх співробітників, обладнання та навколишнього середовища. Для цього застосовуються різні заходи безпеки, включаючи контроль доступу до виробничих приміщень.

Системи контролю доступу призначені для запобігання несанкціонованому доступу до виробничих приміщень. Вони можуть використовуватися для ідентифікації працівників за рівнем доступу, контролю за переміщенням працівників по виробничих об'єктах та запобігання проникненню сторонніх осіб. Системи контролю доступу на базі комп'ютерного зору є новим і перспективним підходом до забезпечення безпеки на виробництві. Вони мають низку переваг перед традиційними системами контролю доступу, такими як:

- вища точність ідентифікації;
- можливість ідентифікації осіб у масках;
- можливість ідентифікації осіб здалеку;
- можливість інтеграції з іншими системами безпеки.

Системи розпізнавання особистості (SPR) - це біометричні системи, які можуть ідентифікувати або верифікувати особистість людини за її унікальними фізичними або поведінковими характеристиками.

Існує два основних типи SPR:

- розпізнавання за обличчям – це найпоширеніший тип SPR. Він ґрунтується на аналізі унікальних рис обличчя людини, таких як форма носа, губ, очей тощо.
- розпізнавання за відбитком пальця – це другий за поширеністю тип SPR. Він ґрунтується на аналізі унікальних візерунків на пальцях людини.

Розпізнавання по обличчю має свої переваги до яких відноситься висока точність ідентифікації, можливість ідентифікації осіб здалеку та можливість інтеграції з іншими системами безпеки. Головними недоліками такої системи є схильність до обману, наприклад, за допомогою масок або перук та мала неефективним в умовах низького освітлення.

Загалом системи застосовують для контролю доступу на об'єкт, автентифікації користувачів, розпізнавання злочинців у системах відеоспостереження.

Однак такий тип розпізнавання також використовується для ідентифікації інших об'єктів, наприклад таких як автомобілі. Системи розпізнавання автомобілів використовуються для автоматичної реєстрації автомобілів на дорогах та для контролю за рухом. Іншим прикладом безпекового використання може бути пошук зброї. Такі системи розпізнавання використовуються для автоматичного виявлення зброї та запобігання її незаконному використанню.

В наш час такі системи знаходять також застосування у військовій промисловості. Окрім контролю на військових об'єктах систему широко інтегрують на БПЛА для розпізнавання осіб противника, ворожої бронетехніки, для протидії системам глушіння зв'язку даючи можливість дронам автоматично захоплювати та переслідувати ціль.

До переваг розпізнавання по відбитку пальця можна віднести дуже високу точність ідентифікації та доволі малий шанс обману системи. До головних недоліків відносимо потребу фізичного контакту з людиною та можливі низьку ефективність в умовах низької вологості. Найчастіше такі системи використовують для автентифікації користувачів на найбільш захищених об'єктах та для електронних підписів.

Крім розпізнавання по обличчю та відбитку пальця, існують інші типи SPR, такі як:

- розпізнавання по райдужній оболонці ока;
- розпізнавання за голосом;
- розпізнавання по геометрії руки;
- розпізнавання за почерком.

Кожен тип SPR має свої переваги та недоліки. Вибір типу SPR залежить від конкретних потреб програми. Для системи контролю доступу до виробничого приміщення з урахуванням комп'ютерного зору, найбільш відповідним типом SPR є розпізнавання по обличчю. Це пов'язано з тим, що розпізнавання обличчя забезпечує високу точність ідентифікації, можливість ідентифікації осіб здалеку і можливість інтеграції з іншими системами безпеки.

Системи розпізнавання обличчя працюють у кілька етапів.

Перший – виявлення обличчя. На цьому етапі система визначає наявність особи на зображенні чи відеопотоці. Система використовує різні методи визначення наявності особи на зображенні чи відеопотоку. Найбільш поширені методи:

- метод детектування кордонів – у цьому методі система шукає області на зображенні чи відеопотоку, які мають форму людської особи;
- метод пошуку ключових точок – на цьому методі система шукає на зображенні або відеопотоку ключові точки, які є характерними для людини.

Другий – витяг ознак обличчя. На цьому етапі система виділяє із зображення або відеопотоку характерні ознаки обличчя, такі як форма носа, губ, очей і т.д. Найбільш поширеними ознаками особи є:

- геометричні ознаки – це ознаки, що характеризують форму обличчя, такі як відстань між очима, ширина носа тощо;
- текстурні ознаки – це ознаки, що характеризують текстуру шкіри обличчя, такі як яскравість, контрастність тощо.

Третій – порівняння ознак. На цьому етапі система порівнює виділені ознаки з шаблоном особи, які у базі даних. Якщо ступінь подібності між виділеними ознаками і шаблоном особи вище за певний поріг, то система визначає, що на зображенні або

відеопотоці присутня особа, що належить користувачеві, шаблон якого зберігається в базі даних.

Системи розпізнавання обличчя реалізуються на програмному та апаратному рівні. На програмному рівні система складається з наступних компонентів:

- код виявлення обличчя – цей код визначає наявність обличчя на зображенні або відеопотоці;
- код для отримання ознак обличчя – цей код виділяє із зображення чи відеопотоку характерні ознаки обличчя;
- код порівняння ознак – цей код порівнює виділені ознаки з шаблоном особи, які у базі даних.

На апаратному рівні система складається з камери та графічного процесора (GPU), що використовується для прискорення обробки зображень та відео.

На програмному рівні зазвичай реалізуються мовами програмування, які підтримують роботу із зображеннями та відео за допомогою спеціальних графічних бібліотек – OpenCV, dlib, Face++. Найбільш поширеними мовами для реалізації, підтримуваними ці бібліотеки є Python, C/C++ та Java.

Крім бібліотек, які перераховані вище, для реалізації систем розпізнавання можуть використовуватись:

- Microsoft Cognitive Services – це набір API-інтерфейсів, які надають функції розпізнавання обличчя, розпізнавання емоцій та інших біометричних функцій;
- Amazon Rekognition – це сервіс від Amazon Web Services, який надає функції розпізнавання обличчя, розпізнавання об'єктів та інших візуальних функцій.

Системи розпізнавання схильні до загроз зламів чи обману. Для забезпечення безпеки системи, використовуються методи зберігання шаблонів облич у зашифрованому вигляді, додавання біометричної аутентифікації, використання методів машинного навчання для виявлення спроб злому.

Висновки. Системи розпізнавання обличчя є перспективним підходом до забезпечення безпеки та автоматизації різних процесів, що мають низку переваг перед традиційними системами безпеки. Вони знаходять широке застосування у різних галузях, включаючи виробництво, безпеку та військову промисловість. Програмна реалізація систем є складним завданням, яке потребує врахування різних факторів, таких як точність ідентифікації, швидкість роботи, безпека системи та вартість розробки.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПАРАМЕТРІВ ФОТОПОЛІМЕРНОЇ СМОЛИ ДЛЯ АДИТИВНОГО 3D-ДРУКУ

Нікітін Дмитро Олександрович

Аспірант кафедри

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Коротун Єгор Вадимович

Студент

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Фотополімерний 3D друк - це технологія виготовлення об'єктів шляхом нашаровування тонких шарів рідкої fotocутливої смоли та її подальшого затвердіння за допомогою ультрафіолетового світла. Використання фотополімерного 3D друку має кілька важливих переваг: висока роздільна здатність; можливість виготовлення складних геометричних форм; широкий вибір матеріалів; швидкість виробництва; процес виробництва без відходів; прототипування та тестування продуктів. Усі ці переваги роблять фотополімерний 3D друк популярним у різних галузях, таких як інженерія, медицина, дизайн, виробництво прототипів та інші. Точність виготовлення деталей з використанням цих технологій залежить не лише від технічних характеристик принтера, але також від властивостей фотополімерної смоли. Таким чином, визначення впливу смоли на збереження геометричних розмірів є актуальною задачею при виготовленні моделі [1-3]. Основною метою цієї роботи є визначення впливу різних марок фотополімерних смол на збереження геометричних розмірів моделі. Таким чином, на першому етапі необхідно визначити, які саме фотополімерні смоли будуть використовуватися в подальших дослідженнях.

Було обрано 9 фотополімерних смол, які є найбільш поширеними серед звичайних користувачів. Основні характеристики визначаються як ті, що можуть впливати на відхилення геометричних розмірів моделі (див. табл. 1). З метою побудови моделі множинної регресії впливу смол на розміри 3D-моделі, планується обрати дві марки фотополімерів з найкращими початковими характеристиками. Для вирішення цього питання, щодо вибору конкретних марок смоли, буде використано факторний аналіз.

Таблиця 1

Марки та характеристики фотополімерних смол для дослідження

№	Назва смоли	Min. довжини хвилі полімеризації, нм	Max. довжини хвилі полімеризації, нм	Min. Коефіцієнт усадки, %	Max. Коефіцієнт усадки, %	Час засвітлення шару, с	Час засвітлення базових шарів, с	Товщина шару, мкм	Інтенсивність випромінювання, Лм
1	Anycubic 405nm UV	405	405	2,76	3,54	5	15	35	1600
2	Plexiwire Resin Basic	405	450	3,04	3,82	7	20	35	1800
3	MonoFilament Basic	405	450	2,37	4,22	7	25	35	1600
4	FunToDo	225	415	1,27	2,43	6	17	20	2600
5	Wanhao Castable	395	420	1,16	1,16	8	15	35	2600

Продовження табл. 1

№	Назва смоли	Min. довжини хвилі полімеризації, нм	Max. довжини хвилі полімеризації, нм	Min. Коефіцієнт усадки, %	Max. Коефіцієнт усадки, %	Час засвітлення шару, с	Час засвітлення базових шарів, с	Товщина шару, мкм	Інтенсивність випромінювання, Лм
6	BlueCast CR3A	400	410	3,74	4,82	4	9	10	1800
7	Elegoo 3D	385	450	5,37	5,74	3	10	35	1600
8	Weistek	385	410	2,38	3,02	7	15	50	1800
9	Tevo	380	420	3,53	4,22	8	12	50	2400

Факторний аналіз дозволяє зменшити розмірність вибірки. Якщо об'єкт описується багатьма характеристиками, які можуть бути взаємозалежними (зміна однієї характеристики призводить до зміни іншої), то факторний аналіз дозволяє скоротити цей набір характеристик до меншої кількості, зберігаючи при цьому важливу інформацію для подальшого аналізу.

Для проведення аналізу ми вводимо початкові дані в IBM SPSS Statistics 26, що дозволяє отримати 8 параметрів, що характеризують певний тип фотополімерної смоли. Після розрахунків перевірки міри адекватності та критерію Бартлетта (КМО та тест сферичності Бартлетта), отримуємо значення 0,685. Це значення перевищує поріг 0,5, що підтверджує успішність факторного аналізу (див. рис. 1а). Інша важлива таблиця – це таблиця перетворених матриць компонентів (Component Matrix) (див. рис. 1б).

KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		
		,685
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	82,341
	df	28
	Sig.	,000

а)

а – міри адекватності та критерію Бартлетта; б – матриця перевернутих компонентів

Рис.1. Результати досліджень

Component Matrix ^a			
	Component		
	1	2	3
Max. Коефіцієнт усадки, %	,951		
Min. Коефіцієнт усадки, %	,943		
Інтенсивність випромінювання, Лм	-,775		
Час засвітлення шару, с	-,755	,540	
Час засвітлення базових шарів, с		,893	-,564
Товщина шару, мкм		,662	,602
Max. Діапазон довжини хвилі полімеризації, нм		,689	
Min. Діапазон довжини хвилі полімеризації, нм	,501	,535	

Extraction Method: Principal Component Analysis
a. 3 components extracted.

б)

Вісім початкових характеристик та ідентифікували три компоненти (три макрофактори). Отримані значення представляють кореляції, наприклад: максимальний коефіцієнт усадки корелює з першим фактором на рівні 0,951 (значима кореляція); час засвітлення шару одночасно корелює з першим на -0,755 (значуща кореляція) та з другим фактором на 0,54 (слабка кореляція).

Для зручності подальшої оцінки фотополімерних смол, ми перейменовуємо отримані нові змінні: FAC1_1 – «Показники усадки»; FAC2_1 – «Час експонування та висота шару»; FAC3_1 – «Показники адгезії перших слоїв».

Щоб полегшити подальший аналіз, ми переводимо ці значення в нормалізований стан, розділяючи всі значення факторів на три рівні проміжки (робимо ранжування ряду). Це дозволяє описати значення за допомогою балів (1 – низький, 2 – середній, 3 – високий рівень). У розділі Data View отримуємо нові змінні NFAC1_1, NFAC2_1 та NFAC3_1, за якими можна провести оцінку. Підставивши ці значення під конкретну марку смоли, отримуємо оцінку за трьома показниками (див. табл. 2).

Таблиця 2

Результати оцінювання фотополімерних смол

№	Марка смоли	Показники оцінки			Середній бал
		Показники усадки	Час експонування та висота шару	Показники адгезії перших слоїв	
1	Anycubic 405nm UV	3	1	2	2
2	Plexiwire Resin Basic	2	3	2	2,3
3	MonoFilament Basic	2	3	2	2,3
4	FunToDo	1	3	1	1,6
5	Wanhao Castable	1	2	3	2
6	BlueCast CR3A	3	1	1	1,6
7	Elegoo 3D	3	2	1	2
8	Weistek	1	2	3	2
9	Tevo	2	1	3	2

На рис. 2, наведено результати друку тестових зразків.

а)

б)

а – тестовий зразок Plexiwire Resin Basic; б – тестовий зразок MonoFilament.

Рис. 2. Тестові зразки

Висновки. Аналізуючи результати (табл. 2), можна відзначити, що до першого макро-фактора увійшли: максимальний діапазон довжини хвилі полімеризації, мінімальний коефіцієнт усадки, інтенсивність випромінювання, час засвітлення шару, мінімальний діапазон довжини хвилі полімеризації. Це логічно та взаємопов'язано, оскільки: час експонування шару може впливати на усадку, оскільки менший час на шар призводить до більшої усадки відносно загального об'єму шару, через те, що недостатня полімеризація шару сприяє усадці друкованого шару; мінімальний діапазон хвилі полімеризації та інтенсивність випромінювання також можуть впливати на усадку в залежності від хімічних властивостей смоли.

До другого макро-фактора увійшли наступні параметри: час засвітлення шару, час засвітлення базових шарів, товщина шару, максимальний діапазон довжини хвилі полімеризації, мінімальний діапазон довжини хвилі полімеризації. Залежність цих параметрів також можливо пояснити: час експонування основних та базових шарів може впливати на товщину шару, оскільки більший час може збільшити ризик виникнення паразитного засвічування шарів; довжина хвилі полімеризації також впливає на товщину шару, оскільки може існувати залежність від хімічних

властивостей смоли. Чим більше довжина хвилі, тим більша рекомендована висота шару.

До третього макро-фактора увійшли час експонування базових шарів та товщина шару. Тут кореляція пояснюється тим, що чим вища висота базових шарів, тим менше часу потрібно для їхнього експонування.

Список використаних джерел:

1. Alfred Jacobsen, Trond Jorgensen, Qyvind Tafjord, and Endre Kirkhorn "Concepts for 3D print productivity systems with advanced DLP photoheads", Proc. SPIE 9376, Emerging Digital Micromirror Device Based Systems and Applications VII, 937605
2. Rocheva, V. V.; Koroleva, A. V.; Savelyev, A. G.; Khaydukov, K. V.; Generalova, A. N.; Nechaev, A. V.; Guller, A. E.; Semchishen, V. A.; Chichkov, B.N.; Khaydukov, E. V. High-Resolution 3D Photopolymerization Assisted by Upconversion Nanoparticles for Rapid Prototyping Applications. Sci. Rep. 2018, 8, 1– 10, DOI: 10.1038/s41598-018-21793-0
3. Fiedor, P.; Pilch, M.; Szymaszek, P.; Chachaj-Brekiesz, A.; Galek, M.; Ortyl, J. Photochemical Study of a New Bimolecular Photoinitiating System for Vat Photopolymerization 3D Printing Techniques under Visible Light. Catalysts 2020, 10, 284.

ЛАЗЕРНА ПАЙКА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД З'ЄДНАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ КОМПОНЕНТІВ

Лихошвай Ілля Павлович

здобувач освітнього ступеня «магістр»

факультету автоматики та комп'ютеризованих технологій

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Науковий керівник: Гурін Дмитро Валерійович

ORCID ID: 0000-0002-2272-5227

старший викладач

кафедри комп'ютерно-інтегрованих технологій, автоматизації та робототехніки

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Тенденції до мініатюризації електронних пристроїв і використання дорогих, чутливих до температури компонентів, що застосовуються в електроніці, призвели до попиту на нові, висококонтрольовані методи паяння [1, 2]. Іншим чинником розвитку лазерної пайки є те що сучасні високощільні електронні та електрооптичні вузли зазвичай містять термочутливі та інші складні компоненти, які неможливо паяти за допомогою звичних методів пайки, наприклад конвекційним оплавленням або ручним методом [1]. Лазер дозволяє паяти як термочутливі вузли і плати, а також для з'єднання на платах з високою теплоємністю, які не можуть бути спаяні звичним способом.

Переважними методами, що використовуються для паяння радіоелементів [1] є метод паяння гарячим повітрям (ручне), конвекційним оплавленням і паяння лазером. Метод пайки нагрітим повітрям використовується для невеликих обсягів пайки, а конвекційне оплавлення - для великих обсягів пайки. Незалежно від того, чи працюєте ви з компонентами поверхневого монтажу (SMT) або отвірного монтажу (THT), використання загальних принципів, таких як нанесення флюсу, контрольоване нагрівання і правильний вибір припою може забезпечити сумісність зазначених методів паяння. На платі змішаного монтажу, тобто плати із SMT та THT монтажем, компоненти можуть бути вибірково припаяні трьома методами [1]: оплавленням, ручною або лазерною пайкою.

Конвекційне оплавлення з використанням пасти в процесі – дозволяє одночасно оплавляти як наскрізний отвір, так і SMT компонент, але різниця і розподіл теплових мас на схемах може призвести до різних результатів з точки зору якості для різних компонентів. Якщо компонент чутливий до температури, має занадто багато рядів виводів, щоб забезпечити достатнє осадження паяльної пасти, то процес паяння з використанням конвекційного оплавлення не може бути використаний [1].

Ручна пайка – протягом десятиліть це було основою збірки електроніки. З її допомогою можна виконати з'єднання, які неможливо виконати іншими методами. Також, компоненти, які не можуть витримати високу температуру, що виникає при хвильовій пайці, паяються вручну. Цей метод не тільки повільний і дорогий, але, на жаль, якість паяного з'єднання залежить від навичок оператора.

Для економічно ефективного вибіркового паяння компонентів, коли ручне або конвекційне оплавлення є технічно неможливим, небажаним або занадто дорогим, на допомогу приходить лазерне паяння. Лазерна пайка не потребує спеціальних пристосувань і здатна задовольнити вимоги змішаного SMT і THT виробництва з точки зору якості, повторюваності, а також гнучкості [1].

Лазерна пайка - це тип пайки, який використовує концентрований промінь лазерного світла для точного нагрівання і розплавлення припою. Лазерне паяння є процесом, який використовується для паяння важкодоступних ділянок або деталей, які не можуть бути припаяні жодним попередньо згаданих з методів паяння. Це можуть бути деталі, які чутливі до температури або потребують спеціального температурного режиму через свої розміри. Контроль потужності лазерного джерела і стабільність вихідної потужності необхідні для забезпечення стабільно повторюваного процесу [1]. Використання оптики, розробленої для процесу паяння, виробляє промені конічної форми, що дозволяє переміщати і фокусувати їх на паяному з'єднанні. Використання лазерної технології для вибіркового паяння забезпечує точне нагрівання, що дозволяє уникнути високих термічних навантажень на термочутливі компоненти при високих температурах.

Лазерна пайка дозволяє користувачеві оптимізувати процес паяння до рівня виводів на відміну від компромісних методів застосування флюсу. Цей метод покращує якість пайки і зменшує тепловий коефіцієнт розширення, що особливо актуально для особливо малих SMD компонентів, які не переносять термічного шоку при пайці хвилею або оплавленням. Лазерне паяння ідеально підходить для складних компонентів із особливими температурними вимогами, оскільки час витримки припою та інші параметри повністю програмовані.

Також, цей метод пайки використовується для паяння друкованих плат з високою щільністю компонентів, оскільки може підтримувати зазори між контактними площадками для наскрізних отворів і сусідніми контактними площадками для поверхневого монтажу, які неможливо досягти за допомогою маскувальних піддонів, і дозволяє паяти наскрізні компоненти з обох боків друкованої плати без обмеження висоти компонентів.

Висновки. При роботі з платами змішаного монтажу завжди виникає проблема визначення оптимального методу, який можна використати для пайки цих плат, і тоді відповіддю стає лазерна пайка. При лазерній пайці вибірково паяються не тільки компоненти отвірного монтажу, але й компоненти для поверхневого монтажу.

Список використаних джерел:

1. Ezeonu S. Laser Soldering // IntertechOpen. URL: <https://www.intechopen.com/chapters/38865> (дата звернення: 09.01.2024).
2. Paschotta R. Laser Soldering // RP-Photonics. URL: https://www.rp-photonics.com/laser_soldering.html (дата звернення: 09.01.2024).

СЕКЦІЯ XVII. ЕЛЕКТРОНІКА ТА ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЇ

БАГАТОНОМЕНКЛАТУРНЕ ВИРОБНИЦТВО ЕЛЕКТРОННИХ ВИРОБІВ: ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ СКЛАДАННЯ ТА МОБІЛЬНОСТІ

Часник Дмитро Васильович

провідний науковий співробітник

*Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки
та судових експертиз Служби безпеки України, м. Київ, Україна*

У сучасному виробництві електронних виробів можна виділити такий різновид, як багатономенклатурне виробництво. У такому виробництві виготовляють варіативні сімейства виробів, які можуть змінюватися в дуже широких межах, що призводить до необхідності постійної зміни технологічних процесів у відповідності зі зміненою конструкцією [1].

Багатономенклатурне виробництво передбачає такі особливості: масштабованість, сумісність, модульність, мобільність, універсальність, регульованість.

Ці особливості викликають необхідність розширеного інформаційного супроводу виробничих систем. Крім того, такий вид побудови виробництва висуває підвищені вимоги до термінів технологічної підготовки виробництва, методів управління виробництвом (на рівні оперативного), проведення заходів щодо розміщення нового виробництва (реконструкція).

Для підвищення ефективності багатономенклатурного дрібносерійного випуску електронних виробів необхідно максимально прискорити процес підготовки виробництва, забезпечуючи при цьому високу точність і якість складання. Застосування штрихкодування компонентів, офлайн-програмування, універсальних магазинів і живильників дає змогу прискорити процес переналагодження обладнання до 10 разів.

Більшість підприємств виготовляють доволі складну радіоелектронну апаратуру на основі електронних модулів із поверхневим монтажем, що має далеко не тривіальну конструкцію з погляду її реалізації та мініатюрності застосовуваних компонентів. Необхідно відзначити також складність конструкції самих друкованих плат і різноманіття корпусів електронних компонентів, які використовуються в конструкції виробів.

В сучасних умовах дуже характерна широка номенклатура виробів при невеликій кількості випуску. Така ситуація призводить до того, що для реалізації виготовлення складних виробів, що містять 5-10 плат, знадобиться 2-4 дні робочого часу. Він витрачається на створення робочих програм для установників поверхневого монтажу, програми на принтер трафаретного друку, на опис усіх корпусів електронних компонентів у замовленні, переналагодження конвеєрів, заряджання живильників, перевірку відповідності електронних компонентів заявленим у конструкторській документації та інші проміжні операції,

які потребують багато часу. Втім, на автоматизованому обладнанні весь цикл складання такої кількості електронних модулів займає лише 4-5 годин.

Таким чином, в умовах багатомоноклітурного випуску електронних виробів і для забезпечення високої швидкості виготовлення нових конкурентоспроможних пристроїв необхідне ефективне складальне виробництво, що поєднує високу автоматизацію виробничих процесів із гнучким переналагодженням обладнання.

Під час комплектування електронних компонентів одним із найпоширеніших видів автоматизованого опрацювання даних є система штрихкодування - особливий набір графічних зображень (літерних і цифрових символів), які візуально являють собою пропуски і чорні штрихи. Кодування такого типу охоплює унікальний код, що присвоюється електронному компоненту і містить інформацію про тип компонента і його основні параметри, що дає можливість ефективного обліку компонентів, які надходять на складання.

Технологія штрихкодування ґрунтується на різних графічних представленнях кодів (символах), не тільки зрозумілих людині, а й призначених для зчитування спеціальними пристроями - сканерами штрихкодів.

Штрихкод розробляється з урахуванням оптимізації таких параметрів, як висока інформаційна щільність, оптимальне розташування даних і легкість дешифрування. Основне призначення системи штрихкодування - унікальний зв'язок з інформацією, збереженою усередині комп'ютерної системи, яка може бути максимально швидко, легко і точно витягнута з бази даних.

Система штрихкодування допомагає автоматизувати і прискорити виробничий процес складання виробів. Але найбільш істотно те, що такий підхід виключає можливість помилкового встановлення на друковану плату неправильного компонента. При надходженні на виробництво компоненти перераховуються, перевіряються і отримують унікальний штрихкод, що реєструється в базі. Щоб уникнути помилки, на цьому етапі обклеювання штрихкодами компонентів і звірка здійснюються різними людьми.

Також індивідуальний ID-номер є й у кожного живильника з компонентами. Під час сканування штрихкоду певному живильнику присвоюється певний компонент. Під час заряджання живильника в установник він не прийме живильник із не просканованим штрихкодом. Установник приймає інформацію про компонент, про його кількість і присвоює живильнику позиційне місце. При спробі встановити живильник в іншу позицію установник видає помилку і не дає змоги запустити процес до виправлення цієї помилки. Ця система виключає можливість помилки. Людський фактор більше не бере участі в зарядці установника компонентами. Оператору немає необхідності в звірці компонента і в пошуку місця зарядки, як не потрібно володіти знаннями про те, де який компонент і що собою представляє, оскільки під час сканування штрихкоду комп'ютер сам вкаже, куди слід помістити живильник.

Офлайн-програмування дає змогу створювати програми на установники компонентів, описувати компоненти та виправляти помилки CAD-файлів на віддаленому комп'ютері, що значно полегшує роботу технолога, оптимізує час на налагодження виробничого процесу. І що не менш важливо, підготовка робочих програм на наступне замовлення відбувається під час складання чинного замовлення. Це дає змогу заощадити виробничий час і в спокійній обстановці, без поспіху здійснити контроль відповідності конструкторської документації.

Створення мультиплікованої заготовки друкованої плати з верхньою та нижньою сторонами може відбуватися одночасно і, таким чином, створення

трафарету з малюнком обох боків дає змогу унеможливити переналадження принтера при переході на другий бік, знизити вартість замовлення, прискорити вихід першої повністю пропаяної плати для подальшого контролю.

При багатомономенклатурному виробництві доцільно застосовувати універсальні магазини швидкого налагодження, смарт-живильники та автономні станції заряду, які дають змогу впорядкувати та оптимізувати процеси підготовки виробництва, що в кілька разів зменшує етапи підготовки виробництва.

Таким чином, повністю виключивши моменти простою лінії, підвищивши продуктивність і загальну швидкість складання замовлень будь-якої складності, можна реально домогтися точного складання і високої якості виробів. Впровадження цих технологій допоможе створити ефективне і високотехнологічне складальне виробництво.

Список використаних джерел:

1. Changeable and Reconfigurable Manufacturing Systems, Hoda A. ElMaraghy, Editor // Springer-Verlag, London Limited, 2009.

СЕКЦІЯ XVIII. ЕКОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ТОЧКОВИХ ТЕПЛОПРОВІДНИХ ВКЛЮЧЕНЬ НА ЗНАЧЕННЯ ПРИВЕДЕНОГО ОПОРУ ТЕПЛОПЕРЕДАЧІ ОГОРОДЖУВАЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ

Дорошенко Андрій Андрійович

студент ТВМ-22-1 ФІСЕ

Київський національний університет будівництва та архітектури, Україна

Науковий керівник: Погосов Олександр Григорович

ORCID ID: 0000-0003-2158-8897

кандидат технічних наук, доцент кафедри теплотехніки

Київський національний університет будівництва та архітектури, Україна

В умовах стрімкого росту будівельної галузі в Україні вартісні показники теплоізоляційної частини огороджувальних конструкцій прямо впливають на собівартість будівництва. Тому важливо проводити розрахунки приведенного опору теплопередачі огороджувальних конструкцій, опираючись на саме модельні значення теплопровідних включень, як одного з визначальних факторів системи теплової оболонки. Актуальність моделювання теплопровідних включень також пов'язана з низькою доцільністю простого підвищення товщини теплової ізоляції [1, 2, 3] та зростаючого тренду екологічної сталості.

Визначення приведенного опору теплопередачі огороджувальних конструкцій є однією з базових вимог при новому будівництві, реконструкції та капітальному ремонті будівель широкого спектру призначення. Приведений опір теплопередачі залежить від термічного опору однорідної частини огороджувальної конструкції та теплопровідних включень. Фактично приведений опір теплопередачі визначає товщину ізоляційного шару і як наслідок формує інвестиційну складову теплоізоляційної оболонки будівлі.

Предметом дослідження є аналіз впливу точкових теплопровідних включень на значення приведенного опору теплопередачі фрагменту непрозорої огороджувальної конструкції за методами наведеними в [2] та моделюванням в системі автоматизованого проектування Therm 7.6 (САПР Therm 7.6).

Об'єктом дослідження є неоднорідні фрагменти непрозорих частин огороджувальних конструкцій (в частині точкових теплопровідних включень).

Згідно підходів наведених в [4] для умовного житлового будинку були розраховані показники енергопотребі, енергоспоживання та первинної енергії (для фактору централізованого тепlopостачання). Розрахунок є умовним та стосується лише уявної будівлі і звісно повинен бути коригований з огляду на показники реального об'єкту будівництва (показнику компактності, площі скління, орієнтації будівлі тощо). Проте такий розрахунок показує незначну чутливість енергетичних

показників на зміну товщини утеплювача (особливо при товщинах утеплювача більших за 150 мм). Результати аналізу приведені в таблицях 1 та 2.

Таблиця 1

Чутливість енергетичних показників умовної будівлі до товщини теплової ізоляції стінової конструкції

Товщина утеплювача, мм, 0,037 Вт/мхК	Енергопотреба CO, CO _x , ГВП, кВтхгод/м ²	Енергоспоживання опалення, кВтхгод/м ²	Енергоспоживання питоме сумарне, кВтхгод/м ²	Питоме споживання первинної енергії, кВтхгод/м ²
100	185,1	46	91,1	217
120	169,4	41,1	86,8	206,4
150	165,8	40	85,7	204,1
170	160	38	84,2	201
200	153,7	36	82,4	196
250	147,2	35	80,6	192

Таблиця 2

Чутливість опору теплопередачі по основному полю та приведенного опору теплопередачі до товщини теплової ізоляції стіни

Товщина утеплювача, мм, 0,037 Вт/мхК	Зміна термічного опору однорідного поля	Зміна приведенного термічного опору
100	3,3	2,6
120	3,8	3,0
150	4,7	3,7
170	5,2	3,9
200	6,0	4,5
250	7,4	5,6

При аналізі зміни показників значень точкових теплопровідних включень прийнято до розрахунку рядову зону кріплення листів утеплювача з кількістю дюбелів на рівні 6 шт/м² площі фасаду відповідно до [5]. На рисунках 1-4 наведено розподіл ізотерм по розрізу фасаду з кріпленнями різними типами дюбелів при застосуванні різних типів утеплювача.

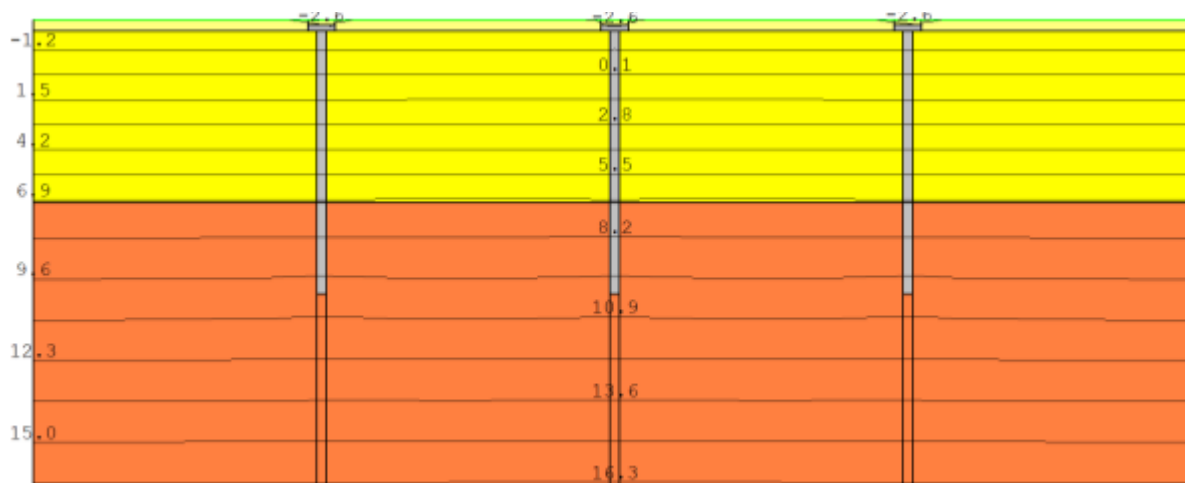

Рис. 1. Ізотерми, які виникають при впливі точкових теплопровідних включень (дюбелів кріплення утеплювача). Випадок для пластикового дюбеля, утеплювач - пінополістирол, 150 мм

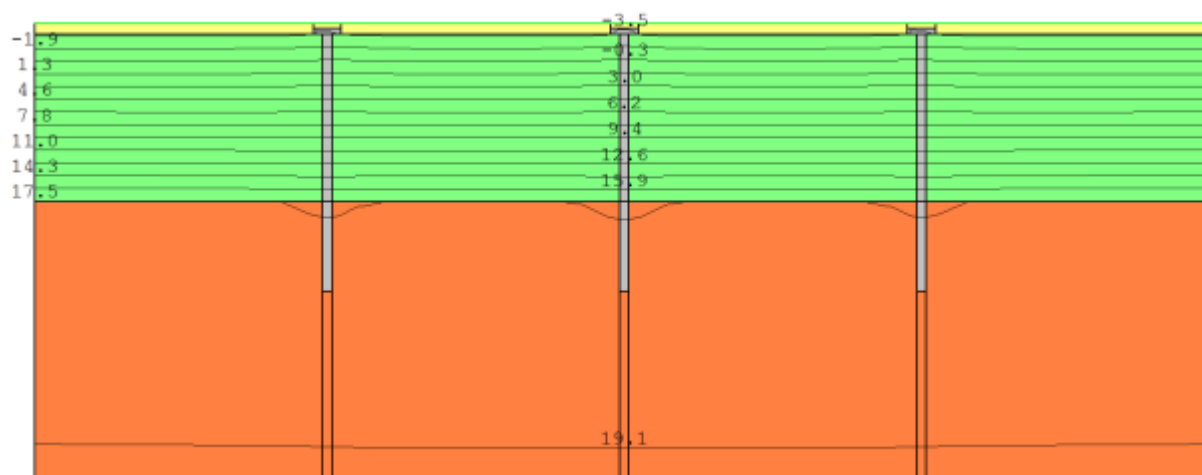

Рис. 2. Ізотерми, які виникають при впливі точкових теплопровідних включень (дюбелів кріплення утеплювача). Випадок для пластикового дюбеля, утеплювач - мінеральна вата, 150 мм

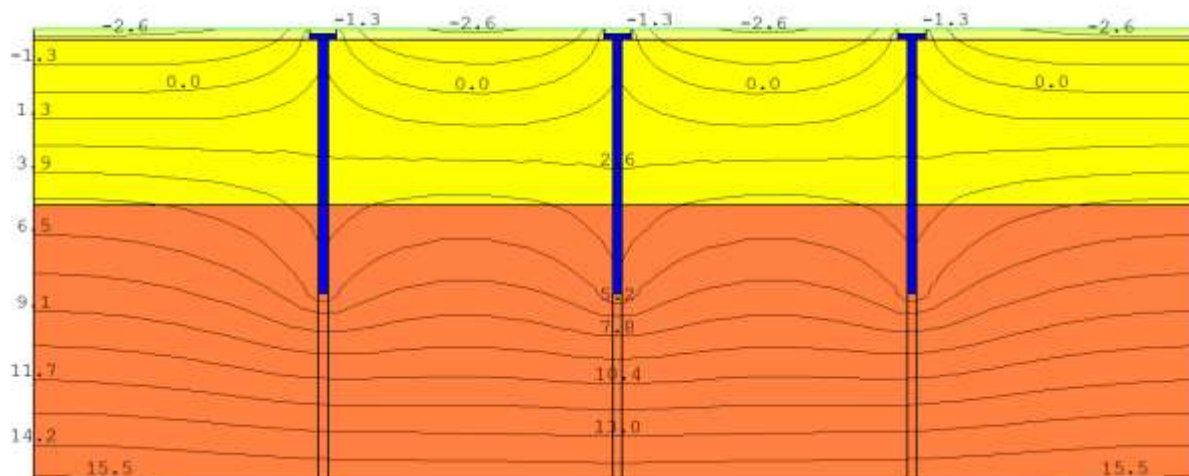

Рис. 3. Ізотерми, які виникають при впливі точкових теплопровідних включень (дюбелів кріплення утеплювача). Випадок для металевого дюбеля, утеплювач - пінополістирол, 150 мм

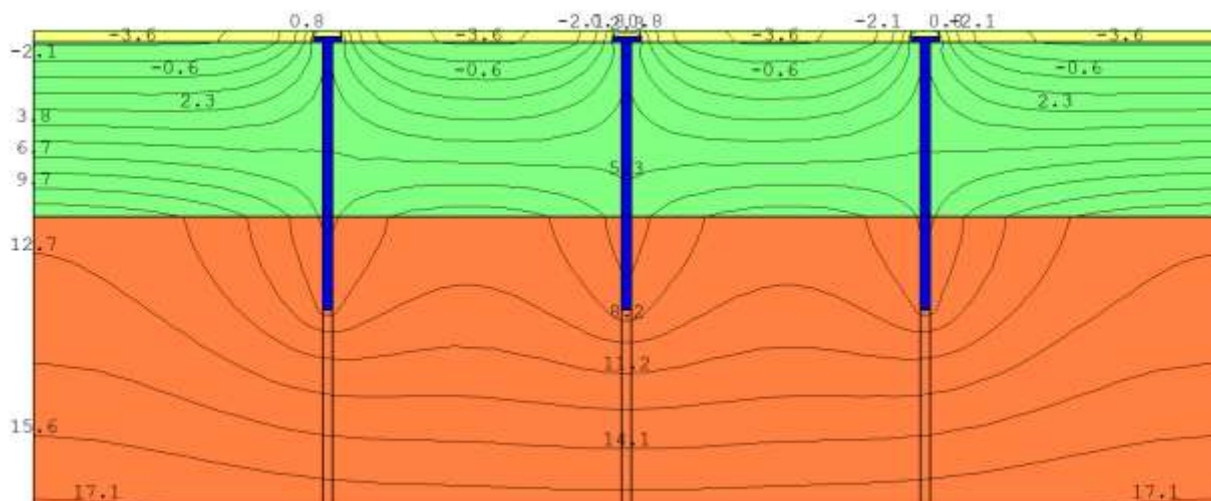

Рис. 4. Ізотерми, які виникають при впливі точкових теплопровідних включень (дюбелів кріплення утеплювача). Випадок для металевого дюбеля, утеплювач - мінеральна вата, 150 мм

За результатами САПР-моделювання отримані показники точкових теплопровідних включень, які зведені до таблиці 3, та порівняні з нормативними показниками [4]. Результати свідчать про розбіжність показників моделі та нормативних показників, рекомендованих ДСТУ 9191:2022. Така розбіжність свідчить виключно про широкую варіативність вхідних факторів, які впливають на значення показників точкових теплопровідних включень.

Таблиця 3

Зведена таблиця-порівняння значень точкового теплопровідного включення відповідно до ДСТУ 9191:2022 та САПР-моделі

Джерело	Металевий дюбель, Вт/К	Пластиковий дюбель, Вт/К
ДСТУ 9191:2022	0,005	0,0015
САПР-моделювання	0,0031	0,00018

Проведений аналіз та розрахунки дозволяють стверджувати, що показники точкових теплопровідних включень повинні бути розраховані індивідуально для кожного випадку. Такий же висновок можна розповсюджувати і на лінійні теплопровідні включення. Загалом модельні показники теплопровідних включень можуть бути активно задіяні в процесі проектування та призводити до логічної оптимізації значень енергоспоживання та первинної енергії.

Список використаних джерел:

1. Francesco Calise, Francesco Liberato Cappiello, Luca Cimmino, Maria Vicidomini (2023) Dynamic analysis of the heat theft issue for residential buildings. Energy and Buildings 282: 112790. <https://doi.org/10.1016/j.enbuild.2023.112790>
2. Miktha Farid Alkadri, Muhammad Rafif Cahyadi Agung, Francesco De Luca (2023) An integrated computational method for calculating dynamic thermal bridges of building facades in tropical countries. Frontiers of Architectural Research. <https://doi.org/10.1016/j.foar.2023.11.003>

3. Погосов Олександр, Пасічник Павло, Кулінко Євген (2023). Вплив деяких проектних рішень на клас енергетичної ефективності будівлі. Collection of Scientific Papers «SCIENTIA», (December 22, 2023; Coventry, UK), 214–217. Retrieved from <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/1526>
4. ДСТУ 9191:2022 Теплоізоляція будівель. Метод вибору теплоізоляційного матеріалу для утеплення будівель
5. Технологічна карта монтажу систем теплоізоляції фасадів з тонким штукатурним шаром. 217-19-6617-001-ТК. Державне підприємство «Державний науково-дослідний інститут будівельних конструкцій». Київ. 2019. Ю.С. Слюсаренко, П.О. Павлюк

СЕКЦІЯ XIX. КОМП'ЮТЕРНА ТА ПРОГРАМНА ІНЖЕНЕРІЯ

АДАПТАЦІЯ AGILE МЕТОДОЛОГІЇ ДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ІНДІ-ГЕЙМДЕВУ

Долгий Андрій Іванович

ORCID ID: 0009-0005-5412-891X

здобувач вищої освіти факультету комп'ютерних наук

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Науковий керівник: Кириченко Ірина Віталіївна

ORCID ID: 0000-0002-7686-6439

доцент кафедри Програмної інженерії, кандидат технічних наук

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

У наш час, попит щодо ігрових продуктів значно виріс, через що, розважальні проекти переслідують сучасну людину повсюди, починаючи з нативної реклами у додатках, якими вона користується цілодобово, закінчуючи підняттям питання про той чи інший аспект ігор у засобах масової інформації, повсякденних розмовах тощо. Разом із підвищенням попиту на продукцію, відповідно, створюється певна ніша, яку можуть зайняти не тільки багаті компанії зі своїм постійним та значним штабом працівників-розробників. Зазначений сектор ігрової індустрії, займають інді-проекти від інді-розробників, які постають або початківцями, або зовсім невеликою командою спеціалістів, що створюють власний продукт.

У зв'язку із очевидними фактом значної конкуренції на ринку розробки розважальних проектів, постає актуальним питання визначення зручних та оптимальних методів створення продуктів інді-гуртами, із урахуванням специфіки командо-будови за малою кількістю працівників та відповідними обмеженнями у ресурсах та можливостях.

Для інді-сектору, є дуже важливим той фактор, що розробка має бути достатньо безпечною з точки зору того, що кінцевий продукт мусить окупити увесь процес його створення, оскільки, як правило, подібні гурти не мають зовнішнього фінансування на початку та дуже мало хто отримує додаткові засоби після заохочення бажаючих за допомогою демонстрації напів-готового проекту. Окрім вже зазначених фактів, слід зауважити, що інді-ігри, як повелося, на початку мають лише певну ідею, через що отримує деталі у процесі створення, у тому числі за допомогою зворотного відгуку гравців, що спробували продукт у його недоробленому вигляді. Усе це сприяє тому, що Agile методологія [1] зі своїми принципами, мала б повністю відповідати потребам, але слід розглянути її недоліки у контексті інді-сектору та шляхи вирішення зазначених проблем.

Основою методології Agile, є те, що процес розробки базується на постійній сегментизації функціоналу, що має бути розроблено, реалізуючи покроково його весь. Ця поступовість процесу розробки дозволяє дуже гнучко підходити до реалізації

продукту, за рахунок постійного обговорення того, що робиться. Даний підхід дуже зручний та продуктивний у випадках коли є постійність та глобальне бачення задач та продукту в цілому, що значно відрізняється від інді-геймдеву [2, 3]. Останній, як правило, не має ані постійних умов та відповідної стабільності розробки, ані плану, що саме створюють залучені спеціалісти.

З цього можна виділити низку проблем, що з великою ймовірністю можуть виникати при розробці незалежних ігор, маленькою студією чи командою, із використанням методології Agile [4, 5].

По-перше, що одразу потрапляє у очі, це те, що за Agile методологією, від команди розробників вимагається великий склад працівників з різними ролями та відповідними обов'язками, однак, як зазначалось вище, мова йде саме про маленькі інді-команди, що не можуть слідувати зазначеній вимозі. Також слід зазначити, що у проєкті з нечітким баченням, певні ролі можуть бути або перенавантажені, або навпаки простоювати на певних ітераціях розробки. Рішенням цієї проблеми є доволі зрозуміла дія – не прив'язуватись жорстко до ролей, та балансувати навантаження між членами команди, також, як варіант, можна поєднувати ролі, у випадках, коли для цього є суттєві передумови та за умови доцільності.

По-друге, слід зазначити, що методологія, яка розглядається, вимагає постійної комунікації серед розробників. У контексті інді-сектору, це не є доцільним, оскільки в протиставлення великим продуктам, такі ігри мають замалу кількість людей, аби виникала постійна потреба обговорювати розроблений функціонал, оскільки його буде відносно небагато. Також слід відмітити, що подібні збори несуть не тільки вказаний недолік, а ще й потенційні проблеми, що пов'язані з розгалуженістю, як умов користувачів, а саме коли в них є час на це тощо. До того ж, зустрічі мають на увазі, що проєкт має чітке бачення свого майбутнього, що рідко є правдою, через що, подібні збори втрачають сенс. Рішенням зазначеного недоліку методології є оптимізація зустрічей, до положення, коли вони відбуваються за необхідністю тощо.

Третьою проблемою можна назвати, як раз таки, відсутність стабільності проєкту. Інді-ігри, у своїй масі, не мають чіткого плану та цілей на майбутнє, так само, як і достатньої фінансової підтримки, через це, певні аспекти методології Agile, лише будуть заважати. Так багато проєктів роблять забагато ітерацій між оновленнями продукту, додаючи багацько функціоналу, через що витрачається більше грошей та в той же час, отримується замалий зворотній зв'язок від «замовника» - потенційного гравця, що буде купляти, тестувати та залишати відгук про проєкт. Рішенням цієї проблеми постає більш сильніше дроблення функціоналу на ітерації розробки, у поєднанні з більш частішою демонстрацією продукту «замовнику». Таке рішення, як покращить рівень тестованості продукту та уточнить курс розробки, так і потенційно призведе до укріплення фінансового становища проєкту.

Додатково слід відмітити, що Agile методологія базується на постійних рівномірних ітераціях розробки, що йдуть одна за одною, з однією тривалістю тощо. Однак у розробці ігор та у інді-секторі зокрема, існує багато нюансів, таких як особливості обраних інструментів створення продукту, так і жанрових ускладнень, що призводять до дестандартизації ітерацій, через нерівномірне розподілення навантаження серед команди та неможливість розбити певні деталі на достатні шматки, аби все встигнути, тощо.

Рішенням зазначеної проблеми є сильніша адаптація Agile методології до вимог та умов проєкту – інді-гри, що розроблюється.

Висновки. Agile методологія має дуже гнучкий підхід до розробки проєктів. Для інді-проєктів цей метод також дуже підходить. Проте саме у зазначеному секторі

розробок слід зосередити увагу на супроводжуючих гру факторах та особливостях, та, згідно вказаним проблемам, оптимізувати під власні умови методологію для досягнення максимальної зручності, продуктивності та вигідності.

Список використаних джерел:

1. Sharma, S., Sarkar, D., Gupta, D. (2012). Agile Processes and Methodologies: A Conceptual Study. International Journal on Computer Science and Engineering (IJCSE), 4(5), 892–898. https://www.researchgate.net/publication/267706023_Agile_Processes_and_Methodologies_A_Conceptual_Study
2. McKenzie, T., Morales-Trujillo, M., Lukosch, S., Hoermann, S. (2021). Is Agile Not Agile Enough? A Study on How Agile is Applied and Misapplied in the Video Game Development Industry. У 2021 IEEE/ACM Joint 15th International Conference on Software and System Processes (ICSSP) and 16th ACM/IEEE International Conference on Global Software Engineering (ICGSE). IEEE. <https://doi.org/10.1109/icssp-icgse52873.2021.00019>
3. Freeman, G., McNeese, N. J. (2019). Exploring Indie Game Development: Team Practices and Social Experiences in A Creativity-Centric Technology Community. Computer Supported Cooperative Work (CSCW), 28(3-4), 723–748. <https://doi.org/10.1007/s10606-019-09348-x>
4. Gruzdo, I., Kyrychenko, I., Tereshchenko, G. (2019). Overview and analysis of methods for evaluating software at the design stage. Радіоелектроніка та інформатика, (2(85)), 9-17. [https://doi.org/10.30837/1563-0064.2\(85\).2019.184736](https://doi.org/10.30837/1563-0064.2(85).2019.184736)
5. Gruzdo, I., Kyrychenko, I., Shanidze, N., Tereshchenko, G. (2021). Metrics Applicable for Evaluating Software at the Design Stage. CEUR Workshop Proceedings 2870, V 1, 916–936. <http://ceur-ws.org/Vol-2870/paper69.pdf>

КУБІТНО-ВЕКТОРНІ МОДЕЛІ ДЛЯ СИНТЕЗУ ТА АНАЛІЗУ ЦИФРОВИХ ПРИСТРОЇВ ТА SoC-КОМПОНЕНТІВ

Клейменов Н.М.

магістрант

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Науковий керівник: Хаханов В.І.

д-р.техн.наук, проф.

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Розглядаються питання, пов'язані зі створенням структур даних, методів, архітектур на основі кубітно-векторних моделей для синтезу та аналізу цифрових пристроїв та SoC-компонентів.

Сьогодні найбільш затребуваними трендами на ринку технологій для практики, науки та освіти, що корелюються з напрямками розвитку технологій компанії Gartner [1], є: 1) Quantum Computing; 2) Cyber Social Computing; 3) Artificial Intelligence Computing. Перший тренд має вирішити всі найскладніші комбінаторні проблеми людства. Другий – усунути небезпеку ліквідації народів дедалі аморальнішою політичною елітою. Третій – створити human-free підходи сталого саморозвитку кіберфізичних механізмів та інфраструктур. При цьому комп'ютер означає online прийняття цифрових рішень у відповідь на точний вичерпний метричний моніторинг процесу або явища. Тут йдеться про комбінаторні інновації, які створюють нові властивості кіберфізичних систем, спрямовані на якість життя громадян, збереження екології планети.

Метою є підвищення продуктивності обчислювальних процесів шляхом розробки кубітно-векторних моделі опису функціональностей, архітектур та алгоритмів квантового комп'ютингу на основі кубітних структур даних.

Наведено приклад memory-driven алгоритму моделювання цифрових виробів на основі кубітно-векторних форм опису функціональностей для суттєвого підвищення продуктивності обчислювальних процесів шляхом паралельного виконання логічних операцій. Порівняльні оцінки використання кубітних моделей та методів показують підвищення ефективності алгоритмів моделювання цифрових пристроїв порівняно з табличними.

Інтегрально реалізовані кубітні моделі, квантові методи та комбінаторні алгоритми технічного діагностування цифрових пристроїв [2-4], які дають можливість суттєво (до 25 відсотків) зменшити час синтезу тестів, дедуктивного моделювання несправностей та справної поведінки, пошуку дефектних станів за рахунок впровадження інноваційної кубітно-векторних структур даних для опису логічних компонентів.

Переваги практично спрямованого квантового комп'ютингу знаходять застосування в областях, пов'язаних з паралельними обчисленнями memory-driven при розв'язанні комбінаторних задач тестування та діагностування. Кубітно-векторні моделі опису функціональностей відрізняються від відомих таблиць істинності компактністю опису та технологічністю для реалізації алгоритмів синтезу та аналізу цифрових пристроїв та SoC-компонентів.

Список використаних джерел:

1. Distributed cloud, AI engineering, cybersecurity mesh and composable business drive some of the top trends for 2021. Режим доступу: [https://www.gartner.com/smarterwithgartner/gartner-top-strategic-technology-trends-for-2021/]
2. A. Drozd, S. Antoshchuk, "New on-line testing methods for approximate data processing in the computing circuits," 6th IEEE International Conference on Intelligent Data Acquisition and Advanced Computing Systems: Technology and Applications, Prague, Czech Republic, 2011, pp. 291–294. DOI:10.1109/IDAACS.2011.6072759
3. H. Guo et al., "FPGA Implementation of VLC Communication Technology," 2017 31st International Conference on Advanced Information Networking and Applications Workshops (WAINA), 2017, pp. 586-590, doi: 10.1109/WAINA.2017.54.
4. Hahanov, V. (2018), Cyber Physical Computing for IoT-driven Services, Springer International Publishing AG, New York, USA, Springer, Cham. 279 p. https://doi.org/10.1007/978-3-319-54825-8

МЕТОД ЕФЕКТИВНОГО КЕРУВАННЯ КОНТЕНТОМ ДЛЯ ВЕЛИКИХ ВЕБ-ПРОЕКТІВ

Алексеев Михайло Олексійович

здобувач вищої освіти

факультету прикладної математики

Кафедри СПіСКС

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Україна

Науковий керівник: Наливайчук Микола Васильович

старший викладач СПіСКС

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Україна

Вступ

У сучасному цифровому ландшафті, де веб-проекти стають невід'ємною частиною бізнесу та спілкування з аудиторією, проблема ефективного керування контентом набуває стратегічної важливості. Великі веб-проекти, об'єднуючи об'ємні дані та високий рівень взаємодії, стикаються з викликами, що вимагають вдосконалення методів управління контентом для забезпечення не тільки стабільної роботи, а й максимальної зручності для користувачів.

Заснована на існуючих підходах та проблемах, ця робота має на меті дослідити та вдосконалити методи керування контентом для великих веб-проектів. Наш підхід спрямований на створення інноваційних стратегій, які враховують сучасні тенденції веб-розробки та вимоги користувачів. Розвиток нових методів управління контентом, ефективних та гнучких, стане ключовим внеском у подальше покращення великих веб-проектів.

Ця робота також присвячена вивченню можливостей розв'язання існуючих проблем, щоб впроваджені зміни сприяли підвищенню продуктивності та задоволеності користувачів. Залучаючи концепції інноваційного керування контентом, ми сподіваємося внести значний вклад у поліпшення функціональності та якості великих веб-проектів.

Постановка задачі.

Дослідження та розробка інноваційних підходів до керування контентом для великих веб-проектів з метою покращення продуктивності та забезпечення швидкого та ефективного доступу користувачів до інформації. Дослідження включатиме аналіз сучасних технологій керування контентом, розробку оптимальної архітектури системи управління контентом та впровадження практичних рішень для забезпечення масштабованості, надійності та високої продуктивності веб-проектів.

Термінологія

● **Керування контентом (Content Management):** Це комплексний процес, який включає в себе планування, створення, редагування, публікацію та управління контентом на веб-сайті чи інших цифрових платформах.

● **Великі веб-проекти (Large Web Projects):** Веб-сайти чи онлайн-платформи, що характеризуються значним обсягом контенту, великою кількістю користувачів чи складністю взаємодії.

● **Ефективність (Efficiency):** Здатність оптимізувати процеси створення, редагування та розповсюдження контенту для досягнення максимальних результатів при мінімальних витратах часу та ресурсів.

● **Контентна стратегія (Content Strategy):** План, який визначає, який контент буде створюватися, для кого і з якою метою, включаючи вибір тем, ключових слів, аудиторії та календарного планування.

● **Швидкість завантаження сторінок (Page Load Speed):** Показник, що визначає, наскільки швидко сторінки веб-сайту завантажуються на користувацькому пристрої.

● **Media-контент (Media Content):** Фотографії, відео, аудіо та інші мультимедійні елементи, які використовуються для прикраси та збагачення контенту на веб-сайті.

● **Headless CMS:** Системи управління контентом, які розрізняють інтерфейс введення контенту та його виведення, що дозволяє більшу гнучкість у використанні різних технологій та пристроїв.

● **Мікрофронтеди (Micro Frontends):** Архітектурний підхід, при якому фронтенд-частини веб-додатку розробляються та підтримуються як незалежні мікросервіси.

Опис способу

Проаналізовано функціонал та можливості популярних систем управління контентом на ринку, виявити їх переваги та недоліки з урахуванням особливостей великих веб-проектів.

Крім того, під час роботи було взято завдання визначити вимоги користувачів та бізнесу до систем управління контентом. Це включало проведення анкетування та інтерв'ювання серед потенційних користувачів для визначення їх очікувань та потреб у контенті, а також співбесіди з представниками бізнесу для з'ясування стратегічних цілей та бізнес-вимог.

Важливою частиною роботи був аналіз сучасних тенденцій веб-розробки, зокрема тих, які мають вплив на управління контентом. Це дозволило вивчити новітні технології, такі як Headless CMS та мікрофронтеди, а також розуміти використання штучного інтелекту та аналітичних інструментів у сфері контент-менеджменту.

З результатами цього дослідження в моїй дисертації були розроблені інноваційні стратегії управління контентом. Ці стратегії спрямовані на оптимізацію процесів створення, редагування та розповсюдження контенту з урахуванням виявлених потреб користувачів та сучасних технологічних тенденцій.

У наступному етапі моєї роботи планується реалізувати та протестувати розроблені стратегії на тестових веб-проектах. Також буде проведено оцінку результатів та внесення коректив з урахуванням отриманих даних та висновків. Цей процес має на меті створити інноваційні та ефективні методи управління контентом, які відповідають потребам сучасних веб-проектів та забезпечують оптимальний користувацький досвід.

Висновки.

У підсумку дослідницької роботи над темою "Метод ефективного керування контентом для великих веб-проектів" вдалося провести комплексний аналіз існуючих методів управління контентом, визначити вимоги користувачів та бізнесу, а також розглянути сучасні тенденції веб-розробки.

Аналіз показав, що багато існуючих рішень на ринку не завжди відповідають потребам великих веб-проектів, тому було розроблено нові стратегії управління

контентом. Ці стратегії орієнтовані на підвищення ефективності процесів роботи з контентом, враховуючи сучасні тенденції та вимоги користувачів.

Далі планується реалізація та тестування розроблених стратегій на практиці з подальшою оцінкою результатів та корекцією. Основною метою є створення інноваційних та ефективних методів управління контентом, які відповідають сучасним викликам веб-розробки та сприяють оптимальному взаємодії з аудиторією.

Список використаних джерел:

1. Андре Вайт. "Веб-денник з продуктивності: Том 2." Видавництво Вакл, 2013.
2. Ілля Григорік. "Високопродуктивне браузерне мережування." Видавництво Вакл, 2015.
3. Дуглас Крокфорд. "Високопродуктивний JavaScript: побудова швидких інтерфейсів веб-додатків." Видавництво Вакл, 2012.
4. Андрю Кінг. "Оптимізація веб-сайтів: секрети швидкості, оптимізації пошуку та конверсії." Видавництво Вакл, 2012.
5. Стів Саудер. "Високопродуктивні веб-сайти: основні знання для фахівців з фронтенду." Видавництво Вакл, 2012.

СЕКЦІЯ XX. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

ІТ В СУЧАСНІЙ НАУЦІ: ВИКЛИКИ, ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Бреус Роксолана Василівна

канд.техн.наук,

викладач кафедри комп'ютерної інженерії та інформаційних технологій
Черкаський державний бізнес-коледж, Україна

ІТ (інформаційні технології) відіграють важливу роль у нашому сучасному світі, впливаючи на наукові досягнення та погляди. На сьогоднішній день новітні технології стрімко розвиваються і постійно змінюються. Це означає, що інженери та дослідники повинні постійно оновлювати свої знання та вміння, щоб відповідати новим вимогам.

Технології значно полегшують доступ до інформації, покращують обробку даних, допомагають у вирішенні складних проблем та дозволяють спрощувати повсякденні задачі. Наприклад, завдяки розвитку штучного інтелекту, машинного навчання та обробки природної мови, можна відзначити значний прогрес у ІТ-сфері. Для майбутнього розвитку ІТ існує безліч перспектив, зокрема, розширена реальність (augmented reality, AR) та віртуальна реальність (virtual reality, VR) відкривають нові можливості у галузі розваг, освіти та спілкування. Завдяки розвитку квантових обчислень, можна говорити про прогрес у сфері криптографії. Розробка інтернету речей (Internet of Things, IoT) відкриває шлях до покращення функціонування пристроїв та автоматизації домашнього господарства. ІТ є важливою складовою сучасної науки і має великий потенціал для подальшого розвитку та використання. Розумний підхід до використання ІТ, з урахуванням етичних аспектів та безпеки, допоможе розкрити всі перспективи, які вони пропонують.

Швидкий розвиток технологій передбачає глобальну конкуренцію та постійні зміни в галузі ІТ. Перед сучасними науковцями та інженерами постають проблеми, пов'язані зі збільшенням об'єму даних, безпекою в мережі, конфіденційністю і етикою використання технологій.

Збільшення об'єму даних ставить перед науковцями й інженерами завдання зменшення часу обробки та аналізу інформації, а також розробки потужних алгоритмів інтелектуального аналізу даних. Залежно від рівня загрози, важливо застосовувати заходи безпеки, такі як шифрування, фаєрволи, мережеві протоколи та інші заходи, щоб захистити дані від зловмисників. Крім того, конфіденційність є ще одним важливим аспектом використання технологій. Науковці й інженери повинні розробляти та дотримуватися етичних принципів, щоб забезпечити конфіденційність особистої інформації та даних користувачів [1].

ІТ-сфера зазнала значного прогресу в сучасному світі. Штучний інтелект, машинне навчання, аналітика даних, хмарні технології та інші інновації стали основою сучасних наукових досліджень.

Розвиток ІТ призвів до того, що змінився підхід до розв'язання задач і технології стали невід'ємною частиною сучасних наукових досліджень. Завдяки розвитку

хмарних технологій, дослідникам став доступним збільшений обчислювальний потенціал, що в свою чергу дозволяє проводити більш складні обчислення та аналізувати великі обсяги даних. Багато наукових відкриттів і розробок стають можливими завдяки збільшенню потужності апаратного забезпечення та розробці нових алгоритмів [2].

В майбутньому інформаційні технології мають великий потенціал для розвитку науки. Вони мають весь спектр можливостей, включаючи збільшення продуктивності, автоматизацію процесів, покращення діагностики та прогнозування. ІТ забезпечують платформи для співпраці, обміну знаннями та доступу до інформації, що робить наукові дослідження більш доступними та ефективними.

Завдяки ІТ, науковій спільноті доступні нові інструменти та можливості для зберігання, обробки та аналізу великих обсягів даних. Застосування ІТ в науці дозволяє проводити складні обчислення та моделювання, які раніше були неможливими. Наприклад, суперкомп'ютери дозволяють виконувати швидкі і точні обчислення для прогнозування клімату, розгортання моделей для створення нових матеріалів або розв'язання складних проблем у фізиці та біології. Крім того, ІТ також покращують спілкування та співпрацю між вченими. Вони можуть обмінюватися інформацією швидше та ефективніше завдяки електронній пошті, спільним робочим просторам та відеоконференціям [3].

Висновки. Таким чином, технологічні виклики, які виникають у ІТ-сфері, є безпрецедентними та стимулюють науковий розвиток. Одним із головних викликів є безпека інформаційних систем. ІТ-простір стає все більш уразливим до кібератак та злочинів. Зростаюча кількість кіберзагроз вимагає створення нових методів та технологій для захисту даних і забезпечення приватності користувачів. Прогрес у галузі штучного інтелекту відкриває безліч можливостей у сфері ІТ. Контекстно-орієнтовані системи забезпечують ефективний спосіб взаємодії з користувачами та дають можливість використання їх у різних галузях, включаючи сферу науки.

Одна з ключових переваг ІТ-розвитку полягає в автоматизації процесів та підвищенні продуктивності роботи. Інтеграція Інтернету речей (IoT) та обчислювального хмарного середовища відкриває шляхи для автоматизації повсякденних рутинних задач, що полегшує життя мільйонам людей. Постійний розвиток ІТ-сфери створює безліч перспектив для майбутнього. Від портативних пристроїв до розумних міст, від автономних систем до розвитку суперкомп'ютерів – наука в цій галузі невпинно продовжує рухатися вперед.

Отже, ІТ відіграють важливу роль у розвитку науки, сприяючи розвитку досліджень та відкриттю нових технологій.

Список використаних джерел:

1. Барвінок В.Ю. 2020 Сучасні тренди та проблеми ІТ-сектора в Україні: підготовка та міграція ІТ-фахівців Механізм регулювання економіки (4), 90-102. Вилучено з: https://mer.fem.sumdu.edu.ua/?cmd=view_issue&issue_id=47.
2. Божинський С.В., Синявський О.Ю. 2023 Підстанції майбутнього: інноваційні технології та перспективи розвитку. Молодий вчений (8), 1-4. Вилучено з: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/issue/view/89>.
3. Сейко Н.А. Єршов М.-О.В. 2021 Зарубіжний досвід розвитку іт-освіти. Український педагогічний журнал (4) 54-64. Вилучено з: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/issue/view/34>.

АНАЛІЗ АРХІТЕКТУР НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ ДЛЯ ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ СЕГМЕНТАЦІЇ ЗОБРАЖЕНЬ

Войцеховський Юрій Юрійович

студент 6 курсу, групи ПД-64

Державний університет інформаційно-телекомунікаційних технологій, Україна

Науковий керівник: Бондарчук Андрій Петрович

доктор технічних наук,

директор навчально-наукового інституту ІТ

Державний університет інформаційно-телекомунікаційних технологій, Україна

Анотація. Стаття досліджує та порівнює різноманітні архітектури нейронних мереж, призначених для виконання завдань сегментації зображень. Розглянуто чотири моделі: FCN, DeepLab, LinkNet та U-Net, проаналізовано їх характерні особливості, переваги та недоліки. Кожна архітектура розглядається з точки зору структури, принципів роботи та застосувань. Запропоноване дослідження може представляти важливість для дослідників та фахівців, оскільки надає характеристику методів сегментації зображень для вибору оптимальної побудови з урахуванням ключових потреб та факторів застосування.

Вступ. З кожним роком роль нейронних мереж в області обробки зображень посилюється, а їх можливості стають все більш комплексними та ефективними. Важливим напрямком у даній сфері є сегментація зображень, що дозволяє розпізнавати та відокремлювати об'єкти на зображеннях з високою точністю. У запропонованій статті розглянуто архітектури нейронних мереж, які використовуються для виконання завдань сегментації зображень, їх характерні ознаки, недоліки та переваги.

Основна частина. Визначення архітектури представляє собою один із ключових етапів проектування нейромережових систем. Серед факторів, що підкреслюють обґрунтування важливості цього вибору, полягають: запланований розмір та складність даних, потреби в апаратній потужності, рівень інтерпретованості архітектури, доступність навчальних даних.

FCN (Fully Convolutional Network) – це архітектура нейронної мережі, спеціалізована для реалізації завдань семантичної сегментації графічних зображень. FCN була однією з найперших структур нейронних мереж, що надали змогу до реалізації завдань семантичної сегментації зображень з порівняно значною точністю. Архітектура FCN застосовує лише згорткові та транспоновані прошарки, що забезпечує можливість обробки зображень, що відрізняються за розмірами, та визначення маски, що відображає клас кожного з окремих пікселів зображення [1, 2].

Структуру FCN можна поділити на дві ключові частини, представлені енкодером та декодером. Енкодер утворюється з декількох шарів згортки, які здійснюють поступову згортку вхідного зображення, зменшуючи його розміри та в ході даного процесу зберігаючи його контекстні дані. Декодер утворюється з транспонованих шарів згортки, які здійснюють розширення розмірів зображення і повертають його роздільну здатність. Здебільшого для кожного з класів, які необхідно розпізнати, FCN застосовує кілька каналів маски. Вслід за одержанням маски можна здійснити встановлення класу для кожного із пікселів, що розташовані на зображенні.

Основною перевагою і в одночас недоліком архітектури FCN є порівняно незначна кількість параметрів. Нейромережі з даною структурою можуть мати більш

високі показники швидкодії для певних завдань та використовувати менш значні об'єми пам'яті на пристроях у зв'язку з тим, що вони включають меншу кількість параметрів та не застосовують проміжні з'єднувальні шари. Однак за даними ж причинами вони можуть надавати результати з нижчою точністю для зображень, що мають значні показники контрастності та роздільної здатності. Також існує проблема з поновленням різних форм об'єктів у зв'язку з тим, що архітектура не застосовує для зберігання контекстних даних з'єднувальні шари.

Архітектура DeepLab, створена компанією Google, має у своєму складі кілька вагомих новаторських аспектів на прикладі атрибутної пулінгової мережі та модулю атрибутних згорток. Структура DeepLab застосовує методи з мережами глибокого навчання, зосібна шари згортки та пулінгу для вилучення ознак зображення різних рівнів. Тим не менш, архітектура додатково застосовує модуль атрибутних згорток, що надає можливість фіксуватися на ділянках зображення з вагомою значимістю.

Однією з ключових ознак структури DeepLab є застосування множинних шарів атрибутної пулінгової мережі, що надає можливість вивчати вхідне зображення на різних масштабах. Також, у складі архітектури полягає декодер, який застосовує виокремлення зображень та інтерполяцію, що дозволяє досягнути ефективних результатів сегментації [3, 4].

Модель DeepLab володіє декількома перевагами, серед яких значний показник точності сегментації, здібність до обробки зображень, що є високооб'ємними, та порівняно висока швидкість роботи, яка забезпечує можливість до використання архітектури в режимі реального часу.

Однак дана структура несе певні недоліки, у числі яких можна виділити доволі комплексну структуру та значні потреби у апаратній потужності, що обмежує можливості використання нейронних мереж на її основі для пристойів з відносно простою побудовою. Окрім того, на ефективність обробки певним чином може впливати наявність спотворень на межах сегментації.

Архітектура LinkNet є однією з архітектур нейронних мереж, створених для сегментації зображень, чия спеціалізація сфокусована на обробці графічних даних високої якості з порівняно невисокими об'ємами наборів даних.

Структура LinkNet складається з енкодера, декодера та проміжної зв'язки, що об'єднує відповідні шари енкодера та декодера. Ключовий концепт архітектури полягає у скороченні переліку параметрів, що мають потребу у тренуванні, та організації більш дієвої обробки невеликих наборів даних [5].

У складі енкодера полягають шари згортки та пулінгу, що піддають вхідне зображення поступовому зменшенню та розбивають його на невеликі частини-сегменти. Після цього кожен із шарів у складі декодера розгортається та складається з шаром енкодера, який йому відповідає, для того аби повернути розміри відображення та відбудувати сегментацію зображення.

В структурі зв'язки, що поєднує енкодер та декодер, застосовується не класичне з'єднання (concatenation), а зв'язок виду "shortcut", який пересилає дані без необхідності у підвищенні кількості показників, що надає можливість пришвидшити тренування нейронної мережі.

Серед основних переваг описаної структури полягають високі показники швидкодії та загальної ефективності у зв'язку з тим, що нейронні мережі на її основі мають можливість обробляти зображення значних розмірів з високою роздільною здатністю. Також рівень зв'язки забезпечує можливість зберігання вагомих подробиць під час перебудови зображення, завдяки чому система надає порівняно значну точність сегментації.

В числі недоліків полягає невисока потужність LinkNet відносно аналогових архітектур нейронних мереж. Також, точність її роботи може падати під час обробки зображень, що містять комплексну побудову та текстуру, де розпізнання кордонів об'єктів стає важким завданням.

На даний час одні з найбільш якісних результатів стосовно виконання задач сегментації зображень надає архітектура U-Net. Дана архітектура представлена згортковою побудовою, що є оптимізованою для семантичної сегментації графічних даних. Головним концептом U-Net є розподіл мережі на два шляхи, через які пролягає прохід інформації: звужуючий і розширюючий. Метою звужуючого шляху є поступове зменшення розмірів графічного зображення та вилучення абстрактних ознак. Призначенням розширюючого шляху є відбудова зображення до первинних розмірів та точна побудова сегментаційної маски.

В основі звужуючого шляху полягають декілька шарів згортки, що використовують у якості функції активації ReLU, і шари підвибірки з максимальним значенням. Даний процес зменшує розміри вхідного зображення і дозволяє виокремлювати найважливіші риси [6].

Шари розширюючого шляху включають у своїй побудові оператори зворотної підвибірки, що розширюють розміри карт ознак, вслід за чим відбувається залучення згорткових шарів для того, аби скоротити кількість каналів ознак. Потім з застосуванням конкатенації система намагається зберегти подробиці первинного зображення та підтвердити сегментаційні маски.

Останній шар системи представляє собою шар згортки з фільтрами розміру 1x1, що скорочує перелік каналів до кількості класів, які визначаються системою. Для прикладу, у випадку, коли модель визначає три класи, останній шар згортки поверне три канали, кожний із яких включатиме сегментаційну маску для того класу, що визначається ним.

В цілому, система має спроможність опрацьовувати зображення з порівняно високою точністю. Крім того, U-Net застосовує у роботі зв'язки "skip-connections", що надають змогу передавати дані між різними шарами архітектурі, що надає можливість застосовувати дані з різних рівнів роздільної здатності та дає змогу знизити ризики втрати контексту через дрібні деталі.

Висновки. Розглянуті архітектури нейронних мереж для сегментації зображень відзначаються різними характеристиками своєї структури, що впливають на доцільність їх застосування в залежності від таких факторів, як об'єми даних для обробки, їх специфічні ознаки та рівень доступної апаратної потужності. Залучення засобів для розпізнавання об'єктів на зображеннях за допомогою технологій нейронних мереж може здійснити якісний внесок у широкий перелік сфер, включно з промисловістю, медициною, екологією, маркетингом та індустрією розваг.

Список використаних джерел:

1. On the Universal Approximation Property of Deep Fully Convolutional Neural Networks [Електронний ресурс] / Ting Lin, Zuowei Shen, Qianxiao Li // International Conference on Learning Representations. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://www.researchgate.net/publication/365783595_On_the_Universal_Approximation_Property_of_Deep_Fully_Convolutional_Neural_Networks
2. Fully Convolutional Neural Network Structure and Its Loss Function for Image Classification [Електронний ресурс] / Qiuyu Zhu, Xuewen Zu // Institute of Electrical and Electronics Engineers. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://www.researchgate.net/publication/359637037_Fully_Convolutional_Neural_Network_Structure_and_Its_Loss_Function_for_Image_Classification

3. Research on Semantic Segmentation and Object Grasping Strategy Generation Based on Deeplab Algorithm / Shaobo Li, Qiang Ba, Yang Jing, Liya Yu // The International Conference on Image, Vision and Intelligent Systems. – 2022. – С. 467–476.
4. Auto-DeepLab: Hierarchical Neural Architecture Search for Semantic Image Segmentation [Електронний ресурс] / Chenxi Liu, Liang-Chieh Chen, Florian Schroff, Hartwig Adam, Wei Hua, Alan Yuille, Li Fei-Fei // Institute of Electrical and Electronics Engineers. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://www.researchgate.net/publication/330304697_Auto-DeepLab_Hierarchical_Neural_Architecture_Search_for_Semantic_Image_Segmentation
5. LinkNet: Exploiting Encoder Representations for Efficient Semantic Segmentation [Електронний ресурс] / Abhishek Chaurasia, Eugenio Culurciello // Electrical and Electronics Engineers. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://arxiv.org/abs/1707.03718>
6. U-Net: Convolutional Networks for Biomedical Image Segmentation [Електронний ресурс] / Olaf Ronneberger, Philipp Fischer, Thomas Brox // Computer Science Department and BIOS Centre for Biological Signalling Studies. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://arxiv.org/abs/1505.04597>

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ДАНИХ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ЦІЛЮВИХ ГРУП КЛІЄНТІВ У ГОТЕЛЬНОМУ БІЗНЕСІ

Семенцова Анастасія Миколаївна

здобувач вищої освіти факультету комп'ютерних наук
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Імангулова Зульфія Аліївна

ORCID ID: 0000-0003-1487-8407

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри системотехніки
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Готельний бізнес є одним з напрямів сучасного бізнесу, що неперервно розвивається, змінюється та осучаснюється кожний рік. Ця галузь є частиною світової туристичної структури яка приносить великий прибуток. На сьогоднішній день існує чимало різноманітних готелів на будь-який смак та кишеню.

Актуальність теми роботи обумовлена розвитком сучасної готельної сфери за допомогою використання інформаційних технологій та програмних систем. Життєвий цикл розробки програмного забезпечення має певні етапи: планування та аналіз, проектування, розробка, тестування, випуск і подальша підтримка. Під час першого етапу планування та аналізу визначається мета проекту, функціональність та основні вимоги до програмної системи. При цьому, окрема увага має приділятися дослідженню цільової аудиторії та її потреб.

Через відсутність інформаційно-аналітичного дослідження та аналізу будь-який проект може зіткнутися з такими ризиками:

- недостатня ефективність прийняття рішень (ускладнюються процеси прийняття стратегічних рішень через відсутність об'єктивних даних та припущень);
- втрата можливостей для оптимізації процесів, якщо упущено використання даних для виявлення проблемних аспектів або областей, як результат - втрата ефективності та конкурентоспроможності програмного продукту;
- недостатня персоналізація та адаптація до потреб користувачів;
- недооцінка конкурентного середовища (неврахування потенційних зовнішніх загроз та можливостей).

Використання методів інтелектуального аналізу даних в інформаційних системах у готельній галузі дозволить досягати більшої ефективності та точності у виявленні клієнтських потреб, оптимізації обслуговування та управління готельним бізнесом. Аналіз даних клієнтів готелів дозволяє створювати персоналізовані підходи до клієнтів, враховуючи їхні уподобання, історію проживання та покупок, що робить обслуговування більш ефективним та приємним. Дані методи дозволяють прогнозувати попит на певні послуги готелю, а також оптимізувати ціноутворення на основі реальних даних та ринкових тенденцій. Управління запасами та ресурсами, зменшення витрат та оптимізація ефективності, розуміння поведінки клієнтів та трендів – все це є досягненням використання методів інтелектуального аналізу даних.

Загальна мета застосування методів інтелектуального аналізу даних для виявлення цільових груп клієнтів у готельному бізнесі полягає у вдосконаленні

стратегій обслуговування та маркетингу шляхом глибокого розуміння та сегментації аудиторії. Визначення основних груп клієнтів на основі їхніх характеристик, поведінки та уподобань дозволить розробити стратегії та інструменти для створення персоналізованих підходів до кожного сегменту клієнтів.

Розглянемо критерії успішності, які визначаються для оцінки ефективності впровадження методів інтелектуального аналізу даних для виявлення цільової аудиторії у готельному бізнесі (табл. 1).

Таблиця 1

Критерії успішності впровадження методів інтелектуального аналізу даних

Назва критерію	Опис
Точність сегментації	Здатність точно і чітко розділити аудиторію на різні сегменти за певними параметрами
Персоналізація і реактивність	Можливість створювати персоналізовані стратегії з урахуванням індивідуальних потреб різних сегментів
Ефективність маркетингу та залучення клієнтів	Підвищення конверсії та збільшення потоку клієнтів відповідно до розроблених стратегій
Збільшення задоволення клієнтів та відновлення зв'язку	Підвищення рівня задоволення клієнтів через персоналізований підхід та покращення комунікації

[авторська розробка]

Для розв'язання задачі сегментації цільових груп клієнтів у готельному бізнесі було обрано методи кластерного аналізу. Особливість кластеризації полягає у тому, що класи об'єктів спочатку не визначені. Результатом кластеризації є розбиття об'єктів на групи [1]. Основна ідея даного методу полягає у виявленні природних зв'язків або патернів у наборі даних, щоб об'єкти всередині кожного кластеру були якомога схожі між собою, а об'єкти різних кластерів – якомога більш відмінними.

Спочатку визначаються мета та цільові показники кластеризації. В даному випадку це сегментація аудиторії. Наступним кроком обираються змінні, за якими будуть вимірювати схожість об'єктів. Для вимірювання схожості використовуються різні метрики, такі як відстань Евкліда, косинусна схожість, коефіцієнт кореляції тощо. Потім обирається метод кластеризації, який краще підходить для набору даних, що розглядається. Серед методів кластерного аналізу в роботі розглядаються:

- k-середніх (k-means). Цей метод розділяє набір даних на K кластерів, де кожен кластер представляється своїм центром (центроїдом). Центроїди розташовуються так, щоб мінімізувати внутрішню різницю кожного кластера та максимізувати відстань між кластерами. Математично, це відбувається шляхом мінімізації суми квадратів відстаней між кожним об'єктом та центроїдом свого кластера;

- ієрархічна кластеризація – метод, що розділяє об'єкти на кластери в ієрархічній структурі. Він може бути агломеративним (злиття кластерів) або дивізійним (розділення кластерів). Для агломеративного підходу, кожен об'єкт спочатку вважається окремим кластером, а потім кластери зливаються разом на основі визначених відстаней (зазвичай евклідової відстані або кореляції);

- DBSCAN (Density-Based Spatial Clustering of Applications with Noise) – метод, в основі якого лежить об'єднання деяких об'єктів відповідно до їх внутрішньогрупового «з'єднання». Для проведення коректної процедури кластеризації необхідно вказати критерії, за якими об'єкти будуть об'єднані у кластери [2]. Розташування точок в одному кластері обумовлено їх з'єднанням, тобто, деяким зв'язком між собою, і виділяє відокремлені точки як "шум" або "випадкові".

Висновки. Таким чином, реалізація алгоритмів інтелектуального аналізу даних в інформаційних системах управління готельним бізнесом може допомогти готелям визначити цільові групи клієнтів та їх уподобання. Це дозволяє вдосконалити стратегії маркетингу та просування, спрямовуючи рекламні зусилля на конкретні сегменти аудиторії. Такий підхід сприяє ефективнішому використанню маркетингових ресурсів та підвищенню конкурентоспроможності готелів на ринку.

В роботі проведено аналіз методів кластеризації даних для сегментації груп клієнтів, а також визначені характеристики клієнтської історії, які найбільше впливають на визначення кластерів серед клієнтів готелю.

Список використаних джерел:

1. Колодчак О.М. Інтелектуальний аналіз даних // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Комп'ютерні системи та мережі. 2013. № 773. С. 49-58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPKSM_2013_773_11 (дата звернення 04.01.2024).
2. Chaudhary K., Saxena K., Gupta D. (2017) Comparative analysis of K-means and DBSCAN algorithms. International Journal of Advanced Research in Computer Science and Software Engineering. – Vol. 7, No. 4. – P. 94–99.

ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ В БАЗАХ ДАНИХ

Бондаренко Наталія Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічного моделювання, обліку та статистики
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Климчук Ліна Денисівна

студентка факультету економіки
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

В сучасному світі є дуже актуальною проблемою збереженість даних та конфіденційної інформації, і особливо інформації, що зберігається у базах даних. Наразі всі найбільші корпорації світу у сфері інформаційних технологій намагаються вберегти свої конфіденційні дані від зловмисників. А також зберегти їх цілісність, доступність, оприлюднення тощо. Найбільш актуальною ця проблема є для персональних даних, наприклад, даних про користувачів або даних про банківські транзакції. Розвиток інформаційних технологій і їх імплементація майже в усі сфери життя є на сьогодні однією з головних причин для створення і проектування систем із забезпечення захисту даних. Це спричинило появу систем для збереження безпеки даних, а також появу вбудованих функцій і можливостей захисту даних в сучасних СКБД (СУБД) Система управління (керування) базами даних).

Історично розвиток систем безпеки баз даних відбувався як реакція на різноманітні дії зловмисників. Крім цього, ці важливі зміни також були обумовлені загальним розвитком систем баз даних від рішень на мейнфреймах (високопродуктивний комп'ютер зі значним обсягом оперативної та зовнішньої пам'яті, і, найголовніше, з розвиненими засобами вводу/виводу, призначений для організації централізованих сховищ даних великої місткості, виконання інтенсивних обчислювальних робіт (як у пакетному, так і у інтерактивному режимах), і одночасного обслуговування багатьох користувачів або завдань [1] до хмарних сховищ.

Можна виділити наступні архітектурні підходи:

- повний доступ всіх користувачів до сервера БД;
- поділ користувачів на довірених і частково довірених засобами СКБД;
- введення системи аудиту (логів (це текстові файли, куди автоматично записуються всі події, що відбувалися у комп'ютерній системі) дій користувачів) засобами СКБД;
- введення шифрування даних; винос коштів аутентифікації за межі СКБД в операційні системи і проміжне програмне забезпечення; відмова від повністю довіреної адміністратора даних.

Впровадження засобів захисту як реакції на вже відомі загрози не забезпечує захист від нових способів атак і формує розрізнене уявлення про саму проблему забезпечення безпеки [2].

З урахуванням різних еволюційних особливостей з'явилася і існує велика кількість дуже різних засобів забезпечення безпеки, що в підсумку призвело до відсутності комплексного розуміння безпеки даних. Відсутній загальний підхід до безпеки сховищ даних. Крім того, ускладнюється і прогнозування майбутніх атак, а також розробка механізмів захисту. Більш того, для багатьох систем зберігається актуальність вже давно відомих атак, ускладнюється підготовка фахівців з безпеки.

Список основних вразливостей СКБД не зазнав істотних змін за останній час. Проаналізувавши засоби забезпечення безпеки СКБД, архітектуру БД, відомі вразливості і інциденти безпеки, можна виділити наступні причини виникнення такої ситуації:

- проблемами безпеки серйозно займаються тільки великі виробники;
- програмісти баз даних, прикладні програмісти і адміністратори не приділяють належної уваги питанням безпеки;
- різні масштаби і види збережених даних вимагають різних підходів до безпеки; — різні СКБД використовують різні мовні конструкції для доступу до даних, організованих на основі тієї ж самої моделі;
- з'являються нові види і моделі зберігання даних.

На підставі поділу вразливостей можна виділити залежні і незалежні від даних заходів забезпечення безпеки сховищ інформації. Незалежними від даних можна назвати наступні вимоги до безпечної системі БД:

— функціонування в довіреному середовищі. Під довіреним середовищем слід розуміти інфраструктуру підприємства і його захисні механізми, обумовлені політикою безпеки. Таким чином, мова йде про функціонування СКБД відповідно до правил безпеки, що застосовуються і до всіх інших систем підприємства [3];

— організація фізичної безпеки файлів даних. Вимоги до фізичної безпеки файлів даних СКБД в цілому не відрізняються від вимог, що застосовуються до будь-яких інших файлів користувачів і додатків. Різні масштаби і види збережених даних вимагають різних підходів до безпеки;

— організація безпечного і актуального налаштування СКБД. Дана вимога включає в себе загальні завдання забезпечення безпеки, такі як своєчасна установка оновлень, відключення невикористовуваних функцій або застосування ефективної політики паролів. З'являються нові види і моделі зберігання даних.

10 найбільш поширених вразливостей у БД:

1. Надмірні привілеї;
2. Слабкі паролі;
3. Відсутні патчі;
4. Погано налаштований аудит;
5. Назва облікового запису за замовчуванням;
6. Надмірна кількість збережених процедур;
7. Не ввімкнений SSL;
8. Дозволені порожні паролі;
9. Дублікати паролів;
10. Первинний номер облікового запису є звичайним текстом [1].

Існує цілий ряд технологій і прийомів атак на бази даних, ефективність яких залежить від конфігурації бази даних і сервера, на якому вона функціонує, від того, наскільки правильно спроектована і реалізована ІТ-інфраструктура і топологія мережі в цілому, від людського фактора і лояльності персоналу. Атаки на web-сервери і на сервери баз даних часто переслідують одні й ті ж цілі, запускаються одними і тими ж особами, і мають схожий характер. Тому і захист інформації в базах даних будується на використанні рішень, що мають схожі принципи роботи і архітектуру. Серед безлічі засобів захисту БД можна виділити основні і додаткові.

До основних засобів захисту інформації відносять такі:

- парольний захист;
- захист полів і записів таблиць БД;
- встановлення прав доступу до об'єктів БД;
- шифрування даних і програм.

До додаткових засобів захисту БД можна віднести такі, які не можна прямо віднести до засобів захисту, але які безпосередньо впливають на безпеку даних. Це:

- вбудовані засоби контролю значень даних відповідно до типів;
- підвищення достовірності даних, що вводяться;
- забезпечення цілісності зв'язків таблиць;
- організація спільного використання об'єктів БД в мережі [2].

Отже, в даній статті проаналізовано основні моделі безпеки для організації доступу до бази даних. Тому, можна зробити висновок, що з усіх існуючих моделей безпеки найзручнішою для користувачів є рольова модель, проте вона найскладніша для адміністрування; за допомогою мандатної моделі можна створювати багаторівневі системи захисту, а найпростішою моделлю є дискреційна, але вона може виявитися надмірно детальною.

Також був проведений огляд основних методів захисту інформації в базах даних, виявлено їх переваги та недоліки. Проаналізувавши всі існуючі методи захисту інформації в БД, можна зробити висновок, що використання лише якогось певного методу не може гарантувати повного зберігання даних. Тому для підвищення рівня безпеки інформації в БД рекомендовано використання комплексних заходів.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що розробки в даній галузі є досить актуальними та вартими подальшого дослідження. Бази даних мають досить високий попит у сучасному світі, саме тому їх захист потребуватиме постійного вдосконалення.

Список використаних джерел:

1. Безпека баз даних [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://datalabsua.com/ua/database-security/>
2. Основні аспекти безпеки СУБД: що знати [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://foxminded.ua/systema-upravlinnia-bazamy-danykh/>
3. Інформаційна безпека та захист інформації [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.microsoft.com/uk-ua/security/business/security-101/what-is-information-security-infosec>

ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ В БАЗАХ ДАНИХ

Бондаренко Наталія Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічного моделювання, обліку та статистики
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Короткіна Єва Олегівна

студентка факультету економіки
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

У звітному періоді стрімкого розвитку інформаційних технологій та постійного збільшення кількості загроз для інформації, а також з урахуванням високого рівня невизначеності та складності систем захисту, проблема побудови ефективної системи захисту інформації набуває особливої актуальності.

Захист інформації представляє собою комплекс заходів, що включають організаційні, технічні та правові аспекти з метою запобігання шкоди інтересам власника інформації. Історично, заходи захисту розроблялися державними органами, а їх впровадження розглядалося як ексклюзивне право відповідної держави. Однак у зв'язку з активним розвитком комерційних та підприємницьких діяльностей збільшилася кількість несанкціонованих спроб доступу до конфіденційної інформації [1]. Це привело до того, що проблеми захисту інформації стали передовими завданнями для багатьох вчених та фахівців у різних країнах.

На сьогоднішній день визначені такі важливі аспекти захисту інформації :

- Цілісність: Гарантує захист інформації від будь-якої несанкціонованої модифікації, знищення або втрати її первісного стану.
- Конфіденційність: Забезпечує захист інформації від несанкціонованого доступу та витоку, зберігаючи конфіденційний характер даних.
- Доступність: Гарантує доступ до інформації для авторизованих користувачів та забезпечує швидке відновлення втраченої або пошкодженої інформації [2].

З урахуванням цих аспектів захисту, ідентифікуються наступні загрози інформації:

- Загрози цілісності: Включають в себе можливість знищення або модифікації інформації без дозволу.
- Загрози доступності: Полягають у блокуванні чи знищенні інформації, що призводить до обмеження доступу до неї.
- Загрози конфіденційності: Включають несанкціонований доступ (НСД), витік та неправомірне розголошення конфіденційної інформації.

Безпечна система визнається такою, яка, використовуючи відповідні технічні та організаційні засоби, регулює доступ до інформації, надаючи це право лише належно авторизованим особам чи процесам. Мова йде про систему, якій можна довіряти, якщо вона забезпечує одночасну обробку інформації різного рівня секретності групою користувачів, не порушуючи при цьому їхні права доступу. Але потрібно пам'ятати - абсолютно безпечних систем не існує.

Вибір конкретних механізмів безпеки системи відбувається у відповідності до визначеної політики безпеки. Політика безпеки – це активна складова заходів захисту (включаючи аналіз потенційних загроз та вибір відповідних протидійних заходів), правил і норм поведінки, за якими конкретна організація обробляє, захищає та поширює інформацію.

Гарантованість, що є пасивним елементом захисту, відображає рівень довіри, який може бути наданий архітектурі та реалізації системи (іншими словами, вказує на те, наскільки правильно вибрані механізми, що забезпечують безпеку системи).

В надійній системі важливо реєструвати всі події, пов'язані із безпекою, за допомогою механізму підзвітності та протоколювання, що доповнюється аналізом зібраної інформації, іншими словами, аудитом. Оцінка рівня гарантованості системи залежить від надійності її Достовірної Обчислювальної Базы (ДОБ). ДОБ – це повний набір захисних механізмів комп'ютерної системи, який використовується для втілення визначеної політики безпеки. Гарантованість ДОБ залежить від реалізації та коректності введених даних (наприклад, даних про благонадійність користувачів, які визначаються адміністрацією). Периметр безпеки формує межу ДОБ. Компоненти ДОБ всередині цього периметра повинні бути надійними. Від компонентів, розташованих поза межами периметра, надійність не вимагається, але це не повинно впливати на загальний рівень безпеки системи.

Оскільки розподілені системи обробки даних зараз широко використовуються, «периметр безпеки» розуміється як межа володінь конкретної організації, до якої відноситься дана система. Таким чином, все, що перебуває всередині цього кордону, вважається надійним. Зв'язок через цей кордон забезпечується шлюзовою системою, яка здатна протистояти потенційно ненадійному чи ворожому оточенню. Моніторинг допустимості виконання операцій над об'єктами, тобто функція моніторингу, реалізується ДОБ. Кожне звернення користувача до програм чи даних підлягає перевірці на допустимість, яку здійснює монітор, враховуючи відповідність конкретного користувача списку його дозволених дій. Реалізація цього моніторингу називається ядром безпеки, на основі якого будуються всі захисні механізми системи, і його головне завдання – гарантувати незмінність ядра безпеки.

Основною метою бази даних (БД) є збереження великих обсягів інформації (даних). Надзавданням є забезпечення безпеки та конфіденційності зберіганої інформації. Гарантується відсутність втрати або несанкціонованого доступу до даних. Загрози втрати конфіденційної інформації стали поширеним явищем у сучасному комп'ютерному середовищі.

У разі наявності недоліків у системі захисту можуть виникнути проблеми, такі як порушення цілісності даних, втрата важливої інформації, або неправомірний доступ сторонніх осіб тощо. Кожен збій у роботі бази даних може призвести до паралізації діяльності корпорацій та фірм, викликаючи значні фінансові втрати.

Методи захисту баз даних у системах управління базами даних (СУБД) можна умовно розділити на дві категорії: основні та додаткові. До додаткових засобів захисту відносять вбудовані засоби контролю даних, забезпечення цілісності зв'язків таблиць, та організацію спільного використання об'єктів бази даних в мережі. Основні методи включають захист паролем, шифрування, розділення прав доступу та захист полів і записів таблиць.

Захист паролем є найпростішим способом захисту від несанкціонованого доступу, але він має свої недоліки, такі як вразливість та потреба у збереженні та запам'ятовуванні паролів. Шифрування є більш потужним методом, де використовуються симетричні та асиметричні методи для забезпечення конфіденційності та інших аспектів безпеки даних. Розділення прав доступу визначає можливі дії користувачів над об'єктами бази даних.

Рекомендується використання комплексних заходів для підвищення рівня безпеки інформації в базі даних. Керування доступом в базі даних включає в себе аспекти, такі як доступ до таблиць та їх полів, і для цього використовуються різні моделі безпеки, такі як дискреційна, мандатна і рольова [1].

Дискреційна модель використовує формалізовані представлення доступу, такі як матриця доступу або списки управління доступом, що визначають права користувачів для операцій над об'єктами БД. Можуть застосовуватися різні підходи до цього контролю, такі як децентралізована, централізована та змішана моделі безпеки, причому більшість СУБД використовують змішаний варіант.

Мандатна модель об'єднує захист та обмеження прав, щоб запобігти небажаному використанню комп'ютерних процесів, даних і системних пристроїв. У випадку СУБД, мандатна модель може розширювати або замінювати дискреційний контроль доступу.

Рольова модель визначає права доступу суб'єктів, групуючи їх з урахуванням їхнього призначення в ролі. Управління правами доступу може здійснюватися через матрицю доступу або правила, які регламентують поведінку користувачів під час сеансів. Рольове розмежування доступу дозволяє гнучкі, динамічні правила доступу, забезпечуючи безпеку шляхом чіткого визначення ролей адміністратора та користувача БД. Процедури ідентифікації, аутентифікації та авторизації є обов'язковими для будь-якої захищеної бази даних. Процедура ідентифікації призначає користувачеві ім'я, яке є унікальною міткою для однозначної ідентифікації об'єкта в реальному світі, відображеному в просторі об'єктів.

Процедура аутентифікації підтверджує автентичність користувача, який представляє ідентифікатор. Сучасні СУБД використовують різні методи, такі як біометрична аутентифікація (відбитки пальців, голос, обличчя), паролі, паролі та аутентифікація (з використанням пароля чи паролі фрази) та аутентифікація з використанням токенів.

Ефективність цих процедур суттєво впливає на систему безпеки в цілому, визначаючи доступ користувача до операцій з даними під час авторизації.

Рольова модель безпеки є зручною для користувачів, хоча складною для адміністрування. Мандатна модель може створювати багаторівневі системи захисту, але є складною. Дискреційна модель є простішою, але може бути деталізованою.

Огляд основних методів захисту дозволяє з'ясувати їх переваги та недоліки. Використання лише одного методу не гарантує повного збереження даних, тому рекомендується використовувати комплексні заходи для підвищення рівня безпеки в базах даних.

Підводячи підсумки проведених досліджень, можна зазначити, що розробки в області захисту баз даних залишаються актуальними і вартими подальшої розробки, оскільки бази даних продовжують мати великий попит у сучасному світі, а їхній захист вимагає постійного вдосконалення.

Список використаних джерел:

1. Касянчук, Н. В., Ткачук Л. М. Захист інформації в базах даних. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-fm/all-fm-2019/paper/download/7001/5715>. 2019
2. Шифрування та захист баз даних. URL: <https://iitd.com.ua/shifruvannja-ta-zahistbaz-danih/>

ОГЛЯД НЕЙРО-НЕЧІТКИХ СИСТЕМ

Полубехін Антон Андрійович

ORCID ID: 0009-0002-7492-3900

аспірант

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Науковий керівник: Шафроненко Аліна Юріївна

ORCID ID: 0000-0002-8040-0279

канд.техн.наук, доц., доц. кафедри інформатики

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Сучасні технології штучного інтелекту знайшли застосування практично у всіх сферах людських знань. Однак особлива увага приділяється галузям точних наук, що, ймовірно, є найвиразнішим проявом успіху цих методів, зокрема в галузі техніки. Ці методології, а саме нейронні мережі та нечітка логіка, часто використовуються у поєднанні для розв'язання інженерних задач, де класичні методи не забезпечують ефективного та точного вирішення. Термін «нейро-нечіткий» виник в результаті поєднання цих двох методів. Оскільки кожен дослідник може використовувати різні підходи та методи при поєднанні нейронних мереж і нечіткої логіки, це призвело до певної невизначеності щодо конкретного значення терміну «нейро-нечіткий», що вказує на тип системи, яка комбінує основні принципи нечіткої логіки та нейронних мереж.

Нейро-фазі системи (НФС) представляють собою гібридні моделі, які поєднують в собі елементи нейронних мереж і нечіткої логіки для розв'язання різноманітних завдань. Ці системи використовують як нейронні, так і нечіткі компоненти для досягнення оптимальних результатів в різних сферах застосування.

Нейронні компоненти в нейро-фазі системах відповідають за апроксимацію та вивчення складних взаємозв'язків у вхідних даних. Вони можуть використовуватися для автоматичного визначення ваг та параметрів моделі.

Елементи нечіткої логіки в нейро-фазі системах дозволяють враховувати нечіткість та невизначеність в процесі прийняття рішень. Вони базуються на принципах нечіткої логіки, яка дозволяє виражати правила та взаємозв'язки в термінах «не чітко так» чи «не чітко ні».

Загалом, усі комбінації методів, заснованих на нейронних мережах і нечіткій логіці, можна назвати нейро-нечіткими системами. Різні комбінації цих методів можна розділити, відповідно до [1], на такі класи:

- гібридні нейронні мережі з нечіткими входами/виходами, які дозволяють враховувати нечіткі або невизначені значення при роботі з нейронними мережами [1];
- нейро-нечіткі системи зі змінним ступенем чіткості. В цьому випадку ступінь чіткості (якість відповіді) змінюється в залежності від конкретної задачі чи ситуації [2];
- нейро-нечіткі системи для кластеризації. Такі системи об'єднують алгоритми кластеризації та нейронні мережі для забезпечення ефективної обробки даних та подальшого вивчення структури [3];
- генетичні нейро-нечіткі системи використовують генетичні алгоритми для оптимізації структури та параметрів нейронних мереж та нечітких систем [1];

– адаптивні нейро-нечіткі системи здатні адаптуватися до змін у середовищі чи завдань і реагувати на них, змінюючи свою структуру або параметри [4, 5].

Ці класи представляють різноманітні підходи до поєднання нейронних мереж і нечіткої логіки в нейро-нечітких системах, які можуть бути застосовані в різних областях із завданнями різної складності.

Висновки. Застосування нейронних мереж та нечіткої логіки в нейро-нечітких системах представляє собою потужний інструмент для вирішення інженерних завдань. Це поєднання дозволяє здійснювати ефективний аналіз та управління в умовах, де традиційні методи можуть бути недостатньо ефективними.

Застосування нейронних мереж та нечіткої логіки виявляється особливо успішним у галузях точних наук, сприяючи розвитку технічних та інженерних рішень. Гібридні нейро-нечіткі системи представляють собою модель, яка поєднує елементи нейронних мереж та нечіткої логіки. Ці системи володіють здатністю до навчання та адаптації, забезпечуючи контрольований процес навчання для оптимізації ефективності. Розробка продуктивної нечіткої системи, зокрема визначення функцій належності та правил, може бути виснажливим процесом. Застосування алгоритмів навчання є підходом для оптимізації цього процесу.

В цілому, використання нейронних мереж та нечіткої логіки, зокрема в гібридних системах, відкриває нові можливості для вирішення складних завдань, де неоднозначність та невизначеність грають важливу роль.

Список використаних джерел:

1. Jacobson, M. (2013). Foundations of neuroscience. Springer Science & Business Media.
2. Jang, J. S. (1992). Neuro-fuzzy modeling: architectures, analyses, and applications. University of California, Berkeley.
3. Juang, C. F., & Lin, C. T. (1998). An online self-constructing neural fuzzy inference network and its applications. IEEE transactions on Fuzzy Systems, 6(1), 12-32.
4. Bodyanskiy, Y., Shafronenko, A., & Volkova, V. (2012). Adaptive fuzzy probabilistic clustering of incomplete data. INFORMATION MODELS & ANALYSES, 112.
5. Bodyanskiy, Y. V., Shafronenko, A., & Klymova, I. (2021, April). Adaptive Recovery of Distorted Data Based on Credibilistic Fuzzy Clustering Approach. In COLINS (pp. 6-15).

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ВИКОРИСТАННЯ ДИСКРЕТНОГО КОСИНУСНОГО ПЕРЕТВОРЕННЯ В СТЕГАНОГРАФІЇ

Тарасенко Максим Сергійович

здобувач вищої освіти

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Актуальність: Дискретне косинусне перетворення є одним з найбільш ефективних і стійких перетворень для частотних методів стеганографії. Воно використовується для перетворення дискретного сигналу в послідовність косинусних коефіцієнтів. Це дозволяє приховати секретне повідомлення в носії інформації, не змінюючи його первинних характеристик.

Мета дослідження: Глибоке вивчення та оцінка переваг використання дискретного косинусного перетворення (ДКП) у сфері стеганографії.

Результат дослідження: Дискретне косинусне перетворення (ДКП) є одним з найбільш ефективних і стійких перетворень у стеганографії. Воно має ряд переваг перед іншими.

Одна з ключових переваг ДКП в стеганографії – це його ефективність. ДКП дозволяє приховати великі обсяги інформації без значного погіршення якості носія інформації. [1, с.123] Це пов'язано з тим, що ДКП є лінійним перетворенням, яке не змінює енергії сигналу. Для оцінки ефективності методу стеганографії використовується коефіцієнт завантаження, який визначається як відношення обсягу прихованої інформації до обсягу носія інформації. Чим вище коефіцієнт завантаження, тим ефективнішим є метод стеганографії. Для ДКП коефіцієнт завантаження може досягати 50% і більше. Це означає, що в носій інформації можна приховати до половини його обсягу інформації без значного погіршення якості.

Друга важлива перевага ДКП в стеганографії – це його стійкість до виявлення. ДКП є відносно стійким до виявлення, оскільки приховане повідомлення важко відрізнити від природного шуму в носії інформації. Це пов'язано з тим, що ДКП використовується для перетворення сигналу в послідовність косинусних коефіцієнтів, які мають природний вигляд для багатьох носіїв інформації. Для оцінки стійкості методу стеганографії використовується коефіцієнт стійкості, який визначається як ймовірність того, що приховане повідомлення буде виявлено. Чим вище коефіцієнт стійкості, тим більш стійким є метод стеганографії. Для ДКП коефіцієнт стійкості може бути досить високим. Це означає, що приховане повідомлення буде важко виявити, навіть якщо для цього будуть використовуватися спеціальні методи виявлення стеганографії [2, с.154].

ДКП є природним для багатьох носіїв інформації, таких як зображення та звук. Це пов'язано з тим, що ДКП використовується для перетворення сигналу в послідовність косинусних коефіцієнтів, які мають аналогічний вигляд для багатьох природних сигналів. Це означає, що приховане повідомлення, яке було закодовано за допомогою ДКП, буде виглядати більш природно в носії інформації, ніж приховане повідомлення, яке було закодовано за допомогою іншого методу. Це може бути важливо для деяких застосувань стеганографії, наприклад, для приховування інформації в зображеннях.

ДКП є ефективним і стійким перетворенням, яке може бути використане для приховування великих обсягів інформації без значного погіршення якості

зображення. Це може бути корисним для обміну чутливою інформацією через месенджер. Для цього відправник перетворює повідомлення в набір байтів, а пікселі контейнера в послідовність косинусних коефіцієнтів за допомогою ДКП. Потім, він змінює значення коефіцієнтів ДКП контейнеру на значення, які відповідають бітам повідомлення. Після зворотного перетворення отримане зображення відправник надсилає отримувачу. Отримувач, використовуючи той самий метод стеганографічного перетворення, що і відправник, може відновити приховане повідомлення.

Для захисту переданих даних месенджери зазвичай використовують E2E (кінцеве або наскрізне) шифрування. Підтримка наскрізного шифрування гарантує, що тільки відправник та отримувач зможуть розшифрувати та прочитати інформацію. E2E (наскрізне шифрування) вважається основним атрибутом будь-якого месенджера, що позиціонує себе безпечним. Але у нього, є дві найвірогідніші вразливості: 1) перехоплення повідомлення під час, коли воно йде між цифровими каналами; 2) повідомлення можна прочитати отримавши доступ до серверів додатків обміну повідомленнями. Тому, для того щоб повідомлення не зберігались у відкритому вигляді можна використати стеганографію на основі ДКП.

Не дивлячись на безперечні переваги, ДКП має свої недоліки, одним із них є його складність реалізації [3, с.12]. ДКП – це складний математичний алгоритм, який може бути важко реалізувати в програмному забезпеченні або апаратному забезпеченні. Це може бути проблемою для деяких застосувань стеганографії, наприклад, для приховування інформації в реальному часі. Ще одним недоліком ДКП в стеганографії є обмеження на розмір прихованого повідомлення. Розмір прихованого повідомлення повинен бути кратним розміру бази ДКП. Це означає, що неможливо приховати повідомлення будь-якого розміру за допомогою ДКП.

Висновки: Дискретне косинусне перетворення (ДКП) є ефективним і стійким перетворенням в стеганографії, яке має ряд переваг перед іншими методами. Однак, його використання може бути складним і обмеженим за розміром прихованого повідомлення.

Список використаних джерел:

1. Кузнечик А. В. Стеганографія: Теорія та практика. Біном. Лаб. знань, 2012.
2. Шевчук В. Стеганографія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2014.
3. Пономарьова О. Стеганографія в звуку на основі дискретного косинусного перетворення. Сучасні інформаційні технології та інноваційні системи. 2019.

ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ЯК НАЙВАЖЛИВІША ФУНКЦІЯ МЕЙКЕРСПЕЙСУ В ДИТЯЧІЙ БІБЛІОТЕЦІ

Ільницький Віталій Андрійович

аспірант

Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

Мейкерспейс - це нова бібліотечна послуга як своєрідна реакція на виклики наукової та технологічної конвергенції. Це актуальний тренд, який допомагає бібліотекам стати інкубаторами ідей, знайти свою нішу в нових умовах боротьби за відвідувача. Так технологічний розвиток поставив бібліотеки перед новим викликом: вони повинні вміти адекватно реагувати на зміни в цифровому середовищі. Паралельно активізувалася потреба створювати та використовувати мейкерспейси у бібліотеках не лише з метою залучення нових відвідувачів, а й з метою збільшення творчого потенціалу молоді, підтримки руху та культури мейкерів у межах загальнодержавних програм.

У сучасному розумінні термін «Makerspace» введено у 2005 р. Д. Догерті [2]. Тоді вийшов друком журнал «Make», який поєднав рух «зроби сам» з субкультурою хакерів. У 60-ті роки XX століття хакерами, зокрема у Массачусетському технологічному університеті, називали спеціалістів, які могли запропонувати незвичний, але ефективний спосіб (хак (hack)) для вирішення науково-технічного завдання. А місце, де збиралися спеціалісти з подібними науковими, технологічними тощо інтересами для спілкування та спільної творчості, називали «хакспейс» (англ. hackerspace).

У 2010 р. засновник журналу «Make» Д. Догерті зареєстрував інтернет-ресурс makerspace.com. Так це поняття ввійшло до публічного і наукового дискурсу на позначення суспільних просторів, пов'язаних із проектуванням та створенням різних речей із довільним використанням технологій на основі навчання ремеслу, співпраці та обміну досвідом.

Зрозуміло, що сучасні прихильники концепції «зроби сам» ідуть у ногу з технологічним розвитком і зосереджуються переважно на технологіях — електронних приладах, 3D-проектуванні, створенні роботів, дронів тощо.

Безпосередньо щодо бібліотеки мейкерспейс (від англ. *makerspaces* – простір для творчості) розуміється як «публічна майстерня, створена в бібліотечному просторі з метою згуртування творчих і зацікавлених відвідувачів задля їхнього навчання і розвитку із залученням інформаційних ресурсів бібліотеки та творчого потенціалу її персоналу; місце для спільного творення певних продуктів, ігор, лабораторних дослідів, наукових досліджень, обладнане необхідними інструментами, технологіями і ресурсами; освітньо-креативне середовище для лекцій, семінарів, зустрічей з людьми, які вміють і творити, і навчати творчості інших» [1].

Мейкерспейси стали можливими насамперед завдяки розвитку високих технологій як простір генерування знання, творчості та колаборації з використанням таких цифрових технологій, як: 3D-принтери, лазерні фрезерні верстати, прикладне програмне забезпечення, робототехніка, обладнання для створення ігор та звукозапису, електронні книги, мікроскопи, цифрові камери, окуляри Google Glass тощо. Мейкерспейс у бібліотеці передбачає такі види діяльності: «комп'ютерні

технології (комп'ютерне програмування / програмне забезпечення, створення робочої станції та мережі, редагування фотографій, відео, сканування фотографій на цифрові носії, створення вебсайту або онлайн-портфоліо, цифровий запис музики, 3D-друк, 3D-моделювання, опанування програмного забезпечення для створення гаджетів за власним задумом); *ремесла* (в'язання, вишивка, макраме, конструктор Lego, робототехніка тощо); *мистецтво* (малювання, анімація, ліпка)» [1].

Утім, завдання бібліотеки ще ширше: це не лише придбання дорогої техніки, необхідної навчальної літератури та облаштування відповідного простору, а й пошук спеціалістів, які навчають користуватися новими технологіями, насамперед цифровими. Тому в основу руху мейкерів покладено діяльність менторів, наставників. Вони діляться своїми знаннями та досвідом, допомагають новачкам освоювати нові види творчої діяльності. Мейкерспейс сприяє перетворенню учасників зі споживачів інформаційних технологій на їхніх творців [3].

Загалом мейкерспейс у бібліотеці спрямований на сприяння розвитку творчого та конвергентного мислення, пошуку інноваційних ідей у роботі з дітьми та молоддю. Це простір для втілення мрій та творчості, який сприяє позитивному технологічному розвитку, надає послуги та програми з формування STEM-компетенцій, навчання цифровій грамотності дітей, щоб допомогти їм розвинути творчі здібності та навички вирішення проблем в епоху цифрового інформаційного середовища, яке постійно трансформується. Завдяки мейкерспейсам бібліотека для дітей стає середовищем, яке пропонує послуги, інформацію та інструменти, необхідні для того, щоб йти в ногу з часом та втілювати нові цифрові ідеї. Так формування цифрової грамотності стає однією з найважливіших функцій мейкерспейсу в бібліотеці для дітей.

Список використаних джерел:

1. Мейкерспейс у бібліотеці. Українська бібліотечна енциклопедія. URL: <https://ube.nlu.org.ua/article/%D0%9C%D0%B5%D0%B9%D0%BA%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%B9%D1%81>
2. Dougherty D. The maker movement. *Innovations: Technology, Governance, Globalization*. 2012 Vol. 7. Is. 3. P. 11-14.
3. Halverson E.R., Sheridan K. The maker movement in education. *Harvard Educational Review*. 2014. Vol. 84(4). P. 495-504

СЕКЦІЯ XXI. ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

ВИЗНАЧЕННЯ АРТЕРІАЛЬНОГО ТИСКУ ЛЮДИНИ ОПТИЧНИМ МЕТОДОМ

Ольга Олександрівна Ремаєва

ORCID ID: 0000-0002-9759-4989

канд. техн.наук, доцент, доцент кафедри вищої математики
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Стогній Надія Петрівна

ORCID ID: 0000-0001-6470-0717

канд.фіз.-мат.наук, доцент, доцент кафедри вищої математики
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

В останнє десятиліття у розвинених країнах спостерігається підвищений інтерес до інструментальних методів безкровного (неінвазивного) та безкомпресійного виміру артеріального тиску людини.

В даний час в арсеналі медицини є різноманітні методи та апаратура, за допомогою яких проводяться дослідження стану периферичного кровообігу в тканинах. Фотоплетизмографічний метод найповніше відповідає зазначеним вище цілям. Він ґрунтується на вимірі інтенсивності оптичного випромінювання, що пройшло через біологічні тканини або відбитого від них.

В основі оптичних (фотометричних) датчиків - принцип оптичної денситометрії - вимірювання фотоелектричним перетворювачем інтенсивності відбитого від кінцівки або розсіяного світла, що пройшло через неї [1]. Інтенсивність світла пропорційна зміні об'єму крові в досліджуваній тканині за умови стабільності інших параметрів, таких як тиск, рівень цукру в крові та ін.

У цій роботі пропонується застосувати фотоплетизмографічний метод визначення артеріального тиску людини.

В основу запропонованого методу покладено вимірювання параметрів пульсової хвилі – її амплітуди та швидкості поширення. Пульсовою хвилею називають явище періодичних коливань діаметра артеріальних судин, що виникає внаслідок підвищення тиску в аорті на момент вигнання крові з лівого шлуночка серця [2]. Оскільки артеріальна система складається з пов'язаних еластичних резервуарів, стрибок тиску, що виник в аорті, передається послідовно, подібно хвилі, по артеріальному руслу від аорти до артерій і капілярів, збільшуючи їх діаметр. При цьому в процесі руху пульсової хвилі по судинному руслу її величина поступово згасає. Швидкість поширення пульсової хвилі можна знайти, знаючи відстань, яка проходить стрибок тиску від однієї точки судини до іншої, та час його руху.

Поглинання оптичного випромінювання, що відбулося через ділянку тіла людини підпорядковується закону Бугера-Ламберта. Для цього випадку запишемо його в такому вигляді

$$I = I_0 e^{-kx}, \quad (1)$$

де I - інтенсивність вилучення, що пройшло крізь ділянку тіла;

I_m - інтенсивність випромінювання, що пройшло крізь ділянку тіла, за винятком артерії;

k - коефіцієнт поглинання артеріальної крові;

d - діаметр артерії.

Очевидно, що діаметр артерії змінюється при проходженні пульсової хвилі, обсяг артеріальної крові в момент проходження збільшується в даній точці (точці вимірювань), і, отже, поглинання світла збільшується артеріальною кров'ю. Таким чином, безперервно вимірюючи інтенсивність оптичного випромінювання, що пройшло через ділянку тіла (наприклад, через руку), можна визначати зміни діаметра артерії. У цьому вважатимемо поглинання світла іншими тканинами постійним у точці вимірів.

З іншого боку, величина зміни діаметра артерії залежить від еластичних властивостей стінок артерії та тиску крові у ній. Ця залежність описується законом Гука і для довгих еластичних судин її можна виразити формулою

$$P = E \frac{d - d_0}{d_0}, \quad (2)$$

де P - артеріальний тиск, що вимірюється;

E - модуль пружності (модуль Юнга) стінок артерії;

d_0 - початковий діаметр артерії – діаметр артерії у разі, коли повний тиск крові в ній дорівнює атмосферному.

Для знаходження модуля пружності стінок артерії використовуємо добре відомий вираз для швидкості поширення пульсової хвилі, що називається формулою Моенса-Кортевега [3]

$$V = \sqrt{\frac{hE}{d\rho}}, \quad (3)$$

де h - товщина стінок судини;

d - її діаметр;

ρ - щільність крові.

Використовуючи співвідношення (1), (2), запишемо вирази для максимального (сistolічного) та мінімального (діастолічного) артеріальних тисків.

$$P_c = E \frac{\ln \frac{I_c}{I_m} - \ln \frac{I_0}{I_m}}{\ln \frac{I_0}{I_m}}, \quad (4)$$

$$P_d = E \frac{\ln \frac{I_d}{I_m} - \ln \frac{I_0}{I_m}}{\ln \frac{I_0}{I_m}}, \quad (5)$$

де індекс "с" позначає величини, що відповідають максимальному тиску, індекс "д" - мінімальному, індекс "0" - початковому. Слід зазначити, що поняття початкового стану артерії в моделі є умовним і лише позначає точку відліку.

У формулах (4), (5) вимірювані величини – це інтенсивності випромінювання, що пройшло ділянку тіла при максимальному тиску I_c та при найменшому I_0 , а також модуль пружності E , що визначається формулою (3).

У методі, що розглядається, пропонується невідомі величини I_m та I_0 визначати з даних калібрування. Для цього проведемо незалежні вимірювання артеріального тиску модуля пружності та знайдемо калібрувальні коефіцієнти

$k_1 = \ln \frac{I_0}{I_m}$ та $k_2 = \ln I_m$ із формул, отриманих з використанням (4), (5):

$$k_1 = \frac{E_k \ln \frac{I_{ck}}{I_{dk}}}{P_{ck} - P_{dk}}, \quad (6)$$

$$k_2 = \frac{(P_{ck} + E_k) \ln I_{dk} - (P_{dk} + E_k) \ln I_{ck}}{P_{ck} - P_{dk}}. \quad (7)$$

Тут індекс "к" означає величини, виміряні при калібруванні. Калібрування проводиться в такий спосіб. Вимірюються величини систолічного та діастолічного тисків (наприклад, осцилометричним методом). Потім проводяться вимірювання інтенсивностей світла, що пройшло через ділянку тіла (зап'ястя) в момент систоли та діастолі, а також вимірюється швидкість пульсової хвилі та визначається модуль пружності артерії за формулою

$$E_k = V_k^2 \rho \frac{d}{h}. \quad (8)$$

Зазначимо, що для кожної людини калібрування повинне проводитися окремо, тому що еластичні властивості артерій різні у кожної людини. Після калібрування можна проводити вимірювання тиску, для чого вимірюються інтенсивності оптичного випромінювання і швидкість пульсової хвилі, а потім тиску визначаються за формулами (4), (5) з використанням формули (8) для визначення модуля пружності.

Для апробації запропонованого методу було створено макет вимірювальної системи, що складається з двох оптопар, що працюють в інфрачервоному діапазоні оптичного випромінювання. Одна оптопара працювала на просвіт, інша – на відображенні, інформація від якої використовувалася лише визначення швидкості пульсової хвилі. Також було розроблено програмне забезпечення, що дозволяє отримувати та обробляти інформацію про інтенсивності оптичного випромінювання, обробляти її та обчислювати артеріальний тиск.

На рис. 1 показаний графік, що описує величини виміряної інтенсивності світла першою та другою оптопарою в залежності від часу. Оптопари рознесені вздовж руки на відстань 50 см. Верхня крива відповідає пульсовій хвилі, форма якої отримана у відбитому світлі, причому оптопара, якій відповідає верхня крива знаходиться ближче до серця вздовж артерії. Нижня крива отримана в випромінюванні, що пройшло через руку, і на основі даних цієї кривої визначається амплітуда пульсової хвилі. На рис. 2 наведено збільшене зображення частини кривих пульсових хвиль, де видно фазову затримку нижньої кривої щодо верхньої, по якій можна визначити швидкість пульсової хвилі.

У програмі час затримки визначався з допомогою кореляційного аналізу двох хвиль, а тимчасові відліки – від таймера комп'ютера (частота $\sim 2,6$ МГц) з точністю

$3,8 \cdot 10^{-7}$ с. Швидкість обміну по послідовному порту USB складала 921 600 біт в секунду, що дозволило отримати частоту опитувань датчиків приблизно 2 мс.

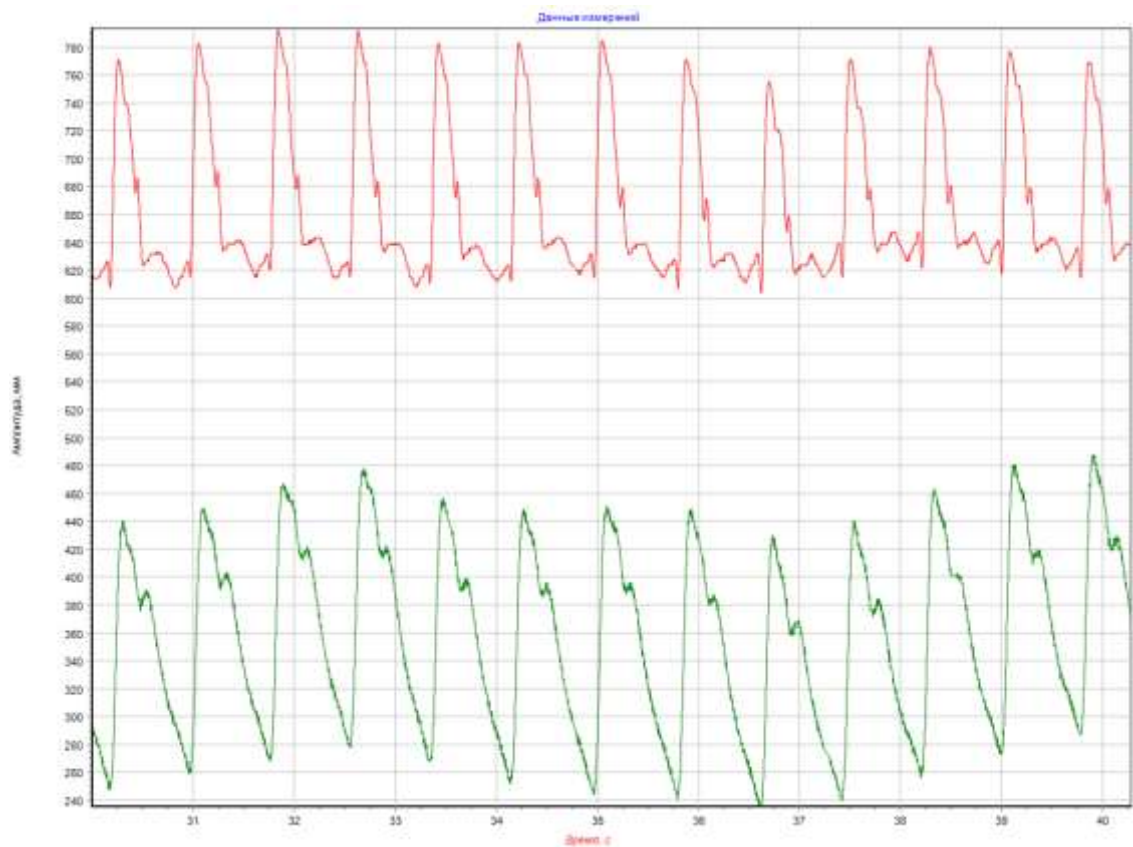

Рис. 1. Криві пульсових хвиль

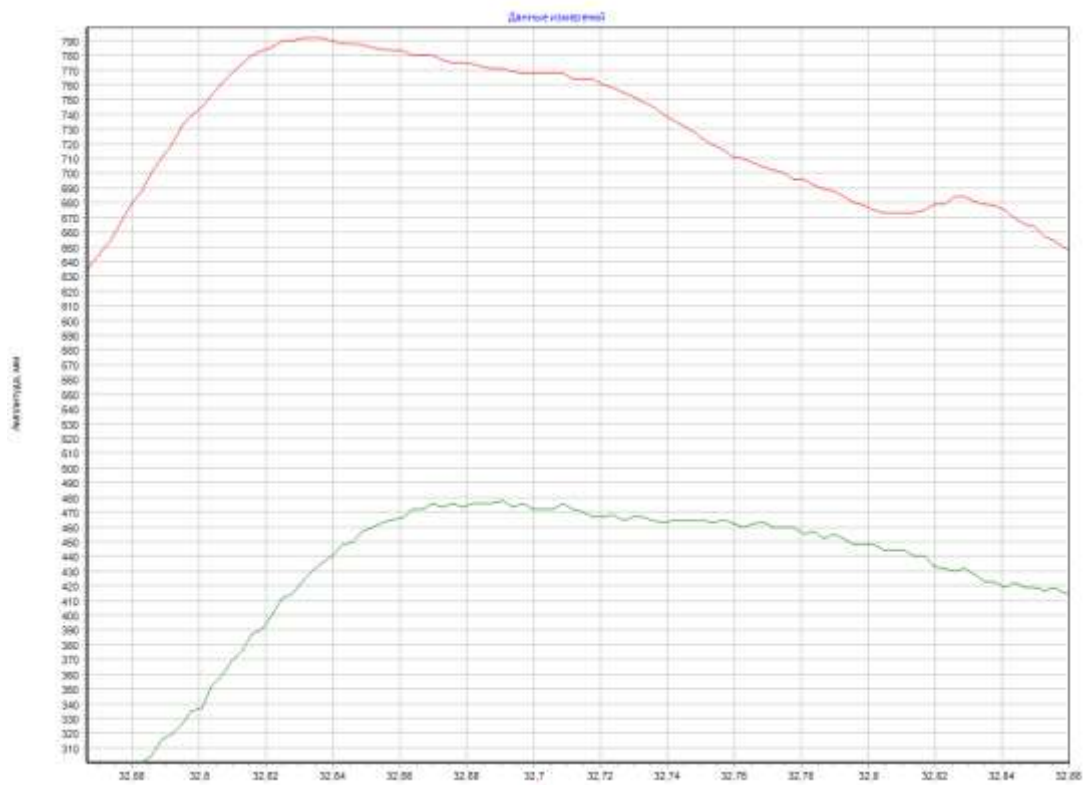

Рис. 2. Збільшений фрагмент

На жаль, на практиці отримати високу точність визначення тиску не вдалося з двох причин. По-перше, оцифрування аналогового сигналу було виконано мало щільно (10 біт). По-друге, відстань між двома парами датчиків виявилася малою для визначеної частоти опитування. Однак, незважаючи на зазначені недоліки, вдалося вимірювати артеріальний тиск із відносною похибкою, що не перевищує 10%. Очевидно, що ці недоліки нескладно усунути – наприклад, для вимірювання швидкості пульсової хвилі можна прив'язуватися не до оптичної пари на руці, а до R-зубця електрокардіограми, тим самим збільшивши відстань більш ніж у 2 рази.

Незважаючи на деякі труднощі у реалізації, запропонований метод оптичного вимірювання артеріального тиску має очевидні переваги. Він дозволяє здійснювати безперервний моніторинг артеріального тиску, що важливо у багатьох випадках лікування. Крім вимірювання тиску безперервна візуалізація пульсової хвилі дозволяє отримати додаткові дані для діагностики, оскільки форма пульсової хвилі містить інформацію про різні параметри роботи серцево-судинної системи.

У висновку відзначимо, що, хоча відомо кілька способів отримання кривих пульсової хвилі, для забезпечення коректного використання формул (4), (5) при вимірі тиску можна використовувати лише оптичний метод, причому працюючий у світлі, який пройшов крізь артерію.

Список використаних джерел:

1. Парфёнов, А.С. (2008) Экспресс-диагностика сердечно-сосудистых заболеваний. // Мир измерений, № 6. С. 74–82.
2. Дорофеюк А.А., Десова А.А, Гучук В.В., Дорофеюк Ю.А. (2009) Измерение, преобразование и обработка пульсового сигнала лучевой артерии в задачах медицинской диагностики// Мир измерений, № 1. С. 4-10.
3. Каро К., Педли Т., Шротер Р., Сид У. (1982) Механика кровообращения. М.: Мир, 624 с.

ЕФЕКТ ПРИШИРЕННЯ ЛІНІЙ ПОГЛИНАННЯ МОЛЕКУЛ ПОВІТРЯ ТА СЕРЕДНЬОІНТЕГРАЛЬНИЙ ПОКАЗНИК ЗАЛОМЛЕННЯ АТМОСФЕРИ

Ремаєва Ольга Олександрівна

ORCID ID: 0000-0002-9759-4989

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри вищої математики
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Стогній Надія Петрівна

ORCID ID: 0000-0001-6470-0717

канд. фіз.-мат. наук, доцент, доцент кафедри вищої математики
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Зеленський Іван Борисович

студент групи СТЗІАм-22-1,

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

У зв'язку з широкомасштабним використанням GPS технологій точність позиціонування досліджуваного об'єкта має високе значення. Розглянуто вплив поглинання основними молекулами повітря на величину показника його заломлення. На основі цих досліджень розроблено метод визначення величини середньоінтегрального показника заломлення повітря, досліджено похибки методу.

Відома формула визначення показника заломлення повітря, значення якого пропорційно до щільності повітря в точці спостереження [1]:

$$N = \frac{\rho_d}{\rho_{ds}} N_{ds} + \frac{\rho_w}{\rho_{ws}} N_{ws}, \quad (1)$$

де $N = n - 1$, n - показник заломлення повітря, ρ - щільність повітря. Величини з індексом d описують параметри для сухої частини повітря, з індексом w - для водяної пари. Індекс s відноситься до параметрів стандартних атмосферних умов, причому значення стандартних параметрів не впливають на результати подальших досліджень, як буде показано далі.

Відповідно до [1] щільність сухого та вологого компоненту повітря визначається з рівняння для щільності (BIPM 1981/91):

$$\rho_d = \frac{PM_d(1 - \chi_w)}{ZRT}, \quad (2)$$

$$\rho_w = \frac{PM_w \chi_w}{ZRT}. \quad (3)$$

Тут P - повний атмосферний тиск, Па;

T - температура, К;

M_d, M_w - молярна маса сухої частини повітря та водяної пари (кг/моль) відповідно;
 Z - параметр стисливості повітря;
 χ_w - молярна частка водяної пари в повітрі (у відносних одиницях);
 R - універсальна газова стала, Дж/(моль·К).

Опис окремих параметрів формул (2, 3) не наведено, їх значення можна знайти у [1].

Як відомо, середній вздовж траєкторії поширення сигналу показник заломлення повітря визначається інтегралом

$$\bar{n} = \frac{1}{D} \int_D n(l) dl, \quad (4)$$

де D - довжина траєкторії між джерелом та приймачем сигналу;

$n(l)$ - поточне значення показника заломлення на траєкторії;

l - променева координата.

Інтегрування ведеться траєкторією променя.

Підставимо (1 – 3) у (4) і отримаємо вираз:

$$\bar{N} = \frac{M_d}{RD} N_d \int_D \frac{P(1-\chi_w)}{ZT} dl + \frac{M_w}{RD} N_w \int_D \frac{P\chi_w}{ZT} dl \quad (5)$$

Відомо (див. напр. [2]), що енергетичні рівні електронних, обертальних та коливальних переходів різних молекул повітря мають складний набір ліній поглинання (і випромінювання), але ізольовані молекули мають дискретний спектр.

Переходи між дискретними енергетичними рівнями ізольованої молекули, пов'язані з випромінюванням і поглинанням світла, мають фіксовані частоти, хоча вони не характеризуються строго монохроматичними лініями. Реальні лінії мають певний контур навіть у ізольованої молекули. Причиною цього є відомий ефект радіаційного згасання, викликаного кінцевим часом життя молекули у певному енергетичному стані. Такий ефект призводить до розширення спектральної лінії, який названий природним.

У газах у стані термодинамічної рівноваги, коли розподіл швидкості молекул має максвеллівський характер, основною причиною розширення контуру спектральної лінії є ефект Доплера. Цей ефект переважає в розріджених газах і практично не помітний при тисках, близьких до атмосферного, за рахунок переважання ефекту розширення, обумовленого взаємодією молекул повітря між собою.

Взаємодія молекули із сусідніми призводить до спотворення її енергетичних рівнів, що у свою чергу призводить до розширення спектральних ліній поглинання (випромінювання). Очевидно, що цей ефект безпосередньо пов'язаний із щільністю молекул повітря, і величину даного ефекту можна використовувати для визначення показника заломлення повітря.

Теорія Лоренца, розроблена ще на початку XX століття, описує контур спектральної лінії, утворений зіткненнями молекул, відомою формулою коефіцієнта поглинання:

$$\kappa(\nu) = \frac{S}{\pi} \frac{\gamma_L}{(\nu - \nu_0)^2 + \gamma_L^2}, \quad (6)$$

де S - інтенсивність лінії;

ν_0 - центральна частота контуру поглинання;

ν - частота;

γ_L - напівширина контуру.

Оскільки концентрація молекул у газі пропорційна тиску, то ширина контуру лінії поглинання також буде пропорційна тиску. Для двокомпонентної суміші газів відома формула [2]

$$\gamma_L = \gamma_L^0 \frac{P}{P_0} \sqrt{\frac{T_0}{T}}, \quad (7)$$

де індекс 0 належить параметрам суміші газів у нормальних умовах.

Земна атмосфера в приземному шарі на 99% складається з азоту та кисню (двохатомні молекули) [3], тобто є практично двокомпонентною сумішшю газів. Істотний внесок до складу повітря може зробити наявність водяної пари (до 1-2%), однак, визначивши γ_L^0 для стандартної атмосфери з урахуванням середнього парціального тиску водяної пари, можна розраховувати на збереження пропорційності у формулі (7).

Перетворюємо (7) на вигляд

$$\frac{P}{T} = \left(\frac{\gamma_L}{\gamma_L^0} \right)^2 \frac{P_0^2}{T_0 P} \quad (8)$$

і підставимо (8) до (5). Отримаємо

$$\bar{N} = \frac{M_d}{RD} N_d \int_D \left(\frac{\gamma_L}{\gamma_L^0} \right)^2 \frac{P_0^2 (1 - \chi_w)}{Z T_0 P} + \frac{M_w}{RD} N_w \int_D \left(\frac{\gamma_L}{\gamma_L^0} \right)^2 \frac{P_0^2 \chi_w}{Z T_0 P} \quad (9)$$

Розглянемо інтеграл $\int_0^D \frac{\gamma_L^2}{P} dl$. Нехай $P = \bar{P} + \delta P$, а $\gamma_L = \bar{\gamma}_L + \delta \gamma_L$, де $\bar{P}$ - середній вздовж траєкторії поширення сигналу тиск, $\bar{\gamma}_L$ - напівширина середнього контуру лінії поглинання, причому $\int_0^D \delta P dl = 0$ і $\int_0^D \delta \gamma_L dl = 0$.

Тоді

$$\int_0^D \frac{\gamma_L^2}{P} dl = \int_0^D \frac{(\bar{\gamma}_L + \delta \gamma_L)^2}{\bar{P} + \delta P} dl \approx \frac{\bar{\gamma}_L^2}{\bar{P}} \int_0^D \left(1 + 2 \frac{\delta \gamma_L}{\bar{\gamma}_L} + \frac{\delta \gamma_L^2}{\bar{\gamma}_L^2} \right) \left(1 - \frac{\delta P}{\bar{P}} \right) dl.$$

Тут знаменник підінтегрального виразу розкладений у ряд з урахуванням лише другого доданку. Остаточний вираз для розглянутого інтеграла матиме вигляд

$$\int_0^D \frac{\gamma_L^2}{P} dl \approx \frac{\bar{\gamma}_L^2}{\bar{P}} \int_0^D \left(1 - 2 \frac{\delta \gamma_L}{\bar{\gamma}_L} \frac{\delta P}{\bar{P}} - \frac{\delta \gamma_L^2}{\bar{\gamma}_L^2} \frac{\delta P}{\bar{P}} \right) dl \quad (10)$$

Зазначимо, що інтеграли від другого та третього доданків становлять взаємні просторові кореляційні функції відповідних співмножників. Як відомо, тиск земної атмосфери є регулярною функцією висоти над рівнем моря. Температура повітря крім регулярної залежності від висоти має суттєві просторові флуктуації, спричинені впливом поверхні, що підстилає, та іншими причинами. γ_L згідно з формулою (7) обернено пропорційна кореню з температури, отже мінливість цього параметра в просторі має випадковий характер, і можна очікувати, що інтеграли від другого і третього доданків (9) близькі до нуля.

У цьому припущенні формула (9) для середнього вздовж траєкторії променя показника заломлення повітря набуде вигляду:

$$\bar{N} = \frac{M_d^2 P_0^2 (1 - \chi_w)}{Z R \bar{P} T_0} \left(\frac{\bar{\gamma}_L}{\gamma_L^0} \right)^2 N_d + \frac{M_w^2 P_0^2 \chi_w}{Z R \bar{P} T_0} \left(\frac{\bar{\gamma}_L}{\gamma_L^0} \right)^2 N_w \quad (11)$$

При поширенні в земній атмосфері сигнал на кожній елементарній ділянці траєкторії зазнаватиме поглинання, інтенсивність якого поблизу одиночної спектральної лінії певного виду молекули описується контуром з лоренцівським розподілом, напівширина якого має значення $\gamma_L(l)$. Таким чином, у точці спостереження частотний розподіл інтенсивності сигналу, що описується формулою (7) з напівшириною $\bar{\gamma}_L$. Отже, провівши спектральний аналіз інтенсивності прийнятого сигналу, визначивши напівширину контуру розподілу інтенсивності за частотою і знайшовши середній тиск, можна визначити середньоінтегральний показник заломлення повітря частоті лінії поглинання певної молекули.

Крім уже зазначених спрощень при отриманні формули (11) (розкладання в ряд і зневага до просторової кореляції тиску та температури) були допущені й інші – залежно від метеопараметрів величин Z і χ_w . Проте ці залежності настільки слабкі, що з отриманні формули (11) ними можна було знехтувати. Для перевірки цієї обставини було проведено чисельний експеримент, у результаті якого отримано такі дані (у нормальних атмосферних умовах):

$$\frac{\partial \chi_w}{\partial T} \approx 1,3 \cdot 10^{-7} ; \quad \frac{\partial \chi_w}{\partial P_w} \approx 10^{-5} ; \quad \frac{\partial Z}{\partial T} \approx 1,5 \cdot 10^{-5} ; \quad \frac{\partial Z}{\partial P} \approx 4,2 \cdot 10^{-9} .$$

Якщо врахувати, що коефіцієнт впливу Z та χ_w на точність визначення густини повітря близький до одиниці, то загальний внесок у похибку визначення середньоінтегрального показника заломлення повітря таке припущення не перевищує $(3 \div 5) \cdot 10^{-9}$, а для визначення цих параметрів достатньо виміряти температуру та тиск в одній – двох точках траси. Середній тиск також можна

визначити за результатами вимірювань у початковій та кінцевій точках. Явні вирази для Z і χ_w наведені в [1], і через їх громіздкість у роботі не представлені.

Список використаних джерел:

1. Ciddor B. (1996) Refractive index of air: new equations for visible and near infrared. Applied Optics, Vol. 35, No 9, pp. 1566 – 1573.
2. Зуев В.Е. (1970) Распространение видимых и инфракрасных волн в атмосфере. М.: Советское радио, 496 с.
3. Атмосфера стандартная. Параметры. ГОСТ 44-81.

ОСОБЛИВОСТІ ПОПЕРЕЧНОГО МАГНІТООПОРУ КОМПЕНСОВАНОГО n -Ge У КЛАСИЧНО СИЛЬНИХ МАГНІТНИХ ПОЛЯХ

Гайдар Галина Петрівна

доктор фіз.-мат. наук, завідувача відділом радіаційної фізики

Інститут ядерних досліджень НАН України, Україна

Германій, незважаючи на досить детальне вивчення його властивостей, і на сьогодні залишається модельним об'єктом у разі пояснення як відомих, так і нових відкритих процесів і явищ в об'ємі і на поверхні [1]. У багатьох випадках германій є сировинним матеріалом для створення різних приладів і сенсорів, таких як діоди, тріоди, силові випрямлячі, дозиметричні прилади, тензодатчики. Германій, легований сурмою, розглядають як базовий матеріал, що служить оптичним середовищем у різноманітних лінзах, об'єктивах, фільтрах, які використовують в інфрачервоній області спектру [2–4].

Найважливішою особливістю реального напівпровідника є неминуча присутність у ньому кількох типів домішок. Розроблені до теперішнього часу технологічні методи очищення кристалів від домішок можуть істотно зменшити загальну кількість компенсувальних домішок, але жоден із цих методів не може виключити їх повністю. З цієї причини кристали n -Ge, крім певної кількості донорних (легувальних) домішок N_d , майже завжди містять деяку кількість акцепторних (залишкових або фонових) домішок N_a . Наявність компенсувальних домішок в об'ємі кристала зумовлює деякі особливості розсіювання носіїв заряду на іонізованих домішках, а також призводить за певних умов до прояву додаткових механізмів розсіювання, які можуть істотно впливати на гальваномагнітні ефекти в n -Ge. Мета даної роботи полягала у встановленні специфіки впливу ступеня компенсації ($k = N_d/N_a$) на поперечний магнітоопір у кристалах n -Ge у класично сильних магнітних полях.

Магнітоопором називається величина $\Delta\rho/\rho_0 = (\rho_H - \rho_0)/\rho_0$, яка характеризує зміну опору зразка при накладанні магнітного поля (ρ_0 – опір зразка при $H = 0$, а ρ_H – опір зразка в магнітному полі $H \neq 0$). Поперечний магнітоопір – це магнітоопір, що має місце при взаємно перпендикулярному розташуванні векторів струму $\vec{j}$ і магнітного поля $\vec{H}$. Вимірювання поперечного магнітоопору $\Delta\rho_{\perp}/\rho_0$ кристалів n -Ge різного рівня компенсації (від 0 до 0,98) проведено за температури рідкого азоту у слабких і класично сильних ($\mu H/c \gg 1$) статичних магнітних полях H за напрямків струму і магнітного поля вздовж кристалографічних осей $\vec{j} \parallel [111]$ та $\vec{H} \parallel [110]$.

Результати проведених експериментів показали, що найбільш імовірним механізмом розсіювання носіїв заряду в компенсованих кристалах n -Ge є розсіювання на областях просторового заряду. Области просторового заряду можуть проявлятися у кристалах Ge у вигляді хаотично розкиданих за об'ємом областей із питомим опором, який відрізняється від питомого опору основної частини кристала. Заниження майже вдвічі рухливості компенсованого n -Ge, одержане в експерименті, порівняно з некомпенсованим кристалом, який має приблизно таку саму сумарну концентрацію домішок $N_I = N_d + N_a$, є прямою вказівкою на можливість прояву областей просторового заряду. Встановлено, що при досить високих ступенях компенсації кристалів n -Ge поперечний магнітоопір зростає зі збільшенням напруженості

магнітного поля і стає лінійною функцією H в області сильних магнітних полів унаслідок розсіювання носіїв заряду на областях просторового заряду.

Список використаних джерел:

1. Depuydt B. Germanium: From the first application of Czochralski crystal growth to large diameter dislocation-free wafers / B. Depuydt, A. Theuwis, I. Romandic // Mater. Sci. Semicond. Processing. – 2006. – V. 9, No. 4-5. – P. 437–443. <https://doi.org/10.1016/j.mssp.2006.08.002>
2. Искусственные подложки GeSi для гетероэпитаксии – достижения и проблемы / [Ю. Б. Болховитянов, О. П. Пчеляков, Л. В. Соколов, С. И. Чикичев] // ФТП. – 2003. – Т. 37, № 5. – С. 513–538. [https://www.isp.nsc.ru/16/Renew/pgs/Science/pdf/YuBB03,%20GeSi%20artificial%20substrates\(Review,%20Russian\).pdf](https://www.isp.nsc.ru/16/Renew/pgs/Science/pdf/YuBB03,%20GeSi%20artificial%20substrates(Review,%20Russian).pdf)
3. Strained Si, SiGe, and Ge channels for high-mobility metal-oxide-semiconductor field-effect transistors / M. L. Lee, E. A. Fitzgerald, M. T. Bultsara [et al.] // J. Appl. Phys. – 2005. – V. 97. – No. 1. – P. 011101 (27). <http://dx.doi.org/10.1063/1.1819976>
4. Астанкова К. Н. О структуре тонких пленок монооксида германия / К. Н. Астанкова, В. А. Володин, И. А. Азаров // ФТП. – 2020. – Т. 54, № 12. – С. 1296–1301. DOI: 10.21883/FTP.2020.12.50228.9508a

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ МЕТРОЛОГА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Гриндей Андрій Олександрович

Начальник відділу

*Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України, Україна*

Умови воєнного стану ставлять перед всіма сферами життя суспільства великі виклики, і метрологія не є винятком.

Метрологічний нагляд в Україні визнається ключовим елементом державного контролю за якістю продукції, послуг та безпекою виробничих процесів. Його роль полягає в забезпеченні стандартів, норм і вимог, що дозволяють здійснювати об'єктивні вимірювання, перевірку та контроль якості в різних сферах економіки [2].

Центральний орган виконавчої влади, який координує діяльність, пов'язану із забезпеченням функціонування та розвитку метрологічної системи в Україні, відіграє важливу роль у визначенні стратегії та політики в цій області.

Воєнний стан – це період, коли країна стикається з викликами, що вимагають не тільки військових зусиль, а й системного підходу до всіх сфер життя, включаючи науку і техніку. У цьому контексті особливо важливою стає роль метрології – науки, яка вивчає вимірювання та вимірювальні засоби.

Метрологія, як наука про вимірювання та вимірювальні засоби, грає ключову роль у забезпеченні точності, надійності та стандартизації вимірювань, що має вирішальне значення як у цивільних, так і у військових сферах. В умовах воєнного конфлікту метрологи стикаються з численними викликами та особливостями, які вимагають адаптації та специфічного підходу до виконання своїх обов'язків [1].

Особливості роботи метролога в умовах воєнного стану є предметом глибокого аналізу і вимагають специфічних підходів.

По-перше, важливо враховувати, що в умовах воєнного конфлікту часто стає неможливим забезпечити стабільність у виробництві та підтримати нормальну експлуатацію вимірювальних приладів. Бомбардування, велика кількість переміщень і тимчасова втрата доступу до територій можуть впливати на умови зберігання та функціонування вимірювальних засобів. Одним із основних викликів є забезпечення стійкості вимірювань в умовах нестабільності та небезпеки. Воєнний конфлікт може спричинити руйнування інфраструктури, включаючи лабораторії та вимірювальні центри. Тому, метролог повинен бути готовим до швидкого відновлення роботи обладнання і розробляти стратегії для збереження важливих даних та метрологічної інформації.

По-друге, в умовах воєнного стану часто виникає потреба в розвиненій системі вимірювань для військових цілей. Воєнні операції часто вимагають високоточних вимірювань для навігації, балістики, забезпечення вогневої точності та інших стратегічних завдань. Метролог повинен співпрацювати з військовими експертами, щоб забезпечити точні вимірювання важливих параметрів, таких як відстань, швидкість, тиск і температура. Також може знадобитися розробка нових вимірювальних методів для вирішення специфічних завдань, пов'язаних із воєнним конфліктом.

По-третє, метролог повинен бути готовим до роботи в умовах обмежених ресурсів та швидкого реагування на зміни. Гнучкість та адаптабельність також

стають ключовими аспектами роботи метролога в умовах воєнного стану. Зміни в умовах вимірювань, стрімкі технологічні перетворення та виникнення нових вимірювальних завдань вимагають від фахівців швидкої реакції та вдосконалення методів вимірювань [3].

У підсумку, робота метролога в умовах воєнного конфлікту – це високовідповідальна та складна справа, яка вимагає не тільки високої кваліфікації в галузі вимірювань, але й готовності до екстремальних умов і співпраці з іншими галузями для забезпечення безпеки та ефективності в умовах воєнного стану.

Загалом, робота метролога в умовах воєнного стану стає викликом, який вимагає не тільки високих технічних знань, але й готовності до екстремальних умов та стратегічного мислення. Важливо забезпечити сталість вимірювань, щоб забезпечити ефективну роботу військових та зберегти важливі дані для подальшого використання в реконструкційний період після війни.

Список використаних джерел:

1. Метрологічний нагляд в Україні. URL: <https://odesa.consumer.gov.ua/uk/1756-metrologichnij-naglyad-v-ukrajini>
2. Особливості роботи метролога в умовах воєнного стану. URL: <https://qualityexpert.com.ua/video/653726-osoblyvosti-roboty-metroloha-v-umovakh-voyennoho-stanu>
3. Як здійснювати калібрування і повірку в умовах воєнного часу? URL: <https://mp.techmedia.com.ua/metrolohiya-dlya-pidpryyemstva-2022-2/yak-zdiysnyuvaty-kalibruvannya-i-povirku-v-umovakh-voyennoho>

СЕКЦІЯ XXII. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

АКТИВІЗАЦІЯ ШЛЯХІВ НАВЧАННЯ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ (ESP) У НЕЛІНГВІСТИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Ясінська Оксана Володимирівна

ORCID ID: 0000-0002-6902-6079

кандидат філологічних наук, доцент

кафедри іноземних мов природничо-математичних спеціальностей
Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна

Процес інтеграції України в міжнародну економічну спільноту зумовлює необхідність пошуку нових підходів до вивчення мови в відповідності до міжнародних стандартів мовної компетенції. У наш час формування умінь і навичок для професійно-орієнтованого спілкування між майбутніми спеціалістами набуває особливого значення. Роботи багатьох вітчизняних (Ю. Авсюкевич, О. Бігич, В. Борщовецька, Т. Корж, З. Корнерва, О. Тарнопольський) та зарубіжних (Дж. Брін, Т. Дадлі-Еванс, Т. Хатчінсон, А. Вотерс) дослідників були присвячені розробці системи професійно-орієнтованого навчання іноземним мовам.

Разом з тим, зміни, що відбуваються останнім часом на ринку праці, продемонстрували зниження попиту на спеціалістів з економіки та лінгвістики на користь випускників технічних університетів, які опанували іноземну мову за вузько направленою спеціальністю, а також отримали високу мотивацію. Соціальний попит у професійно-орієнтованому вивченні іноземних мов зумовлює необхідність формування у майбутніх спеціалістів професійної орієнтованої компетентності і іноземних мовах, які вони вивчають, оскільки від цього залежить подальший розвиток їх навичок та здатність використовувати іноземну мову в реальному професійному середовищі.

Ось чому специфіка вивчення іноземної мови в нелінгвістичному університеті, насамперед, повинна бути сфокусована на формуванні та вдосконаленні професійно-орієнтованих компетентностей в іноземних мовах. Вищезазначена мета може бути впроваджена після розробки спеціальних підходів у навчанні, що сприяють формуванню в необхідних компетенцій.

Крім того, з огляду на повністю змінену ситуацію через загальну несприятливу епідеміологічну ситуацію, що поширилася майже по всьому світу, яка супроводжувалась впровадженням карантинних заходів різного ступеню обмежень, пов'язаних з загрозою поширення Covid-19, існуючі в системі вищої освіти підходи потребують перегляду. З наведеного вище очевидно, що сама ситуація спонукає до введення абсолютно інших підходів, оскільки неможливо навчати іноземним мовам, створюючи середовище у якому студенти могли б соціалізуватись та залучати їх до самостійного виконання завдань. На думку дослідників (П. Асоянц, Ю. Баклаженко,

А. Виселко, Г. Дзиман, О. Каменський, О. Огурцова, Р. Блейк, Д. Мюррей), комп'ютерні технології можуть слугувати одним із засобів здобуття мовної компетенції в професійній англійській.

Як ми вже знаємо і навіть мали можливість отримати певний досвід користуючись платформою ZOOM, яка дозволяє нам проводити практичні заняття, конференції, зустрічі, читати лекції, консультувати окремих осіб і групи це справді дуже адаптивний і неоціненний ресурс, який в умовах «ізолюваної» дистанційної онлайн-діяльності дозволяє далі рухатися по шляху непростого формування професійно-орієнтованих компетентностей в учнів.

Основна проблема полягає в активізації та стимулюванні учнів до виконання самостійних завдань. У більшості випадків перелік цих заходів найчастіше складається з мотиваційних стратегій заснованих на досвіді викладача, отриманому при використанні рольових ігор, розробці проектів, пов'язуванні історії з поточними подіями чи життям учнів, провокуючи дискусії, безперервної симуляції, запрошення доповідачів, демонстрації відео фрагментів, кооперативне навчання, невеликий практичний досвід, мозковий штурм, тематичні дослідження, дискусії, цільові мовні презентації [1, с.3]

При навчанні Business English рекомендується враховувати його специфічний принцип – такий, що забезпечує мотиваційну достатність [2, с.65] разом із використанням методологічних принципів.

Навчальні технології слід будувати з урахуванням завдань для самостійного опрацювання детально розроблених при складанні навчальних програм. Всі педагоги усвідомлюють, що за наявності позитивної внутрішньої мотивації ефективність навчального процесу різко зростає в міру того, як активізується внутрішній механізм діяльності, а саме: потреби – інтереси – цінності – мотиви – цілі.

Слід також зазначити, що наведені вище технології потребують активного виконання студентами самостійних завдань, це є ще більш актуальною для нелінгвістичних університетів, де частка практичних мовних занять значно менша, ніж у лінгвістичних, а вимоги до випускників однакові. На закінчення варто зазначити, що очевидні результати викладених змін в процес навчання потребують не тільки явної мотивації студентів, але вмотивованих лекторів та викладачів, інакше це стає практично неможливим розвивати вмотивованих учнів.

Список використаних джерел:

1. Брофі Дж. Мотивація учнів до навчання. Компанії McFraw-Hill: Мічиганський державний університет, 1998. 277 стор.
2. Тарнопольський О. Конструктивістський змішаний підхід до викладання англійської мови для Конкретної цілі. Лондон: Версіта, 2012. 254 с.

АНАЛІЗ ЛІНГВІСТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПАСТИРСЬКИХ ПОСЛАНЬ АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО: ПЕРСПЕКТИВИ КОРПУСНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Гулик Юрій Володимирович

аспірант кафедри прикладної лінгвістики

Національний університет "Львівська політехніка", Україна

Науковий керівник: Левченко Олена Петрівна

доктор філологічних наук, професор, завідувачка кафедри прикладної лінгвістики

Національний університет "Львівська політехніка", Україна

Сучасна лінгвістична наука активно використовує методи корпусної лінгвістики для дослідження текстів. Поняття «текстовий корпус» отримало чітке наукове визначення завдяки електронним текстовим корпусам, які з'явилися в 60-х роках минулого століття. Згідно сучасним визначенням, базовими ознаками текстового корпусу є машиночитаність (наявність електронної форми та системи кодування) та репрезентативність (здатність максимально репрезентувати мову та її різноманіття) [3].

Деякі визначення корпусу також враховують параметри застосовності для лінгвістичних досліджень. Корпус розглядається як зібрання лінгвістичних даних, скомпонованих з писемних або транскрибованих усних текстів, призначене для перевірки гіпотез про мову.

Основні ознаки текстового корпусу визначають його як стандартно та гомогенно закодоване, часово необмежене зібрання текстів, використовуване для здійснення пошуку. Важливо розрізняти корпус від підкорпусу та компонентів. Підкорпус має властивості корпусу, але є його частиною, в той час як компоненти є «уривками мови», відібраними та уведеними до корпусу згідно з лінгвістичними критеріями [3].

Застосування корпусної лінгвістики до аналізу пастирських послань Андрея Шептицького відкриває перспективи вивчення лінгвістичних особливостей цих текстів. Можливість обробки великої кількості текстів дозволяє виявляти частоту вживання конкретних лексичних одиниць, розкривати стилістичні аспекти, аналізувати синтаксичні конструкції та інші мовні особливості. Крім того, корпусний аналіз може допомогти виявити зміни у вживанні мовних засобів в різних часових періодах або в різних типах пасторальних послань [2].

Дослідження лінгвістичної унікальності текстів пастирських послань Андрея Шептицького може відкрити глибокі реалії та контексти тогочасного стану української культури, а також розкрити його внесок у розвиток мови та ідентичності. Перспектива корпусного дослідження, особливо за допомогою інформаційних технологій, може виявити патерни, структури та особливості мовлення митрополита, що важливо для більш глибокого розуміння його внеску у культурний та релігійний контекст.

Однією з ключових переваг корпусного дослідження є можливість оперативної обробки великого обсягу текстового матеріалу. Автоматизовані інструменти дозволяють виконувати статистичний аналіз, виділяти повторювані елементи, визначати особливості лексики та синтаксису. Це сприяє точному визначенню основних тем, пріоритетів та стилістичних особливостей мовлення митрополита.

Дослідження лінгвістичних особливостей може включати аналіз лексичної палітри, вживання архаїчних чи специфічних термінів, синтаксичні конструкції та стилістичні прийоми. Корпусне дослідження може допомогти виявити еволюцію мови в контексті часу та культурних змін [4].

Щодо інформаційних технологій, їх застосування в лінгвістичних дослідженнях дозволяє виявити не лише кількісні, але й якісні аспекти текстів. Автоматизовані методи можуть допомогти у виявленні контекстуальних зв'язків, семантичних відтінків та структурних особливостей.

Застосування корпусного дослідження в контексті пастирських послань може виокремити ключові теми, які церковний лідер висвітлював, його підходи до релігійно-культурних питань, а також його взаємодію з соціокультурним середовищем.

Такий підхід до дослідження лінгвістичних особливостей митрополита може взяти до уваги широкий контекст його діяльності та принести нові відомості про роль мови в формуванні культурного обличчя українського суспільства.

Аналіз лінгвістичних особливостей пастирських послань Андрея Шептицького через перспективу корпусного дослідження та застосування кількісних критеріїв в мовознавчих дослідженнях відкриває широкий спектр можливостей для розуміння та інтерпретації текстів. Основні аспекти застосування кількісних методів у вивченні мови, зазначені в вашому тексті, можна розглядати у контексті аналізу пастирських послань [5]:

- **Середнє значення:** Визначення середнього значення вживання певних лексичних одиниць чи тематичних елементів може розкрити основні піддавані обговоренню концепти та ідеї. Наприклад, можна визначити, які терміни або фрази частіше зустрічаються в текстах Шептицького, що дозволить виділити ключові теми його вчень.

- **Середнє квадратичне відхилення:** Аналіз стандартного відхилення може вказати на ступінь різноманітності та варіативності мовлення. Мале відхилення може свідчити про стабільність та консистентність у використанні мовних засобів, тоді як велике відхилення може вказувати на різноманіття тематик чи стилів у посланнях.

- **Міра коливання середньої частоти:** Використання цієї міри може вказати на ступінь рівномірності використання мовних елементів в обсязі тексту. Наприклад, виявлення, як різні лексичні одиниці розподіляються в певному тексті, може допомогти виявити емоційні або тематичні аспекти.

- **Стандартна похибка відхилення:** Дослідження стандартної похибки відхилення може допомогти оцінити надійність та точність висновків, які можна зробити на основі використання кількісних методів. Висока стандартна похибка може вказувати на те, що отримані результати можуть бути менш точними.

Загально кажучи, корпусне дослідження з використанням кількісних методів дозволяє об'єктивно вивчати та оцінювати лінгвістичні особливості пастирських послань. Відокремлення конкретних лексичних чи граматичних особливостей за допомогою статистичних методів може розкрити характеристики мовлення митрополита та допомогти в більш глибокому розумінні його лінгвістичної стратегії та стилю [6].

Розглянувши можливості застосування корпусного дослідження та кількісних методів у лінгвістичному аналізі пастирських послань Андрея Шептицького, можна зробити ряд важливих висновків [8]. Сучасна лінгвістика виявляє неабиякий інтерес до інструментів корпусної лінгвістики, які дозволяють об'єктивно вивчати мовлення та виявляти його особливості на основі великої кількості текстового матеріалу.

Починаючи з чіткого визначення текстового корпусу та його ключових характеристик, таких як машиночитаність і репрезентативність, ми можемо застосовувати кількісні методи для більш глибокого розуміння мовленнєвих властивостей та стилістичних особливостей пастирських послань [5].

Важливим аспектом є врахування застосовності корпусу для лінгвістичних досліджень. Підхід, що розглядає корпус як зібрання лінгвістичних даних для перевірки гіпотез про мову, відкриває нові можливості в аналізі текстів церковного лідера. Застосування кількісних методів, таких як середнє значення частоти вживання лексичних одиниць, стандартне відхилення та інші, може допомогти виявити та оцінити основні тенденції у вживанні мовних засобів.

Аналіз пастирських послань через призму корпусного дослідження не лише дозволяє визначити ключові теми та стилістичні особливості, але й виявити еволюцію мовного виразу в різні періоди чи в різних типах послань. Зокрема, кількісний аналіз може виявити зміни у вживанні конкретних термінів чи тематичних груп, що відображає культурні чи соціальні трансформації [1].

Загалом, застосування корпусної лінгвістики до вивчення пастирських послань Андрея Шептицького виявляється важливим інструментом для глибшого розуміння лінгвістичних та культурних аспектів його спадщини. Кількісний аналіз дозволяє об'єктивно підходити до вивчення лінгвістичних особливостей та допомагає у виявленні та аналізі різних аспектів мовного виразу митрополита, що є важливим в контексті дослідження культурної та релігійної спадщини України.

Список використаних джерел:

1. Шептицький А. Твори митрополита Андрея Шептицького. Пастирські послання до духовенства й вірних Станиславівської Епархії (1899-1904) (1935). *LIBNAS*. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0007499>.
2. Юшук І. П. Практикум з правопису української мови (2000). *LIBNAS*. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&p;S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000786.
3. Dash N. S. The Process of Designing a Multidisciplinary Monolingual Sample Corpus. *John Benjamins Publishing Catalog*. URL: <https://benjamins.com/catalog/ijcl.5.2.05das>.
4. Demska O. Текстовий корпус: ідея іншої форми (Texts Corpus: the Idea of Another Form). *Academia.edu*. URL: https://www.academia.edu/25475963/Текстовий_корпус_ідея_іншої_форми_Texts_Corpus_the_Idea_of_Another_Form_.
5. Kennedy G. An Introduction to Corpus Linguistics by Graeme Kennedy | Perlego. URL: https://www.googleadservices.com/pagead/aclk?sa=L&ai=DChcSEwiGrOyfh9uDAXUSx3cKHbqNAXIYABAAGglZg&ase=2&gclid=Cj0KCQiAhomtBhDgARIsABcaYyn-qXXNpJQ0mVKxy9F4DTSNZbaJeJvxTkZjXVtpuBnESO0Q5NBQJMYaAoOIEALw_wcB&ohost=www.google.com&cid=CAESVuD2t_3ODc_8x29OKxP-yFq9ZD2Rn9GUkwGRrTsOCyjPiS5eXd3qEz3E06mRv60qm6fQXbcwY0opD6SKjvdjytWAVPMogyoG9LHYmEPy7yJn_Hn7FkKe&sig=AOD64_1SLHN-XD9UKLteKLntaRZ7msbx9Q&q&nis=4&adurl&ved=2ahUKEwjy7eCfh9uDAXVmyLsIHfdMC7wQ0Qx6BAGIEAE.
6. Leech G. Fallon R. Computer corpora – What do they tell us about culture?. *ICAME – International Computer Archive of Modern and Medieval English*. URL: <https://icame.info/contents-1985-1993/>.
7. McEnery T. McEnery, T. & Wilson, A. (2001). Corpus Linguistics (second edition). *Academia.edu*. URL: https://www.academia.edu/1171341/McEnery_T_and_Wilson_A_2001_Corpus_Linguistics_second_edition_.

БАРОКОВІ РИСИ В ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ЛІЛІЇ СИЛІНОЇ

Белєхова Лариса Іванівна

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології та світової літератури
імені професора Олега Мішукова
Херсонський державний університет, Україна

Сьогодні бароко сприймається як одна з великих культурно-історичних епох, в якій українське літературне бароко займає особливе місце в духовній історії України, оскільки в ньому найбільшою мірою увиразнюються риси характеру й світосприйняття українців [Мішаніч 1993: 114].

Недивно, що літературний напрям, який розквітав у XVII- XVIII століттях, набуває особливої вагомості у сьогоденні. Наукові розвідки з проблем теорії і практики українського літературного бароко засвідчують, що українське бароко характеризується етнічною самобутністю, пишністю форм і витонченістю орнаменту, у поезії цього напрямку поєднано трагічне з комічним, вульгарне з піднесеним, смішне із жахливим, відчувається стремління вразити читача, бажання оволодіти його почуттям і свідомістю [Див., напр.: Чижевський 2003: 270-273; Ушкалов, 2006: 23-30; Ковпик, 2011; 12; Руссова 2016: 11-23; Таран 2012: 20].

Осмилення наукового доробку українських літературознавців та когнітивно-поетологічний аналіз ліричного дискурсу Лілії Силіної дозволили узагальнити репертуар лінгвостилістичних засобів бароко, які визначають його основоположні стильові риси, мотиви й функціональне призначення як-от: 1) антитетичність, що створює емоційне напруження завдяки паралелізму синтаксичних конструкцій, в яких втілено протилежний зміст; 2) концептизм як риса, що актуалізує авторську свідомість митця, його спроможність активізувати когнітивні зусилля читача задля конструювання смислу і змісту поетичного тексту; 3) комізм, що створюється за допомогою мовної гри, іронії і сарказму, спроможних викликати сміх для зняття емоційного напруження; 4) т е о ц е н т р и з м, який на відміну від антропоцентризму Ренесансу, де людина є мірилом всього у світі, так само як і у готиці середньовіччя проявляється у стремлінні до Бога.

Отже, задля реалізації протиставних смислових зв'язків серед засобів бароко Лілія Ростиславівна обирає контрастивні тропи, головним чином оксиморон, як-от: *на межі між любов'ю і смутком / в гуркоті тиші і в затишку звуку..* [Силіна 2023: 7] або антитезне протиставлення паралельних конструкцій, в яких втілена алюзія на фільм О. Довженка «Поема про море» та сьогоденнє затоплення районів Херсону через підлив Каховської ГЕС:

*І знову «Поема про море» –
Відроджується давнина.
І знову поема про горе,
де серед героїв – війна.* [Силіна 2023: 21]

Розкриття протиріччя, протиставлення ідей або образів досягається завдяки антитезі: *Ні то не маки квітнуть край дороги – / рясніють болісно краплини крові.* [там само: 16]. Образ «натхнення» Лілія Ростиславівна побудувала повністю на основній бароковій рисі – антитетичності:

*В гуркоті тиші і в затишку звуку,
В лагідних травах сховалось натхнення.
Розум дивується, серце радіє,*

*дивлячись на дивовижну сполуку, –
тішитися думкою, словом і звуком,
смугами музики, смугами смутку,
смугами суму, тепла і надії..* [там само: 7]

Засобами творення комізму постають різні види іронії, сарказму, мовна гра *февраль, тепер водосховище всюди / ховає не воду, а нас* [там само: 31]. Приміром, сміхова реакція досягається завдяки вживанню вульгарних розмовних висловів, персоніфікованих метафор і гіперболізованих порівнянь: *До Київа – рачки, до Сум на колінах, / до Харкова йтиме на милицях кат. ...Отруйними зміями ляжуть дороги. / і сніг погребальним рядном упаде.* [там само: 15]. Персоніфікована метафора та розмовний вульгарний вислів: *Під зад пожене його вітер натхненно* викликає сміх.. У вірші «Друзям із Донбасу» комізм реалізовано через іронію, створену паралельними контрастивними конструкціями з трансформованими фольклорними порівняннями:

*Вам тільки щастя обіцяли –
І розвели як цуценят.
Тоді вам вуха закладало,
А зараз локшина до п'ят* [Силіна 2023: 7]

Концептизм постає як здатність генерувати у свідомості читача концепти й ментальні образи. Так, у поетичних текстах Лілії Силіної найчастіше активуються концепти БОГ. ПРИРОДА, МОВА. ТЕРПІННЯ, ВІРА У ПЕРЕМОГУ, ГІДНІСТЬ. ЩАСТЯ, ВОЛЯ, ДОЛЯ, ЛЮБОВ, БАТЬКИ. До прикладу: *«А я – як це небо – терпінням наповнюсь.. / І буду чекати весняних пісень».* [там само: 12]; *«Попереду – сонце, попереду свято, / позаду – і лють і біда, і печаль.»* [там само: 13]; *«Вже скоро побіжать ті клятві орки / Чумацьким шляхом – прямо у безодню»* [там само: 27].

Нарешті, не можна оминати одну із головних барокових рис в поетичному дискурсі Лілії Силіної – це теоцентризм, який проявляється у багаторазовому звертанні до нього, або до обожненої природи, як от: *«Це квітень радісно вітає / і тішить барвами мене. / І воскресає поступово / надія на добро і мир»* [там само: 40], чи *«О Господи, даруй мені можливість / піти до тебе з радістю прозріння»* [там само: 68]. Віра в Бога допомагає вижити у лихолітті:

*Ми впливимо. Відшукаєм брід.
Подякуємо за допомогу Богу
і відсвяткуєм справжню Перемогу –
бо з нами Бог. історія і світ!* [там само: 34].

Список використаних джерел:

1. Ковпик С. І. (2011): *Основні складові поетики української драматургії першої половини XIX ст.* Кривий Ріг: Видавничий дім.
2. Мишаніч, Олекса (1993): Українська література доби барокко: проблеми дослідження і видання. *Українське барокко. Матеріали I Конгресу Міжнародної асоціації українців* (Київ, 27 серпня – 3 вересня 1990 р.) С. 114–120.
3. Руссова В. М. (2016): *Барокові джерела української літератури XIX – XXI ст.* Миколаїв: Вид-во Миколаївського державного університету ім. Петра Могили.
4. Таран О.І. (2004): Поетика печалі в художньому світі Ліни Костенко. *Українська мова і література, № 15.* С. 19–23.
5. Ушкалов Л. В. (2006): *Есеї про українське бароко.* К.: Факт – Наш час.
6. Чижевський Д. І. (2003): *Українське літературне бароко: Вибрані праці з давньої літератури.* Київ: Обереги.
7. Силіна (Безугла) Л. Р. (2023): Відлуння: поезії. Канів: «Склянка Часу* Zeitglas». 111 с.
8. Безугла Лілія Ростиславівна, доктор філологічних наук, професор Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, член Конгресу літераторів України. Авторка 6-ти поетичних збірок.

ЕПІТЕТ ЯК СТИЛІСТИЧНИЙ ЗАСІБ У РОМАНАХ ШАРЛОТТИ БІНГХЕМ

Гайденко Ю. О.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3
Національний технічний університет України
„Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського”, Україна

Однією з важливих складових художнього твору як структурно-сислового цілого є система стилістичних засобів, котрі не лише відображають авторську модальність, а й зумовлюють певну когнітивну реакцію читача. Чільне місце серед таких засобів посідає епітет, утворений в результаті цілеспрямованих естетичних пошуків автора. Епітет допомагає розставити необхідні комунікативні акценти у лексико-синтаксичному полотні художнього твору, виконує низку стилістичних функцій, слугує досягненню стилістичного ефекту і допомагає створити певний психологічний настрій читача.

Епітет – це слово або словосполучення, що включає експресивну характеристику предмета мовлення і виконує функцію художнього (однак не обов'язково образного) означення.

За категорією змісту, тобто семантичними характеристиками, епітети поділяються на: афективні (власне емотивні) та переносні [1, с. 53]. Афективні епітети слугують для передачі емоційної оцінки об'єкта адресатом. Їх функцію виконують слова-кваліфікатори, які у романах Шарлотти Бінгхем представлено такими лексичними одиницями, як: *beautiful, famous, gracious, heavenly, magnificent, satisfactory, silly, splendid, wonderful, abhorrent, horrible, morbid, nasty* тощо. За допомогою афективних епітетів авторка не лише створює емоційно-оцінний простір тексту (причому переважають афективні епітети з семою позитивної модальності), але й описує суб'єктивне ставлення персонажів до об'єкта мовлення, їх внутрішній світ: *“Then that evening as I lay asleep in bed I suddenly heard this heavenly sound.”* (3, с. 189).

Переносні епітети утворюються на основі порівняння або метафори чи метонімії, й виражаються прикметниками.

Метафоричні епітети, котрі у романах Шарлотти Бінгхем переважають, – це епітети, які описують властивість, що характеризує означуване за допомогою метафоричного зв'язку. Їх характерними ознаками є двоплановість, вказівка на подібність і відмінність, семантична неузгодженість, порушення відміченості, тобто лексичної сполучуваності епітета з означуваним [1, с. 107]: *heart-shaped face* (10, с. 71), *a crying shame* (12, с. 210), *butterfly mouth* (9, с. 120).

До метафоричних епітетів належать синестетичні, що поділяють їх характерні ознаки й характеризують означуване за допомогою наочно-чуттєвих відчуттів [1, с. 107]: *pearl white skin* (9, с. 8), *icy-cold cheeks* (7, с. 99), *warm applause* (11, с. 220).

Метонімічні або зміщені епітети, вживання яких Шарлотті Бінгхем не властиве, – це епітети синтаксичні, зв'язки яких не співпадають із семантичними зв'язками, таким чином, з точки зору смислової співвіднесеності, вони стосуються не того слова, з яким пов'язані синтаксично, тому їх експресивність залежить від незвичності та невідміченості сполучення [1, с. 108]. Метонімічні епітети утворюються в результаті стилістичного прийому, що називається зміщенням: *I will make a place fit for you and me / Of green days in forest and blue days at sea* [3, с. 29] (твірна синтагма: *days in green forest and days at blue sea*).

Порівняльні епітети, випадки вживання яких авторкою поодинокі, – це епітети, що виступають згорнутим порівнянням формально вираженим прикметником із суфіксом *-like*. Причому їх формально-графологічні характеристики в романах авторки можуть різнитися: *snail-like pace* (4, с. 238), *hermit-like existence* (3, с. 50), *Cheshire-cat-like smile* (9, с. 549), *un-priest-like appearance* (5, с. 196), *childlike energy* (10, с. 243), *goddesslike women* (9, с. 459).

За структурними ознаками епітети поділяються на двоступеневі, фразові й інвертовані.

Двоступеневі епітети утворені моделлю „Adv + Adj”, в якій перший член пари кваліфікує другий [1, с. 54]: *painfully shy* (young man – Ю. Г.) (5, с. 164), *extremely hectic* (professional life – тут і далі роз’яснення наше. – Ю. Г.) (9, с. 291), *perfectly delicious-looking queen of puddings* (4, с. 493).

Фразові епітети утворюються „за рахунок транспозиції по типу голофразису, тобто okazіонального функціонування словосполучення або речення у вигляді цільнооформленого утворення, що графічно, інтонаційно й синтаксично уподібнюється слову” [1, с. 108]. Вони вживаються авторкою рідше у порівнянні з двоступеневими, виконують синтаксичні функції означення або обставини, причому випадки їх використання у другій функції поодинокі: *you-think-I-don’t-know style* (3, с. 507), *in a panic-stricken manner* (12, с. 136).

Вживання авторкою фразових епітетів у функції означення значно превалює, причому найбільшу за кількісними характеристиками групу утворюють двоскладові метафоричні та синестетичні фразові епітети, що виконують характерологічну функцію: *apple-cheeked girl* (9, с. 103), *star-studded audience* (3, с. 418) тощо. У деяких випадках семи емоційно-оцінної модальності у семантиці таких одиниць переважають: *bottle-nosed publicans* (12, с. 80), *empty-headed young actors* (9, с. 382) і т. п. Другу за величиною групу фразових епітетів складають трикомпонентні: *love-is-angry sort of thunder* (3, с. 478), *please-forgive-me expression* (7, с. 271) тощо, при цьому характерним авторці є вживання трикомпонентних голофрастичних структур „all+too+Adj”: *all-too-confident second Mrs John Stamford* (7, с. 132), *all-too-revealing photograph* (9, с. 449), *all-too-evident concern* (12, с. 46), *all-too-meagre savings* (10, с. 146) і т. п. Найпомітнішими у семантико-прагматичному аспекті є фразові голофрастичні чотирикомпонентні: *still-waters-run-deep look* (5, с. 183), *don’t-leave-her-alone look* (11, с. 229) тощо; п’ятикомпонентні: *post-lunch-at-the-club sleep* (12, с. 166), *so-sorry-for-being-glum buns* (12, с. 370) і т. п., шестикомпонентні *go-away-and-leave-us-alone frown* (9, с. 459), *come-on-and-throw-my-stick sort of bark* (9, с. 487) тощо, восьмикомпонентні: *see-if-I-can’t-get-back-at-you expression* (10, с. 383), *you-know-it-as-well-as-I-do approach* (9, с. 347) і т. п.; а також десятикомпонентні епітети: *the-better-you-get-the-more-I-shall-reward-you method* (3, с. 295), *you’ll-never-guess-who-they’ve-offered-my-new-film-to litanies of woe* (9, с. 518) тощо. При чому п’ятикомпонентні епітети утворюють третю за величиною групу фразових епітетів, а чотири-, восьми- й десятикомпонентні представлено найменше.

Смисловим центром інвертованих епітетів виступає не ядерне (перше) слово словосполучення, а лексична одиниця, що виконує функцію його формального означення [1, с. 108]. Вони характеризуються значними семантико-прагматичними потенціями, що насамперед зумовлено їх формальними структурними характеристиками. У романах Шарлотти Бінгхем їх представлено у незначній кількості: *fool of a director* (9, с. 68), *a great big shambling bear of a man* (3, с. 411), *an Empire State Building of a lie* (12, с. 431).

Отже, епітет є розповсюдженим стилістичним засобом у романах Шарлотти Бінгхем. Авторці властиве вживання різних семантичних типів епітетів: як

афективних (власне емотивних), так і переносних. Переносні епітети у досліджуваних творах представлені усіма різновидами (метафоричні, синестетичні, порівняльні) крім метонімічних. До того ж, в означених романах наявні всі структурні типи епітетів: доступеневі, фразові та інвертовані епітет.

Список використаних джерел:

1. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык. 4-е изд., испр. и доп. М. : Флинта : Наука, 2002. 384 с.
2. Кухаренко В. А. Практикум по стилистике английского языка. М. : Флинта : Наука, 2009. 184 с.
3. Москвин В. П. Эпитет в художественной речи. *Русская речь*. 2001. № 4. С. 28–34.
4. Bingham C. *Change of Heart*. London : Bantam Books, 1994. 469 p.
5. Bingham C. *Distant Music*. London : Bantam Books, 2002. 576 p.
6. Bingham C. *Grand Affair*. London : Bantam Books, 1997. 480 p.
7. Bingham C. *In Sunshine or in Shadow*. London : Bantam Books, 1991. 576 p.
8. Bingham C. *Magic Hour*. London : Bantam Books, 2005. 416 p.
9. Bingham C. *Out of the Blue*. London : Bantam Books, 2006. 448 p.
10. Bingham C. *Stardust*. London : Bantam Books, 1993. 576 p.
11. Bingham C. *The Daisy Club*. London : Bantam Books, 2009. 480 p.
12. Bingham C. *The Kissing Garden*. London : Bantam Books, 1999. 624 p.
13. Bingham C. *The White Marriage*. London : Bantam Books, 2007. 480 p.

МОЖЛИВІ НОВАЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: ЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Демченко Володимир Миколайович

ORCID ID: 0000-0003-1841-7798

канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри державного управління
і місцевого самоврядування

Херсонський національний технічний університет, Україна

Українська мова впродовж ХХІ сторіччя зазнає численних трансформацій як на функційному, так і структурному рівнях. На першому спостерігаються неабиякі успіхи, пов'язані не лише з наданням Конституцією українській мові статусу державної 1996 року [1], але і з досягненням фактичного її домінування в усіх сферах суспільного й державного життя, що відбулось за допомогою контролювання з боку держави цього процесу та захисту національної мови від зазіхань окремих політичних сил, які виконували ідеологічні завдання Москви, намагаючись дестабілізувати ситуацію в Україні взагалі та в мовному питанні зокрема, що й було використано ними в Донбасі 2014 року.

Саме тому процес реального наповнення державного статусу української мови став конкретним і активним від 2019 року, коли нарешті з'явилася влада, яка була зацікавлена в європейському курсі країни, а тому стала у контрпозицію щодо колишньої імперської метрополії – Росії, із чого почалося вже відкрите протистояння між старим і новим, між автократичною тиранією та демократією.

Отже, 2019 року було ухвалено довгоочікуваний Закон України про мову, який було названо «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [2], та новий Правопис української мови [3]. Проект останнього було затверджено Українською національною комісією з питань правопису (протокол № 5 від 22 жовтня 2018 р.), спільним рішенням Президії Національної академії наук України (протокол № 22/10 від 24 жовтня 2018 р.) та Колегії Міністерства освіти і науки України (протокол № 10/4-13 від 24 жовтня 2018 р.). Проте після громадського обговорення, зокрема серед науковців, було впроваджено певні зміни, і зрештою 22 травня 2019 року (постанова № 437) Кабмін ухвалив нову редакцію Правопису.

Не будемо докладно аналізувати Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної», що чітко зобов'язав усіх публічних осіб, які репрезентують Україну – як усередині, так і за межами країни, використовувати саме українську мову (звісно, за кордоном можна будь-яку іншу за винятком російської). Тобто в усіх сферах життя, окрім побутової та церковної, публічні люди (не лише службовці, але й працівники торгівлі, бізнесу, правоохорони та ін.) зобов'язані володіти та використовувати українську мову. Звісно, поки що це не буде стовідсотковою реалією, але істотний крок до перемоги нашої мови в тривалих перегонах із російською, яка завдяки своєму статусу імперської (метрополійної) три століття була «вищою», «престижнішою», «культурнішою», «пролетарською» (тобто головною) і т. ін., а українська – відповідно «простою», «селянською», «нижчою» тощо.

До речі, слід відзначити цікавий факт цього протистояння – те, що вчителям (викладачам) російської мови платили більшу зарплатню в Україні, і не лише на її заході. Це була практика не власне більшовицької влади, а ще царської, коли в сільських однорічних школах діти не розуміли російської (а в церквах – церковнослов'янської), про що писав і Т. Шевченко, й І. Франко («аба-ба-га-ла-ма-га»).

Зрештою таке нерозуміння спостерігалось, певно, й у советській країні, оскільки на це звертали увагу державці в галузі освіти від початку 60-х років, коли розпочалася вже категорична русифікація, що отримала державну підтримку в середині 70-х і мала наслідком створення такого бажаного ідеологами соціального конгломерату, як «советський народ». Оформлення цього народу не викликало жодного занепокоєння з боку влади вже нової України – формально незалежної. І дарма, адже через подальші голосування його представників за неукраїнську владу ми й маємо 25 років конкретного простою в сенсі розвитку насправді незалежної держави. До такого простою належить і сфера функціонування української мови, і структура цієї мови, що також має розвиватися, і не лише на лексичному рівні, який бачать усі, а й на, скажімо, морфологічному, де мовці мають звикнути до певних змін.

Наприклад, в останньому реченні нами вжито слово «морфологічні», що походить від розділу мовознавства (а також природничих наук) «морфологія». Тобто за логікою його потрібно писати «морфологійні» (адже отримується, що воно походить від форми «морфологіка»). Зрозуміло, що за аналогією до прикметника «логічний» (від іменника «логіка») колись у російській мові й було впроваджено такі неправильні (нелогічні) похідні. Таких форм дуже багато в мові. Наприклад, знов-таки в останньому реченні нами вжито сполуку «за аналогією», але ніхто не зважає, що похідною формою всі вважають прикметник «аналогічний», а не «аналогійний».

Ми впевнені, що в багатьох випадках цієї орфографічної колізії читач, який можливо і зверне увагу на дещо незвичну форму, уже за мить до неї звикне, зрозумівши логіку. Так трапилося, скажімо, із похідними формами від іменника «функція» – дієсловом «функціювати» (раніше – «функціонувати») та прикметником «функційний» (раніше – «функціональний»). І ми, і деякі інші дослідники стали вживати ці логічні форми у своїх статтях і тезах, і зрештою такі морфологічні (будемо так – В.Д.) одиниці мають непогані шанси на подальше життя. Змогли ж закріпитися в мові прикметники «традиційний» (а не «традиціонний» як у російській) або «гармонійний» (а не «гармонічний») тощо.

Наведемо аналогічні ситуації: уводимо «хронологійний» замість «хронологічний» (адже від іменника «хронологія»), «позиціювання», а не «позиціонування» (бо «позиція»), «санкційний» (бо «санкція») – аналогічно до «традиційний» (бо «традиція»). Є випадки, коли виникає певна плутанина у сфері логіки / семантики. Наприклад, у парі «тактичний – стратегічний» перше слово походить від іменника «тактика», тобто прикметник утворено правильно, а друге – від «стратегія», тобто має бути форма «стратегійний». Іншими вловами – його впровадили за аналогією до першого. Інші пара «інформаційний – інформативний» певним чином синонімічна з деяким ширшим семантичним обсягом першої одиниці. Проте другий прикметник за нашою логікою має походити від іменника «інформатика», який існує в мові на позначення наукової галузі. Припускаємо актуальність семи «той, що є джерелом надання інформації» для прикметника «інформативний», але все одно тоді краще вживати у всіх випадках відповідник «інформаційний».

Отже, на наведених прикладах однієї моделі морфологічної структури української мови ми бачимо, по-перше, неабияке значення таких перетворень у сенсі звикання до них, по-друге – значення таких новацій у сенсі відходу від історичного впливу колишньої метрополійної мови – російської – на структуру української, по-третє – загалом значення таких новацій для процесу розвитку української мови як стандарту.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
2. Про забезпечення функціонування української мови як державної. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2019. № 21. Ст. 81. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#text>
3. Правопис української мови. Схвалено Кабінетом Міністрів України від 22 травня 2019 р. Київ, 2019. 282 с. URL: <https://osvitoria.media/experience/novyj-pravopys-povnyj-tekst-ta-osnovni-zminy/>

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ КОМУНАЛЬНИХ ВИДАНЬ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ НА ПРИКЛАДІ ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНОГО ВІСНИКА «РАДА» (2002-2013)

Гороховянко Ірина Степанівна

аспірант кафедри журналістики

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, Україна*

Науковий керівник: Дащенко Наталія Левківна

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, Україна*

Журнальна періодика України з проголошенням Незалежності України потребує вивчення не лише для осмислення засад журналістики, а й для пізнання свого краю, видатних людей, митців регіону, які мали змогу оперативно доносити аудиторії свої настрої та позиції. Цілком очевидно, що кожен період національного становлення – особливий, тому потребує ґрунтовного вивчення.

Багато із журнальних видань залишаються досі невивченими та не висвітленими повноцінно. Відповідно, таким є і інформаційно-методичний вісник Тернопільської обласної ради «Рада».

У зв'язку з цим, вивчення регіональної журнальної періодики Тернопільщини, а саме вісника «Рада» набуває **актуальності**.

Регіональна періодика Тернопільщини частково входила до наукових розвідок О. Вільчинського [1], Н. Дащенко [3], О. Кушнір [5], Т. Решетуки [8]. Дисертаційна робота О. Пелешок [6] є найновішою працею про пресу Тернопільщини.

Доречною вважаємо думку О. Гресків: «Вважається, що перемини в українській пресі кінця ХХ ст. почали набирати силу наприкінці 80-х, коли, реагуючи на демократичні перетворення, вона спробувала відмовитись від нав'язаних їй орієнтирів. Поштовхом до руйнування стандартів, спочатку обережних, далі – до більш рішучих, стала «горбачовська» політика у всіх її проявах. Поява ж неофіційної періодики запровадила початковий етап активних зрушень» [2].

Проте маємо зазначити, що тоталітарний період іще тривалий час відгукувався у медіа (закон про медіа). А особливо – у комунальній пресі, до якої ми відносимо журнал «Рада». Адже видавався він за кошти Тернопільської обласної ради.

Тему комунальних медіа, що функціонували за час незалежності висвітлює у науковому доробку М. Кіцаєва. «Окремим сегментом друкованих періодичних видань, який ще надто далекий від сучасної інформаційної моделі постіндустріального суспільства, є регіональна комунальна преса. Недостатність державного фінансування, вузький локальний спектр інформування, специфіка провінційної аудиторії й т. ін. уможливили усталення закоренілої традиційної моделі районних комунальних ЗМІ, яка набула рис так званої постколоніальної, тобто такої, що не повністю звільнилася від нав'язаних догматичних стереотипів тоталітарного суспільства» [4].

Заангажованість журналу чітко простежується у всіх випусках журналу. Звертаємо увагу на це, ознайомлюючись із першим випуском журналу [7]. На першій

сторінці розміщено вітальні слова Голови обласної державної адміністрації Івана Курницького та Голови обласної ради Анатолія Жукінського. Тексти доповнюють фото авторів, що підвищували впізнаваність серед аудиторії. Зазначимо, що це не поодинокий випадок. Голови обласної ради різних скликань й інші очільники департаментів адміністрації часто зверталися до краян на сторінках вісника.

Наприклад: у випуску №5 – новорічне вітання А. Жукінського. У №7 маємо змогу ознайомитися зі зверненням із вдячності за вчасно сплачені податки, голови державної податкової адміністрації в області І. Пирога. Випуск №15 розпочинає звернення від Підволочиської районної ради [7]. Ці та інші цитування політичних діячів свідчить про прихильність редакції вісника до них. Також заангажованість простежується і в публікаціях. Багато із них зосереджені саме на діяльності конкретних осіб, що сприяло популярності конкретних політиків за допомогою регіональної преси.

Науковець М. Кіцаєва, звертає нашу увагу до недосконалості законодавства щодо трактування районної преси: «У законодавчих актах України про регламентацію діяльності друкованих засобів масової інформації відсутнє чітке визначення терміна «районна преса», що ускладнює окреслення предмета її дослідження. Вірогідно, це відбувається тому, що зміст цього поняття підказується самою назвою, оскільки саме районні газети ви - ступають певними виразниками подій на місцях, звідки читач отримує широкі відомості про події свого регіону проживання, знайомиться із політичною, соціально-економічною, культурною ситуацією, формує власне ставлення до окремих питань, здійснює їх аналіз й доходить до певних висновків» [4].

Ці міркування вкотре зосереджують увагу на важливості регіональної преси. Дійсно, на відміну від загальнонаціональної преси, регіональна журналістика обслуговує інформаційні потреби тієї читачької аудиторії, яка обмежується межами певної частини країни, а не всієї її території.

Зауважимо, що до започаткування інформаційно-методичного вісника «Рада» у 2002 р., Україна уже понад 10 років була незалежною і суверенною державою, проте законодавчі та методичні напрацювання державних структур тривають постійно.

Проаналізувавши, 137 випусків інформаційно-методичного вісника «Рада», зауважимо, що значну частину публікацій займали: закони, рішення обласної ради, роз'яснення основних положень експертами, а також додатки (зразки заяв, звернень, актів та іншої документації міських, селищних і сільських рад), призначені подати зразки для уніфікації документів. Таким чином вісник «Рада» виконував методичну функцію. Методичний вимір вісника також створюють публікації законодавчих документів, пояснення і коментарі щодо податків, земельних відносин, казначейських і бюджетних питань.

Інформаційна складова вісника представлена публікацією рішень сесій обласної ради та роботи постійних комісій, а також матеріалами політичної, економічної, соціальної, культурної, релігійної тематики, які стосуються подій як регіонального, так і державного рівня. Аналіз тематики публікацій показує їх особливості: висвітлення в реальному часі визначних подій регіону та подання краєзнавчих матеріалів. Змістове наповнення випусків журналу суголосне подіям у державі та області, засвідчує тенденції суспільного життя того часу.

Отже, проведене дослідження демонструє, що інформаційно-методичний вісник Тернопільської обласної ради «Рада» (2002-2013) є якісним зразком державного ЗМІ. Різні види публікацій відповідно до типологічних ознак і самопозиціонування журналу відображали різноманітні галузі життя краю. Але маємо зауважити, що

попри усі намагання редакторів і авторів розширити тематичну багатогранність, все ж лівова частина публікацій була спрямована на ознайомлення аудиторії із політичними процесами та зосереджували увагу на постатях очільників краю. Публікації були часто необ'єктивними та заангажованими, у зв'язку із тим, що засновником журналу була Обласна рада.

Проте, цінність періодичного видання і досі зберігається у висвітленні з перших уст і в реальному часі визначних подій у нашому регіоні (річниць Дня Незалежності, Дня конституції, Помаранчевої Революції, Революції Гідності та ін.) та краєзнавчих публікацій про минулі часи, які завжди будуть актуальними для жителів області, які прагнуть знати історію свого краю.

Список використаних джерел:

1. Вільчинський О. К. Преса Тернопільщини 1985–1991 років: структурно-змістовий аспект : монографія. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. 159 с.
2. Гресків О. О. Західноукраїнська регіональна преса в перехідний період від тоталітаризму до демократії: 1988–1998 рр. *Communications and communicative technologies*. 2018. Вип. 18. С. 29–38.
3. Дашченко Н. Л. Мова інтернет-версії регіональної газети: баланс факту й образу (на матеріалі видання «Вільне життя +»). *Лінгвістичні студії Linguistic Studies* : збірник наукових праць. Вінниця : ДонНУ ім. В. Стуса, 2021. Вип. 42. С. 156–164.
4. Кіцаєва М. В. Проблеми регіональної періодики в контексті постмодерних тенденцій сучасних мас-медіа. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2014. Т. 54. С. 39–41.
5. Кушнір О. В. Суспільні реформи в інтернет-виданнях Тернополя «Терен» і «20 хвилин»: медична та освітня тематика. *Вісник Львівського університету. Серія: Журналістика*. 2019. Вип. 46. С. 83–91.
6. Пелешок О. О. Краєзнавчий наратив районної преси Тернопільщини початку ХХІ століття : дис. ... д-ра філософії : 061. Тернопіль, 2022. 257 с.
7. Рада : інформаційно-методичний вісник Тернопільської обласної ради. Тернопіль : РПЦ «Галас». 2002–2013. №№ 1–137.
8. Решетука Т. В., Кушнір О. В. Інфографіка як засіб візуалізації у регіональній друкованій пресі (за матеріалами тернопільських видань). *Український інформаційний простір*. 2022. Вип. 2 (10). С. 250–266.

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ЧИТАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ ТЕКСТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Шевчук Тетяна Римівна

ORCID ID: 0000-0002-6341-306X

асистент кафедри іноземних мов

природничо-математичних спеціальностей

Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна

Головна мета навчання іноземної мови у немовних вищих навчальних закладах полягає у формуванні у студентів комунікативної компетенції – умінь і навичок здійснювати спілкування в усній і писемній формі у межах професійної сфери і тематики, визначених програмою для кожного фаху

Особливість викладання англійської мови за професійним спрямуванням полягає у фаховому контексті обраної спеціальності, основним актуальним завданням якої є оволодіння знаннями фахової терміносистеми і набуття вмінь використовувати вузькоспеціалізовану лексику для виконання навчальних професійно-орієнтованих завдань.

Виявляється значення набуває читання в процесі навчання іноземних мов як засобу підвищення рівня володіння мовою і як джерела інформації. Потік інформації стрімко збільшується з кожним днем, і випускникам вищих навчальних закладів неминуче доведеться зіткнутися з необхідністю інтенсивного використання іноземної мови в професійній діяльності.

Під час навчання професійно-орієнтованому читанню студентів немовних факультетів виявляються слабкі базові знання багатьох з них зокрема, в читанні, і вони не можуть працювати з англомовними джерелами у своїх наукових дослідженнях. Це правда, що деякі з них можуть спілкуватися англійською мовою, проте є проблеми, пов'язані з навичками читання. Наявність хороших навичок читання професійно-орієнтованих текстів дозволяє студентам немовних факультетів підтримувати їх академічні знання, розвивати особистість та досягати професійного успіху.

Навчання професійно-орієнтованого читання включає такі етапи:

- передтекстове введення мовного матеріалу для формування тематичного термінологічного мінімуму;
- самостійне читання автентичного навчального тексту;
- навчальне аудиторне читання тексту, що супроводжується серією текстових вправ для розуміння змісту прочитаного;
- робота над функціонально-композиційною структурою тексту з метою анотування тексту.

Вивчаюче і ознайомче читання – це два основні види читання.

Виконання передтекстових вправ є доцільним з точки зору введення нової лексики по даній темі. Як правило, до передтекстових вправ можна включати вправи на співвіднесення

- термінів і картинок;
- термінів та дефініцій;
- визначення вірних / невірних тверджень.

В самому процесі читання спочатку можна дати завдання швидко проглянути текст з метою знайти певні аббревіатури, терміни чи назви процесів / пристроїв.

Надалі доцільним може бути застосування прийому вивчаючого читання з метою знайти відповіді на запитання, які запропоновані в післятекстових вправах. До післятекстових можна також включати вправи наступного змісту:

- заповнення пропусків у реченнях словами із тексту;
- співвіднесення різних слів з метою утворення технічних термінів;
- поєднання частин речень, взятих із тексту.

Стосовно засвоєння нових термінів необхідно зазначити, що цього неможливо досягти без створення студентами тематичних словників-вокабулярів після кожного прочитаного тексту. Крім того, проведення поточного контролю у вигляді словникових диктантів є невід'ємною частиною навчання професійно-орієнтованого читання.

Однією з найефективніших форм роботи із професійно-орієнтованими текстами є дискусія. Завдання потрібно складати так, щоб студентам було цікаво обговорювати ситуації, які мають бути тісно пов'язані з їх майбутньою професійною діяльністю.

Не менш важливим завданням є питання пошуку та відбору навчального матеріалу, який є основою змісту навчання англійської мови за професійним спрямуванням. У неможливому ВНЗ універсальною дидактичною одиницею професійно-орієнтованого навчання є автентичний текст, який надає фактологічний матеріал для організації навчального спілкування.

Необхідно також підкреслити значення такого виду роботи з професійно-орієнтованими текстами, як реферування, який широко використовується на заключному етапі роботи з текстом на старших курсах. Студентам конче необхідно володіти навиками стислого викладу наукового чи технічного тексту.

Лексико-граматичні вправи також корисно давати і після читання тексту, тому що вони дають можливість ще раз зупинитися на тому чи іншому граматичному явищі, яке може викликати певні труднощі, або відпрацьовувати вживання лексики, що корисно як для читання наступного тексту, так і для усного мовлення, якщо в цьому є потреба. Вправи можна пропонувати виконувати як письмово, так і усно.

Список використаних джерел:

1. Shevchuk T., Yasinska O. The Problem of the Texts' Selection for the Professionally-Oriented Reading in Teaching a Foreign Language and Its Role in the Formation of Students' Professionally-Oriented Competence. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2023. Вип. 1 (23). С. 356-365.
DOI: <https://doi.org/10.32782/26173921.2023.23.356-365> (фахове, кат. Б, Index Copernicus)

СТАНОВЛЕННЯ КАНАДСЬКОЇ КОМІКС-КУЛЬТУРИ

Калиновська Магдалена Володимирівна

здобувачка вищої освіти факультету іноземної філології
Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна

Науковий керівник: Коляда Еліна Калениківна

канд. філол. наук, професор, завідувач кафедри практики англійської мови
Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна

Комікси «пройшли цікаву історію, розпочавши з глядача дорослого, а потім ставши медіа для читача молодшого. І для дорослих, і для дітей вони створюють героїв, із якими їм усім легше йти по життю, сповненому проблем та антигероїв. Та найголовніше, що це створені людьми історії й герої, які максимально відповідають тому, чого хоче кожне покоління саме в цій точці часу і простору» [2].

На зламі ХХ–ХХІ ст. «графічна література перетворюється на складно структуроване за тематикою, жанровими і стилістичними ознаками медійне (літературно-видавниче) й мистецьке явище, із специфічними проявами й особливими традиціями в культурі тих країн, де воно прижилося» [1]. Йдеться про канадську комікс-культуру, становлення якої, за спостереженнями Джона Белла [3], можна коротко охарактеризувати так:

- рання доба (1920–1940 рр.): перші кроки у розвитку коміксу як популярного виду мистецтва: поява пригодницької серії стрипів Гарольда Фостера у 1929 р.; друк американських коміксів окремими книгами в 1930 р. та експеримент з виданням періодичних коміксів; вихід в 1938 р. *Action Comics № 1* з пригодами першого супергероя Супермена (англ. *Superman*) і вплив процвітання видавництва коміксів у США на розвиток ринку коміксів Канади; діяльність художників Альберта Шарт'є та Чарльза Спейна Верраля; зростання популярності коміксів, торговельний дефіцит товарів зі США й обмеження імпорту американських коміксів;

- золота доба (1941–1947 рр.): поява у 1941 р. перших чорно-білих коміксів *Robin Hood and Company* та *Maple Leaf's Better*; публікація першої канадської книги-коміксу Вернона Міллера і створення канадського супергероя Залізної людини (англ. *Iron Man*); використання ситуації з обмеженням імпорту коміксів канадськими видавництвами і справжній вибух друку періодичних коміксів, як-от *Active Comics*, *Canadian Heroes*, *Commando Comics*, *Dime Comics*, *Grand Slam Comics*, *Lucky Comics*, *Rocket Comics* та *Three Aces*; канадські комікси стають різножанровими (найбільш популярні жанри – гумор, наукова фантастика, супергероїка, вестерни); створення канадських національних супергероїв на зразок Нельвана з Північного сяйва Адріана Дінгла, Джонні Кенука Лео Бахла та Джека Канади Джорджа Рея (англ. *Nelvana of the Northern Lights*, *Johnny Canuck*, *Canada Jack*); зняття заборони імпорту американських коміксів і конкурування канадських й американських графічних видань; поява кольорових коміксів, вибух популярної культури корінних народів Канади наприкінці 1947 р.;

- доба переслідування (1948–1966 рр.): еміграція канадських художників Едмонда Гуда, Мела Кроуфорда та інших до США: друга заборона американських коміксів; розвиток індустрії передруків коміксів і домінуюча роль на ринку видавців *Superior Publishers of Toronto*, публікація оригінальних коміксів; ухвалення поправки до Канадського кримінального кодексу, згідно з якою створення, публікація, розповсюдження, продаж або навіть володіння коміксами було визнано злочином; запровадження у 1955 р. Управлінням з кодексу коміксів (англ. *Comics Code Authority*)

цензури на всі графічні видання, що призвело до того, що останній уцілілий канадський видавець коміксів *Superior* припинив видавничу діяльність; мистецтво коміксів корінних народів Канади обмежене роботою двох студій *Ganes Productions* в Торонто і *Comic Book World* в Галіфаксі;

- нова хвиля (1967–1985 рр.): кампанія проти цензури; видавництво підпільних коміксів зосереджено у Торонто, Ванкувері, Саскатуні та Оттаві; перехід від андеграудного періоду і підпільного видання коміксів до вільного друку; сюжети коміксів стають реалістичнішими, торкаються актуальних соціальних проблем, розраховані на дорослу аудиторію читачів на зразок *All Canadian Beaver Comix*, *Beer Comix* і *Fuddle Duddle*; розвиток різних жанрів коміксів (наукова фантастика, фентезі, супергероїка та інші); запровадження нової системи розповсюдження друкованих видань та поява міжнародної мережі магазинів коміксів; провідні комікси цього періоду: *Orb*, *Captain Canuck*, *Mister X*, *Reid Fleming*, *World's Toughest Milkman*; *New Triumph* та *Stig's Inferno*, щомісячник «*Cerebus*» Дейва Сіма, який з'явився 1977 р. й виходить дотепер; активна діяльність таких канадських художників-видавців з оригінальним баченням, як Джон Бірн, Честер Браун, Колін Аптон, Джон Маклауд; внесок популярних канадських художників Кена Стісі, Тома Граммета, Тайя Темплтона, Берні Міро, Дейла Кеуна, Дейва Купера, Ніла Хансена у розвиток північноамериканської індустрії коміксів, зокрема Тодда Макфарлейна в *Marvel Comics*;

- сучасний період (1986 рр. – до нашого часу): поява нових видавництв коміксів; значний внесок *Drawn and Quarterly* у зростання популярності графічної літератури Канади; п'ять основних канадських художників: Честер Браун (*Yummy Fur*, *Underwater*, *Louis Riel*), Джулі Дусет (*Dirty Plotte*), Джо Метт (*Peepshow*), Сет (*Palooka-Ville*) і Девід Кольєр (*Collier's*, *The David Milgaard Story*) досягли міжнародного визнання; різножанровість канадських коміксів і графічних романів, присудження нагород за найкращі книги графічної літератури; популярність японської манги; поява веб-коміксу та можливості публікації в мережі інтернет.

Отже, становлення канадської комікс-культури зазнало суттєвої трансформації. У даному випадку можна говорити про двобічний процес: смаки суспільства впливають на формування комікс-культури; графічна література відображає розвиток сучасної літератури, мистецтва й медіа Канади. Загалом, наприкінці ХХ ст. комікс-культура стає неймовірно популярною в Канаді, а на початку ХХІ ст. отримує нове втілення завдяки розвитку комп'ютерних технологій та появі нових видів графічної літератури.

Список використаних джерел:

1. Підгрушна О. Г. Особливості відтворення графічного роману (на матеріалі українського перекладу англomовної серії коміксів «Вартові»). *Science and Education a New Dimension. Philology*. VII (63). Issue 212, 2019. P. 52–57.
2. Підпригора С. Українська графічна проза на шляху до популярності. *Ideo-Grafika*. 2016. URL: <https://www.ideo-grafika.com/ukrainian-grafik-novels/>.
3. Bell J. Comic Books in English Canada. *The Canadian Encyclopedia*. 2015. URL: <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/comic-books-in-english-canada>.
4. Eisner W. Comics and Sequential Art. Poorhouse Press, 1985. URL: <https://alphalight.files.wordpress.com/2010/07/will-eisner-theory-of-comics-sequential-art.pdf>.

СЕКЦІЯ XXIII. ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

МІЖКУЛЬТУРНІ БАР'ЄРИ У ВЕРБАЛЬНІЙ КОМУНІКАЦІЇ СУДНОВОГО ЕКІПАЖУ

Добровольська Вікторія Анатоліївна

ORCID ID: 0000-0002-5262-7425

канд. іст. наук, доцент,

завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та інноваційної педагогіки

Херсонська державна морська академія, Україна

Середа Сергій Євгенійович

здобувач вищої освіти факультету суднової енергетики

Херсонська державна морська академія, Україна

Сучасний світовий морський торговельний флот – це потужне об'єднання фахівців з різноманітних країн світу, носіїв різних мов і культур. У міжнародних суднових екіпажах можуть виникати перешкоди у комунікації, особливо у контексті специфічності професійної лексики і термінології. Різноманітність мовних практик, мовленнєвого етикету, використання ідіом, жаргонів та каламбурів може призводити до непорозумінь та негативних наслідків у роботі екіпажу. Дана робота спрямована на розкриття цих актуальних проблем, пропонує рекомендації для подолання міжкультурних бар'єрів у вербальній комунікації суднового екіпажу та покращення порозуміння між членами команди на морських судах і в портах.

Метою даного наукового дослідження є аналіз проблем вербальної комунікації у багатонаціональному судновому екіпажі, розкриття різноманітних аспектів мовленнєвої взаємодії, з'ясування впливу специфічної морської термінології та різних стилів спілкування на ефективність комунікації. Міжкультурні бар'єри у вербальній комунікації суднового екіпажу є серйозним викликом, який може впливати на безпеку та ефективність роботи на борту. Є низка робіт дослідників В. Сметікової, М. Сотер, О. Тирион, С. Чиж, у яких висвітлено окремі аспекти професійно-орієнтованого спілкування морських фахівців та причини невдач у міжкультурній комунікації [3; 2; 4; 1]. Але немає комплексного дослідження поставленої проблеми.

Значним бар'єром у вербальній комунікації багатонаціонального екіпажу є лінгвістичні розбіжності членів суднової команди. До вербальних засобів спілкування належать усна і письмова форми мови (рапорти, звіти, листування). Мова морського фахівця відображає його освіченість, вихованість та інтелігентність, тому саме він має правильно вимовляти слова, грамотно будувати фрази, володіти професійним лексичним запасом [1, с. 86].

Володіння англійською мовою - мовою міжнародного спілкування - відіграє провідну роль у підготовці фахівців морського профілю до роботи в міжнародних багатонаціональних екіпажах. Цей процес передбачає засвоєння знань з фаху, практичне застосування англійської мови під час проходження практики в іноземних компаніях, вільне спілкування з роботодавцями під час співбесіди.

Професійне спілкування моряків здійснюється на судні та регламентується стандартами Міжнародної морської організації (ІМО). Державний контроль за кваліфікацією та освітньою відповідністю морських фахівців здійснює Інспекція з питань підготовки та дипломування моряків Міністерства інфраструктури України.

Експерти ІМО досліджували проблему використання англійської мови професійного морського спрямування в багатонаціональних екіпажах на судах світового флоту в рамках Європейського проекту. За їх висновками, у 37% випадків професійно-орієнтованого спілкування англійською мовою морські фахівці під час вахти мали мовні проблеми. Експерти підкреслили, що нездатність спілкуватися призводить до високого рівня стресу на борту судна, тому мовний чинник є найважливішим за технічну компетентність морського фахівця [1, с. 87].

Мовні бар'єри – одні з ключових на шляху до ефективної міжкультурної комунікації. Даний тип бар'єрів пов'язують з присутністю у культурі й мові кожного народу як універсальних (загальнолюдських), так і національно-специфічних характеристик спілкування. Універсальні характеристики особливо важливі для міжкультурної комунікації, оскільки вони однаково осмислюються усіма людьми у світі. Однак, кожна культура має притаманні тільки їй національно-специфічні характеристики, закріплені у мові, моральних нормах, переконаннях, типах поведінки, які є очевидними перешкодами до міжкультурного взаєморозуміння [2].

Зрозуміло, що для морських фахівців важливо уникати мовних бар'єрів, тому що помилка у передачі або сприйнятті інформації може призвести до виходу судна із ладу, пошкоджень або втрати вантажу, а інколи навіть до загибелі судна, серйозної екологічної катастрофи, гибелі людей.

Отже, лінгвістична варіативність серед членів екіпажу може стати перешкодою для належного розуміння команд та інструкцій. На нашу думку, для подолання цього бар'єру, важливо проводити тренінги з мовної адаптації та використовувати мовні сервіси для перекладу.

Ще одним бар'єром у вербальній комунікації багатонаціонального екіпажу є специфічна морська термінологія. Помилки у її використанні може призводити до непорозумінь між членами екіпажу, які не володіють або мають обмежені знання в цьому питанні. Іншомовне професійно-орієнтоване спілкування моряків – це усвідомлений процес обміну інформацією англійською мовою під час професійної взаємодії, яка передбачає взаєморозуміння між судовим механіком або судноводієм та представниками судноплавної галузі (які належать до різних культур) із метою управління судном та діяльністю екіпажу, здійснення безпечних морських перевезень та охорони навколишнього середовища [3, с. 6-7].

Є протиріччя між потребою міжнародних компаній у висококваліфікованих членах екіпажу та значною кількістю аварійних ситуацій на морі, однією з причин яких є недостатній рівень розвитку професійно-орієнтованого спілкування фахівців морського транспорту.

Згідно з результатами досліджень, проведених ІМО, близько 86% усіх суден мають багатомовний екіпаж, члени якого з різних причин часто не здатні продемонструвати необхідні навички іншомовного спілкування, таким чином ризикуючи заподіяти шкоду людям, майну та навколишньому середовищу [1, с. 87]. На нашу думку, у процесі підготовки майбутнього фахівця морського та внутрішнього водного транспорту важливо забезпечити доступність навчальних матеріалів та детальних пояснень щодо специфічних термінів, їх визначень та правильної вимови.

Суттєвим обмеженням у вербальній комунікації багатонаціонального екіпажу є різні стилі спілкування. Це пов'язано з тим, що різноманітні культури можуть

визначати різні стилі спілкування та типи спілкування за мірою офіційності. Наприклад, учасник комунікаційного процесу, якому притаманний авторитарний стиль спілкування, займає сильну позицію в діалозі: він домінує, чинить тиск на співрозмовника, залишаючи йому роль пасивного слухача і виконавця. Демократичний стиль спілкування ґрунтується на повазі, довірі, орієнтації на самоорганізацію, самоуправління особистості та колективу. Базується він на прагненні донести завдання до свідомості співрозмовників, залучити їх до участі в спільній діяльності. Ліберальний стиль спілкування ґрунтується на байдужому ставленні старшого за посадою до будь-яких дій підлеглих, характеризується потуранням їхнім діям.

Використання різних стилів спілкування на судні, їхня невідповідність певній робочій ситуації може призводити до неефективної комунікації, наслідками якої є: недостатнє розуміння командним складом важливості комунікації; ігнорування думки оточуючих; незрозумілий зміст повідомлень; відсутність зв'язку серед членів суднової команди; несприятливий психологічний клімат у колективі.

Ми вважаємо, що для досягнення ефективної комунікації в екіпажі важливо проводити міжкультурні тренінги та розробляти уніфіковані стандарти комунікації.

Ще однією перешкодою у вербальній комунікації членів багатонаціонального екіпажу є відмінності у типах спілкування за мірою офіційності (формальне та неформальне), неправильний контекст використання яких може призводити до непорозуміння та конфліктів. Ми погоджуємося з дослідницею О.Тирон, яка трактує спілкування у морській галузі як вид міжособистісної діяльності, коли проходить обмін не лише інформацією, а й реакціями, настроєм, станом, установками [4, с. 150].

Спілкування моряка в рейсі носить темпоральний характер, що передбачує вміння встановлювати короткострокові дружні стосунки. Це спілкування носить «глибинний» характер як компенсація короткостроковості. «Глибинний» характер комунікації передбачає володіння специфічними навичками спілкування моряка, а саме: розуміння міжкультурних особливостей співрозмовника, бажаних та небажаних тем для «легкої бесіди», знання мовленнєвого етикету і засобів вербальної та невербальної комунікації; володіння психотехнологіями подолання перешкод міжособистісного спілкування. Помилкові дії при спілкуванні в умовах рейсу ведуть до міжособистісних конфліктів, які здебільшого не вирішуються чи вирішуються тільки в малих екіпажах. Тож, з огляду на можливість негативного впливу людського фактору на спілкування взагалі та іншомовне зокрема, майбутні моряки мають прагнути до його адекватності, особливо в процесі проходження плавальної практики ще під час навчання, а пізніше вже й у рейсі. Саме тому ми наголошуємо на важливості впровадження чітких протоколів та правил щодо комунікації в різних ситуаціях на борту.

Бар'єром у вербальній комунікації членів суднової команди є використання ідіом, жаргонів та каламбурів. Вони можуть бути неперекладними та викликати непорозуміння, особливо якщо членам екіпажу не вдалося вірно розуміти або врахувати мовні особливості співрозмовника. Є низка причин, чому це може статися:

- Різниця у культурах.

Вирази, які є розповсюдженими в одній культурі, можуть бути неперекладними або маловідомими в іншій. Це може створити непорозуміння між членами екіпажу різних національностей або різних морських традицій.

- Різниця у діалектах та мовах.

Члени екіпажу можуть мати різні діалекти або розмовні вирази, які можуть бути непривабливими для інших.

- Технічні поняття та терміни.

У морській галузі існує багато технічних термінів та понять. Невірне використання або розуміння цих термінів може викликати непорозуміння та навіть потенційні небезпеки.

- Формальна обстановка.

У критичних ситуаціях (надзвичайні події або аварії) зрозумілість та чіткість є критичними. Використання жартів або неформальної мови може створити плутанину та непорозуміння.

Ми вважаємо, що для подолання цього бар'єру важливо створити культуру відкритості та можливості запитань для роз'яснення неперекладних виразів.

Висновки. У рейсі між членами суднового екіпажу можуть виникати міжкультурні бар'єри у вербальній комунікації. Лінгвістичні розбіжності членів суднової команди можуть призводити до непорозумінь та ускладнювати процес комунікації. Використання специфічної морської термінології може створювати бар'єри для розуміння серед членів екіпажу, а використання ідіом, жаргонів та каламбурів може бути неперекладним для представників різних культур. На судні можуть використовуватися різні стилі та типи спілкування, що впливає на ефективність комунікації.

Таким чином, міжкультурні бар'єри у вербальній комунікації суднового екіпажу можуть бути подолані за допомогою освіти, тренінгів та встановлення єдиної системи комунікації, яка сприятиме покращенню безпеки та ефективності на судні.

Список використаних джерел:

1. Чиж С.Г. Іншомовне професійно-орієнтоване спілкування судноводіїв як запорука безпеки на морі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2019. Т. 1. Вип. 62. С. 85-89. Вилучено з: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2019/62/part_1/19.pdf
2. Сотер М. В. Шляхи подолання бар'єрів міжкультурної комунікації (на прикладі інженерів-судномеханіків). *Фундаментальные и прикладные исследования: современные научно-практические решения и подходы*. 2017. С. 336-339. Вилучено з: <https://qrcd.org/4D2M>
3. Смелікова В.Б. Підготовка майбутніх судноводіїв до професійно-орієнтованого спілкування засобами кейс-технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04. Херсон, 2017. 21 с.
4. Тиرون О. М. Психолого-педагогічні особливості процесу формування іншомовної компетентності майбутнього моряка. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Психологія*. 2015. Т. 20. Вип. 4 (38). С. 148-155. Вилучено з: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/400573.pdf>

НАТУРФІЛОСОФСЬКІ ІДЕЇ У СВІТОГЛЯДНИХ ПОГЛЯДАХ ГЕНРІ ТОРО

Фітчук Вероніка Василівна

здобувач вищої освіти гуманітарно-технологічного факультету
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка, Україна

Науковий керівник: Мороз Олена Василівна

кандидат філософських наук, доцент,
старший викладач кафедри історії та методики навчання
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка, Україна

Цікавими у філософському плані та ґрунтовними за змістом є натурфілософські погляди американського письменника, мислителя, натураліста, громадсько-суспільного діяча Генрі Девіда Торо. Він – автор твору «Волден, або Життя в лісах», провідні ідеї якого лягли в основу екологічного напрямку під назвою зелений анархізм. «Книжку Торо писав чи не вп'ятеро довше, ніж жив у хижі, – понад дев'ять років. В результаті два роки в хижі і десятиліття роботи над книжкою Торо стиснув у один календарний рік. Так книжка склалася з чотирьох символічних розділів: «Зима», «Літо», «Осінь», «Весна», що мали позначити не тільки природні цикли, а й природність самого людського життя» [3].

Письменник Г. Торо був важливою фігурою в літературному та філософському житті тогочасного періоду, а також відомим своєю глибокою філософією природи та вірою в простоту життя та самоосвіту людини. Книга «Волден, або Життя в лісах» Г. Торо – це розповідь про авторове дворічне перебування у простому будинку біля озера Волден в штаті Массачусетс. Натурфілософські ідеї Г. Торо апелюють до роздумів про простоту життя, сутність природи, значення самосвідомості та сенсовість людського існування. Крізь призму роздумів, спостереження і рефлексії автор акцентує увагу на важливості глибокого зв'язку людини з природою та власною душею, їх гармонійного співіснування. Мислитель підкреслює, що люди часто занадто швидко живуть та витрачаються в повсякденних клопотах, і закликає до більшого самопізнання та осмисленого існування [1, с. 100]. Зазначена праця стала класикою природної літератури і вразила багатьох своєю важливістю у плані провідних ідей збереження природи та роздумів про сутність людського життя.

Праця «Волден, або Життя в лісах» пронизана натурфілософськими ідеями Г. Торо, що розкриваються у площині філософії трансценденталізму. Автор описує свій досвід самотнього життя в лісі біля Волдена та демонструє, як спілкування з природою допомогло йому знайти гармонію із собою та з Богом: «Я відчуваю себе частиною природи, і я відчуваю, що Бог є в мені» [2, с. 127]. Він живе у просторій, але бідній хижі, і вважає, що для щастя людині не потрібно багато матеріальних благ, адже особисто будує собі хатину, вирощує свій урожай і готує їжу на вогні. Спостереження за тваринами і рослинами, замилювання красою лісу – ось в чому вбачає сенс свого життя автор.

Натурфілософські ідеї Г. Торо доповнюються й суспільно-соціальними проблемами навколишнього світу, де головну роль відіграють власна думка, бачення, зрештою роздуми. Мислитель не хоче бути частиною натовпу, а воліє жити власним життям, не боїться говорити правду, навіть якщо вона не подобається іншим. Світоглядні ідеї Г. Торо апелюють до переваги духовних благ над матеріальними,

адже, на думку автора, людина має духовну природу, яка не залежить від матеріального світу, а тому вона першочергово повинна шукати духовне в житті, а не матеріальне, зокрема через гармонію з природою. Детальний опис навколишнього середовища від спостережень за тваринами і рослинами до змін природних сезонів проводиться у площині роздумів над сенсом людського життя, його скінченість та неповоротністю: «Я вирушив у ліси, бо прагнув жити свідомо, мати перед очима лише найважливіші життєві факти й вивчати всі уроки, які мені дає життя, аби не зрозуміти при порозі смерті, що я гаразд і не жив» [2, с. 45].

«Волден, або Життя у лісах» Г. Торо – це класичний текст зеленого анархізму, основний зміст якого криється у житті в гармонії з природою, уникненні споживацьких інтересів членів суспільства. Автор відмовляється від більшості сучасних зручностей (одяг, їжа та житло), натомість живе в гармонії з природою, не користується автомобілем, не купує багато речей та намагається жити у відповідності з природними циклами, адже вважає, що всі люди рівні, незалежно від їхнього соціального статусу. Пропагування простого способу життя є важливою частиною зеленого анархізму, що закликає до більшої екологічної відповідальності, розглядаючи природу як священне середовище існування.

Бажання відчувати глибше з'єднання з природою, знайти внутрішню рівновагу та зрозуміти справжній сенс життя – основа натурфілософії Г. Торо, який рішуче вирушив у ліси, щоб зосередити увагу на дійсно важливих аспектах свого існування і не допустити витрати часу на неважливі речі. Натомість особливе значення набувають свідоме недаремне життя, розвиток і розуміння уроків, які пропонує саме життя.

Світоглядні погляди Г. Торо звернені до свідомого та уважного життя, приділяючи увагу найважливішим його аспектам та досвіду з кожного прожитого дня. Він спостерігає за природою, вирощує власний урожай та розмірковує про сенс життя. У той же час вірить, що природа є джерелом мудрості та спокою, оскільки вона допомагає краще зрозуміти себе та своє місце у світі, дає відповіді на смислові питання. Природа є джерелом краси та радості, тому автор часто описує її красу, щоб передати особисті почуття вдячності та захоплення.

Натурфілософські ідеї у світоглядних поглядах Г. Торо не тільки апелюють до оспівування природи, але й зверненні до критики суспільства, матеріалізму та сліпої погоні за комфортом і багатством. Американський мислитель висловлює занепокоєння суспільними проблемами та критикує багато аспектів суспільства свого часу. Наведемо кілька ключових моментів: рабство (письменник був активним аболіціоністом і висловлював рішучий осуд рабству, оскільки вважав, що ця практика порушує основні принципи свободи та гідності людини); природний консерватизм (Г. Торо підтримував ідеї збереження природи та розумного використання ресурсів, закликав до збереження природних ландшафтів та висловлював занепокоєння щодо зростаючої індустріалізації і знищення природного середовища); індіанці (Г. Торо висловлював повагу до американських індіанців та їхнього способу життя, відзначаючи, що вони були ближчими до природи та жили більш гармонійно з нею, ніж більшість європейців); матеріалізм і конформізм (письменник висловлював обурення споживчому суспільству, яке прагне до матеріальних благ і комфорту, залишаючи поза увагою духовні цінності та особистий розвиток).

Вияви східного типу філософського мислення зустрічаємо у світоглядних поглядах Г. Торо, який підкреслює важливість медитації, рефлексії та глибокого розуміння себе, а також закликає людину здійснювати саморефлексію, ставлячи філософські питання про своє існування та обраний життєвий шлях. Американський

мислитель висловлює концепцію самовдосконалення та самоосвіти, які, згідно його поглядів, можливі лише в умовах природного середовища і віддаленості від матеріальних пошуків. Таким чином, світоглядні погляди письменника можуть бути джерелом натхнення для того, щоб діяти, розвиватися і не зволікати зі здійсненням своїх мрій і цілей. Вони закликають не боятися змін і не здаватися перед труднощами.

Важливо свідомо приймати рішення і відкривати власний потенціал, щоб зробити новий день якнайкращим: «Я не кажу, що кожен Джон і Джонатан це зрозуміє, але світанок нового дня не настане внаслідок самого тільки проминання часу. Світло, яке сліпить очі, видається нам пільмою. Новий день не почнеться, якщо ми не пробудимося. Ще настане день. Сонце – це лише ранкова зоря» [2, с. 431]. У поглядах Г.Торо відображено філософський погляд на природу часу і нашого сприйняття його: просте минування часу не призводить автоматично до нового початку справи чи змін у житті. Натомість новий день і можливість змін починаються з нас самих – з нашого пробудження і відкриття для нових можливостей.

Отже, натурфілософські ідеї у світоглядних поглядах Г.Торо переконливо демонструють важливість природи у житті людини, заохочують зупинитися й задуматися над сутністю життя, перевагою духовних цінностей над матеріальними, здійснити рефлексію над власним існуванням, свідомо переосмислити відносини людини з природою, спрогнозувати наслідки неконтрольованого споживацького ставлення до життя, задуматися про істинний сенс життя та необхідність спокійного спілкування з природою.

Список використаних джерел:

1. Літвінова М., Ігошев К. Причини усамітнення автора-оповідача в «Уолдені» Г.Д. Торо. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції. Збірник наукових праць (філологічні науки)*. 2018. № 11. С. 97–102.
2. Торо Г. Волден, або Життя в лісах. Пер. з англ. Ярослави Стріхи. Київ: Темпора, 2021. 432 с.
3. Улюра Г. «Волден» Генрі Девіда Торо: гуру самоізоляції XIX ст. вітає локдаун-2020. *Суспільне. Культура*. 11 грудня 2020. URL: <https://suspilne.media/culture/87285-volden-genri-devida-toro-guru-samoizolacii-hih-st-vitae-lokdaun-2020/> (дата звернення: 02.01.2024).

СВІДОМІСТЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА ЙОГО ВЗАЄМОДІЯ З ЛЮДИНОЮ В ЕПОХУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Солодов Віталій Дмитрович

ORCID ID: 0009-0005-2400-7244

аспірант, асистент кафедри

«Медіаінженерії та інформаційних радіоелектронних систем»

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Науковий керівник: Штанько Валентина Ігорівна

ORCID ID: 0000-0001-5245-3173

д-р філол. наук, професор, завідувач кафедри «Філософії»

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Створення штучного інтелекту (далі – ШІ), який був би здатний не лише вирішувати перед собою поставлені завдання, але й мав би самосвідомість, розумно мислити і навіть відчувати які-небудь емоції, подібні до тих, що відчувають люди, тривалий час турбувало людство. На даний момент важко знайти тему, яка була б більш актуальною та тією що так швидко розвивається, ніж штучний інтелект. Виникаючі проблеми та досягнуті результати, зачіпаючи гострі аспекти для багатьох, такі як монополія людини над розумом і свідомістю, потребують філософського дослідження, наприклад, проблема відмінності між "сильним" та "слабким" штучним інтелектом та, зокрема, проблема можливостей створеної "штучної свідомості".

Філософи існують набагато довше, ніж комп'ютери, і намагаються вирішити деякі питання, пов'язані з ШІ: як працює розум? Чи можливо, щоб машини діяли розумно, як люди, і якщо так, чи у них є реальні, "свідомі" розуми? Які етичні наслідки інтелектуальних машин [1]? Чи повинні роботи, обладнані самосвідомістю, мати права нарівні з людиною? Що робити, якщо бездушна машина виявиться не вільною від емоцій, якщо вона може відчувати співчуття, прив'язаність, і навіть кохання? Чи може наявність всіх цих якостей дозволить людству і надалі використовувати ці машини лише в споживчих цілях? Якщо раніше думки про це вважалися лише фантазією і віддаленим майбутнім, то сьогодні можна з впевненістю сказати, що це не так вже й далеко. Згідно з доповіддю експертів зі Стенфордського університету, до 2030 року практично кожне місто в Північній Америці буде в певній мірі залежати від роботи штучного інтелекту. Вже зараз ШІ використовується в багатьох сферах людської діяльності.

Проте слід відзначити, що буде некоректним розглядати поточний рівень розвитку ШІ як щось стабільне, тим більше фінальне. Можна знайти цілком обґрунтовані прогнози, які зовсім не витримують випробування часом. Так у своїй дуже популярній книзі «Гедель, Ешер, Бах: ця нескінченна гірлянда» [2] математик і філософ Дуглас Хофштадтер пише, що «можуть бути створені програми, які зможуть обігравати (у шахи) будь-кого, але вони ... будуть програмами спільного розуму ... і будуть мати характер». Через лише кілька десятиліть, шахові програми обігрують будь-кого, при цьому, по-перше, не будучи системами штучного інтелекту в повноцінному (з погляду сучасного стану комп'ютерних наук) сенсі, і по-друге, не виявляючи жодних ознак свідомості в інтуїтивному розумінні терміна.

Сучасна концепція свідомості походить від Джона Локка, який визначив її як «сприйняття того, що відбувається у власній свідомості людини»[3]. Однак визначення свідомості виявилось складним, оскільки філософи звертаються до знань, навмисності, самоаналізу та чуттєвого досвіду. Стюарт Сазерленд визнає неловиму природу свідомості, наголошуючи на складності надання єдиного визначення [4]. Різні значення, класифіковані на основі функції чи досвіду, ще більше ускладнюють досягнення консенсусу.

Хоча єдине, незалежне від теорії визначення здається віддаленим, конкретні концепції проливають світло на цей термін. Шнайдер і Велманс пропонують такі поняття, як усвідомлення, самосвідомість, чутливість, інтелект і квалія [5]. Усвідомлення означає сприйняття подій, не маючи на увазі розуміння, тоді як самосвідомість передбачає самоспостереження та визнання себе окремою. Чутливість і інтелект вносять додаткові аспекти, а квалія представляють окремі моменти суб'єктивного досвіду.

Твори про природу свідомості присутні в працях Арістотеля. Роботи Рене Декарта на початку сучасної епохи, однак, поставили в центр уваги предмет свідомості та її зв'язок з розумом та тілом. Декарт стверджував про нефізичну природу розуму і заперечував існування несвідомих психічних станів [6]. Г. В. Лейбніц ввів поняття «монади» і розрізняв зовнішню свідомість і самосвідомість [7].

Теорії свідомості різняться, поділяються на метафізичні та більш конкретні категорії. Метафізичні теорії спрямовані на вирішення онтологічного статусу свідомості відносно фізичних реалій. Психофізіологічна проблема, що сходиться до Декарта, ставить під сумнів взаємодію між розумом і матерією [8]. Дуалістичні теорії пропонують розділити розум і тіло як фундаментальні сутності без обміну.

Дуалістичні теорії пропонують існування двох фундаментальних сутностей, таких як розум і матерія, при цьому прихильники пропонують поділ між розумом і тілом. «Складна проблема свідомості» виникає при поясненні того, як фізичні системи, включаючи мозок, генерують суб'єктивний досвід.

Монізм, з іншого боку, передбачає єдину фундаментальну субстанцію. Натуралістичний монізм узгоджується з сучасним природознавством, стверджуючи, що наука повністю описує реальність. Фізикалізм, форма моністичної теорії, стверджує, що розум не відокремлений від тіла, а психічні стани є фізичними. Ця перспектива допускає можливість сильного штучного інтелекту.

У 1950 році Алан Т'юрінг написав пророчу статтю про штучний інтелект запропонувавши визначати суб'єкти, що думають, через гру, звану «грою в імітацію», або тест Тьюрінга [9]. Тестування полягає в тому, щоб програма протягом п'яти хвилин вела розмову (через надруковані повідомлення) із дізнавачем. Потім допитуючий повинен вгадати, чи розмовляє він із програмою чи з людиною; програма проходить тест, якщо вона обманює того, хто допитує в 30% випадків. Т'юрінг припустив, що до 2000 року комп'ютер із пам'яттю 10^9 одиниць може бути запрограмований досить добре, щоб пройти тест. Він помилявся — програми ще не обдурили досвідченого суддю.

Пізніше Джон Маккарті визначив ШІ як науку та техніку для створення інтелектуальних машин, в особливості інтелектуальних комп'ютерних програм [10]. Але проблема полягає у визначенні «інтелекту» поза межами людських термінів.

Джефферсоном критикується тест Тьюрінга та вводиться заперечення з точки зору свідомості, стверджуючи, що справжнє мислення включає емоції та суб'єктивні переживання [11]. Це заперечення пов'язане із соліпсизмом, радикальним суб'єктивним ідеалізмом, який критикували філософи.

Класифікація ШІ базується на його здатності імітувати функції людини. Два загальні підходи включають:

Класифікація на основі подібності людського розуму [12]:

- Реактивні двигуни: це базові системи штучного інтелекту з обмеженими можливостями, які реактивно реагують на подразники без функції пам'яті. Приклад: IBM Deep Blue у 1997 році.

- Машини з обмеженою пам'яттю: ці машини можуть вивчати історичні дані та використовувати їх для самостійного прийняття рішень.

- Машини з моделлю психічного стану: на крок далі, ШІ в цій категорії прагне зрозуміти сутності шляхом розпізнавання потреб, емоцій, переконань і процесів мислення.

- Машини з самосвідомістю: гіпотетичний штучний інтелект із самосвідомістю, що володіє емоціями, переконаннями та бажаннями, спрямований на повторення когнітивних здібностей людини..

Класифікація підкреслює, наскільки система штучного інтелекту точно повторює людські здібності, а більш просунуті типи демонструють більшу універсальність і продуктивність.

Альтернативна система класифікації:

- Вузький штучний інтелект: системи, розроблені для конкретних завдань, що працюють автономно з людськими можливостями.

- Загальний штучний інтелект (GII): AI, здатний вивчати, сприймати, розуміти та функціонувати так само, як люди, створюючи зв'язки та узагальнення в різних областях.

- Штучний суперінтелект: передбачається як ШІ, що перевершує людський інтелект у пам'яті, обробці даних, аналізі та прийнятті рішень, що потенційно може призвести до унікальності.

Сильний і слабкий штучний інтелект:

- Слабкий ШІ: машини діють розумно, але не обов'язково «мислять»; орієнтується на виконання завдань.

- Сильний штучний інтелект: машини, здатні щиро мислити, усвідомлюючи свій психічний стан і дії; ставить філософське питання про свідомість машин.

Людям властиво називати ШІ будь-яку машину, яка в певній мірі копіює поведінку людини. Але це поняття включає в себе набагато більше, ніж просте копіювання. Наприклад, воно передбачає здатність логічно мислити, приймати раціональні рішення і оцінювати можливий розвиток подій за допомогою алгоритмів. На сьогоднішній день область ШІ можна розглядати як поєднання когнітивної інформатики, лінгвістики, психології і математики. Спроба вчених прикласти всі зусилля і втілити всі наявні знання і досвід в щось одне, що можна було б назвати іскрою нової форми життя. В області штучно створеного розуму процес його створення ґрунтується на поетапному вирощуванні машини, ніби дитини, від дитячого віку до дорослого життя. І навчання машини, так само як і її подальше застосування, повністю залежать від людини.

Сьогодні ШІ використовується в різних сферах життя, змінюючи наш підхід до роботи, освіти, медицини та навіть повсякденного побуту. За останні кілька років світ став свідком вражаючого розвитку технологій, які надають ШІ здатність аналізувати та взаємодіяти з навколишнім середовищем.

У 2012 році компанія Autonomous Tractor Cooperation представила прототип безпілотного трактора Spirit для сільського господарства. Завдяки системі ШІ, вбудованій в нього, трактор може самостійно рухатися по шляху, яким він раніше

рухався з водієм. Проте, щоб трактор став ефективним фермером, йому потрібно навчитися обробляти землю, а не лише вірно керувати. У травні 2016 року компанія Cognitive Technologies випробувала безпілотний трактор з системою комп'ютерного зору, що дозволяє йому працювати навіть вночі і отримувати конкурентні переваги у визначенні розмірів та координат небезпечних об'єктів. Однак присутність людини в кабіні трактора залишається обов'язковою. В майбутньому технології ШІ будуть використовуватися в сільському господарстві для контролю параметрів в вертикальних фермах, де ШІ буде регулювати світло, температуру та вологість для оптимального вирощування урожаю.

У 2013 році почалося тестування програми Series Finder, яка аналізує шаблони крадіжок та складає можливу модель поведінки злочинця. Програма враховує різні фактори, такі як метод проникнення в будинок, тип житла, день тижня і близькість до місць, де вже раніше відбувалися крадіжки. Вчені визначили дев'ять основних шаблонів крадіжок і передали дані Series Finder декількох реальних злочинів. Програма змогла відтворити більшість вчинених злочинів і виявила дев'ять крадіжок, які раніше були невідомі.

Незважаючи на переваги ШІ, в них притаманні помилки, і їх не можна повністю замінити людьми в поліції та пожежній охороні, де вирішальним є людський фактор та психологічна підготовка. Інтеграція технологій повинна поліпшувати ефективність та безпеку роботи, але не повністю заміщати людей.

З січня 2016 року Марк Цукерберг, засновник соціальної мережі Facebook, працює над створенням ШІ, яка допомагатиме керувати домом. Штучний помічник буде включати світло, слідкувати за температурою вдома, вмикати музику, відповідати за роботу різних пристроїв, включаючи гараж, ворота та інше. Крім того, Цукерберг планує навчити його розпізнавати обличчя, щоб система сама могла впускати в дім друзів чи родичів. У травні того ж року компанія Google представила аналогічний пристрій Google Home.

Штучний інтелект поступово входить у наше щоденне життя. Технологія розпізнавання облич на смартфонах - яскравий приклад його простої форми використання. "Розумні" будинки вже не здаються чимось фантастичним і неймовірним, в найближчий час вони зможуть стати невід'ємними помічниками людини вдома. ШІ забезпечуватимуть мешканців будинку необхідним мінімальним комфортом і допомагатимуть передбачати аварійні ситуації, через які можна залишитися без електроенергії чи опалення.

За даними звіту Лабораторії знань Університетського коледжу Лондона та компанії Pearson, багато шкіл і університетів вже використовують технології штучного інтелекту в освітніх цілях. Більшість з них використовує ШІ, щоб слідкувати, чи відвідують учні заняття і чи виконують вони доручені завдання.

Завдяки впровадженню ШІ з'явилися інтелектуальні навчальні системи, які можуть перевіряти завдання учня, аналізувати рівень його знань, оцінювати відповіді та складати персональні плани навчання. Наприклад, система AutoTutor навчає мові програмування, фізиці та критичному мисленню.

Онлайн-платформи, такі як Udacity та EdX, оцінюють написання тестів і есе. Існують також платформи, що допомагають у вивченні іноземних мов або удосконаленні рідної. Аналізуючи природну мову учня, система виявляє помилки в вимові і пропонує варіанти виправлення.

У майбутньому на ШІ в освітній галузі покладають великі надії. Можливо, вже скоро штучний інтелект зможе проводити аналіз потреб школи, вчителів та кожного конкретного учня, враховувати його особисті особливості, загальний стан, настрої і,

за необхідності, повідомляти про це вчителю. Дослідники вважають, що в майбутньому також з'являться навчальні співбесідники, які допомагатимуть вчитися людині на протязі усього життя. Вони будуть доступні на будь-якому пристрої і в автономному режимі, і за необхідності люди зможуть звертатися до них за допомогою.

У жовтні 2015 року корпорація MasterCard оголосила про початок співпраці з банком National Savings Bank. В рамках цього партнерства обидві компанії створили систему, засновану на технології штучного інтелекту, завдяки якій MasterCard може виявляти та запобігати шахрайським транзакціям. Багато систем електронних платежів використовують програму, яка визначає підозрілу активність конкретного користувача. Також система ШІ використовується для аналізу рівня оподаткування та доходів, щоб показати користувачеві, яким буде його фінансовий стан у найближчому майбутньому. Додаток Wallet.ai на основі даних про особу може управляти фінансами, надаючи поради, коли краще зекономити.

З 2012 року компанія Google активно тестує свої безпілотні автомобілі на міських дорогах. Інші великі автовиробники, такі як General Motors, Tesla, BMW і Ford, також вкладають зусилля у створення безпілотних машин, вважаючи, що вони є майбутнім автотранспорту. Система автопілоту бере на себе керування, забезпечуючи безпеку водія протягом всього шляху і, у критичних ситуаціях, передає керування людині.

У червні 2012 року Університет Карнегі-Меллон разом з міською адміністрацією Піттсбурга запустив "розумні" світлофори на перехрестях. Ці світлофори, аналізуючи ситуацію на дорозі, автоматично перемикаються на зелений світло, якщо перед ними накопичується багато автомобілів. С. Сміт, директор Лабораторії інтелектуального координативного та логістичного Інституту робототехніки університету, визначив цю технологію як "унікальну", оскільки кожне перехрестя контролюється самостійно і синхронізується з сусідніми.

Компанія АІМЕ працює над знаходженням способів запобігання захворюванням за допомогою технологій. Їхній підхід базується на аналізі різних проблем, вивченні труднощів і прийнятих раніше заходів. Це вже допомогло знайти рішення для деяких захворювань, таких як вірус Зіка та лихоманка Чікунгунья. За допомогою штучного інтелекту тепер можна передбачити місце, де може виникнути нове захворювання, і передбачити його подальший розвиток.

Суперкомп'ютер Watson, створений компанією IBM і впроваджений у галузь охорони здоров'я, допомагає обробляти великий обсяг даних, включаючи зображення, щоб якнайшвидше виявляти ці чи інші захворювання. Watson вже використовують у клініках Нью-Йорка, Індії та Бангкока. Перевага цієї програми полягає в тому, що вона може виявляти навіть найменш помітні симптоми хвороби в великому блоку інформації. Адже саме швидкість виявлення хвороби відіграє найголовнішу роль в виявленні такого небезпечного захворювання, як рак. Це допоможе почати лікування швидше і, ймовірно, врятувати людину.

Вище розглянуті переваги застосування ШІ в житті людини. Незважаючи на усі очевидні плюси, штучний інтелект все ще представляє собою скриню Пандори. З впровадженням більш вдосконалених, сучасних технологій ШІ стане інструментом нашого щоденного життя. Його використання залежить від людини, в руках якої буде цей інструмент.

З одного боку, ШІ призначений допомагати і покращувати життя людини. Можливо, незабаром, за допомогою ШІ, вчені зможуть знайти вакцину від раку, а використання штучного інтелекту в військових цілях дозволить зберегти не один

десяток життів. Проте є і зворотний бік. За допомогою нанотехнологій ми можемо створити дуже потужну і руйнівну зброю, недбале використання якої може призвести до непередбачених та необоротних наслідків. На більш простому рівні використання ШІ в щоденному житті може призвести до процвітання людської ліни, особливо в тих випадках, коли ШІ будуть робити за нас все, включаючи вирішення простих побутових питань. Масове використання ШІ на заводах, фабриках, в офісах може призвести до стрімкого скорочення робочих місць. Наступить масова безробіття, і уряди країн будуть просто не у силі забезпечити таку велику кількість робочих місць для безробітних. Якщо йдеться про створення більш розумних ШІ, то це може призвести до того, що штучний інтелект буде в десятки разів перевершувати людину. Наслідки цього не можна повністю передбачити.

Штучний інтелект - наше сучасне і майбутнє. Він може зробити наше життя кращим, а в майбутньому, можливо, стати порятунком для людства. Однак занадто багато залежить від самої людини. Від того, як ми будемо розпоряджатися технологіями, як "виховаємо" розумних андроїдів, в багатому відношенні залежить і те, яким буде наше майбутнє.

Список використаних джерел:

1. Russell, S. J., & Norvig, P. (2010). Artificial intelligence a modern approach. London.
2. Хофштадтер, Д. (2001). Гёдель, Эшер, Бах: эта бесконечная гирлянда.
3. Samuel, J. (1756). A Dictionary of the English language. London.
4. Sutherland, S. (1989). Consciousness. В Macmillan Dictionary of Psychology.
5. Schneider, S., & Velmans, M. (2017). The Blackwell Companion to Consciousness.
6. Descartes, R. (2008). Descartes and the Pineal Gland. Stanford University, November, 5, 2008.
7. Gennaro, R. J. (1999). Leibniz on consciousness and self-consciousness. New essays on the rationalists, 353-371.
8. Skirry, J. (2006). Descartes: The mind-body distinction.
9. Turing, A. M. (1950). Computing Machinery and Intelligence. Mind, v.59, pp. 433 – 460.
10. McCarthy, J. (2004). What is artificial intelligence?
11. Jefferson, G. (1949). The mind of mechanical man. British Medical Journal, 1(4616), 1105.
12. Joshi, N. (2016). 7 Types of artificial intelligence. Received from: Forbes Cognitive World.

СИНКРЕТИЗАЦІЯ ОНТОЛОГІЧНИХ КООРДИНАТ ЛЮДИНИ КІБЕРСУСПІЛЬСТВА

Долга Ольга Дмитрівна

ORCID ID: 0009-0000-7010-5228

доктор філософії, учитель методист, учитель історії та мистецтва
Краматорська ЗОШ I-III ст. №16 Краматорської міської ради Донецької області,
Україна

Технологічне виробництво інформаційно-комунікативної доби сформувало новий аксіологічний простір соціального буття - кіберсуспільство. Ціннісні орієнтири останнього ґрунтуються на автономному керуванні екзистенційною динамікою в контексті креативної реалізації інформаційних технологій та трансцендуючої саморепрезентації. Водночас, великі споживчі можливості сучасного світу сприяли формуванню ерзацових феноменів – симулякрів екзистенційного простору. По-перше, це заклало основу знецінення сенсу речей; по-друге, - обумовило нарцисично-ізолювану екзистенційну динаміку. Тож, в добу кіберсуспільства виникає проблема втрати трансцендентного змісту комунікативних суб'єкт-суб'єктних та суб'єкт-об'єктних зв'язків.

Критично-важливого значення для екзистенційної динаміки, становлення та самореалізації індивіда відіграє усвідомлення темпоральності, як розуміння категорії часу та сприйняття ціннісних комунікативних зв'язків екзистенційних координат. Основою останніх виступає онтологічна синкретичність координат простору, часу та руху.

Наразі, просторовий вектор екзистенційних координат людини кіберсуспільства спрямовується на нарцисичну ізоляцію та віртуальну автономію [1]. Дана інтенціональність просторового вектору буття людини кіберсуспільства порушує синкретичність онтологічних координат.

Варто підкреслити, що існування людини ґрунтується на психо-соматичній цілісності. Так, для екзистенції індивіда важливими та невід'ємними постають як духовні так і фізичні екзистенціали. Відповідно, суб'єкт-суб'єктні та суб'єкт-об'єктні зв'язки індивіда забезпечують психо-соматичну цілісність екзистенційного функціонування особи в системі онтологічних координат – простору, часу та руху.

Наразі, завданням даного дослідження виступає визначення умов функціонування цілісної особистості в синкретичній системі онтологічних координат. Реалізація зазначеної мети передбачає з'ясування критеріїв синкретизації інтерсуб'єктивних зв'язків, екзистенційної темпоральності та самореалізації й особистісного розвитку.

Зазначимо, що часовий вектор онтологічних координат людини кіберсуспільства потрапляє до темпоральної дихатомії. З одного боку, сприйняття часу людиною технологічного виробництва стикається з проблемою модерною плінністю ціннісних орієнтирів [2]. Це породжує розмитість темпорального усвідомлення й, як наслідок, деінтенціональність часового вектору онтологічних координат. З іншого боку, усвідомлення темпоральності нарцисичною особистістю технологічного виробництва, яка зосереджена на індивідуалізованому, замкненому й, відповідно, нерегламентованому усвідомленні часу. Наразі, це порушує автентичність суб'єкт-суб'єктних та суб'єкт-об'єктних відносин. Тож, синкретичність онтологічної системи екзистенційних координат деактивує просторово – часову

кореляцію. Відповідно, вектор руху, що визначає розвиток особистості, стає незадіяним.

Варто підкреслити, що обумовлені технологічними умовами аксіологічні особливості кіберсуспільства сформували нову культурологічну парадигму нашого часу. Так, на відміну від культурологічної парадигми інформаційного суспільства, що проголошувала «Хакерську етику», технологічне виробництво пропонує «Трансцендентну етику творчості» [3, 4].

Висновки. Таким чином, інтенціональну асинкретичність онтологічних векторів людського буття, що обумовлена неавтентичністю кореляційних зв'язків екзистенційної темпоральності в добу кіберсуспільства, доцільно при вести у відповідність з культурологічною парадигмою технологічних викликів кіберсуспільства. Останні ґрунтуються на «Трансцендентній етиці творчості». Тож, автономну та авекторну інтенціональність темпоральності нарцисично-ізолюваного і байдужого індивіда варто спрямувати у напрямку трансцендуючого розуміння категорії часу. Це дозволить синкретизувати екзистенційний простір, час і рух за критерієм трансцендентності. Отже, вихід за межі досягнутого у творчому продукті індивіда дозволить реалізувати трансцендуючи аксіологічні орієнтири, які гармонізують суб'єкт-суб'єктну та суб'єкт-об'єктну комунікацію й забезпечить екзистенційний рух особистісного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Липовецки, Ж. (2001). Эра пустоты. Эссе о современном индивидуализме. (В. Кузнецов, Пер.). ВЛАДИМИР ДАЛЬ. (Оригінал опубліковано 1989 р.)
2. Бауман, З. (2005). Индивидуализированное общество (В. Иноземцева, Пер.). Логос.
3. Кастельс, П., & Хіманен, М. (2006). Інформаційне суспільство та держава добробуту. Фінська модель. Ваклер.
4. Долга, О. Д. (2016). Криза ідентичності та ерзац існування. У Людина, суспільство, комунікативні технології (с. 250–252). УкрДУЗТ.

СУЧАСНІ ФІЛОСОФСЬКІ КОНЦЕПЦІЇ ТЕХНІКИ

Штанько Валентина Ігорівна

доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Слюсар Андрій Павлович

аспірант кафедри комп'ютерно-інтегрованих технологій,
автоматизації та робототехніки
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Анотація: у статті охарактеризовано сучасну філософію техніки, її предмет, найважливіші проблеми, гуманістичний сенс і призначення. Обґрунтовано необхідність культурно-гуманістичної парадигми суспільного розвитку для подолання гуманітарної кризи техногенної цивілізації, світової спільноти та людського роду, для недопущення антропологічної катастрофи.

У перші десятиліття ХХІ століття вкрай загострилися філософські, світоглядні, аксіологічні, гуманістичні та етичні проблеми техніко-технологічного перетворення людиною світу, проблеми розвитку техніки, технології, технічних наук та інженерної діяльності, багато з яких сьогодні стали по-справжньому життєвими і доленосними. Від їхнього філософського осмислення, наукового пізнання і практичного розв'язання безпосередньо залежать сьогодення світового співтовариства і майбутнє людського роду.

Отже, проблеми сучасної філософії техніки, яку розуміють у широкому сенсі цього слова, є винятково актуальними, що зумовлено насамперед такими обставинами.

По-перше, сучасна техногенна цивілізація, її утилітарно-прагматичні сциентистські, техніцистські, природокорисливі та ринкові підвалини й цінності переживають загальну й системну гуманітарну кризу. Загострюються глобальні проблеми й техніко-технологічне відчуження, йде експансія штучного світу – техносфери, комп'ютерної віртуальної та цифрової реальності, штучного інтелекту. Частішають різні техногенні та екологічні катастрофи. Існує небезпека термоядерної війни. Крім того, посилюються процеси дегуманізації людини, її технізації, масовізації, знеособлення та деградації. Словом, існує реальна загроза самому існуванню людства на Землі. У зв'язку з цим з'являються праці, в яких прямо йдеться про загрозу антропологічної катастрофи, про становлення постлюдської, постантропологічної епохи.

По-друге, гігантські й безпрецедентні успіхи та досягнення сучасної науки, техніки й технології, особливо генетики, генно-інженерної практики, нейронауки та нейрохірургії, біотехнології, успішна пересадка органів, тканин і стовбурових клітин, розробка й використання різних видів протезів, застосування ефективних лікарських і психотерапевтичних засобів – головні причини породження вельми небезпечних спокус та антропологічних трендів у справі поліпшення природи людини, її інтелектуальної, тілесно-фізичної та статевої організації. Нині деколи йдеться про гібридну, технобіологічну еволюцію людини, популярні ідеї та ідеали трансгуманізму, орієнтованого на створення надлюдини, що обіцяє їй безсмертя в майбутньому.

По-третє, всі країни світу переживають серйозну і глибоку кризу освіти, особливо інженерно-технічної. Суть цієї кризи полягає в її дегуманізації, деіндивідуалізації, знеособленні та деградації, що зумовлено насамперед утилітарно-прагматичною освітньою парадигмою, зайвою універсалізацією, стандартизацією та формалізацією. Унаслідок чого в освіті істотно знизився інтелектуальний, креативний, світоглядний, виховний та духовно-моральний рівень і потенціал.

Отже, як бачимо, у полі зору філософії техніки перебувають винятково важливі й актуальні проблеми, дослідження яких має велике світоглядне, інформаційно-пізнавальне і практичне значення, його результати, принципові ідеї та рекомендації можуть бути використані в науково-технічній діяльності, в науковій, інженерній і педагогічній практиці, у здійсненні гуманітарної та адекватної державної політики в галузі розвитку науки, техніки та освіти.

Аналіз численної зарубіжної та вітчизняної літератури свідчить про те, що в ній досі немає чіткого, однозначного і загальноприйнятого розуміння філософії техніки, її предмета, кола проблем, місця і ролі в системі філософського знання.

Нагадаємо, що саме поняття "філософія техніки" вперше ввів у науковий обіг німецький інженер Е. Капп у книзі "Основні напрямки філософії техніки" (1877).

Одним із піонерів філософії техніки був інженер П.К. Енгельмеєр, який написав праці "Загальні питання техніки" (1899) і "Філософія техніки" (1912- 1913). Однак техніка потрапила в поле зору філософів та інженерів по- справжньому тільки в останній третині XIX століття, а як самостійна царина дослідження філософія техніки сформувалася в 60-80-ті роки XX століття [1].

Філософські проблеми техніки розробляли такі зарубіжні дослідники, як О. Шпенглер, Ф.Р. Дессуєр, Г. Ортега-і-Гассет, Е. Гусерль, Г. Блюмберг, М. Гайдегер, К. Ясперс, Г. Маркузе, Л. Мамфорд, Е. Тоффлер, Ж. Еллюль, Ю. Габермас.

Філософію техніки в літературі найчастіше розуміють як загальну теорію техніки, як філософсько-методологічне дослідження техніки загалом як складного суперечливого і динамічного артефактного феномена, що з'ясовує сутність, тенденції розвитку, місце і роль техніки в суспільстві та культурі.

Отже, сучасна філософія техніки – це філософсько-метафізичне пізнання, концептуально-рефлексивне, теоретико-методологічне, системно-інтегральне й аксіологічне дослідження передусім техніки, технології, технічних наук та інженерної діяльності, а ширше – науково-технічних фахівців та інженерно-технічної освіти. Крім того, філософія техніки виявляє не тільки сутність, існування, а й належне цих феноменів, конструює і проектує їхні ідеальні, досконалі форми буття.

Очевидно, що основоположна і ключова проблема філософії техніки – це визначення самого поняття "техніка". Нині техніку розуміють як засіб, сукупність механізмів і машин, як особливий вид діяльності людини, як специфічну галузь знання, сукупність методів і прийомів людської діяльності і як мистецтво та майстерність людини в якомусь виді діяльності. Проте все ж таки в літературі існують дві головні концепції техніки – інструментальна та антропологічна.

Інструментальна концепція техніки розуміє її як засіб діяльності людини, як сукупність знарядь, машин і механізмів, приладів, комп'ютерів, мобільних засобів зв'язку, що використовуються людиною в різних видах діяльності та в усіх сферах суспільства. Інструментальна концепція техніки, звісно, має право на своє існування, проте вона є однобічною та обмеженою, бо охоплює лише одну форму буття техніки, крім того, вона має суто утилітарно-прагматичний характер, що неправомірно.

Антропологічна концепція техніки розуміє її як особливий вид людської діяльності, як спосіб самореалізації людини, атрибут людського буття, спосіб

самореалізації її здібностей, знань, навичок і умінь як активно-діяльній та творчій істоті, що має важливе значення для розуміння техніки як артефактного феномена. Можна сказати, що техніка – це матеріалізоване, уречевлене наукове знання. Антропологічна концепція техніки трапляється в працях К. Ясперса, Ж. Еллюля, А. Хінінга і Ю. Габермаса [2].

Щоправда, в літературі трапляється й інструментально-антропологічна концепція техніки, яка намагається поєднати, синтезувати дві зазначені концепції. Уперше ця концепція представлена в працях М. Гайдеггера [3].

До речі, А.Б. Глозман у своїй статті "Техніка як діяльність і предмет філософського аналізу" докладно характеризує три названі тут концепції техніки [4].

Необхідно, однак, зауважити, що ці концепції техніки охоплюють далеко не всі форми її буття. Техніка існує ще як особливий світ, матеріально-технічна база суспільства, як техносередовище проживання людини, могутня перетворювальна сила, необхідний елемент продуктивних сил суспільства і як найважливіший чинник суспільного розвитку.

Цікаву концепцію походження техніки пропонує Л. Мамфорд, який вважає, що знаряддя і машинна техніка є продуктами біотехніки. Під біотехнікою він розуміє все необхідне людині для життя. Техніка походить з особливостей функціонування людини і у своєму походженні тісно пов'язана з походженням людини. Вона була насамперед життєорієнтована, а вже потім трудоорієнтована. Техніка, націлена на виробництво і владу, виникла, на думку Мамфорда, значно пізніше.

Ще одну оригінальну концепцію техніки висуває Б. Поршньов. Він вважає, що техніка виникає внаслідок біоособистісних властивостей адаптації людини до світу. Так, замість зубів і пазурів людина змушена використовувати каміння і палиці, які розглядаються як посередники, прототипи сучасних технічних пристосувань.

Здається, що найбільш адекватною і переконливою є концепція, яка вважає, що головні причини походження техніки – це суперечність між людиною та природою, її прагнення подолати обмеженість своєї природної природи, слабкість рук і ніг за допомогою створення штучних засобів, органів і тим самим істотно посилити свій вплив на природу, її матеріал, речовину й енергію з метою виробництва матеріальних благ, необхідних для її існування й життя, задоволення своїх різноманітних потреб.

Нині тривають пошуки виходу з гуманітарної кризи техногенної цивілізації, світової спільноти та людства загалом. Пропонуються такі концепції, як космічна, ноосферна, коеволюційна, постіндустріальна, постекономічна, "суспільства знання", трансгуманістична.

Деякі філософи та науковці пропонують радикально змінити природу людини, істотно її поліпшити або науково-технічним шляхом, або за допомогою духовно-морального вдосконалення людини, її якостей і поведінки. Прихильники трансгуманізму орієнтовані фактично на створення надлюдини, вважають, що за допомогою генетики і біотехнології можна докорінно змінити генетику і геном людини, істотно посилити її фізичні, інтелектуальні та психічні можливості, звільнити її від страждань, різних захворювань, старіння і навіть смерті, зробити людину в далекому майбутньому безсмертною.

Таким чином, одержувані за допомогою філософського аналізу висновки щодо причин сучасних труднощів, що постали на шляху розвитку людства, і можливих шляхів виходу з них залежать від використовуваного розуміння техніки. Пропонуються різні варіанти її розуміння, на основі яких розробляються філософські підходи. Оскільки традиційне, інструментальне розуміння техніки показало свою недостатню ефективність під час аналізу глобальних проблем, найбільший

евристичний потенціал мають концепції, що розглядають техніку з боку її соціальної зумовленості або її положення в еволюційній картині світу. Зміна уявлень про сутність техніки веде до отримання нових, несподіваних прогнозів розвитку техногенного суспільства і допомагає по-новому поглянути на перспективи людства.

Список використаних джерел:

1. Горохов В.Г., Розов М.А. Вступ до філософії техніки. М.: ІНФРА-М. 1998. 224 с.
2. Мітчем К. Що таке філософія техніки? М.: Аспект Прес, 1995. 149 с.
3. Гайдеггер М. Питання про техніку: у кн. Гайдеггер М. Час і буття. СПб.: Наука, 2007. С. 311-318
4. Глозман А.Б. Техніка як діяльність і предмет філософського аналізу // Філософія і суспільство. 2010. № 1. С. 110-123.

ФІЛОСОФІЯ ТЕХНІКИ КАРЛА ЯСПЕРСА

Колтаков Олександр Анатолійович

здобувач вищої освіти факультету інфокомунікацій
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Науковий керівник: Штанько Валентина Ігорівна

завідувач кафедри філософії, доктор філософських наук, професор
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Технології та техніка увійшли в життя людини, ставши його незамінною частиною з перших часів історії людства. Саме завдяки свідомому використанню технічного знаряддя людина виділила себе як істоту свідому та розумну. Ж.Еюль писав, що у сучасному світі жоден соціальний, духовний та культурний чинник не мав такого значення, як техніка. Не випадково грецьке слово «техне» в перекладі українською звучить як мистецтво, майстерність, вміння. У працях давньогрецьких філософів це слово почало фігурувати у зв'язку з аналізом штучних знарядь праці та умінь людини, мистецьким оволодінням навколишньою дійсністю, перетворенням цієї дійсності на штучний, створений людиною світ. Метою даної роботи є аналіз та узагальнення поглядів в наукових працях Карла Ясперса, в яких піднята тема філософії техніки.

Бурхливий розвиток науки та техніки XIX-XX ст. призвів до привернення уваги вчених та філософів до проблеми, яка пов'язана з відносинами між технікою та суспільством. Попри переваги, в цей період починають розглядатися численні негативні наслідки науково-технічного поступу, гостро постає питання про те, чи можна певним чином обмежити або навіть і припинити бурхливий розвиток техніки, проникнення її в досить автономні, з погляду етики, сфери життя людини. В цей час зароджується новий філософський напрямок «Філософія техніки». В її основі лежить дослідження питань, пов'язаних з першопричинами виникнення техніки, розглядом її, як «єдиної системи» та її вплив на людство і індивіда в цілому. Свого часу за вирішення різноманітних проблем філософії техніки бралися такі видатні філософи XX ст., як М. Гайдеггер, Г. Маркузе, Е. Дюркгейм, А. Бергсон, К. Ясперс.

Відомий німецький філософ-екзистенціаліст, психіатр Карл Ясперс (1883-1969) в своїх роботах приділяє значну увагу розгляду філософії техніки та її впливу на людину. Загальна гуманістична орієнтація на розум, ствердження принципової можливості управління технічними засобами виступають у Ясперса на фоні трагізму загальної картини світу і глибоко песимістичних оцінок сучасних процесів [5]. На його думку повна механізація та автоматизація праці у всіх сферах людської діяльності не здатна остаточно полегшити працю та зменшити її негативний вплив на світ. Слід зазначити, що техніка, маючи задачу полегшення трудової діяльності людини, здатна в процесі переробити і саму людину. Тому, К. Ясперс стверджує, що в техніці, незважаючи на її основну мету, закладено і безмежну небезпеку.

Аналізуючи його роботу «Витоки історії та її мета» (1949) можна простежити, що феномен техніки привертає увагу Ясперса не сам по собі. Філософ піддає критиці «буття у масі» та знеособлення характеру індивідуального існування і праці. Тобто, в технічну епоху людина починає забувати себе, втрачаючи свою індивідуальність, стає частиною маси інших людей [1]. Особливо чітко це можна простежити у інформаційну епоху. Виникнення техніки і знеособлення «мас», за Ясперсом, є взаємообумовлені.

У роботі "Атомна бомба і майбутнє людини" (1958), Ясперс піднімає питання політичної свідомості під впливом потужної технологічної ядерної зброї, яка

створила абсолютно нову ситуацію в історії людства, поставивши його перед неминуchoю альтернативою: «або все людство буде фізично знищено, або людина повинна змінити свій етично-політичний стан» [2].

Ясперс характеризує поняття «техніка» такими чинниками, як розсуд та влада. Їх він обґрунтовує наступним чином: техніка спочиває на діяльності розсуду, бо є частиною загальної раціоналізації; той самий час вона є вміння, здатне використати сили природи проти неї самої (влада). «Сенс техніки полягає в звільненні від влади природи. Її призначення - звільнити людину як тварину істота від підпорядкування природі з її лихами, погрозами і кайданами », каже філософ.

Інша проблема, поставлена філософом стосується вимоги соціальної відповідальності вчених. Самосвідомість сучасної науки роздвоєна. З одного боку, вона ще не втратила пам'ять про те, що наукове дослідження є рухом до істини, з іншого, ставши «професією», наука прийняла на себе всі характерні риси цього роду діяльності. У зв'язку з цим К. Ясперс писав, що «факт перетворення вільного дослідження окремих людей у наукове підприємництво призвів до того, що кожен вважає себе здатним брати участь у ньому, якщо тільки він має розум і старанність. Виникає прошарок плебеїв від науки... Криза науки – це криза людей, що охопила їх, коли вони втратили реальність безумовного бажання знати». Плебейська наука, вважає він, слугує не Істині, а тим, хто гарантує матеріальне благополуччя «науковим підприємствам» [3].

Питання, розглянуті в філософії техніки Карла Ясперса, носять актуальність і в інформаційну епоху сьогодення. Сучасність характеризується суспільством, в якому більшість працюючих зайнято виробництвом, зберіганням, опрацюванням та розповсюдженням інформаційних даних. Комп'ютеризація, відкритий доступ до інформаційних ресурсів та глобальна комунікація між людьми, окрім переваг, несуть ряд проблем. Насамперед, це залежність людини від технологій; проблема аналізу та обробки інформації; проблема моралі, зміни цінностей та приватного життя людей.

Висновки. Таким чином, в своїх роботах Карл Ясперс підіймає такі проблемні питання, пов'язані зі стрімким розвитком техніки, як індивідуальність людини, політична свідомість та псевдонауковість. Виходом Ясперс вбачав розвиток та впровадження нового гуманізму, який повинен бути спрямований на те, щоб змінити ставлення людини до техніки, в якому її свідомість буде чітко відрізняти користь від небезпеки і внаслідок цього використовувати техніку як інструмент з благими намірами для всього живого. «...техніка повинна служити людині, а не людина техніці» наголошує філософ. Проблеми, підняті Карлом Ясперсом, є актуальними і в інформаційну суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Jaspers K. Über Bedingungen und Möglichkeiten eines neuen Humanismus / Karl Jaspers // Karl Jaspers. Rechenschaft und Ausblick. Reden und Aufsätze. – München: Piper, 1951. 322 с.
2. Jaspers K. Die Atombombe und die Zukunft des Menschen. Munich: Mchn., Piper, 1957. 506 с.
3. Штанько В. І. Філософія і методологія сучасної науки: підручник / за ред. В.І. Штанько. Харків, 2017. 178 с.
4. Семенюк Е., Мельник В. Філософія сучасної науки і техніки. Вид. 3-тє, випр. та допов: підручник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 364 с.
5. Мандришук Л. У пошуках нового гуманізму. Карл Ясперс і сучасність // Філософські обрії. 2017.№ 47. С. 10-22.

ФІЛОСОФСЬКА РЕФЛЕКСІЯ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ЛЮДИНИ ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Гапонов Єгор Юрійович

ORCID ID: 0009-0002-5186-8742

Аспірант кафедри медіаінженерії та інформаційних радіоелектронних систем
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Леонова Юлія Анатоліївна

Магістрантка кафедри інформаційно мережної інженерії
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Анотація: В роботі розглянута філософська рефлексія сутності штучного інтелекту, етична проблема створення та співіснування з людиною. Показано, що прийняті рекомендації, щодо створення штучного інтелекту мають практичні кроки на шляху до правового регулювання розвитку і використання безпечного штучного інтелекту.

Філософія – це призма крізь яку людство сприймає світовідчуття, контекст буття як виду в ноосфері так і індивідууму в соціумі.

Наукова революція значно змінила вектор класичної філософії, відбувся зсув фокусу від теологічного центру світу до людського сприйняття та розуміння світу, також були сформовані сучасні наукові дисципліни з власними методами та підходами відокремленими від філософських традицій.

Неминуча поява штучного інтелекту (ШІ) як інструменту спрощення діяльності «вищих приматів» створює соціальні, філософські та етичні проблеми.

Контекст ХХІ сторіччя насичений екзистенційними загрозами для людства, такими як пандемія, екологічна та економічна кризи, локальні збройні конфлікти, безконтрольне функціонування штучного інтелекту.

На фоні якого треба вирішити філософські проблеми розробки ШІ в контексті етичного аспекту їх взаємодії

Одним з представників аналітичної філософії є Дж. Сьорль, який у своїх дослідженнях розглядає проблему співвідношення свідомості і мозку, дійшов до висновку, що створення комп'ютерної програми не є достатньою умовою наявності інтернаціональності, «...психічні стани визначаються їх причинно-наслідковими ролями, а не речовиною (нейронами, транзисторами), яка відіграє ці ролі» [1].

Тобто, людський розум наділений семантикою, на відміну від комп'ютера, який сприймає інформацію у машинному коді не розуміючи останній [2]. Отже відсутність «розуміння» свідчить про відсутність «семантики» відтак і свідомості.

Перевагою сучасних нейронних мереж є ефективні технології глибинного навчання з механізмом самовдосконалення, самонавчання та самоналаштування, що дозволило імітувати свідомість але не є нею.

Нездатність комп'ютера до творчості, гнучкості поведінки, емпатії, саморефлексії ґрунтується тим, що машина не може усвідомлювати себе, не може відчувати задоволення, лестоші, пригнічення [3, с 444], отже результатом діяльності штучного інтелекту буде перероблена інформація яка закладена людиною з дотриманням деяких інструкцій «заперечення Леді Лавлейс» [2, 3].

Те, що стає штучним і передається машині, перестає бути інтелектом, а те, що справді інтелектуально, залишається поза функціями комп'ютера.

У результаті - неможливість наділити штучний інтелект автономною свідомістю унеможливорює створення машиною інтелектуального продукту, та покладає відповідальність за діяльність останнього на творця.

Для забезпечення безпеки життя, прав людини, справедливості, прозорості та мінімалізації межі впливу, в опередження ангажованості та злого умислу творця, у 2019 році Європейською комісією розроблено рекомендації з етики для надійного штучного інтелекту (AI HLEG, European Commission, 2019).

Комісія запропонувала визначення ШІ визначаючи його наступним чином: «Штучний інтелект відноситься до систем, розроблених людьми, які, маючи складну мету, діють у фізичному чи цифровому світі, сприймаючи навколишнє середовище, інтерпретуючи зібрані структуровані чи неструктуровані дані, міркуючи на знаннях, отриманих з цих даних, і обираючи кращі дії, які потрібно здійснити (за попередньо визначеними параметрами) для досягнення поставленої мети.

Системи ШІ також можуть бути розроблені для того, щоб навчитися адаптувати свою поведінку, аналізуючи, як на навколишнє середовище впливають попередні дії»[4].

Окрема увага звертається на ситуації, пов'язані з більш уразливими групами населення, зокрема, дітьми та людьми з обмеженими можливостями, а також на ситуації, які характеризуються асиметрією влади чи інформації, між роботодавцями та працівниками, або між підприємствами та споживачами.

Це говорить про те, що суб'єктний склад правовідносин, в яких використовується штучний інтелект є важливим фактором, який теж потрібно враховувати при формуванні етичних норм для ШІ.

За для безпечного існування ШІ у суспільстві, у жовтні 2022 року Управлінням наукової та технологічної політики Білого дому було сформульовані та опублікувало «Біль про права у сфері штучного інтелекту» [5] який передбачає 5 основних принципів розробки штучного інтелекту:

- Безпечні та ефективні системи.
- Алгоритмічний захист від дискримінації.
- Конфіденційність даних.
- Принцип пояснення цілей використання.
- Людські альтернативи та запасні варіанти.

Отже, проектування надійного штучного інтелекту з урахуванням рекомендації та біллу повинно містити три основних складових:

- Законність діяльності;
- Етичність прийняття рішень;
- Надійність (безпечність) системи.

Як три постулати, ці елементи є невід'ємними та основоположними надійної системи, як з соціального так і з технічного аспекту.

Виходячи з того, що у ШІ неможливі прояви волі, отже «намір» та «необережність» юридично не може бути застосовано, то відповідальність за навімисну чи ненавімисну шкоду повинна бути покладена на творця.

Розглянутою проблемою етичного характеру є негативний вплив на особистість, психічні розлади, деградацію, зміни в увазі, концентрації, втрату деяких когнітивних навичок на фоні зловживання ШІ у повсякденній, науковій чи іншій розумовій діяльності.

Хоча ідея створення ШІ полягає в автоматизації та підвищенні ефективності людської діяльності, стимуляції розумової діяльності та сприянні реалізації здібностей індивідууму натомість отримуємо парадокс, у вигляді мисленої пасивності, меншому задіянні довготривалої пам'яті, розповсюдженню ноофобії (в контексті залежності від гаджетів) та «кліпового мислення» як синдрому сучасного покоління.

Висновки

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що штучний інтелект є неминучим технічним досягненням постіндустріального суспільства.

У багатьох аспектах ШІ витіснив людину, що дає поштовх для пошуку нових галузей людської діяльності, на фоні як безробіття, так і нових наукових досягнень. Етичні проблеми важливі, але перебільшувати їх не варто. Адже свідомість та інтелект не тотожні феномени, існуючі ШІ не спроможні до саморефлексії. Суспільство вкладає багато зусиль у наукові дослідження із створення супер інтелекту. Зловживання яким викликає деградацію деяких прошарків населення. Очевидно, що феномен ШІ як галузь філософсько-соціологічних проблем досить велике поле для досліджень співіснування та еволюції ШІ та «Homo sapiens».

Список використаних джерел:

1. Searle, J. Minds, brains, and programs // Behavioral and Brain Sciences, 1980. – № 3(3). – P. 417-424.
2. Turing A.M. (1950). Computing Machinery and Intelligence. Mind, vol. 49, pp. 433-460.
3. Walsh T. (2017). Android Dreams: The Past, Present and Future of Artificial Intelligence. Hurst & Company, London.
4. High-Level Expert Group on Artificial Intelligence <https://www.aepd.es/sites/default/files/2019-12/ai-definition.pdf>
5. 5 The Blueprint for an AI Bill of Rights <https://www.whitehouse.gov/ostp/ai-bill-of-rights/about-this-document/>

СЕКЦІЯ XXIV. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

CRUCIAL TEACHER'S VALUES FOR THE DEVELOPMENT OF A SUPPORTIVE LEARNING ENVIRONMENT

Nataliia Potapenko

Lecturer

Izmail State University of Humanities, Ukraine

At the current stage of society's development, the need for a socially competent, socially active creative personality, who is able to function effectively in modern conditions and adequately interact in interpersonal relationships, is growing significantly. One of the features affecting the effectiveness of a school teacher is assertiveness, which is the basis of an optimal, constructive way of interpersonal interaction [2, p. 155].

One of the factors that determines the level of self-realization of a teacher is assertiveness, that is, the ability of a person not to depend on external influence and evaluations, to independently regulate his own behavior and be responsible for it, this is the ability to defend his rights confidently and with dignity and without disrespecting the rights of others. Assertiveness is considered as a basic integrative characteristic of a person, which reflects his achievements in the development of relations with other people, which makes it possible to structure his behavior effectively depending on specific conditions and in accordance with the norms accepted in society. Assertive behavior is direct, open, not intended to harm other people [1, p. 502].

Assertiveness is one of the three primary dimensions studied under the rubric of teacher socio-communicative style (the others are responsiveness and versatility), refers to an ability to use effective and appropriate communication in making requests and defending one's position.

In the classroom, assertive teachers demonstrate confidence in speaking and presenting, facilitating class discussions, engaging in effective classroom management, and presenting an overall positive, authoritative image. Teacher assertiveness varies along a continuum from high to low levels of the behavior. When measured in conjunction with responsiveness, a teacher's level of assertiveness provides an overview of communication effectiveness [1, p. 503].

The source of assertiveness of a higher school teacher should be: a sense of professionalism, competence, i.e., when he knows how to make positive changes in communication with students and colleagues, to prevent conflict or to relieve tension.

Therefore, assertive behavior in the communicative social-pedagogical process is the optimal option for a school teacher to communicate with students and colleagues, which leads to the formation of an independent, responsible personality capable of successfully solving educational and psychological-pedagogical problems [3, p. 7].

Academic freedom – autonomy and independence of participants in the educational process during the implementation of pedagogical, scientific-pedagogical, scientific and/or innovative activities, which are carried out on the principles of freedom of speech, thought and creativity, dissemination of knowledge and information, free publication and use of the results of scientific research, taking into account restrictions established by law [3, p. 8].

Academic freedom means that teachers are given the right to choose the most effective methods of teaching and research. This opens up the opportunity for teachers not only to choose educational materials, but also to organize classes in such a way that they best meet the needs and interests of students. In addition, this freedom increases the level of creativity of teachers, allowing them to develop innovative approaches to teaching.

Academic freedom refers to the right of teachers to teach what they want in their classrooms. This concept originated in German universities during the nineteenth century for the purpose of allowing professors to teach subjects they considered educationally appropriate. In today's elementary and secondary schools, academic freedom is limited due to the recognition that children are impressionable and could be affected by certain subject matters, based upon the children's age, experience, and readiness to understand the subject [4, p. 119].

If you are in the field of education you would be very familiar with the term academic freedom. It was designed to give teachers the freedom to differ in their ideology, in their thought process and to challenge the existing wisdom without fear of persecutions by administrators and repercussions on their careers.

Over time, teachers started falling from grace and their credibility started to be questioned by one and all. To some extent we can blame the high level of governmental interference in educational institution as being the driver for this shift. But the teachers themselves have to take some of the blame for drifting away from their mission as teachers [1, p. 508].

The academic freedom of the teacher originated in medieval universities, where scholars and teachers had relative independence in conducting research and teaching. This practice helped to stimulate innovation and knowledge development.

A teacher's academic freedom remains relevant due to the transitory nature of knowledge in the digital age, where teachers must adapt to change and develop skills that promote critical thinking and creativity [2, p. 160].

Despite the importance of academic freedom, there are challenges that can affect its realization. Political pressure can affect the teacher's independence. Financial constraints can make it difficult to implement new techniques and innovations. Constant changes in requirements and curricula may require adaptation and limit in-depth research.

Assertiveness and teacher's academic freedom are one of the most valuable foundations in the modern educational process. They are not just notions, but also concepts that have to be implemented in every lesson and at every stage of learning. These value orientations give the teacher the opportunity to be a creator, researcher and inspiration for his students.

References:

1. Carstensen, B., & Klusmann, U. (2020). Assertiveness and adaptation: Prospective Teachers' Social Competence Development and its significance for occupational well-being. *British Journal of Educational Psychology*, 91(1), 500– 526. <https://doi.org/10.1111/bjep.12377>
2. Teven, J. J. (2001). The relationships among teacher characteristics and perceived caring. *Communication Education*, 50, 159–169.
3. Peneva, I., & Mavrodiev, S. (2013). A Historical Approach to Assertiveness. *Psychological Thought*, 6, 3-26.
4. Ames, D. (2009). Pushing up to a Point: Assertiveness and Affectiveness in Leadership and Interpersonal Dynamics. *Research in Organizational Behavior*, 29, 111-133.

EXPLORING THE EFFECTIVENESS OF THE STORYLINE APPROACH IN ESL CLASSROOM

Olena Pysarchyk

ORCID ID: 0000-0001-6354-9381

Lecturer at the Department of English for Engineering № 2

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute" Ukraine

Oksana Korbut

ORCID ID: 0000-0001-6671-3925

Senior lecturer at the Department of English for Engineering № 2

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute" Ukraine

Within the context of English as a Second Language (ESL) learning, there always seems to be a need for new and effective teaching strategies. It is crucial than ever to look out for cutting-edge methods that encourage engagement and adapt to the changing conditions of language learning. The storyline approach focuses on narrative-focused learning and has gained popularity due to how it helps language acquisition. The paper examines the effectiveness of the storyline approach in the educational process and considers its effects on language learning outcomes and the involvement of students. The research aims to understand the impact of the storyline approach, as well as its effectiveness compared to widely used ESL methods with the focus on ESL. Over the years, ESL teaching techniques have been continually evolving, varying from standard methods to task-based and communicative approaches, with a primary focus on meaningful communication and student engagement in the language acquisition process. This change gave the storyline approach the prospect for further development. A review of the literature was conducted to allow us to get a complete understanding of the storytelling approach and its value for language learners. Creswell J. (1997) highlights the way the narrative approach engages students, facilitates cooperation, and integrates a variety of subjects into a relevant, real-world context. Ahlquist S. (2012) recognizes the value of the storyline approach, pointing out how collaboration in groups connects theoretical and practical content. Researchers such as S. Ahlquist, S., & Lugossy, R. (2019) advocate for the storyline approach and the effective use of stories to help develop communicative language skills. Others, such as Mitchell, P., & McNaughton, M.J. (2016), address the use of storyline in foreign language learning process, focusing on its application in various contexts and its role in task-based language learning. Similarly, Kocher (2020) offers a theoretical basis and practical insights into the storyline approach, along with considerable suggestions for its use in ESL classes.

According to Ahlquist (2011) storyline approach is well-known in first-language contexts but is less popular in second language education, and recognizes its ability to promote language development, identifying the specific key features that contribute to its effectiveness [4]. The main components of the storyline approach which significantly influence its effectiveness include artwork, variety, imagination and made-up story. Ahlquist (2011) outlines the advantages of the storyline approach lie in its ability to offer a comprehensive language learning experience within an interesting and meaningful context. This approach also underscores the engagement 'in tasks that simulate real-world English usage and allow for the expression of creative talents' [4]. Insights into the effectiveness of the storyline approach are offered by Kocher's (2020) research, which also argues that experiential learning with storyline tasks can contribute to motivated, learner-centered, and

efficient educational practices, managing the difficulties faced by students in applying their theoretical knowledge of the language in the classroom [6]. Kocher (2020) presents a storyline approach as a valuable tool for the development of practical skills and overcoming traditional teaching methods, coinciding with 'motivational theories, constructivist approaches, task-based language learning, learner autonomy, action-based learning, and multiple intelligences' [6].

To understand the experiences and perspectives of the participants, this study incorporated qualitative and quantitative data collection techniques to explore the effectiveness of the storyline approach in ESL classrooms. The survey was conducted to collect information regarding participants' perceptions of the storyline's influence on their learning experiences and their involvement in storyline activities. With the aim to assess acquaintance with the Storyline approach of university students and gather insights into their experiences and perceptions regarding its effectiveness in ESL classrooms, a survey was conducted. The participants in the survey were technical students at Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute in Ukraine studying English for Specific Purposes. The procedure for this survey involved a series of questions aimed at gathering insights from the participants regarding their experiences and perspectives on the storyline approach in the context of language learning. The survey included questions addressing specific aspects of the storyline method, including student's familiarity with this strategy, their participation in storyline activities, the impact on their engagement and learning, and their opinions on the educational benefits of group work using the storyline approach. The responses were collected and analysed to understand the participants' views on storyline effectiveness in education and to identify common trends in their learning experiences. The participants provided invaluable insights into their experiences with the storyline approach and its impact on their learning experiences in an ESL context. A significant majority of respondents reported that they were barely familiar with the storyline approach. However, the promising perspective is that those who are familiar with the storyline concept participated in storyline activities before. Their experiences ranged from engaging in group discussions to entertaining games and simulations that helped them better understand vocabulary. Additionally, most participants reported feeling more engaged in the language learning process when the lessons incorporated a storyline, highlighting the motivating benefits associated with this method. As important aspects influencing their involvement, participants mentioned 'playfulness', 'encouraging creativity', and 'avoiding boredom'. Moreover, more than half of the participants expressed their convictions that the storyline approach facilitates the more practical application of language and other skills, highlighting its potential for practical skill application. Regarding the benefits, respondents pointed out the development of teamwork skills, creative thinking, and a better understanding of individual roles as advantages of group work. Along with that, the participants indicated that working in a group could lead to better information retaining, and stronger communication and interpersonal skills. Although many respondents had no experience with storyline activities outside of language classes, the positive feedback from those who had indicated that there is an open possibility for multidisciplinary applications for these activities. With a focus on the storyline approach's power to produce real-world experiences and the relevance to the lesson topic, participants indicated a need for additional storyline projects. In general, the survey results offer an understanding of the effectiveness of the storyline approach in ESL classrooms, showing that participants were highly engaged, used their language skills, and expressed an interest in further learning experiences. These results build the foundation for a deeper investigation of the effects of the storyline approach on language learning outcomes and can help ESL teachers develop their lesson plans.

In conclusion, this study focused on the effectiveness of the storyline approach in ESL classrooms and discovered specified advantages for students' motivation, engagement, and application of practical skills. This study, supported by a complete literature review, implies that the storytelling approach has the potential to be a fascinating and efficient strategy in language education. The supportive feedback from the survey participants underscores the importance of enjoyment, creativity, and relevance to everyday life in the language learning process. These results suggest that the storyline approach can be a valuable addition to ESL methods of teaching, offering students an exciting and enjoyable educational experience. Overall, the study underlines the positive impact of the storyline approach in ESL education on the learning outcomes and learning environment, providing insights for language teachers aiming to improve language learning experiences.

References:

1. Ahlquist, S. (2012). 'Storyline': a task-based approach for the young learner classroom. *ELT Journal*, 67(1), 41–51. <https://doi.org/10.1093/elt/ccs052>
2. Ahlquist, S. (2018). The Storyline approach: promoting learning through cooperation in the second language classroom. In *Learning to Learn Together* (pp. 36–50). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315619781-5>
3. Ahlquist, S., & Lugossy, R. (2019). *Stories and Storyline*. Independently published.
4. Ahlquist, S. I. (2011). *The impact of the storyline approach on the young language learner classroom: a case study in Sweden* [Thesis, University of Leicester]. <http://hdl.handle.net/2381/10047>
5. Creswell, J. (1997). *Creating worlds, constructing meaning: The Scottish storyline method*. Heinemann.
6. Kocher, D. (2020). Chapter 7 Storyline: Why? What? How? The Storyline Approach in Teacher Education (TEFL). In K. Høeg Karlsen & M. Häggström (Eds.), *Teaching Through Stories. Renewing the Scottish Storyline Approach in Teacher Education* (pp. 167-180). Waxmann. doi.org/10.31244/9783830989868
7. Mitchell, P., & McNaughton, M.J. (2016). *Storyline: A Creative Approach to Learning and Teaching*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
8. Orehag, J. (2017). *Space Adventure: The Storyline Method and Young English Language Learners' Motivation* [Thesis, Högskolan i Gävle, Avdelningen för humaniora]. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hig:diva-24053>

LANGUAGE LEARNING FOR SPECIFIC PURPOSES (LSP) IN TECHNICAL EDUCATION: ADDRESSING UNIQUE LANGUAGE NEEDS

Svitlana Kochergina

Candidate of Philology,

Associate Professor of the Department of Linguistics and Humanities,

LLC "Technical University "Metinvest Polytechnica", Ukraine

Olena Khoroshailo

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Linguistics and Humanities

LLC "Technical University "Metinvest Polytechnica", Ukraine

In this paper, we discuss the importance of Language for Specific Purposes (LSP) in higher technical education, highlight the unique language needs of these students, and argue that addressing these needs can significantly enhance their learning experience.

The English language skills needed by these students differ significantly from those required by students of other disciplines. Technical students must be able to comprehend and communicate complex concepts related to their field of study. They need to understand specialized terminology, technical jargon, and academic discourse that is specific to their area of interest.

For example, engineering students may need to read research papers on structural analysis or write reports on their experiments. Similarly, computer science students may require English language skills to understand programming languages or participate in group discussions on software development. The ability to use English effectively in these contexts is crucial for their academic success and future careers.

Language Learning for Specific Purposes (LSP) is an educational approach that tailors language instruction to the specific needs and interests of learners within a particular field or discipline. In the context of technical education, LSP becomes a powerful tool for addressing the distinctive language requirements of students pursuing studies in science, technology, engineering, and mathematics (STEM) fields. This exploration delves into the principles and applications of LSP in technical education, emphasizing how these approaches effectively cater to the unique language needs of technical students.

Addressing the unique language needs of technical students through LSP programs can have several positive outcomes.

Firstly, it enhances student motivation. Students are more likely to be motivated to learn when they perceive the content as relevant and useful to their goals. By incorporating technical content into language learning activities, LSP programs provide students with opportunities to practice using English in authentic situations that are directly linked to their field of study. This not only makes the learning process more engaging but also helps students see the immediate value of their efforts.

Secondly, LSP programs help develop students' cognitive skills. Technical subjects often involve problem-solving, critical thinking, and analytical reasoning. When students engage with technical content in a language they are still learning, they are required to think more deeply about the subject matter. This cognitive effort strengthens their understanding of the concepts and helps them develop higher-order thinking skills. Moreover, LSP programs encourage students to use English as a tool for learning, enabling them to become more autonomous learners.

Thirdly, LSP programs facilitate better integration into the academic community. Technical students often collaborate with peers on projects, participate in group discussions, or present their work at conferences. These activities require effective communication and interaction with others. By providing opportunities for students to practice these skills, LSP programs help them become more confident and proficient in using English in academic settings. This, in turn, enables them to actively engage with their peers and professors, leading to a more fulfilling learning experience.

Finally, LSP programs prepare students for the demands of the workplace. In today's globalized world, technical professionals are expected to communicate effectively with colleagues, clients, and partners from diverse linguistic and cultural backgrounds. By equipping students with the necessary language skills, LSP programs enhance their employability and increase their chances of success in their chosen careers.

To be effective, LSP programs should be designed keeping in mind the specific needs of technical students. Here are some key considerations:

Content Selection: The program should include authentic materials that mirror the types of texts students will encounter in their academic and professional lives. These could include research articles, technical reports, manuals, and presentations. The content should be relevant, up-to-date, and aligned with the students' field of study.

Language Skills Development: The program should provide opportunities for students to develop the four major language skills - reading, writing, listening, and speaking. For example, students may be asked to read and summarize a research paper, write a technical report, listen to a lecture and take notes, or participate in a group discussion. The focus should be on developing both receptive and productive skills.

Vocabulary and Terminology: Technical subjects often have a large and specialized vocabulary. LSP programs should help students build their technical vocabulary and develop strategies for understanding unfamiliar terms. This could include activities such as word lists, glossaries, context-based exercises, and the use of online resources.

Academic Skills: The program should also help students develop specific academic skills that are relevant to their field of study. For example, they may need to learn how to cite sources, write abstracts, or present their research findings. Providing guidance on these skills can significantly enhance students' ability to participate in academic discourse.

Despite its effectiveness, challenges in implementing LSP in technical education may include the need for specialized instructors and ongoing adaptation to industry changes. Future directions involve the integration of technology, such as virtual reality simulations, to further enhance authentic language experiences for technical students.

In conclusion, LSP in technical education stands as a tailored and effective approach to language instruction, ensuring that technical students not only master the language of their field but also develop the communication skills necessary for success in their future professional endeavours.

LSP programs play a crucial role in supporting the language needs of students of technical specialties. By addressing these unique needs, these programs can significantly enhance student motivation, learning outcomes, and employability. It is therefore important for higher education institutions to recognize the value of LSP and incorporate it into their language curricula.

USE OF PEDAGOGICAL APPROACHES AND CHANGE THEORIES FOR TEACHING VULNERABLE STUDENTS DURING THE WAR

Batryn Natalia

Cand.Phil.Sc., Associate Professor

West Ukrainian National University, Ukraine

Nowadays, there is a growing need worldwide for competent professionals. Skilled experts in a variety of industries are more crucial than ever in our country due to Russia's war against Ukraine. Thus, to impart professional traits to the next generation of learners, educators investigate the most effective pedagogical methods to help students apply their knowledge and skills in a variety of challenging situations. The problem is that instructors are unsure of the specific difficulties they would encounter after the war. As a result, the purpose of this work is to motivate teachers to research effective pedagogical approaches and look into ways to adapt and apply them in the classroom. The use of successful pedagogical strategies to teach and assist students in honing their abilities and skills has already received attention in research. Educators should be aware of the advantages and disadvantages of innovative pedagogical practices, as well as the most recent research on them, to employ a multiplicity of approaches to minimize the impact of the war on learning.

Despite the rise of a number of different pedagogical approaches and methods including problem-based, team-based, art-based, or service learning, many programs still rely on textbooks and classroom discussions. The read-discuss-apply approach, which is commonly used, has long faced criticism for providing insufficient experiential, contextual, and procedural knowledge acquisition. Discussions concerning active learning pedagogy in higher education are based on a constructivist learning paradigm, which emphasizes students' active engagement. However, teachers in Ukraine confront greater difficulties in creating programs for their students during the war. Besides, it is important to pay closer attention to the fact that because of the war, all Ukrainian students became more vulnerable. The researchers emphasize that the need to support vulnerable populations facing crises has grown dramatically after COVID-19. Thus, the war added to the understanding that all Ukrainian students belong to the vulnerable group. A vulnerable student is, in general, defined as a young person who needs additional support with their education. It is a general phrase that includes a variety of individuals. When we talk about young people and vulnerability, we mean those who are more exposed to risks than their peers. When it comes to deprivation (food, education, and parental care), neglect, or violence, they may be particularly vulnerable. War made Ukrainian students to be twice-vulnerable. Moreover, the university faculty belongs to a vulnerable population as well.

The active war phase changed the life of our country including education. The universities come across many changes that negatively influence the educational process. Thus, it is critical to change this process and make it more effective considering all the circumstances we face now. The change theories can assist in this process. The three stages in Lewin's change model – *unfreeze, change, freeze* – can help educators raise their awareness of the importance of change and start the process of creating new approaches to use in the classrooms. By following this change model, educators can reduce the risk of failure, guarantee a more successful implementation, and achieve some desired results [1].

Another change theory is famous as the ADKAR Model (awareness, desire, knowledge, ability, and reinforcement). Created by Jeffrey Hiatt, ADKAR has five main objectives, which emphasize the importance of individual involvement and support from leaders in the organization:

- Awareness: leading people to see the need for change
- Desire: instilling the desire for change
- Knowledge: providing with the information or skills they need to achieve change
- Ability: applying knowledge and skills to bring about change
- Reinforcement: making sure that people continue to use the new methods [2].

The theory helps to raise awareness of the importance of motivation (desire), knowledge, and ability during the change process.

Furthermore, it is critical to recognize that educators are members of a twice vulnerable group too. It is necessary to recognize this fact and accept responsibility for establishing a productive learning environment that benefits both educators and students. Often people do not recognize that they have problems. This occurs when people get stuck on the *Ignorance-Blockage-Inaction* cycle. They do not accept that there is an issue and so do not see the need for change. Thus, the *Ignorance-Blockage-Inaction* cycle must be changed into the *Awareness-Acceptance-Change* cycle. The Johari technique was designed by psychologists Joseph Luft and Harrington Ingham to help people explore their insight into their relationship with themselves and others. These four quadrants (open area, hidden area, blind area, and unknown area) are known as the Johari Window, a tool to promote self-discovery, self-disclosure, and feedback that are the building blocks of awareness and relationships [4].

In general, the change theories encourage to implementation of changes. Effective teaching strategies can help involve students fully in the learning process, increasing their interest and motivation. The majority of schools abroad, for instance, continue to effectively use the case study method. The use of collaborative role-play design in the development of negotiation abilities was examined by Germain-Thomas et al. [4]. Vizeshfir et al. (2019) stated that roleplaying resulted in the learners' enthusiasm and motivation, as well as the development of communication skills and active listening [5, p. 175]. A role-playing exercise's effectiveness in examining the idea of sustainable development was assessed by Blanchard and Buchs [6]. Guillaume and Apodaca [7], also looked at the use of role-playing in classroom conflicts.

Team-based learning was examined by Chauldry (2023), Grobler and Flotman (2021), Brittain et al (2021), and Alizadeh et al (2017) [8, 9, 10, 11]. The method's advantages and disadvantages were examined by the writers. The benefits of service learning have also been studied by numerous researchers [12, 13]. According to Morgan, "Service is a powerful tool for students to develop their leadership skills." [14, p. 926]. Volunteering, mentoring other students, and working on group projects with other students are all linked to improved leadership abilities.

Thus, the phrase "knowledge is power" takes on the particular meaning during the war. Ukraine will soon have a huge need for skilled experts to assist in reconstructing our Motherland following our triumph over the occupiers. Effective teaching is a priority for educators because we need a smart future generation to improve our country together with the knowledge we acquire.

References:

1. Burnes, B. (2020). The Origins of Lewin's Three-Step Model of Change. *The Journal of Applied Behavioral Science*, 56(1), 32-59. <https://doi.org/10.1177/0021886319892685>

2. Ramadian Ariestyadi, Tatang A. Taufik (2020). Change management strategy with ADKAR model in e-catalogue system implementation. The 2nd International Conference on Management of Technology, Innovation, and Project. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/359657168_change_management_strategy_with_a_dkar_model_in_e-catalogue_system_implementation
3. Swart J. (2020). The Johari Window as a Coaching Tool to Create Awareness. DOI:10.13140/RG.2.2.31350.27203 Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/365374732_The_Johari_Window_as_a_Coaching_Tool_to_Create_Awareness
4. Germain-Thomas P., Lafarge C., Sidibe D. (2019). Collaborative role-play design: Teaching negotiation through a novel Student–Business partnership. *Negotiation Journal*, 35(3), 387-402. URL: doi: <http://dx.doi.org.library.capella.edu/10.1111/nej.12296> (дата звернення: 02.07.2021).
5. Vizeshfir F., Zare M., Keshtkaran Z. (2019). Role-play versus lecture methods in community health volunteers. *Nurse Education Today*, 79, 175-179. URL: <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2019.05.028> (дата звернення: 02.07.2021).
6. Blanchard O., Buchs, A. (2015). Clarifying sustainable development concepts through role-play. *Simulation & Gaming*, 46(6), 697-712. URL: <https://doi.org/10.1177/1046878114564508> (дата звернення: 09.07.2021).
7. Guillaume R.O., Apodaca E.C. (2020). Strategy: Debate with role play. *The Journal of Faculty Development*, 34(3), 86.
8. Chaudhry, A. (2023). Leadership, Diversity, and Academic Performance: An Investigation of Team-Based Learning. *Journal of Education for Business*, 98(1), 9–16. <https://doi-org.ezproxy.snhu.edu/10.1080/08832323.2021.2009754>
9. Grobler, A., & Flotman, A.-P. (2021). Servant leadership, team-based learning and hope and optimism: A sectoral comparative study. *South African journal of business management*, 52(1). <https://doi-org.ezproxy.snhu.edu/10.4102/sajbm.v52i1.2444>
10. Jamieson, M. V., Lefsrud, L. M., Sattari, F., & Donald, J. R. (2021). Sustainable leadership and management of complex engineering systems: A team based structured case study approach. *Education for Chemical Engineers*, 35, 37–46. <https://doi-org.ezproxy.snhu.edu/10.1016/j.ece.2020.11.008>
11. Alizadeh, M., Mirzazadeh, A., Parmelee, D. X., Peyton, E., Janani, L., Hassanzadeh, G., & Nedjat, S. (2017). Uncover it, students would learn leadership from Team-Based Learning (TBL): The effect of guided reflection and feedback. *Medical Teacher*, 39(4), 395–401. <https://doi-org.ezproxy.snhu.edu/10.1080/0142159X.2017.1293237>
12. Wenyu Chai, Shek, D. T. L., Lee, B., & Meng Xie. (2020). Impact of service leadership education on university students in Hong Kong. *International Journal of Child & Adolescent Health*, 13(2), 113–124.
13. Bandyopadhyay, K. R., Das, K., & Mahajan, R. (2022). Addressing diversity, equity and inclusion (DEI) through service learning in management education: insights from India. *International Journal of Educational Management*, 36(4), 470–494. <https://doi-org.ezproxy.snhu.edu/10.1108/IJEM-08-2021-0327>
14. Morgan, R. B. (2016). Developing Skills of Leadership through Service Learning: Alice's Adventures in Wonderland and a Path to Effective Leadership. *Tennessee Law Review*, 83(3), 915–930.

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ПРОЄКТНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Козленко Володимир Григорович

кандидат юридичних наук, керуючий партнер

Мережі приватних шкіл «Креативна міжнародна дитяча школа», м. Київ, Україна

Проблема формування проєктної культури є актуальною для системи освіти, оскільки вона, за своєю суттю, прогресивна, практикоорієнтована, культуровідповідна і сприяє становленню суб'єктів освітнього процесу. Модернізація системи професійної підготовки майбутніх педагогів у закладі вищої освіти передбачає нове бачення розвитку особистості студента, тому володіння проєктним процесом є ознакою сучасної культури фахівця.

На думку Л. Бережної, «проєктна культура виражається в проєктній діяльності й проєктному мисленні та втілена в мистецтві планування, винаходу, перетворення світу на підґрунті заздалегідь продуманих проєктів» [1].

Крім того, ми поділяємо думку Л. Бережної про те, що «процес формування проєктної культури має бути направлений на створення інноваційного середовища в навчальному закладі, тобто, створення умов для постійного пошуку, оновлення засобів професійної діяльності. Динаміка цього процесу може бути забезпечена лише тоді, коли проєктна культура функціонуватиме в педагогічному досвіді вчителя систематично» [1].

На думку Н. Тарнавської: «проєктна культура педагога являє собою інтегративну професійно значущу якість, що виражає здатність до проєктування та реалізації педагогічних проєктів» [3].

На нашу думку, проєктна культура педагога – це комплекс цінностей, переконань, підходів, умінь та ставлення викладача до проєктної діяльності під час реалізації освітнього процесу. По суті, проєктна культура в педагогіці визначає, як вчитель сприймає, осмислює та реалізовує проєктну методологію в своїй професійній діяльності, спрямованої на підвищення якості навчання та стимулювання активності учнів під час занять.

Узагальнюючи вищевикладене, ми визначили сутнісні характеристики проєктної культури педагога:

- проєктна культура є складовою професійної культури педагога;
- проєктна культура завжди пов'язана з активною діяльністю, що реалізується в проєктних способах перетворення дійсності (планування, винахід, прогнозування, реалізація, виготовлення, випробування тощо);
- проєктна культура є специфічною характеристикою особистості, що визначає її здатність до здійснення професійної діяльності;
- проєктна культура являє собою систему цінностей, що дозволяє педагогу орієнтуватися в просторі проєктної діяльності і виявляти актуальні пріоритети для себе як для фахівця зокрема і для суспільства як для замовника в цілому.

Досліджуючи особливості формування проєктної культури майбутніх учителів початкової школи О. Мондич пропонує такі етапи формування проєктної культури:

Перший етап – мотиваційно-рефлексійний. Відбувається усвідомлення студентом особливостей та цілей педагогічної діяльності, створення моделей спілкування. За допомогою педагогічних стимулів активізуються мотиви навчання. Виконуючи цю мету, викладачі використовують на заняттях з педагогіки приклади з

власного досвіду, досвіду відомих педагогів, нестандартні педагогічні ситуації на уроках у школі, акцентують увагу майбутніх вчителів на практичній значущості теоретичного матеріалу занять.

Другий етап – це основні контури власного індивідуального проекту педагогічної діяльності. Теоретичні знання на цьому етапі слід розглядати як основу майбутньої практичної діяльності. Вони повинні мати практичну спрямованість та вільний вибір самовираження на практичних заняттях. Викладач орієнтує самостійну роботу студентів на пошукове спрямування. Це індивідуальна робота з елементами проектування. Наприклад, опис педагогічної проблеми, обробка наукової літератури та інше. Поступово така індивідуальна творча робота ускладнюється елементами абстрагування, набуває проблемного прогностичного характеру.

Третій етап підготовки майбутнього вчителя початкової школи це самовираження дослідника, вибір методу, проектування своєї педагогічної технології. Студент вибирає самостійно як методи, так і строки виконання роботи, орієнтуючись на загальний термін виконання [2].

У структурі проектної культури ми виокремлюємо аксіологічний, проектно-діяльнісний та особистісно-творчий компоненти.

Аксіологічний компонент розкриває проектну культуру педагога з позиції володіння сукупністю життєвих та професійних цінностей. Цінності – соціальні визначення об'єктів навколишнього світу, що виявляють їх позитивне або негативне значення для людини і суспільства. Щодо проектної культури цінності – це те, без чого проектна діяльність педагога позбавлена виховного сенсу. Для педагога такими цінностями виступають переконання щодо мотивів та цілей проектної діяльності, прагнення успіху, орієнтація на високе якість виконання.

Проектно-діяльнісний компонент розкриває шляхи здійснення проектної діяльності педагога. Володіння педагогом системою способів та прийомів, що становлять основу його предметної діяльності, є одним із показників рівня його професійної культури в цілому. Проектна діяльність для педагога є основоположною у його професійній кар'єрі. Впевнене володіння прийомами даної діяльності визначає рівень успішності майбутнього педагога у реалізації своїх професійних та особистісних намірів. Для педагога в якості проектних важливо оволодіти такими діями, як планування, генерація ідей, реалізація задуманого, прогнозування, педагогічне проектування тощо.

Особистісно-творчий компонент розкриває проектну культуру майбутнього педагога як специфічний спосіб реалізації індивідуальних особливостей (якостей) людини, що дозволяють їй здійснювати творчу проектну діяльність, що виявляється у варіативності, винахідливості, вмінні генерувати ідеї, сміливості, ініціативності, нетрадиційності рішень тощо.

Список використаних джерел:

1. Бережна Л. Проектна культура як основний спосіб реалізації інноваційної педагогічної діяльності. *Теорія та методика управління освітою*. 2010. № 3. С. 2–4. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_3/2.pdf.
2. Мондич О. В. Формування предметної компетентності майбутніх вчителів початкових класів у процесі вивчення анатомії і фізіології. *Освітологічний дискурс*. 2016. № 2. С. 125–136. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2016_2_14.
3. Тарнавська Н. П. Формування проектної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва як педагогічна проблема. *Педагогічний дискурс*, 2013. Вип. 15. С. 591–596.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ПРИ КОРИСТУВАННІ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ

Масюк Георгій Ігорович

вчитель інформатики

Харківський Каразінський ліцей, Україна

Науковий керівник: Масюк Олена Маратівна

ORCID ID: 0000-0002-8353-6091

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики вивчення

природничо-математичних дисциплін у дошкільній,

початковій і спеціальній освіті

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна

Питання дотримання академічної доброчесності посідають наразі чільне місце серед інших проблем в процесі реформування системи освіти. Зрозуміло, що це пов'язано з прагненням нашого суспільства побудувати відкрите демократичне суспільство з високим ступенем довіри до освіти і науки [2].

Академічна доброчесність передбачає, що всі учасники освітнього процесу дотримуються високих етичних стандартів у своїх дослідженнях, навчанні та оцінюванні. І тут на шляху дотримання академічної доброчесності виникають ризики плагиату. Plagiarism - це використання чужого тексту або ідей без належного цитування. Інші форми академічного обману включають списування, маніпулювання результатами досліджень та використання спеціальних програм для написання наукових робіт.

Як зазначає О. Харитонova, існує декілька загроз на шляху побудови доброчесного освітнього і наукового процесу:

по-перше, це зміна правосвідомості, сприйняття на глибинному, підсвідомому рівні тих цінностей, які є підґрунтям академічної доброчесності: чесність, довіра, справедливість, повага, відповідальність, мужність;

по-друге, це практично безмежні можливості отримання інформації, з подальшим її використанням, які дає інформаційне суспільство [2].

В останні роки зростає питома вага використання штучного інтелекту у всіх сферах діяльності людини, зокрема в освітній і науковій сферах. Зростання можливостей штучного інтелекту (AI) призвело до нових викликів і можливостей у сфері академічної доброчесності.

Поняття «AI-plagiarism» знаходиться на стадії уточнення і вивчення конкретних випадків та тенденцій. Так, Gillard & Rorabaugh (2023), Khalil & Er (2023) описали деякі зловживання в сфері освіти. Чат-боти з генеративним AI, такі як ChatGPT, Bard і Bedrock, дозволяють «неправильно приписувати соавторство» [3]. Студенти легко створювали текст, який може бути поданий ними як їхня власна робота. Проблема списування є частиною життя студентів, хоча, у свою чергу, вони також регулярно взаємодіють з системами виявлення плагиату в контексті написання наукових робіт, здачі іспитів.

Поряд з цим штучний інтелект може бути використаний й для боротьби з академічною недоброчесністю. Дослідженням використання системи штучного інтелекту для виявлення плагиату та інших форм академічного обману займається дедалі більше вчених та дослідників. Це такі закордонні науковці, як Keyser & Doyle

(2020), Floridi (2023), Jimenez (2023), Crawford, Cowling, & Allen (2023), Leatham (2023), Ryznar (2023) та ін. Серед українських вчених слід відзначити С. Горчинського, О. Козак, І. Мамаєва, В. Коваленко, Н. Тарасенко, С. Толочко та ін. Автори зазначають, що системи виявлення плагіату, засновані на AI, можуть бути більш ефективними, ніж традиційні технології. Штучний інтелект може виявляти плагіат з точністю до 90%.

Визначають декілька способів використання штучного інтелекту для виявлення плагіату, а саме:

1) нанесення водяних знаків на матеріали, створені за допомогою ChatGPT, що дозволяє їх ідентифікувати (Eysenbach (2023), (Darlington (2023)));

2) використання самого ChatGPT для ідентифікації матеріалів ChatGPT за допомогою різних методів для перевірки походження самого контенту, а потім перевірка на схожість (Khalil & Er (2023)). Мова іде про порівняння тексту наукової роботи з базою даних відомих джерел. Цей метод називається статистичним виявленням плагіату. Якщо подібність перевищує певний пороговий рівень, то це може бути ознакою плагіату;

3) виявлення того, чи є письмовий текст машинно-згенерованим чи ні (наприклад, GPTZero) – мовна модель системи штучного інтелекту може передбачати наступне слово у тексті. Виявлення плагіату спрямоване на порівняння конкретного документу з матеріалами ChatGPT (Bowman (2023); Gillard & Rorabaugh (2023)). Цей метод називається лінгвістичним виявленням плагіату. Лінгвістичні методи використовують статистичні методи для порівняння стилю письма наукової роботи зі стилем письма інших відомих джерел. Якщо стилі письма схожі, то це може бути ознакою плагіату;

4) дотримання вимоги зберігати кожен версію документа, що дозволить спостерігати еволюцію документа, порівнювати зміни в ньому, виявляти шаблони і «втручання» в різні редакції тексту системи штучного інтелекту, наприклад, ChatGPT;

5) встановлення певних обмежень для контенту, створеного ChatGPT: дозволити цитування ChatGPT або Bard як «соавторів» наукового дослідження (Anderson (2023));

6) зробити використання AI прозорим, тобто очевидним і відкритим. Наприклад, запропонувати студентам на етапі виконання завдання порівняти свою роботу безпосередньо в ChatGPT або в інших системах штучного інтелекту [3].

Щоб захистити права на інтелектуальну власність, штучний інтелект може допомогти вжити ряд заходів, а саме: додати позначку авторського права або інші маркувальні знаки до контенту; використати системи контролю доступу; вимагати припинити використання свого контенту, якщо воно було здійснене без дозволу власника; встановити ліцензійні угоди, які дозволяють іншим користувачам використовувати їхній контент з певними умовами тощо [1].

Отже, можливості і потужності штучного інтелекту вражають. Він є перспективним інструментом для забезпечення академічної доброчесності здобувачів освіти та науковців. Штучний Інтелект може виявляти плагіат та інші форми академічного обману з високою точністю, однак Штучний Інтелект не може замінити людської експертизи.

Список використаних джерел:

1. Водянка Л.Д. & Бечко А. М. (2023) Розвиток цифрових технологій та питання захисту інтелектуальної власності. *Challenges in Science of Nowadays: priceedings of the 11th International Scientific a3nd Practical Conference. Information and web technologies.* (May 26-28, 2023). Washington, USA. (156) p.555-557. Вилучено з: <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>.

2. Харитонova O. I. (2023) Академічна доброчесність і виклики інформаційного суспільства. *Академічна доброчесність: правові проблеми*: матеріали Всеукраїнського круглого столу (26 травня 2023р.). Одеса, 2023. С. 5-9. Вилучено з: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/25950>.
3. Oravec J. (2023) Artificial Intelligence Implications for Academic Cheating: Expanding the Dimensions of Responsible Human-AI Collaboration with ChatGPT and Bard. *Jl. of Interactive Learning Research*, 34(2), p. 213-237. Вилучено з: <https://philarchive.org/archive/ORAAII>.
4. Taranukha V. (2021) Survey on Plagiarism Challenges. *Information technology and implementation* (IT&I-2022). November 30-December 2. Kyiv, Ukraine. Вилучено з: https://ceur-ws.org/Vol-3347/Paper_9.pdf

ІНТЕЛЕКТ-КАРТА ЯК ЗАСІБ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ ТА ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ ЗВО

Задільська Галина Миколаївна

канд. філол. наук,

доц. кафедри практики англійської мови і методики її навчання

Дрогобицький державний педагогічний

університет імені Івана Франка, Україна

Ідея розробки та впровадження інтелект карт належить Тоні Б'юзену. Він ставив собі за мету максимально задіяти потенціал головного мозку людини, власне пам'яті та сприйняття для того, щоб запам'ятовувати велику кількість інформації та вирішувати різноманітні завдання. Поступово, концепт використання інтелект карт в освітній діяльності набув широкої популярності.

Серед різноманітних методів, методик, технологій та моделей виконання особливе місце займає наочність. Завдяки візуалізації навчального матеріалу з'являється можливість більш детального вивчення найбільш важливих змістовних понять, розуміння ієрархії співвідношення у змісті проблематики.

Важливу роль відіграє пам'ять, запам'ятовування та відтворення даних.

Варто враховувати, що пам'ять людини має певну специфіку запам'ятовування та відтворення інформації:

- 1) від почутого людина в середньому запам'ятовує 15-20%;
- 2) від побаченого – майже 30% [2–258].

При одночасному пред'явленні візуального й аудіального стимулів, – коли ми щось показуємо та коментуємо – в пам'яті відбивається близько 70% інформації. У ситуації обговорення, наочності та активного слухання сприймається та запам'ятовується понад 90% інформації. Адже відбувається збалансованість в діяльності півкуль головного мозку [2–63].

У контексті впровадження різноманітних технологій для активізації діяльності студентів особливої ролі набуває використання інтелект-карт, які можуть бути використані в різноманітних дисциплінах задля найкращого вивчення та запам'ятовування освітньої інформації.

Досліджуючи зміст поняття та історичну сутність становлення технології «інтелект карти» варто звернутися до ідеї Тоні Б'юзена. Учений у 70-х роках ХХ століття, замислившись над особливостями світогляду та сприйняттям дійсності видатними вченими – Альбертом Ейнштейном, Ісааком Ньютоном, Марією Склодовською-Кюрі та іншими, – орієнтувався на всебічне охоплення уваги сприйняття та пам'яті людини з метою максимального задіяння функції головного мозку. Як зазначав сам Т. Б'юзен, під час навчання у школі він часто отримував двійки, оскільки погано запам'ятовував навчальний матеріал власне через надмірну складність викладання, і, звичайно, як наслідок відсутність мотивації до навчання.

Вже в дорослому віці, спираючись на дослідження взаємозв'язків між правою та лівою півкулями головного мозку й відповідності логічного та творчого сприйняття (ліва півкуля – логіка, права півкуля – творчість), Тоні Б'юзен орієнтувався на розробку такої технології мислення та сприйняття і запам'ятовування інформації, яка

б організувала та збалансувала взаємозв'язок та взаємодію двох півкуль [2–48]. Створена модель подання освітньої інформації отримала назву «інтелект-карти» (mind map).

Інтелект-карта (карта пам'яті, ментальна карта, карта думок, інтелект карта, карта розуму, асоціативна карта, карта свідомості, карта знань, карта представлень) – визначається як шлях отримання інформації з задіянням потенціалу обох півкуль головного мозку, для зниження перенавантаження розумових процесів та підвищення рівня запам'ятовування інформації. За призначенням, карти пам'яті використовують для наочності, систематизації чи структуризації ідей, висвітлення основних слів, термінів, побудови певних ієрархічних зв'язків між поняттями, тощо [3–38].

Інтелект-карта є своєрідною альтернативою для застосування конспектів, маючи низку значиних переваг у змісті побудови та використання, – лаконічність, інформативність, наочність. Базова перевага – форма подання інформації: легше виділити основну ідею, якщо вона розміщена в центрі аркуша у вигляді яскравого графічного образу; увага концентрується не на випадковій інформації, а на істотних питаннях; чітко видно відносну важливість кожної ідеї, тощо.

Серед ефективних, зрозумілих, зручних у використанні та доступних у мережі інтернет-сервісів для створення інтелект-карт є: Coogler (www.coggle.it); Xmind (www.xmind.net); FreeMind (www.mindmeister.com); BubblUs (www.bubbl.us); iMindMap (www.imindmap.com) тощо.

Так, програма iMindMap (розробники: Т. Б'юзен, К. Гріффітсон, 2007) повністю відповідає технології «Mind map». Зазначена програма працює на платформах: Windows, MacOS, iOS, Android у чотирьох режимах: створення інтелект-карт, мозковий штурм, фіксація думок та ідей; має близько 130 видів стилів; допоміжні інструменти (перевірка правопису, можливість робити нотатки та встановлювати власні формати, писати текст уздовж гілок, причому гілок будь-якої форми, додавати аудіофайли та зображення тощо); експорт файлів у форматі PDF, SVG, 3D зображення, вебсторінки, презентації Power Point, архівація в zip-файл [1–232].

Таким чином, інтелект-карта – це незамінна карта-пам'ятка, яка дозволяє від початку організовувати інформацію так, щоб мозку було легко працювати з нею. За допомогою такої карти кожен зможе швидше та легше запам'ятовувати та згадувати потрібні факти у порівнянні з традиційними записами.

Ми, своєю чергою, періодично застосовуємо інтелект-карти (майндмепи), на практичних заняттях з усного англійського мовлення, і завжди при вивченні граматики. Тестові завдання вказують на високий рівень засвоєння граматичного матеріалу під час використання інтелект-карт. Важливо вказати, що і студенти також практикують застосування інтелект-карт для самостійної роботи. Інтелект-карти охоче використовуються ними при виконанні домашнього завдання.

Практикуємо застосування інтелект-карт з різноманітними завданнями на практичних заняттях. Так, з прослуханого повідомлення (промова, відео-інтерв'ю, новини, тощо) студенти виокремлюють основні тези для узагальнення і розуміння інформації, а головне – роблять висновки про її практичну цінність.

Щодо граматичного контенту, то викладач підбирає такі повідомлення, які б поєднували тематику вивчення матеріалу, і водночас граматичні одиниці, передбачені Програмою.

Інтелект-карта – це спосіб зображення процесу мислення студента за допомогою схем і образів. Основне завдання застосування інтелект-карт – формувати загально навчальні вміння, які пов'язані зі сприйняттям, переробкою та обміном

інформацією. Інтелект-карти покращують пам'ять студентів, прискорюють процес навчання, даючи позитивні результати. Студенти-філологи ЗВО набувають навички вибирати, структурувати і запам'ятовувати ключову інформацію, а також відтворювати її в подальшому в усному та писемному англійському мовленні. Інтелект-карти націлені на розвиток креативного та критичного мислення.

Отже, інтелект-карти сприяють розвитку навичок усного та писемного англійського мовлення і творчих здібностей студентів-філологів ЗВО. Використання інтелект-карт розширює мотивацію студентів і є ефективним засобом для систематизації лексико-граматичного матеріалу, формування англомовної комунікативної компетентності та підвищення якості навчання. У результаті використання цього методу на практичних заняттях англійської мови створюється позитивна мотивація до оволодіння іноземною мовою, процес навчання є цікавим, креативним, творчим і плідним.

Список використаних джерел:

1. Коркішко, А. В., Коркішко, О. Г., Саяпіна, С. А. (2020). Інтелект-карта як засіб систематизації знань з формування професійного іміджу магістрів педагогіки вищої школи. *Інформаційні технології і засоби навчання*, (79 (5)), 229–241.
2. Партико, Т. Б. (2018). *Загальна психологія* (підруч. для студ. вищ. навч. закл.), <https://pedcollege.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/partiko-zag-psih.pdf>.
3. Приходько, Н. Г. (2014). Технологія mind mapping у викладанні іноземних мов. *Творчий потенціал мовних кафедр в інноваційному розвитку дослідницького університету (зб. матеріалів міжкаф. наук.-метод. конф.)*, 37–39.

КОМУНІКАТИВНИЙ ПІДХІД ЩОДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ ЗАКЛАДАХ

Лапіна Марина Олександрівна

ORCID ID: 0000-0003-2070-9490

викладач кафедри іноземних мов

Військова академія (м. Одеса), Україна

В умовах сучасного світу, якими є агресія Російської Федерації та оголошення в Україні воєнного стану, вивчення іноземної мови є пріоритетним для курсантів вищих військових навчальних закладів України. Одним із головних стратегічних завдань нашої країни є вступ до НАТО, тому вивчення іноземної мови грає особливо важливу роль у військових навчальних закладах.

Комунікативний метод на сьогоднішній день, безперечно, є найефективнішим способом вивчення англійської мови. Виникнення комунікативного підходу у навчанні іноземних мов (70-роки ХХ ст.), як одного з провідних напрямів комунікативної лінгвістики, пов'язують з іменами таких зарубіжних дослідників як Д.Брунер, Д.Грін, Л.Кунч, М.Макош, Д.Уілкінс. Головним його напрямом є навчання мовлення в умовах спілкування. З чотирьох "китів", на яких тримається будь-який мовний тренінг (читання, письмо, говоріння і сприйняття мови на слух), підвищена увага приділяється саме двом останнім. Комунікативний метод покликаний насамперед зняти страх перед спілкуванням. Комунікативність проявляється у функціональності навчання. Функціональність передбачає, що як слова, так і граматичні форми засвоюються відразу в діяльності, на основі її виконання.

Комунікативний підхід робить курсантів учасниками спілкування, вони несуть відповідальність за результати свого навчання, намагаються порозумітися, знайти спільне рішення. Курсанти розуміють, що завдяки вільному володінню іноземною мовою перед ними відкриваються широкі перспективи й унікальні можливості. Одним з основних прийомів цього методу є імітація ситуацій з реального життя, покликаних стимулювати курсантів до активного «говоріння». При цьому дуже важливо, щоб теми були живими, пов'язаними з повсякденним життям курсантів, їх професійною діяльністю та проблемами, що їх займають. Отже хід заняття залежить від самих курсантів - їх відповідей, реакції, оскільки спілкування відбувається осмислено, на доречні теми.

Але необхідно не забувати про наявність у тих, хто навчається, мотиву для здійснення комунікації. Діяльності без мотиву не буває – це є головним у процесі комунікації. Курсант повинен бути зацікавлений у вивченні іноземної мови. Комунікативна спроможність розвивається шляхом залучення студентів до вирішення великого кола значущих, реалістичних і досяжних завдань, які мають сенс, успішне вирішення яких викликає задоволення та підвищує їх упевненість у собі [3].

Для проведення дискусії викладачеві необхідно враховувати такі аспекти:

- тема і зміст мають відповідати рівню та інтересам учнів;
- учні повинні володіти правилами ведення дискусії;
- під час обговорення не слід акцентувати увагу на помилки в мовленні [2].

Підсумовуючи, зазначимо: розвиток військового співробітництва із зарубіжними країнами, розширення обміну інформацією військового характеру на взаємній основі, організація та проведення спільних навчань і маневрів, участь у миротворчих операціях, партнерство в підготовці військових кадрів викликають

потребу в офіцерах, які добре володіють іноземними мовами. Вільне володіння іноземною мовою є неможливим без застосування комунікативно зорієнтованого підходу і є основним засобом навчання курсантів у військових навчальних закладах.

Список використаних джерел:

1. Стойко С. В. Реалізація комунікативного підходу в навчанні іноземних мов. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – Чернігів: ЧДПУ, 2011. – Вип. 85. Серія: Педагогічні науки. – С. 220.
2. Richards, J. C. Communicative Language Teaching Today/ J. C. Richards [Electronic resource]: Cambridge University Press, 2006. – Mode of access: <https://www.professorjackrichards.com/wp-content/uploads/RichardsCommunicativeLanguage.pdf>.

МЕТОДОЛОГІЯ НАВЧАННЯ ІНТУБАЦІЇ ТРАХЕЇ ЛІКАРІВ-ІНТЕРНІВ ТА ЛІКАРІВ ПРАКТИЧНОЇ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Курсов Сергій Володимирович

д-р мед. наук,
професор кафедри медицини невідкладних станів та медицини катастроф
Харківський національний медичний університет, Україна

Матвеєнко Марія Сергіївна

канд. мед. наук, доцент кафедри загальної хірургії, анестезіології та паліативної
медицини, медичного факультету
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

Скоропліт Сергій Миколайович

асистент кафедри медицини невідкладних станів та медицини катастроф
Харківський національний медичний університет, Україна

Вступ. Інтубація трахеї є надзвичайно відповідальною маніпуляцією, і добре та впевнене опанування цією маніпуляцією часто є підґрунтям подальшого успішного навчання та самовдосконалення фахівців з медицини невідкладних станів (МНС) та лікарів-анестезіологів. Успішне опанування маніпуляцією інтубації трахеї дається лікарям по різному важко. Адже окрім труднощів, які часто обумовлені індивідуальними анатомічними особливостями кожного пацієнта, на виконання інтубації трахеї впливає значне психоемоційне напруження маніпулятора, у свідомості якого щільно закладена думка про те, що невдала інтубація трахеї може надзвичайно швидко, протягом дуже короткого часу привести до самих тяжких ускладнень та до смерті хворого. Як казав один з наших вчителів, людина, яка стояла у джерел становлення вітчизняної анестезіології, фахівець, який протягом більше 30 років навчав лікарів-анестезіологів, спеціалістів з МНС та протягом всього цього часу виконував обов'язки позаштатного міського спеціаліста: «Вся анестезіологія утримується на основі забезпечення для хворого ефективної функції зовнішнього дихання або на її успішному протезуванні». Вміння лікарів виконувати ендотрахеальну інтубацію за допомогою ларингоскопа є однією з найважливіших навичок. Не зважаючи на зростаючу доступність використання ларингеальних масок та інших девайсів, інтубація трахеї, як і раніше, залишається найпростішим, дешевим і найпоширенішим способом забезпечення прохідності дихальних шляхів у всіх лікарнях. Комбіт'юби дорогі та доступні не у всіх медичних закладах. Їх не можна використовувати для немовлят та дітей. Головна перевага інтубації – надзвичайно висока надійність забезпечення прохідності дихальних шляхів з можливістю санації трахео-бронхіального дерева. Отже подальші перспективи розробки методики навчання молодих фахівців маніпуляції інтубації трахеї не мають ніяких обмежень, і повинні постійно піддаватися вдосконаленню. Метою роботи було вивчення ефективності опанування маніпуляцією інтубації трахеї за сучасними методиками навчання Пейтона, Халстеда та визначення перспектив подальших розробок на кафедрах медичних університетів.

Матеріали і методи. Для навчання використані фантоми Ambu різних розмірів (імітація голови і шиї дорослого пацієнта та дитини), набір для інтубації, включаючи ларингоскопи з клинками Макінтоша і Міллера різних розмірів, інтубаційні трубки з

роздувальними манжетами і без манжет, лицеві маски з дихальним мішком Амбу, провідники для інтубаційних трубок різної жорсткості, мішок для імітування вентиляції легень, марлеві кляпи для фіксації інтубаційних трубок, подушки для забезпечення покращеного положення Джексона, шприц для роздування манжет інтубаційних трубок, корнцанг Гросс-Майера з марлевым тампоном для імітації висушування порожнини рота та для нанесення й видалення клейких маркерів, секундомір, комп'ютерна презентація зі слайдами, на яких чітко продемонстровано анатомію порожнини рота та входу до гортані, схеми огляду гортані, рисунки з демонстрацією ступенів складності інтубації за оригінальною та модифікованою шкалами Маллампаті, шкалою Кормака-Лехана, результатами тестів на прикус верхньої губи, зміщення щелепи, замірів дистанцій між підборіддям та щитоподібним хрящем, між підборіддям та рукояткою груднини та між верхніми і нижніми різцями при максимальному відкриванні рота, настінна маркерна дошка з маркерами різних кольорів.

Результати та обговорення. На відміну від принципу Халстеда «один дивись, один зроби, навчи одного», коли перевага віддається принципу навчання «один викладач – один, той хто навчається», за концепцією Пейтона перевага віддається навчанню у малих групах слухачів. При цьому визначена 4-етапна послідовність навчальних заходів: 1) викладач демонструє навичку в звичайному темпі виконання без коментарів (демонстрація); 2) викладач повторює навичку, і при цьому докладно коментує всі доцільні дії (деконструкція); 3) викладач демонструє навичку без коментувань, а слухач при цьому дуже докладно коментує та пояснює всі дії викладача (розуміння); 4) слухач виконує все самостійно і при цьому докладно коментує свої дії (виконання). В залежності від якості коментувань першого слухача, у малих групах третій етап повторюється до повного засвоєння матеріалу іншими лікарями-інтернами (слухачами), а четвертий виконується всіма, хто навчається в групі [1, 2].

Одним із важливих етапів є визначення показань для проведення інтубації. При цьому лікар, який має її виконати, одразу ж повинен визначитися із тим наскільки швидко застосування цієї маніпуляції може знадобитися для хворого. Отже, оцінюється загальний стан хворого. При цьому першочергово увага приділяється стану свідомості пацієнта. Хворий, який перебуває в стані сопору та коми з надзвичайно високою вірогідністю потребуватиме інтубації. Окрім цього, інтубація може знадобитися й для хворих, які внаслідок погіршення свідомості до глибокого оглушення, скоріше за все, будуть не здатні постійно якісно контролювати прохідність своїх дихальних шляхів, а також для пацієнтів з судомним синдромом центрального походження. Існують й інші причини. Наявність та прогресування ознак синдрому гострої дихальної недостатності будь-якого походження – надзвичайно серйозний привід для розглядання необхідності провести інтубацію трахеї. Інтубація, яка не потрібна в даний момент, може виявитися надзвичайно необхідною вже протягом наступної години. Тяжкі розлади кровообігу – шок, серйозні порушення серцевого ритму і провідності також мають розглядатися, як наступні показання для скорої інтубації трахеї та переводу хворого на штучну вентиляцію легень. Підготовка пацієнта до ургентного хірургічного втручання, з обсягом якого мають визначитися вже в процесі самого втручання – ще одне з показань для необхідності розглянути доцільність інтубації трахеї та розпочати підготовку до неї. У багатьох випадках рішення про необхідність виконати інтубацію трахеї доводиться приймати миттєво. Лікарям, які навчаються інтубації трахеї, потрібно докладно донести всю цю інформацію [3, 4].

Після цього при огляді хворого оцінюється складність інтубації. У численній кількості випадків інтубація трахеї не викликає труднощів у тих, хто її виконує. Невдалі спроби, в більшості випадків обумовлені недостатньою підготовкою, малим

досвідом лікаря, слабкою адаптацією до психоемоційного навантаження. Помилки бувають надзвичайно очевидними. Досвідчений лікар, який знаходиться поруч, легко та швидко виправляє ситуацію. Проте існують інші причини невдалої інтубації, і вони обумовлені «складністю дихальних шляхів пацієнта», «нетиповою анатомією», наявністю патології, яка робить інтубацію складною. Частота невдалої інтубації становить 1-3 випадки на 1000 спроб інтубації, а неефективна вентиляція маскою – від 1 до 3 випадків на 10000 спроб. У кожному випадку невдалої інтубації виникає ситуація, яка безпосередньо значно збільшує ризик ускладнень, навіть летальних результатів. Важкою вважається інтубація трахеї в разі, якщо досвідчений анестезіолог не може виконати інтубацію трахеї з першої спроби [5].

До прогностичних критеріїв тяжкої інтубації відносять: чоловічу стать; вік 40-59 років; набряки (особливо ті, що знаходяться поряд з дихальними шляхами або знаходяться безпосередньо в них самих; зайва маса тіла (індекс маси тіла $> 25 \text{ кг/м}^2$); маленька відстань між зубами за умови максимального розкриття рота ($< 4 \text{ см}$); щито-підборідна відстань $< 6 \text{ см}$; стернально-підборідна відстань $< 12,5 \text{ см}$; гнійні процеси в області гортано-ротоглотки (особливо зі зміщенням гортані та трахеї); наявність гематом, пухлин в області шиї, гортані (зоб, пухлини гортані); погане розгинання шиї; товста коротка шия; мікрогнація (маленька верхня щелепа); виступаючі передні зуби; довгий та/або вузький рот [5, 6].

Далі лікарям, що навчаються, доцільно показати слайди з демонстрацією ступенів складності інтубації трахеї за Маллампаті та за Кормаком-Леханом. Візуалізація за умови максимального розкриття рота (тест Маллампаті): Клас 1 (легка) – видно м'яке піднебіння, глоткові дужки, язичок; Клас II (середня) – видно м'яке піднебіння, глоткові дужки; Клас III (важка) – видно м'яке піднебіння; Клас IV (дуже важка) – видно тільки тверде піднебіння.

Градації важкої інтубації відповідно до рекомендацій Кормака-Лехана наступні: Ступінь I – видно повністю голосову щілину, відсутні труднощі з інтубацією; Ступінь II – видно задню частину голосової щілини, можливі незначні труднощі, натискання на перснеподібний хрящ, як правило, вирішує всі проблеми; Ступінь III – видно тільки надгортанник, голосову щілину не видно, можуть виникати значні труднощі; Ступінь IV – не видно навіть надгортанника, часто інтубація неможлива без застосування спеціальних методів. Всі слайди мають бути представлені чітко, в крупному форматі та детально обговорені з лікарями-інтернами (слухачами) [6-8]. На рис.1 умовно показано, що має побачити виконавець інтубації трахеї в процесі прямої ларингоскопії [8-10].

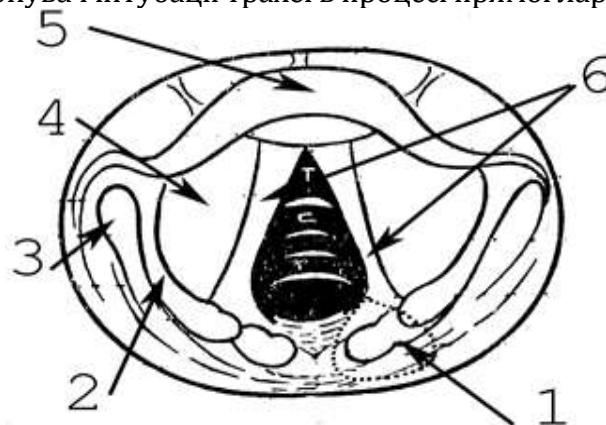

Рис.1 Огляд гортані. Що можна побачити при проведенні прямої ларингоскопії.

1 – черпакуватий хрящ, 2 – черпакувато-надгортанна складка,
3 – грушоподібний заступ, 4 – шлуночок гортані, 5 – надгортанник,
6 – голосові складки.

В процесі обговорення потрібно довести до слухачів положення про те, що успішна інтубація трахеї в численній кількості випадків досягається через вдале укладення пацієнта, щоб між голосовою щилиною та оком лікаря, який виконує інтубацію, створювалася умовна пряма лінія.

Фантомні технології навчання інтубації трахеї мають значну кількість недоліків, проте альтернативи їм ще й досі немає. Інтубація манекена дозволяє змоделювати провідні етапи зазначеної маніпуляції, проте сприяє звиканню тих, хто навчається, до еластичності, жорсткості, пружності та інших характеристик штучних матеріалів манекена, проте не до зазначених характеристик біологічних тканин. В результаті молоді лікарі в реальних обставинах не знають яку силу слід прикладати при маніпуляціях ларингоскопом та іншими інструментами. Виконати інтубацію трахеї на манекені достатньо просто. Адже сам манекен виготовлений таким чином, щоб його завжди можна було заінтубувати. На манекені неможливо змоделювати умови складної інтубації трахеї. Результатом може бути недооцінка молодими лікарями складності маніпуляції. Парадокс полягає в тому, що велика кількість спроб на манекені може навіть нашкодити тим, хто навчається в зв'язку з тим, що вони можуть звикнути до фізичних характеристик саме матеріалів манекена. При інтубації людини доводиться прикладати зовсім інші зусилля, і маніпуляцію проводити більш уважно та обережно, щоб не пошкодити біологічні тканини. Розміри манекена також є стандартними, і тому при навчанні на манекенах молодим лікарям важко орієнтуватися, наприклад, у тому, які розмір і форму клинка та який розмір інтубаційної трубки краще застосувати в конкретній ситуації. Адже для успішної маніпуляції манекена згодиться будь-який клинок, а інтубаційну трубку краще вибрати меншого, а не потрібного діаметру, щоб не пошкодити гортань манекена. Вартість манекенів достатньо висока. За допомогою фантомних технологій навчання ще й досі неможливо продемонструвати слухачам переваги та недоліки покращеного положення Джексона, а також ясно визначити наявність показань та протипоказань для його застосування. Все це можливе тільки при інтубації людини.

Таким чином, використання фантомів при навчанні інтубації трахеї дозволяє донести до слухачів основні принципи виконання маніпуляції, але не є запорукою наступного успішного її виконання у клінічних умовах. Тим не менш, цей етап підготовки надзвичайно важливий. І якість засвоєння основних принципів маніпуляції при роботі з манекенами може бути значно підвищена. При виконанні маніпуляції викладач, а потім той, хто навчається, повинні чітко коментувати всі свої дії: підготовку інструментарію, порядок підготовки хворого (манекена), оцінку можливих труднощів інтубації за зовнішніми анатомічними характеристиками, укладку пацієнта (манекена), всі етапи маніпуляцій ларингоскопом, кінцеві результати прямої ларингоскопії, введення трубки з провідником, проведення інтубаційної трубки крізь голосову щилину, видалення провідника, роздування манжети, перевірку ефективності вентиляції обох легень, рівень знаходження інтубаційної трубки, її надійну фіксацію, здування манжети для вільного просування гастрального декомпресійного зонда з наступним повторним роздуванням манжети. Адже манжета інтубаційної трубки, що надмірно роздута, часто заважає вільному просуванню гастрального зонда. Крім цього, можна моделювати висушування порожнини гортаноглотки за допомогою серветок і корнцанга Гросс-Майєра. Всі маніпуляції через певний час доцільно виконати під контролем секундоміра. Потрібно давати певний обмежений час для моделювання всіх етапів інтубації трахеї кожному молодому лікарю, і простежити, щоб він у цей час впевнено викладався. Для кращого орієнтування в анатомії гортаноглотки доцільно використовувати липкі

маркери, які встановлюються та видаляються так само за допомогою корнцанга. При цьому той, хто навчається, має дати вірну відповідь про місце встановлення маркера. Або лікарю-інтерну (слухачу) цілеспрямовано дають завдання самостійно встановити маркер у певну анатомічну частину гортаноглотки, а потім перевіряють його знаходження.

Моделювати на манекені складну інтубацію трахеї неможливо, проте можливо відпрацювати алгоритм дій під час складної інтубації. Під час виконання лікарем-інтерном (слухачем) інтубації манекена доцільно змінити якість завдання та наголосити на тому, що інтубація з першої спроби виявилася невдалою, і лікарю, який виконує інтубацію, потрібно продемонструвати та коментувати всі наступні доцільні дії в складній ситуації. Вони можуть полягати в проведенні повторної спроби за допомогою іншого за розміром та конфігурацією клинка ларингоскопа, інтубаційної трубки меншого діаметру, у заглибленні анестезії, підсиленні м'язової релаксації тощо. Зрозуміло, що протягом всього цього часу, той хто навчається, має ефективно підтримувати прохідність дихальних шляхів за допомогою потрібного прийому Сафара, застосування провідників повітря, проводити ефективну примусову вентиляцію маскою дихального апарата з електроприводом або за допомогою ручного дихального апарата, слідкувати за станом ротоглотки та гортаноглотки, проводити їх санацію (частіше за все через висушування) за допомогою вакуумного відсмоктувача або серветок, що закріплені корнцангом Гросс-Майєра. За допомогою фантомних технологій неможливе моделювання гіпоксемії різного ступеня тяжкості при складній інтубації трахеї або при невірних діях лікаря, який виконує інтубацію трахеї. Всі ці аспекти складної інтубації лікарі-інтерни (слухачі) можуть спостерігати тільки в реальних умовах при інтубації трахеї у пацієнта, коли використовується пульсовий оксиметр та мають місце клінічні прояви наявності системної гіпоксії.

При симуляційному навчанні у малих групах всі лікарі-інтерни (слухачі) достатньо швидко засвоювали провідні принципи виконання маніпуляції, правильно коментували дії викладача, порядок власних дій та дій своїх колег по навчанню, жваво брали участь у обговоренні техніки маніпуляції, швидко і вірно відповідали на контрольні запитання, успішно вкладалися у час, відведений для інтубації манекенів.

У клінічних умовах типовими помилками при виконанні інтубації трахеї, тими, хто тільки розпочав опановувати техніку цієї маніпуляції, були: недостатнє орієнтування у правильності укладки хворого (вибір між звичайним та покращеним положенням Джексона), вибір клинка ларингоскопа недостатньої довжини, занадто глибоке або, навпаки, недостатнє глибоке введення клинка ларингоскопа, недостатнє прикладання сили для відтиснення язика та нижньої щелепи, спроби провести інтубаційну трубку по жолобу прямого клинка Міллера, невпевнене введення інтубаційної трубки крізь голосову щілину при відчутті навіть легкого опору, який створює манжетка трубки, занадто раннє видалення жорсткого провідника з наступним утрудненням введення трубки крізь голосову щілину через збільшення її гнучкості, втрата зорового контролю з наступним зісковзуванням інтубаційної трубки у стравохід. Усіх цих помилок неможливо запобігти при підготовці лікарів за допомогою фантомної технології навчання, якими би тривалими не були заняття на манекенах, і як би докладно не викладалася методика інтубації трахеї. Таким чином, методика підготовки Пейтона, яка мала явні переваги при використанні фантомної технології навчання перед методикою Халстеда, виявилася цілком неспроможною для навчання лікарів у реальних клінічних ситуаціях. Під час інтубації хворих безперечну перевагу показала концепція навчання Халстеда.

Висновок. При навчанні молодих лікарів техніці інтубації трахеї за допомогою ларингоскопа перший етап, який є теоретичним та забезпечується за допомогою

фантомної технології, доцільно проводити у малих групах учасників, що призводить до кращих результатів засвоєння основних принципів виконання цієї маніпуляції. Навчання у клінічних умовах при виконанні інтубації пацієнтів має проводитися індивідуально з кожним лікарем-інтерном (слухачем).

Список використаних джерел:

1. Zamani M., Nasr-Esfahani M., Forghani M., Sichani M.A. & Omid A. (2020) Endotracheal Intubation Training to Medical Practitioners: Comparison of the Modified 4-step Payton's Training Method and Halsted's Training Method in a Simulated Environment. *J Educ Health Promot.* 9, 126-130. doi: 10.4103/jehp.jehp_705_19
2. Ross P. (2017) Peyton's 4 Step Approach for Skills Teaching. *Nursing Education Network: Adult Learning, Nurse Educator, Simulation.* 15 Oct 2017. <https://nursingeducationnetwork.net/2017/10/15/peyttons-4-step-approach-for-skills-teaching/>
3. Rawicz M. (2008) Indications for Endotracheal Intubation. *Med Wieku Rozwoj.* 12(4 Pt1), 851 – 856. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/19471055/>
4. Alvarado A.C. & Panacos P. (2023) Endotracheal Tube Intubation Techniques. *StatPearls.* Update: July 10, 2023. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK560730/>
5. Буковинський державний медичний університет: навчально-науковий інститут післядипломної освіти. (2014) Клінічний протокол надання медичної допомоги хворим зі складною інтубацією трахеї (затверджено наказом МОЗ України від 03.07.2006 р. №430). *Буковинський державний медичний університет: навчально-науковий інститут післядипломної освіти.* <http://fpo.bsmu.edu.ua/protokol/klinichnyy-protokol-nadannya-medychnoyi-dopomogy-hvorym-zi-skladnoyu-intubaciyeyu-traheyi>
6. Oria M.S., Halimi S.A., Negin F. & Asady A. (2022) Predisposing Factors of Difficult Tracheal Intubation Among Adult Patients in Aliabad Teaching Hospital in Kabul, Afghanistan – A Prospective Observational Study. *Intern J General Med.* 15, 1161 – 1169. <https://www.dovepress.com/getfile.php?fileID=78084>
7. Cormack R.S. & Lehane J. (1984) Difficult Tracheal Intubation in Obstetrics. *Anaesthesia.* 39(11), 1105 – 1111. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/6507827/>
8. Kharbouch H. & Peel W. (2007) Updating the Cormack and Lehane Classification. *Anaesthesia.* 62(7), 754. doi: 10.1111/j.1365-2044.2007.05165.x
9. Peterson K., Gingles J.G., Desai N.M. & Guzman N. (2023) Direct Laryngoscopy. *StatPearls.* Update: July 24, 2023. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK513224/>
10. Orebaugh S. & Snyder J.V. (2023) Direct Laryngoscopy and Endotracheal Intubation in Adults. *UpToDate.* Version: January 2024. <https://medilib.ir/uptodate/show/260>

МУЗИЧНІ ЗАНЯТТЯ ДЛЯ ДІТЕЙ З ПСИХІЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Денисюк Варвара Валеріївна

здобувачка 4 курсу, рівень фахової передвищої освіти

Харківського педагогічного фахового коледжу

Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради, Україна

Науковий керівник: Дубовська Ольга Леонідівна

ORCID ID: 0000-0002-1571-3527

викладач-методист кафедри вокально-хорової підготовки вчителя

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради, Україна

Анотація. В статті проаналізовано використання музичних занять які мають велике значення у роботі з дітьми з психічними порушеннями. У процесі музичних занять значно збагачується уявлення дітей про навколишній світ, розвивається сприйняття акустичної інформації: музики, мови, немовних звучань; динамічно розвивається процес залучення до духовної культури, соціальної адаптації. Музичні заняття здатні подарувати дітям з психічними порушеннями витончену красу музики, розкрити в собі творчий потенціал, мобілізувати зусилля на особистий розвиток, реалізацію та вдосконалення творчих здібностей та талантів дітей.

Постановка проблеми. Музика – джерело розвитку, натхнення, насолоди. Невичерпні можливості музики – впливати на внутрішній світ дитини з особливими освітніми потребами. На сучасному етапі розвитку спеціальної освіти музичні заняття мають великий вплив на розвиток особистості дитини з психічними порушеннями. Ця проблема хвилює представників різних наукових галузей: медицини, психології, соціології, педагогіки. Грамотно підібрана музика сприяє загальній гармонізації психічного стану дитини. Еволюційність і розвинений музичний слух надають змогу дітям із різними порушеннями в доступній формі відгукнутися на позитивні почуття і вчинки, допомагають активізувати розумову діяльність, постійно вдосконалюючи рух до загального оздоровлення всього організму в цілому.

Інклюзія в широкому соціально-філософському сенсі розуміється як форма буття, спільного життя звичайних людей і людей з обмеженими можливостями (інвалідів), за чи проти якої виступає суспільство та його підсистеми (у тому числі інститути освіти), і щодо якої і ті, чи інші члени суспільства мають право вільного вибору. Інклюзія — це процес реального включення осіб з інвалідністю в активне суспільне життя і однаковою мірою необхідне для всіх членів суспільства. Інвалідність — це не вирок долі, це швидше, такий спосіб життя за обставин, що склалися, який може багато дати особі з інвалідністю і людям, що оточують її, якщо інвалідність розглядати в рамках соціальної концепції. Тоді головний сенс процесу інклюзії можна позначити так: «Всім тут раді!», або може стати нестерпним щоденним стражданням для всіх членів суспільства, якщо інвалідність розглядати тільки в рамках біологічної концепції, коли інвалід — людина, яка повністю або частково позбавлена працездатності внаслідок якої-небудь аномалії, поранення, каліцтва, хвороби.

Стан дослідження. Ідеї інклюзивної освіти, які з року в рік дедалі ширше обговорюють вітчизняні науковці і практики, є закономірними етапами в розвитку освітніх систем і наразі впроваджуються в багатьох країнах світу, зокрема й у країнах пострадянського простору. Україна підходить до цього етапу еволюційним, а не революційним шляхом. Безумовно, ці процеси пов'язані насамперед зі зміною суспільної думки, переосмисленням ставлення суспільства і, як наслідок, держави до людей з обмеженими можливостями здоров'я, визнанням їхніх прав на здобуття належної освіти нарівні з усіма іншими громадянами.

Мета статті – розкрити важливість застосування музичних занять для дітей із психічними порушеннями. Надати велику роль стосовно інклюзивних підходів на музичних заняттях для дітей із психічними порушеннями. Визначити, як інклюзивні методи можуть покращити сприйняття матеріалу дітьми з психічними порушеннями.

Виклад основного матеріалу. У нових соціально-економічних умовах нашого суспільства гостро і актуально постало питання про пріоритетне значення навчання і виховання дітей з обмеженими можливостями здоров'я, їх становлення та розвиток. Україна обрала стратегічний напрямок розвитку – інтеграцію в європейський освітній простір, де інклюзивне навчання є основною формою здобуття освіти дітьми з ООП. Згідно з Законом України «Про освіту» дитина з ООП – «це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту». Ідея інклюзії, що виникла внаслідок усвідомлення цінності людської багатоманітності і відмінностей між людьми, виключає будь-яку дискримінацію та відображає одну з головних ознак демократичного суспільства: усі діти є цінними членами суспільства і мають рівні права, зокрема щодо отримання освіти, незважаючи на особливості їхнього психофізичного розвитку. За статистичними даними, кількість дітей з ООП в Україні щорічно збільшується, тому впровадження інклюзивної освіти є актуальним і передбачає застосування інноваційних освітніх технологій, створення інклюзивного освітнього середовища для осіб з ООП і доступність закладів освіти.

Інклюзивна освіта передбачає освіту кожній дитині, незважаючи на наявні ООП, надає можливість дитині бути включеною у загальний освітній процес за місцем проживання шляхом адаптації змісту освіти й умов навчання, що в подальшому дає змогу їй стати рівноправним членом суспільства.

Інклюзивна освіта – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти шляхом організації навчання дітей у закладах освіти на основі застосування особистісно-орієнтованих методів навчання з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей у навчально-пізнавальній діяльності.

Одним із важливих завдань інклюзивної освіти є не лише засвоєння системи знань, але й формування практичних умінь і навичок у дитини з ООП, необхідних для її подальшої соціалізації.

Інклюзія (від англ. Inclusion — включення) — процес збільшення ступеня участі всіх громадян в соціумі, і насамперед тих, що мають труднощі у фізичному чи розумовому розвитку. Він передбачає розробку і застосування таких конкретних рішень, які можуть дозволити кожній дитині рівноправно брати участь в академічному та суспільному житті.

В інклюзивному середовищі для дітей з психічними порушеннями відкриваються додаткові можливості щодо спілкування, мовленнєвого та загального розвитку, ефективної соціалізації, адаптації до реалій сучасного життя. Дитина не ізольована від здорових однолітків, що може сприяти підвищенню рівня загальноосвітньої підготовки та розвитку комунікативних навичок; вона постійно

контактує з батьками, їхня увага та підтримка створюють умови для нормального психічного становлення й особистісного розвитку дитини. Усе це сприяє кращій соціалізації дитини та інтеграції в громаду.

Водночас значна роль надається ефективності індивідуалізованого підходу до музичних занять у контексті інклюзії дітей з психічними відхиленнями. Проведення педагогічного експерименту, спрямованого на порівнянні ефективності індивідуальних та загальних методик для цієї категорії учнів, обґрунтував значно більший вплив індивідуалізованого підходу на розвиток музичних здібностей та самоповаги учнів з психічними порушеннями. Велику роль відіграють психолого-педагогічні аспекти формування інклюзивного середовища на музичних заняттях для дітей з психічними порушеннями.

Розробка психолого-педагогічних рекомендацій щодо створення відкритого, сприйнятливої та допоміжного навчального середовища, вивчення взаємодії між викладачами, психологами та батьками дітей дають змогу для створення оптимального інклюзивного середовища.

Вивчення спеціальних методик, спрямованих на розвиток ефективної комунікації через музичні заняття, розробка програм, що поєднують вокальні вправи з розвитком мовленнєвих порушень, вправи для дітей з порушенням слуху та соціальних навичок, все це дає змогу поліпшення стану та розвитку дітей з психічними порушеннями.

Сутність музичних занять для дітей з психічними порушеннями ми бачимо в здатності викликати у «особливої» дитини позитивні емоції, які надають лікувальну дію на психосоматичні та психоемоційні процеси, мобілізують резервні сили дитини, обумовлюють акумуляцію творчого потенціалу у всіх областях мистецтва і життя в цілому. На музичних заняттях особливого значення надають формам роботи, які викликають у дітей свідоме, предметне та художнє переживання. Велике значення для формування комунікативних здібностей особистості має колективна форма роботи, яку актуально використовувати під час рухової релаксації та злитті з ритмом музики, музично-рухових ігор та вправ, вокалотерапії, гри на музичних інструментах та ритмічній декламації, музикомалювання, гри з іграшками.

Отже, під впливом системних цілеспрямованих музичних занять у дітей, як правило, формується естетичний смак до музики, вміння слухати й розуміти її, формується уявлення про музичні твори, їх характер, побудову, виразальні засоби, підвищується рівень емоційної чуйності, розвивається музичний слух. Згодом, у них з'являються улюблені вокальні та інструментальні твори. Слід зауважити, що загальний успіх занять залежить від дотримання низки вимог, а саме: умілий добір музичного матеріалу для слухання й виконання, високохудожнє виконання музичних творів, уміле вербальне спілкування з дітьми в ході занять, широке застосування зорової наочності.

Загалом атмосфера музичних занять має бути захопливою, динамічною, цікавою, сприяти новим відкриттям як в емоційному, так і в пізнавальному планах. Відвідування музичних занять має викликати в дітей постійний пізнавальний інтерес, радість від спілкування з мистецтвом і активне свідоме бажання оволодіння елементарними знаннями й вміннями. Загалом уся педагогічна діяльність має ґрунтуватися на гуманістичних началах, усвідомленні її творчого характеру й ролі у розвитку особистості дитини зі складними психофізичними порушеннями. Поступове ускладнення вимог та систематичний контроль за виконанням завдань забезпечує ефективність розвитку дитини та корекцію її психофізичних порушень.

Для ефективного розвитку інклюзивної освіти для дітей з психічними порушеннями необхідно:

- забезпечення доступу до спеціалізованих навчальних програм, матеріалів та педагогічних кадрів;
- підтримка розвитку спеціальних методик та підходів, спрямованих на інтеграцію звичайної та спеціальної освіти;
- створення сприятливого соціального середовища, яке б підтримувало інклюзивний підхід та враховувало потреби дітей з психічними порушеннями;
- посилення співпраці між школами, родинами та спеціалізованими установами для обміну найкращими практиками та розробкою інноваційних підходів.

Досягнення успіхів у цьому напрямку вимагає спільних зусиль уряду, громадськості, освітніх установ та батьківського середовища.

Розвиток спеціалізованих програм, створення та підтримка програм з професійною підготовкою вчителів, які працюють з дітьми з психічними порушеннями, є ключовою складовою успішної інклюзивної освіти. Ці програми повинні забезпечувати не лише теоретичні знання, а й практичний досвід роботи з цією особливою аудиторією. Використання технологій, таких як спеціалізовані аплікації та програми для розвитку мовлення або рядові технології для сприяння спілкуванню, можуть значно полегшити навчання та розвиток дітей з психічними порушеннями в інклюзивному середовищі. Соціальна та психологічна підтримка для батьків дітей з психічними порушеннями може відігравати ключову роль в їх успішному включенні в освітні процеси. Підвищення загальної свідомості щодо потреб та здібностей дітей з психічними порушеннями може стимулювати більш відкрите та включене ставлення до них у суспільстві. Отже, всі ці аспекти вимагають великої уваги й зусиль з боку усіх учасників освітнього процесу.

Отже, спираючись вище, можемо зробити **висновки**: організовані систематичні заняття з використанням різних форм та прийомів можуть стати позитивними засобами активізації розвитку дітей з психічними порушеннями. Важливою складовою вирішення проблеми соціалізації дітей з психічними порушеннями може стати розвиток і підтримка творчих, вокальних, музичних здібностей. Застосування музичних занять сприятиме взаємодії в колективі, комунікативним навичкам.

Список використаних джерел:

1. Букреева Д. А. Музичний театр для дітей та підлітків з особливими потребами як фактор корекційної роботи / Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова\ Київ, 2019. С. 37-42.
2. Білявська О. Д., Гапончук О. Д. «Музичну освіту дітям з особливими потребами», (адаптована додаткова програма для початківців мистецької освіти). Київ, 2019.
3. Психологічний словник /Авт.-уклад. В. В.Синявський, О. П.Сергеєнкова; за ред. Н.А.Побірченко. Київ, 2007. С.115–116.
4. Побережна Г. Потенціал музикотерапії. Мистецтво та освіта. Київ, 2008. С. 9-12.
5. Колупаєва А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: [монографія] Київ. «Самміт-Книга», 2009. С. 272 .
6. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. С.297.

ОСОБЛИВОСТІ ДІТЕЙ З ОСВІТНІМИ ТРУДНОЩАМИ, ЩО ВИНИКЛИ В НАСЛІДОК ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАВМИ

Тригуб Д.О.

Київський національний університет імені Бориса Грінченка, Україна

Паламар О. М.

кандидат психологічних наук, доцент

Київський національний університет імені Бориса Грінченка, Україна

Повномасштабне вторгнення росії в Україні створило виклик для нашої системи освіти, що змусило змінити старі форми роботи на нові. А також виділити нові аспекти та напрямки в роботі з дітьми, що мають освітні труднощі. Як зазначає С. Литовченко [2], в умовах війни ймовірно збільшується відсоток дітей, які можуть мати тимчасові соціоадаптаційні труднощі, що полягають у наявності бар'єрів на шляху до формування навичок пристосування до умов соціального середовища та інтеграції у соціальні групи.

Це відображається і на законодавчому рівні. Постановами Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 року №493 та від 30 серпня 2022 року №979 внесено зміни до «Положення про інклюзивно-ресурсний центр» [3]. Зокрема уточнено значення терміну «підтримка в освітньому процесі», що трактується як «підтримка, що надається здобувачам освіти постійно або тимчасово та передбачає створення для них сприятливих для навчання умов у закладі освіти, а також здійснення додаткових заходів, спрямованих на подолання їх освітніх труднощів, у тому числі тих, що виникли внаслідок психологічної травми» [3]; доповнено характеристику соціоадаптаційних труднощів (можуть полягати в ... проявах наслідків психологічної травми), відповідно діти, які отримали психологічну травму внаслідок військових дій можуть отримувати послуги інклюзивно-ресурсних центрів, додаткову підтримку в освітньому процесі (встановлюється наявність у дитини особливих освітніх потреб, які зумовлені не порушеннями чи особливостям розвитку, а є наслідками психологічної травми) [2; 3].

Незважаючи на вивчення проблеми інтеграції осіб з особливими освітніми потребами в освітній процес такими вченими, як Н. Квітка, А. Колупаєва, Н. Компанець, Л. Коваль-Бардаш, А. Лапін, Л. Прохоренко, О. Таранченко, К. Тороп, О. Чеботарьова, В. Шевченко, Н. Ярмола та іншими, сьогодення складна і напружена ситуація в країні в першу чергу впливає на її громадян, а особливо на дітей. Це призводить до підвищення рівня вразливості дітей і, як можливий наслідок, виникнення психологічної травми [1].

Психологічна травма – це залишкове явище афективних переживань особистості, викликаних зовнішніми подразниками, які породжують психічний дискомфорт і чинять патогенний вплив на особистість. У метафоричному плані психотравма – це будь-який струс психіки, який надає міцний вплив на функціонування особистості і її подальший розвиток [6].

Розрізняють чотири типи реакцій людини на стресові та травматичні події:

- емоційна;
- поведінкова;
- когнітивна (інтелектуальна);
- фізіологічна [5].

Тобто у дітей реакції на психологічну травму, можуть проявлятися наступним чином:

- дратливість
- істерики
- воєнні теми в іграх
- тремтіння, особливо від гучних звуків
- засмученість через дрібниці
- абстрагованість
- примхливість або швидка зміна настрою
- проблеми з концентрацією уваги
- напади гніву
- страхи
- роздратованість
- депресія
- тривога
- неспокійність
- плаксивість
- страх виходити на вулицю
- порушення сну
- страх смерті інших членів сім'ї
- усамітнення
- кошмари
- хвилювання
- реакція горя
- виникнення образ в уяві в денний час тощо
- втрата інтересу до повсякденної діяльності

Відповідно всі ці реакції можуть стати причинами виникнення освітніх труднощів у дітей. Чіткого «портрету» дитини після психологічно травмуючої ситуації немає. Тому, що наслідки травми складно передбачити, вони будуть індивідуальними для кожної дитини.

Існують певні характеристики, які можуть вказувати на пережиту травму. Тривожність, підвищена агресія, гнів і дратівливість (знущання або бійка з однолітками), порушення сну та апетиту, звинувачення себе в подіях, зміна настрою, плач, сумніви, що про тебе піклуватимуться, страх можливих травм або смерті близьких у майбутньому, заперечення події, яка відбулася, скарги на фізичний дискомфорт (болі в животі, головні болі та апатичність), повторення одних і тих же запитань, відмова обговорювати події, уникнення соціальної взаємодії, проблеми з успішністю (проблеми з пам'яттю та концентрацією), відмова відвідувати заклад освіти. Це типові реакції дитини на травматичну подію у віці 6-11 років [4].

Підсумовуючи все вище зазначене, ми можемо зробити висновок, що психологічна травма – це складне явище, яке має певні симптоми та проявляється по-різному у кожної людини. Психологічна травма має наслідки, які можуть призвести до виникнення освітніх труднощів у дітей. Передбачити ступінь та рід цих труднощів вкрай важко через психофізіологічні та соціальні особливості кожної дитини. Тому, ми вважаємо необхідним продовжити наукові пошуки та дослідження з даної теми.

Список використаних джерел:

1. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі / навчально-методичний посібник /авт.: Н. Ярмола, Л. Коваль-Бардаш, Н. Компанець, Н. Квітка, А. Лапін. Київ: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 208 с.
2. Литовченко С.В. Етичні аспекти досліджень у спеціальній освіті під час війни. URL: https://lib.iitta.gov.ua/735784/1/%D0%9B%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97-204-208.pdf
3. Постанова Кабінету Міністрів України №979 від 30 серпня 2022 року «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України з питань діяльності спеціальних закладів загальної середньої освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/979-2022-%D0%BF#n2>

4. Психологічна підтримка та допомога дітям, які пережили травматичні події. Навчально-методичний посібник / Автори-упоряд.: Н. Вааранен-Валконен, Н. Заварова, за заг. ред. О. Калашник. Київ. 2022. 100 с. URL: <https://rm.coe.int/manual-for-psychologists-web/1680a9754f>
5. Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу. Навчально-методичний посібник. / Андреевкова В. Л., Войцях Т. В., Гриців І. П., Мельничук В. О., Сабліна Н. О., Флярковська О. В., Харківська Т. А. Київ., 2023. 149 с.
6. Семенова Ю.С. Психотравма (психологічна травма): дискусійні питання медицини та психології. *Український науково-медичний молодіжний журнал. Спеціальний випуск № 3. Актуальні проблеми сучасної медичної психології: Матеріали V науково-практичної конференції, м. Київ, 11- 12 травня 2011 р.* Національний медичний університет імені О.О.Богомольця, 2011. С.50-54. URL: [https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1381/1/%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BC%D0%B0%20\(%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BC%D0%B0\).pdf](https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1381/1/%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BC%D0%B0%20(%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BC%D0%B0).pdf)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ ПІДЛІТКІВ

Валентина Миколаївна Миголь

Викладач вищої категорії

Відокремлений структурний підрозділ «Фаховий коледж інформаційних технологій та землевпорядкування Національного авіаційного університету», Україна

Ірина Іванівна Слинько

Викладач вищої категорії

Відокремлений структурний підрозділ «Фаховий коледж інформаційних технологій та землевпорядкування Національного авіаційного університету», Україна

Богдан Орестович Борецький

Викладач

Відокремлений структурний підрозділ «Фаховий коледж інформаційних технологій та землевпорядкування Національного авіаційного університету», Україна

Підлітковий вік - це хвилюючий, але напружений період, коли дитина переходить у доросле життя.

Підлітковий вік - це перехідний період між дитинством і дорослістю. Діти, які вступають у підлітковий вік, переживають багато змін у своєму тілі та мозку. Це фізичні, інтелектуальні, психологічні та соціальні проблеми, а також розвиток власного морального компасу. Зміни швидкі й часто відбуваються з різною швидкістю. Це може бути хвилюючий, але складний період у житті підлітка. Підлітковий вік - це час, коли дитина стає більш незалежною і починає досліджувати свою особистість. [1]

Психічні характеристики, які розвиваються в підлітковому віці, включають покращення:

- Абстрактного мислення.
- Навички міркування.
- Імпульсний контроль.
- Творчість.
- Здібності до вирішення проблем.
- Навички прийняття рішень.

У підлітковому віці дитина починає спостерігати, вимірювати та керувати своїми емоціями. Це означає, що вона починає краще усвідомлювати власні почуття та почуття інших. Процес емоційного розвитку дає можливість розвивати свої навички та відкривати унікальні якості.

Підлітки можуть розвинути свою самооцінку за допомогою: власних помилок, вчитися на власних помилках, а також нести відповідальність за свої дії.

Спілкування в підлітковому віці не тільки самостійна сфера життєдіяльності підлітків, воно охоплює всі інші сфери його життя. Цим визначається та сама найважливіша роль спілкування, яка відіграє у процесі становлення і життєдіяльності особистості важливе значення. [2]

Зміст спілкування підлітків включає в себе такі компоненти:

- ідейно-моральна проблематика (сенс життя, світові проблеми, життєві плани, взаємини людей);

- подієвий бік життя (життя класу, в якому вони навчаються, життя сім'ї, знайомих, вчинки свої і однолітків, спогади, найближчі плани);
- емоційні аспекти життя (враження, ставлення до чого-небудь або кого-небудь, свої почуття, реакції, переживання, настрої);
- предметну сферу буття (зміст їх життєдіяльності та способи її реалізації, предметно - естетичне оточення).

Засоби спілкування - вербальні (мова) і невербальні (жести, міміка, пантоміма, тактильні засоби спілкування) - також не зазнали особливої зміни. Єдина істотна зміна полягає в появі нових жаргонних слів і поступовому зникненні з обігу старих. Жаргон має велике значення в групах підлітків, змінюється під впливом моди і, отже, теж обумовлений соціально-історичними, культурними, політичними змінами, що відбуваються в суспільстві. Також ще деякі зміни можна відзначити в невербальних засобах спілкування: поява нових жестів, це детерміновано тими ж, що відбуваються в суспільстві, змінами, що й оновлення жаргону. [3]

Оскільки велика кількість підлітків орієнтована на спілкування на вулиці, в громадських місцях, то тут можна відзначити деякі зміни, які пов'язані з тим, що деякі громадські місця локалізації спілкування підлітків перестали існувати і їм на зміну прийшли нові, або ті, які існували, продовжують існувати, але змінилися під дією часу. Але залишилися такі громадські місця, в яких спілкувалися підлітки минулого, і також спілкуються підлітки сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Булах І. С. Вивчення проблеми морального зростання особистості підліткового віку / І. С. Булах, Н. М. Коробка // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – 2013. – Вип. 12. – С. 146–155.
2. Коломієць О. Вікові особливості формування емоційної стійкості особистості / О. Коломієць // Вісник Інституту розвитку дитини. Збірник наукових праць. Серія: Філософія. Педагогіка. Психологія. – Вип.18. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – С. 26 - 29.
3. Токарева Н. М. Сучасний підліток у системі психолого-педагогічного супроводу: монографія / Н. М. Токарева, А. В. Шамне, Н. М. Макаренко. – Кривий Ріг, 2014. – 312 с.

СЕНСОРНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Скорбатюк Надія Михайлівна

асистент кафедри педагогіки і психології
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського», Україна

Базовий компонент дошкільної освіти (БКДО) як державний освітній стандарт визначає очікування суспільства в питаннях розвиненості, вихованості та освіченості дитини дошкільного віку [1].

Визнання української дошкільної галузі як сучасної, науково обґрунтованої та методично забезпеченої ланки освіти потребує утвердження цих позицій відповідно до міжнародних стандартів якості освіти. Ключовим поняттям у критеріях оцінки ефективності та якості освіти виступає категорія сформованих у дитини компетентностей, що вказують на можливість активно проявляти особистісні надбання в різних самостійних та організованих за підтримки дорослого видах діяльності.

Сьогоднішня реальність має на меті виховання всебічно розвиненої особистості, здатної самостійно мислити та повноцінно реагувати на навколишній світ. Розвиток психологічних процесів дітей, формування інтелекту, розвиток комунікативної компетенції, формування світогляду на основі власних відчуттів – все це своєрідне організуюче й розумне сенсорне виховання.

Важливого значення для розвитку дитячої особистості набуває освітній напрям «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», у якому визначено інтегровану компетентність: сенсорно-пізнавальну, логіко-математичну, дослідницьку. Таке об'єднання не випадкове. У Стандарті ця компетентність характеризується як здатність дитини використовувати власну сенсорну систему в процесі логіко-математичної і дослідницької діяльності [1]. Складники інтегрованої компетентності – сенсорно-пізнавальний, логіко-математичний і дослідницький, співіснують у прямій залежності один від одного і водночас утворюють своєрідний ланцюг. Сенсорно-пізнавальний складник забезпечує пізнання (сприйняття) дитиною довколишнього світу засобами сенсорної системи (зір, слух, нюх, дотик, смак).

Видатні зарубіжні вчені в галузі дошкільної педагогіки (Ж. Декролі, М. Монтессорі, Ф. Фребель), а також відомі представники вітчизняної дошкільної педагогіки та психології (О. Запорожець, С. Русова, Т. Піроженко та ін.) вважали, що сенсорне виховання спрямоване на забезпечення повноцінного всебічного розвитку дошкільників [2, с.].

Аналіз практики роботи закладів дошкільної освіти свідчить, що більшість вихователів усвідомлює важливість набуття досвіду організації сенсорного виховання дітей з раннього віку як умови успішного розумового розвитку. Науковці і практики переконливо доводять необхідність вивчення змісту, визначення умов та засобів організації сенсорного розвитку дітей раннього віку. Сенсорне виховання дітей раннього віку є актуальною педагогічною проблемою, вирішення якої має важливе значення як для майбутнього фахівця, так і суспільства в цілому.

Сенсорне виховання – це система педагогічних впливів, спрямованих на формування способів чуттєвого пізнання та вдосконалення відчуттів та сприйняття [2, с. 204]. Вчені відзначають, що 9/10 всього розумового багажу дітей дошкільного

віку складають результати діяльності органів чуття. Видатні педагоги – Ф. Фребель, М. Монтессорі, О. Декролі, К. Ушинський, С. Русова відзначали його як одну з основних сторін дошкільного виховання.

Засновник дитячого садка Ф. Фребель (1782-1852) виходив з необхідності використовувати різноманітні ігри для розвитку органів чуття дітей, ознайомлення їх із природою, життям людей, підготовки до школи. Цій меті він підпорядковував дидактичний матеріал, призначений для формування уявлень про форму, величину, просторові відношення, числа, – так звані дари, а також систему занять та ігор, спрямовану на розвиток сенсорики [2, с. 91].

М. Монтессорі (1870-1952) розглядала сенсорний розвиток як важливу складову формування особистості: без розвинутих органів чуття не може бути інтелекту і вихованої людини. Чуттєве сприймання є основою розумового і морального життя. Метод М. Монтессорі не просто вказує дитині на якості предметів і явищ навколишнього світу, а дає можливість самостійно набувати знання і відкривати свій внутрішній світ, що значно важливіше, ніж повідомлення з боку дорослих. Система сенсорного виховання М. Монтессорі включала поняття «сенсорна культура дитини». Матеріал, розроблений М. Монтессорі побудований так, щоб розвивати окремі сфери відчуттів, вчити слухати тишу і звуки, розрізняти кольори, форму, вагу та інше. Цінність згаданої системи виховання полягає у тому, що дидактичний матеріал у ній – не самоціль, а засіб [2, с. 205].

Система сенсорного виховання М. Монтессорі була високо оцінена С. Русовою, яка сама розглядала розвиток органів чуття як перший крок до самостійної свідомості дитини [2, с. 205].

Сучасні дослідники приділяють значну увагу проблемі сенсорного виховання. Для дітей раннього віку вони пропонують спеціально організовані заняття із сенсорного виховання, у яких використовують дидактичні ігри та вправи зі спеціально виготовленими наочними матеріалами (вкладки й решітки, кольорові палички, дидактичні столики тощо). Подальший сенсорний розвиток здійснюється під час малювання, елементарного конструювання, у повсякденному житті.

Важливим моментом сенсорного розвитку дитини є засвоєння сенсорних еталонів та оволодіння способами обстеження предметів [2, с. 208]. Для такого засвоєння дитина повинна бути підготовленою. Дворічна дитина ще не готова до того, щоб зрозуміти значення різновидів як зразків, з якими треба порівнювати властивості різноманітних предметів. Завдяки предметним діям, що передбачають різні види співставлення предметів між собою за формою, величиною, кольором, коли дитина підбирає пари чи групи предметів, що співпадають за даними властивостями, вибираючи їх серед інших предметів, вона вчиться виділяти властивості і формує уявлення про них. Дитина цього віку найшвидше оволодіває вибором за формою, повільніше – за величиною. Найтяжчий для неї вибір за кольором.

Реалізація завдань сенсорного розвитку відбувається щоденно: в повсякденному житті і під час організованого навчання. Найдоцільнішими формами організації навчання вважаються дидактичні ігри та вправи, ігри-заняття, самостійна діяльність. Завдання сенсорного розвитку проходять через всі освітні лінії Базового компонента дошкільної освіти і вирішуються в комплексі в ході ігор-занять різних видів.

Безпосередній показ предметів вихователем – основний метод навчання в іграх-заняттях, дидактичних іграх і вправах, допоміжна роль відводиться словесному поясненню. Оскільки маленькій дитині важко одночасно сприймати предмет, дію з ним і слухати словесну інструкцію, то остання повинна бути максимально короткою [3, с. 143].

Оволодіння предметною діяльністю починається зі спільних дій дорослого і малюка. На кінець другого року життя з'являються частково розподілені дії, коли дорослий лише допомагає, скеровує рухи малюка. І лише потім з'являються самостійні власні дії дитини, що можуть виконуватись за показом, а пізніше супроводжуватись словесною інструкцією дорослого. Мовчазний показ вимагає багаторазового повторення, а підкріплена словом дія засвоюється набагато швидше.

Протягом третього року життя дитина оволодіває діями співвіднесення з діями та знаряддями. Метою оволодіння діями співвіднесення з діями є приведення двох чи декількох предметів у певні просторові відношення – складання башточок з кілець, закривання коробочок кришками, вкладання меншого предмета в більший. Діти отримують величезне задоволення від таких ігор.

У дитини цього віку з'являються знаряддєві дії – це дії, в яких один предмет (знаряддя) – використовується для впливу на інші предмети: дістати м'ячик з-під столу можна палицею, пісок насипати у відерце – лопаткою, проштовхнути іграшку в трубочку – паличкою. Засвоюючи використання елементарних знарядь, дитина поступово починає засвоювати загальний принцип, який полягає в тому, що впливати на речі можна не лише руками, ногами, зубами, а й спеціально для цього створеними предметами [3, с. 147].

Добре розвинена дрібна моторика руки значно прискорює розвиток дій малюка з предметами. А так як рука у нього ще досить слабка, то її можна і потрібно розвивати. І що раніше почати це робити, тим краще. Для цього існує багато різноманітних ігор та вправ: ліплення з глини чи пластиліну, мозаїка, конструювання, нанизування намиста, змотування ниток у клубок, аплікація, шнурування, вигинання дроту (біжутерія), а також ігри з піском, камінчиками, каштанами, перебирання квасолі чи гороху та багато-багато чого цікавого. Усі ці ігри розвивають не лише рухливість малюка, але й впливають на розвиток мозку та мовлення [3, с. 153].

З метою розвитку дрібної моторики рук педагог використовує різноманітні форми роботи з дітьми третього року життя. Вправи пальчикової гімнастики супроводжують читання віршів, виконання пісень; проводять дидактичні ігри; організовують групові ігри-заняття на розвиток дрібної моторики рук, у яких ці ігри можуть використовуватися.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт дошкільної освіти : особливості впровадження / Упоряд. : О.Г. Косенчук, І.М. Новик, О.А. Венгловська, Л.В. Куземко. Харків : Вид-во «Ранок», 2021. 240 с.
2. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка : підруч. 2-е вид., допов. Київ: Академвидав, 2018. 464 с.
3. Розвиваємо, навчаємо, виховуємо дитину третього року життя : методичний посібник / Кузьмук Л.І. та ін.; за ред. Т.І. Поніманської. К.: Видавничий Дім «Слово», 2013. 568 с.

СТВОРЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ СІМ'ЄЮ ТА ПЕДАГОГІЧНИМ КОЛЕКТИВОМ У КОНТЕКСТІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСТУПНИКА ДИРЕКТОРА З НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ

Жеронкіна Олена Євгенівна

заступник директора з навчально-виховної роботи

*Комунальний заклад освіти «Криворізький
навчально-реабілітаційний центр №1»*

Дніпропетровської обласної ради», Україна

В сучасному світі, де відбуваються стрімкі соціокультурні та технологічні зміни, ключовою складовою успішності освітнього закладу є ефективна взаємодія між сім'єю учнів та педагогічним колективом. Заступник директора з навчально-виховної роботи, виступаючи в ролі управлінця, відіграє важливу роль у цьому процесі, організуючи та керуючи діяльністю, що спрямована на зближення цих двох ключових складових освітнього процесу [1].

Початок формування ефективної взаємодії сім'ї з педагогічним колективом лежить у створенні відкритого та довірчого середовища, де батьки та педагоги можуть вільно обмінюватися ідеями, думками та відгуками. Заступник директора повинен активно сприяти цьому, організовуючи зустрічі, семінари та інші події, спрямовані на покращення взаєморозуміння між обома сторонами. Важливо враховувати різноманітність потреб і очікувань, щоб створити атмосферу, де кожна сторона відчуває, що її вислухали та зрозуміли [2].

Важливо акцентувати увагу на розвитку партнерства між сім'єю та педагогічним колективом, а не взаємодії, яка базується на ієрархічних відносинах. Всі сторони повинні відчувати себе рівноправними учасниками в спільній справі – вихованні та розвитку дітей. Для цього варто виконати кілька важливих кроків.

По-перше, створення ефективної взаємодії передбачає глибоке розуміння ролі, яку відіграє сім'я в житті учня та в їхньому спілкуванні з педагогічним колективом [3]. Заступник директора повинен вивчати законодавство, пов'язане з правами та обов'язками сім'ї, а також сприяти формуванню правової культури серед батьків та педагогів. Це включає у себе не лише надання інформації, але й активну роботу щодо створення зручного режиму роботи школи, який враховує потреби та можливості сімей.

По-друге, важливим етапом є аналіз соціологічних аспектів сімей учнів та вивчення їхнього виховного потенціалу[4]. Заступник директора має визначити соціальне замовлення школи, розуміти потреби сімей та вміло впроваджувати їх у планування та реалізацію навчально-виховного процесу. Такий підхід не лише стимулює більш активну участь батьків у шкільному житті, але й зміцнює відчуття спільності та взаємодопомоги.

По-третє, управлінська діяльність заступника директора має охоплювати аналіз та підвищення професійних умінь педагогів у сфері взаємодії з батьками. Організація навчання самоаналізу та надання наставництва молодим учителям стає ключовим аспектом[5]. Завдяки цьому, педагогічний колектив стає більш компетентним та готовим до співпраці з сім'ями учнів.

У створенні ефективної взаємодії також важливим є регулярний аналіз та підвищення кваліфікації педагогічних працівників[6]. Проведення практичних

занять на проблемних курсах сприяє вдосконаленню навичок взаємодії, зокрема у проведенні бесід, взаємодії на зборах та спільних заходах. Результатом цього є не лише розвиток професійних компетенцій, але й активне включення педагогів у створення позитивного клімату співпраці.

У підсумку, ефективна взаємодія між сім'єю та педагогічним колективом є ключем до успіху освітнього закладу. Заступник директора має відігравати активну роль у створенні сприятливих умов для цієї взаємодії, сприяючи взаєморозумінню, визначенню спільних цілей та підтримці відкритого діалогу між обома сторонами. Згуртована команда батьків та вчителів, що діє відкрито та дружно, сприяє забезпеченню не лише академічного, а й соціального та емоційного розвитку дітей. Такий підхід створює умови для повноцінного зростання особистості та формує відповідальних громадян, готових до викликів сучасного світу.

Список використаних джерел:

1. Діденко В.М. Менеджмент / В.М. Діденко. – К.: Кондор, 2008. – 584 с.
2. Мармаза О. І. Інноваційний менеджмент / О. І. Мармаза. – Х.: ТОВ «Планетапринт», 2016. – 197 с.
3. Сиротенко Г.О. Шляхи оновлення освіти: науково-методичний аспект: Науковометод. посібник. / Г.О. Сиротенко. – Харків: Видавн. гр. «Основа», 2003. – 96 с.
4. Галузяк В.М. Управління організаційною культурою загальноосвітньої школи / Галузяк В.М., Холковська І.Л. // Університет – Школа : співпраця в умовах євроінтеграції : монографія / Акімова О.В., Фрицюк В.А., Троян Г.В. [та ін.] – Вінниця : «Твори», 2019. – С. 119-140.
5. Холковська І.Л. Взаємодія класного керівника з сім'єю у процесі профілактики девіантної поведінки підлітків // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М.Коцюбинського. Серія: «Педагогіка і психологія». Випуск 45. – Вінниця, 2016. – С. 49-54.
6. Фіцула М. М. Педагогіка / М. М. Фіцула. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2008. – 232 с.

ТЕАТР ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Драбинюк С.Ю.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
Україна*

Науковий керівник: Василюк А.В.

д-р. пед. наук, доцент

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
Україна*

Із зміною вимог до сучасного суспільства через євроінтеграційні процеси в Україні, стрімке поширення глобалізації та цифрових трансформацій зокрема, під прицілом уваги освітньої галузі перебуває розвиток в індивідів гнучких навичок (soft skills). Особливо це стосується молодших школярів. Зважаючи на потребу в ефективності їхньої освітньої діяльності, їхнього успіху в соціальній взаємодії та побудові міжособистісних стосунків емоційний інтелект виступає як одна з вагомих навичок. До концепції емоційного інтелекту входить зокрема емпатія, оскільки дослідники вважають, що вона є його основною якістю та принципом [5].

Насамперед відзначимо, що емпатію загалом включають до основних визначень головних екзистенційних цінностей життя – щастя та сенсу життя [4, с.13]. У психологічній науці зустрічаються різні підходи дослідників, тому емпатія розглядається як емоційне, ефективно-когнітивне, когнітивне та складне інтегрально психологічне явище [3, с.85]. Втім, у педагогічному словнику-лексиконі знаходимо формулювання емпатії як «збагнення, пізнання людиною внутрішнього світу інших, емоційно-чуттєве осягнення переживань іншої людини, інтелектуальне або концептуальне розуміння афектів іншого» [1, с.39].

Проаналізувавши наукові публікації [3;4], зауважимо, що розвиток емпатії важливий для молодших школярів, оскільки вона:

- сприяє покращенню їхніх комунікативних навичок;
- створює позитивні міжособистісні відносини, які є важливим аспектом їхнього соціального розвитку;
- підтримує ефективну співпрацю в групах та командах;
- протидіє агресивній чи неприязній поведінці;
- становиться основою для розвитку їхніх моральних цінностей;
- допомагає їм у створенні гармонійного суспільства;
- покращує психічне здоров'я, зменшуючи ризик виникнення стресу та ізоляції;
- є важливим елементом розвитку у них лідерських якостей.

Для розвитку емпатії необхідно підбирати найбільш ефективні засоби. Театральне мистецтво з його ігровим середовищем, з можливістю об'єднувати в команду та спільно досягати результату, з особливою атмосферою, що сприяє перевтіленню дітей в уявні образи, їхньому емоційному самовираженню, співпереживанню, пізнавальності, комунікативності набуває ще більшої пріоритетності серед арсеналу педагогічних засобів та інструментарію.

Існує багато цікавих видів театру, які сприяють розвитку емпатії, але зупинимось здебільшого на полімовному театрі, який бере свої початки зі Швейцарії та завдяки міжнародному дослідницькому проєкту MELT успішно впроваджується в багатьох інших європейських і розвинених країнах світу. Його головною метою є створення синергії у вивченні різних мов та розвитку навичок іншомовного швидкочитання [6]. Проте вважаємо, що полімовний театр також має потужний потенціал й у розвитку емпатії молодших школярів, зокрема відзначимо те, що він:

- може викликати емоційну ідентифікацію акторів з персонажами, навіть якщо мови різні;
- часто включає передачу повідомлень через жести, міміку та інші форми тілесної мови, а для цього актори вчаться розуміти і відчувати ситуації;
- створює спільну естетику та почуття приналежності до глобальної спільноти, так як актори можуть відчувати близькість і співпереживання під час постановки полімовної вистави.

Отже, всі ці аспекти можуть сприяти розвитку емпатії як важливої навички розуміння інших і свого «Я», розширювати світогляд і водночас поглиблювати розуміння та прийняття інших культур та мов.

Список використаних джерел:

1. Василюк А., Танась М. Педагогічний словник-лексикон (українсько-англо-польський). Київ-Варшава, 2013. 222 с.
2. Демченко О. Підготовка майбутніх педагогів до використання театральної діяльності в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами: Європейський контекст. Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами : збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Вінниця, 10-11 грудня 2020 р.). Випуск 3. Вінниця, 2020. С. 261-267.
3. Журавльова Л.П., Шпак М.М. Емпатія як психологічний механізм розвитку міжособистісного емоційного інтелекту. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, III(25), Issue: 49, 2015. С. 85-88.
4. Коган І.М. Емпатія і особливості її розвитку у дітей молодшого шкільного віку: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / І.М. Коган. К.: Ін-т психології імені Г.С. Костюка АПН України, 2005. 20 с.
5. Mayer J., Salovey P., Caruso D. Emotional intelligence: Theory, Findings and Implications. *Psychological Inquiry*. 2004. V. 15. N 3. P. 197-215.
6. Kutzelnann, Sabine & Massler, Ute (2019). Konzepte einer Lesedidaktik der Mehrsprachigkeit: Wie im Deutsch- und Fremdsprachenunterricht beim Aufbau von Lesekompetenzen Synergien geschaffen werden können. In: Steinlen, Anja & Rohde, Andreas (Hrsg.). *Sprachenvielfalt als Ressource begreifen. Mehrsprachigkeit in bilingualen Kindertagesstätten und Schulen Band II*. Wien: DVB Verlag, S. 219-236.

ФАСИЛІТАЦІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Крещанова Світлана Леонідівна

викладач іноземної мови, викладач вищої категорії

*ВСП «Київський фаховий коледж комп'ютерних технологій та економіки
Національного авіаційного університету», Україна*

Анотація. У статті проаналізовано сутність явища «педагогічної фасилітації», визначені фасилітативні принципи та методики. Розглянуто можливість впровадження технологій педагогічної фасилітації у процесі проведення онлайн занять при організації дистанційної і змішаної форми навчання.

Постановка проблеми. Освітня реформа в Україні стала певним викликом для багатьох учасників освітнього процесу: керівників навчальних закладів, вчителів та науково-педагогічних працівників, учнів та студентів, батьків здобувачів освіти, які також мають право «брати участь у розробленні індивідуальної програми розвитку дитини та/або індивідуального навчального плану». Згідно статті 53 Закону України «Про освіту» «здобувачі освіти мають право на: ... індивідуальну освітню траєкторію, що реалізується, зокрема, через вільний вибір видів, форм і темпу здобуття освіти, закладів освіти та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін та рівня їх складності, методів і засобів навчання» [1].

Спираючись на міжнародний прогресивний досвід щодо покращення якості освіти, Україна намагається поєднати традиційні та інноваційні педагогічні методики. Ключовим інструментом реформування освітньої галузі є педагогіка партнерства, яка формується на гуманістичних засадах. Гуманізація освіти має забезпечити демократичність та толерантність у ставленні до дитини, сприяти розвитку її здібностей, реалізувати її право на вибір. Відповідно до нових вимог та сучасних орієнтирів педагогічна діяльність має бути спрямована на реалізацію особистісно-орієнтованого і компетентнісного підходів в управлінні освітнім процесом, врахування психологічних особливостей групової динаміки, застосування інтерактивних методів викладання для отримання найкращого результату.

Дедалі частіше використовується поняття «педагогічна фасилітація», а фасилітативні підходи в освіті набирають все більшої популярності.

Отже, актуальним є дослідження основних принципів реформування освітньої галузі в Україні, які тісно пов'язані з реалізацією педагогіки партнерства на гуманістичних засадах та запровадженням технологій педагогічної фасилітації у навчальних закладах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні теоретичні, методологічні та практичні аспекти педагогічної фасилітації як загальновизнаного явища висвітлені в працях таких науковців, як Роджерс К., Б. Тейлор, Т. Бентлі, А. Бейлі, С. Хоган, О. Галіцан, З. Адамська, І. Авдєєва, Г. Волошко, М. Казанжи, С. Омельченко, Фісун О. та інші. Загальні питання щодо дослідження технологій фасилітативного впливу та підготовки викладачів-фасилітаторів досліджували С. Березка, С. Борисюк, І. Прокопенко, Н. Хупавцева, К. Шевченко.

Подальшого дослідження потребують питання, пов'язані із застосуванням технологій психосоціальної підтримки, реалізації підходів студенто-орієнтованого

навчання та педагогічної фасилітації у закладах фахової передвищої та вищої освіти України, враховуючи сучасні виклики в освітній галузі.

Мета статті – визначити та проаналізувати передумови формування фасилітуючої позиції педагога, а також провідних фасилітативних методик для організації результативної асинхронної та синхронної взаємодії учасників освітнього процесу із залученням інформаційно-комунікаційних технологій.

Виклад основного матеріалу. Педагогіка партнерства є сучасною концепцією реформування освітньої діяльності. Потреби суспільства в реалізації основних принципів гуманізації освіти закріплені у міжнародних нормативно-правових актах: Загальній декларації прав людини, Декларації прав дитини, Конвенції щодо боротьби з дискримінацією в галузі освіти, Декларації щодо освіти та навчання у галузі прав людини, Декларації та Плані дій «Світ, придатний для життя дітей». Сучасна система освіти в Україні зосереджується на реалізації індивідуальної освітньої траєкторії, навчанні у співпраці, співробітництві та особистісно-орієнтованому навчанні, узагальнених в Законі України «Про освіту», Державному стандарті повної загальної середньої освіти, Концепції «Нова українська школа», Законі України «Про фахову передвищу освіту», Законі України «Про вищу освіту», Наказі МОН України №1431 про проведення експерименту всеукраїнського рівня за темою «Організаційно-педагогічні умови формування в учнів м'яких навичок шляхом соціально-емоційного та етичного навчання» на базі закладів загальної середньої освіти України до 2024 року, Наказі МОН України № 776 "Про затвердження концепції розвитку педагогічної освіти". У змісті тексту Концепції «Нова українська школа» повсякчас трапляються такі поняття, як: «соціальна взаємодія», «...за підтримки вчителя», «співпраця» тощо [3]. У статті 29 Закону України «Про фахову передвищу освіту» у переліку основних завдань закладу фахової передвищої освіти зазначається необхідність «створення ... умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів» [2]. Згідно Наказу Міністерства освіти і науки України від 02 травня 2023 року № 510 «Про затвердження Типового положення про організацію освітнього процесу в закладах фахової передвищої освіти та Положення про практичну підготовку здобувачів фахової передвищої освіти» «основними завданнями організації освітнього процесу в закладах фахової передвищої освіти є:

... реалізація підходів студентоорієнтованого навчання;
індивідуалізація та диференціація навчання, створення можливостей для формування індивідуальної освітньої траєкторії та академічної мобільності здобувачів освіти;

формування особистості, цінностей та переконань здобувачів освіти, реалізація їх здібностей та обдарувань...» [5].

Враховуючи сучасні тенденції, термін «студентоорієнтоване навчання» в освітньому просторі іноді співвідноситься з поняттям «педагогічна фасилітація».

Так серед основних спеціальних (фахових, предметних) компетентностей, визначених Стандартом вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для другого (магістерського) рівня вищої освіти (Наказ Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 р. № 556), згадується «здатність до спільної діяльності та групової мотивації, *фасилітації* процесів прийняття групових рішень», що має забезпечити реалізацію принципів студентоорієнтованого навчання [4].

Розробку концепції педагогічної фасилітації було розпочато в 50-х рр. ХХ ст. відомим психотерапевтом К. Роджерсом разом з іншими представниками гуманістичної психології (А. Маслоу, Дж. Олпорт, Р. Мей). Роджерса вважають одним з засновників психологічних досліджень, який у 1956 отримав відзнаку «За видатний

внесок у науку» від Американської психологічної асоціації. У психології фасилітацію визначають як посилення домінантних реакцій або дій особистості в присутності інших, як правило, авторитетних людей – спостерігачів, партнерів.

У педагогіці фасилітація (педагогіка партнерства) визначає управління навчальною діяльністю здобувачів освіти, при якому викладач займає позицію помічника й допомагає самостійно знаходити відповіді на питання та формувати будь-які навички. Головним фактором є суб'єктний досвід здобувачів, оскільки саме за таких умов стає можливим їхній особистісний розвиток.

Згідно тлумачення Кембриджського словника *фасилітація* пов'язана з «полегшенням, спрощенням», це «дія, спрямована на допомогу іншим впоратися з процесом або досягти угоди чи рішення без безпосередньої участі в цьому процесі, обговоренні тощо» [14].

У науковій літературі є багато визначень та пояснень, що стосуються педагогічної фасилітації (педагогічної фасилітативної підтримки):

- це уміння будувати нові взаємовідносини з учнями або студентами, приймаючи їх право на вільну самореалізацію і власну експертність [7];
- створення умов для повноцінного розвитку особистості, що реалізується завдяки формуванню особливого мікроклімату групи [6];
- надання учасникам освітнього процесу можливості взяти на себе контроль і відповідальність за власні дії (зусилля) [12; 13];
- взаємодія між педагогом та учнем, що реалізується на основі прояву учасниками гуманізму, толерантності й полісуб'єктності; специфічні міжособистісні взаємовідносини, що створюють оптимальні умови для розвитку й самореалізації кожного учня, спонукають його до духовної й особистісної перебудови, виявлення внутрішніх потенцій [9].

Отже, педагогічна фасилітація – це вид професійнопедагогічної діяльності, яка має забезпечити підтримку особистісного зростання учня/студента та педагогічний супровід його освітніх досягнень.

Ще К. Роджерс зазначав, що серед основних недоліків традиційної системи освіти є акцентування уваги на авторитарній ролі викладача, базовій ролі предмета і недооцінюванні (або знецінюванні) ролі учня. Але в сучасному освітньому середовищі учень має виконувати іншу роль: бути активним учасником навчального процесу. Для цього і необхідна педагогічна фасилітація, що здатна побудувати нові відносини між учнями і викладачами, реалізувати принципи гуманізації освіти.

За дослідженнями науковців серед основних характеристик педагогічної фасилітації визначають:

- спрямування взаємодії педагога та здобувачів освіти на розв'язання навчальних творчих завдань на основі співпраці та взаєморозуміння;
- здатність педагога розкрити себе як особистість, не ховаючи власні емоції і переживання, щоб здобути довіру вихованців;
- врахування права кожного учасника навчального процесу на власну позицію та прийняття думок інших;
- розуміння кожної людини як індивідуальної неповторної особистості;
- прийняття правил та рішень, що стосуються способів взаємодії усієї групи, одночасно індивідуальна та групова відповідальність за ухвалені рішення;
- залучення кожного здобувача освіти до організації діяльності з викладачем для оптимізації навчального процесу [11].

Для реалізації педагогічних завдань викладач має створювати відповідний емоційний тонус процесу навчання та використовувати такі інструменти впливу, які

сприяють конструктивному діалогу між усіма учасниками для отримання бажаного результату та здійснення рефлексії освітнього процесу. Здобувачі освіти повинні вчитися аналізувати, оцінювати власну діяльність, порівнювати досягнуті результати з очікуваними. При оцінюванні враховується саме набуття здобувачами фахових/предметних компетентностей, умінь вирішувати проблеми, пов'язані з навчальною темою [8; 10].

Педагогічна фасилітативна підтримка є ефективною за умови створення неконкурентного середовища, що передбачає усвідомлене ставлення учасників педагогічної взаємодії один до одного як до партнерів, однодумців, рівноправних членів, а не як до конкурентів. Здобувачі освіти за допомогою викладача-фасилітатора мають напрацювати навички неконкурентного мислення, завдяки якому забезпечується усвідомленість ними, що командою легше і простіше досягти намічених цілей, аніж поодинці. Це спонукає учасників до порівняння власних досягнень не з досягненнями інших членів групи, а із власними минулими досягненнями та навчає надавати дієву підтримку один одному у складних ситуаціях і радіти успіхам інших учасників. Цей принцип є дійсно важливим для гармонійного функціонування будь-якого колективу, оскільки дотримання його сприяє вивільненню ресурсу емоційної енергії групи, що раніше нерідко витрачалась на конкуренцію, боротьбу один з одним, та спрямувати її в русло творчості, удосконалення, поліпшення для загального блага.

Застосування технологій відновлення, психосоціальної підтримки, формування соціальної згуртованості та навчання учасників освітнього процесу життєвим навичкам є необхідними фасилітаційними інструментами в сучасних умовах. Пандемія COVID-19 та запровадження воєнного стану в Україні 24 лютого 2022 р. у зв'язку із повномасштабною збройною агресією спричинили значні виклики для системи освіти. Технології дистанційного навчання, електронні освітні ресурси, системи електронного навчання (LMS, learning management systems) стали певним порятунком для освітніх закладів в Україні. Але залучення інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес може знецінювати комунікативні навички здобувачів освіти, сприяти занепаду їх творчого потенціалу, викликати професійне вигорання педагогів. Організація занять із застосуванням методів «педагогічної фасилітації» для розвитку суб'єктного потенціалу здобувачів освіти є не лише доцільною, але й необхідною у випадках, коли необхідна консолідація, згуртованість, оптимізація колективної взаємодії, прийняття значущих рішень. Фасилітаційна організація освітнього просторового середовища із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє виконувати спільні дії, обмінюватися вербальними та невербальними засобами комунікації, емоційними станами, забезпечуючи зворотний зв'язок та взаєморозуміння. Комунікація може здійснюватися синхронно та асинхронно, із залученням навчальних комп'ютерних програм, освітніх платформ для організації дистанційного та змішаного навчання, Інтернет ресурсів.

Серед найпопулярніших фасилітативних методик для організації групового проблемного та проектного навчання є наступні: технологія відкритого простору («Open Space Technology»); технологія «Світове кафе» (World Cafe); метод «Мозкового штурму» («Brainstorming»); метод динамічної фасилітації (Dynamic facilitation); метод графічної фасилітації (Graphic facilitation); «Розвиваюча фасилітація» (Developmental facilitation); «Технологія участі» (Technology of Participation); «Саміт позитивних змін» (Appreciative Inquiry Summit) та інші.

Слід зазначити, що у процесі проведення онлайн занять активно використовуються такі технології і методи фасилітації як:

- технологія «Інтернет-кафе» – похідна технологія від «Світового кафе», активна взаємодія учасників навчального процесу відбувається в онлайн середовищі (для реалізації цієї технології доцільно використовувати платформу відеоконференцій Zoom, яка оснащена функцією розподілу учасників на «сесійні зали», ця функція повністю дозволяє відтворити процес технології «Інтернет-кафе»: створювати міні-групи, переміщувати учасників між залами, нотувати на дошці, робити фінальні загальні демонстрації);

- МАК – метафоричні асоціативні картки (OH Cards), проєктивна методика, застосовуються для візуалізації асоціацій, коли необхідним є перемикання між видами діяльності (під час режиму дистанційного навчання можуть використовуватися онлайн сервіси МАК);

- «Фліпчарт» та різнокольорові маркери – спеціальна технологія нотування під час фасилітаційного процесу з використанням різнокольорових маркерів (для реалізації цієї технології застосовують комп'ютерну інтерактивну дошку, віртуальні сервіси Jamboard, Google Drawings, Miro, Zoom та інші);

- технологія веб-квестів – технологія передбачає пошук відповідей на чітко визначених Інтернет-ресурсах або веб-серфінг в мережі Інтернет з метою вирішення поставлених завдань, рефлексію і оцінювання результатів учасниками та викладачем (для створення тестових завдань, вправ, квестів, вікторин викладач може використовувати сервіси Google Forms, Quizizz, Liveworksheets, Wizer, Kahoot!, Flippity, онлайн платформи Mentimeter, «Всеосвіта», «На Урок» та інші);

- технології «джигсоу» (англ. «jigsaw»), «зигзаг» – методи «спільного навчання», «навчання у співпраці», «навчання один одного», передбачають групову роботу і взаємодію здобувачів (виконання спільних проєктних робіт, веб-квестів);

- «Фільмодукація» – навчання через перегляд підібраних епізодів із цікавих для студентів фільмів для оцінювання й рефлексії щодо різних ситуацій.

Для результативної асинхронної та синхронної взаємодії учасників освітнього процесу із залученням мобільних технологій та програм для проведення відеоконференцій (Viber, Telegram, WhatsApp, Zoom, Skype, Google Meet, Google Hangouts) доцільним є проведення поточних опитувань та анкетувань, обмін голосовими повідомленнями, використання піктограм та смайликів (метод «Емодзі-діалог») для створення емоційної довіри та запобігання емоційного вигорання.

Висновки. Результати наукових досліджень підтверджують необхідність активного запровадження фасилітативних методик в освітню галузь. Варто зазначити, що актуальність ідей педагогічної фасилітації пов'язана перш за все з гуманізацією освітніх процесів, появою новітніх освітніх технологій, формуванням фасилітуючої позиції педагога під впливом власного досвіду та переорієнтації науково-методичної роботи у навчальних закладах. Трансформаційні зміни змісту освіти, освітньо-професійних програм, фахових/предметних компетентностей, які орієнтують здобувачів на потреби сучасного ринку праці, дають поштовх до розробки нових траєкторій взаємодії викладач-студент. Це створює сприятливі умови для саморозвитку та забезпечує гуманістичну основу навчально-виховного процесу.

Список використаних джерел:

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 12.01.2024).

2. Про фахову передвищу освіту : Закон України від 06.06.2019 року № 2745-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text> (дата звернення: 12.01.2024).
3. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 р. №988-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 12.01.2024).
4. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для другого (магістерського) рівня вищої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 р. № 556. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/06/231-sotsialna-robota-magistr.pdf> (дата звернення: 12.01.2024).
5. Про затвердження Типового положення про організацію освітнього процесу в закладах фахової передвищої освіти та Положення про практичну підготовку здобувачів фахової передвищої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 02.05.2023 р. № 510. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1054-23#Text> (дата звернення: 12.01.2024).
6. Адамська З. М. Теоретико-методологічні засади розвитку фасилітативних здібностей майбутнього психолога в контексті вищої професійної освіти. *Педагогічний процес: теорія і практика. Серія: Психологія*. 2017. № 1(56). С. 28 – 33. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8773/1/Adamska_Fasylyt.zdibnosti.pdf (дата звернення: 12.01.2024).
7. Волошко Г. Фасилітативний підхід у діяльності викладача як сучасний напрям реформування вищої освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 9 (63). С. 96–106. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/4533/1/Voloshko.pdf> (дата звернення: 12.01.2024).
8. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / авт.-укл. Н. П. Наволокова. Харків : Вид. група «Основа», 2009. 176 с. URL: https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/Navolokova_Enciclopedia.pdf (дата звернення: 12.01.2024).
9. Фісун О. В. Педагогічна фасилітація як багатозначний феномен. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. пр. ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*. Харків, 2010. Вип. 34. С. 133–139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_zntndr_2010_34_21 (дата звернення: 12.01.2024).
10. Фісун О. В. Явище фасилітації у методичній роботі викладачів навчальних закладів I–II рівня акредитації *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр.* 2017. Вип. 53. С. 341–346. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2017_53_45 (дата звернення: 12.01.2022).
11. Шевченко К. О. Педагогічна фасилітація у контексті професійної компетентності вчителя. *Психологічні науки*. 2014. Вип. 2.13 (109). С. 258–263. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdups_2014_2.13_46 (дата звернення: 12.01.2024).
12. Bentley T. Facilitation: Providing Opportunities for Learning. *Journal of European Industrial Training*. 1994. Vol. 18, No. 5. P. 8-22. URL: <https://www.deepdyve.com/lp/emerald-publishing/facilitation-providing-opportunities-for-learning-JvCgeqWTz0> (date of access: 12.01.2024).
13. Christine Hogan. Understanding Facilitation: Theory and Principles. Kogan Page Publishers. 2002. 248 p. URL: <https://books.google.fr/books?id=hieLlflmo-0C&printsec=frontcover&hl=uk#v=onepage&q&f=false> (date of access: 12.01.2024).
14. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/facilitation> (date of access: 12.01.2024).

ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Титаренко Людмила Іванівна

ORCID ID: 0000-0003-3487-8973

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри теорії і методики вивчення природничо-математичних дисциплін у
дошкільній, початковій і спеціальній освіті,

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна

Масюк Олена Маратівна

ORCID ID: 0000-0002-8353-6091

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри теорії і методики вивчення природничо-математичних дисциплін у
дошкільній, початковій і спеціальній освіті,

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна

У сучасних умовах перед педагогічною освітою постає головне завдання – виховання справжніх професіоналів, вчителів, здатних не лише опановувати сучасні методики навчання, а й обирати найбільш продуктивні освітні технології, створювати власні розробки на компетентнісних і діяльнісних засадах.

В умовах активного пошуку інноваційних освітніх моделей навчання формується новий образ вчителя-новатора, вчителя-дослідника, вчителя-фасилітатора. Такий вчитель має володіти певним комплексом так званих soft skills або «гнучких навичок», які дозволяють забезпечити успішне виконання ним професійної діяльності [1].

Вивченню проблеми формування “soft skills” у майбутніх вчителів початкової школи присвячені дослідження О. Абашкіної, Є. Гайдученко, В. Давидової, Н. Жадько, Г. Івоніної, Т. Кожушкіної, С. Наход, Ю. Портланд, О. Сосніцкої, Л. Фамілярської та ін. Більшість дослідників трактують «soft skills» як «гнучкі навички», що характеризують готовність, здатність та можливість особистості діяти у будь-яких мінливих ситуаціях, спираючись на власний досвід, індивідуальні якості та інтуїцію [1]. Саме тому вважаємо, що майбутні вчителі початкової школи повинні мати високий рівень розвитку «soft skills».

Серед складових «soft skills», необхідними для продуктивної професійної діяльності вчителя початкової школи, найчастіше визначають такі: організаційні (управлінські); комунікаційні та індивідуальні навички. Вважаємо за доцільне комунікаційні навички поширити до інформаційно-комунікаційних, оскільки інформаційна грамотність є безперечною необхідною складовою компетентності сучасного вчителя.

До організаційних навичок відносять уміння працювати у команді, передбачати і запобігати ризикам, чітко планувати та керувати часом. Інформаційно-комунікаційні навички передбачають вміння працювати з інформацією, готувати якісні презентації, зрозуміло і чітко формулювати свою думку, відповідати аргументовано і зрозуміло, вміння спілкуватися з іншими людьми, поважати точку зору іншого тощо. Індивідуальні якості характеризують вміння людини приймати рішення, вирішувати проблеми, чітко визначати цілі та ставити завдання, ініціативність, уміння критично та креативно мислити, здатність до самоосвіти тощо.

Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» визначає трудові функції сучасного педагога, що передбачає перегляд ставлення до професійних якостей сучасного вчителя початкової школи та зміни стереотипів розвитку його професійної компетентності. Зокрема, мова іде про такі функції вчителя, як інформаційно-цифрова компетентність, компетентність педагогічного партнерства, проєктувальна компетентність, прогностична, організаційна та оцінювально-аналітична компетентність, здатність до навчання впродовж життя [2]. Даний нормативний документ створює підґрунтя для підвищення якості навчання здобувачів вищої педагогічної освіти. Варто зазначити, що ЗВО повинні орієнтуватися на ці запити і гнучко реагувати на них, змінюючи як змістове наповнення, так і сам процес здобуття студентами відповідних знань, набуття досвіду професійної діяльності та зміни ціннісних орієнтацій щодо створення нового освітнього середовища [3].

У Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди на факультеті початкового навчання розроблена і впроваджується програма цілеспрямованого формування у майбутніх вчителів початкової школи «гнучких навичок», яка передбачає застосування на лекціях, практичних заняттях, семінарах дисциплін природничо-математичного циклу різноманітних технологій і форм навчання, зокрема:

а) з метою формування організаційних навичок застосовується кооперативна форма навчальної діяльності студентів («Робота в парах», «Ротаційні трійки», «Карусель», «Синтез думок» тощо); ситуативне моделювання; педагогічна практика «Школа професійного зростання «День у школі»»;

б) формування інформаційно-комунікаційних навичок здійснюється засобами інтерактивних симуляцій («Діалог», «Кожен учить кожного», «Обговорення проблеми в загальному колі», «Мікрофон», «Незакінчені речення», «Мозковий штурм», «Кейс-метод» тощо); підготовки повідомлень, доповідей та презентацій з використанням інтернет-ресурсів, участі у тренінгах, семінарах та науково-практичних конференціях; педагогічної практики «Школа професійного зростання «День у школі»»;

в) з метою формування індивідуальних якостей здобувачів вищої педагогічної освіти застосовуються ділові та рольові дидактичні ігри; педагогічна практика «Школа професійного зростання «День у школі»».

Отже, «soft skills» - це універсальні навички, які є базою для професійного становлення та розвитку вчителя початкової школи, для побудови ним власної успішної кар'єри.

Список використаних джерел:

1. Biljakowska Olha (2018) «Soft skills» як необхідна складова якісної професійної підготовки майбутнього вчителя. *Univertyet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Dlugosza w Czestochowie*. T.XX. s. 175–185. Вилучено з: http://dlibra.bg.ajd.czest.pl:8080/Content/5918/14_Biljakowska_Rocznik_20.pdf.
2. Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» (2020). Вилучено з: <https://mon.gov.ua/ua>.
3. Смагіна Т., Шуневич О. (2019) Умови розвитку гнучких навичок (soft skills) педагогів у процесі навчання на курсах підвищення кваліфікації. *Український педагогічний журнал*. №2. С. 73-80. Вилучено з: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/426>.

ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ, БІБЛІОТЕЧНОЇ ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ

Ольшанський Д.В.

канд. пед. наук, доцент,

доцент кафедри англійської мови та комунікації

Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

Здатність професійного спілкування іноземними мовами у процесі виконання фахових завдань, вміння використовувати отримані знання та сформовані навички іншомовного професійного спілкування визначено серед інших пріоритетних компетентностей у чинних освітньо-професійних програмах підготовки фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи [1].

Питаннями змісту професійної підготовки фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи у контексті компетентісного підходу висвітлено у численних дослідженнях, зокрема, Л. Артюхової, Н. Гайсинюк, І. Гузій, О. Кухтяк, М. Макарової, О. Матвієнко, А. Соляник, та ін.

Водночас, аналіз існуючих досліджень з проблеми формування іншомовної мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи виявив недостатню увагу з боку дослідників саме до цього аспекту професійної підготовки. Варто зазначити, що особливості сучасного етапу розвитку суспільства та вищої освіти, посилення ролі англійської мови у суспільно-політичному та професійному житті українців викликають певну необхідність сучасного переосмислення ролі формування англомовної мовленнєвої компетентності у загальному процесі професійної підготовки фахівців, обґрунтування нових поглядів на цілі та принципи навчання, оптимізацію вже існуючих методичних підходів та пошук нових, що є адекватними новим умовам.

Отже, **метою** нашого дослідження є визначення особливостей змісту та методики навчання англійської мови за професійним спрямуванням майбутніх фахівців інформаційної, архівної та бібліотечної справи з урахуванням чинної нормативної бази, проведених на цьому терені досліджень, а також існуючих та перспективних потреб вказаної категорії студентів у процесі їх професійної підготовки.

У сучасних умовах освіти університети володіють значною автономією щодо визначення змісту професійної підготовки як на рівні формування освітніх програм, так і в конструюванні змісту окремих дисциплін. Це повною мірою стосується і формування англомовної компетентності студентів. Пріоритетна тематика мовлення, матеріали для мовленнєвої діяльності, використані засоби навчання завжди є і будуть предметом не лише колективної, але й індивідуальної діяльності кожного окремого викладача, вираженням його чи її досвіду, творчості, методичних пошуків і практичних напрацювань. Учасники навчального процесу в сучасних умовах мають доступ до широкого кола навчальної та фахової літератури, ресурсів і матеріалів Інтернет, і саме досвідчений та кваліфікований викладач здатен добирати тематику, матеріали та засоби навчання, які відповідають поставленим цілям. За нашими спостереженнями, у сучасному інформаційному просторі легко

«розгубитись», не маючи потрібного досвіду та практики, і не існує альтернативи вмінню викладача орієнтуватись у морі інформації, виокремлювати головне від другорядного, добирати ресурси та матеріали, які оптимізують процес навчання, а також будуть максимально слугувати професійним та комунікативним потребам.

Викладачі, як правило, колективно або одноосібно укладають робочу програму дисципліни, базуючись на нормативних документах, зокрема, освітньо-професійній програмі. Треба визнати, що завжди кожен такий продукт буде унікальним, так само неповторним і особливим стане його методична реалізація викладачем у конкретних умовах з групою студентів. Це повною мірою стосується відбору пріоритетної тематики. З власного та масового досвіду уявляється, що тематика повинна відображати пріоритетні професійні теми та комунікативні ситуації, водночас, включати теми та ситуації загальної повсякденної сфери. Останні можуть мати універсальне спрямування – бути важливими як для професійного, так і непрофесійного спілкування майбутніх бібліотекарів, наприклад, читання та обговорення літературних творів, інформації про життя і творчість видатних письменників, популяризацію літературних творів у кінематографі тощо. Така робота також слугує формуванню соціокультурної та лінгвокраїнознавчої компетенцій студентів, що є важливим компонентом іншомовної мовленнєвої компетентності взагалі.

Читання англomовної фахової літератури завжди було і залишається одним з пріоритетних видів роботи на аудиторних заняттях та у контексті самостійної роботи студентів [2]. Важливим результатом є не лише ознайомлення з фаховою термінологією, але й теоретичними та практичними досягненнями в означеній галузі в англomовних країнах, цінним досвідом (особливо США) на цьому терені. Читання в аудиторії завжди буде мати певні обмеження з огляду на ліміт часу, і тому лівова частка цієї роботи природно ефективно реалізується в умовах самостійної та проектної роботи студентів. Обсяг фахових текстів для самостійного опрацювання може бути значно більшим; відповідно, викладач має сформулювати у студентів прийоми екстенсивного читання значних за обсягом текстів з охопленням загального змісту прочитаного. Контроль ефективності виконаної роботи доцільно забезпечити у вигляді стандартного письмового тесту або тестових завдань в електронному середовищі **MOODLE** або на базі інших платформ.

У зарубіжній методиці викладання англійської зі спеціальними цілями (*English for special purposes*) вже довгий час є полярною концепція інтегрованого навчання мови і предмету (*Content and language integrated learning*), відповідно до якої процес навчання англійської мови зі спеціальними цілями організовано відповідно до логіки та структури викладання спеціального предмету (предметів) [3]. Стосовно навчання англійської мови майбутніх фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи ця концепція, на нашу думку, має значний потенціал і ми пропонуємо реалізовувати її основоположні ідеї для оволодіння знаннями, уміннями і навичками у контексті опрацювання окремих змістових блоків та тем професійного спрямування.

Для викладачів вищої школи, які викладають англійську мову студентам нефілологічних спеціальностей, майже аксіоматичним є той факт, що ефективна мовленнєва діяльність студентів можлива лише за умови забезпечення її нерозривного зв'язку з формуванням стабільних навичок володіння граматичними структурами та лексичними одиницями, тобто лінгвістична компетентність студентів. Ми розглядаємо систематичне повторення граматичних та лексичних

блоків та активізацію відповідних мовних навичок як необхідний компонент формування мовленнєвої компетентності. З огляду на це, уявляється доцільним добір викладачем відповідних завдань і видів роботи, системи фонетичних, лексичних та граматичних вправ, у тому числі через використання технічних можливостей та інформаційних технологій. У зв'язку з останнім, особливо перспективним уявляється використання ресурсу **YouTube** для формування навичок та умінь аудіювання як у контексті аудиторної, так і самостійної роботи студентів. Ресурс містить значну кількість професійно-орієнтованих та країнознавчих матеріалів для бібліотекознавців, зокрема, різноманітні інтерв'ю з літераторами, відеолекції, відеоблоги тощо. Ефективне використання цих матеріалів вимагає від викладача, по-перше, методичної кваліфікації, що дозволить грамотно їх опрацювати та надати їм навчального спрямування та відповідної форми, а по-друге, готовності самому опанувати професійними тонкощами та нюансами, які представлені цими матеріалами. Нарешті, використання різноманітних форм роботи, різних видів вправ і завдань, засобів наочності та технічних засобів має підсилити мотивацію та інтерес студентів до англійської мови, інших фахових предметів, обраної майбутньої професії.

Отже, підсумовуючи сказане, окреслимо напрями, за якими прогнозується визначення вимог до змісту та методики навчання англійської мови за професійним спрямуванням майбутніх фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи:

1. Науково-обґрунтований і творчий добір викладачем або укладачем робочої програми тематики мовлення, яка повинна відображати пріоритетні професійні теми та комунікативні ситуації, включаючи при цьому теми та ситуації загальної повсякденної сфери та суміжні з професійною.

2. Організація читання фахової літератури для ознайомлення з фаховою термінологією, теоретичними та практичними досягненнями у професійній сфері в англійськомовних країнах, у тому числі з використанням потенціалу екстенсивного читання.

3. Використання концепції інтегрованого навчання мови та предмету для опанування матеріалом у розрізі окремих змістових блоків та вивчення важливих тем професійного спрямування.

4. Систематичне повторення граматичних та лексичних блоків та активізація відповідних мовних навичок як необхідний компонент формування мовленнєвої компетентності, добір викладачем відповідних завдань і видів роботи, системи фонетичних, лексичних та граматичних вправ, у тому числі через використання технічних можливостей та інформаційних технологій.

У подальших публікаціях ми плануємо розвинути теоретичні розвідки для визначення продуктивних ідей у цьому напрямі.

Список використаних джерел:

1. Освітньо-професійна програма. 029.00.02. Інформаційна, бібліотечна та архівна справа. Другий магістерський рівень. https://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/vstupnikam/ij/2022/opp_iba_mag_2022_new.pdf
2. У. Кецик-Зінченко. Вплив англійськомовних фахових текстів на вивчення термінологічної лексики студентами немовних факультетів. Освітній простір України. №16.(2019). – С. 198-205. <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/esu/article/view/2545/2988>
3. Ю. Руднік. Методика предметно-мовного інтегрованого навчання: світовий досвід. Міжнар. наук.-практ. конф. [«Педагогіка та психологія: проблеми науки та практики»], (м. Львів, Україна, 9 серпня 2013 року). - С. 63-67.

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Носова Лариса Миколаївна
Вчитель початкових класів
Криворізька гімназія №74 КМР, Україна

Тимошенкова Юлія Михайлівна
Вчитель початкових класів
Криворізька гімназія №122 КМР, Україна

На сучасному етапі розвитку української системи освіти пріоритетним завданням є підвищення її якості, що є основою для формування соціально зрілої та творчої особистості. Для цього необхідно створити освітній процес, максимально наближений до потреб і здібностей учнів.

Сьогодні інформаційні технології та цифрові ресурси стали невід'ємною частиною нашого повсякденного життя. Інформаційні технології та цифрові ресурси постійно змінюють те, як ми спілкуємося, працюємо та навчаємося. Це дає підростаючим членам нашого суспільства – дітям молодшого шкільного віку – доступ до інформації та можливості для розвитку. Але для того, щоб цей доступ був осмисленим і корисним, важливо, щоб діти володіли не лише новітніми пристроями, але й цифровою компетентністю.

В умовах воєнного стану багато викликів, яких зазнала освіта в Україні, вирішує дистанційна форма здобуття освіти – індивідуалізований процес навчання, що здійснюється здебільшого під час опосередкованої взаємодії віддалених одне від одного учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій [6]. Водночас дистанційна форма здобуття освіти потребує об'єднання спільних зусиль батьків, учнів та педагогічних працівників задля досягнення необхідних результатів навчання. Дистанційна форма здобуття освіти надає школярам можливість навчатися в Україні незалежно від поточного місця проживання.

Особливості перебігу освітнього процесу з використанням дистанційної форми навчання регулює низка нормативних документів, як-от: Закон України «Про освіту»; Закон України «Про повну загальну середню освіту»; Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти» та ін.

Згідно з Державним стандартом метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості [1].

Однією з ключових компетентностей, спрямованих на формування особистості учня початкової школи є інформаційно-комунікаційна компетентність, що передбачає опанування основою цифрової грамотності для розвитку і спілкування, здатність безпечного та етичного використання засобів інформаційно-комунікаційної компетентності у навчанні та інших життєвих ситуаціях [1]. У Концепції НУШ зазначено, що інформаційно-цифрова компетентність – це впевнене, і водночас, критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, у публічному просторі та приватному спілкуванні [4].

Вимоги до обов'язкових результатів навчання та формування інформаційно-комунікаційної компетентності школярів закріплено за інформатичною освітньою галуззю, для якої сформульовано мету і результати здобуття освіти в цілому, упорядковано обов'язкові результати здобуття освіти школярів, що є основою для їх подальшого навчання на наступних рівнях загальної середньої освіти. Мета інформатичної освітньої галузі полягає у формуванні інформаційно-комунікаційної компетентності та інших базових компетентностей школярів, у набутті навичок розв'язувати проблеми, застосовуючи інформаційно-комунікаційні технології та цифрові пристрої, задля розвитку критичного мислення, творчого самовираження, особистого і соціального благополуччя, а також безпечної та етичної діяльності в інформаційному суспільстві.

У результаті навчання, за інформатичною освітньою галуззю, школяр розробляє та реалізує алгоритми; створює та налагоджує програмні проекти; розробляє модульні проекти; опрацьовує та створює інформаційні продукти з використанням даних різних типів; співпрацює в команді для створення інформаційного продукту тощо [2].

Обов'язковими результатом навчання здобувачів освіти є усвідомлене використання інформаційних і комунікаційних технологій і цифрових пристроїв для доступу до інформації, організація власного інформаційного середовища, спілкування та співпраця в мережевих спільнотах, а також самостійне опанування новими вміннями; усвідомлення наслідків використання інформаційних технологій у повсякденному житті, захист себе і власного інформаційного простору, дотримання етичних, міжкультурних та правових норм інформаційної взаємодії [2].

Нині світ перебуває на етапі розвитку, у якому інформація відіграє важливу роль. Тому застосування комунікаційних технологій в різних сферах життя, включаючи освіту, дає змогу значно полегшити та прискорити процеси будь-якої діяльності, а також забезпечити більш високу якість і точність роботи. В умовах упровадження дистанційного навчання, у час інтенсивного потоку інформації і нових способів її передачі перед учителем постає вимога застосовувати все нові підходи до організації навчання. У зв'язку з цим упровадження нових інформаційно-комунікаційних засобів в освітній процес початкової школи уможливорює активне формування пізнавальних процесів та розвиток індивідуальних якостей учнів, дає змогу молодшим школярам набути досвіду організованої освітньої діяльності, а відтак формувати власну особистість у різних аспектах.

Умови сьогодення створюють надзвичайні виклики для всієї суспільної інфраструктури, зокрема й для освіти. Нині доступ до традиційних навчальних ресурсів буває обмеженим, а безпекові обмеження можуть порушити освітній процес. За таких умов критично важливою стає інформаційно-комунікаційна компетентність здобувачів освіти, позаяк дає їм змогу ефективно застосовувати доступні цифрові ресурси, а також розвивати критичне мислення та медіаграмотність.

Уроки, під час яких застосовуються інформаційно-комунікаційні засоби навчання, є більш динамічними, яскравими і різноманітними. Використання засобів комунікації та ресурсів Інтернету під час роботи з дітьми молодшого шкільного віку значно покращує організацію освітнього процесу, робить його більш інноваційним, цікавим та доступним, а також підвищує зацікавленість учнів процесом навчання. Інтереси школярів розширюються, і вони по-іншому сприймають навчальний матеріал, вчать творчо й креативно мислити, більш повно й ґрунтовно висловлювати свої думки, демонструвати індивідуальні здібності, долати певні труднощі в освітній діяльності, формулювати питання, розв'язувати проблеми та

будувати творчі процеси, орієнтовані на розв'язання реальних життєвих завдань, що є вагомим аспектом формування життєвих компетентностей особистості.

Розвиваючи в школярів інформаційно-цифрову компетентність, учитель готує їх до самостійного життя в інформаційному суспільстві. Орієнтуючись на умови, у яких будуть навчатися й розвиватися учні нової формації сучасні педагоги добирають нові методи та форми навчання, першочерговим завданням яких є перетворення потоків інформації в ефективний освітній інструмент. Основна мета цього інструментарію полягає у формуванні в учнів здатності орієнтуватися в лавині інформації, систематизувати й добирати необхідне; у формуванні навичок критично та системно мислити, умінь працювати з інформацією та медіазасобами, здатності ставити та розв'язувати проблеми, спрямовані на саморозвиток, творчість і допитливість.

Формування інформаційно-комунікаційної компетентності можна досягти за допомогою використання під час уроків різноманітних електронних програм, аудіо- та відеоматеріалів, освітніх веб-сайтів, додатків для мобільних телефонів та соціальних мереж, які сприяють розвитку креативності, уяви, алгоритмічного та логічного мислення молодших школярів.

Отже, освіта сьогодні спрямована на формування інформаційно-комунікаційної компетентності здобувачів освіти як однієї з ключових компетентностей. Оскільки значний потенціал для її розвитку закладено в процесі застосування різноманітних інформаційно-комунікаційних інструментів, формування цієї компетентності має починатися з початкової школи. Цифрові технології нині відіграють важливу роль в усіх сферах життя та діяльності кожної людини, зокрема й підростаючого покоління. Вони впливають на освіту, часто стають вагомим фактором соціалізації, спонтанного соціального навчання та потужним інструментом дистанційного навчання.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт початкової освіти. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#n12>.
2. Державний стандарт початкової освіти. Додаток. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#n5>.
3. Качмар О., Баріло С., Зінькова І. Цифрові технології в освітньому процесі початкової школи в реаліях масштабної військової агресії. Академічні візії. 2023. № 19. URL : <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7875382>.
4. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
5. Розлуцька Г., Гайович Є., Куруц В. Розвиток цифрової компетентності молодших школярів в умовах неформальної освіти. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2023. Вип. 2 (53). С. 126–130. URL : <http://visnyk-ped.uzhnu.edu.ua/article/view/290334>.
6. Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#n22>.

СЕКЦІЯ XXV. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

БРЕНД-КОМУНІКАЦІЇ ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВПЛИВУ НА СПОЖИВЧУ ПОВЕДІНКУ АФЕКТИВНОЇ СКЛАДОВОЇ ОБРАЗУ БРЕНДУ

Гомольська Л.П.

PhD

Старший викладач кафедри гуманітарних та музично-інноваційних дисциплін,
факультет мистецтва співу і джазу

Київська муніципальна академія музики ім.Р.М.ГЛІЄРА, Україна, Київ

Доцільним уявляється визначення тих соціально-психологічних особливостей, які забезпечують формування компонентів образу бренду і, відповідно, вплив бренд-комунікацій на споживчу поведінку.

У структурі образу бренду у контексті сприймання споживача виокремлюємо: а) когнітивну складову (сукупність уявлень і знань про об'єкти споживання, що релевантні ситуації; критерії: диференційованість та екологічність); б) афективну складову (емоційне оцінювання об'єктів споживання, бренду та його атрибутів (критерій: позитивне ставлення); в) спонукальну складову: прагнення певним чином вчиняти по відношенню до товарів/послуг, уособленням яких є певний бренд (критерій: умотивованість споживачів). Ці складові визначають лояльність, спрямовуючи споживчу поведінку на придбання товарів / послуг, які позиціонує бренд.

Соціально-психологічна природа бренд-комунікацій проявляється у: соціальній зумовленості бренду (об'єкта взаємодії), його емоційній оцінці, мотивації до подальшої взаємодії з приводу бренду, усталеності відповідної поведінки тощо. Бренд-комунікація розрахована на формування закономірностей поведінки й діяльності людей, які виражаються в певних повторюваних поведінкових реакціях, що й визначає її ефективність. Досягнення останньої можливе за умови розуміння соціально-психологічних механізмів впливу бренд-комунікацій на сприймання споживачів [1].

Також варто взяти до уваги базовий механізм комунікативного впливу, що охарактеризований А. Харашем як особистісне включення комунікатора в сферу життєдіяльності та свідомість реципієнта, який супроводжуються включенням у цю сферу певних значень, особистісно осмислених комунікатором.

Вивчення соціально-психологічного аспекту бренд-комунікацій свідчить, що він містить певні способи впливу бренд-комунікатора й споживача один на одного. При цьому, за А. Коваленко, вплив визначається як: «...процес і результат зміни індивідом поведінки іншої людини, її установок, намірів, уявлень, оцінок тощо у ході взаємодії з нею» [2, с. 139].

Ураховуючи трактування О. Доценко психічних механізмів як цілісного набору психічних станів і процесів, що реалізують рух до деякого результату відповідно до стандартної або такої, що часто зустрічається, послідовності під *соціально-*

психологічним механізмом бренд-комунікацій розуміємо сукупність соціально-психологічних засобів і процесів, які забезпечують вплив бренду на споживача з метою прийняття ним та здійснення рішення про неодноразове придбання товару / послуги.

Щодо актуалізації соціально-психологічних механізмів відносно до функціонування афективної складової образу бренду слід зазначити, що бренд-комунікація здійснюється з опорою на почуття та емоції споживача, які можуть виникати за допомогою неусвідомлюваних індивідом процесів. Ім'я бренду, наприклад, може викликати позитивні емоції вже в тому випадку, якщо воно просто знайоме індивіду: «просте багаторазове пред'явлення одного нейтрального стимулу викликає позитивне ставлення до нього, навіть якщо ми не визнаємо, що бачили цей стимул перш» [3, с. 311].

Г. Бреслав указує не те, що на відміну від пізнавальних процесів, емоційні явища відображають відносини між індивідом і навколишнім середовищем (потребами і їх можливим задоволенням, цілями і можливістю їх досягти).

Прояснюючи вплив емоцій на активність людини, С. Рубінштейн зазначає: «...виступаючи в якості прояву потреби як конкретної психічної форми її існування, емоція виражає активну сторону потреби». Емоції, таким чином, стимулюють психічну діяльність споживача, активізуючи його потреби і посилюючи дію соціально-психологічних механізмів когнітивного компоненту образу бренду. Вони безпосередньо впливають на перцептивні процеси, фільтрують інформацію, яку людина отримує за допомогою органів чуттів, активно втручаються в процес її подальшого опрацювання [4, с. 40]. Виникає своєрідна афективно-когнітивна структура, що репрезентує взаємозв'язок між думкою й почуттям, а, за К. Ізардом, емоція утворюється як відгук на конкретний ментальний образ (символ чи думку). Така емоція «...мотивує, організовує і направляє сприймання, мислення і дію» [4, с. 27].

Зрозуміло, що емоції можуть виступати механізмом як конструктивної, так і деструктивної поведінки споживачів; але в будь-якому випадку вони є необхідним і постійним компонентом регуляції взаємодії споживачів з брендом і один з одним. Недарма Р. Харре пропонує інтерпретувати почуття як «приватний прояв суспільно вироблених суджень» [5, с. 11].

Сприймання споживачами бренду є індивідуальним і пов'язане з їх індивідуальним попереднім життєвим досвідом споживання даного товару / послуги. Разом з тим модальність емоцій є одним з важливих показників ефективності бренд-комунікації: ефективна комунікація викликає у респондента позитивні емоції по відношенню до бренду, оскільки, на думку Е. Дю Плессі, всі індивіди природним чином запрограмовані на уникнення негативних й отримання позитивних емоцій [6].

Отже, з огляду на сприймання споживача йдеться про *емоційне переживання й оцінку*, що актуалізують процес *персоніфікації*, який можна трактувати як механізм формування індивідуальності бренду (сукупності характерних рис особистості людини, з якими асоціюється даний бренд). За Дж. Аакер йдеться про п'ять основних характеристик індивідуальності бренду («Велика п'ятірка»): щирість, збудження, компетентність, витонченість, мужність [7].

Персоніфікація є основним механізмом функціонування бренду, оскільки основним регулятором активності людини завжди виступає почуття власної гідності та неповторності, «почуття Я», що є основою її соціального мислення й поведінки, внутрішнім критерієм сприймання та оцінки себе й оточення. При цьому внутрішні критерії оцінок формуються під впливом думки навколишніх людей [8].

Список використаних джерел:

1. Batey M. *Brand meaning*. L.: Routledge; Taylor and Francis Group, 2008. 257 p.
2. Коваленко А. Б. Творчий характер соціально-перцептивного процесу. *Наука і освіта*. 2012. № 9. С. 96–100.
3. Йоргенсен М. В., Филлипс Л. Дж. *Дискурс-анализ. Теория и методика*. Харьков : Гуманитар. центр, 2008. 252 с.
4. Изард К. Э. *Психология эмоций*; пер. с англ. СПб. : Питер, 2006. 464 с.
5. Харре Р. Вторая когнитивная революция. *Психологический журнал*. 1996. Т. 17, № 2. С. 3–15.
6. Plessis du E. *The advertised mind: ground-breaking insights into how our brains respond to advertising*. London : Kogan Page, 2005. 232 p
7. Аакер Д. *Создание сильных брендов*. М: Изд. Дом Гребенникова, 2003. 440 с.
8. Гомольська Л. П. Персоніфікація як соціально-психологічний механізм функціонування бренду у сприйманні українського споживача. *Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка, Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України*; за наук. ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017. Вип. № 37. С. 41–54.

ВПЛИВ КОМП'ЮТЕРНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ НА ФОРМУВАННЯ «Я-ОБРАЗУ» ПІДЛІТКІВ

Теслюк Валентина Михайлівна

канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри психології
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Мельник Христина Ігорівна,

здобувачка вищої освіти гуманітарно-педагогічного факультету
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Сьогодні зростає поширеність комп'ютерної залежності серед підлітків. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, у всьому світі від комп'ютерної залежності страждає близько 2,5% підлітків. В Україні ця цифра становить близько 1,5%. Негативний вплив комп'ютерної залежності фіксується щодо формування Я-образу підлітків. Комп'ютерна залежність може призводити до зниження самооцінки, самоприпинення, відчуття тривоги та депресії.

Я-образ – це сукупність уявлень людини про себе, своє місце в світі та відношення до інших людей. Він є важливою складовою особистості і відіграє важливу роль у її розвитку та функціонуванні. У підлітковому віці відбувається активне формування Я-образу. У цей період підлітки активно досліджують себе, свої можливості та обмеження. Вони намагаються зрозуміти, хто вони такі, чого хочуть досягти в житті. Комп'ютерна залежність може негативно впливати на формування Я-образу підлітків у наступних аспектах: зниження самооцінки. Комп'ютерні ігри та інші програми часто створюють уявлення про те, що в реальному світі все легко і просто. Це може призводити до того, що підлітки починають відчувати себе некомпетентними та невпевненими в собі; самоприпинення [1].

Комп'ютерна залежність може призводити до того, що підлітки починають відчувати себе нецікавими та непотрібними. Вони можуть вважати, що їхнє життя не має значення; тривога та депресія. Комп'ютерна залежність може призводити до розвитку тривоги та депресії. Це пов'язано з тим, що підлітки починають відчувати себе ізольованими від реального світу та не можуть знайти себе в ньому.

Психологи фіксують негативні впливи Інтернет-комп'ютерної залежності на підлітків:

- Інтернет зменшує здатність концентруватися, мозок з часом починає чекати надходження інформації у вигляді стрімкого потоку частинок. Мислення стає уривчастим, читання – поверхневим. У підсумку люди перетворюються на «розшифровувачів інформації». А зона мозку, відповідальна за абстрактне мислення, атрофується;

- мозок втрачає базові механізми, які керують контактами з іншими людьми. Важче стає зчитувати чужу міміку під час бесіди або вгадувати емоцію;

- Інтернет-революція занурює людину у стан розсіяної уваги, коли вона стежить за всім відразу, ні на чому не зосереджуючись;

- при захопленні спілкуванням у мережі Інтернет з'являється небезпека забути, що значить дружба у реальному світі. Дружні стосунки витісняються сурогатом, з'являються проблеми у спілкуванні віч на віч;

- Інтернет вчить багатозадачності – можливості виконувати декілька завдань одночасно. Можна слухати музику і писати блог, відволікаючись на перевірку пошти;

- мозок до такого ступеня адаптується до можливостей техніки, що пам'ять практично не використовується. У результаті вона стає поверхневою і короткочасною;
- тривале занурення у цифровий світ викликає перевтому.

Список використаних джерел:

1. Пугачов Д.Л. (2020) Психічні особливості формування Я-образу комп'ютерно-залежних молодших підлітків. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Серія : Психологія. 2020. Вип. 39. 137-147.

ДОСВІД ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Ірина Дикун

старший вчитель, голова методичної комісії початкових класів

вчитель початкових класів

гімназія № 188 м. Києва, Україна

*Ми маємо справу з найскладнішим, неоціненним,
найдорожчим, що є в житті, – з дитиною.
Від нас, від нашого вміння, майстерності, мистецтва,
мудрості залежить її життя, здоров'я,
розум, характер, її місце і роль у житті.
В. Сухомлинський*

Освіта – невід'ємне право людини. Закон України “Про освіту” закріплює практику надання дітям з особливими освітніми потребами “системи освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників” [1]. Даний закон покладає на суспільство, державні органи влади, заклади загальної середньої освіти тощо значну відповідальність за долю всіх дітей, в тому числі й самого незахищеного прошарку – учнів початкових класів з особливими освітніми потребами.

В Україні налічується близько 165 тис. дітей з особливими освітніми потребами. У цьому контексті саме на психологічний супровід навчальної діяльності учнів початкових класів з особливими освітніми потребам покладаються величезні сподівання. У зв'язку з цим серйозні сподівання покладаються на шкільних психологів, соціальних педагогів, членів педагогічного колективу методичної комісії початкових класів вчителів інклюзивних класів їх асистентів та асистентів учнів (дитини) [1–3].

З огляду на це, хотілося б зосередитися на основних напрямках психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами та висвітлити конкретні заходи, які вже було реалізовано у гімназії № 188 м. Києва.

За досвідом діяльності педагогічного колективу методичної комісії початкових класів гімназії № 188 м. Києва, з-поміж основних завдань психологічного супроводу важливе місце посідають, саме ті, що спрямовані на: виявлення особливостей особистісного розвитку дитини з особливими освітніми потребами; актуалізацію особистісного потенціалу розвитку дитини з особливими освітніми потребами; формування позитивних міжособистісних стосунків таких дітей з їхніми ровесниками у процесі внутрішньошкільної інтеграції; психолого-педагогічну оцінку особливостей розвитку, спілкування, навчання, професійної орієнтації, соціальної адаптації дитини тощо.

У цьому сенсі значна роль в гуманізації навчально-виховного процесу відводиться шкільному психологу та соціальному педагогу, які згідно Положення про психологічну службу системи освіти здійснюють покликані сприяти покращенню умов навчання, виховання і розвитку кожної дитини, поглибленню процесу демократизації школи, організують заходи щодо психологічного забезпечення

освітнього процесу в гімназії; здійснюють психологічну діагностику, аналіз динаміки та психологічний супровід психічного, розумового, соціального і фізичного розвитку дітей молодшого шкільного віку їх психологічної адаптації до умов освітнього процесу; реалізацію розвивальних, профілактичних, просвітницьких, корекційних програм з урахуванням індивідуальних, гендерних, вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку; надають консультативну допомогу учителям молодших класів з питань навчання, виховання, особистісного та професійного розвитку дітей з особливими освітніми потребами тощо [2].

Як показує практика гімназії № 188 м. Києва психолого-педагогічна оцінка передбачає: визначення індивідуальних особливостей психічного розвитку дітей з особливими освітніми потребами (співвідношення рівня розумового розвитку дитини з особливими освітніми потребами із віковими норми, рівня розвитку пізнавальної сфери, особливостей емоційно-вольової сфери, індивідуально-типологічних особливостей, рівня розвитку комунікативних здібностей, рівня сформованості навчальної мотивації, темпу діяльності, утомлюваності, розумової працездатності даної категорії дітей тощо); проведення психокорекційної роботи з метою розвитку потенційних можливостей та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами; відстеження соціально-психологічного клімату в інклюзивних класах та статусу дітей з особливими освітніми потребами в них; моніторинг рівня адаптованості та соціалізації дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами; сприяння соціальній інтеграції дитини з особливими освітніми потребами (залучення в позакласну і навіть позашкільну діяльність).

Практично всі ці завдання втілені у практику діяльності педагогічного колективу методичної комісії початкових класів гімназії № 188 м. Києва в моделях соціального, психологічного та педагогічного супроводів дітей з особливими освітніми потребами, в яких, першочерговим є виявлення особливостей особистісного розвитку дитини та її соціального становлення в умовах гімназії. Згідно з цими завданнями члени педагогічного колективу методичної комісії початкових класів у взаємодії з шкільним психологом та соціальним педагогом здійснюються моніторингові відстеження за такими напрямом: вивчення особистості (рівня особистісного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, її вихованості, моральної та ціннісної орієнтації, рівня свідомості і смисловиттєвих орієнтацій); вивчення інклюзивного класу (з'ясування, за соціометричним статусом, структури взаємин у класі, ступеня задоволеності навчання дітей з особливими освітніми потребами в цих класах, стан взаємопорозуміння між учнями інклюзивних класів, загального ставлення учнів інклюзивного класу до дітей з особливими освітніми потребами тощо); вивчення сім'ї дітей з особливими освітніми потребами (характеру взаємин між батьками та дитиною, моральних цінностей та пріоритетів родини, ставлення батьків до виховання дитини з особливими освітніми потребами та таке ін.).

Психологічний супровід навчальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами молодшого шкільного віку полягає у діяльності шкільного психолога, соціального педагога, асистента вчителя інклюзивного класу щодо активізації та створює умови для самовизначення та самореалізації дітей з особливими освітніми потребами в кожній, конкретній життєвій ситуації. Ця діяльність будується на співпраці сім'ї й освітнього закладу і передбачає внесення пропозицій щодо організації навчально-виховного процесу дитини з метою визначення оптимального навантаження для підвищення її адаптаційного потенціалу. При цьому, важливе значення надається формуванню навчального середовищу, при створенні якого слід

врахувати наступні позиції: створення сприятливої соціальної атмосфери в інклюзивних класах, початковій школі, закладі загальної середньої освіти загалом; активне залучення батьків відповідної категорії учнів початкових класів до навчальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами; врахування особливостей і очікувань учителів і батьків щодо результатів навчання та соціалізації таких дітей.

Для того щоб викладання в інклюзивному класі для вчителів методичної комісії початкових класів стало звичною практикою, необхідно: вчити учнів, прагнути розуміти індивідуальні особливості дітей з особливими освітніми потребами; бачити і аналізувати діяльність учнів з особливими освітніми потребами, а також усіх учнів класу загалом; відстежувати і фіксувати початковий рівень підготовленості учнів з особливими освітніми потребами та їхній прогрес у напрямі досягнення індивідуальних і групових завдань; організовувати можливості здобуття навчального досвіду дітьми з особливими освітніми потребами з урахуванням виявлених особливих освітніх потреб; заздалегідь передбачати можливі проблеми за виконання певної діяльності чи завдання і структурувати роботу учнів класу таким чином, щоб запобігти виникненню проблем; варіювати види й умови діяльності учнів з особливими освітніми потребами, намагаючись більше дізнатись про них і допомогти їм побачити себе в новому світі; планувати різні способи досягнення спільної навчально-виховної мети; організовувати простір і матеріали. Забезпечувати широкий вибір матеріалів та отримувати їх з усіх можливих джерел; наперед продумувати розподіл часу на виконання вправ та завдань, гнучко його використовувати; делегувати учням з особливими освітніми потребами певну частку відповідальності за процеси навчання, попередньо переконавшись у тому, що вони до цього готові; у процесі навчання створювати для учнів з особливими освітніми потребами ситуацію успіху; давати учням з особливими освітніми потребами право голосу; формувати у класі відчуття спільноти.

Отже, як свідчить досвід гімназії № 188 м. Києва щодо психологічного супроводу навчальної діяльності дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами коли такі діти опиняються в сприятливому освітньому середовищі, яке задовольняє їхні потреби, зменшуються прояви поведінкової дезадаптації. Якщо в інклюзивному класі та гімназії в цілому задовольняються базові психологічні потреби (безпека, приналежність, самостійність) учнів з особливими освітніми потребами, то вони більш охоче залучаються до різних масових заходів, із задоволенням спілкуються з однолітками, швидше розвивають свої соціальні навички та розуміння, швидше формується соціальна взаємодія у мікро- та макро-соціумі, належні форми і вияви поведінки тощо. Утім освітнє середовище, яке не задовольняє потреб учнів з особливими освітніми потребами, зменшує їхню вмотивованість до навчання, призводить до зниження успішності, стає причиною поведінки відчуження, низького рівня соціальної взаємодії у найближчому соціумі.

Список використаних джерел:

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Дата оновлення: 24.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 05.01.2024).
2. Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України : наказ Міністерства освіти і науки від 22.05.2018 р. № 509. Дата оновлення: 22.05.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18#Text> (дата звернення: 05.01.2024).
3. Про затвердження Умов допуску асистента учня (дитини) до освітнього процесу для виконання його функцій та вимог до нього : наказ Міністерства освіти і науки від 17.11.2021 р. № 1236. Дата оновлення: 04.02.2022 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0073-22#Text> (дата звернення: 05.01.2024).

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНИХ ДОМАГАНЬ СТУДЕНТІВ, ЯК СУБ'ЄКТІВ САМОЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ

Сірко Р.І.

д-р.психол. наук, професор, начальник кафедри практичної психології та педагогіки
ЛДУ БЖД, м. Львів. Україна

Слободяник В.І.

канд.психол.наук, доцент, начальник інституту післядипломної освіти
ЛДУ БЖД, м. Львів. Україна

На даний час активно вивчається мотивація досягнення як особливий психологічний феномен.. Актуальність даної проблеми обумовлена значимістю впливу рівня домагань на процес навчання, вибору і виконання професійних обов'язків. Прагнення до поліпшення результатів, незадоволеність досягнутим, наполегливість у досягненні своїх цілей, - є одною з найважливіших властивостей особистості, яка впливає на всю життєдіяльність людини. Дослідження, які проведені останні десятиліття, змінили багато уявлень про рівень домагань особистості. Однак відмінності і їх вплив на формування життєвих цілей не достатньо вивчені.[1,5].

Метою роботи є проаналізувати теоретичні основи особистісних домагань студентів як особливого психологічного феномену. Об'єктом дослідження виступила мотивація, а предметом дослідження – особистісні домагання студентів, які впливають на формування життєвих цілей. [4;5, 6].

Для проведення нашого дослідження був запропонований аналіз особливостей взаємозв'язку та взаємовпливу рівня домагань на формування життєвих цілей студента, як суб'єкта самозбережувальної поведінки.. Під рівнем домагань людини розуміють її потреби, мотиви або тенденції, які проявляються в мірі складності цілей, які вона ставить перед собою. Рівень домагань – характеризує: 1) Рівень складності, досягнення якого є загальною метою майбутніх дій – мету ідеально; 2) вибір суб'єктом мети чергової дії, яка формується в результаті переживання успіху або невдачі ряду минулих дій, - рівень домагань в даний момент; 3) бажаний рівень самооцінки особистості – рівень Я Прагнення до самооцінки в умовах, коли людина рівна в виборі міри складності чергової дії, приводить до конфлікту двох тенденцій: 1) підвищення домагань, щоб отримати максимальний успіх; 2) зниження їх , щоб уникнути невдачі. [2,5].

Аналіз наукових джерел дає можливість стверджувати, що люди з реалістичним рівнем домагань відрізняються впевненістю в своїх силах, наполегливістю досягнення мети, більшою продуктивністю, критичністю в оцінці досягнутого. [1, 2, 3,4, 5].

Під час проведення дослідження ми виходили з того, що в кожному окремому випадку мотивація неоднозначно, залежить від множини факторів. Рівень домагань повинен бути відносно постійним і мати цілісну багато структуру.

При вивченні життєвого шляху особистості студентів встановлений статистично-значимий ($P < 0,05$) відмінності по шкалам екстраверсії психофізичної конституції сімейної ситуації по шкалах: екстраверсії, психофізіологічної конституції, сімейної ситуації, стилю виховання, соціальної активності та соціального положення.

Низькомотивовані студенти по цьому тесту мають синдром сімейного дефіциту, а саме незадоволеність взаємовідносинами з батьками, не достатній вплив з боку сім'

у дитинстві, юності спостерігається неорозогенний стиль виховання. Схильність до соматичних порушень, низька стійкість до стресових ситуацій, їм притаманна незначна ситуативна напруга у міжособистісних та соціальних взаємодіях.

Високомотивований обстежений має більш високі показники по методиці 8 PF Кеттела ніж низькомотивований. Вони більш товариськи, інтелектуальні, експресивні. Мають високу нормативність в поведінці, більш чуттєві, сміливіші (прагнуть бути добре інформованими). Низькомотивовані студенти мають нижчий інтелектуальний розвиток, замкнутий, стриманий, перебувають в очікуванні завдань, недостатньо організовані.

Варто зазначити, що застосування кореляційного аналізу дозволило виявити ряд статистично значимих зв'язків між мотивацією досягнення і емпіричними показниками рівня домагань та смисложиттєвими орієнтаціями (цілі в житті, процес життя, локусконтролю життя). Якісний аналіз результатів кореляційного аналізу показав про суттєвий вплив предметно-операційних, когнітивних і комунікативних факторів навчальної діяльності на особистість студента. В значній мірі мотивація досягнення студентів обумовлена їх комуні комунікативними ($r=0,0802$; $p<0,05$) інтелектуальними здібностями ($r=0,0802$; $p<0,05$), організаційними нахилами ($r=0,562$; $p<0,05$), емпатією ($r=0,732$; $p<0,05$), емоційною напруженістю ($r=0,840$; $p<0,05$). [5].

Студенти, діяльність яких орієнтована на досягнення успіху, володіють широким діапазоном комунікативних властивостей, стресостійкістю у спілкуванні, спрямованістю на інновацію навчальної діяльності. [7;8].

При проведенні факторного аналізу високо мотивованих і низько мотивованих студентів було виявлено 6 значимих факторів, які відображають взаємовплив показників даного гіпотетичного конструкта. При аналізі матриці факторизації в якості граничного критерія була вибрана факторна вага 0,4. Сумарно- модель пояснює 72,5% без вхідної матриці даних. Перший фактор охоплює – 26,9 % дисперсії висхідної матриці, другий пояснює 11,6% даних, третій – охоплює 8,2% , четвертий розкриває 24,2%; п'ятий пояснює 13,8%, шостий охоплює 11,2%. У перший фактор увійшли з високозначимими факторними вагами такі показники: творча активність, намічений рівень мобілізації зусиль, процес життя, локус контролю життя. Ми його назвали фактор керованістю життя.

У другий фактор , названий нами «нормативністю поведінки» увійшли показники: зняття напруги, спілкування, розсудливість та безпечність, нормативність поведінки.

У третій фактор лиш один показник, що має назву «складність завдання».

До четвертого фактору увійшли два показники «кар'єра » та саморозуміння.

У п'ятий фактор з найбільш факторними вагами увійшли такі показники: творча активність, повага до людей і вплив на оточуючих, креальність, внутрішній мотив. Ми його назвали творча активність.

До шостого увійшли три показники, а саме: мотив уникання невдач, закономірність результатів, очікуваний рівень результатів. Ми його назвали уникання невдач. [5].

Виходячи з результатів дослідження та огляду спеціальної літератури можна зазначити, що високомотивовані студенти ставлять перед собою цілі, усвідомлюють і планують рівень зусиль, які є необхідним для досягнення результатів діяльності. Мета є потужним мотиваційним фактором, яка стимулює, активізує, стимулює дію студента. Якщо мета чітко визначена, то це творчо активізує діяльність і дає змогу віддалити психічне перенасичення, стому і зняти напругу.

Низькомотивовані студенти за результатами дослідження, при вагомому вираженні робочої мотиваційної спрямованості не отримують задоволення від самого процесу навчальної діяльності, а саме процесуального компоненту мотивації. Відсутність прагнення долати труднощі, які виникають у навчальній діяльності, випробовувати свої сили та здібності.

Список використаних джерел:

1. Баклицький І.О., Слободяник В.І. Психологічні дослідження ціннісних орієнтацій студентів. Тенденції розвитку психології та педагогіки: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 4-5 листопада 2016 року).- К.Київська наукова організація педагогіки та психології», 2016. - С.62-63.
2. Сірко Р.І., Слободяник В.І. Аналіз успішності студентів-психологів у процесі фахової підготовки до особливих умов діяльності. Особистість в екстремальних умовах: матеріали VIII всеукр. наук.-практ. конф., м.Львів, 12 травня 2017 р. Львів, 2017. С.109-111.
3. Слободяник В.І., Сірко Р.І. Психотренінгова програма соціально-психологічної адаптації курсантів та студентів першого курсу ВНЗ ДСНС України. Матеріали 15-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції рятувальників, м.Київ, 24-25 вересня 2013 р. Київ, 2013. С.263-265.
4. Слободяник В. І. Дослідження ціннісних орієнтацій на здоровий спосіб життя серед курсантів вищих навчальних закладів системи МНС / Володимир Слободяник // Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць. Вип. 308 : Педагогіка та психологія / наук. ред. Філіпчук Г. Г. – Чернівці : Рута, 2006. – С. 132–140.
5. Слободяник В.І., Сірко Р.І., Баклицький І.О. Особистісні домагання як фактор формування життєвих цілей студента. Матеріали IX Всеукраїнської науково-практичної конференції «Особистість в екстремальних умовах» м. Львів 17 травня 2019 року Львів. 2019 С. 123-125
6. Sirko, R. I.; Slobodanyk, V. I.; Sheveleva, Yu A. theoretical analysis of the psychological concept of self-preservation behavior among specialists in extreme types of activities. publishinghouse "Baltijapublishing", 2022.
7. Слободяник В.І., Етимологічний та лексичний аналіз терміну «самозбережувальна поведінка», соціально-психологічні та гуманітарні виміри безпеки життєдіяльності, Збірник тез доповідей I Науково-практичної конференції з міжнародною участю, Львів 2022, с. 119-123.
8. Грищенко С., Беседа Н., Слободяник В., Кулеша-Любінець М., Баштовенко О., Трифонова О. (2022). Технології нейропсихологічного здоров'я. МОЗОК. Широке дослідження штучного інтелекту та нейронауки , 13 (3), 166-180.

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ ПРИ ПОВЕРНЕННІ З ЗОНИ БОЙОВИХ ДІЙ

Сенькова Альона Віталіївна

студентка 2 курсу магістратури

спеціальності «Психологія» соціально-гуманітарного факультету

Хмельницький інститут соціальних технологій Університету «Україна», Україна

Науковий керівник: Сиско Наталія Миколаївна

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології та соціальної роботи

Хмельницький інститут соціальних технологій Університету «Україна», Україна

Анотація. Збройні сили України зіткнулися з війною, масштабів якої світ не переживав із часів Другої світової. Українська армія вже довела свою здатність обороняти країну від сильнішого противника. На полі бою почала застосовувати західні практики, опановувати нову зброю й продовжувати навчатися. В умовах ведення війни особливо гострим постає питання збереження психологічного здоров'я військовослужбовців. Адже від початку існування незалежної України, таких масштабних конфліктних ситуацій не було. Як наслідок у сфері військової життєдіяльності, не сформована система психогігієни у війську. Оскільки психологічне здоров'я тісно пов'язане з емоційною сферою особистості, досліджено механізми впливу екстремальних умов на психологічне здоров'я особистості військовослужбовців. Також досліджено патологічні зміни, які відбуваються в організмі військовослужбовця під дією екстремальних умов несення військової служби.

У зв'язку з цим, важливо надати своєчасну психологічну допомогу військовим. Після отриманих фізичних травм, які зазвичай явно виражені, допомога в їх усуненні надається одразу, а психологічні травми можуть я мати чітко виражені прояви, або ж проявляться згодом. Тому важливо надавати допомогу комплексно. Після повернення з зони активних бойових дій, під час перебування у ППД (пункті постійної дислокації) проводиться моніторинг психічного стану кожного військовослужбовця. На підставі результатів психодіагностичного дослідження формуються відповідні висновки-рекомендації, щодо подальшого відновлення кожного з військовослужбовців.

Після проведення на практиці авторської програми у військових, як результат – збільшився особистий ресурс для боротьби з несприятливими обставинами, покращилося психологічне здоров'я, підвищилася стресостійкість та резильєнтність. Це допоможе у подальшому кожному з військовослужбовців при виконанні бойових завдань, почуватися впевненіше.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі психологічного здоров'я військовослужбовців присвячений ряд наукових робіт українських науковців, серед яких Є. Потапчук, О. Кокун, В. Блінов, І. Пішко, Н. Лозінська, Ю. Ярема, О. Черних, В. Волков, Л. Литвиненко, Ю. Ярема, В. Войтенко Н. Агаєв, В. Остапчук та інші автори.

Метою роботи є збереження психологічного здоров'я військовослужбовців. Адже під час, чи після виконання бойових завдань, набуто, раніше невідомі їм, внутрішні психічні стани

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сучасна наука розмежовує сфери психічного і психологічного здоров'я. Психологічне здоров'я ототожнюється з почуттям внутрішньої узгодженості із власними діями, постійним діалогом із внутрішнім світом, автентичним існуванням.

Психічне здоров'я ж розглядається як більш широке поняття. Це одна з інтегрованих характеристик особистості, яка пов'язана з її внутрішнім світом і забезпечує гармонічне включення в соціум орієнтацію на саморозвиток і самореалізацію[1].

За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), психічне здоров'я – це стан добробуту, при якому кожна людина може реалізувати свій власний потенціал та впоратися із життєвими стресами, продуктивно і плідно працювати, а також робити внесок у життя своєї спільноти[2].

Психологічні зміни носять зворотній характер, їх своєчасна діагностика і професійна корекція допомагають людині виробити засоби саморегуляції, які дозволяють їй впоратися з внутрішніми проблемами самотійно, до того як вони набудуть незворотного характеру. У деяких джерелах психологічне здоров'я описується:

- як стан балансу між різними аспектами особистості (Р. Ассаджолі);
- як баланс між потребами індивіда і суспільства, який підтримується постійними зусиллями (С. Фрайберг);
- як процес життя особистості, в якому збалансовані рефлексивні, емоційні, інтелектуальні, поведінкові аспекти (Н. Гаранян, А.Холмогорова);
- як функція підтримання рівноваги між особистістю та середовищем, адекватної регуляції поведінки і діяльності людини, здатності протистояти життєвим труднощам без негативних наслідків для здоров'я (А. Петровський, М. Ярошевський, П. Бейкер)[10].

В умовах воєнного стану, психологічному здоров'ю військовослужбовців треба приділяти більше уваги, адже екстремальних, які впливають на їхнє психічне здоров'я, багато:

- недостатня психологічна підготовка перед відправленням в зону ведення активних бойових дій;
- травматичні стресові порушення, які характеризуються своїм надекстремальним впливом;
- травматичний стрес, психологічні наслідки якого в граничному своєму прояві виражаються в посттравматичному стресовому розладі (ПТСР)[3].

Наслідки війни впливають не тільки на фізичне здоров'я військовослужбовців, але і на їхню психологічну рівноваженість, стабільність ціннісних орієнтацій та ін. Основним психотравмуючим впливом бойових дій є досить тривале перебування військовослужбовців в умовах специфічного бойового стресу, що накладає свій негативний відбиток. У період бою дія стресу виконує певну позитивну функцію для людини, проте після закінчення війни вона стає негативним, руйнівним чинником в силу постстресових реакцій [4].

Рання діагностика негативних психічних станів, постстресових станів, визначення групи посиленої психологічної уваги серед особового складу є досить важливим етапом. Адже вона дозволяє на ранніх етапах виявити військовослужбовців з низьким адаптаційним потенціалом і високою вірогідністю ранніх і важких проявів бойової психічної травми та її наслідків. Також дозволяє створити індивідуальну тактику і способи профілактики та відновлення кожного обстеженого військовослужбовця [5].

З метою збереження психологічного здоров'я військовослужбовців та надання їм відповідної допомоги під час їхнього перебування в ППД (пункті постійної дислокації), розроблено і проведено авторську програму. За структурою програма включає 5 занять у формі тренінгу. Проводилися групові зустрічі та індивідуальні консультації.

За допомогою діагностичних методик, оцінили стан психологічного здоров'я військовослужбовця. Було виявлено, що показники, за допомогою яких проводилася оцінка перевищували норму. Та з використанням авторської програми, вдалося наблизити показники до норми. Відповідно покращити психоемоційний стан військовослужбовців. Далі в таблицях (табл. 1; табл 2) наведені приклади двох із застосовуваних методик, за допомогою яких оцінювали стан психологічного здоров'я військовослужбовця після повернення з зони бойових дій, та після проходження ними авторської програми.

Методики застосовувалися для 40 реципієнтів.

Як результат застосування програми, рівень тривожності, агресивності та ригідності знизився. Рівень фрустрації залишився без змін (табл.1).

За допомогою програми вдалося також понизити показник шкали депресії. Результати наведені в(табл.2). Що для дослідження є надто важливим, як результат покращення психологічного здоров'я військовослужбовців.

Таблиця 1

Динаміка змін показників респондентів за методикою «Самооцінка психічних станів» (за Айзенком)

Властивості особистості	До експерименту, $t_{до}$		Післяексперименту, $t_{після}$	
	Низький рівень	Середній рівень	Низький рівень	Середній рівень
Тривожність	30	10	31	9
Фрустрація	28	12	28	12
Агресивність	13	27	15	25
Ригідність	15	25	16	24

Таблиця 2

Динаміка змін показників респондентів за «Шкалою тривоги» (Зігмунда, Снайпса)

Показник	До експерименту, $t_{до}$	Післяексперименту, $t_{після}$
0-7 - норма (відсутність достовірно виражених симптомів тривоги)	10	12
8-10 – субклінічно виражена тривога	20	19
11 і вище клінічно втражена тривога	10	9

Програма складалася з групових занять, які включали в себе: міні лекцію про стрес та методи стабілізації психоемоційного стану за допомогою дихальних технік; пропрацювання інтрузивних спогадів; практики з техніками саморегуляції; опрацювали ресурси особистості: зовнішні і внутрішні і на завершення обговорювали профілактику конфліктів, непорозумінь в сім'ї і соціумі.

Варто також зазначити, що з дружинами військовослужбовців, ще до їх повернення, була проведена зустріч, на якій було проговорено ключові моменти щодо поведінки і спілкування з чоловіками-військовими.

Впровадження авторської програми дозволило відзначити позитивну динаміку та покращення стану психологічного здоров'я військовослужбовців.

Висновки. Найважливішою проблемою, яку потрібно вирішити в умовах сьогодення, є збереження здоров'я людини, до того ж не тільки фізичного а й психічного. В умовах ведення війни психологічному здоров'ю військовослужбовців варто приділяти більше уваги. Адже саме військова діяльність має ряд специфічних особливостей, що пов'язано з екстремальними умовами діяльності – як наслідок значне фізичне та психічне навантаження. Це може призводити як до фізіологічних змін, так і до психічних розладів. Отже вчасно надана психологічна допомога військовим під час перебування у ППД сприяє покращенню їхнього психоемоційного стану.

Список використаних джерел:

1. Визначення здоров'я сайт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%27%D1%8F%D0%A2%D0%B5%D1%80%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F>
2. Визначення психічне здоров'я сайт. URL: <https://phc.org.ua/news/scho-vazhливо-znati-pro-psikhichne-zdorovya>
3. . Кокун О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С. Основи психологічної допомоги військовослужбовцям в умовах бойових дій: Методичний посібник. – К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2015. – 170 с.
4. Психологічна реабілітація учасників АТО: сайт. URL: <https://sumy-gospital.lіc.org.ua/statti/psychologichna-reabilitatsiya-uchasnykiv-ato-vydy-diyalnosti-praktychnogo-psyhologa/>
5. Що важливо знати про психічне здоров'я: сайт. URL: <https://phc.org.ua/news/scho-vazhливо-znati-pro-psikhichne-zdorovya>

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Гасанов Гара Сулейман огли

здобувач другої (магістерської) вищої освіти,
факультет інформаційних технологій та соціально-гуманітарних наук
Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія», Україна

Науковий керівник: Чернякова Олеся Володимирівна

ORCID ID: 0000-0002-0384-4829

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри
філософії та психології
Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія», Україна

Вивчення психологічних особливостей емоційної сфери студентів є важливим напрямком досліджень у сучасній психології, оскільки студентські роки є періодом значних змін та адаптації до нових життєвих викликів. Емоції грають ключову роль у процесі навчання, а також впливають на соціальні відносини та загальний психічний стан студентів. Дослідження емоційної сфери студентів допомагає краще зрозуміти, як впливають різноманітні фактори, такі як навчальні навантаження, стиль життя та соціокультурне середовище, на їхні емоції та психологічний благополуччя. В даному контексті, ця тема має велике практичне значення, оскільки результати досліджень можуть служити основою для розробки програм та підходів до психологічної підтримки та розвитку студентів, сприяючи їхньому успіху та загальному самопочуттю. У цьому контексті, важливо ретельно вивчати та розуміти особливості емоційної сфери студентів, щоб сприяти їхньому психологічному розвитку та самовдосконаленню.

Ця тема є дуже актуальною з числа кількох причин. По-перше, студентське життя супроводжується значними стресами, і дослідження емоційної сфери допомагає розробити стратегії подолання стресу та підвищення психологічного благополуччя студентів. По-друге, емоції можуть впливати на навчання, увагу та прийняття рішень, тож розуміння цього впливу може оптимізувати навчальний процес. Крім того, емоції мають прямий вплив на ментальне здоров'я, і дослідження може допомогти вчасно виявляти та попереджувати психічні розлади. Також важливо враховувати соціальні відносини та адаптацію до університету, адже це впливає на успіх студентів. Освіта та педагогіка також отримують важливу інформацію для поліпшення навчального процесу та створення сприятливого середовища для студентів. Усе це робить тему вивчення психологічних особливостей емоційної сфери студентів надзвичайно актуальною і важливою для подальшого розвитку освіти та психологічної підтримки студентів.

Вивчення психологічних особливостей емоційної сфери студентів несе значну користь, оскільки допомагає покращити їхнє психологічне благополуччя, збільшити академічну ефективність, запобігти психічним розладам, покращити соціальні навички, полегшити адаптацію до університетського життя та удосконалити навчальний процес. Розуміння емоційної сфери студентів допомагає їм легше впоратися з викликами студентського життя і забезпечує основу для подальшого розвитку освіти та психологічної підтримки.

Таким чином, дослідження та розуміння психологічних особливостей емоційної сфери студентів є важливим завданням, оскільки воно сприяє подоланню різних викликів, з якими стикаються студенти, та дозволяє підвищити якість їхнього життя та навчання. Це також відкриває можливості для розробки покращених підходів до психологічної підтримки та навчання, які враховують індивідуальні потреби та емоційні стани студентів. В цілому, це дослідження сприяє підвищенню якості освіти та сприяє психологічному здоров'ю студентів, що є важливим для їхнього успіху та гармонійного розвитку.

Дослідження емоційної сфери людини має багаторічну історію, розпочинаючи з класичних теорій XIX століття та закінчуючи сучасними концепціями та прикладними дослідженнями, які впливають на якість життя та професійний розвиток особистості. Фактично, всі відомі вчені в певний спосіб обговорювали проблему людських почуттів, емоцій та намагалися розглянути їх природу. Однак безрезультатні спроби знайти надійні методи об'єктивного дослідження емоційних явищ призвели до того, що вчені поступово обмежувалися дослідженням вузького спектру питань, які, головним чином, стосуються виразу емоцій та впливу окремих емоційних станів на поведінку та діяльність людини.

Питання формування емоційної сфери у майбутніх фахівців займає важливе місце в сфері психологічних досліджень і є однією з найскладніших у сучасній психології та педагогіці. Крім того, розвиток емоційної сфери майбутніх фахівців є важливою складовою формування їх професіоналізму. Незважаючи на наявність певних досліджень на цю тему, важко не визнати, що їхньої кількості бракує, і багато з вже існуючих публікацій потребують глибшого розгляду та конкретизації. Взагалі, проблема формування емоційної сфери залишається далекою від завершення, і вона залишається надзвичайно актуальною.[1]

Сфера емоцій об'єкт глибокого дослідження в науці, і вже багато вчених внесли важливий внесок у розуміння цього психологічного аспекту. Різні психологічні теорії, такі як теорії У. Джемса, К. Ланге, С. Шехтер та інших, спробували пояснити природу емоцій. Вивчено взаємозв'язок між компонентами емоційної сфери та пізнавальними та вольовими процесами завдяки внеску вчених, таких як Л. Божович, Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, З. Фрейд і інші. У дослідженнях також були визначені психологічні особливості компонентів емоційної сфери студентів, їхню готовність до професійної діяльності та проблеми формування емоційної стійкості. Роботи таких вчених, як О. Бондаренко, Е. Зеєр, Т. Кириленко, Т. Маслова, В. Лісовський, Ю. Бреус, Т. Жванія, О. Чернякової та інші, розглядають різні аспекти емоційної сфери студентів та їх вплив на професійний розвиток. Розроблено та висвітлено особливості розвитку студентської молоді у роботах О. Винославської, Ю. Вишневського, О. Семашка та інших вчених. [2,3]

Зазначені дослідники роблять вагомий внесок у наше розуміння та вивчення емоційної сфери студентів у вищій освіті, але існує потреба в подальших дослідженнях та аналізі цього важливого аспекту психологічної та професійної підготовки сучасної молоді.

Наукова література містить значну кількість матеріалів, що стосуються формування емоційної сфери особистості, але розвиток цієї сфери в контексті закладів вищої освіти залишається досить слабо дослідженим. Сучасні дослідники акцентують на важливості формування емоційної сфери у студентів, які готуються до майбутньої професійної діяльності. Проте, детальніше дослідження цієї проблеми залишається недостатнім, особливо в умовах воєнного стану.

Різноманітні визначення поняття "емоційна сфера" ускладнюють виділення важливих професійних якостей майбутніх працівників. Це у свою чергу призводить

до недостатньої ефективності заходів, спрямованих на підвищення професійної майстерності студентів, їхнього психічного здоров'я та емоційного стану.

Емпіричне дослідження було спрямовано на вивчення психологічних особливостей емоційної сфери студентів в умовах воєнного стану, що дають змогу виявити психологічну своєрідність емоційного реагування на навчальний процес в умовах воєнного стану, встановити обсяг і якість отриманої інформації.

В експерименті брали участь студенти 1 і 2 курсу спеціальності 053 Психологія Київського університету інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія».

В емпіричному дослідженні нами були використані такі методики:

1. Самоаналіз власних емоцій за допомогою піктограм емоцій.
2. Для врахування особливостей індивідуальних характеристик використовували тест «самопочуття активності настрою» (САН), різновид опитувальників станів та настроїв.

3. Тест емоцій (тест Басса-Дарки в модифікації Г.В.Резапкіної).

4. Самоаналіз чи є у Вас проблеми з тривогою (А.Л. Чапмен, К.Л. Кратц, М.Т.Тул).

Після проведення емпіричного дослідження ми отримали наступні результати. В процесі самоаналізу студентами 1,2 курсів спеціальності 053 Психологія, Київського університету інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія» емоційного стану за допомогою піктограм емоцій, ми отримали наступні дані: переважна кількість оцінили свій стан, як втомлений – 35%, переживають страх – 25%, сум – 20%, втому – 10%, підозрілість – 5%, спокій – 5%.

За розрахунком тесту було виявлено середні значення всіх показників САН для студентів 1 курсу: самопочуття М-3.6, активність М-3.7, настроїв М-3.8 та студентів 2 курсу: самопочуття М-3.8, активність М-3.7, настроїв М-3.6. Це говорить про низький рівень значення.

Аналізуючи отримані результати за обраними шкалами (тест Басса-Дарки в модифікації Г.В. Резапкіної), ми можемо зробити наступні висновки: серед студентів фізична агресія має більш низький показник, що складає 67,5%, ніж непряма агресія, яка має середній показник аж 52,5%, також аналізуючи отримані дані в процесі емпіричного дослідження, ми можемо помітити прояв негативізму – середній рівень 87.5%, а також образливості – 72,5%. Найвищі рівні серед студентів мають наступні шкали: непряма агресія – 10% та образливість – 15%.

Це говорить про те, що студенти мають певні прояви негативних форм поведінки і негативних емоційний проявів.

Аналізуючи отримані дані щодо четвертої методики ми можемо узагальнити, що студенти мають прояв тривоги, які заважають виконувати їм повсякденні обов'язки.

Підбиваючи підсумки, можемо зазначити, що багато факторів впливають на емоційний стан здобувачів вищої освіти. Війна, новини, брак часу, небезпека, страх призводять до небажаних проявів в емоційній сфері і поведінці студентів, які при довготривалій дії на організм можуть призвести до хронічних захворювань. На жаль, статистика, яку ми побачили, виходячи з нашого дослідження є неопозитивною і подальше навантаження емоційного фону здобувачів вищої освіти може призвести до негативних результатів, які будуть безпосередньо відгукуватися на організмі в цілому.

Аналізуючи вище сказане ми бачимо необхідність в розробці корекційної програми направленої на емоційну сферу сучасних студентів з використанням технік нейрографіки і діалектично поведінкової терапії, що буде наступним етапом нашого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Емоція. *Bikipedia* : веб сайт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BC%D0%BE%D1%86%D1%96%D1%8F> (дата звернення 14.01.2024р.)
2. Коломійцева О.В. Психологічні особливості емоційного сприймання музики розумово відсталими дітьми: дис..канд.психол.наук : 19.00.08 /Інститут корекційної педагогіки та психології імені М.П. Драгоманова, Київ, 2009. 253с.
3. Чернякова О., Лукашук А. Особливості психічного здоров'я сучасних студентів Київського університету інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія» в умовах воєнного стану. *Scientific Collection «InterConf»*. 2023. №. 141. С. 186-188.

РЕАЛІЗАЦІЯ ЕВРИСТИЧНОГО РЕСУРСУ СИСТЕМИ КАРУС ПРИ ВИРІШЕННІ ЗАДАЧ В УМОВАХ ВІЙНИ

Третяк Тетяна Миколаївна

кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник,

провідний науковий співробітник лабораторії психології творчості
Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, Україна

Нині, як ніколи, зростає актуальність дослідження факторів, що сприяють протидії негативному впливу середовища, актуалізації відповідних внутрішніх резервів, що забезпечують вирішення життєвоважливих задач на фоні самореалізації і саморозвитку особистості. З цією метою може бути успішно реалізована система КАРУС, розроблена В. О. Моляко. вона ґрунтується на використанні п'яти стратегій: аналогізування, комбінування, реконструювання, універсальна стратегія, стратегія спонтанних дій, а також шістнадцяти тактик [1].

Стратегія аналогізування пов'язана з використанням відомих конструктивних елементів. При цьому аналогії можуть бути більш чи менш віддаленими. Стратегія комбінування передбачає реалізацію таких трансформуючих дій, основу яких складають елементарні комбінаторні дії: з'єднання, роз'єднання, зміна параметрів. Стратегія реконструювання передбачає кардинальну перебудову конструкції за принципом антипода. В результаті отримуємо побудову, що характеризується суттєвими змінами, властивості стартової версії можуть трансформуватись в антипод. Стратегії реалізуються через певні мисленнєві тактики.

Зокрема, тактика інтерполяції передбачає доєднання до даної конструкції нового блоку за принципом внутрішнього вбудовування. Тактика екстраполяції пов'язана з зовнішньою добудовою. Тактика дублювання передбачає використання в новій конструкції відомого конструктивного блоку. Тактика гіперболізації орієнтує на збільшення певних параметрів об'єкта, відповідно – тактика редукції ґрунтується на зменшенні цих параметрів. Тактика розмноження і тактика попарного з'єднання орієнтують на реалізацію двох чи кількох однорідних компонентів. Відповідно при створенні нової конструкції можуть використовуватись також тактики: попарного роз'єднання і множинного роз'єднання. Тактика базової деталі застосовується, коли певний конструктивний блок стає основою для подальшої розбудови шуканої конструкції. При реалізації тактики конвергенції поєднуються протилежні структури чи функції. Тактика трансформації передбачає такі конструктивні зміни, коли структурні і функціональні властивості конструкції не змінюються. Тактика послідовного підпорядкування має місце, коли є необхідність поєднати певні компоненти конструкції з метою набуття певних функцій. Тактика інтеграції має на меті побудову нової конструкції з ряду відомих елементів. Тактика перестановки пов'язана із зміною координат певних складових об'єкта. Тактика автономізації використовується для виокремлення в даній конструкції певного блоку з наступною перебудовою інших частин. Тактика диференціації реалізується для розділення структур чи функцій в даній побудові. Зрозуміло, що тактики в процесі їх використання можуть поєднуватись в різних варіаціях, однак це здійснюється в масштабі функціонування стратегій комбінування, аналогізування, реконструювання.

Всі вони, або хоча б певні елементи, можуть бути залучені, скажімо, для конструювання життєвого простору людини. Наприклад, тактика базової деталі. За допомогою її реалізації може бути знайдений певний об'єкт, який особливо резонує з конструкцією звичної обстановки рідного дому. І поступово до нього доєднуються інші більш чи менш компліментарні конструктивні елементи, аж доки створювана побудова починає бути схожою в максимально можливій мірі на ту, яка була вдома. Наприклад, перебудовування життєвого середовища можна почати з перестановки меблів максимально аналогічно (наскільки це можливо) відповідно до того, як це було у власній кімнаті, або виконати переструктурування функціональних елементів на стіні за принципом аналогії і т. ін. І чим ближчими вдається відтворити аналогії, тим потужнішим буде відчуття життєвого комфорту.

Слід уважно аналізувати актуальну інформацію і знаходити все нові і нові свого роду якорі стабільності, розширюючи їх масштаб і функціонування. Так, скажімо, виходить вранці людина на ганок, а там сидить її знайомий кіт, господаря якого забрала війна. Від радості зустрічі кіт починає посміхатись: «Вона є, а отже, погодує». Тож найголовніше в житті – забезпечувати позитивну стабільність для когось хорошого, зокрема, впевненість у завтрашньому дні. В умовах війни це є особливо актуальним стосовно дітей.

Всі засоби психологічного супроводу, які реалізуються з метою надання психологічної допомоги дітям, постраждалим у війні, мають ґрунтуватись саме на забезпеченні цього особистісного вектора, психологічного стану – позитивної стабільності, щоб дитина в максимальній мірі відчувала впевненість у завтрашньому дні, щоб в її душі були вибудовані потужні осередки доброти: вміння знаходити центри кристалізації чогось хорошого і конструювати навколо них потужні осередки позитивної психологічної стабільності. Адже життя людини можна розглядати як неперервний процес розв'язування задач. Розв'язок кожної задачі є ніби стартовим майданчиком для вирішення наступної.

Задача народжується в результаті помічення певної суперечності в навоколишній реальності. І на основі відомих вимог задачі (початкових) формулюються шукані її вимоги, в яких акумулюється все, що відомо про актуальну задачу, і про того, хто її вирішує. Тобто шукані вимоги задачі поєднують в собі і об'єктивну складову (стартові, початкові умови), і особистісний шарм розв'язуючого задачу (наприклад, його життєвий досвід, мотиваційну сферу діяльності). А отже, одну і ту ж саму задачу різні люди можуть зрозуміти по-різному. При цьому рівень адекватності трансформації стартових умов задачі в шукані може характеризуватись такими тенденціями: а) шукані умови задачі лише незначною мірою відображають суть початкових її умов; б) суть початкових умов задачі в основному представлена в шуканих її умовах; в) зміст шуканих умов задачі цілком відтворює всі вимоги, які заінтегровані в початкових умовах. Коли шукані умови задачі відомі, здійснюється конструювання задуму її вирішення. З цією метою реалізуються стратегії аналогізування, комбінування, реконструювання.

Індикаторами розвитку творчого мислення особистості є такі рівні використання творчого інструментарію мисленнєвої діяльності: а) людина застосовує певні прийоми конструювання з метою оволодіння ними як інструментами вирішення задач; б) людина володіє творчим інструментарієм, що є необхідним для розв'язування завдань; в) спостерігаються прояви стратегій аналогізування, комбінування, реконструювання на різних етапах вирішення творчої задачі: на етапі розуміння її умови, етапі конструювання задуму її розв'язання, етапі матеріалізації задуму.

В процесі розв'язування творчої задачі водночас взаємодіють два потоки конструювання: перший пов'язаний з побудовою задуму вирішення задачі, коли відповідно до вимог, заданих в умові задачі, здійснюється ніби кристалізація шуканої конструкції; в другому потоці викристалізовується сам інструмент розв'язування задачі – метод, прийом, стратегія. Ці інформаційні потоки тісно взаємодіють між собою протягом всього процесу вирішення задачі, основним системоутворюючим фактором при цьому є орієнтація на задану умову задачі. Таким чином, можна йти мова про: а) динаміку трансформації задуму розв'язування задачі; б) динаміку трансформації стратегії розв'язування задачі.

Елементи першого інформаційного потоку (змістовні мисленнєві образи) і елементи другого інформаційного потоку (дійові мисленнєві образи) виявляються настільки структурованими і настільки константними, наскільки у розв'язуючого задачу є оптимальним дефіцит прогностично необхідної інформації, необхідної для її вирішення. Мисленнєва діяльність, формуючи образ розуміння, створює умови для усвідомлення її людиною, а це забезпечує можливість переносу діяльності в інші ситуації: образи розуміння, що утворились в процесі мисленнєвої діяльності, включаються до її внутрішньої структури і таким чином формується готовність до нової діяльності. Дуже суттєвою при цьому є реалізація адекватного структурно-функціонального аналізу актуальної задачної ситуації, а також стосовно кожного етапу її вирішення, адже в залежності від міри його адекватності мають місце такі варіанти розв'язування задач на конструювання: структурне конструювання, коли враховуються лише структурні характеристики елементів; функціональне конструювання проявляється, коли враховуються лише функціональні характеристики елементів; структурно-функціональне конструювання, коли враховуються і структурні, і функціональні характеристики елементів – саме цей варіант є найбільш адекватним, позбавленим від помилок.

Оснovo життєстійкості особистості складає її психологічна готовність до розв'язування творчих задач в різного роду ускладнених умовах: інформаційної невизначеності, раптових заборон і обмежень (часових та інформаційних). При цьому рівні цієї готовності обумовлюються здатністю людини: помічати суперечності в навколишній реальності, формулювати умову задачі на основі відомих характеристик поміченої проблеми; довизначати умову задачі в результаті співвіднесення відомих (заданих) її компонентів з гіпотетичними властивостями шуканих складових. Прояв творчості особистості на цьому етапі творчого процесу є визначальним щодо характеристик її готовності до творчої мисленнєвої діяльності. Вміння оперувати стратегіальним інструментарієм при побудові задуму шуканої конструкції довершує загальну картину творчого потенціалу особистості щодо прояву її психологічної готовності вирішувати творчі задачі. Адже для побудови адекватного задуму мають бути реалізовані стратегії комбінування, аналогізування, реконструювання з метою трансформації актуалізованих інформаційних структур відповідно до вимог задачної ситуації, має бути виконаний адекватний структурно-функціональний аналіз характеристик проміжних конструкцій, як при конструюванні задуму, так і на кожному з етапів процесу розв'язання задачі, до матеріалізації створеного задуму, що передбачає співвіднесення структурних і функціональних характеристик наявної конструкції з вимогами задачі.

Список використаних джерел:

1. Стратегії творчої діяльності: школа В. О. Моляко / за заг.ред. В. О. Моляко. К.: Освіта України, 2008. 702 с.

САМОРЕГУЛЯЦІЯ ЯК ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТАН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Клишко Олександр Олександрович

здобувач вищої освіти психологічного факультету

Хмельницький інститут соціальних технологій Університету "Україна", Україна

Науковий керівник: Кондратюк Світлана Леонідівна

ORCID ID: 0000-0002-1513-3071

канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри психології

Хмельницький інститут соціальних технологій Університету "Україна", Україна

Анотація: У статті розкриваються особливості саморегуляції функціонального стану військовослужбовців у зв'язку зі специфікою суб'єктивної оцінки якості життя та ступенем стресогенності різних аспектів діяльності. Аналізуються мотиваційні ресурси, а також актуалізовані стратегії подолання та засоби саморегуляції стану в період інноваційних перебудов, що провокують зростання напруженості життя під час війни.

На підставі зібраних даних виділяються функціональні компоненти саморегуляції типові для військовослужбовців з різним рівнем задоволеності служби.

Актуальність дослідження. Нині дедалі більше зростає інтерес до дослідження психологічних, фізіологічних та соціальних станів людей у напружених ситуаціях, особлива увага приділяється вивченню поведінки військовослужбовців. У подібних ситуаціях часто виявляються військовослужбовці, оскільки сама специфіка їхньої роботи передбачає постійну роботу із нестандартними обставинами.

Вважається, що високий рівень саморегуляції військовослужбовців залежить від стресостійкості та професіоналізму, завдяки яким вони можуть ефективно справлятися з важкими та нестандартними ситуаціями. Особливої важливості набуває також здатність військовослужбовців регулювати власний актуальний психологічний, психофізіологічний стан та негативні емоційні переживання у кризових та надзвичайних ситуаціях.

У сучасному українському суспільстві у зв'язку з цими змінами чітко простежується суперечність між потребою суспільства в становленні військовослужбовців, що відповідає його вимогам та здатністю особистості ефективно виконувати свої функції та швидко пристосовуватися до нових вимог.

Це не могло не позначитися і на психологічній саморегуляції військовослужбовців, насиченою безліччю зовнішніх і внутрішніх перешкод на шляху до становлення військового спеціаліста, та у зв'язку з цією зміною раніше сформованих особистісних якостей та новопридбаних (новоутворень), спрямованих на подолання адаптаційних бар'єрів.

Таким чином, у цій статті розглядаються особливості саморегуляції військовослужбовців: рівень виразності та способи регулювання поведінки (самоконтроль, планування рішення проблеми, моделювання, позитивна переоцінка та планування своєї діяльності). Було виявлено, що в військовослужбовців переважають конструктивні способи саморегуляції, а це є показником ступеня професійної пристосованості військовослужбовців.

Актуальність виконаного дослідження обумовлена такими обставинами.

По-перше, затребуваністю його для різних видів діяльності.

По-друге, значимістю цієї теми для становлення, розвитку індивідуальних, особистісних та суб'єктних якостей військовослужбовців.

По-третє, тісний зв'язок психологічної саморегуляції із спілкуванням, взаємодією між людьми під час проходження військової служби.

Їх розробка вітчизняними та зарубіжними соціологами та психологами не тільки виявила невивчені чи маловивчені питання, прогалини у знаннях цих наук, але у більшості вітчизняних робіт підкреслюється, що психологічна саморегуляція військовослужбовців не лише процес, а й діяльність, та результат діяльності.

Мета дослідження – виявлення характеру взаємозв'язку організаційних способів психологічної саморегуляції функціонального стану військовослужбовців.

Виклад основного матеріалу. Саморегуляція (самоконтроль) - це особливі дії особистості, націлені на зміну свого стану. При цьому його активність спрямована на реабілітацію та модифікацію свого організму, а також на стимуляцію своєї працездатності. Психічна регуляція активізує певні стани та властивості людини, необхідні їй для реалізації тієї чи іншої діяльності [1, с. 5].

Отже, виявивши основні способи саморегуляції військовослужбовців, можемо їх коротко охарактеризувати: 1. Самоконтроль - спосіб подолання негативних почуттів за допомогою спеціального придушення емоцій, зниження їх впливу на ситуацію. Людина, що вибрала цю стратегію, вміє раціонально підходити до вирішення проблеми, проте відчуває труднощі з вираженням емоцій.

Планування вирішення проблеми – проявляється у вигляді оцінки можливих методів поведінки, формування плану розв'язання проблем. Негативна сторона: ймовірність виникнення зайвої раціональності, слабка емоційність.

Позитивна переоцінка – спосіб усунення проблем шляхом її позитивного переосмислення, прийняття її як мотиву особистісного зростання [2, с.40].

Для людей, які дотримуються цієї стратегії, характерно філософське розуміння проблеми та недооцінка власних можливостей ефективного усунення труднощів.

Моделювання має на увазі сформованість у людини уявлень про зовнішні та внутрішні обставини, їх ступінь значущості та адекватності. У людей з високим показниками розвинена здатність відокремлювати важливе від другорядного. Вони вміють підбирати найбільш вдалі способи досягнення цілей у будь-якій ситуації [4, с. 39].

Для обґрунтування шляхів підвищення ефективності саморегуляції стану військовослужбовців необхідно виявлення механізмів вибору та особливостей цілеспрямованого застосування конкретних способів та прийомів довільного самоврядування. Це завдання є вкрай актуальним для поточного періоду розвитку психологічної науки та практики аналізу нових форм та видів військової справи, де людина виступає як активний учасник організаційних взаємодій [7, с. 135].

Практична актуальність аналізу процесів психологічної саморегуляції військовослужбовців диктується завданнями підвищення бойової готовності частин та підрозділів, а також удосконалення морально-психологічної підготовки військовослужбовців відповідно до актуальних процесів реформування української армії [5, с.39].

Вивчення особливостей психологічної саморегуляції у військовослужбовців і чинників, що впливають на її ефективність, може сприяти визначенню можливості оптимізації їх психологічного стану та зміцнення професійного здоров'я і на цій основі - побудова програм навчання та комплекс заходів щодо підвищення ефективності праці військових.

Інноваційні перетворення, що зачіпають нині багато сфер державного управління, є процесами широкомасштабних галузевих реформ, націлених на модернізацію діяльності військовослужбовців.

Найважливішим із сказаного і те, що вживання терміна «психологічна саморегуляція» свідчить про цілеспрямоване використання психологічних знань з метою регуляції себе. У разі явища психологічної саморегуляції об'єктом в людини стають його власні вчинки, дії, властиві йому психологічні процеси тощо. У міру розвитку свідомості людини та поглиблення психологічних знань все більші компоненти психічної чи психофізіологічної саморегуляції можуть переходити до психологічного розряду [3, с.183].

Психологічна саморегуляція - «один із рівнів регуляції активності живих істот, котрим характерно використання психічних засобів відображення і моделювання реальності». Таке визначення психологічної саморегуляції характеризує будь-які аспекти життєдіяльності, включаючи цілеспрямовану діяльність та поведінку людини [6, с.293].

У вузькому сенсі психологічна саморегуляція визначається як «довільна і цілеспрямована зміна психофізіологічних функцій та психічного стану в цілому». У подібному контексті вплив на власні психічні процеси, властивості та стани можна ставити у підлегле положення щодо саморегуляції довільної активності військовослужбовців: оптимізація функціонального стану може протікати як етап саморегуляції поведінки. У той же час, людина може організовувати спеціальну діяльність на будь-який психічний процес. Таким чином, об'єкти психологічної саморегуляції військовослужбовців слід сприймати як рівнозначні, що взаємодоповнюють один одного.

Висновки. Отже, психологічна саморегуляція військовослужбовців - це свідоме, але не завжди усвідомлене і активний вплив на самого себе, предметом якого можуть бути психічні явища (процеси, стани, властивості) і довільна активність людини.

Список використаних джерел:

1. Левицька Л. В. Засоби саморегуляції психоемоційної напруженості у військовослужбовців. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія. 2023. № 4. С. 5–8.
2. Шевченко В., Ларіонов С., Мілорадова Н. Емпіричне дослідження емоційно-вольового компонента професійно-психологічної компетентності військовослужбовців НГУ на етапі фахової підготовки. Наукові перспективи. 2022. № 11(29). С. 507–520.
3. Федоренко Р., Коширець В., Шкарлатюк К. Особливості психологічної реабілітації військовослужбовців із суїцидальною поведінкою, детермінованою сімейною ситуацією. Наукові перспективи. 2022. № 8(26). С. 408–421.
4. Колесніченко О. Роль саморегуляції комбатантів у формуванні посттравматичного стресового розладу. Вісник Національного університету оборони України. 2019. № 50(2). С. 39–44.
5. Кучерява Т. О. Специфіка стильової саморегуляції військовослужбовців як основа їхньої надійності у складі танкових екіпажів. Теорія і практика сучасної психології. 2019. № 5. С. 191
6. Мацегора Я. В. Типологія професійної саморегуляції діяльності у військовослужбовців Національної гвардії України. Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (в авторській редакції), (м. Кривий Ріг, 07 лютого 2019 року). Кривий Ріг, 2019. С. 440–443. 5.
7. Фурс О. Професійна психічна саморегуляція майбутніх фахівців екстремальних видів діяльності МО України в процесі їх спеціальної психологічної підготовки. Вісник Національного університету оборони України. 2020. № 52(2). С. 135–145.

СЕКЦІЯ XXVI. МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

CHARACTERISTICS OF THE STEM CELLS NUMBER IN THE SVF OF INFRAPATELLAR FAT PAD

Maslennikov Serhii

Ph.D, associate professor

Zaporozhye State Medical and Pharmaceutical University, Zaporozhye, Ukraine

Avramenko Yuliya

Ph.D, assistant

Zaporozhye State Medical and Pharmaceutical University, Zaporozhye, Ukraine

Golovakha Maxim

MD., professor

Zaporozhye State Medical and Pharmaceutical University, Zaporozhye, Ukraine

In recent years, cell therapy, with the help of which it is possible to induce the regeneration of elements of the musculoskeletal system (cartilage, cartilage tissue, tendons, etc.), has begun to play an increasingly important role in the treatment of orthopedic and traumatological patients [1]. There is promising evidence for the use of infrapatellar fat pad adipose stem cells (IPFP-ASCs), which, compared to other sources of mesenchymal stem cells (MSCs), show an age-independent proliferation and differentiation potential, while others tend to have the inverse correlation between age and the manifestation of its properties. In addition, the pronounced chondrogenic potential of IPFP-ASCs makes them promising candidates for research for use in other methods of regenerative therapy. The infrapatellar fat pad (IPFP) is an intracapsular extrasynovial structure in the anterior part of the knee joint, consisting of approximately 20 cm³ of adipose tissue [2]. It is known that IPFP is closely related to elements of the knee joint, as a separate organ, not only by anatomic-physiological and biomechanical connections, but also by histological and biochemical ones. The question of the regenerative potential of MSCs of the infrapatellar fat pad remains open and requires further research.

The purpose of this study – to establish the presence and the relative number of cells with an immunohistochemical profile of adipose stem mesenchymal cells (ADSMCs) in selected samples of the stromal-vascular fraction obtained from the IPFP.

Materials and methods. The research materials were reviewed and approved by the bioethics committee at the Zaporizhia State Medical and Pharmaceutical University (protocol No. 8 dated September 28, 2023). All patients involved in the study were familiarized with the plan of surgical interventions and signed the informed consent. IPFP was taken from 7 patients during therapeutic and diagnostic arthroscopy, without signs of obesity. The average age of the patients was 44.0 ± 3.8 years with a body mass index of 20.1 ± 1.6 kg/m². The preparation of SVF from IPFP performed according standard protocol with the separation and gathering necessary fraction.

A direct immunohistochemical study was carried out in serial paraffin sections of the stromal-vascular fraction of the IPFP and subcutaneous tissue of five samples from each patient, using monoclonal antibodies. After deparaffinization and rehydration of the sections, high-temperature antigen unmasking was carried out by heating in a water bath in Tris-EDTA (pH = 9.0) buffer; endogenous peroxidase activity was inhibited with a 3% hydrogen peroxide solution, and blocking serum was applied. Incubation with primary antibodies was performed according to the manufacturer's instructions; visualization of the IHC reaction was performed using the DAKO EnVision+detection system with diaminobenzidine (DAKO, USA). Sections were stained with Mayer's hematoxylin and embedded in Canada balsam.

The minimum criteria established by the International Society for Cell Therapy to ensure the identity of MSCs use CD73, CD90 and CD105 as positive markers and CD34, CD 31, CD 45 as a negative.

To identify cells with an immunohistochemical profile of adipose stem mesenchymal cells, we used the following markers: monoclonal antibodies Mo a-Hu CD31 Endothelial Cell Marker Ab-1, clone JC/70A ("DAKO", Denmark), CD 105 Endoglin, clone EP274 ("Bio SB", USA), CD73 Ecto-5'-nucleotidase (NT5E) clone RM431 ("Bio SB", USA), CD 34 clone QBEND/10 ("Thermo scientific", USA), CD 45 Leucocyte common antigen, clone PD7/26/16 + 2B11 ("Thermo scientific", USA).

The results in each case were evaluated in 5 standardized fields of view of the Scope microscope. A1 "Carl Zeiss" (Germany) with a camera Progres Gryphax Jenoptik 60N-C1"1.0x426114 (Germany) at magnification $\times 200$ (eyepiece $\times 10$, objective $\times 20$): digital copies of the optical image of the sections of microscopic preparations were obtained, and the calculation of the relative number of cells (%) with immunophenotype CD 105+, CD73+, CD 34+, CD 31-, CD 45- in the standard field of view (x200 magnification).

Obtained results and their discussion. According to the results of immunohistochemical, morphometric and statistical studies, it was found that in the SVF of IPFP tissue, the relative number of cells with the profile CD105+ CD73+ CD34+ CD31- CD45- in the standard field of view (x200) was 2.89 (1.57, 4.00) %. The results of the study revealed the presence of a relative number of CD105+ cells in the SVF of IPFP 31.20 (20.91; 36.92) %. The relative number of CD31+ cells in the SVF of IPFP was 27.18 (17.75; 47.30) %. The relative number of CD73+ cells in the SVF of IPFP was determined at the level of 69.03 (48.01; 82.68) %. The relative number of CD34+ cells in the SVF of IPFP was 48.96 (44.87; 56.71) %. The relative number of CD45+ cells in the SVF of IPFP was determined at the level of 36.77 (24.27; 46.51) %.

In a study by SONG Sai-sai et al., 2020, no significant difference was found in stem cell expression of surface protein markers CD34 and CD31 between human SC -ASCs and IPFP-ASCs, moreover, according to this study, the proliferation and chondrogenic potential of IPFPs Human-ASCs in vitro and the treatment effect of rat osteoarthritis in vivo were better than those of SC-ASCs [3, 4]. It was demonstrated that IPFP-ASCs have an advantage in osteogenic and chondrogenic differentiation, as assessed by the detection of SOX-9 (chondrogenic transcription factor) and RUNX-2 (transcription factor expressed in MSCs).

Several studies investigating the potential of stem cells isolated from Hoff's infrapatellar fat pad have concluded that the anatomical region where the cells are isolated influences the characteristics of ASCs, and the level of chondrogenic differentiation potential of IPFP-ASCs is higher due to the close contact of IPFPs with the synovial membrane and fluid, suggesting that IPFP can be considered as a high-quality resource for restorative therapy [5, 6].

Conclusions:

1. Adipose stem mesenchymal cells with an immunohistochemical profile of CD105+ CD73+ CD34+ CD31- CD45- are present in SVF from IPFP.
2. SVF from IPFP is a source of adipose stem mesenchymal cells and can be used for regenerative therapy.

References:

1. Freitag J, Bates D, Wickham J, Shah K, Huguenin L, Tenen A, Paterson K, Boyd R. Adipose-derived mesenchymal stem cell therapy in the treatment of knee osteoarthritis: a randomized controlled trial. *Regen Med.* 2019 Mar;14(3):213-230. doi: 10.2217/rme-2018-0161. Epub 2019 Feb 14. PMID: 30762487.
2. Leese J, Davies DC. An investigation of the anatomy of the infrapatellar fat pad and its possible involvement in anterior pain syndrome: a cadaveric study. *J Anat.* 2020 Jul;237(1):20-28
3. Carvalho, P. P., Hamel, K., Duarte, R., King, A. J., Haque, M., Dietrich, M. A., Wu, X., Shah, F. S., Burk, D. H., Reis, R. L., Rood, J., Zhang, P., Lopez, M. J., Gimble, J. M., & Vinod Dasa. Comparison of infrapatellar and subcutaneous adipose tissue stromal vascular fraction and stromal/stem cells in osteoarthritic subjects. 2014. 8(10), 757–762.
4. SONG Sai-sai, XIA Guo-hong, YIN Feng, TANG Yan. Comparison of human subcutaneous and infrapatellar fat pad derived stem cells in the treatment of osteoarthritis in rats [J]. *Fudan University Journal of Medical Sciences*, 2022, 49(03): 345-352,359
5. Tangchitphisut P, Srikaew N, Numhom S, Tangprasittipap A, Woratanarat P, Wongsak S, Kijkunasathian C, Hongeng S, Murray IR, Tawonsawatruk T. Infrapatellar Fat Pad: An Alternative Source of Adipose-Derived Mesenchymal Stem Cells. *Arthritis.* 2016;2016:4019873
6. Huri PY, Hamsici S, Ergene E, Huri G, Doral MN. Infrapatellar Fat Pad-Derived Stem Cell-Based Regenerative Strategies in Orthopedic Surgery. *Knee Surg Relat Res.* 2018 Sep 1;30(3):179-186

CHARGE-СИНДРОМ: ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТИКИ ТА ВЕДЕННЯ ДИТИНИ

Ластівка Ірина Володимирівна

канд.мед.наук

доцент кафедри педіатрії та медичної генетики

Буковинський державний медичний університет, Україна

Синдром CHARGE (OMIM: 214800) обумовлений нонсенс- та місенс-мутаціями в гені *CHD7* (локус 8q12.2), який кодує ДНК-зв'язуючий білок 7 хромодоменої гелікази. Синдром успадковується за аутосомно-домінантним типом успадкування, частіше зустрічається спорадично, оскільки пов'язаний з мутаціями *de novo*. CHARGE синдром вперше описаний B.D.Hall (1979) та H.M.Hittner (1979) [1]. Поширеність CHARGE синдрому в дитячій популяції - 1:12 000. Канадська програма спостереження за дітьми оцінила поширеність синдрому в 1:8500 живонароджених [2].

Клітини нервового гребеня відіграють важливу роль у створенні його похідних, включаючи кістку, пігмент, гладку мускулатуру, ендокринні клітини, нейрони, глію та хрящ. Мутації в гені ДНК-зв'язуючого білка 7 (*CHD7*) викликають синдром CHARGE, оскільки він відіграє життєво важливу роль у розвитку нервового гребеня.

Клінічні діагностичні критерії зазнали низки переглядів після оригінального опису синдрому Pagon, Zonana та Yong (1981) без чіткого консенсусу. Усі схеми вимагають мінімум двох основних діагностичних ознак із кількома допоміжними ознаками для клінічного діагнозу, але те, які ознаки слід вважати основними, а які допоміжними, залежить від критерію. Так, Blake та ін. (1998) підкреслюють важливість аномалій черепних нервів як основних ознак і описують критерії «ймовірного» синдрому. Verloes (2005) додав аномалії напівкруглого каналу як основну ознаку. Hale та ін. (2016) додали патогенні варіанти *CHD7* як основну характеристику та описали ширші критерії «включення». Продовження обговорення та молекулярне-генетичне тестування і тваринні моделі можуть допомогти уточнити діагностичні критерії синдрому [3].

Pagon із співавт. за першими буквами основних ознак синдрому запропонували аббревіатуру CHARGE: 1) «C» (coloboma) – одно- або двобічна колобома райдужки, сітківки судинної оболонки, диску зорового нерва з мікрофтальмією або без такої; 2) «H» (heart defects) – аномалії серцево-судинної системи; 3) «A» (atresia of choanae) – одно- або двобічна атрезія або стеноз хоан; 4) «R» (retardation of growth and development) – дефіцит росту, відставання у розвитку; 5) «G» (genital anomalies) – аномалії статевих органів; 6) «E» (ear abnormalities and sensorineural hearing loss) – аномалії органа слуху.

У 1998 р. Blake та співавт. запропонували виокремити основні (великі) та другорядні (малі) ознаки CHARGE синдрому. До основних ознак відносяться: вади розвитку очей (колобома райдужки та сітківки) – 80-90%; уроджені вади серця (УВС) – 75-80%; атрезія хоан – 58%; затримка росту з народження – 70%; розумова відсталість; недорозвиток зовнішніх статевих органів у хлопчиків – 75%; вади розвитку вух – 90%. До другорядних (малих) - відносяться: нижня мікрогнатія; щілина верхньої губи та/або піднебіння; аномалії черепних нервів; кволе смоктання; глоткова недостатність; синдром Ді-Джорджи; вади розвитку нирок; кила пупкового канатика; трахеостравохідна нориця; аномалії ребер; сколіоз; клиновидні хребці; вади розвитку кистей; криловидні складки на ший; аномалії сосків; птоз;

гіпертелоризм очей; мікроцефалія; атрезія анусу; дефіцит соматотропного гормону (СТГ) [2].

Діагноз синдрому спочатку базується на візуалізації скроневої кістки та клінічних даних (наявність трьох основних критеріїв або чотирьох основних і трьох другорядних). Єдиним геном, пов'язаним із синдромом CHARGE, є *CHD7*, секвенування якого виявляє патогенні варіанти у більшості осіб із позитивним результатом синдромологічного методу діагностики.

Аналіз *CHD7* в осіб з меншою кількістю основних компонентів або типовим синдромом CHARGE виявляє патогенні варіанти приблизно в 65%-70% випадків. В цьому разі діагностика повинна включати клінічну картину, лабораторну оцінку, генетичний аналіз і методи візуалізації: 1) клінічний діагноз за великими та малими критеріями (три основні ознаки або чотири основні і три другорядні характеристики); 2) лабораторний аналіз (загальний аналіз крові, біохімічний аналіз крові, аналіз крові на статеві гормони, рівень хоріонічного гонадотропіну людини, рівень СТГ крові та імунограма); 3) ДНК-аналіз; 4) візуалізаційні методи дослідження (рентген скелету, ультразвукове дослідження органів черевної порожнини, рентгенконтрастне дослідження органів черевної порожнини, ехокардіографія, рентген грудної клітки, нейросонографія, комп'ютерна томографія голови, магнітно-резонансна томографія).

Перинатальна або рання дитяча смертність (до 6 міс життя), яка спостерігається у половини хворих, корелює з найбільш важкими уродженими аномаліями, включаючи двобічну атрезію хоан та УВС. Вади розвитку можуть бути настільки важкі, що новонароджені помирають від дихальної недостатності, стійкої гіпокальціємії або УВС. Значима причина смертності та захворюваності – гастроезофагеальний рефлюкс. Часто бувають проблеми ковтання; до 50 % підлітків та дорослих потребують встановлення гастростомічної трубки. Різка затримка росту стається в перші 6 міс життя, що іноді пов'язано із дефіцитом СТГ. У більшості пацієнтів із синдромом CHARGE виявляють поведінкові аномалії (гіперактивність, порушення сну та затримка статевого дозрівання). Розумова відсталість дуже часто поглиблюється слабким зором та слухом. Множинні аномалії черепа викликають парез м'язів, розлади смоктання та ковтання та нейросенсорну туговухість. До ускладнень відносяться: утруднення ковтання, виразка рогівки та відшарування сітківки [4].

Диференційна діагностика проводиться із синдромом Abruzzo-Erickson, синдромом BOR синдромом Joubert, синдромом Kallmann, синдромом Kabuki, renal coloboma синдромом, VACTER/VATER-асоціацією, велокардіофаціальним синдромом, синдромом Вольфа-Хіршхорна, 22q11.2 deletion синдромом, трисоміями 13 та 18 хромосом, 5q11.2 microdeletion syndrome та ін. [3].

Аntenатальна діагностика передбачає виявлення у 2-му триместрі багатоводдя та уроджені вади розвитку (УВР) центральної нервової системи (ЦНС), УВС, та УВР сечо-вивідних шляхів. При підозрі у дитини на синдром CHARGE, слід ретельно обстежити дитину для виключення можливої атрезії або стенозу хоан, наявності УВС, аномалій ЦНС, нирок, втрати слуху та труднощів з ковтанням. Надання допомоги включає хірургічну корекцію УВР та ретельний догляд. Важливою складовою спостереження є динамічна оцінка стану. При можливості тестування мутацій в гені *CHD7*, у 50% пацієнтів може бути встановлений молекулярно-цитогенетичний діагноз [4].

Пацієнти з синдромом CHARGE потребують ретельної стратегії лікування, а також хірургічного лікування. Управління залежить від часу, особливостей і важкості

перебігу. Найпоширеніші неонатальні невідкладні стани при синдромі CHARGE включають ціаноз внаслідок УВС або двосторонню атрезію задніх хоан, рідше через трахео-стравохідну фістулу. Тому всі пацієнти з підозрою на синдром CHARGE повинні пройти консультацію кардіолога. Якщо у немовляти відкрита артеріальна протока та обмежений легеневий кровотік, для підтримки прохідності протоки необхідно ввести простагландин. Деякі випадки потребують трахеостомії для лікування хронічних ускладнень дихальних шляхів, аспірації або гастроєзофагеальної рефлюксної хвороби. Діти з синдромом CHARGE потребують комплексного медичного лікування через труднощі з годуванням, їм регулярно встановлюють еюностому або гастростому. У дітей із синдромом CHARGE інтубація може бути дуже складною. Тому при планових хірургічних втручаннях повинен бути присутнім дитячий отоларинголог або анестезіолог. У пацієнтів з лицевим паралічем рубцям на рогівці можна запобігти за допомогою штучної сльози. Слухові апарати слід використовувати, як тільки втрата слуху буде виявлена під час динамічного спостереження. Потрібна регулярна зміна форми навушників, оскільки спочатку вушні канали можуть бути крихтими, а вушний хрящ може бути недостатнім для підтримки слухового апарату. Дітям із синдромом CHARGE, які перенесли кохлеарну імплантацію, слід дозволити вивчати мову жестів разом із навчанням комунікативному мовленню. При ендокринних проблемах необхідно використовувати терапію статевими стероїдами для опущення яєчок і росту пенісу у чоловіків із синдромом CHARGE. Тестостерон призначають при затримці статевого дозрівання у підлітковому віці. У період статевого дозрівання жінкам призначають замісну гормональну терапію. Застосування статевих гормонів може запобігти остеопорозу. Щелепно-лицевий хірург повинен проводити діагностику щілини піднебіння та хірургічну корекцію у відповідному віці [1].

Список використаних джерел:

1. Norina Usman; Moushumi Sur. CHARGE Syndrome. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; 2023 Jan-. Взято з: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK559199/>
2. E S Mahdi , M T Whitehead Clival Malformations in CHARGE Syndrome. *AJNR Am J Neuroradiol* 2018, 39 (6) 1153-1156. Взято з: <https://www.ajnr.org/content/39/6/1153>
3. Margaret A. Hefner, Emily Fassi. Genetic counseling in CHARGE syndrome: Diagnostic evaluation through follow up. *American Journal of Medical Genetics Part C: Seminars in Medical Genetics* Volume 175, Issue 4: Dec 2017 Pages, 393-523. Взято з: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/ajmg.c.31589>
4. Kuntharee Traisrisilp, Wisit Chankhunaphas, Rekwan Sittiwangkul, Chureerat Phokaew, Vorasuk Shotelersuk and Theera Tongsong. Prenatal Sonographic Features of CHARGE Syndrome. *Diagnostics* 2021, 11, 415. Взято з: <https://ijponline.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13052-020-0806-8>

АНАЛІЗ ЧАСТОТИ СИМПТОМІВ У ПАЦІЄНТІВ, ХВОРИХ НА ТРОМБОТИЧНУ ТРОМБОЦИТОПЕНІЧНУ ПУРПУРУ

Смагло Дар'я Дмитрівна

здобувач вищої освіти IV медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Шепель Катерина Олександрівна

здобувач вищої освіти IV медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Наукові керівники: Діденко Катерина Андріївна

асистент кафедри загальної практики – сімейної медицини та внутрішніх хвороб
Харківський національний медичний університет, Україна

Марченко Анастасія Сергіївна

асистент кафедри загальної практики – сімейної медицини та внутрішніх хвороб
Харківський національний медичний університет, Україна

Вступ. Тромботична тромбоцитопенічна пурпура — це тромботична мікроангіопатія, стан, при якому утворюються мікротромби, що складаються переважно з тромбоцитів, та закупорюють мікросудинне русло (артеріоли та капіляри).

Тромботична тромбоцитопенічна пурпура виникає в основному у дорослих і, як правило, пов'язана з набутими аутоантитілами проти протеолітичного ферменту (ADAMTS13), який розщеплює фактор фон Віллебранда.

Класична пентада клінічних знахідок при даній хворобі – це лихоманка, неврологічні відхилення, тромбоцитопенія, мікроангіопатична гемолітична анемія та порушення функції нирок.

Якщо є серйозна підозра на тромботичну тромбоцитопенічну пурпуру і первинні лабораторні тести підтверджують діагноз, слід негайно розпочати лікування за допомогою плазмаобміну, оскільки цей стан може бути летальним, якщо його не лікувати [1].

Мета. Визначити частоту основних симптомів у хворих на тромботичну тромбоцитопенічну пурпуру, зробити аналіз найбільш та найменш поширених клінічних ознак при даній хворобі.

Матеріали і методи. У ході нашого дослідження ми проаналізували дані, що наведені у таблиці Research Gate «Початкові клінічні прояви у хворих на тромботичну тромбоцитопенічну пурпуру» [2]. Під спостереженням перебувало 30 осіб, у яких діагностовано тромботичну тромбоцитопенічну пурпуру, у 7 з них були наявні супутні захворювання (5 осіб із системним червоним вовчаком, 1 – з ВІЛ-інфекцією та 1 пацієнт – з гострим панкреатитом). Середній вік досліджуваних сягав 40 років.

Результати дослідження. При аналізі даних наведених у таблиці були виявлені такі симптоми у пацієнтів із тромботичною тромбоцитопенічною пурпурою:

1) Системні симптоми (17 осіб, 85%): загальне нездужання (7 осіб, 35%), лихоманка (6 осіб, 30%), слабкість (8 осіб, 40%), жовтяниця (6 осіб, 30%);

2) Незначні неврологічні симптоми (13 осіб, 65%): головний біль (9 осіб, 45%), спантеличеність (9 осіб, 45%);

3) Значні неврологічні симптоми (14 осіб, 70%): втрата свідомості (12 осіб, 60%), транзиторні вогнищеві порушення (10 осіб, 50%), судоми (3 особи, 15%);

4) Геморагічні симптоми (12 осіб, 60%): шкірна пурпура (9 осіб, 45%), кровоточивість ясен (5 осіб, 25%), менорагія (3 особи, 15%);

5) Симптоми ниркової недостатності (5 осіб, 25%);

6) Кардіореспіраторні симптоми (3 особи, 15%): задишка (3 особи, 15%);

7) Симптоми порушення функцій шлунково-кишкового тракту (9 осіб, 45%): нудота/блювання (9 осіб, 45%), біль у животі (2 особи, 10%), діарея (2 особи, 10%).

Висновки. Виходячи з аналізу клінічних симптомів та синдромів у хворих на тромботичну тромбоцитопенічну пурпуру найбільш частими симптомами є: втрата свідомості (12 осіб, 60%), транзиторні вогнищеві порушення (10 осіб, 50%), головний біль (9 осіб, 45%), спантеличеність (9 осіб, 45%), шкірна пурпура (9 осіб, 45%), нудота/блювання (9 осіб, 45%).

Непоширеними клінічними ознаками при даній хворобі є: діарея (2 особи, 10%), біль у животі (2 особи, 10%), задишка (3 особи, 15%), менорагія (3 особи, 15%), судоми (3 особи, 15%).

Список використаних джерел:

1. Amboss: [Website]. 2023. URL: <https://next.amboss.com/us/article/xT0EG2> (viewed on: 01.01.2024).
2. Clinical presentation in thrombotic thrombocytopenic purpura: Real-world data from two Mexican institutions / Bugarin-estrada E. et al. // Journal of Clinical Apheresis. 2018., No. 6 Vol. 33. P. 1-9.

ВИЗНАЧЕННЯ САМОПОЧУТТЯ, АКТИВНОСТІ ТА НАСТРОЮ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Древаль Мар'яна Василівна

асистент, аспірант кафедри гігієни та екології № 1
Харківський національний медичний університет, Україна

Петренко Софія Вячеславівна

здобувачка вищої освіти 3 курсу
Харківський національний медичний університет, Україна

Стельмах Анастасія Вячеславівна

здобувачка вищої освіти 3 курсу
Харківський національний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Щербань Микола Гаврилович

доктор медичних наук, професор кафедри гігієни та екології № 1
Харківський національний медичний університет, Україна

Актуальність. Ми живемо у складний час двадцять першого століття. Людству довелося зіткнутися з викликами життя. Одне з перших, це пандемія, коли ковід спровокував карантин і це значно вплинуло на звичний для всіх режим. Другим викликом стала війна, яка перевернула життя багатьох. Більшість ВНЗ у тому числі й медичні університети перейшли на вимушене дистанційне навчання, яке позначається на внутрішньому стані студентів, їх активності, самопочутті, настрої. Ці три аспекти є взаємопов'язаними вони впливають на фізичне, емоційне і соціальне благополуччя людини. Підтримка цих аспектів є ключовою для здоров'я, щастя і якості життя.

Матеріали та методи. Ми вирішили дослідити одні із найвпливовіших характеристик: активність, самопочуття, настрій. Для цього існує спеціальна методика САН (самопочуття, активність, настрій), авторства В.А. Доскіна, Н.А. Лаврентьєвої, В.Б. Шарай, М.П. Мірошникова. Вона полягає в тому, що є тридцять пар слів протилежного значення, які відображають саме активність, самопочуття та емоційний стан, тобто настрій. Між парами цих слів розташована шкала з індексів (3210123). При обробці даних ми перекодуємо цифри згідно методики САН. Далі все уважно рахуємо згідно кожної шкали і отримуємо результати, які входять в межу від 10 до 70 балів. Якщо менше 30 балів - це низька оцінка. Від 30-50 балів це середня оцінка. Більше 55 - висока. У межах 50-55 норма.

Мета. Визначення самопочуття, активності та настрою студентів-медиків в сучасних умовах.

Розкриття теми. Було проведено онлайн опитування з використанням опитувальника на платформі Google Form, який був розроблений згідно методики САН, із подальшою статистичною обробкою отриманих даних.

У нашому дослідженні приймали участь 30 студентів-медиків. За результатами опитувальника, встановлено, що по шкалі "самопочуття" сума складає 52 бали - це в межах норми. Стосовно "активності" серед респондентів ми нарахували 40 балів. Оцінка активності нижче за норму. Сума балів по шкалі "настрій" становить 49, що є середньою оцінкою.

Висновок. Самопочуття у більшості студентів, відповідає нормі, тобто є задовільним. Це може свідчити про те, що людям, як і всім живим організмам притаманна мінливість, здатність адаптуватися до нових умов життя. Активність, на превеликий жаль, значно менше норми. Це важливий показник способу життя людини, адже знижений показник активності веде за собою супутні захворювання різноманітних систем організму, до того ж негативно впливає на духовний стан. Настрій також нижче норми, але не набагато. Це свідчить про те, що суспільство не падає духом.

Список використаних джерел:

1. http://ni.biz.ua/3/3_11/3_110547_oprosnik-san-samochuvstvie-aktivnost-nastroenie.html
2. <http://poradu.pp.ua/nauka/38420-opituvalnik-san-nterpretacya-rezultatv.html>

ВПЛИВ ІСПИТІВ НА ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Поваляєв Вадим Вячеславович

Здобувач вищої освіти

ХНМУ, Україна

Уваров Олександр Геннадійович

Здобувач вищої освіти

ХНМУ, Україна

Древаль Мар'яна Василівна

асистент кафедри гігієни та екології №1

ХНМУ, Україна

Науковий керівник: Коробчанський Володимир Олексійович

Професор кафедри гігієни та екології №1

ХНМУ, Україна

Вступ: Яким би не було ставлення здобувача вищої освіти (ЗВО) до навчання, будь-яка перевірка його рівня знань (основною формою якої якраз являється екзамен) привносить у життя учащегося стрес і різку зміну психоемоційного стану, яка може знизити його працездатність і привнести загальне пригнічення когнітивних функцій на тлі постійної напруги та можливого тиску з боку родичів, однолітків або навіть власного «Я». Крім цього, неможливо не згадати також про можливі ризики пов'язані з безсонням, депресією, а також розвитком суїцидальних думок внаслідок постійної концентрації на процесі повторення або вивчення матеріалу. Будь-який прояв вищеперелічених ознак вже може говорити, що стан студентів перед іспитами потребує особливої уваги

Актуальність: Неймовірно важливою ця тема є, якраз таки в період сесії в багатьох навчальних закладах України, а також у інших країнах Європи. У середньому період іспитів характеризується різким падінням якості психогігієни в багатьох містах, тому предмет вивчення стресу в обставинах сесії стає питанням передової важливості для гігієністів сьогодення, а також фахівців у багатьох інших сферах медицини, чия робота так чи інакше пов'язана з темою.

Мета: Метою нашого спільного дослідження є дослідження впливу іспитів на психоемоційний стан ЗВО, а також можливих ефектів на психіку в стресових умовах, в яких багато екзамінованих виявилися.

Матеріали та методи: Для повноцінного і об'єктивного погляду на дане питання, а також для порівняльного аналізу був використаний метод анкетування за допомогою опитування на платформі Google-форми. У якості респондентів були студенти українських університетів різного віку, статі, расової приналежності, а також напряму навчальної діяльності. Мажоритарне становище займають студенти медичних ВНЗ (58%), а також студенти педагогічних (24%) і політехнічних (10%) навчальних закладів. 45% респондентів-чоловіки, а 55%-жінки. Вік знаходиться в амплітуді між 20 та 25 років.

Результати та їх обговорення: Після обробки результатів, значна більшість респондентів (83%) мають стрес, пов'язаний зі складанням іспитів, лише 17% відсотків

опитуваних не мали скарг. З тих опитуваних, які відчують тиск у зв'язку з сесією, найбільш часто серед скарг виділяють безсоння (57%), нервові збудження (23%), а також депресивні думки (15%).

Висновки: Отже, виходячи з відповідей респондентів, можна зробити висновок, що значна частина здобувачів вищої освіти відчують стрес перед іспитами, нехай і в різній мірі і не з однаковими проявами, та ефектами на загальну продуктивність або психоемоційний стан. Незалежно від проявів тиску сесії на ЗВО, предмет вивчення подібних контрольних робіт на свідомість явно є одним із найголовніших векторів у психогігені.

ВПЛИВ ТЕМПЕРАТУРИ ПРИМІЩЕННЯ НА КОНЦЕНТРАЦІЮ УВАГИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Герасименко Ольга Ігорівна

ORCID ID: 0000-0001-6927-5449

канд. біол. наук, доцент, доцент кафедри гігієни та екології № 1
Харківський національний медичний університет, Україна

Трофименко Валерія Володимирівна

здобувач вищої освіти III медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Вивчення та опрацювання навчального матеріалу потребує значних зусиль від здобувачів освіти. Якість та ефективність засвоєння матеріалу певною мірою залежить від сконцентрованості [1, 2]. Концентрація уваги – це ступінь зосередження на певній діяльності або меті, ігноруючи відволікаючі фактори, що, в свою чергу, залежить від стану організму та умов приміщення, в якому проходить навчальний процес [3]. Температура приміщення – один з таких факторів [4]. Питання, наскільки здатність студентів концентруватися на навчанні залежить від температури довкілля та які температурні показники є оптимальними для більшості, досі недостатньо вивчено.

Нами було проведено дослідження з метою з'ясувати вплив температурних умов на здатність студентів концентрувати увагу. Для цього використано анкетування за допомогою платформи Google Forms. Було опитано 185 респондентів, що входили до вікової категорії 17-25 років. 79,5% респондентів – жінки, відповідно 20,5% – чоловіки.

За даними нашого опитування 84,9% респондентів зазначили, що відчувають вплив температури приміщення на їх здатність концентруватися під час вивчення матеріалу. 4,9% осіб заперечують температурний вплив. При цьому більшість студентів (65,4%) найгірше зосереджуються, коли в приміщенні жарко, а 31,9% – коли холодно.

51,4% здобувачів освіти найкраще концентрують увагу, коли в кімнаті тепло. 44,3% – коли прохолодно, 3,2% – коли холодно, і 1,1% – коли жарко. Також було визначено конкретні інтервали температури, що є найбільш комфортною. Для 32,4% опитуваних це 22-23°C, для 24,9% – 20-21°C; для 22,2% – 19-20°C. 11,4% студентів відчувають тепловий комфорт при температурі 24-25°C.

Висновки. Відповідно до результатів опитування, можна вважати, що вплив температури має значний вплив на навчальний процес. Зокрема найгірша здатність зосереджуватися на матеріалі для більшості студентів визначається в жаркому приміщенні, а найкраща – в приміщенні з помірною температурою. Оптимальні значення температури для більшості студентів – 20-23°C. Температура понад 25°C та менше 19°C має негативний вплив на фокусування студентів.

Таким чином, додержання оптимального температурного режиму в приміщеннях, де навчаються здобувачі освіти, має вагоме значення для підвищення ефективності навчального процесу.

Список використаних джерел:

1. Mujan I. et al. Influence of indoor environmental quality on human health and productivity - A review. *Journal of cleaner production*. 2019. T. 217. С. 646-657.

2. Hofmann M., Geyer C., Kornadt O. Dependencies of the indoor climate on the course of the seasons and derivation of regressions from long-term measurements. *Indoor air*. 2022. Т. 32. № 6. Вилучено з: <https://doi.org/10.1111/ina.13058>
3. Lamberti G. et al. Advancement on thermal comfort in educational buildings: Current issues and way forward. *Sustainability*. 2021. Т. 13. №. 18. С. 10315. Вилучено з: <https://doi.org/10.3390/su131810315>
4. Lala B., Hagishima A. Impact of Escalating Heat Waves on Students' Well-Being and Overall Health: A Survey of Primary School Teachers. *Climate*. 2023. Т. 11. №. 6. С. 126.

ДИСПЕПСИЧНІ РОЗЛАДИ НА ФОНІ СТРЕСУ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ, ЯКІ ЗНАХОДЯТЬСЯ У ПРИФРОНТОВИХ МІСТАХ УКРАЇНИ

Яловега Катерина Станіславівна

Здобувач вищої освіти

Харківський національний медичний університет, Україна

Древаль Мар'яна Василівна

Асистент кафедри гігієни та екології №1

Харківський національний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Щербань Микола Гаврилович

Професор кафедри гігієни та екології №1

Харківський національний медичний університет, Україна

Вступ. З початку повномасштабної війни пройшло майже два роки і звісно це відбилось на соматичному стані організму українців, особливо у жителів прифронтових міст України. Кожен з нас починає хвилюватися і нервувати, коли чує або бачить вибухи, читає про воєнні події країни у новинах, новини про смерті людей... Деякі відчують страх, або гнів, або сум... А деякі майже не реагують, хоча серце швидше починає битися, тобто наш організм реагує, хоча в голові ми можемо ставитися до жахливих подій без великої паніки і переживань. Соматичні прояви після психоемоційного напруження можуть проявлятися, як диспепсичні розлади, які можуть дуже заважати навчатися і жити повноцінним життям здобувачам вищої освіти (ЗВО).

Мета роботи. Дослідження було направлено на виявлення та оцінку проявів диспепсичних розладів на фоні стресу у здобувачів вищої освіти, через воєнні події і як молодь в прифронтових містах справляється з цими проявами і чи заважають ці прояви здобувати нові знання і жити повноцінним життям, якщо вони їх відчують.

Матеріали і методи. Дослідження базується на опитуванні в Google формі, в якому прийняли участь 56 здобувачі вищої освіти з університетів прифронтових областей України. Прийняли участь в опитуванні студенти з Харківської, Донецької, Запорізької, Луганської і Дніпропетровської областей. Деякі студенти не виїжджали з рідних міст, інші перебували в інших областях України і на зараз повернулися додому протягом повномасштабного війни. Це дає змогу об'єктивно оцінити чи проявлялися диспепсичні розлади у здобувачів вищої освіти, які саме були ці прояви і як вони впливають на життя і навчання студентів.

Результати опитування. Згідно з результатами опитування можемо визначити, що 42,9% студентів відчують диспепсичні розлади під час стресу через воєнні події, і як виявилось у всіх вони різноманітні. Більшість відчують ці прояви у вигляді діареї, нудоти, печії, зникнення апетиту. З останніх 57,1% опитуваних – 35,7% не відчували диспепсичних симптомів і 21,4% не помічали цих їх. З приводу лікування студенти відповіли – лікарські засоби проти даного диспепсичного симптому приймали 21,4%, лік. засоби, які впливають на нервову систему застосовували 21,4%, самостійно себе заспокоювали і симптоми проходили самі відповіли більшість ЗВО – 64,3%, розмовляли або знаходилися поруч з близькими – 28,6%, і використовували інші методи – 14,3%. Ці всі лікарські засоби або методи у 64,3% опитуваних

допомагали одразу. Якщо медикаменти або методи не допомагали одразу 78,6% продовжують навчання і свої власні справи, з них 14,3% продовжували, але було дуже важко. У 57,1% відзначають, що коли лікарський засіб або метод не подіяв, то в цьому випадку – міняли медикаменти або метод, заспокоювали себе медитаціями або психологічними методиками або зовсім нічого не робили і само проходило – такі відповіді були найчастішими.

Висновок. За результатами дослідження можемо сказати, що здобувачі освіти у вищих навчальних закладах, які проживають у прифронтових областях, мають певні диспепсичні прояви, але більшість їх не відчують. Усунення цих симптомів різноманітні і частіше вони допомагають одразу, якщо ні - досвідченні здобувачі вищої освіти пробують інші засоби і методи. Більшість продовжують навчання і свої власні справи. Ми можемо зробити висновок, що молодь продовжує здобувати нові знання і жити повноцінне життя в умовах повномасштабної війни, усуваючи виникаючі диспепсичні симптоми.

ОСТЕОІНТЕГРАЦІЙНЕ ПРОТЕЗУВАННЯ ПРИ ВОГНЕПАЛЬНИХ ПОРАНЕННЯХ ГОМІЛКИ (ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ)

Бойко Анна Олександрівна

Здобувач вищої освіти медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Німченко Анна Вячеславівна

Здобувач вищої освіти медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Скиба Діана Володимирівна

Здобувач вищої освіти медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Фадєєв Олег Геннадійович

канд.мед.наук, доцент кафедри травматології та ортопедії
Харківський національний медичний університет, Україна

Гаркуша Максим Анатолійович

канд.мед.наук, асистент кафедри травматології та ортопедії
Харківський національний медичний університет, Україна

Вступ. На сьогоднішній час Україна переживає скрутний, але водночас надзвичайно важливий період своєї історії, коли кожен громадянин відчуває на собі тягар війни та несе неабияку відповідальність за майбутнє нашої країни. Тяжкі випробування випадають на долю людей у зв'язку з воєнним конфліктом з країною-агресором. Одним з найбільш поширених і небезпечних ушкоджень є поранення гомілки, отримане при різних вогнепальних та мінно-вибухових поранень вогнепальних ударах під час бойових дій, тому кількість ампутацій стрімко зростає кожного дня, – це, на жаль, є актуальною та значущою медико-соціальною проблемою [1]. Втрата кінцівки – це завжди тяжка травматична подія, яка значно впливає на якість життя людей з ампутованими кінцівками та їхніх сімей, тому протезування гомілки стає невід'ємною частиною реабілітації та повернення до нормального життя тих, хто зазнав травмування [2]. Пошук оптимального протеза, який би зміг забезпечити максимальну функціональність кінцівки – досить нетривіальний та важкий процес. Зазвичай після ампутації гомілки, виготовляють індивідуальний протез, його ціль – це опороздатність на кінцівку, відновлення незалежності та мобільності пацієнта [3]. Він містить приймальну гільзу і тримається за допомогою відповідної системи кріплення. Натомість остеointegraція, відносно новий метод протезування кінцівки, передбачає пряме поєднання живої кістки з біосумісним металевим імплантом [4].

Мета роботи. Зробити визначення передової технології остеointegraційного протезування, як важливого етапу відновлення рухливості та функціональності після вогнепальних поранень на рівні гомілки, а також провести аналіз застосування остеointegratивних протезів у світі; оцінити переваги та недоліки остеointegratивних протезів у порівнянні з гільзовими.

Матеріали та методи дослідження. Проведено аналітичний огляд та розбір наукової літератури, статей, тез, тощо у пошуках клінічних доказів ефективності, безпеки, економічної стратегії остеоінтегрованих протезних імплантів.

Результати. Протезування гомілки визначається як процес використання штучного пристрою для заміщення або відновлення втрачених частин нижньої кінцівки. Завдяки сучасним технологіям, протези гомілки можуть надавати значний рівень мобільності та допомагати постраждалим повертатися до повсякденного життя [5]. Після ампутації нижньої кінцівки більшості людей встановлюють індивідуальний протез, який забезпечує анатомічні та фізіологічні особливості постраждалого, щоб відновити рухливість і незалежність [6]. Протезна кінцівка прикріплюється до залишкової кінцівки (природної кінцівки, що залишилася) за допомогою гільзи, яка прилягає до залишкової кінцівки і тримається за допомогою відповідної системи кріплення [7].

Остеоінтеграційне протезування – відносно новітня технологія, що зазнає широкого застосування. Вона включає імплантацію внутрішньокісткового імплантату, який забезпечує фіксацію компонентів протеза. Внутрішня частина називається ендопротезом, а зовнішня частина називається екзопротезом [8]. Основне завдання цього методу відновити мобільність та функціональну активність людей, що втратили нижню кінцівку. Варто зазначити, що ця технологія протезування вимагає мультидисциплінарного комплексного підходу, адже остеоінтеграція — це не метод вибору на первинне протезування. Попри певні відчутні переваги, він має дуже обмежене застосування [9]. Основні протипокази для застосування цього методу визначені Американським Федеральним Агентством з якості медичних послуг (FDA), що на сьогодні затвердило лише систему OPRA для використання у США [10]. Наступний перелік протипоказань: скелет ще росте; коли у пацієнта залишається менше ніж 2 мм. кортикальної кістки навколо імпланта (остеопороз); атипова анатомія скелета, яка може вплинути на ефективність OPRA; вік старше 65 років або молодше 22 років; вага тіла більше ніж 220 фунтів (100 кг), включаючи протез; вагітність; коли існує ризик, що пацієнт не зможе дотримуватись інструкцій з догляду і реабілітації; важкі захворювання периферичних судин; цукровий діабет з ускладненнями; проблеми шкіри на ампутованій нижній кінцівці; нейропатія або невропатичне захворювання та сильний фантомний біль; активна інфекція або сплячі бактерії [11].

На даний час у світі цим методом протезовано близько 2 тисячі людей у таких країнах, як Швеції, Нідерландах, Німеччині, Австралії та США [12]. У Великій Британії, Канаді та США тривалий час військовим із відповідними травмами (після Іраку та Афганістану) заборонялось робити такі операції за державною програмою медичних гарантій. Лише кілька років тому їх таки дозволили, втім зі значними обмеженнями щодо того, хто може претендувати на таке втручання [13]. В Україні перші протези методом остеоінтеграції поставили весною цього року у місті Львові трьом пацієнтам. Це відбулося у Національному реабілітаційному центрі «Незламні», що функціонує у складі Першого медоб'єднання міста Львова [14]. Новітня методика має певні переваги у порівнянні з гільзовими протезами, зокрема це прямий зв'язок між протезом і власною кісткою пацієнта забезпечує чудову стабільність, міцність і передачу енергії (при цьому сила м'язів від кукси зменшується там, де вона з'єднується з протезом). Завдяки особливості прямого зв'язку пацієнт також відчуває вібрацію від контакту імплантату з поверхнею, що допомагає стабільно та ефективно навантажувати протез [15]. Варто зазначити, що недоліки остеоінтеграційного протезування теж існують. Найпоширеніша проблема – це інфекції [16]. Ризик їх

виникнення збільшується при неправильній гігієні, надмірної активності, адже це може призвести до викривлення конектора чи перелому кістки. Перед протезуванням варто враховувати стан самої кістки, оскільки недостатня мінеральна щільність кісткової тканини є протипоказом до даного виду протезування, так як не міцна кістка не зможе витримати навантаження імплантанта, що призведе до необхідності його видалення [17]. Професор Бренмарк разом із колегами відстежував стан 51 пацієнта з імплантатами за системою OPRA. Висновки – не надто втішні. 55% пацієнтів мали одну або більше поверхневих інфекцій протягом періоду дослідження [18]. Глибокі інфекції розвинулись у 8% пацієнтів. В одному випадку довелося виймати імплант. Дослідження, проведене Аль Мудерісом та іншими у 2016 в Австралії показало, що під час застосування систем ILP та OGAP-OPL за відносно короткий період часу в 36% людей розвинулись поверхневі інфекції, а в 10% – спостерігались ускладнення. Дослідження Тіландера та інших, опубліковане в 2017 році, включало відстеження пацієнтів продовж довшого періоду – від 7 до 10 років. Було встановлено, що ризик захворювання остеомієлітом у разі остеointegraції з часом зростає до 20%, а необхідність видалення імпланту – до 9% [19].

Висновки. Остеointegraційний протез має функціональні переваги перед гільзевими (часткове відновлення пропріорецепції, зменшення больового синдрому в ділянці кукси, покращення функцій ходьби та зручність користування). Основний недолік – поверхнева інфекція в ділянці перехідника (абатмента).

Строки реабілітації хворих в залежності від техніки імплантації існуючих конструкцій: при застосуванні Osseointegration Prosthetic Limb (OPL) (Австралія) другий етап встановлення абатмента можливо виконати вже через 6 тижнів після першого етапу.

Перспективними напрямками дослідження є: покращення остеointegrативних властивостей імпланту та бар'єрної функції шкіри в ділянці перехідника.

Список використаних джерел:

1. Остеointegraційне протезування: плюси та мінуси: веб-сайт. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/10/09/osteointegracijne-protezuвання-plyusy-ta-minusy/> (дата звернення 09.12.2023)
2. Остеointegraційне протезування: чому цей метод підходить не всім? Веб сайт. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/osteointegracijne-protezuвання-chomu-cej-metod-pidhodit-ne-vsim-> (дата звернення 05.12.2023)
3. Hagberg K, Branemark R. Consequences of non-vascular trans-femoral amputation: a survey of quality of life, prosthetic use and problems. Prosthet Orthot Int. 2001;25(3):186–94.
4. U.S. Department of Veterans Affairs. Osseointegration (OI) for direct skeletal attachment of prosthetic limbs in veterans with amputations [Internet]. Washington (DC): The Department; 2017.
5. Juhnke DL, Beck JP, Jeyapalina S, Aschoff HH. Fifteen years of experience with Integral-Leg-Prosthesis: cohort study of artificial limb attachment system. J Rehabil Res Dev. 2015;52(4):407–20.
6. Hoellwarth JS, Tetsworth K, Akhtar MA, Al Muderis M. The Clinical History and Basic Science Origins of Transcutaneous Osseointegration for Amputees. Adv Orthop. 2022 Mar 18;2022:7960559. doi: 10.1155/2022/7960559. PMID: 35340813; PMCID: PMC8956382.
7. Military Health System Amputation Care Community of Interest: Osseointegration Fact Sheet
8. Al Muderis M, Khemka A, Lord SJ, Van de Meent H, Frolke JP. Safety of Osseointegrated Implants for Transfemoral Amputees: A Two-Center Prospective Cohort Study. J Bone Joint Surg Am. 2016;98(11):900-909. doi: 10.2106/JBJS.15.00808.
9. Tillander J, Hagberg K, Berlin O, Hagberg L, Branemark R. Osteomyelitis risk in patients with transfemoral amputations treated with osseointegration prostheses. Clin Orthop Relat Res. 2017;475(12):3100-8.

10. Sterne JA, Hernan MA, Reeves BC, Savovic J, Berkman ND, Viswanathan M, et al. ROBINS-I: a tool for assessing risk of bias in non-randomised studies of interventions. *BMJ*. 2016;355:i4919.
11. Hansson E, Hagberg K, Cawson M, Brodtkorb TH. Patients with unilateral transfemoral amputation treated with a percutaneous osseointegrated prosthesis. *Bone & Joint Journal*. 2018;100-B(4):527–34.
12. Canadian Agency for Drugs and Technologies in Health. Guidelines for the economic evaluation of health technologies: Canada. 4th ed [Internet]. Ottawa (ON): The Agency; 2017.
13. von Reberg B, Hofmann-Amttenbrink M, Meinerl L et al (2007) Introduction to biotechnology. In: Rüedi TP, Buckley RE, Moran CG (eds) *AO principles of fracture management*, 2nd edn. Thieme, Stuttgart
14. Riveras M, Ravera E, Ewins D, Shaheen AF, Catalfamo-Formento P. Minimum toe clearance and tripping probability in people with unilateral transtibial amputation walking on ramps with different prosthetic designs. *Gait Posture*. 2020;81:41–48. doi: 10.1016/j.gaitpost.2020.07.005.
15. Prakash A, Kumar R, Kumari P. Designing and evaluation of new dynamic prosthetic foot on transtibial amputees in a low resource setup. *Int J Health Allied Sci*. 2020;9(4):332–336. doi: 10.4103/ijhas.IJHAS_41_20.
16. Heitzmann DWW, Salami F, De Asha AR, Block J, Putz C, Wolf SI, et al. Benefits of an increased prosthetic ankle range of motion for individuals with a trans-tibial amputation walking with a new prosthetic foot.
17. Page MJ, McKenzie JE, Bossuyt PM, Boutron I, Hoffmann TC, Mulrow CD, et al. The PRISMA 2020 statement: an updated guideline for reporting systematic reviews. *BMJ*. 2021;372:n71. doi: 10.1136/bmj.n71.
18. Karimi M, Brazier J. Health, health-related quality of life, and quality of life: what is the difference? *Pharmacoeconomics*. 2016;34(7):645–649. doi: 10.1007/s40273-016-0389-9.
19. Laferrier JZ, Gailey R. Advances in lower-limb prosthetic technology. *Phys Med Rehabil Clin N Am*. 2010;21(1):87–110. doi: 10.1016/j.pmr.2009.08.003.

ОЦІНКА ВЕГЕТАТИВНОГО СТАТУСУ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО ЧАСУ

Іваненко Поліна Сергіївна

здобувач вищої освіти І медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Древаль Мар'яна Василівна

Асистент кафедри гігієни та екології №1
Харківський національний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Щербань Микола Гаврилович

Професор кафедри гігієни та екології №1
Харківський національний медичний університет, Україна

Актуальність: Необхідність оцінки вегетативного статусу у воєнний час серед здобувачів вищої освіти (ЗВО), базується на тому, що вегетативна нервова система головними своїми функціями має підтримання гомеостазу, пристосувальних реакцій організму [1] та, в контексті даного дослідження, забезпечення всіх форм психічної і фізичної діяльності. Воєнний час може створювати складні умови для навчання, стати причиною розвитку різноманітних психічних розладів (таких як посттравматичний стресовий розлад) [2]. Крім того, порушення нормального вегетативного статусу може мати психовегетативний генез [3].

Отже, в умовах воєнного стану є висока ймовірність розвитку психічних розладів у ЗВО, що може призвести до вегетативних порушень у них.

Крім того, вивчення вегетативного статусу у воєнний час може бути корисним для розробки ефективних методів підтримки здоров'я. Це може допомогти зменшити ризик розвитку різних захворювань та покращити фізичне та психічне здоров'я студентів.

Мета роботи. Оцінка, шляхом онлайн-опитування та аналітичного аналізу вегетативного статусу серед ЗВО Харківського національного медичного університету.

Методи та результати дослідження. Для онлайн опитування використались шкала тривоги Спілберга (State-Trait Anxiety Inventory, STAI) та Коротка шкала тривоги, депресії та ПТСР. В опитуванні взяло участь 59 здобувачів вищої освіти Харківського національного медичного університету, серед них 83,1 % - жінки та 16,9 % - чоловіки. Основний віковий контингент – «16-18 років» (33,9 %); «19-20 років» опитаних становили 32,2%, «21-25 років» – 27,1%, «31-35 років» – 3,4%, а вікові групи «до 16 років» та «26-30 років» по 1,7%.

Оцінюючи результати за шкалою тривоги Спілберга 10,2% опитаних мають низький рівень тривожності, 49,2% - помірний, а 40,7% - високий.

За Короткою шкалою тривоги, депресії та ПТСР 32,2% респондентів проявляють низьку тенденцію до перерахованих симптомів, а 67,8% - високу ймовірність виявлення даної симптоматики.

Висновок. Підсумовуючи результати опитування, більшість студентів мають помірний рівень тривожності та високу ймовірність діагностики тривоги, депресії та ПТСР. Ці показники можуть свідчити про можливі порушення вегетативної нервової системи, що впливає на фізичну та психічну діяльність студентів. Рекомендації щодо

подальшого моніторингу та профілактики цих станів можуть бути важливими для збереження загального стану здоров'я студентської громади.

Список використаних джерел:

1. Нормальна фізіологія / Кол. авторів; За ред. В. І. Філімонова.- К.: Здоров'я, 1994. — 608 с., іл.: 3,71 арк. іл.
2. Несен, Ольга Олександрівна. "ПСИХІЧНІ РОЗЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ." *Редакційна колегія* (2022): 38.
3. Майданник, В. Г., Сміян, О. І., Бинда, Т. П., Савельєва-Кулик, Н. О., & Савельєва-Кулик, Н. О. (2014). Вегетативні дисфункції у дітей.

СИНДРОМ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ СЕРЕД ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Пашкова Анастасія Євгенівна

здобувач вищої освіти

ХНМУ, Україна

Бондаренко Софія Сергіївна

здобувач вищої освіти

ХНМУ, Україна

Денисова Дар'я Олександрівна

здобувач вищої освіти

ХНМУ, Україна

Древаль Мар'яна Василівна

асистент кафедри гігієни та екології №1

ХНМУ, Україна

Науковий керівник: Щербань Микола Гаврилович

професор кафедри гігієни та екології №1

ХНМУ, Україна

Вступ: Синдром емоційного вигорання – це комплекс психоемоційних, мотиваційно-установчих, ціннісних порушень, які виникають при довготривалій дії несприятливих емоційних факторів.

Актуальність теми: Проблема професійного виснаження майбутніх медичних працівників виявляється на ранніх етапах оволодіння спеціальності. Деякі чинники, що сприяють емоційному вигоранню включають:

- Високий обсяг навчання. Велика кількість інформації для вивчення студентам дається досить нелегко, через що можуть початися як фізичні (головний біль, високий тиск та інш.) так і психологічні (вигорання, депресія, апатія, втрата концентрації та уваги, проблеми з пам'яттю та інш.) проблеми зі здоров'ям.
- Клінічні обов'язки. На старших курсах у студентів починається практика у лікарнях, яка може бути досить виснажливою та емоційно навантаженою.
- Емоційна навантаженість. Пацієнти в тяжкому стані, операції, морги та навіть раптова смерть пацієнта можуть дуже тяжко сказатися на емоційному стані студента, адже з таким зіштовхуватися доводиться не кожного дня.
- Недостатньо часу для відпочинку. Велика кількість практик та вивчення теоретичного матеріалу займає дуже багато часу, тому у студентів є дуже невеликий обсяг часу для відновлення сил, через що можуть виникнути проблеми зі сном та порушення життєвого циклу.

Мета: Виявити та оцінити рівень емоційного вигорання серед здобувачі вищої освіти (ЗВО) 1-3 курсів медичного факультету Харківського національного медичного університету.

Методи: Було проведено онлайн – опитування, яке здійснювалося за допомогою гугл-форми. В опитуванні прийняли участь 40 студентів-медиків 1-3 курсу.

Розкриття теми: В ході дослідження було встановлено наступні результати:

Відчувають емоційне спустошення під час навчання 68,6% здобувачів вищої освіти, тільки 31,4%- відповіли ні. Відчувають неповагу та втрату себе 37,1% студентів, 62,9% не відчувають. Усвідомлюють свою значимість у досягнутих результатах 51,4% здобувачів вищої освіти, інші 48,6%- відповіли ні. 54,3% студентів втрачають здатність об'єктивної оцінки своїх успіхів, 45,7%- не мають такої проблеми. Мають фізичні порушення під час вигорання: 77,1% відчувають безсоння, 62,9% - головні болі, 48,6% - набір або втрата ваги, 31,4% - тахікардію, 28,6% - розлади ШКТ, 25,7% - стрибки артеріального тиску, 14,3% - озноб, 2,9% - апатія, втрата свідомості і тільки у 2,9% студентів нічого не змінилося. Турбує зниження якості роботи 77,1% студентів, тільки 22,9% відповіли ні. Відчувають вплив навчальної напруги на сон, апетит, самопочуття 88,6% здобувачів вищої освіти, інші 11,4% - ні. За можливістю тільки 28,6% студентів змінили би рід діяльності, інші 71,4% відповіли ні. Вважають, що навчання несе негативний вплив на здоров'я 57,1% здобувачів вищої освіти, інші 42,9% - ні. У 37,1% студентів навчальний день проходить швидко, легко, спокійно, тільки, інші 62,9% відповіли негативно. Відчувають зміну настрою в процесі навчання 85,7% здобувачів освіти і тільки 14,3% відповіли ні. При зміні настрою 80% студентів відчувають пригнічення, а 20%-підвищення. Після навчання мають енергію на хоббі/спілкування з близькими 80% здобувачів освіти і тільки 20% не мають. За частотою поганий настрій часто впливає на навчання у 37,1% студентів, у 8,6% - постійно, у 48,6% - рідко і тільки у 5,7% - ніяк не впливає. Часто прокручують та емоційно переживають негативні ситуації, які сталися в процесі навчання 80% здобувачів освіти, інші 20% - ні. 71,4% студентів нейтрально відносяться до критики, яка стосується навчання, 22,9% - негативно, 5,7% - позитивно. Радіють результатам своєї роботи 57,1% студентів - часто, 31,4% - рідко, 5,7% - ніколи, 5,7% - постійно.

Оцінюючи результати даного дослідження, було встановлено, що:

- Переважна кількість опитаних має прояви емоційного спустошення;
- У студентів виявлено емоційну залежність від негативних ситуацій в процесі навчання, внаслідок чого погіршується їх фізичний стан;
- ½ частина студентів знижує свою значимість у досягнутих результатах та втрачає об'єктивну оцінку своїх успіхів;
- Низка опитаних рідко радіє якістю своєї роботи;
- Більшість має тяжкий, напружений навчальний день;

Висновок: Враховуючи все вище зазначене, робимо підсумок: наведені результати вказують на те, що велика кількість студентів-медиків стикається із серйозними викликами у вигляді стресу, емоційного виснаження та проблем у процесі навчання. Це може бути наслідком наступних фізичних розладів: високий тиск, запаморочення, втрата ваги та апетиту, порушений сон, емоційна нестабільність та інші, що пов'язані із великим обсягом матеріалу та високими вимогами, яким повинні відповідати майбутні лікарі.

Для запобігання негативних наслідків на здоров'я слід виконати наступні умови:

- Зменшити фізичні та розумові навантаження;
- Створити оптимальні умови для більш гнучкого навчання;
- Навчитися застосовувати ефективні методи для управління стресом, що допоможуть покращити емоційний стан студентів.(Дихальні вправи, фізична активність, позитивне мислення та ін.)

- Мати психологічну та емоційну підтримку, що зможуть допомогти ефективніше розв'язувати власні проблеми та підтримувати їх у процесі важкого навчання та клінічних практик.

- Також важливо враховувати індивідуальні потреби здобувачів вищої освіти, впроваджуючи програми, які сприятимуть збалансованому фізичному та емоційному здоров'ю. Широкомасштабне обговорення та взаємодія між студентами, викладачами та адміністрацією можуть бути важливою ознакою для створення сприятливого середовища, яке призводитиме до успішного навчання та збереження фізичного та емоційного благополуччя студентів-медиків.

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВКЛАДАННІ МЕДИЧНОЇ ГЕНЕТИКИ В МЕДИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Ластівка І.В.

доцент кафедри педіатрії та медичної генетики
Буковинський державний медичний університет, Україна

В останні роки, у зв'язку із переходом на кредитну систему навчання, навчальний процес в університеті спрямований на навчання студентів самостійному активному оволодінню системою загальних та спеціальних компетенцій, на накопичення творчого досвіду та створення власного портфоліо. У ВУЗі слід навчити студентів логічному та клінічному мисленню, сформуванню навичок та вмінь в обраній професії та орієнтувати їх на самонавчання для безперервного професійного самовдосконалення [1].

Наразі виникає необхідність впровадження таких технологій, які б не лише забезпечували необхідний рівень навчання з конкретних навчальних дисциплін, але й сприяли б розвитку професійних навичок, мотивації та майбутній професійній діяльності. У зв'язку із цим викладачами кафедри педіатрії та медичної генетики Буковинського державного медичного університету ведеться постійний пошук нових технологій викладання з метою найкращого засвоєння студентами навчального матеріалу. При цьому пріоритетною технологією у викладанні дисципліни є діяльнісна технологія навчання, оскільки провідна мета її використання - підготовка професіонала – спеціаліста, який володіє запасом добре сформованих вмінь, навичок, що здатний клінічно мислити, кваліфіковано ставити діагноз та призначати лікування.

Для досягнення поставленої задачі заняття вибудовуються наступним чином: після теоретичного блоку слідує практичний, де студентам, відповідно до мети заняття, пропонуються завдання щодо рішення проблемних ситуацій, моделювання біологічних процесів, аналізу ситуаційних задач, ділові ігри, рольові ігри, науково-практична конференція, дебати, кейс-методи тощо [2]. Ці методи доповнюють традиційні методи навчання, дозволяють зберегти пріоритети вищої медичної школи – формувати особистісні якості лікаря. Доцільність такого підходу полягає також в тому, що у студентів підвищується мотивація до навчання, складається вірне та цілісне уявлення про біологічні процеси, які стаються в організмі, починаючи з молекулярного до рівня організму.

Так, наприклад, на практичному занятті по темі «Спадкові хвороби обміну речовин.» застосовується метод рольової гри. Студентам пропонуються ролі генетика, нутріціолога, молекулярного біолога, які під час гри повинні всебічно розібрати молекулярно-генетичні механізми виникнення метаболічних порушень речовин. На занятті по темі «Хромосомні хвороби» застосовується метод командної гри, де студенти розподіляються по 2-3 осіб на команди і виконують завдання по підбору методу дослідження хромосомних та геномних мутацій та інтерпретації результату відповідно до задачі з наступним обговоренням, доповненням та самостійними висновками.

Одним з перспективних інноваційних технологій вважають метод аналізу ситуацій (кейс-метод). Суть методу аналізу ситуацій полягає в тому, що студентам пропонують осмислити реальну життєву ситуацію, опис якої одночасно відображає не лише будь-яку клінічну проблему, але й актуалізує певний комплекс знань, який

необхідно засвоїти при розв'язанні даної проблеми. При цьому сама проблема не має однозначних рішень[3]. Такий метод з успіхом застосовується на занятті по темі «Уроджені вади розвитку». Метою заняття є вироблення практичних навичок поведінки в деяких критичних ситуаціях, які можуть виникнути у лікаря в ході його професійної діяльності. Приводиться, які мінімум дві ситуації, які необхідно обговорити в аудиторії.

Спостереження доводять, що студенти можуть самостійно моделювати біологічні процеси, вірно розв'язувати проблемні ситуації, вірно обирати засоби та методи для її реалізації, передбачати можливі утруднення на шляху досягнення мети та можливі виходи з них; на практиці застосовувати сформовані знання та вміння.

Таким чином, впровадження інноваційних технологій призводить до підвищення у студентів зацікавленості, мотивації до навчання, розвитку практичних навичок та клінічного мислення.

Список використаних джерел:

1. Jason R. Frank, Linda S. Snell, Olle Ten Cate and all. Competency-based medical education: Theory to practice. Вилучено з: <file:///C:/Users/Acer/Downloads/CBMETheorytopractice-MT2010.pdf>
2. Кіцера Н.І. Інтерактивні та креативні методи викладання основ медичної генетики студентам медичних спеціальностей. Вилучено з: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/19/part_3/23.pdf
3. Hana Anderson, Amy C. Studer, Katharine N. Holm, Ayaka Suzuki. A Case-Based Active Learning Session for Medical Genetics Resources. The Journal of Teaching and Learning Resources. 2021 april. Вилучено з: https://doi.org/10.15766/mep_2374-8265.11135

ФІЗІОЛОГІЯ ЕМОЦІЙ. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙ

Васильєва Юлія Сергіївна

Здобувач вищої медичної освіти медичного факультету №1
Донецький національний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Екштейн Катерина Сергіївна

асистент кафедри анатомії людини, фізіології та патологічної фізіології
Донецький національний медичний університет, Україна

Емоції розглядаються як психічний процес, який активно включається в модуляцію функціонального стану мозку і організацію поведінки, яка спрямована на задоволення актуальних потреб. Емоції (франц. *emotion*, лат. *emovere* — збуджувати, хвилювати) — це одна з форм суб'єктивного відображення мозком об'єктивної дійсності (об'єктивної дійсності, яка характеризується відношення до зовнішнього світу, оточуючих людей, самого себе, власної діяльності та її результату). Це є продуктом еволюції, що виник в результаті первинних почуттів, переживань внаслідок дії різних подразників.

Зовні вони проявляються у характерних діях, міміці, вегетативних реакціях. Емоції залучають у посилену діяльність лише ті органи і системи, які забезпечують кращу взаємодію організму з навколишнім середовищем – виникає різке збудження симпатичної нервової системи. Так, у стані спокою мислення є стереотипним, а у момент емоційного підйому надходять мотивація та відкриття, відчувається радість творчості, а можливо і навпаки.

Найбільш обґрунтованою є центральна теорія емоцій У. Кеннона, в якій була висловлена думка про існування спеціальних емоціогенних структур мозку, що породжують позитивні та негативні переживання людини. На сьогодні експериментально доведено, що стимуляція структур лімбічної системи й гіпоталамуса викликає як у тварин, так і у людини емоційні реакції різного спрямування. Вона підтверджена великим накопиченням нейрофізіологічних, біохімічних, морфологічних та фармакологічних даних.

Безумовно, емоція залежить і від інших факторів, відомих і ще не відомих. До відомих належать: а) індивідуальні (типологічні) властивості суб'єкта; б) фактор часу, залежно від того як стрімко розвивається емоція - швидко, у вигляді афекту, або настрою, що триває годинами, днями, тижнями; в) якісні особливості внутрішньої потреби. Проте всі фактори обумовлюють лише багатогранність емоцій, в той час як необхідними факторами є лише два - потреба та імовірність її задоволення.

Для утворення позитивних емоцій потрібно: незадоволена потреба і вірогідність її задоволення у більшій можливості. Для негативних – розбіжність між прогнозуємою ситуацією і аферентацією, що надійшла з навколишнього середовища.

Більшість дослідників вважають, що терміном "емоція" позначають два різні, хоча й взаємопов'язані між собою процеси: емоційне переживання - власне емоції - суб'єктивний стан, що виникає під час емоції (виникає внаслідок збудження емоційних структур лімбічної системи і зумовлене певними нейрохімічними механізмами. Емоційне вираження - емоційні відчуття - вісцеральні й соматичні зміни, супутні цьому суб'єктивному станові, це короткочасна відповідь на той чи інший вплив, що має ситуаційний характер.

Основні методи дослідження включають експерименти на тваринах з подразненням і руйнуванням ділянок мозку; вивчення емоційного реагування пацієнтів з різними ураженнями мозку і дослідження переживання штучно створених емоційних ситуацій здоровими людьми.

Використання електричної стимуляції мозку (вживлення електродів) у дослідженнях. Подразнення скроневої долі мозку викликає відчуття страху, переднього і заднього відділів гіпоталамуса – тривоги і ярості, а його перегородки – задоволення (щур весь час нажимав на педаль і в результаті від насолоди помер, при операціях на мозку – людина в стані свідомості – не має больових рецепторів, теж відчуває насолоду при подразненні цих центрів). Подразнення інших центрів гіпоталамуса викликало реакцію уникнення. Області мозку, подразнення яких призводило до підкріплення та уникнення, отримали назву центрів задоволення і незадоволення. 35% клітин мозку відповідають за позитивні емоції, 5% - за негативні і 60% - за відсутність до повторення стимуляції.

Руйнування відділів мозку, як метод дослідження – експерименти на приматах, коли при руйнуванні мигдального ядра домінуючий самець займав найнижче положення у стадії. При різних типах уражень лобних часток відмічалися глибокі порушення емоційної сфери, що торкалися вищих емоцій, пов'язаних з соціальними відношеннями, довільною діяльністю, творчістю. Спостерігалися розгальмування потягів, нестійкість емоційного фону від депресій до ейфорії. При скроневих ураженнях, особливо з права, порушується впізнання емоційної інтонації мови. При враженнях правого боку кори виникає стан ейфорії та безпечності. Ураження лівого боку призводять до переваги турботливості і стану тривоги: хворі схвилювані і часто плачуть. Діагностика емоційних переживань. Створюються умови, які викликають у індивіда емоційну напругу (фотокартки, що викликають негативні емоції і ін) і отримані дані порівнюються з даними отриманими у стані спокою.

Серед вегетативних показників найбільш часто використовуються частота серцевих скорочень (ЧСС), артеріальний тиск (АТ), температура тіла та шкірно-гальванічна реакція (КГР), рідше- газообмін та енерговитрати.

Ю. М. Забродіним та ін. (1989) розроблено метод оцінки особистісної та ситуативної тривожності за допомогою оцінки часових інтервалів (1). Обчислюються два показники: середня відносна помилка обчислюється як відношення:

$$n = \frac{S-O}{O} \quad (1)$$

де:

O-об'єктивна тривалість тимчасового інтервалу

S-його суб'єктивна оцінка.

Психологічні методи вивчення емоційної сфери людини в основному базуються на опитуваннях і виявляють емоційні особливості людини (переважаючи в його житті емоції, домінуючі засоби їх вираження і емоційну стійкість).

В лабораторії А. Е. Ольшаннікової були розроблені чотири методики (опитувальники) вивчення емоційності: три - для виявлення модальності провідних («базальних») і одна - для виявлення засобів вираження емоцій (експресивності).

Метод хронологічної реєстрації емоцій (своєрідний щоденник), коли випробуваному пропонується протягом місяця реєструвати в хронологічному порядку за певними параметрами свої емоції, які проявляються в повсякденному житті. У спеціальний бланк випробовувані записували вид емоційних переживань, їх

знак, інтенсивність, вид діяльності, в якій вони проявлялися і тимчасові параметри їх зміни.

Методикою визначення емоційного стану особистості крізь призму кольору є тест М. Люшера. Метод передбачає розташування досліджуваним 8 кольорових карт у послідовний ряд. Після чого, згідно запропонованій автором інтерпретації розташування кожного кольору на конкретній позиції та сукупності кольорів в цілому ряду, йде визначення актуального емоційного стану.

Діагностику емоцій можна проводити на основі слухових критеріїв. Яскравим представником даного методу діагностики є запропонований В.Х. Манеровим, Є.М. Шнейдером метод автоматичного розпізнання емоцій за спектральними та інтонаційними показниками [3]. Загальним критерієм для виявлення емоцій є ступінь мовнорухового збудження. Автори описують спеціальні «когнітивні схеми емоцій», які складаються з ряду конкретних показників. На основі зіставлення сукупності певного переліку показників в межах конкретної «когнітивної схеми» й відбувається розпізнання емоції. При цьому передбачається, що жодна з ознак не є жорсткоприв'язаною до певної емоції, а її ідентифікація здійснюється на ймовірній основі. Також ними було виявлено тенденцію більш вірного розпізнання позитивних емоцій, ніж презирства, невпевненості та відрази.

Висновки: на основі проаналізованих даних можна стверджувати, що фізіологія емоцій та методи їх дослідження відкривають можливості для розуміння того, як емоції впливають на тіло та мозок. Це дозволяє поглибити знання про фізичні прояви емоцій. Розуміння фізіології емоцій допомагає не лише в наукових дослідженнях, а й у розробці стратегій управління емоціями та психічного благополуччя.

Список використаних джерел:

1. <http://psychologis.com.ua/-1-181.htm>
2. Сайт Міністерства охорони здоров'я України: <https://moz.gov.ua>
3. Манеров В.Х. Автоматичне розпізнавання емоцій по спектральним та інтонаційним ознакам / В.Х. Манеров, Є.М. Шнейдер

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ

Семененко Катерина Сергіївна

здобувач вищої освіти

Харківський національний медичний університет, Україна

Древаль Мар'яна Василівна

Асистент кафедри гігієни та екології №1

Харківський національний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Щербань Микола Гаврилович

Професор кафедри гігієни та екології №1

Харківський національний медичний університет, Україна

Лідерство – це комплекс навичок та якостей особи, що виявляються в її здатності впливати на інших, спонукати людей до дії для досягнення цілей. **Актуальність:** Формування таких здібностей у лікарів є актуальним у контексті сучасної медичної практики, оскільки вони повинні вміти швидко приймати правильні рішення, ефективно співпрацювати як з представниками медичних, так і немедичних професій, керувати та сприяти успішній роботі колективу. Так як багато університетів зараз перейшли на дистанційну форму навчання через воєнний стан, введений в Україні, включаючи медичні, то у здобувачів вищої освіти відбувається нестача спілкування, проблеми із самодисципліною, та їхній лідерський потенціал значно зменшений.

Тому, дослідження теми «формування лідерських якостей у майбутніх лікарів» є досить актуальним, оскільки це може допомогти зрозуміти як здобувачі вищої освіти виявляють та розвивають свій лідерський потенціал. Дослідження також може допомогти визначити засоби для ефективного сприяння формуванню лідерського потенціалу студентів-медиків у віртуальному середовищі.

Мета роботи: Провести дослідження формування лідерських навичок у здобувачів вищої освіти під час дистанційного навчання в Харківському національному медичному університеті. Визначити рівень лідерства у студентів-медиків.

Методи та результати дослідження. В онлайн опитуванні взяло участь 50 здобувачів освіти Харківського національного медичного університету. Учасникам було запропоновано багатопрофільний опитувальник Басс-Аволіо [1]. Він складається з 21 твердження. Кожен респондент мав обрати свою оцінку тверджень за наступною шкалою:

- 0 - ніколи;
- 1 - досить рідко;
- 2 - іноді;
- 3 - досить часто;
- 4 - майже завжди;

Під час оброблення анкети виділили 5 факторів лідерства, і бали оцінок підсумувалися. Фактор 1 – вплив – включає пункти 1, 6, 11. Фактор 2 – вміння надихати – пункти 2, 7, 12. Фактор 3 – інтелектуальна стимуляція – пункти 3, 8 і 13. Фактор 4 – індивідуальний підхід – пункти 4, 9, 14. Фактор 5 – мотивація – пункти 5, 10, 15.

Сума балів по кожному фактору має шкалу:

- високі здібності – 9 – 12 балів;
- помірні здібності 5 – 8 балів;
- низькі здібності 0 – 4 бали.

Для всіх опитуваних було оцінено середню величину кожного фактора. Дані опитування наведено у таблиці:

Фактори	Ф-1	Ф-2	Ф-3	Ф-4	Ф-5
Середня сума балів	8, 68	8, 46	7, 94	7, 62	7, 14
Ранг	1	2	3	4	5

Фактор 1. Вплив. Вказує на те, що лідер має довіру підлеглих, зберігає їхню віру та повагу, демонструє їм відданість, звертається до їхніх надій і планів і діє як приклад для наслідування. Респонденти вважають, що їх вплив серед одногрупників помірний, середня оцінка опитуваних – 8, 68 балів. Цей фактор посів перше місце.

Фактор 2. Вміння надихати. Вказує на те, що лідер надає бачення, використовує відповідні символи та зображення, щоб допомогти іншим зосередитися на їхній роботі, і намагається змусити інших відчувати, що їхня робота є важливою. В середньому цей фактор оцінили в 8, 46 балів. Фактор 2 займає друге місце.

Фактор 3. Інтелектуальний вплив. Вказує на те, що лідер заохочує інших бути креативними у погляді на старі проблеми по-новому, створює середовище, яке є толерантним до, здавалося б, крайніх позицій. Цей фактор в середньому здобувачі вищої освіти оцінили в 7, 94 балів, він займає третє місце.

Фактор 4. Індивідуальний підхід. Вказує на те, що лідер зацікавлений у благополуччі інших, призначає проекти індивідуально та звертає увагу на тих, хто, здається, менш залучений до групи. Цей фактор посідає четверте місце серед інших, із середньою оцінкою – 7, 62 балів.

Фактор 5. Мотивація. Вказує на те, що лідер говорить іншим, що робити, щоб отримати винагороду, підкреслює, чого очікує лідер від послідовників, і визнає їхні досягнення. Респонденти оцінили цей фактор у 7, 14 балів, чим поставили його на останнє місце серед інших факторів.

Висновок: Згідно з результатами дослідження, більшість здобувачів освіти Харківського національного медичного університету оцінили свої здібності лідерських навичок як помірні. Вони потребують подальшого удосконалення і навчання лідерству.

Список використаних джерел:

1. https://www.academia.edu/35283213/Consolidated_Multifactor_Leadership_Questionnaire_MLQ_and_Organizational_Commitment_Questionnaire_OCQ

ЧАСТОТА ВИЯВЛЕННЯ ГЕЛІКОБАКТЕРНОЇ ІНФЕКЦІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ ВИПОРОЖНЕННЯ-ТЕСТУ У ХВОРИХ НА ХРОНІЧНИЙ НЕАТРОФІЧНИЙ ГАСТРИТ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ НА УКРАЇНІ

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Авраменко А.О.

д.мед.н., професор, професор кафедри
Кафедра охорони здоров'я

Міжнародний класичний університет ім. Пилипа Орлика, м. Миколаїв, Україна

Болотникова Т.Г.

завідувач кафедри, к.пед.н., доцент
Кафедра охорони здоров'я

Міжнародний класичний університет ім. Пилипа Орлика, м. Миколаїв, Україна

Магденко Г.К.

канд.мед.наук, доцент кафедри
Кафедра охорони здоров'я

Міжнародний класичний університет ім. Пилипа Орлика, м. Миколаїв, Україна

Димо В.М.

канд.мед.наук, доцент кафедри
Кафедра охорони здоров'я

Міжнародний класичний університет ім. Пилипа Орлика, м. Миколаїв, Україна

Дубінець Т.І.

Заслужений лікар України, старший викладач кафедри
Кафедра охорони здоров'я

Міжнародний класичний університет ім. Пилипа Орлика, м. Миколаїв, Україна

Вступ. Військові дії в Україні, які тягнуться вже майже 2 роки, є найсильнішим стресом для всього населення країни, що негативно позначається на стані шлунково-кишкового тракту і, зокрема, на розвитку хронічного неатрофічного гастриту (ХНГ) і засобів його виявлення.

Матеріали та методи. На базі центру прогресивної медицини «Реа+Мед» м. Миколаєва було комплексно обстежено 29 пацієнтів із ХНГ, у яких за час проведення військових дій відбулося загострення і які перед цим проходили випорожнення-тест. Тривалість загострення коливалася від 1-го до 3-х місяців. Комплексне обстеження включало: рН-метрію за методикою Чорнобрового М.В., езофагогастродуоденоскопію (ЕГДС), подвійне тестування на НР (уреазний тест та мікроскопування пофарбованих мазків-відбитків у порівнянні результатів, що дозволяло визначати не тільки наявність і концентрацію НР-інфекції, але й виявляти внутрішньоклітинні «депо»), матеріал для якого (біоптати слизової оболонки шлунка) було отримано під час проведення ЕГДС із 4-х топографічних зон; також із цих зон бралися біоптати для проведення гістологічних досліджень слизової оболонки шлунка за загальноприйнятною методикою [1, 2].

Результати та їх обговорення. У всіх пацієнтів у 100% випадків був виявлений ХНГ при різному ступені виразності запального процесу, що підтверджувалося гістологічними дослідженнями біоптатів слизової оболонки, а також наявністю на слизовій оболонці шлунка НР- інфекції при високій концентрації - (++) - (+++). У 21-го (72,4%) пацієнта основна маса бактерій знаходилася не на поверхні слизової, а в тканинах у внутрішньоклітинному «депо». Рівень кислотності шлункового соку був низький: у 5-ти (17,2%) пацієнтів він відповідав гіпоацидності помірній, у 24-х (82,8%) – гіпоацидності виразній. При аналізі даних випорожнення-тесту було з'ясовано, що тільки у 11-ти (37,9%) пацієнтів він був позитивним.

Дані результати можна пояснити з точки зору даних про вплив тривалого стресу на рівень кислотності шлунка. При тривалому стресі, що пов'язаний з війною, рівень кислотності знижується за рахунок виснаження запасів ацетилхоліну, оскільки стимуляція вироблення соляної кислоти парієтальної клітиною через потужний ацетилхоліновий рецептор різко знижується, що погіршує травну функцію шлунка. Крім того, під час стресу знижується рівень імунного захисту, що разом зі зниженням рівня кислотності сприяє швидкому розмноженню гелікобактерної інфекції і формуванню її внутрішньоклітинних «депо». Зниження концентрації активних форм НР-інфекції на поверхні слизової сприяло зниженню діагностичної цінності випорожнення-тесту [1, 3].

Висновки. На тлі тривалого стресу, пов'язаного з військовими діями в Україні, тільки у 37,9% пацієнтів із ХНГ діагностується НР-інфекція при використанні тільки випорожнення-тесту, що потребує використовувати для достовірної діагностики НР-інфекції не менш 3-х різних методик.

Список використаних джерел:

1. Авраменко А. А. Достоверность стул-теста при тестировании больных хроническим хеликобактериозом при наличии активных и неактивных форм хеликобактерной инфекции на слизистой оболочке желудка // Сучасна гастроентерологія. - 2014. - № 3 (77). – С. 22 – 26.
2. Ендоскопія травного каналу. Норма патологія, сучасні класифікації /за редакцією В.Й. Кімаковича і В.І. Нікішаєва. – Львів: Видавництво Медицина Світу. 2008. – 208 с.,іл.
3. Авраменко А.А., Гоженко А. И., Гойдык В.С. Язвенная болезнь (очерки клинической патофизиологии). - Одесса: ООО «РА «АРТ-В», 2008. - 304 с.

СЕКЦІЯ XXVII. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ

АКТИВНІ ПАРКИ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Дем'янчук Олена Григорівна

ORCID ID: 0000-0002-9418-6285

канд. наук, доцент кафедри теорії фізичного виховання та рекреації
Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна

За останніми даними [2], лише 17% українців займаються регулярною руховою активністю – бракує часу або немає можливостей відвідувати спортивні зали. У ЄС цей показник щонайменше вдвічі вищий. Низька фізична активність населення – один з головних факторів, які впливають на захворюваність та тривалість життя.

Щоб подвоїти показник залучення населення до масових видів спорту і тим самим зміцнити імунітет та здоров'я українців, була започаткована програма «Здорова Україна» та проєкт «Активні парки» [1]. Основне прагнення – залучити до активних видів дозвілля та спорту понад 4 мільйони українців, і з часом зростання цього показника.

«Активні парки» – це один з проєктів, що входить у загальнонаціональну програму Президента України Володимира Зеленського «Здорова Україна». Головна мета проєкту – зробити спорт доступним для всіх, як для жителів великих міст, так і маленьких населених пунктів кожної області [4].

Основна мета проєкту «Активні парки» - створити умови та можливості ставати здоровішим кожному, зробити спорт ближчим до людей. Проєкт включає 1419 парків, у яких розташовано 6 зон для тренувань. Біля кожного тренажера розміщений QR код, з переходом на сайт, де розміщені відео уроки. Ці відео уроки відповідають рівням складності тренування (новачок, середній та профі) на кожному з сегментів. Людина може повторювати вправи за віртуальними тренерами: зірками українського спорту та естради, відомими особистостями. Кожен, хто займається, може пройти весь комплекс тренувань, перебуваючи в одному парку. Також, позитивним є те, що тренування можуть проходити в будь-який день тижня та у зручний, для кожного, час [3].

На Волині відкрито вже близько 20 «активних майданчиків», на яких працює 16 координаторів [5]. координатор – людина, яка організовує роботу на спортивних об'єктах, надає консультації та допомагає тим, хто не може самостійно скористатися QR-кодами. Він проводить заняття з різними категоріями населення тричі на тиждень – у вівторок, четвер та суботу.

У області організовують та проводять фізкультурно-оздоровчі заходи за соціальним проєктом «Активні парки-локації здорової України». Волинський обласний ЦФЗН «Спорт для всіх» спільно з КЗ «Луцький міський центр фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх» тісно співпрацюють у цьому напрямку.

Протягом року було поведено більше 650 заходів, до яких долучилося близько 9000 учасників [5]. Координатори проводили інформування внутрішньо

переміщених осіб про переваги занять руховою активністю та спортом, залучали до спортивних активностей і учасників бойових дій.

Висновки. Проєкт «Активні парки» спрямований на те, щоб зробити спорт приємним і доступним для всіх жителів громади. Це чудова нагода для дорослих, дітей та підлітків подбати про своє здоров'я та самопочуття. Створення умов для зниження показників захворюваності, поліпшення якості та тривалості активного життя населення, профілактики захворювань і подолання їх наслідків, формування суспільства, об'єднаного ідеєю здорового та активного життя.

Список використаних джерел:

1. Активні парки- локації здорової України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://biland.com.ua/active-parks-ranging-healthy-ukraine/>
2. Портал «Активні парки». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ap.sportforall.gov.ua/start>
3. Спортивні локації «Активні парки». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pasichna-tg.gov.ua/u-s-pniv-vidkryly-novu-sportyvnu-lokacziyu-aktyvni-parku/>
4. 12 активних парків функціонує на Волині. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://volynonline.com/12-aktyvnyh-parkiv-funkczionuye-na-volyni/>
5. URL: <https://www.facebook.com/sport4allvln>

ВАЖЛИВІСТЬ ПРОГУЛЯНКИ, ЯК НЕОБХІДНОЇ СКЛАДОВОЇ РЕЖИМУ ДНЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

Романюк Іларіон Васильович

здобувач вищої освіти факультету фізичної культури, спорту та здоров'я
Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна

Науковий керівник: Дем'янчук Олена Григорівна

ORCID ID: 0000-0002-9418-6285

канд. наук, доцент кафедри теорії фізичного виховання та рекреації
Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна

В Україні протягом останнього часу склалася тривожна ситуація: різко погіршилися здоров'я й фізична підготовленість дітей. Як зазначають педагоги [2, 4, 5] природна рухова активність дітей неухильно знижується. У зв'язку з інтенсифікацією процесу зростання підвищується рівень розумового навантаження та його вплив на нервово-емоційну сферу дітей. Дослідження в галузі медицини й гігієни свідчать про «омолодження» і зростання кількості захворювань серцево-судинної та нервової систем, порушення обмінних процесів [1, 3]. При цьому шкоди завдає не сама розумова праця, а майже позбавлений рухів спосіб життя.

Медичні працівники сьогодення зазначають, що діти стали менше рухатися [1]. Тотальна діджиталізація зменшує необхідність руху. Тож у дошкільних навчальних закладах більшає дітей, які мають проблеми зі здоров'ям через дефіцит м'язової діяльності. Такі діти неохоче займаються фізичною культурою, бо швидко втомлюються, а будь-яке фізичне навантаження спричиняє біль у м'язах, швидкий рух - задишку. Щоб поліпшити рухову діяльність дітей, необхідно приділяти посилену увагу фізкультурно-оздоровчій роботі [6].

Важливий складник життєдіяльності дітей – прогулянки. Неодмінна умова їх проведення – збалансування дорослими програмових вимог з бажаннями вихованців. Зміст роботи в ході прогулянок залежить від погоди, освітніх завдань, загальної атмосфери в групі, настрою та інтересів дітей тощо [4].

Фізичні вправи на прогулянках – один з основних засобів фізичного розвитку дітей. Завдяки їм формуються навички життєво важливих рухів (ходьби, бігу, стрибків, метання, лазіння тощо), розвиваються фізичні якості (сила, спритність, швидкість, витривалість, координація рухів, гнучкість).

Враховуючи провідну роль ігрової діяльності в особистісному зростанні дітей, значне місце під час організації рухового режиму відводиться рухливим іграм [5]. При їх доборі враховуються такі чинники: вік дітей, пора року, погодні та природні умови, місце ігор протягом дня, наявність необхідного фізкультурного обладнання та інвентарю.

Дуже важливо правильно, з урахуванням фізичної підготовки, вікових та індивідуальних особливостей дітей, організувати їх самостійну рухову діяльність. Вихователь спрямовує своїх вихованців таким чином, щоб вони чергували ігри, різні за характером та ступенем рухової активності [3]. Малорухливих дітей слід спонукати до активних рухів, а занадто рухливих своєчасно переключати на більш спокійні ігри. Необхідно привчати дітей слідкувати за своїм фізичним станом: не перегріватись і не переохолоджуватись, правильно дихати під час навантажень.

Прогулянка є традиційною складовою режиму дня дошкільників. Щоб час на свіжому повітрі був для них цікавим і максимально корисним, необхідно намагатися

раціонально використовувати спортивний майданчик і територію дитячого садка. Зокрема, доповнити їх різними атрибутами, які спонукають дітей до рухової активності.

Висновки. Заклади дошкільної освіти щодня впроваджують у життя ідею важливості руху й фізичних вправ. Фізичне виховання значно ширше за суттю, ніж уявляє більшість людей. Воно спрямоване не лише зміцнювати здоров'я дитини, а й формувати морально стійку та духовно досконалу особистість.

Список використаних джерел:

1. Антонік В. І., Антонік І. П., Андріанов В. Є. Анатомія, фізіологія дітей з основами гігієни та фізичної культури : навч. посіб. для студентів ВНЗ ; М-во освіти і науки України. – Київ : Професіонал : Центр учб. літ., 2009. 336 с. : іл. Додатки.
2. Вільчковський Е. С., Курок О. І. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку : підручник. Суми : Університетська книга, 2019. 467 с. ISBN 966-680-875-5.
3. Ворошук В. В. Здорова дитина - щаслива дитина. Збереження та зміцнення фізичного і психічного здоров'я дошкільників. *Дошкільний навчальний заклад*. 2015. № 9. С. 22-25.
4. Ленська Т. Рухова активність на свіжому повітрі. *Дошкільне виховання*. 2009. № 11. С. 12-15.
5. Постна І. Рух для здоров'я малюків. *Дошкільне виховання*. 2011. № 9. С. 20-23.
6. Професійний портрет інструктора з фізичної культури. URL: <https://emetodyst.mcfr.ua/945729>

ЗАЛЕЖНІСТЬ КЛІНІЧНИХ ПРОЯВІВ ПОПЕРЕКОВОГО ОСТЕОХОНДРОЗУ ВІД СТУПЕНЯ ПРОТРУЗІЇ МІЖХРЕБЦЕВИХ ДИСКІВ

Годованець Михайло Ігорович

магістрант кафедри фізичної терапії, ерготерапії

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

Науковий керівник: Яцишин Зіновій Миколайович

канд.мед. наук, доцент, завідувач кафедри фізичної терапії, ерготерапії

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

Актуальність. Аналіз сучасної вітчизняної та зарубіжної літератури показує, що остеохондроз (ОХ) є серйозною і надзвичайно складною соціально-медичною проблемою, яка потребує розробки і вдосконалення не тільки методів відновного лікування, але й діагностики для даної категорії пацієнтів [1,2]. Порушення діяльності внутрішніх органів і систем (вісцеро-кортикальних зв'язків) відбувається не тільки нижче, але й вище від рівня ураження [2]. Важкість грубих морфологічних і функціональних порушень міжхребцевих дисків і спинномозкових нервів змінюють біомеханіку та динамічний стереотип хворого, знижують тривалість та якість життя пацієнта з ОХ. Найбільша частота ураження хребта спостерігається на рівні хребців Th₁₀-L₁ (48,9%), порівняно низька смертність і максимальні можливості відновлення рухової активності (77,7%), визначили важливість МРТ-діагностики в оцінці відновлення обсягу порушень при ОХ вищеназваного відділу [1]. Необхідність та актуальність даного дослідження визначає також пошук оптимального рухового режиму для даної категорії хворих.. **Метою дослідження** було вивчення ефективності застосування МРТ-діагностики для встановлення взаємозв'язку між клінічними проявами ОХ, рівнем гнучкості, рухливості хребетного стовпа, а також для покращення діагностики рівня і кількості уражених міжхребцевих дисків пацієнтів. **Методи.** Дослідницька частина роботи виконувалась на базі реабілітаційного центру ОКЛ м. Івано-Франківська. В обстеженні брали участь 42 чоловіків (35-38 років) з діагнозом «остеохондроз попереково-крижового відділу хребта ускладнений нестабільністю поперекових сегментів і протрузією міжхребцевого диска», які перебували на етапі відновного лікування. **Результати.** Застосування в комплексі обстеження хворих на поперековий ОХ методу МРТ попереково-крижового відділу хребта дає можливість виявлення навіть незначних, початкових змін у міжхребцевих дисках (МХД). Це дозволяє ретельніше вивчити всі ураження МХД, що виникають при ОХ, і більш детально співставити їх з клінічними проявами цього захворювання хребта. При вивченні магнітно-резонансних томограм попереково-крижового відділу хребта виявлено, що ураження лише одного МХД мало місце у 24,8% пацієнтів. Патологія двох МХД відзначена у 30,6% хворих, а трьох МХД – у 33,0% осіб. Зміни чотирьох МХД виявлено у 7,9% хворих, а п'ятьох МХД – лише у 2,0% пацієнтів. Отже, при поперековому ОХ моносегментарне ураження МХД спостерігається приблизно у четвертої частини хворих. У більшості випадків (73,6%) зміни у вогнищі ОХ носять полісегментарний характер. Аналіз клінічної картини у 48,8% хворих із ураженням лише одного МХД дозволив встановити існування можливої залежності тих чи інших клінічних проявів при поперековому ОХ від ступеня протрузії МХД. Хворі із змінами одного МХД були поділені на 2 групи. Перша група – 21 пацієнт з наявністю лише

рефлекторних неврологічних синдромів, коли змінений міжхребцевий диск спричиняє лише ірритативний вплив. Друга група – 21 пацієнт (56,8%) з клінічною картиною компресійного корінцевого синдрому. При цьому розвиток гіпестезії в зоні іннервації здавленого корінця спинномозкового нерва розглядалося як початковий прояв компресійного синдрому. Виявилось, що протрузія МХД в усіх хворих першої групи не перевищувала 4 мм. У пацієнтів другої групи протрузія диска у 93,2% випадках становила понад 4 мм. У 8,0% величина протрузії МХД дорівнювала 4 мм, проте у них виявлено стеноз хребетного каналу чи міжхребцевих отворів. Приймаючи до уваги отримані дані про те, що протрузія МХД до 4 мм викликає ірритацію корінця спинномозкового нерва, а випинання більше 4 мм його компресію і враховуючи можливість різних поєднань впливу змінених МХД в осередку остеохондрозу на спинно-мозкові корінці та їх оболонки, був виявлений зв'язок МРТ-ознак з клінічною картиною ОХ.

Висновок. Комбінації трьох видів вогнища остеохондрозу: 1) ірритативного; 2) компресійного; 3) компресійно-ірритативного, тісно корелюють ($r=0,93$; $p=0,0012$) з клінічними проявами ОХ хребта.

Список використаних джерел:

1. Касьян В.А. Біомеханіка постави. К.: Олімпійська література, 2023. – 261с.
2. Васильова Л.Ф. Мануальна діагностика і терапія. Клінічна біомеханіка і патобіомеханіка. Дніпро.: Фоліант, 2021. – 399 с.
3. Буряков А.А. Лікувальний масаж. Київ: Олімпійська література, 2019. – 196 с.
4. Веселовський В.П. Практична вертебрологія і мануальна терапія. – К.: Здоров'я, 2019, – 158 с.

НООСФЕРНА КОНЦЕПЦІЯ В. ВЕРНАДСЬКОГО У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ СПЕЦІАЛІСТІВ ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Шевченко Лілія Гранитівна

ORCID ID: 0000-0002-4853-8593

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри соціально-гуманітарних наук
Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту, Україна

На сучасному етапі формування та розвитку суспільства глобальні процеси мають суттєвий вплив на систему освіти, і водночас є підґрунтям для її трансформації. Формування соціокультурних компетенцій фахівця фізкультурно-спортивної галузі є міждисциплінарним поняттям, його доцільно розглядати у межах філософії, культурології, соціології, політології, економіки, теорії комунікації, психології, лінгвістики та інших наук.

У той же час, дослідники звертають увагу на диспропорції у дослідженні окремих складових цього процесу. Так, наприклад, культурно-мовні, комунікативні аспекти залишаються беззастережно превалюючими, тоді як філософський, історичний, психолого-педагогічний, соціологічний, політичний, економічний дискурси представлені значно меншою мірою.

Необхідно зазначити, що протягом останніх десятиріч проблема забезпечення сталого розвитку набула без перебільшення надзвичайної актуальності як у глобальному, так і в національному вимірі. Тому, на нашу думку, процес формування соціокультурних компетенцій фахівців галузі фізичної культури і спорту уявляється неможливим без опанування теоретичних і практичних аспектів цієї концепції.

Як відомо, ідея переходу до сталого розвитку з'явилася саме внаслідок осмислення глобальних екологічних проблем, а основною суперечністю взаємодії сучасної цивілізації з природою визнано суперечність між зростаючими потребами світової спільноти та неможливістю біосфери задовольнити ці потреби. На цю суперечність звернув увагу свого часу Т. Мальтус, а окремі аспекти цієї проблеми можна знайти ще в працях Платона і Аристотеля [1].

Загострення проблем взаємовідносин суспільства і природи, забезпечення людства ресурсами зумовило стрімке збільшення уваги до їх вивчення міжнародною науковою громадськістю у другій половині XX ст.

Зокрема, у 1987 році за результатами роботи Комісії Г.Г. Брундтланд була опублікована доповідь «Наше спільне майбутнє», в якій і була представлена нова концепція сталого (збалансованого) розвитку як альтернатива розвитку, що базується на необмеженому економічному зростанні. Офіційне визнання ідеї, сформульованої в доповіді «Наше спільне майбутнє», відбулося лише в 1992 році на Міжнародній Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро. За підсумками роботи Комісії Г.Г. Брундтланд був прийнятий новий принцип світового розвитку, який одержав назву сталий (збалансований) розвиток (sustainable development).

В науковій літературі можна знайти достатню кількість публікацій, в яких автори вказують на недостатню результативність заходів, передбачених концепцією. Причиною такого незадовільного стану деякі дослідники вважають те, що ця

концепція звертає увагу лише на деякі, хоча і дуже важливі для людства проблеми, що в неї не закладений цілісний підхід до розуміння життєдіяльності людства як особливої живої спільноти, відмінної від інших живих спільнот.

На початку ХХІ ст. людство опинилося на часовому відтинку, коли індустріальна цивілізація перебуває у фазі занепаду, що виявилось у кластері глобальних циклічних криз. Маємо констатувати, що сучасний світ знаходиться в системній кризі, яка має багато проекцій – кліматична, енергетична, демографічна, екологічна, духовна і т.д., а по суті – криза людини та хрестичного (за Арістотелем) світу, який вона сама і створила. Який вихід пропонується? В загальному вигляді західна школа – обмеження зростання людства (за допомогою різного інструментарію), східна – дотримання різного роду догматів, практик з метою «вічного життя». Дещо інший варіант пропонує школа, до якої належить і В.І. Вернадський, – це боротьба з усіма формами зростання ентропії (хаоса) за рахунок формування людини творчої [1].

В.І. Вернадський – видатний дослідник природи, філософ і організатор науки в Україні, осмислюючи взаємозв'язок суспільства і природи, вважав його базовим у становленні і розвитку якісно нового стану нашої планети, якому надав назву «ноосфера». У вченні В.І. Вернадського ноосфера розглядається як система значно складнішого рівня, ніж біосфера і суспільство самі по собі.

Вчення про ноосферу органічно увійшло у сучасний філософський світогляд. В осмисленні глобальних проблем людства поняття ноосфери є одним з базових і має значний евристичний потенціал. Виникнення концепції ноосфери у різних інтерпретаціях найтісніше пов'язано з іменами видатних мислителів ХХ століття – українського вченого В.І. Вернадського та французького археолога і теолога П'єра Тейяра де Шардена, хоча сам термін був запропонований раніше Е. Леруа.

В.І. Вернадський запроваджує нові методологічні засоби у дослідженні системи «природа – суспільство», його новації у методології є загальновизнаними. Він неодноразово вказував на неадекватність традиційних підходів, які є недостатніми або зовсім непридатними для наукового дослідження і прогнозування процесів, що відбуваються у ноосфері.

Основою теорії ноосфери у вченні В.І. Вернадського є особлива частина організованої біосфери, яка з'явилась в еволюційному процесі Землі та в історії людства, тобто людська діяльність, що постала як нова геологічна сила. Ноосфера, яка є закономірним етапом розвитку системи «біосфера і людство», є таким ступенем її організованості, за якого людська діяльність, ґрунтуючись на природних продуктивних силах біосфери, розширяє можливості розвитку останньої. Вчення про ноосферу в концентрованому вигляді розкриває становлення нової форми організованості планетарних процесів, створеної розумною діяльністю людини. Наука, культура, мораль, вільна творча діяльність – це головні чинники становлення ноосфери [2].

В.І. Вернадський зробив дуже важливий висновок про те, що в біосфері немає ентропії, а навпаки, йде накопичення енергії – ектропія. Свою останню публікацію В.І. Вернадський закінчує дуже оптимістично: «Зараз ми переживаємо нову геологічну еволюційну зміну біосфери. Ми входимо в ноосферу... Ідеали нашої демократії йдуть в унісон зі стихійним геологічним процесом, із законами природи, відповідають ноосфері. Можна подивитись тому на наше майбутнє впевнено. Воно в наших руках. Ми його не випустимо» [3].

Говорячи про модель сталого (збалансованого) розвитку, можемо погодитися з дослідниками, які зазначають, що збалансований розвиток слід розглядати як перехід до тривалої коеволюції – синхронної взаємозумовленої зміни параметрів

суспільства та біосфери, що матиме головною метою досягнення динамічного і стійкого балансу між ними на основі суворого дотримання законів взаємодії суспільства і природи.

У такому значенні перехід до сталого (збалансованого) розвитку, до якісно нового стану суспільства і природи можна розглядати як практичну реалізацію концепції ноосфери («сфери розуму»), розроблену у працях В.І. Вернадського.

Таким чином, науковий здобуток В.І. Вернадського можна вважати одним із наріжних каменів, що заклав основи формування майбутньої моделі сталого (збалансованого) розвитку.

Список використаних джерел:

1. Шевченко Л.Г., Курінний О. В. Модель сталого розвитку в ноосферній концепції В.І. Вернадського. *Сталий розвиток територій: проблеми та шляхи вирішення* : матер. VII міжнар. наук.-практ. конф. 21 жовт. 2016 р. / за заг. ред. О.Ю. Бобровської. Дніпро : ДРІДУ НАДУ. 2016. С. 48 – 50.
2. Чурсінова О. Наука і техніка у структурі та динаміці ноосфери за В.І. Вернадським: методологічні аспекти. *Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». Філософ. Науки.* 2007. № 578. С. 51 – 57.
3. Вернадський В.І. Наукова думка як планетарне явище. Філософські думки натураліста. М. : Наука, 1988. С. 20 – 196.

ОКРЕМІ НАПРЯМКИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Халітов Даніїл Рустамович

курсант 2 курсу, Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Марков Роман Анатолійович

викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Сучасний поліцейський виконує важливу місію - забезпечення безпеки громадян, вживаючи при необхідності адекватну силу та методи. Він має навички відрізняти ситуації небезпеки та діяти без упереджень, керуючись високими етичними нормами. Аналіз правової практики свідчить, що виконання функціональних обов'язків поліцейського може бути покладено на особу з великим рівнем відповідальності за результати своєї роботи. Вона повинна володіти набором знань, практичних навичок та професійно важливих рис, які набуваються під час спеціальних навчань. Саме ці компоненти гарантують професійну готовність працівника поліції ефективно виконувати складні та іноді небезпечні завдання.

Нова концепція діяльності Національної поліції України вимагає від поліцейських особливої творчої активності, високого рівня культури, освіти, здатності до саморозвитку та самовдосконалення. У таких умовах підвищення рівня професійної готовності працівників поліції стає ключовим напрямком діяльності вищих навчальних закладів МВС України та департаментів професійної підготовки підрозділів Національної поліції [1, с. 7].

Фізична підготовленість майбутнього офіцера поліції виступає базовою якістю, що проявляється у високому рівні професіоналізму, здібності до виконання оперативно-службових завдань і обов'язків по несенню протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки та правопорядку в нашій державі [2, с. 17].

Фізична підготовка в поліції визначається рядом загальних завдань, спрямованих на адаптацію військовослужбовців до умов служби в правоохоронних органах. Серед них важливе місце займає постійне вдосконалення сили, витривалості, швидкості та спритності, що визначається як необхідний компонент функціонування поліцейського. Окрім того, фізична підготовка спрямована на поліпшення фізичного розвитку, оздоровлення, підвищення працездатності та трудової діяльності працівників [3, с. 8].

Спеціальна фізична підготовка включає в себе розвиток особливих фізичних якостей та оволодіння правоохоронцями прикладними навичками. Це важливий аспект, що сприяє формуванню морально-вольових якостей та досягненню бойової згуртованості підрозділів через систематичне виконання спеціальних фізичних вправ.

У закладах вищої освіти фізична підготовка курсантів має свої загальні та спеціальні завдання відповідно до напрямку підготовки. Курсанти формують та вдосконалюють теоретичні знання, практичні та організаційно-методичні навички управління фізичним вихованням, спеціальною фізичною підготовкою, спортом та фізичною реабілітацією. Також важливими завданнями є забезпечення необхідного

рівня розвитку фізичних якостей, військово-прикладних рухових навичок та їх вдосконалення, підготовка та участь у масових спортивних заходах, а також створення основ здорового способу життя та профілактика розладів в організмі через негативні фактори професійної діяльності [4, с. 100].

Спеціальна фізична підготовка курсантів закладів вищої освіти, зокрема тих, які готують майбутніх правоохоронців, націлена на розвиток конкретних фізичних якостей та оволодіння спеціальними навичками, необхідними для ефективного виконання службових завдань [3, с. 61]. Ця галузь фізичної підготовки включає декілька основних напрямків, спрямованих на вдосконалення професійних навичок та загального фізичного стану курсантів.

Бойова Згуртованість. Створення команди, готової працювати разом в умовах стресу та викликів [3, с. 6].

Отже спрямованість спеціальної фізичної підготовки на ці напрямки гарантує, що курсанти отримують необхідні знання та навички для ефективної служби в правоохоронних органах та подолання викликів, пов'язаних із виконанням службових обов'язків. Таким чином, примусові заходи, такі як застосування сили, вимагають від курсантів постійно вдосконалювати свою фізичну підготовку протягом навчального року, незалежно від погодних умов. Комплексний підхід до розвитку фізичних якостей, реалізація методів застосування сили у поєднанні із засобами виховання морально-вольових якостей дасть максимальний ефект при підготовці курсантів.

Список використаних джерел:

1. Дідковський В. А. Фізична підготовка працівників Національної поліції України : навч. посіб. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019 р. 98 с.
2. Анісімов Д.О. Проблематика підвищення рівня фізичної підготовки курсантів ЗВО МВС України. Актуальні проблеми фізичної культури і спорту в сучасному суспільстві : зб. наук. праць І всеукр. наук.-практ. конф. Житомир, 2019. С. 15-18
3. Пронтенко К. В. Теоретичні і методичні засади навчання гирьового спорту курсантів військових закладів вищої освіти у процесі фізичного виховання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.02. «Теорія та методика навчання (фізична культура, основи здоров'я)». Київ, 2018 р. 44 с.
4. Теорія і методика фізичного виховання : у 2 т. / за ред. Т. Ю. Круцевич. Київ, 2008 р. 92 с.
5. Фізичне виховання : навч. посібник / за ред. Г. П. Грибана. Житомир, 2010. 471 с.
6. Anisimov D., Petrushin D., Boguslavsky V. Improvement of physical training of first-year cadets of Dnipropetrovsk state university of internal affairs. *Scientific space in the condition of global transformations of the modern world: Scientific monograph*. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2020. P. 1–20. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-255-5-1>.
7. Анісімов Д.О., Шеверун В.С. Сучасні аспекти вдосконалення рівня фізичної підготовки майбутніх правоохоронців засобами єдиноборств. Молодий вчений. 2021. № 11 (99). С. 284–288. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-11-99-63>.
8. Петрушин Д.В., Анісімов Д.О., Пожидаєв М.Ю. Методика розвитку спеціальних фізичних якостей курсантів закладів вищої освіти Національної поліції України з використанням системи кросфіт. Молодий вчений. 2019. № 2 (66). С. 345–348. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-2-66-75>.
9. Анісімов Д.О., Фурсова А.О., Пономаренко О.Л. Техніка рукопашного бою в аспекті підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції України. Молодий вчений. 2022. № 7 (107). С. 9–12. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-7-107-3>
10. Анісімов Д.О., Антипова А.К. Фізична підготовка курсантів як необхідна складова нормальної діяльності правоохоронних органів. Молодий вчений. 2022. № 7 (107). С. 5–8. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-7-107-2>.

11. Анісімов Д.О. Роль спортивних ігор у вихованні професійних якостей курсантів. Молодий вчений. 2021. № 11 (99). С. 104–106. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-11-99-23>.
12. Соловей О.М., Богуславський В.В., Пожидаєв М.Ю., Анісімов Д.О. Мотивація до занять спортом у курсантів різних факультетів і курсів університету внутрішніх справ. Фізична культура, спорт та здоров'я нації : збірник наукових праць. Житомир, 2018. Вип. 6 (25). С. 100–107.
13. Соловей О.М., Пожидаєв М.Ю., Анісімов Д.О., Вознюк К.Г., Логвиненко М.Л. Особливості фізичного стану курсантів, які займаються єдиноборствами при підготовці до професійної діяльності. Фізична культура, спорт та здоров'я нації : збірник наукових праць. Житомир, 2020. Вип. 10 (29). С. 47–54. DOI: [https://doi.org/10.31652/2071-5285-2020-10\(29\)-47-54](https://doi.org/10.31652/2071-5285-2020-10(29)-47-54).
14. Соловей О.М., Пожидаєв М.Ю., Дищенко Д.В., Вознюк К.Г., Петренко С.П., Анісімов Д.О. Теоретична підготовка курсантів як фактор, що впливає на рівень складників спеціальної фізичної підготовленості. Фізичне виховання та спорт. 2021. № 4. С. 72–79. DOI: <https://doi.org/10.2663/2663-5925-2021-4-10>.
15. Соловей О.М., Пожидаєв М.Ю., Дищенко Д.В., Вознюк К.Г., Петренко С.П., Анісімов Д.О. Теоретична підготовка курсантів як фактор, що впливає на рівень складників спеціальної фізичної підготовленості. Фізичне виховання та спорт. 2021. № 4. С. 72–79. DOI: <https://doi.org/10.2663/2663-5925-2021-4-10>.
16. Chobotko, M., Chobotko, I., Lastovkin, V., & Schastlyvets, V. (2022). Evaluation of the Performances of Judoists (Cadets) of One Weight Category at Competitions of Different Levels for Five Years. *Grail of Science*, (12-13), pp. 670–675.
17. Кириченко, А. В., Марков, Р. А., & Попко, С. В. Забезпечення громадської безпеки Національною поліцією. In *The XI International Science Conference «Implementation of modern science in practice», November 29–December 01, San Francisco, USA*. 504 p. (p. 216).
18. Богуславський, В., & Марков, Р. (2023). ЗАПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ КРОСФІТУ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ В ЗВО ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*, (7(167), 30-33. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.7\(167\).05](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.7(167).05)

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ПАЦІЄНТІВ 35-55 РОКІВ ІЗ ПОСТВІРУСНИМ СИНДРОМОМ ВТОМИ

Завадовський Андрій Петрович

магістрант кафедри фізичної терапії, ерготерапії

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

Науковий керівник: Ящишин Зіновій Миколайович

канд.мед. наук, доцент, завідувач кафедри фізичної терапії, ерготерапії

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

На думку Н. В. Малярської та Ю. М. Панишко [], пост вірусний синдром втоми (ПВСВ), м'язової слабкості, депресії, порушення сну, головного болю зустрічаються після епідемії інфекційних захворювань упродовж 2-3 тижнів, а потім поступово зникають [3]. Як зазначають вчені, такий стан насторожує, коли він не проходить більше 6 місяців. Колись такі розлади здоров'я лікарі за хворобу не вважали [3]. На сьогоднішній час існують наступні критерії, та ознаки ПВСВ: А Великі діагностичні критерії - нездоланна втома і зниження працездатності (не менше ніж на 50%) у раніше здорових людей протягом останніх 6 місяців

Б Малі діагностичні критерії підвищення температури тіла; • біль у горлі; • збільшення та болючість шийних, потиличних та пахвових лімфатичних вузлів; • незрозуміла м'язова слабкість; • болючість окремих груп м'язів – міалгії; • мігруючий біль у суглобах (переважно великих) – артралгії; • головний біль нового характеру чи інтенсивності; • швидка стомлюваність при фізичних або розумових навантаженнях, що супроводжується подальшою тривалою втомою, що триває понад 24 години; • порушення сну (поверхневий сон, який не приносить бадьорості, підвищена сонливість, безсоння); • психологічні розлади (погіршення пам'яті, підвищена дратівливість, зниження інтелекту, порушення концентрації уваги, депресія, люмінофобія (страх світла).

Хвороба, як правило, виникає у людей працьовитих, енергійних, честолюбних, відповідальних, з високочутливою нервовою системою. Такі люди прагнуть виконати все, що їм доручили. Вони активні, досягають значних успіхів. Однак, в минулому такі люди, як правило, отримували серйозні психічні травми. На свої плечі вони звальюють весь тягар відповідальності, прагнуть бути незамінними у всіх сферах життя. Звідси звичка завжди щось доказувати собі та оточуючим. Але можливості нервової системи організму не безмежні. Рано чи пізно від перенапруження настає зрив адаптаційних резервів організму[3].

Як вказують Токремі автори [6], на сьогоднішній день існують декілька напрямків терапії ПВСВ, однак жодне з них не є патогенетично обґрунтованим та ефективним [6]. На думку вчених комплексність лікування з впливом на різні ланки патогенезу є головним принципом, неприйняття якого визначає недостатню ефективність застосованих методів лікування і профілактики ПВСВ. У комплекс лікування якого в обов'язковому порядку повинні включатися: 1. нормалізація режиму відпочинку та фізичного навантаження; 2. застосування збалансованої дієти; 2. вітамінотерапія препаратами з використанням мікроелементів; 3. загальний або хоча б сегментарний масаж; 4. гідропроцедури; 5. лікувальна фізкультура; 6. аутогенне тренування або інші активні методи нормалізації психоемоційного статусу В лікуванні ПВСВ, підкреслюють окремі автори, особливих успіхів й досі не вдалося

досягнути [5]. Вчені також підтверджують, що комплексність лікування є головним принципом. На їх думку, лікування повинне включати: нормалізацію режиму праці та відпочинку, ЛФК, фізичні навантаження, дієтотерапію (при необхідності), вітамінні комплекси, масажі, психотерапію, імунокоректори, адаптогени, ентеросорбенти, ноотропні засоби [5]. Важливими є також періодичні спостереження, повторні лікувально-профілактичні курси в стаціонарі та амбулаторних умовах, дотримання профілактичних рекомендацій пацієнтами – нормалізація відпочинку та фізичного навантаження (аутогенні тренування тощо). Використання загального і сегментарного масажу, у тому числі з елементами мануальної терапії, нормалізує зворотно-аферентаційну ретрансляцію про стан внутрішніх органів і систем, сприяє як релаксації, так і активації нервової системи [5, с. 283]. Основа лікування ПБСВ, за Т.Ф. Татарчук та Я.П. Сольський [6], полягає в нормалізації відпочинку та фізичного навантаження для пацієнтів, що виправдовує стаціонарні курси лікування для даних хворих, які бажано проводити в спеціалізованих відділеннях, що забезпечують можливість створення спеціального терапевтичного режиму. Рекомендуються щоденні піші прогулянки по парку протягом 2-3 годин. Обов'язкові курси ЛФК, масаж, гідротерапія і аутогенне тренування [6]. ЛФК підбирається в обсязі та комплексі, достатньому для підтримки нормального фізичного стану пацієнтів в умовах стаціонару або санаторію. Високу ефективність при лікуванні ПБСВ, на думку Н. М. Шонгіної, з гідропроцедур мають, перш за все, циркулярний душ та кисневі ванни [7].. При проведенні лікувального повного голодування, навантаження зменшуються, але повністю відмовлятися від ЛФК не варто. Аутогенне тренування чи інші активні методи нормалізації психо-емоційного фону, що видно з патогенезу ПБСВ, є найважливішими патогенетичними елементами ФТ цієї патології. Варто згадати, що в багатьох випадках ПБСВ виправдано призначення деяких транквілізаторів, особливо у пацієнтів з хронічним алкоголізмом [7]. Окремі автори [1] вказують, що особливістю застосування реабілітаційних заходів при ПБСВ є комплексність і різноманітність лікувального впливу засобів ФТ, індивідуальна спрямованість фізичного навантаження, безперервність і повторність курсів реабілітації, мінімалізація медикаментозного впливу на організм [1] Аутогенне тренування або інші активні методи нормалізації психоемоційного статусу, є важливими патогенетичними елементами ФТ при ПБСВ [6].

Висновок. Проведений аналіз сучасних підходів до фізичної терапії пацієнтів 35-55 років із синдромом хронічної втоми свідчить про актуальність даної проблеми. У програму фізичної терапії хворих із синдромом хронічної втоми включають: ЛФК, лікувальний масаж, гідрокінезітерапію, фізіотерапію, аутогенне тренування та дієтотерапію.

Список використаних джерел:

1. Бісмак О.В. Особливості реабілітаційних заходів при синдромом хронічної втоми. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. Вип. 3К (44). - К., 2014. – С. 100-103.
2. Добрусина М. Е. Організація праці і синдром хронічної втоми. зб. наук. ст. - Львів, 2010. – Вип. 54. – С. 19-21. – 2021. – С. 14-18.
3. Малярська Н. В. Синдром хронічної втоми - загроза здоров'ю. Здоровий спосіб життя. зб. наук. ст. - Львів, 2020. – Вип. 54. – С. 19-21.
4. Марченко О. Теоретичні обґрунтування до застосування засобів фізичної реабілітації при синдромі хронічної втоми. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. – 2016. – № 4. – С. 47-51.

5. Очеретна О. Л. Синдром хронічної втоми як прояв соматичних захворювань та інших патологічних станів у населення України. *Biomedical and biosocial anthropology*, 2018. – №23. – С. 281-284.
6. Татарчук Т. Ф., Сольський Я. П. Ендокринна гінекологія (клінічні нариси). К.: Заповіт, 2003 – 300 с.
7. Шонгіна Н.Н. Особливості санаторної реабілітації людей з астеною, втомою, хронічною або невротичною слабкістю і синдромом хронічної втоми: *Biomedical and biosocial*
8. Богдановська Н. Патофізіологічні концепції синдрому хронічної втоми і клінічні особливості як основа побудови програм фізичної реабілітації. *Journal of Education, Health and Sport*. 2019;6(11):955-965.

СЕКЦІЯ XXVIII. ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ КОЗАЦЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ СЕРЕДИНИ XVII СТ. ДИПЛОМАТІЯ Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ПЕРШОГО «БЛИСКАВИЧНОГО» ПЕРІОДУ ВІЙНИ

Ребенок Вікторія Русланівна
ОС Магістр. Середня освіта (Історія)
Україна

Одним з найважливіших моментів в українській історії є Козацька революція середини XVII століття, очолювана Б. Хмельницьким у 1648–1657 рр. Попереднє десятиліття 1638–1648 рр. часто називали часом «Золотого спокою», козацький рух був практично розгромлений, польські чиновники домінували над цілою країною, українських селян продовжували експлуатувати магнати, а католицька церква повільно, але впевнено завойовувала нові позиції. Здавалося, українці нарешті стали на коліна, але це було лиш «затишшям перед бурею». Ні козаки, ні міщани, ні селяни України не приймали іноземного гніту і прагнули отримати певні вольності на своїй території. Їм потрібен був харизматичний лідер, політик, воєначальник та організатор, який міг б очолити національну боротьбу проти пригноблювачів. І такою людиною став Б. Хмельницький.

Всенародному повстанню передували дипломатичні перипетії Варшави і зокрема, польського короля. Король давно хотів війни, але магнати були задоволені своїм життям і не думали воювати. Задумавши війну з турками, Владислав IV хотів спровокувати ворога за допомогою українських козаків. В такому разі, Сейму довелося б оголосити війну Османській імперії [1].

Канцлер Речі Посполитої князь Оссолінський плани короля й ідею війни підтримав. Слово за сеймом. Та в тому і була проблема, адже королівська влада в Польщі була сильно обмежена. Так, 1505 р. сейм схвалив закон «Nihil novi», за яким королю заборонялося видавати укази без згоди представників шляхти. А в 1573 р., після смерті останнього представника династії Ягелонів Сігізмунда-Августа, шляхта отримала право вибору короля і право позначати його права («Pacta conventa»). «Pacta conventa» забороняла королям приймати рішення з приводу війни і миру, з приводу нових податків. Тому сейм не давав Владиславу повноважень на набір війська для війни з Кримом і Туреччиною. А причини для війни були. Посли Венеції в цей момент шукали союзу з Річчю Посполитою. Венеціанська республіка, воюючи з султаном на Середземному морі потребувала союзника, який би міг відвернути сили турків з боку моря Чорного. Венеціанці давали королю за цей союз близько мільйона скудо. Та й сам король Владислав давно виношував думку про цю війну, про велику священну війну проти Османської імперії [6].

6 листопада 1646 р. сейм зібрався на своє засідання і з неймовірною для нього одностайністю заборонив королю починати війну. Більше того, він навіть потребував від Владислава IV якнайшвидшого розпуску загонів найманців, що мали стати ударною силою польської армії, і водночас розпустити кілька загонів власне польського регулярного війська [6, с. 222].

Згодом король провів у Варшаві таємну зустріч з козацькими старшинами, зокрема з І. Барабашем та Б. Хмельницьким. Козакам були надані гроші та прапори, дозвіл набрати 12-тисячну армію та письмовий наказ озброїтися проти Туреччини та її союзника Кримського хана. Владислав IV також видав грамоту про повернення колишніх козацьких вольностей, та нарікав на те, що сам без сейму не в змозі її відновити.

На той час у Б. Хмельницького були великі особисті проблеми. Його давній ворог Д. Чаплинський, який став черкаським підстаростою, напав і спалив маєток Богдана – Суботів і оголосив навколишню землю своєю власністю. Б. Хмельницький звернувся до Варшави, але польський володар порадив йому самому поквитатися з кривдником. Це і стало приводом до повстання проти свавілля Речі Посполитої [1].

Вважається, що в грудні 1647 р. Б. Хмельницький прибув на Січ і розпочав там повстання, але все було дещо інакше. Він дійсно побував на Січі та налагодив контакт з козаками, але формування майбутніх військ почав із власного загону, на власній базі, що була заснована на о. Буцькому. У січні 1648 р. він мав уже сотню козаків. Тобто бачимо, що гетьман вчинив дуже розумно. Він не сам пішов до козаків, поставивши себе в залежність, а переманював їх до себе.

Б. Хмельницькому потрібно було шукати союзників, зокрема і в інших державах. На початку війни він уклав союз з Кримом. Це було важке рішення, оскільки українці здавна вважали татар за найбільших ворогів, що плюндрували українські села в щорічних рейдах. Однак цей союз був необхідний, оскільки він давав козакам більш менш вільний тил на час боротьби з Польщею і взагалі, татари могли дати значну військову підтримку. Тим паче, що в нагоді Б. Хмельницькому став випадок, яким він вміло скористався [3, с. 117–118].

Загін Хмельницького поволі поповнювався козаками та селянами, та майбутній гетьман не поспішав починати повстання. Він дізнався, що син перекопського мурзи Тугай-бея був схоплений козаками в одному з боїв. Б. Хмельницький вирішив скористатися моментом і не потребував викуп, перетворивши золотий капітал на капітал дипломатичний. Через гінця він запропонував Тугай-бею його сина без жодного викупу, в ім'я дружби. Гетьман відразу запропонував татарам авантюру: виступити проти Речі Посполитої, пообіцявши, що більшість трофеїв та ясиру буде за ними. Тугай-Бей погодився.

Проаналізувавши деталі тактики, Хмельницький вирішив поєднати бойові навички козацької піхоти з маневреністю татарської кінноти, якій поляки часто поступалися. Щоб отримати татарську кінноту, Хмельницький відправився до Бахчисараю, разом зі своїм сином Тимошем. Сина він привів з однією метою – залишити його як заручника, хоч Іслам-Гірей такої умови й не висував [6, с. 229–230].

Після перших перемог над Коронною армією, Б. Хмельницький 8 червня 1648 р. надіслав листа цареві Олексію Михайловичу. В ньому розповідається про перші перемоги під Жовтими водами та під Корсунем. В ньому також містилася часто цитована пізніше фраза: «Зичили бихмо собі самодержця господаря такого в своїй землі, яко Ваша Царская Велможность, православный хрестиянский цар» [2, с. 49]. Це прохання було зроблено тому, що польський престол був порожній у зв'язку зі смертю Владислава IV. Йдеться про бажання бачити Олексія Михайловича королем Польщі, а не про бажання перейти під владу московського царя, як іноді трактують. Звичайно, цар був для козаків ліпшою кандидатурою, адже був православним. Схожі побажання гетьман висловлював згодом і Юрію II Ракоці, який теж мав плани на польський престол. Налагодження стосунків з Москвою було також зумовлене необхідністю запевнити царя у своїх добрих намірах, оскільки царський уряд навесні почав мобілізувати війська на кордоні, побоюючись союзу між козаками та татарами.

14 жовтня 1648 р. Б. Хмельницький відправив листа турецькому султанові, в якому просив його про протекторат. Не дивлячись на рішення султана взяти під свою опіку запорозькі війська та офіційне видання гетьману «Диплома на князівство Руське», на політику осман в Україні значною мірою впливало вічне релігійне протистояння мусульманського та християнського світів, та ненадійність турецького васала кримського хана, який пізніше зраджував козаків у найважливіші моменти. Однак, оприлюднення цього документа було важливим для зміцнення міжнародної репутації козацтва. Вперше воно було визнано дипломатичним партнером сильної сусідньої держави з правом відкрити постійне посольство у столиці Порти[4, с. 85].

Смерть короля Владислава в травні 1648 р. явно перешкоджала планам Б. Хмельницького. Їх спільний план провалився, і гетьман залишився наодинці з армією між повсталою Україною, та ще не переможеною Польщею.

Поки він замислювався над цим, війна йшла за власними законами. Гетьман продовжував свою дипломатичну гру та налагоджував зв'язки з овдовою королевою Марією-Людвікою і канцлером Є. Оссолінським, що вже встиг втратити будь-яку довіру аристократів.

У другій половині 1648 р., замість того щоб закріпити свою перемогу, Хмельницький почав ділити війська, відправляв полковників для набору нових військ, почав невдалу облогу Львова. Для таких полковників, як Д. Нечай, І. Богун, І. Сірко подальша служба під його командуванням стала виглядати страшним сном. Вони відчували себе зрадженими. І дехто почав про це відкрито говорити.

Б. Хмельницький втратив ініціативу, отримав опозицію через те, що дав Польщі можливість зібратися з силами. Він більше захоплювався політичними перипетіями Варшави. Серед трьох королівських кандидатів на престол, Б. Хмельницький зупинився на постаті Яна-Казимира. Замість того, щоб завершити війну, добивши Польщу в потрібний момент, він відправив до польської столиці посланця, повідомивши Сейм про його волю. Не без підтримки гетьмана Ян Казимир став королем, але це не вплинуло на хід війни, адже час було упущено.

Зборівська битва 1649 р. була надзвичайно успішною для козаків. Однак гетьман знову «врятував» Польщу й особисто короля від загибелі, про що пізніше пошкодує. Зрада кримського хана тільки погіршила ситуацію і гетьман погодився на мир, так званий Зборівський договір 18 серпня 1649 р. Зборівська битва 15–16 серпня 1649 р. та Зборівський договір ознаменували завершення першого блискавичного періоду національно-визвольної війни [5, с. 27].

Таким чином, окрім соціальних, релігійних та етнічних причин до повстання були й інші, зокрема, політичні. Ще в 1646 р. Б. Хмельницький та І. Барабаш отримують від польського короля Владислава IV кошти на озброєння для майбутньої війни з Османською імперією, і право збільшення козацького реєстру з 6 до 12 тисяч. Козаки мали стати не тільки військовою силою, а й силою політичною, на яку збирався спертися король, на противагу засиллю магнатерії. Свідченням цього є і характер піднятого Хмельницьким повстання. Сам гетьман як мінімум на початку війни трактує його не як повстання проти короля, а як боротьба з ненависними магнатами, грабіжницькі дії яких притісняють український народ.

З самого початку повстання Б. Хмельницький розумів важливість дипломатії в його задумі і тому заручився підтримкою кримських татар, тим самим звільнивши свій тил від можливого нападу на час воєнних дій з Річчю Посполитою, та отримавши непогану кримську кінноту.

Вже після перших перемог гетьман активно веде листування з великими сусідніми державами – Османською імперією та Російським царством, схилиючи їх

допомогти йому в боротьбі проти поляків. Про гетьмана дізнаються в Європі, Гетьманщина стає суб'єктом міжнародного права.

Перший період повстання характеризується виборюванням певних вольностей від польської корони. Гетьман ще не задумується про можливість створення незалежної держави і шукає підданства в більш сильних сусідів.

Б. Хмельницький активно бере участь у політичному житті Речі Посполитої, про що свідчать вибори 1648 р., де не без волі останнього королем було обрано Яна Казимира.

Список використаних джерел:

1. Гарін В. Б., Кіпцар І. А., Кондратенко О. В. Історія України: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 240 с.
2. Документи Богдана Хмельницького. 1648–1657 / за ред. Ф. П. Шевченко; упорядн. І. Крип'якевич. АН Української РСР. Інститут суспільних наук; Архівне управління при Раді міністрів Української РСР. Київ: Вид. АН УРСР, 1961. 740 с.
3. Крип'якевич І. Турецька політика Б. Хмельницького (Матеріали) Київ: *Український археографічний щорічник*, 2006. №10/11. С. 111–160.
4. Кулішенко О. Україна як суб'єкт міжнародних відносин в другій половині XVII ст. Київ: *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*, 2013. Вип. 95. С. 84–87.
5. Лапшин С. А. Характеристика політичних поглядів Б. Хмельницького та особливості їх формування. Вінниця: *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*, 2017. № 25. С. 25–29.
6. Сушинський Б. І. Козацькі вожді України. Історія України в образах її вождів та полководців XV–XIX століть. Одеса: ВМВ, 2004. 591 с.

УКРАЇНЬКА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ В ЖИТТІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА В ПЕРІОД ТРЬОХ ЛІТ

Кухарєва Наталія Михайлівна

завідувач науково-дослідного відділу

«Музей Заповіту Т. Г. Шевченка»

Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», Україна

Зустрічі з Україною в 1843, 1845 рр. були для Кобзаря і хвилююче-радісними (нарешті він бачив свою довгождану батьківщину), й водночас гіркими, бо зіткнувся митець із сумною дійсністю. Поет, який пам'ятав Україну із дитячих літ, неначе заново відкривав її для себе. Про нього вже линула слава як про першого співця України, а він ішов далі й далі – творити духовну історію – правду свого народу [1, с. 263].

Варто також врахувати, що Переяславський повіт включав у себе в той час ще й Бориспіль, Березань, Баришівку, Яготин і села, хутори, прилеглі до названих містечок...

Отже, вперше Тарас ступив на Переяславську землю ще у 1843 р., під час першої подорожі в Україну, коли він гостював у Репніних (Яготин) та у Лукашевича (Березань) і тоді, коли їхав через Дніпро й милувався Андрушами, Трахтемировим, Монастирком... Але по-справжньому відчув Кобзар переяславський край у 1845 р., про що потім згадував на засланні.

Перша подорож (1843-1844) відкрила важливий період у житті й творчості Шевченка – так званий період трьох літ. Поет виїхав в Україну в 2-й половині травня 1843 р. разом із Гребінкою.

Тут Шевченко зустрівся з деякими представниками української інтелігенції, які відіграли пізніше важливу роль у його творчому житті та проживали вони на той час у Переяславському повіті.

Олександр Афанасьєв-Чужбинський (1816-1875), як і Гребінка, випускник Ніжинської гімназії, був письменником і етнографом. В той час він займався польською поезією, і в його домі в Ісківцях (осінь 1843 р.) вони разом читали третю частину «Дзядів» Адама Міцкевича в оригіналі й Шевченко неодноразово пробував перекладати ліричні вірші польського поета на українську мову, але, невдоволений перекладами, знищував їх [15, с. 165].

Платон Лукашевич (1806-1887) був сином друга Григорія Сковороди, Якіма – фольклорист, що особливо цікавився Західною Україною. Він видав у 1836 р. у Петербурзі свою збірку «Малороссийские и червонорусские народные думы и песни» і листувався з Іваном Вагилевичем, одним із львівської «Руської Трійці». Це, власне, у Лукашевичевій Березані Шевченко уперше читав «Русалку Дністрову», видану, як відомо, у Будапешті в 1837 р. [15, с. 312].

Олексій Капніст (1796-1869), син письменника і українського політичного діяча Василя (1758-1823, відомого своєю місією до короля Пруссії в українській справі у 1791 р., був декабристом і якийсь час ув'язненим у Петропавлівській фортеці). Шевченко бував у його маєтку в с. Ковалівці, де виконував художні завдання [15, с. 298].

Капніст увів Тараса в сім'ю колишнього військового генерал-губернатора Малоросії князя Миколи Репніна-Волконського (1778-1845), покровителя української справи в імперії. Сам князь Микола був одружений з внучкою останнього гетьмана України Кирила Розумовського. Його дочка княжна Варвара (1808-1891),

сама письменниця, стала його другом і опікуном на все життя, а головне в часи Тарасового заслання його правдивим ангелом-охоронцем [16, с. 509].

У тому ж переломному 1843 р. (у червні) Шевченко відвідав Київ та його університет. Шевченкові було приємно побачити М. Максимовича, видавця українських народних пісень (1827, 1834), які були важливим джерелом для його поетичного натхнення, і з якими Тарас познайомився ще у домі Гребінки (1836 р.). М. Максимович також долучився до історії землі Переяславської. Про Переяславщину йдеться від прадавніх років («Переяславские сказания М. Максимовича»: 1. О городе Переяславе в первоначальные времена; 2. О празднике Св. Бориса под Переяславом, «О древней епархии Переяславской»), спогади про них незмінно супроводжують вченого: «Не раз обходив я все місто Переяслав і його околиці, пригадуючи різні місцеві події від того давнього часу, коли переяславський богатир-швець потішив князя Володимира єдиноборством з печеніжином... багато історичного десятивікового життя вляглося на цій землі «славного міста Переяслава», колись бувшого третім містом руським, в якому була й первісна митрополія Русі, святим Володимиром започаткована!.. Ось дерев'яна Успенська соборна церква, при в'їзді у верхнє місто, що зветься, за старою згадкою, «Замком»... А колись на цьому місці був «Княжий двір» і красувалась на ньому кам'яна церква «Святої Богородиці», закладена 1098 р. Володимиром Мономахом, «добрим страждальцем за руську землю», який і виростав тут, у Переяславі, і тут же закінчив славне життя своє, на заповітному березі Львиці, освяченому кров'ю святого князя Бориса» [12, с. 203].

У бібліотеці Шевченка значиться п'ять видань, автором яких був Михайло Максимович і надходження яких підтверджено документально: збірки українських пісень 1834 р. і 1849 р., зокрема, переклад «Слова о полку Игореве» 1837 р., «Сказание о гетмане Петре Конашевиче-Сагайдачном» (відбиток із збірника «Киевлянин» 1850 р.), «Дни и месяцы украинского селянина» і два видання (літопис Величка і примірник «Русской беседы»), які були подаровані ним Шевченкові [6, с. 29].

Книжка є завжди особливим чинником у взаємостосунках людей. Вона їх об'єднує, збагачує новими знаннями і збагачує духовно, надихає і породжує нові творчі ідеї та задуми. Саме таке значення в житті та творчості Тараса Шевченка мали видання творів Михайла Максимовича та твори інших авторів, подаровані ним Шевченкові.

Того ж 1843 р. Тарас зустрівся уперше ще й з Паньком (Пантелеймоном) Кулішем (1819-1897), талановитим естетом, всебічним письменником, поетом, істориком та фольклористом, а перш усього людиною великого, хоч не раз мінливого темпераменту та з унікальною на ті часи ідеєю великої української літератури. Вплив Куліша на Тараса був унікальним.

П. Куліш також об'їздив Переяславський повіт у 1843-1844 р.р., збирав фольклорні матеріали, зокрема, й для першого українського історичного роману «Чорна Рада» та для оповідання «Орися». Згадаймо, наприклад, легенду, яка увійшла в цей твір – про переяславське село Вітовці, про переяславського князя, який полював за турами, дикими биками, і про Трубайло (переяславську річку Трубіж), що теж згадується у творі... [8, с. 6].

У поворотній дорозі до Петербурга Шевченко затримався в лютому 1844 р. в Москві, де зустрівся з Осипом Бодянським (1808-1877), визначним славістом-філологом, видавцем давніх текстів, який товаришував і листувався з А. Козачковським, бо обидва були випускниками Переяславської духовної семінарії. Власне у домі Бодянського побачив Тарас щойно відкритий Михайлом Погодіним рукопис «Літопису» Самійла Величка, найдокладніше джерело козацької історії, що ним до своєї смерті поет буде зачитуватися [4, с. 71].

О. Бодянський високо цінував творчість Шевченка. Не може бути сумнівів в тому, що під час розмов з Шевченком мова йшла про слов'янське питання, зокрема, про чехів, про Шафарика, з якими Бодянський листувався. Лекції Бодянського слухав студент-чех, письменник К. Гавлічек-Боровський, який бував у професора вдома, багато розповідав йому про чеські справи [5, с. 128]. То ж неспроста 22 листопада 1845 р. Т. Шевченко у Переяславі напише посвяту до поеми «Єретик», яка стала найповнішим виявом поглядів Т. Шевченка на слов'янство як сім'ю рівноправних народів, «дітей старих слов'ян», які мають усвідомити цю єдність:

Слава тобі, Шафаріку,
Вовіки і віки!
Що звів єси в одно море
Слав'янської ріки! [14, с. 86]

Друга зустріч поета з Україною та її провідними людьми, старшою і молодшою генераціями лівобережного освіченого панства, «людьми, що були при кермі українського громадсько-політичного і культурного життя», що повірили у його спеціальну місію і прийняли як свого провідника і національного поета, зробила надзвичайне враження на Тараса. Він жив у небувалому творчому піднесенні, до інтенсивності якого вже більше ніколи не повернувся [2, с. 98].

Уперше Шевченко приїхав до Переяслава в серпні 1845 року під час своєї другої подорожі по Україні за завданням Київської Археографічної комісії – змальовувати і описувати пам'ятки старовини.

А. Козачковський згадував про літературний вечір 19 серпня, коли в його оселі Шевченка вітала переяславська молодь: «Не можу не згадати вечір 19 серпня 45 року. Товариство, переважно молодь, гамірно бенкетувало за столом, Шевченко був у справжньому натхненні; напроти нього, на протилежному кінці столу, стояв, не зводячи погляду з поета, з келихом у руці пан поважного віку, походженням німець, віросповіданням протестант. «Оце – батько! Йй-Богу, хлопці, батько! Будь здоров, батьку!» – високо підіймаючи келих, проголосив німець, і потім ми всі називали його «батьком»... [7, с. 198].

На вечірці у А. Козачковського зібралась переважно освічена молодь. Навчались вони тоді в Київському університеті Святого Володимира й перебували на літніх вакаціях. Згадуємо цих людей не випадково, оскільки певна частина з них незабаром стануть учасниками Кирило-Мефодіївського братства, до якого увійшов згодом і Т. Шевченко. Це той же Опанас Маркович, Микола Гулак і Олександр Навроцький, які будуть друзями й однодумцями поета.

Опанас Васильович Маркович – студент, етнограф, театрал, у 1845-47 роках часто мешкав у свого брата Василя, який служив тоді у Переяславі поручником лісового корпусу. Тут же в Переяславі у 1847 р. Опанаса було й заарештовано. Знайдено в нього деякі революційні твори Шевченка, зокрема, «І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам...».

Олександр Олександрович Навроцький – теж студент, друг О. Марковича, приїздив до нього та до свого двоюрідного брата Івана, який викладав французьку мову в Переяславській семінарії (Іван Навроцький-Фесенко).

Микола Іванович Гулак листувався з О. Марковичем і приїздив у Переяслав до свого діда й інших родичів, доводився також двоюрідним братом О. Навроцькому [9, с. 5-6].

Приїхавши вдруге до Переяслава в кінці жовтня 1845 р., Т. Шевченко був дуже хворий. Творчий злет, який стався у поета в Переяславі та В'юнищах восени 1845 р., був не випадковим, а зумовленим та підготовленим літературною та

інтелектуальною атмосферою доби романтизму. Творчість Т. Шевченка 40-х рр. XIX ст. – це вершина українського романтизму XIX ст.

У листопаді-грудні 1845 р. Т. Шевченко на Переяславщині написав велику частину своїх найсильніших суспільно-політичних творів: поему «Наймичка» (13 листопада); поему «Кавказ» (18 листопада); вступ до поеми «Єретик» (22 листопада); «І мертвим, і живим...» (В'юнище, 14 грудня); «Холодний Яр» (В'юнище, 17 грудня); «Давидові псалми» (В'юнище, 19 грудня); «Маленькій Мар'яні» (В'юнище, 20 грудня); «Минають дні...» (В'юнище, 21 грудня); «Три літа» (В'юнище, 22 грудня); 25 грудня в Переяславі Т. Шевченко пише безсмертний «Заповіт», який є вершиною творчості поета [13, с. 148].

Власником В'юнища, де Т. Шевченко написав свої значущі шедеври, був гостинний поміщик і власник цікавої бібліотеки, переслідуваний режимом Степан Самойлов. А. Козачковський перевіз хворого Шевченка пожити до нього у зв'язку з ремонтом свого будинку. Степан Нечипорович Самойлов народився 1773 року й служив чимало літ у Переяславському суді титулярним радником. У вільний час захоплювався малюванням. Незважаючи на поважну різницю у роках, між Шевченком і Самойловим склались хороші стосунки. Самойлов був людиною прогресивних поглядів, знав деяких декабристів, співчував їм [13, с. 151].

Не Костомаров та Куліш «навчали Шевченка», показували йому шлях до визвольних ідей, а, навпаки, адже Шевченко до знайомства з Кулішем написав «Перебендю», «Гамалію», «Тарасову ніч», «Гайдамаки» та інші твори. З М. Костомаровим Т. Шевченко познайомився в травні 1846 р. у Києві, коли вже був написаний «Сон» та потужний переяславський цикл із 10-ти поезій. До речі, М. Костомаров теж відвідував Переяславщину і в молоді роки, і вже в доволі поважному віці, незадовго до смерті. М. Костомаров – автор першої української історичної драми «Переяславська ніч» (1838) та нарисів про переяславські церкви Покровську та Вознесенську, про переяславського полковника Мировича та його родину [12, с. 175].

Із Шевченковою поезією переяславського циклу та й із самим автором майбутні кирило-мефодіївці були добре знайомі. Поезії Шевченка приголомшували своєю сміливістю, глибиною та поетичною силою. Поет у своїх творах закликав до повалення самодержавства, до ліквідації кріпосництва, про любов до України та про її визволення, про «сім'ю велику, вольну, нову».

Кирило-мефодіївці стали спадкоємниками ідей шевченкових поезій переяславського циклу, які найрадикальніше відображали засади Кирило-Мефодіївського братства і знайшли своє відображення у програмних документах цього Товариства.

Ось як написав Костомаров про свої враження від ознайомлення з недрукованими творами Т. Шевченка: «...Я побачив, що муза Шевченка роздирає завісу народного життя. І страшно, і солодко, і боляче, і захоплююче було зазирнути туди!!! Поезія завжди йде вперед, завжди зважається на сміливу справу; за нею йдуть історія, наука і практичний труд... Тарасова муза прорвала якийсь підземний склеп, уже кілька віків замкнений багатьма замками, ... щоб сховати від нащадків навіть згадку про місце, де знаходиться підземна порожнеча. Тарасова муза сміливо увійшла в цю порожнечу зі своїм негасимим світочем і відкрила за собою шлях і сонячним променям, і свіжому повітрю, і допитливості людській...» [10, с. 132]. Подібні думки висловлював і П. Куліш у своїх спогадах: «Сам Шевченко зробився не тим, яким я його покинув, їдучи з України. Се вже не кобзар, а національний пророк... Мені здавалося, мовби перед нами сталося те, чого дознав на собі ветхозавітний посол Господень...

Київська інтелігенція, лучче сказати, плодюча її частина обгортала українського барда глибоким почитанням» [11, с. 125].

Жоден із Шевченкових попередників (І. Котляревський, Г. Квітка-Основ'яненко, Г. Гулак-Артемівський, А. Метлинський та ін.) не зумів піднятися до рівня свідомого служіння своєю творчістю інтересам народності і краю.

Грінченко у своїх «Листах...» підсумовує так: «Ми певні, що в українській літературі з'явиться ще багато діячів, рівних Шевченкові талантом, але не буде вже ні одного рівного йому своїм значенням у справі нашого національного відродження: будуть великі письменники, але не буде вже пророків» [3, с. 38].

Отже, з одного боку, контакти Т. Шевченка з представниками української аристократії, які були пов'язані з переяславським краєм, суттєво впливали на вироблення його загальнонаціональної позиції, яка формувала в його свідомості державницьке бачення перспектив національного відродження і не обмежувалася проблемами захисту інтересів лише селянського соціуму. А з другого – своєю творчістю Кобзар зміцнював патріотичне налаштування української аристократії, створював загальнонаціональне духовне підґрунтя, необхідне всім учасникам українського руху незалежно від їхньої соціальної належності. Поетичне слово Шевченка виконувало важливу функцію подолання ізольованості верхів українського суспільства від решти українського соціуму, чого так прагнуло досягнути російське самодержавство.

Список використаних джерел:

1. Білецький Л. Тарас Шевченко. Життя і творчість /Л. Білецький. – Вінніпег, 1952. – Т. 1. – с. 35.
2. Гриценко О. Духовний батько нації (Тарас Шевченко) /О. Гриценко // Герої та знаменитості в українській культурі. – К.: УЦКД, 1999. – с. 97
3. Грінченко Б. Листи з України Наддніпрянської/ Б. Грінченко//Грінченко Б., Драгоманов М. Діалоги про українську національну справу. – К.: Ін-т української археографії НАН України, 1994. – с. 37
4. Дзира Ярослав. Тарас Шевченко і українські літописи XVII-XVIII ст. //Я. Дзира. Історичні погляди Т. Г. Шевченка. – Київ, 1964. – с. 61–88.
5. Дзюба І. М. У всякого своя доля (Епізод із стосунків Шевченка зі слов'янофілами) / І. М. Дзюба. Літературно-критичний нарис. – К., 1989. – с. 128.
6. Єфремов С. Тарас Шевченко, життя його та діла /С. Єфремов. – Вид. 3-є. – Серія життєписів №25. Товариство «Просвіта у Києві». – К.: Друк. Т-ва «Час», 1917. – 56 с.
7. Козачковський А. Спогади про Тараса Шевченка/А. Козачковський/ Упоряд. В. С. Бородін, М. М. Павлюк. – К.: Дніпро, 1982. – 547 с.
8. Коломієць О. Кирило-мефодіївці на Переяславщині / О. Коломієць//Вісник Переяславщини, 1998. – №147. – с. 7
9. Коломієць О. Тарас Шевченко у Андрія Козачковського/О. Коломієць//Вісник Переяславщини. – 2000. – № 198. – с. 5–6.
10. Костомаров М. І. Спогад про двох малярів /М. І. Костомаров// Спогади про Тараса Шевченка. – К.: Дніпро, 1982. – с. 130–137
11. Куліш П. О. Історичне оповідання (уривки)/ П. О. Куліш // Спогади про Шевченка. – К.: Дніпро, 1982. – с. 122–130
12. Переяслав у віках/Монографія. – Київ, 2007. – 423 с.
13. Сікорський М., Швидкий Д. На землі Переяславській /М. Сікорський, Д. Швидкий. – К.: Наукова думка, 1983. – 253 с.
14. Шевченко Т. Зібрання творів у 6 т. /Т. Шевченко. – Т. 1. – К.: Наукова думка, 2003. – с. 86.
15. Шевченківський словник. У двох томах. –Т. 1. – К., Наукова думка, 1976. – 416 с.
16. Шевченківський словник. У двох томах. – Т. 2. – К.: Наукова думка, 1977. – 784 с.

СЕКЦІЯ ХХІХ. КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО

ДОКУМЕНТАЛЬНИЙ ТЕАТР ЯК НОВІТНЯ СЦЕНІЧНА ПРАКТИКА

Крипчук Микола Володимирович

ORCID ID: 0000-0002-1255-7135

канд. мистецтвознавства, доцент,

професор кафедри режисури естради і шоу

Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

У сучасному сценічному просторі документальний театр стає впливовою естетикою і технологією. У певному сенсі ми можемо взагалі говорити про домінанту театральної документалістики на сцені. У цього феномена є як естетичні, так і соціальні причини. Документалістика змогла допомогти подолати театру кризи художнього висловлювання, навчила проявляти інтерес до реальності не тільки театр, а й саме суспільство, розгорнувши його до самопізнання, що в свою чергу провокує до самовдосконалення.

Підвищений інтерес до документа є проявом та станом інформаційного ринку в ХХ столітті, де інформація виявляється «дорожче» аналітики. Доступ до інформації став елементарним – в умовах відкритості веб-мережі, інтересу до демонстрації приватного життя і спостереження за чужим приватним життям. Кожна людина отримала інструменти документування – доступні засоби відео - та фотофіксації. Блог, у відомому сенсі, є документальним фільмом про самого себе. З одного боку, цінність одиничного документа як свідцтва зростає, а, з іншого боку, падає, якщо враховувати, що копії реальності виробляються у промислових обсягах.

Інтерес до документа в сучасній культурній реальності є не тільки прерогативою театру. Це як світовий тренд, так і мультивидовий. Масова культура сьогодні більшою мірою заряджена на те, щоб відводити свого читача і глядача в потойбічні світи, створювати вторинну реальність, і авторському експериментальному мистецтву безглуздо з цією тенденцією конкурувати.

Парадокс документального театру в його сьогоднішньому стані – це наявність дуже важливої етичної позиції, якою повинен володіти художник в процесі створення документальної вистави. Про етику сучасний театр задумується, дійсно, не часто, але саме у феномені документальної драми естетично виправданою і необхідною є розмова про обмеження засобів виразності, про нормативи підходу до об'єкта вивчення.

Майже всі тренди новітнього театру пов'язані з явищами синтезу, нарощуванням методів театру, залучення найрізноманітніших, несамопитих театру технік із суміжних антропологічних практик. Документальний театр створює рідкісний, опозиційний сценічному синтезу, рух: прагнення до аскетичних форм театральності. Система самообмежень для художника, викликана делікатним завданням не образити довіру джерела інформації для документальної вистави, або ж не спотворити сам документ. Якщо завданням більшої частини сучасного театру

стає мистецтво інтерпретації, то у документалістиці завдання протилежне: вона створюється, щоб донести документ в оригінальному трактуванні до глядача, не спотворити інтонацією, висновками і поділом на важливе і неважливе. Головною метою документального театру є «пошук нової форми спілкування із сучасним глядачем» [1].

Документальний театр частіше всього стикається з трагічними, емоційно напруженими сюжетами, які пов'язані з психологічними травмами. Саме це змушує документальний театр бути виключно делікатним та обмеженим у виражальних засобах.

Документальний театр можна розділити на три види: по-перше, це театр документу, в якому предметом сценічного вивчення стає літературний матеріал, вже існує в реальності, а не створюється артистичною командою; це, як правило, документ історичного змісту; по-друге, *verbatim* (вербатім), технологія, винайдена в лондонському театрі Royal Court, що виявилася затребуваною у сценічній практиці: акторська команда, на чолі з режисером, або сценаристом активно впроваджується в певні соціальні середовища і розмовляє з людьми, готовими стати об'єктом документалістики; по-третє, це театр свідків, форма документального театру, де «документом» виявляється сама людина. Принципово важливим є розуміння того, чим є документальний театр: інструментом або естетикою, методом або стилем. Процес пізнання триває, в той же час «формування сучасного документального театру як самостійного явища у контексті сучасної театральної постдраматичної культури не завершено, а тільки розпочато» [1, с. 102].

Зацікавленість документалістикою продиктована бажанням швидко зафіксувати реальність, яка швидко змінюється та стрімко мінливий ландшафт часу. Цінність документу продиктована ще й недоліком справжності. В цьому сенсі документальний театр – це ще й пошук справжності прийому в сучасному мистецтві. У документальному театрі формується глобальна відмова, недовіра до метанаративу, прагнення пояснювати світ через готові метафори, архетипні образні системи. На думку дослідників «соціокультурними завданнями документального театру на сучасному етапі є рефлексія осмисленого повороту власної оптики в сторону нелінійного сприйняття реальності та її складових як відкритих систем. Соціо-антропологічними завданнями є активізація самоідентифікаційних процесів < ... > [1, с. 178]. Тому, на нашу думку, створення документального тексту або вистави передбачає дотримання цілого ряду етичних законів, які художник адресує самому собі. Ці самозаборони продиктовані суворим дотриманням жанру, охороною методу створення документального свідоцтва.

Список використаних джерел:

1. Апчел О. А. Документальний театр у контексті української культури: дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.01. Харків, 2014. 273 с.
2. Апчел О. А. Документальний театр у театральній культурі пострадянського простору, зокрема сучасної України. URL: https://ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/nauk_vid/rio_old_2017/ku/kultura33/28.pdf (дата звернення: 02.01.2024).

МІЖНАРОДНИЙ РИНОК ІНФОРМАЦІЇ ТА ПИТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Шешин Владислав Олександрович

магістрант

Київський університет культури, Україна

Під терміном «ринок інформації» розуміється комплекс дій, які включають організаційні, правові та фінансові заходи, спрямовані на задоволення потреб суб'єктів інформаційних відносин через отримання ними інформаційної продукції та надання інформаційних послуг.

У сучасній цифровій епосі ринок інформації включає різноманітний спектр електронних ресурсів і послуг. Цей спектр включає електронну комерцію, статистичні дані, економічну і фінансову інформацію, біржові дані, юридичну і наукову інформацію, бібліографічні дані, розважальну інформацію, дані агентств з інформаційного аналізу про стан світової економіки та окремих країн, маркетингові та консалтингові дослідження, корпоративні новини інформаційних агентств, новини загалом, телевізійні та радіопередачі та ін.

Ринок інформації та інформаційний простір стали важливою частиною мережі Інтернет, завдяки їхній здатності ефективно передавати та накопичувати значні обсяги інформації у електронному форматі з високою швидкістю. Це дає змогу користувачам з усього світу самостійно та в зручний для них час отримувати інформацію та спілкуватися між собою, навіть на великій відстані. Важливо відзначити, що Інтернет не є корпорацією чи юридичною особою з єдиним власником або контролером. Він представляє собою телекомунікаційні мережі для обміну електронними даними. Особливо швидко розвиваються напрямки «бізнес-споживач» та електронна торгівля, що стали системою економічних, правових та організаційних взаємодій між різними учасниками ринку інформації.

Розвиток ринку інформації, зокрема міжнародного ринку, та питання інтелектуальної власності розглядаються в економічному контексті, зокрема у рамках торговельних відносин. В сучасних умовах знання та інформація стали важливими ресурсами, які впливають на фінансовий успіх підприємств, зокрема у технологічному секторі. У рамках цих економічних відносин інформація розглядається як комерційно цінний продукт, що має свою цінову вартість. «Конкуренція, що базується на використанні новітніх технологій, що побудовані на об'єктах інтелектуальної власності, таких як винаходи, корисні моделі, ноу-хау та об'єкти авторського права, є справжнім двигуном сучасного економічного розвитку» [3].

У галузях, що базуються на знаннях, можливо передавати інформацію потенційним партнерам чи клієнтам, незалежно від продуктів і послуг, які визначаються конкретними знаннями. Це особливо актуально в ситуаціях, коли компанії створюються для надання творчих результатів у формі продуктів. Знання, що обмінюються між їх автором та іншими особами, які мають інтерес до їх використання, можуть бути юридично захищені як об'єкти інтелектуальної власності.

При проведенні комерціалізації інформації виникає ринок інтелектуальної власності, який відрізняється тим, що він включає різні методи передачі прав на цю інформацію. У цьому контексті значно важливіше оцінювати вартість права на

інформаційну продукцію (продукт), ніж оцінювати фізичний об'єкт, створений на основі такої продукції. Таким чином, головними учасниками на ринку інформації є юридичні особи, які займаються створенням, поширенням, використанням та збереженням об'єктів інтелектуальної власності.

Знання завжди були приватним ресурсом. Але тепер, практично миттєво, вони перетворилися на загальнодоступний ресурс. Знання, вкладені у технології, головним чином визначають технологічний рівень виробництва (чи держави на міжнародному ринку). Інформація, як ресурс суспільного розвитку, характеризується тим, що вона не знищується під час використання, може бути використана нескінченну кількість разів і те, що інформацію можна продати, не виключає можливості продати її знову. Структура витрат на інформацію відрізняється від матеріальних ресурсів і вартість інформації не прямо залежить від її обсягу. Поняття «інформаційний ресурс» логічно пов'язане з поняттям «інтелектуальний капітал». Людський капітал – це загальні знання, практичні навички і творчі здібності працівників компанії, а також моральні цінності та корпоративна культура компанії. Людський капітал не може бути власністю компанії. Найважливішим способом відтворення людського капіталу економісти вважають освіту, підвищення кваліфікації та медичний захист [1].

Інформація є основним об'єктом купівлі та продажу в інформаційному суспільстві, проте відмінною від матеріальних товарів:

під час створення інформації (інформаційного продукту) неможливо заздалегідь визначити хто буде користуватися цим продуктом (за винятком випадків створення на замовлення), яка буде вартість інформації (ціну визначає споживач), за винятком випадків, передбачених чинним законодавством з охорони інтелектуальної власності, та який буде рівень корисності;

інформація має відмінний від матеріальних об'єктів життєвий цикл (інформація не зношується, лише з часом її вартість може зменшуватися через втрату актуальності, хоча іноді вартість такої інформації може зростати з часом, якщо попит на неї зростає) [4].

Розповсюдженням є такий спосіб класифікації основних учасників інтернетового ринку: перша категорія включає авторів інформаційних матеріалів або постачальників інформаційних послуг (наприклад, інформаційні агентства); друга категорія охоплює користувачів інформації, до яких можуть належати юридичні та фізичні особи, що потребують цю інформацію; третя категорія представлена постачальниками хостинг-послуг, які діють як посередники взаємодії між першими двома групами на інтернетовому ринку.

Постачальник послуг хостингу розпоряджається добре розвинутою пошуковою системою, що дозволяє користувачам миттєво отримувати доступ до інформації. Послуги, надавані постачальником послуг хостингу, називаються хостингом. У разі надання послуги хостингу безкоштовно, можуть існувати різні обмеження, такі як обмеження щодо обсягу дискового простору, обмеження щодо трафіку, обмеження щодо доменних імен і т. д. Еннан Р., який вивчає правову природу взаємовідносин в мережі Інтернет, висловлює інший підхід і зазначає чотири категорії суб'єктів Інтернет-відносин, зазначаючи спільну точку зору з М. Дашяном:

– перша категорія включає в себе операторів та постачальників послуг, які забезпечують функціонування Інтернет-мережі як інформаційної системи. Ці суб'єкти надають різноманітні інформаційні послуги, включаючи підключення до мережі (забезпечення доступу до Інтернету), адміністрування (управління технічними засобами для підтримки адресного простору Інтернет), хостинг

(розміщення інформаційних ресурсів замовників на веб-серверах та забезпечення доступу до цих ресурсів) та послуги навігації в мережі (створення веб-порталів, які полегшують пошук і доступ до різних інформаційних ресурсів);

– друга категорія включає виробників, власників і поширювачів інформації та інформаційних ресурсів, які відповідають за створення інформаційного вмісту в Інтернеті. Вони створюють електронні інформаційні ресурси, володіють правами на ці ресурси, забезпечують їхню функціональність і задовольняють інформаційні потреби користувачів;

– третя категорія включає суб'єктів, які надають специфічні послуги з укладання електронних (мережевих) угод (контрактів) за допомогою мережі Інтернет.

– четверта категорія включає в себе споживачів (користувачів) – фізичних і юридичних осіб, які потребують, замовляють і отримують послуги для своїх власних інформаційних потреб [2].

Інтернет на сучасному етапі є глобальним ринком для продуктів інтелектуальної праці, включаючи інтелектуальну власність. Ця ситуація посилює важливість захисту патентів та авторського права, і спроби знайти рішення у цій галузі.

Роль інтелектуальної власності визначальна у формуванні цінності та комерційній діяльності, особливо в умовах інформаційної економіки. Розповсюдження інформаційних товарів, що в значній мірі пов'язане з розвитком Інтернету, робить інтелектуальну власність ключовою для регулювання ринків. Це в свою чергу породжує питання про необхідність регулювання правової охорони інтелектуальної власності.

Висновки. Отже, на найвищому рівні в сучасному міжнародному інформаційному ринку визначається система міжнародних відносин, що об'єднує організаційні, юридичні та технологічні аспекти, пов'язані з розповсюдженням інформаційних ресурсів, наданням інформаційних послуг, купівлею та продажем інформаційної продукції і технологій. Бази даних та комп'ютерні технології управління, обробка інформаційних потоків, пошук в мережевих базах даних – найширший і найбільш динамічний сегмент міжнародного ринку інформації, розвиток якого обумовлений зростанням суспільної потреби в інформації та розумінням її важливої ролі як стратегічного ресурсу.

Створення інформаційних продуктів та послуг є сферою інтелектуальної діяльності, і в такий спосіб інформаційні продукти стають об'єктом інтелектуальної власності. Міжнародні конвенції, зокрема Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності, регулюють питання щодо захисту об'єктів права інтелектуальної власності.

Список використаних джерел:

1. Виноградова Г. В. Інформаційне право України : навч. посіб. Київ : МАУП, 2006. 144 с.
2. Еннан Р. Є. Правове регулювання відносин у мережі Інтернет. *ІТ право: проблеми і перспективи розвитку в Україні* : зб. матеріалів наук.-практ. конф. Львів, 2016. С. 172–182.
3. Інтелектуальна власність та патентознавство : підручник / за ред.: П. М. Цибульова, А. С. Ромашко. Київ, 2021. 374 с.
4. Штефан О. Авторське право та сучасні комп'ютерні технології. *Право України*. 2005. № 2. С. 99–102.

МУЗИЧНА КУЛЬТУРА ГАЛИЧИНИ В ДОСЛІДЖЕННЯХ Л. КИЯНОВСЬКОЇ

Мартинів Любомир Ігорович

кандидат мистецтвознавства, доцент,

доцент кафедри вокально-хорового, хореографічного та образотворчого мистецтва
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Україна

Л. Кияновська є системним дослідником галицької музичної культури XIX–XX століть, що є винятково важливим внеском для збереження та розвитку традиції у культурно-історичному процесі її стильової еволюції, взаємозв'язках національних композиторських шкіл та впливах мистецького європейського контексту. Дослідження Л. Кияновської присвячене виявленню стильових засад творчості провідних галицьких композиторів XIX–XX століть, що розвивалася на основі національних традицій та у контексті тогочасних тенденцій західноєвропейського мистецтва – проявах романтизму та постромантичних віянь, імпресіонізму, символізму, конструктивізму, зокрема у тенденціях соцреалізму, а також постмодерністичних напрямків останніх десятиліть [1, с. 9].

У процесі дослідження музичної культури Галичини Л. Кияновська актуалізує широку джерельну базу проблеми, зокрема праці сучасних українських та зарубіжних мистецтвознавців, публікації в сучасних українських, польських, німецьких часописах, архівні матеріали. Дослідниця проводить теоретичний аналіз проблеми і передбачає кілька напрямів дослідження: опис і аналіз прояву основних стилів музичної культури Галичини – романтизму, постромантизму, модерну та постмодерну; характеристика творчості провідних композиторів, діяльності провідних музичних осередків, що зумовлюють напрями розвитку галицької музичної культури; визначення її ролі і місця у системі тогочасної та сучасної української культури.

Внесок Л. Кияновської у збереження традиції музичної культури Галичини шляхом її глибокого вивчення та популяризації виявляється, окрім іншого, у системному аналізі життєвого шляху і діяльності її творців – композиторів, виконавців, диригентів, професійних та аматорських музичних осередків тощо. Окрім відомих імен, дослідниця вводить до наукового обігу та для загального ознайомлення постаті, які з часом стали забуті чи маловідомі. Зокрема життя і творчість Кароля Ліпінського (1790 – 1861), Михайла Вербицького (1815 – 1870), Івана Лаврівського (1822 – 1873), Кароля Мікулі (1819 – 1897), Анатолія Вахнянина (1841 – 1908), Віктора Матюка (1852 – 1912), Остапа Нижанківського (1862 – 1919), Дениса Січинського (1865 – 1909), о.Йосипа Кишакевича (1872 – 1953), Василя Барвінського (1888 – 1963), Нестора Нижанківського (1893 – 1940), Станіслава Людкевича (1879 – 1979), Адама Солтиса (1890 – 1968), Юзефа Коффлера (1896 – 1944), Миколи Колесси (1903 – 2006) та ін.

Л. Кияновська прослідковує стильову еволюцію музичної культури Галичини у тісному взаємозв'язку з іншими видами мистецтва, зокрема з літературою, театром, архітектурою, образотворчим мистецтвом, що визначає контекст розвитку музичної культури краю та дозволяє відтворити цілісну картину досліджуваної проблеми [3]. У низці праць [4; 2; 1] Л. Кияновська дає розлогу характеристику цієї діяльності у формах музичних осередків та організацій, зокрема: «Галицьке музичне товариство» (1838), Консерваторія Галицького музичного товариства (від 1853, а сьогодні –

Львівська національна музична академія імені Миколи Лисенка), українське співоче товариство «Теорбан» (1870), музичне товариство «Гармонія» (1875), Співацьке Товариство «Лютня» (1880), музичноспівацьке товариство «Львівський Боян» та його чисельні філії (1891), «Союз українських співацьких і музичних товариств» (1903) та інші.

Персоналія, діяльність Любові Кияновської є невід'ємною складовою мистецького процесу збереження традиції у розвитку галицької музичної культури, а засвоєння концептуальних ідей відомої мистецтвознавиці важливе, як і дослідження творчості композитора чи виконавця.

Список використаних джерел:

1. Кияновська Л. Галицька музична культура XIX–XX століть: навчальний посібник. Чернівці: Книги–XXI, 2007. 424 с.
2. Кияновська Л. Еволюція галицької музичної культури XIX–XX століть: монографія. Тернопіль: Астон, 2000. 339 с.
3. Кияновська Л. Музичне прочитання поезії Франка у вимірах сучасної естетики (на прикладі творчості львівських композиторів). Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: збірник наукових праць. Львів: Інститут українознавства імені Івана Кип'якевича НАН України, 2012. Том 21. С. 377–388.
4. Кияновська Л. Творчість отця Йосипа Кишакевича. Львів: Поклик сумління, 1997. 96 с.

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ

Мартинів Ольга Олексіївна

викладач кафедри вокально-хорового,
хореографічного та образотворчого мистецтва

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Україна

Головною метою професійної хореографічної освіти у вищому педагогічному закладі є створення умов для розвитку педагога-хореографа, який одночасно має компетенції виконавця, педагога та балетмейстера. Для хореографії як сучасного виду мистецтва характерним є знаходження нових можливостей у володінні митцем власним тілом, у створенні нових технік виконання та жанрів у поєднанні слів і танцю, створенні пластичних віршів, хореографічних новел тощо. Ці зміни змушують хореографа займатися самонавчанням, розвиватися для вдосконалення технічних навичок, уміння розслабляти і напружувати різні групи м'язів, розвивати особистісні якості, такі як цілеспрямованість, ініціативність, дисциплінованість, терплячість, вимогливість тощо, а також знання методики викладання хореографії тощо.

Вивчення історії хореографічного мистецтва у процесі професійної підготовки студентів доцільно здійснювати із застосуванням компетентнісного підходу. Як зазначає В. Сидоренко, реалізація компетентнісного підходу в освіті орієнтує пізнавальну діяльність на результат у формі розвинутих компетентностей як здатностей задля успішної самореалізації у професійному та особистому житті, конкурентоздатності на ринку праці, неперервного навчання упродовж життя [2, с. 2].

Одним із провідних принципів розвитку сучасної вищої освіти є інтернаціоналізація, яка пов'язана з компетентнісним підходом, відіграє ключову роль у підвищенні якості вищої освіти і, як зазначено у Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022 – 2032 роки, передбачає поширення діяльності закладів вищої професійної освіти за кордоном, адаптацію їх до міжнародних процесів реформування вищої освіти та науки, впровадженням кращих світових практик і цінностей у процес навчання, наукових досліджень та системи управління [3]. Реалізація цього принципу збільшує можливості для навчання та професійного розвитку громадян України за кордоном в умовах рівноправного обміну з іншими країнами.

Формування компетентної особистості як узагальнена мета хореографічної професійної освіти передбачає оволодіння ключовими, базовими компетентностями, які визначено «Рекомендаціями Європейського парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти упродовж життя» (від 18.12.2006) [1, с. 12–15].

Сучасна парадигма хореографічної (мистецької) професійної освіти, орієнтована на формування і розвиток компетентної мотивованої особистості, заснована на положеннях наукових, педагогічних теорій і вчень, методологічних підходах і принципах, інноваційних освітніх технологіях, концептуальних положеннях НУШ, створенні модерного освітнього середовища тощо.

Професійна хореографічна освіта в сучасній Україні розвивається з урахуванням соціокультурних особливостей, національних традицій та світових інноваційних тенденцій у відповідь на цивілізаційні виклики, захист гуманності та духовності,

протистояння загрозам механізації та роботизації. Професійна хореографічна освіта та творча (виконавча, постановочна, викладацька) діяльність реалізує можливості щодо формування ключових компетентностей, задекларованих Стратегією розвитку вищої освіти до 2032 року та освітньою реформою НУШ.

Список використаних джерел:

1. Нова українська школа: poradnik dla vchitelja. Під заг. ред. Бібік Н. М. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
2. Сидоренко В. В. Концептуальні засади Нової української школи: ключові компетентності, ціннісні орієнтири, освітні результати. Методист. № 5. 2018. С. 1–21. URL: https://lib.iitta.gov.ua/710778/1/Стаття_Сидоренко_Рубрика%20методист.pdf
3. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-vishchoyi-osviti-v-ukrayini-na-20222032-roki-286->

РОЛЬ АУДІОВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА ЯК ІНСТРУМЕНТУ КОНСОЛІДАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Леонець Ярослав Валерійович

магістр

Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, Україна

Аудіовізуальне мистецтво має потужний вплив на формування суспільної думки. Воно може формувати образи країн, їхніх культур, традицій, людей. У контексті України, яка переживає війну та повоєнне відновлення, роль аудіовізуального мистецтва у консолідації суспільства є особливо важливою.

Війна в Україні – це трагічна подія, яка має далекосяжні наслідки для українського суспільства. Вона не лише завдає матеріальних збитків, але й руйнує людські життя та цінності. У таких умовах роль аудіовізуального мистецтва в консолідації суспільства стає особливо важливою [7].

Аудіовізуальне мистецтво – це мистецтво, яке використовують звук і зображення для передачі інформації та емоцій. Воно може бути у формі фільмів, телепередач, музики, театру та інших жанрів. Аудіовізуальне мистецтво має потужний вплив на свідомість людей. Воно може формувати їхні погляди, цінності та поведінку [1].

Аудіовізуальне мистецтво може бути потужним інструментом для інформування людей про події війни. Фільми, телепередачі, музика та інші твори можуть показувати людям реальність війни, давати їм уявлення про те, що відбувається в їхній країні [2].

Варто виділити функції аудіовізуального мистецтва.

Прикладом українського аудіовізуального мистецтва, яке виконує інформаційну функцію, є документальний фільм "Маріуполь" режисера Сергія Лозниці. Фільм розповідає про облогу Маріуполя російськими військами. Він показує жахи війни, які довелося пережити мирним жителям міста. Фільм "Атлантида" 2021 року розповідає про життя людей на Донбасі після російської окупації. Фільм показує жахливі наслідки війни, але також розповідає про силу людського духу. Фільм був номінований на премію "Оскар" за найкращий міжнародний художній фільм і отримав численні нагороди на інших фестивалях [8].

Аудіовізуальне мистецтво також може використовуватися для агітації людей до боротьби за свободу та незалежність України. Фільми, телепередачі та музика можуть надихати людей на боротьбу, зміцнювати їхній дух та єднати їх в єдине ціле [2].

Прикладом українського аудіовізуального мистецтва, яке виконує агітаційну функцію, є пісня "Ой, у лузі червона калина". Ця пісня стала символом українського опору російській агресії. Вона надихає людей на боротьбу і дає їм надію на перемогу. Документальний фільм "Битва за Донбас" розповідає про героїзм українських військових у боротьбі з російським агресором. Фільм був створений командою українських режисерів і продюсерів і отримав широкий розголос в Україні та за її межами [10].

Аудіовізуальне мистецтво може також використовуватися для виховання в людях почуття патріотизму, любові до України та готовності до самопожертви. Фільми, телепередачі та музика можуть допомагати людям зрозуміти, що означає бути українцем і чому важливо боротися за свою країну. Прикладом українського аудіовізуального мистецтва, яке виконує виховну функцію, є фільм "Кіборги" режисера Ахтема Сеїтаблаєва. Фільм розповідає про героїчну оборону Донецького

аеропорту українськими військовими. Він показує, що українці готові на все для захисту своєї країни [9].

Фільм "Слава Україні" 2023 року розповідає про історію України та її боротьбу за свободу. Фільм був створений командою українських режисерів і продюсерів і отримав численні нагороди в Україні [5].

Воно відіграє важливу роль у консолідації суспільства в умовах війни. Воно допомагає людям об'єднатися в боротьбі за свободу та незалежність України, формувати національний дух та зміцнювати українську ідентичність.

Аудіовізуальне мистецтво, як і будь-яке інше мистецтво, має потужний вплив на свідомість людей. Воно може формувати їхні погляди, цінності та поведінку. В умовах війни аудіовізуальне мистецтво стає особливо важливим інструментом консолідації суспільства [6].

Також воно об'єднує людей насамперед через спільні емоції. Коли люди дивляться фільм про війну в Україні, вони переживають одні й ті ж емоції. Вони відчувають співчуття до жертв війни, гнів до агресора та надію на перемогу. Це допомагає їм відчувати, що вони не самотні, що за ними стоять інші люди, які також переживають ці емоції. Може також об'єднувати людей навколо спільних цінностей. Наприклад, фільми та телепередачі, які пропагують ідеї свободи, демократії та європейської інтеграції, можуть допомогти зміцнити українську ідентичність та консолідувати суспільство [3].

Фільми та документальні фільми про війну в Україні є одними з найважливіших прикладів аудіовізуального мистецтва, що сприяє консолідації суспільства. Вони показують людям реальність війни, дають їм можливість відчувати співчуття до жертв війни та об'єднатися в боротьбі проти ворога ("Маріуполь" (2022) режисера Сергія Лозниці, "Кіборги" (2017) режисера Ахтема Сеїтаблаєва, "Довга дорога додому" (2019) режисера Нарімана Алієва, "Окуповані" (2022) режисера Марії Кондакової, "Край" (2022) режисера Івана Іванова). Вони розповідають про різні аспекти війни в Україні: про облогу Маріуполя, героїчну оборону Донецького аеропорту, окупацію Криму, Голодомор та інші. Вони показують трагічні наслідки війни для людей, руйнування їхніх життів та мрій [4].

Фільми та документальні фільми про війну в Україні допомагають людям зрозуміти, що відбувається в їхній країні, і відчувати свою причетність до подій. Вони надихають людей на боротьбу за свободу та незалежність України, зміцнюють їхній дух та єднають їх в єдине ціле.

Музика може бути потужним інструментом консолідації суспільства. Вона може надихати людей на боротьбу, зміцнювати їхній дух та єднати їх в єдине ціле ("Ой, у лузі червона калина", "Червона калина", "Батько наш Бандера", "Буде весна", "Молитва за Україну"). Ці пісні стали символом українського опору російській агресії. Вони надихають людей на боротьбу і дають їм надію на перемогу [7].

Музика допомагає людям відчувати свою причетність до спільної справи, до боротьби за свободу та незалежність України. Вона об'єднує людей навколо спільних цінностей та ідеалів [8].

Аудіовізуальне мистецтво є важливим інструментом консолідації суспільства в умовах війни. Воно допомагає людям об'єднатися, формувати національний дух та зміцнювати українську ідентичність.

Список використаних джерел:

1. Алфьоров А., Алфьорова З. Жанрові метаморфози в контексті дії принципу нелокальності в практиці та теорії мистецтва (на основі аудіовізуального мистецтва). Культура України. 2018. № 61. С. 352–359.

2. Алфьорова З., Алфьоров А. Кіносектор українського аудіовізуального мистецтва в контексті спротиву російській агресії. Scientific Collection «InterConf». 2022. № 126. С. 159-167.
3. Брюховецька Л. Кіноверсії російсько-української війни на Донбасі, стаття, Енергія відродження. Українське кіно 2014–2020. Кінематографічні студії. 2022. № 13. С. 18.
4. Бугайова В. Український супротив російській агресії в контексті «режисури дії». Культура України. 2022. № 78. С. 87–93.
5. Гельмут Л. Спостереження над музикою під час воєн та політичних конфліктів. Українська музика. 2023. № 2 (45). С. 131-136.
6. Косачова О. Еволюція виражальних засобів у воєнному фільмі США. Культура України. 2022. № 70. С. 167–179.
7. Косачова О. Історична тематика в ігровому і документальному кінематографі: порівняльний аналіз. Культура України. 2023. № 79. С. 46–59.
8. Косачова О. Сучасний історичний фільм: жанрові та драматургічні особливості. Культура України. 2021. № 71. С. 41–48.
9. Маракіна А. Г. Вплив популярної української музики на психічне здоров'я та культурну самоідентифікацію студентської молоді в умовах воєнного стану. Актуальні питання спеціальної, інклюзивної і здоров'язбережувальної освіти : зб. наук. пр. [матеріалів круглого столу 20 жовт. 2022 р.] Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди [та ін. ; за заг. ред. Ю. Д. Бойчука]. Харків. 2022. С. 114–119.
10. Правило І. О. Вибір жанрів та форм аудіовізуального мистецтва для фіксації та художнього переосмислення тем воєнного часу. Культура України. 2023. № 82. С. 44-52.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В ЗАСТОСУВАННІ RFID - ТЕХНОЛОГІЙ У КОНЦЕРТАХ ТА ШОУ – ПРОГРАМАХ: ПЕРЕВАГИ ТА ВИКЛИКИ

Бойко Валерія Андріївна

асистент кафедри режисури естради і шоу

Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

У світлі стрімкого розвитку технологій сучасні концерти та шоу-програми стають справжнім об'єктом інновацій та експериментів. Однією з ключових технологій, що потенційно може змінити бачення розважальної індустрії, є технологія RFID (Radio-Frequency Identification). Вона відкриває необмежені можливості для трансформації взаємодії з глядачами, підвищення безпеки та покращення аудіовізуального досвіду.

Концертні заходи, вистави та шоу тепер стають не просто подією, а вражаючим медійним перформансом, в якому технологічні інновації стають ключовим елементом успіху. В такому контексті важливим стає вивчення сучасних тенденцій в застосуванні технології RFID, розуміння переваг та визначення викликів, які можуть виникнути в процесі її впровадження та експлуатації на подіях такого масштабу.

RFID (Radio-Frequency Identification) — це технологія ідентифікації та взаємодії за допомогою радіочастотних міток (RFID-тегів) та читачів, які використовують радіосигнали для передачі інформації. Основна ідея полягає в тому, що RFID-теги містять ідентифікаційну інформацію, яка може бути зчитана або записана без прямого контакту, зазвичай на відстані від декількох міліметрів до кількох метрів [4].

Дзеркало науки містить достатню кількість наукових матеріалів, присвячених даній технології таких авторів як Р. Анделс [1], Е. Джуелс [2], Дж. Роуссос [3] та Р. Веінстен [4]. Дослідження даних експертів є ґрунтовним, проте сама технологія RFID розглядається в розрізі безпеки та комунікації споживача з продуцентом, аніж як інструмент режиського бачення.

Запровадження технології RFID у сферу концертів та шоу-програм супроводжується рядом значущих переваг, що впливають на різні аспекти організації та споживання розважальних послуг.

Використання RFID для керування доступом не тільки забезпечує надійний механізм безпеки, але і створює можливості для індивідуального налаштування прав доступу та контролю над відвідувачами, зменшуючи ймовірність несанкціонованого доступу. Так, одним із найвідоміших прикладів є застосування RFID-браслетів на фестивалі Tomorrowland. Глядачі отримували браслети, які використовувались як електронні квитки, засіб сплати за товари та послуги на території фестивалю, а також для участі в інтерактивних іграх та активації світлових шоу.

Важливим аспектом використання технології RFID є можливість створення індивідуальних та інтерактивних досвідів для глядачів. Тематичні парки розваг також використовують RFID для полегшення відвідування. Гості отримують браслети, які служать як електронні ключі для номерів готелю, квитки на атракціони, засіб оплати та навіть можуть зберігати фотографії відвіданих атракціонів. Окрім цього, вони можуть отримати персональні пристрої, які реагують на події на сцені, розширюючи межі аудіовізуального враження. Так, на фестивалі Coachella використовують RFID-браслети для безконтактного входу на територію події, а також, для можливості зібрати віртуальні сувеніри та для взаємодії з іншими

учасниками фестивалю. Варто зазначити, що інтерактивні світлові шоу під час концертів є одним із захоплюючих технологічних рішень, які дозволяють створити унікальний візуальний досвід для глядачів. Ці світлові ефекти можуть реагувати на рухи артистів, звукові сигнали або навіть на власні рухи та дії глядачів. Серед багаточисельних прикладів варто виокремити гурт Coldplay та їхнє світове турне "A Head Full of Dream" (2016 рік). Під час виконання пісні "A Head Full of Dreams" [5] на однойменному турі, Coldplay використовували світлові ефекти для створення кольорових візуальних паттернів, які відповідали ритмічній та емоційній динаміці пісні.

Деякі виконавці використовують RFID-браслети як частину VIP-пакетів або фан-зон. Так, наприклад у турі "A Head Full of Dreams" (2016 рік), гурт Coldplay використовували RFID-браслети для відвідувачів VIP-сектору та фан-зон. Глядачі могли використовувати браслети для входу, безконтактного замовлення напоїв та участі в інтерактивних світлових шоу під час концерту. У турі "Reputation Stadium" (2018 рік), співачка Taylor Swift впровадила RFID-браслети як частину VIP-пакетів. Браслети дозволяли глядачам входити на територію концертної арени, замовляти їжу та напої, а також отримувати ексклюзивний контент та фотографії з виступу. Подібні привілеї мали і глядачі у турі "On the Run II" (2018 рік), Beyoncé та Jay-Z.

Використання технології RFID у сценічному мистецтві виявляється вельми обіцяючим та інноваційним напрямком. Ця технологія дозволяє створювати непередбачувані та захоплюючі враження для глядачів, підвищуючи взаємодію та відчуття особистості під час концертів та шоу-програм.

RFID-браслети та інші інтерактивні пристрої стають частиною концертного виступу, розширюючи можливості взаємодії між артистами та публікою. Завдяки цим технологіям глядачі стають активними учасниками події, впливаючи на світлові, звукові та інші ефекти під час виступу. Це сприяє створенню унікального та персоналізованого досвіду для кожного відвідувача.

Список використаних джерел:

1. Angeles R. RFID technologies: supply-chain applications and implementation issues. *Information systems management*. 2005. Т. 22. №. 1. С. 51-65.
2. Juels A. RFID security and privacy: A research survey. *IEEE journal on selected areas in communications*. 2006. Т. 24. №. 2. С. 381-394.
3. Roussos G., Kostakos V. RFID у надійному комп'ютері: State-of-the-art and outlook. *Pervasive and Mobile Computing*. 2009. Т. 5. №. 1. С. 110-131.
4. Weinstein R. RFID: a technical overview and its application to the enterprise. *IT professional*. 2005. Т. 7. №. 3. С. 27-33.
5. YouTube. Coldplay – "A Head Full of Dream" URL: <https://youtu.be/Fpn1imb9qZg?si=RnixGga3TRZ5ZgaR> Дата звернення: 13.01.2024.

ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПОШУКОВИХ СИСТЕМ У ДЕРЖАВНИХ АРХІВАХ

Шаповаленко Ігор Володимирович

магістрант

Київський університет культури, Україна

Архівна інформаційна система є специфічним видом інформаційної системи, яка об'єднує організаційні та технічні засоби для зберігання та оброблення архівної інформації з метою задоволення інформаційних потреб споживачів.

Створення такої системи зосереджує увагу на двох взаємопов'язаних напрямках:

Перший напрямок стосується практичних аспектів подання архівної інформації як системи знань в інформаційних системах та її передачі у формалізованому вигляді. Це включає в себе ідентифікацію об'єктів для каталогізації та їх введення до системи, розробку єдиної методології опису архівних документів та створення системи для їх зберігання та доступу.

Другий напрямок пов'язаний із технологічними викликами, що виникають у процесі реального функціонування автоматизованих інформаційних систем. В даному контексті розглядаються концептуальні принципи системи, такі як розробка архітектури системи, вибір технологій для зберігання та оброблення даних, забезпечення безпеки інформації тощо. Цей напрямок отримав активний розвиток в Україні після незалежності країни.

Архівна інформаційна система може бути охарактеризована як інформаційно-пошукова система, яка працює як цілісна система для автоматизації процесів збирання, зберігання, оброблення, пошуку та надання ретроспективної архівної інформації [2]. Ці інформаційно-пошукові системи функціонують як в автоматизованому, так і в традиційному режимах.

Документно-архівні апарати архівів поділяються на різні типи довідників відповідно до їхнього призначення (наприклад, опис, каталог, путівник по фондах, покажчик, огляд тощо). Кожен з цих типів довідників може мати свої види та різновиди, залежно від об'єкта, аспекту опису та ступеня деталізації [4].

Архівна інформаційно-пошукова система та Довідник архівів розроблені відповідно до структури Національного архівного фонду та включають інформацію на різних рівнях: загального фонду України, Державного архіву, конкретних архівних фондів, окремих одиниць зберігання та навіть конкретних документів. Ця інформація представлена через різні види каталогів, описів, путівників та покажчиків, що сприяють ефективному пошуку та доступності до архівної інформації. Головною метою є полегшення користувачам знаходження необхідних архівних документів у Національному архівному фонді.

Архівний опис є головним довідником, призначеним для розкриття структури та змісту архівних документів, які зберігаються. Цей документ фіксує систематизацію документів у фонді та їх облік. Опис виступає як базовий посібник для створення інших архівних довідників, таких як путівники, каталоги, огляди, покажчики. Його основна мета – надати повну інформацію про склад та зміст певного комплексу документів. По суті опис об'єднує інформаційно-пошукову функцію (розкриття структури та змісту документів), облікову функцію (забезпечує облік) та організаційну функцію (фіксує систематизацію справ) [6].

Інформаційно-пошукова функція опису активується під час описування кожної архівної справи та формування ключового компонента описової статті – заголовку справи, який розкриває її типовий зміст користувачам документів. Кваліфікований опис архівних матеріалів надає докладне уявлення про склад та вміст всього фонду. Він містить інформацію про створювача або власника фонду (дату створення, структуру, функції, зміни у назві та підпорядкуванні, дату ліквідації або реорганізації тощо). Опис також включає в себе вторинну інформацію, що відноситься до первинних документів у справі.

Архівні каталоги можуть відрізнятися за способом подання інформації, структурою та обсягом. За способом подання інформації розрізняють: 1) карткові (де описи зберігаються на картках); 2) друковані (інформація надрукована у виданні з покажчиками); 3) електронні (існують у вигляді програм та апаратних засобів для каталогізації та пошуку архівних документів, доступних як у локальній мережі, так і через Інтернет).

За структурою каталоги мають логічну структури. В цих каталогах інформація згрупована за галузями або сферами людської діяльності, за проблемами, темами, хронологією тощо. Інформація упорядковується в логічній послідовності від загального до конкретного, використовуючи метод дедукції. Прикладами каталогів логічної структури є систематичний та тематичний каталоги, а також їхні різновиди, такі як каталог історії установ чи каталог адміністративно-територіального поділу. У практиці архівів, вид каталогу визначається схемою систематизації документної інформації і каталог може мати будь-яку з вищезазначених структур, залежно від потреб користувачів і характеру архівних документів [3].

Систематичний архівний каталог є важливим міжфондовим архівним довідником, в якому інформацію про зміст архівних документів систематизовано за галузями знань і практичною діяльністю суспільства. Ця інформація представлена у логічній послідовності від загального до конкретного, відповідно до системи класифікації документної інформації.

Генеральна схема класифікації документної інформації в систематичних каталогах державних архівів України була розроблена у 2005 році провідними фахівцями в області архівної справи та документознавства. Ця схема встановлює основні принципи побудови класифікаційних схем і визначає структуру систематичних каталогів. Головна таблиця Генеральної схеми складається з трьох відділів: Держава, Економіка та Культура, які відображають основні сфери життєдіяльності суспільства. Документна інформація класифікується незалежно від історичної періодизації і систематизується за хронологічним порядком [1].

У тематичному архівному каталозі інформацію розподіляють за темами, рубриками і підрубриками, які систематично впорядковані від загального до конкретного, відповідно до використовуваної класифікаційної схеми. У каталозі, який відображає історію різних установ, документи групуються за галузями суспільної діяльності, розподілені за типами установ і всередині кожного типу вони впорядковані за алфавітом назв.

У хронологічному каталозі інформацію розподіляють за часовими періодами: століттями, роками, місяцями і числами. У предметному архівному каталозі інформацію впорядковують алфавітно за назвами предметів (подій, явищ, географічних місць, прізвищ осіб).

Іменний архівний каталог є списком прізвищ, імен, псевдонімів, прізвищ осіб, які є авторами або згадуються в документах (впорядковується в алфавітному порядку). Він може мати підрубрики для окремих напрямів діяльності особи або видів документів, таких як номінали чи жанри [6].

У архіві може створюватися каталог документів з особового складу для полегшення пошуку інформації під час виконання запитів соціально-правового характеру. В такому каталозі вторинну документну інформацію про осіб систематизують за алфавітною ознакою.

Путівники та короткі довідники в архівах надають короткі описи архівних фондів та документів. Путівник містить інформацію про структуру архівних фондів та дозволяє здійснювати загальний огляд їх складу та змісту. Він може бути тематичним, де фонди групуються за певною темою або категорією, або путівником по архіву, який надає загальний огляд всіх архівів та їх фондів у конкретній архівній установі [5].

Останнім часом державні архіви України активно працюють над вдосконаленням інформаційно-пошукових систем. Збільшилась доступність архівних фондів, які раніше зберігалися у секретності.

Державні архіви України активно працюють над створенням нових довідників у формі електронних версій реєстрів фондів, які стануть частиною Національної архівної інформаційної системи. Ця система розвивається як ключовий компонент Державної програми інформатизації України.

У контексті будівництва незалежної держави та формування нового суспільства, важливо залучити всі можливі джерела історії України, які зберігаються у Національних архівних фондів, до інформаційного обігу та використання. Створення єдиної інформаційної системи Національних архівних фондів стає необхідністю та актуальною потребою в цьому контексті.

Висновки. Усе більша залежність від інформаційних технологій та швидкі зміни в інформаційному середовищі змушують державні архіви активно застосовувати та розвивати інформаційно-пошукові системи. Формування та функціонування таких систем стає ключовим аспектом їхньої діяльності, сприяючи ефективному зберіганню, управлінню та доступу до архівної інформації. Інформаційно-пошукові системи допомагають реалізувати інтегрований підхід до управління документами та архівами, забезпечуючи швидкий та зручний доступ до необхідної інформації. Розвиток цих систем у державних архівах є важливим кроком у напрямку модернізації архівного галузі та забезпечення доступу до історичної спадщини для сучасного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Бездрабко В. В. Класифікація архівних документів: проблеми і пошук / В.В. Бездрабко // Архівознавство. Археологія. Джерелознавство : міжвідомчий зб. наук. праць. Київ, 2002. Вип. 5. С. 11–12.
2. Білушак Т. М., Пелешин А. М. Використання інформаційно-пошукової системи в менеджменті архівної справи закладами вищої освіти. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2020. № 1. С. 118–126.
3. Зведений словник термінів з інформаційної, бібліотечної та архівної справи / [авт. кол.: М. М. Головченко та ін.]. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 166 с.
4. Кузовова Н. М. Інформаційні технології в архівній справі та документознавстві. Навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Херсон, 2015. 152 с.
5. Петрович В. Організація доступу до документів Національного архівного фонду України / В. Петрович // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Історичні науки. 2012. Вип. 19. С. 349–356.
6. Створення та ведення каталогів у державних архівах України: метод. рек. / уклад. Н. М. Христова. Київ, 2014. 87 с.

СЕКЦІЯ XXX. ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

ВПЛИВ ТИСКУ І ТЕМПЕРАТУРИ НА ФОРМУВАННЯ ПОКЛАДІВ ВУГЛЕВОДНІВ ГЛИБОКОЗАЛЯГАЮЧИХ КОЛЕКТОРІВ

Бехтер Анна Андріївна

здобувачка фахової передвищої освіти бурового відділення

Полтавський фаховий коледж нафти і газу

*Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»,
Україна*

Науковий керівник: Думенко Анна Анатоліївна

викладач геологічних дисциплін, спеціаліст вищої категорії

Полтавський фаховий коледж нафти і газу

*Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»,
Україна*

Глибокозалягаючі горизонти на сьогодні є найбільш перспективними ділянками для розкриття покладів вуглеводнів. Це відноситься в першу чергу до старих районів з розвиненою нафтогазовидобувною промисловістю, в межах яких на глибинах до 4000 м переважна кількість покладів нафти і газу вже практично розвідано. Всі геохімічні процеси в земній корі протікають під впливом основних параметрів середовища – температури та тиску, які закономірно змінюються по вертикалі, і яким підпорядковуються поклади вуглеводнів.

Як відомо, з глибиною занурення зростає температура, але інтенсивність збільшення в різних точках простору неоднакова, що відбивається на величинах геотермічного градієнту. Зміни градієнта температури в розрізі обумовлені зміною літологічного складу порід, їх теплопровідністю. Найменші значення градієнта притаманні галогенній частині розрізу, найвищі – аргілітам. Крім теплопровідності порід геотермічний градієнт залежить від теплового потоку, пов'язаного з віком складчастості фундаменту. Варіації теплового потоку обумовлені особливостями енергетичного режиму найбільших структурних елементів, теплофізичними різницями відкладень, принципами їх розміщення тощо.

Іншою характеристикою середовища є тиск пласта, що залежить від величини геостатичного і гідростатичного тиску. Розподіл початкових пластових тисків обумовлюється ступенем рівноваги гідродинамічної системи. Якщо літифікація відкладень не завершена, ущільнення не закінчено, то система нерівноважна і залежність початкових тисків від глибини має форму кривої. У замкнутій системі пластовий тиск флюїдів різко змінюється під впливом тектонічних напруг.

До інтервалу глибин 4000-5000 м зазвичай приурочений перехід значень геотемператури 100° С і геостатичного тиску 100 мПа, тобто ці глибини

характеризуються жорсткими термобаричними умовами. Проте дана обставина не відбивається на сукупності факторів, необхідних утворення і збереження покладів вуглеводнів. На думку більшості дослідників, нижня межа нафтоносності встановлюється за температури до 300°C на глибинах 7000-9000 м.

Зміна умов сприяє формуванню у вертикальному розрізі осадового чохла генетичних зон. Їм властиві вуглеводні різного складу та фазового стану, які пов'язані з породами, що знаходяться на різних стадіях літогенезу. Тому на глибині до 2500 м переважає нафта і жирний газ, на глибині 4000-7000 м – газ з конденсатом і рідко нафтою, глибше 7000 м – сухий газ. Переважна газонасність великих глибин обумовлюється деструкцією нафтових покладів під впливом підвищених температур протягом геологічного часу, причому запаси газу на великих глибинах збільшуються від регіонів з кайнозойським виконанням до регіонів з палеозойським, а запаси нафти зменшуються за рахунок більш тривалого перебування порід та вуглеводнів в умовах високих температур.

Залежність пористості піщано-алевритових порід-колекторів від коливання температури носить складний характер. Зменшення чи збільшення обсягу пор за рахунок термічного розширення або стиснення скелетної частини породи не спричинить істотної зміни коефіцієнта пористості через незначний коефіцієнт термічного розширення основних породотворюючих мінералів, для яких підвищення температури на 100°C збільшує їх обсяг від 0,09 до 0,36 % (наприклад, кварц і польові шпати).

Тиск на відміну температури безпосередньо впливає на породу. За характером його впливу розрізняють пружні, пластичні та незворотні зміни її фізичних властивостей, які значною мірою обумовлюються типом порід, особливостями їх структури. При певній величині напруги суто механічні перетворення (переорієнтування, переупаковка складових породи компонентів) змінюються перетвореннями, в якому істотну роль грають хімічні процеси, наприклад, розчинення під тиском.

Важливим фактором також є геологічний час, що сприяє зниженню пористості порід у міру збільшення глибини їх залягання. Оскільки при деформації, крім величини напруги навантаження, визначальну роль має час її впливу. При довшій тривалості навантаження граничний стан твердого тіла виникає при менших її величинах. Пористість піщано-алевритових порід у міру збільшення глибини їх залягання зменшується головним чином за рахунок взаємного переміщення зерен, їх переорієнтації і механічного пристосування, деформації із збереженням сполучених міжзернових порожнин до тих пір, поки напруга не перевищить межі міцності зерен.

Піщано-алевритові породи зазвичай ущільнюються за рахунок змикання пір найменшого діаметру, завдяки чому великі пори ізолюються, і в граничних умовах фільтрація каналами згасає.

Отже, прогнозування розподілу покладів вуглеводнів на великі глибини у відкладах з доведеною нафтогазоносністю зводиться до простеження розміщення ефективних порід-колекторів. У тому ж випадку, коли нафтогазоносність відкладів у даному басейні не доведено, прогнозування розподілу покладів вуглеводнів на великі глибини має ґрунтуватися на всьому комплексі геологічних даних. Причому прогнозування можна вважати корисним, якщо рівень невизначеності наших знань про об'єкт став нижчим за рівень, що існував до того, як було зроблено прогноз.

Список використаних джерел:

1. Хомин В. Р. Особливості термобаричних умов та нафтогазоносності надр Передкарпатського прогину. Розвідка та розробка нафто-вих і газових родовищ. 2003. № 2(7). С. 49–54.
2. Gupta R. P. Satellite data can cost effectively show oil field thermal anomalies/ R. P. Gupta, R. Chakraborty and A. K. Awasthi // Oil and Gas Jour, 2009. V. 2. PP. 26–27.
3. С. Г. Семенова та ін. Спосіб прогнозування покладів вуглеводнів за сейсмічними та геотермічними даними. Український журнал дистанційного зондування Землі, 7(2015). С. 43–46.
4. Herndon, J.M. New concept on the origin of petroleum and natural gas deposits. J Petrol Explor Prod Technol, 2017. № 7, PP. 341–352 .

[illegible]

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

МАТЕРІАЛИ II МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«ПЕРІОД ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В
СВІТОВІЙ НАУЦІ: ЗАДАЧІ ТА ВИКЛИКИ»**

19 січня 2024 року ♦ Кривий Ріг, Україна

Українською та англійською мовами

*Всі матеріали пройшли оглядове рецензування
Організаційний комітет не завжди поділяє позицію авторів
За точність викладеного матеріалу відповідальність несуть автори*

Підписано до друку 19.01.2024. Формат 70×100/16.
Папір офсетний. Гарнітура Cambria. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 44,85. Замовлення № 24/001. Тираж: 50 примірників.
Віддруковано з готового оригінал-макету.

Контактна інформація організаційного комітету:

ГО «Міжнародний центр наукових досліджень»
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 40, офіс 103
Телефони: +38 098 1948380; +38 098 1526044
E-mail: info@mcnd.org.ua

Видавець: ТОВ «УКРЛОГОС Груп».
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 18, офіс 81. E-mail: info@ukrlogos.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК № 7860 від 22.06.2023.